

Eugen Kogon

Az SS-állam

A koncentrációs táborok rendszere

COLDWELL KÖNYVEK

Budapest, 2006

© Eugen Kogon 1946

NKMZbTI KULTURÁLIS ÖRÖKSÉG MINISZTERIUMA

Nemzeti Kulturális Alapprogram

Fordította: Vörös Eszter Szerkesztette: Gáspár Ferenc Lektorálta: Gáspár Péter Korrektor: Erdélyi János

A könyvet és a borítót Szakos Roland tervezte.

A nyomdai előkészítő munkát a Freedesign Studio (Vasesite Bt.) végezte. Készült a Reproflex Kft. nyomdaüzemében (Pécs, József u. 28-32), 2006 májusában, Misángyi Károly felelős vezetésével.

ISBN 963 86748 4 9

Kiadja a Coldwell Könyvek Bt., Gáspár Ferenc felelős vezetésével. 1028 Budapest, Gazda utca 41.

E-mail: info@coldwell.hu www.coldwell.hu

- [TARTALOM](#)
- [A TERROR MINT URALKODÁSI RENDSZER](#)
- [AZ SS-ÁLLAM CÉLJA ÉS SZERVEZETE](#)
 - [A NÉMETORSZÁGI KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK FAJTÁI ÉS SZÁMA](#)
- [A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK fogolykategóriái](#)

- [BESZÁLLÍTÁS A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBA](#)
 - [MUNKA A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN](#)
- [BÜNTETÉSEK A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN](#)
 - [PÉNZ- ÉS POSTAFORGALOM A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN](#)
- [KONCENTRÁCIÓS TÁBORI „SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉG”](#)
- [KÜLÖNLEGES INTÉZMÉNYEK](#)
- [1. FLEKKTÍFUSZ-KÍSÉRLETEK BUCHENWALDBAN](#)
 - [6. TOVÁBBI KÍSÉRLETEK KÜLÖNBÖZŐ KONCENTRÁCIÓS TÁBOROKBAN](#)
- [CSOPORTOS SORS ÉS KÜLÖNLEGES AKCIÓK](#)
 - [A LENGYELEKKEL VALÓ BÁNÁSMÓD](#)
 - [KÜLÖNLEGES ELGÁZOSÍTÁSI TRANSZPORTOK](#)
- [KÜLSŐ TÁBOROK ÉS HÁBORÚ](#)
 - [AZ SS ÉLŐSKÖDŐ ÉLETMÓDJA](#)
 - [A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK VÉGNAPJAI](#)
- [AZ SS „PSZICHOLOGIÁJA”](#)
- [A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGLYOK PSZICHOLOGIÁJA](#)
- [A NÉMET NÉP ÉS A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK](#)

TARTALOM

Előszó

A TERROR MINT URALKODÁSI RENDSZER

AZ SS-ÁLLAM CÉLJA ÉS SZERVEZETE

Az SS és a koncentrációs táborok

A németországi koncentrációs táborokfajtái és száma

A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK FOGOLYKATEGÓRIÁI

A koncentrációs táborok külső szervezete

A koncentrációs táborok belső szervezete

BESZÁLLÍTÁS A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBA

Napirend a koncentrációs táborban

Munka a koncentrációs táborban

BÜNTETÉSEK A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

A koncentrációs tábori foglyok táplálkozása

Pénz- és postaforgalom a koncentrációs táborban

KONCENTRÁCIÓS TÁBORI „SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉG”

Egészségügyi állapotok a koncentrációs táborban

KÜLÖNLEGES INTÉZMÉNYEK

A krematórium mint kivégzőhely

Gázkamrák

„99-es kommandó- lóistálló”

„Kísérleti” állomások

1. Flekktífusz-kísérletek Buchenwaldban
2. Malária-kísérletek Dachauban
3. Szulfonamid-kísérletek Ravensbrückben
4. Magaslégköri és víz alatti kísérletek
5. Sterilizációs kísérletek Auschwitzban
6. További kísérletek különböző koncentrációs táborokban

„Kis táborok” és sátoztáborok

Internáló barakkok prominensek részére

Bordélyok a koncentrációs táborban

Mozi mint büntető intézmény

Büntetőszázad és különleges osztály (Sonderabteilung)

A buchenwaldi Fekete Bunker

A koncentrációs tábori fogda

CSOPORTOS SORS ÉS KÜLÖNLEGES AKCIÓK

A zsidók sorsa a koncentrációstáborokban

A lengyelekkel való bánásmód

Orosz hadifoglyok likvidálása

NN-transzportok

Szövetséges ejtőernyősök és titkos ügynökök kivégzése

Különleges elgázosítási transzportok

Tuberkulózisban szenvedők kiirtása

Rokkantak és gyengék megsemmisítése

Terhes nők ellen hozott intézkedések a koncentrációs táborokban

A homoszexuálisok sorsa

A bibliakutatók szenvedései

Gyerekek és fiatalok a koncentrációs táborokban

KÜLSŐ TÁBOROK ÉS HÁBORÚ

A koncentrációs tábori fogság időtartama

Az SS elősködő életmódja

ÁLLANDÓ FÖLDALATTI HARC AZ SS ÉS A TÁBOR

ANTIFASISZTA ERŐI KÖZÖTT

A koncentrációs táborok végnapjai

Az SS „PSZICHOLÓGIÁJA”

A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGLYOK PSZICHOLÓGIÁJA

A NÉMET NÉPÉS A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK

ELŐSZÓ

Az SS-állam több évig hiányzott a német könyvpiacról. Akkoriban sokan

megkérdezték, mi a véleményem erről. Németországban talán már „archívumba valónak” tartják a témát, vagyis a történészek számára esetleg még érdekesnek, de a nagyközönségnek unalmasnak, túlhaladottnak?

Az Európai Kiadóvállalat (Europäische Verlagsanstalt) - amely a könyvet hosszú időn keresztül piacon tartotta változásai okozták, hogy művem nem adták ki újra. A kérdés viszont, hogy érdemes-e még a nemzetiszocialista koncentrációs táborok rendszerének bemutatását a németországi könyvkereskedésekben fellelhetővé tenni, jogos volt. Azok a fiatalok, akik a nemzetiszocializmus ideje alatt még éppen csak iskolába mentek, vagy egyáltalán meg sem születtek, máshogy viszonyulnak kortörténeti múltunkhoz: úgy látszott, sokan nem akarják, hogy az életükre ilyen terhet rakjunk, ők a jelenben élnek. Vajon mennyien lehetnek? Magukra kell-e hagynunk őket?

A történelem az emberiség tapasztalatainak tárháza, ismernünk kell, hogy általa igazolást nyerjünk, vagy figyelmeztetésül szolgáljon. A politikai ítélet - keletkezésében és alkalmazásában - hasonlatokra van utalva.

„Miért nem adják ki akkor újra az Ön könyvét?” - kérdezte tőlem Dr. Dieter-Dietrich Hartmann Tübingenből. „Miért nem jelenik meg olcsó zsebkönyv formájában? Hogyan lehet a diákoknak elmagyarázni, mi is a nemzetiszocializmus? Ha támogatásra lenne szüksége egy olcsó kiadáshoz, kérem, tudassa velem, szívesen nyújtok anyagi segítséget!”

Szinte ezzel egyidőben kérdezte meg Helmut Kindler - valamint egy másik nagy német kiadó -, nem akarom-e a könyvet újra megjelentetni náluk. Az ára 20 márka fölötti összegre rúgott volna. Ez ellentmondott a közösen vallott nézetnek, miszerint széles körnek, főleg fiataloknak adjunk lehetőséget arra, hogy a könyvben elbeszélt eseményeket ma is megismerhessék. A Kindler Kiadó és Dr. Hartmann között végül megszületett egy olyan árszabályozás, amely lehetővé tette, hogy 20 000 példány esetében (zsebkönyvtári kiadásban) a bolti árat 8 márkában állapítsák meg.

A kísérlet kimenetele példa értékű lesz a politikai-pszichológiai helyzetet illetően, hiszen az újabb német történelem legsötétebb korszakával szembesülünk harminc vagy még több év távlatából, azért, hogy levonjuk azokat a végső következtetéseket, amelyeket az idősebb generáció rögtön a

háború és a nemzetiszocializmus után a mienknél könnyebb helyzetben - hiszen még friss volt az élmény - levonhatott.

Amikor annak idején megírtam a jelentést, azon tűnődtem, helyes-e az általam átélt és megtapasztalt szörnyűségeket a nyilvánosság elé tárni. 1945 decemberében az első kiadás előszavában az alábbiakat írtam:

„Könyvem az erkölcs még éppen megengedett határán áll, mert tartalmilag alig mond valami jót. Mert nem lehet jót mondani a szakadék mélységeiről, melyeket a hét év alatt bejártam - elvakítottak és átkozottak között, akik megszállottként törölték ki magukból és áldozataikból az emberi méltóság utolsó nyomait is. Mivel viszont ez egyfajta ecce homo-tükör, magunk elé kell tartani, hiszen nem egyszerűen szörnyetegeket ábrázol, hanem téged és engem, amint mi is annak a szellemnek rabjaivá válunk, amely a rendszert megalkotta. A könyv talán hozzájárulhat, hogy Németországot ugyanennek, a világot pedig valami hasonlóan a megismétlődésétől visszatartsa.

(...) Amennyiben ez a könyv emberi és politikai célját el akarja érni, a meztelen igazságot kell mutatnia: mindent úgy, ahogy volt, nem másképp, nem elkendőzve, nem ad usum Delphini (cenzúrázva), és semmit sem elhallgatva! Nem kiragadott részletekből és élményekből kell állnia, hanem az egész rendszert kell bemutatnia a maga könyörtelen valóságában. Szeretném azt az embert látni, aki nem borzad el e szörnyű Gorgó-fő látványától! Egészen biztosan lesz egy-két tiszta szívű férfi és nő, aki néhány fejezet elolvasása után elgondolkodik, hogy folytassa-e; sokan nyilván elrettennek majd. Én viszont úgy gondoltam, a leendő olvasók reakcióit nem szabad figyelembe vennem, amikor azt a mélységet ábrázolom, ahová az emberek süllyedtek. A képet még zavarja a kollektív bűnbe történő kísérteties besorolás, mely Németországon jóval túlnőtt, és teljesen tudatlanokat is magával rántott. Egyedül az igazság tud bennünket megszabadítani.

Emberként, keresztényként és politikusként van bennem még valami a pszichiáterből és a patológusból, akik hozzám hasonlóan kíméletlenül feltárják a rosszat, hogy felismerhessék, és ha lehet, meggyógyítsák, illetve a jövőben elkerüljék. Nem mérvadó egyetlen nézőpont sem, amelynek célja nem az igazság megragadása. Ez az igazság viszont nem jó, hanem rossz...

A német koncentrációs táborok önmagukban álló világként léteztek, magukban álló államként - jogok nélküli rendként, amelybe, mint valami fortyogó pokolbéli üstbe az embert beledobták, hogy minden erényével és bűnével (több bűnnel, mint erénnyel) a pusztaság létért és fennmaradásért küzdjön. Egyedül az SS ellen? A világért sem, sokkal inkább saját fogolytársai ellen! A terrorisztikus fegyver vasrácsai mögött az elvadulás dzsungelje uralkodott, amelybe bezártak, és amelyből csak felakasztani vittek ki; ahol megmérgezték, elgázosítottak, agyonverték, halálra kínoztak, ahol befolyásért és hatalomért intrikáltak, ahol anyagi javulásért küzdöttek, csaltak és becsaptak, ahol új osztályok és rétegek alakultak (prominensek, parvenük és páriák a rabszolgák soraiban), ahol a tudati tartalmak megváltoztak, az erkölcsi normák töréspontig hajoltak, ahol orgiákat rendeztek és miséket celebráltak, hűség és szeretet nyert bizonyosságot, ahol gyűlölet dühöngött, röviden, ahol a tragoedia humana rendkívüli módon játszódott le.

A rossz mindenesetre olyan formákat ölthet, hogy a toll tiltakozik papírra vetni - ez tényleg figyelmeztető jel. Olyan jeleneteket láttam vagy meséltek el, amelyeket nem is szörnyűségük miatt szeretnék elfelejteni, hanem a rossz bennük megnyilvánuló borzalma miatt.

Teljes mértékben tisztában vagyok vele, hogy sötét teher az, amit napvilágra hoztam. Néha eltűnődtem, nem én racionalizálom-e a rendszert, amelyről szólok - erősségeit és gyengéit egyaránt felvázolva -, hogy aztán a könyv egy későbbi önkényúr számára úgyszólván hatékony és használható legyen. Ezért a kéziratírás közben többször is kísértést éreztem, hogy elégesssem. Máskor pedig a névtelenséggel akartam magam a felelősség alól felmenteni. Egyiket sem volt szabad megtennem. Mert a kevesek közül, akik a pokoli rendszerből élve szabadultak, én vallásos és politikus emberként, szociológusként és íróként egyike vagyok azoknak, akik számára a feltételek kezdettől fogva adottak voltak, és a kivételes körülményeknek köszönhetően olyan helyzetbe kerültek, hogy megőrizték szellemi függetlenségüket, és így kritikusan élhették meg, amit ellenük elkövettek, ezért megíthették a történelem körülményeit és jelentését, megismerhették a szervezet felépítését, megérthették az elvakult lelkek motivációit és reakcióit, és felismerhették az egyediben a tipikust.

Elvetem azt az érvet, hogy a németiségnek árt ez a könyv, akkor is, ha ezt - mint gyanítom - százszor is a szememre hányják. Hogy mi a véleményem a német nép tragikus bűnéről, ami a nemzetiszocialista koncentrációs táborok létét illeti, az utolsó fejezetből kiderül; ezt kétszer ajánlom elolvasni: legelőször, az első fejezet előtt, majd a tudósítás zárásaként. Egyébként a németek túlnyomó többsége még mindig annak a királynak a helyében érzi magát, akit az egész világ meztelennek lát, csak egyedül ő nem veszi ezt észre. A német gyalázat nem lehet már nyilvánvalóbb, a világot viszont a mélységes német bukás példájával - amely emberi, még ha embertelenbe csapott is át - megóvhatja attól, nehogy hasonlót elkövessen. Ehhez szükséges, hogy a világ ne legyen farizeus, Németország pedig konok.

(...) A szakértő tudósítás a német koncentrációs táborok rendszeréről, a felszabadult foglyok viselkedése, valamint a nemzet hozzáállása könnyebben lendületbe hozza majd a megtisztulás folyamatát, mint bármely más téma a sok magasröptű, kétséges és alantas közbeszéd közül, amilyeneket a fordulat évei a politikusoknak és a moralistáknak kínálnak.”

A fentieket, ahogy mondtam, 1945 decemberében írtam. Idegenekkel és barátaimmal együtt azt reméltem, hogy - bár egyedülálló lenne a történelemben - a kollektív morálból politika születhet. Hiszen borzalmas volt, amit átéltünk. 1949-ben a könyv egyik újabb kiadásában ezt így foglaltam össze:

„A nácik valójában egy SS-államot terveztek, a koncentrációs táborok szörnyű csúcsmodellek voltak - kísérleti kamrák az ezeréves birodalom circus maximusa körül, melynek össznémet kifutóján a részben lelkes, részben kényszerített népközösség szeme láttára vetették a halálra ítélt szabadságot a szörnyűséges négyes fogat alá, hogy e kor történelmének vezérimádataként, fajgyűlöletként, nacionalizmusaként és militarizmusaként földbe döngölje a véres nyomokat. A fekete egyenruhások (SS-rúnás vagy halálfejes jelvényeikkel) mindenhol készen álltak, hogy a gyeplőt megkaparintsák, hogy sorsunkat véglegesen saját pályájuk talajára kényszerítsék.”

Amikor a Harmadik Birodalom rémuralma és a rákövetkező megzavarodott korszak véget ért, a fejlődés teljesen másképp zajlott le, mint ahogy az várható volt: Németországban a múltat a lehető legártalmasabb módon, nem

erkölcsileg, hanem politikailag küzdötték le - az érdekek és erők nemzetközi szövetségével.

Csak azért, mert a körülmények egyetemessé válása folytatódik, és az emberiség egy egyetlen globális világhoz vezető úton áll, nálunk még nem kellene az erkölcs és a - lehető legjobb értelemben vett - politika problémáját nem létezőnek tekinteni. Az embertelenség a nemzetiszocializmus alatt Németországban világnézet és gyakorlat volt - nézetem szerint elég nyomós ok, hogy tájékozottak legyünk, és hogy a humanizmus feltételeiért mindenütt kiálljunk, ahol erre szükség van.

A könyv megjelenéséhez még az alábbiakat tartom szükségesnek megemlíteni:

1945. április 16-án, öt nappal az első amerikai páncélos csapatok megérkezése után, a buchenwaldi koncentrációs táborban megjelent a Pszichológiai Hadosztály (Psychological Warfare Division) ún. Hírszerző Csoportja (Intelligence Team), hogy a körülményeket tanulmányozza, és hogy a Szövetséges Felderítőegység (SHAEF) főhadiszállásának címzett átfogó tanulmányban bemutassa, hogyan rendeztek be egy német koncentrációs tábor, milyen szerepet játszott a nemzetiszocialista államban, és hogy milyen sorsot szántak annak, akit a Gestapo a táborba vitetett, és ott az SS fogva tartott.

Buchenwald volt az első nagy koncentrációs tábor, amely sértetlenül került a nyugati szövetségi csapatok kezébe. Példa lehetett a rendszer megismerésére, amely mögötte állt.

Albert G. Rosenberg hadnagy vezetésével a Hírszerző Csoport kutatni kezdte az objektív és tényleg betekintést nyújtó tudósítás feltételeit. Gyorsan kiderült, hogy egy kívülálló nem képes átlátni - még megközelítőleg sem - a fölöttébb bonyolult belső viszonyokat, illetve valódi jelentésükben értékelni őket. Ezt a munkát csakis a tábor néhány megbízható és nem elfogult egykori foglyával szoros együttműködéssel lehet elvégezni.

A nevem szerepelt egy ajánlólistán, amelyet német emigránsok adtak át az amerikaiaknak. (1938. március 12-én, a nemzetiszocializmus ausztriai hatalomátvételének napján engem Bécsben letartóztattak, majd a Gestaponál

töltött másféléves vizsgálati fogságom után 1939 szeptemberében a buchenwaldi táborba szállítottak.) A Hírszerző Csoport felkért, hogy vegyem át a munkát.

Állandó kapcsolatban álltam a táborral és az egykori foglyok számos csoportjával, nem csekély nehézségekkel kellett megküzdennem, melyek jellege a könyv számos fejezetéből ki fog derülni, de Weimarban végül négy hét alatt elkészültem az első tudósítással. A terjedelme kb. 400 írógéppel sűrűn teleírt oldal volt: egy 125 oldalas főtudósítás, amelyet én magam diktáltam, valamint közel 150 sorstársam „élménybeszámolója”. Őket én kértem meg, hogy tapasztalataik alapján bizonyos tényekről, eseményekről, személyekről vagy éppen összefüggésekről véleményt mondjanak.

A kész tudósítás a Hírszerző Csoporton keresztül egy-egy példányban eljutott a Pszichológiai Hadosztály - Legfelsőbb Hadosztály Idegen Földön Állomásozó Szövetséges Haderejéhez (P.W.D. - SHAEF: Psychological Warfare Division - Supreme Headquarters Allied Expeditionary Force) Párizsba, illetve Bad Neuheimba, a XII. Amerikai Hadseregcsoporthoz. (A Hírszerző Csoport magával vitt Párizsba ahhoz a munkacsoporthoz, amely Németország amerikai megszállás alatt álló területein az átnevelésre - „reeducation” - vonatkozó intézkedéseket dolgozta ki, mialatt a feleségem két fiunkkal és tizenegy éves kislányunkkal Bécsben tartózkodott. Bécs szovjet megszállás alá került, s így számomra akkor még megközelíthetetlen volt.)

Richard Crossman (Oxford), a Munkáspárt későbbi alsóházi képviselője és minisztere, aki akkoriban Párizsban a Pszichológiai Hadosztály rádiójában dolgozott, javasolta elsőként, hogy a tudósítást dolgozzam át könyvvé, mivel a mű jellegét tekintve nagyon hivatalos volt, s nem a nyilvánosságnak szólt. McClure dandártábornok, a Pszichológiai Hadosztály - a későbbi Információellenőrzési Osztály (Information Control Division) - főnöke beleegyezett a javaslatba, és lehetővé tette a könyv megírását, miután az osztállyal Frankfurtba repültem, és a Rosenberg Hírszerző Csoporttal együtt Bad Homburgban elszállásoltak.

A fele közel három hét alatt készült el. Aztán megszakítottam a munkát, hogy a családomat Ausztriából elhozzam. Oberursel/Taunusban találtam új otthonra. Itt írtam meg további nyolc hét alatt a kézirat második felét.

A könyv annyiban különbözik az eredeti tudósítástól, hogy Buchenwald mint egyedi eset helyett - amelyet viszont alaposabban mutattam be benne - a német koncentrációs táborok rendszerét ábrázolja. A stílust megváltoztattam, bár megtartottam a - már az elején megválasztott - tárgyilagosságot, amely igyekszik csínján bánni a polémiával, még ha ez esetenként nehezemre is esett. A könyv jelentős dokumentumanyaggal egészült ki. A személyes élményekről szóló beszámolókat, amelyeket a tudósításban felhasználtam, egytől egyig kritikusan átdolgoztam, és csak néhány - megjelölt - esetben idéztem őket szó szerint, hogy - mint gondoltam - teljes joggal magamra vehessem a felelősséget, és az anyagot dokumentumként használjam fel. A tudósítás és a könyv között semmiféle ellentmondás nem volt.

Nem a német koncentrációs táborok története született meg, nem is az összes szörnyű tett kompendiuma, hanem leginkább egy szociológiai mű, amelynek emberi, politikai és erkölcsi tartalma - mely igaznak bizonyult - példa értékű.

1948-ban toldottam hozzá a „Terror mint uralkodási rendszer” című nyitófejezetet, a Német Szociológus Napon tartott előadásomat.

Az évek során a tudósítást, melyből a könyv született, valamint a könyvet magát is hevesen támadták, mert a koncentrációs táborok pereiben szövetséges és német bíróságok hivatkoztak rá. Ezért fontosnak tartom megemlíteni, hogy szövegjavításokra csak néhány jelentőséggel bíró helyen került sor - alapvetően egyetlen esetben sem változott meg, ami az elbeszélt eseményeket és összefüggéseket illeti, a javítások csupán egy-két személyt érintettek. Egyetlen kivételt az a táblázat képez, amelyben a koncentrációs táborok halálos áldozatainak számát próbáltam megbecsülni: még ha az eredmény nem is tért el jelentősen az én megközelítő számítási kísérleteimtől, az annak idején becsúszott módszertani hiba, továbbá az időközben napvilágra került dokumentumok mégis sok számot megváltoztattak.

Nem szeretném e kiadás előszavát anélkül befejezni, hogy ne köszönjem meg Helmut Kindlernek és Dr. Hartmannnak (Tubingen), hogy a könyv újabb kiadásának ennyire magas példányszámú megjelenését lehetővé tették, ilyen kivitelezéssel és ilyen áron. Egyetértek velük abban, hogy - ma éppúgy, mint korábban - Németországban mindenkit, de főleg a fiatalokat tájékoztatni kell a (sok mindenben megvalósult, de egyes elemeiben hál' istennek csupán még

tervezett) SS-állam terror-rendszeréről, amely a nácik uralkodó embertelenségének konzekvens kifejezése lett volna.

Königstein (Taunus), 1974 júniusa

Eugen Kogon

A TERROR MINT URALKODÁSI RENDSZER

A „felvilágosodás” kora, vagyis a - józan észben bízó - korlátlan haladásba vetett optimista hit - Európában teljes mértékben csődöt mondott (kivéve persze a tudományos kutatás területét). Megsemmisítette a felszabadított akaraterőt, melyet mítoszok és érdekek hajszolnak. A korlátlan haladásba vetett hitet már kezdettől fogva aláásta a modern ember folyamatos, egyre fokozódó szétagolódása „munkaerővé”, „fogyasztóvá”, „párttaggá”, „választóvá” és „magánemberré” (akinek világnézete van, és aki részesedni akar az élet örömeiből). Az európai ember így, mivel saját maga kiáltotta ki igényét az ész diktatúrájára, végzetes és részben pompásan álcázott függőségek tárgyává vált. Tudással és technikával felruházva a rabszolgasághoz hasonló állapotba tért vissza. Már nem az abszolutizmus hűbérurai vagy hercegei uralkodnak rajta, helyett számos felébresztett, de kielégítetlen szükséglet foglya, a bürokratikusán irányított termeszállamok tájékozódását vesztett, mélyen elégedetlen és gyakran kétségbeesett áldozata.

Újra félelem övez bennünket, akár a primitív embert. A civilizáció kényelme nem szabadíthat meg félelmeinktől; a civilizáció nyújtotta előnyökkel csupán megpróbáljuk becsapni magunkat. Ez a törekvésünk viszont csak töredékesen és időszakosan sikerül.

Mi lehet kézenfekvőbb hát, minthogy hatalomra éhes egyének vagy kisebbségek hasznát húzzanak ebből a helyzetből?

Ma még a rémuralmat is a racionalitás különbözteti meg a korábbi idők rémuralmaitól. Bár az elnyomás szükségszerűen ma is, mint mindig, az ember természetének cinikus szemléletén nyugszik. A modern rémuralom, a történelem túlhaladott önkényuralmi rendszereivel egyetemben az embert alantas lénynek tekinti - az előbbi szerint egyelőre, az utóbbi szerint megváltoztathatatlanul; egy olyan sincs azonban, amely ne tartana legalább bizonyos embercsoportokat fejlődésképtelennek. A modern rémuralom azonban eszközei kiválasztásában és alkalmazásában mindenképpen a kor gyermeke: az emberi szellem sok olyan vívmányát használja fel, amelyek nem jöhettek volna létre, és a tapasztalat szerint nem is lehetségesek a szellem szabad fejlődése nélkül. Ezenkívül számításba veszi az

által elnyomott vagy elnyomandó tömeg általános szellemi szintjét is.

A racionalitás modern életünk része lett. Az egykori despotizmussal szemben a terror mint uralkodási rendszer ma bizonyos mértékben elméleti indoklásra szorul, hogy az emberek szemében elfogadhatónak, vagy egyenesen szükségszerűnek tűnjön. Akik a korlátlanul alkalmazott erőszakot a kezükben tartják, azok számára a „szabad-e” kérdése nem okoz problémát. Meg kell viszont indokolniuk azt a kivételességet, amely őket az emberi természet alantasságától megkülönbözteti. Az erőszak fasiszta-totalitárius megjelenési formái így a látszatomisztika és a küldetés viszonyának különös keveréke. Ebben az elegyben megtalálhatjuk a vallásos hit elemeit, a feltétlen engedelmisséget, az odaadást és - bármilyen hihetetlen, de mindez a népszavazás segítségével, a nép beleegyezésével történik („consenso del popolo”). A bolsevista-totalitárius rendszerekben az erőszak - vagy éppen a terror - „hivatalból történő” gyakorlását azzal indokolták meg, hogy az uralkodó kollektíva a társadalom „szellemi előőrse”, és ezt kell megvédeni a terror segítségével. Ha a kiindulási alap egyszer már megvan, és hivatalos nézőponttá válik, vagyis az igazán kritikus észet megvakítják, akkor a despotizmus rengeteg olyan érvet, racionális lehetőséget, módszert és technikát használhat fel, amelyek külön-külön is tovább növelik az elnyomás egyszerű ténye körüli zűrzavart. Az ész segítségével rendszerré alakul az esztelenség, a tudomány segítségével pedig az embertelenség.

A modern terror alattomos módszere ellen csak az segít, ha tévedhetetlen tekintettel szemléljük a valódi emberi természetet, ha rendíthetetlen az akaratom, hogy az egyén és a szociális csoportok természettől adódó jogait biztosítsuk, és szilárd az emberségünkbe vetett hitünk, mellyel az emberséget megvetők praktikáit felfedhetjük, tehát ha van egy alapjaiban biztosított, rendkívüli és állandó éberségünk.

A terrort még az elején - megjelenési formáiban, praktikáiban és következményeiben - kell leleplezni. Mert tanúi lettünk és vagyunk, hogyan fejlődik ki a mai demokráciákban, hogyan kerül hatalomra, hogyan adja ki magát demokráciának, sőt szabad kormányzati formának.

Kezdetől fogva el kell választani a terrort a diktátorok motivációitól és céljaitól. A terror mint jogsértő erőszakos forma önmagában rossz. Ezáltal korrumpálja, sőt semmissé teszi az ideális motivációkat és célokat (feltéve,

hogy a diktátorok cselekedeteinek mozgatórugói és céljai olyan ideálisak, mint ahogy azt hangoztatják). Raszkolnyikov Dosztojevszkij Bűn és bűnhődésében idealistaként lett gyilkos, Torquemada főinkvizítor idealistaként lett hóhér: a radikális osztályharc nagyon sok harcosa idealista, a legjobbat akarják az emberi társadalomnak, az alkalmazott terror mégis önkényúrrá teszi őket. Semmilyen motívum, semmilyen cél nem igazolhat erkölcstelen eszközöket.

Jellemző, hogy az uralomra törő és azt megtartani akaró diktátor az emberi természet gyengéit, nem pedig az erősségeit tartja szem előtt. Két egymással határos tudományág hajtja malmára a vizet: a pszichológia és a szociológia.

Az ember lelkileg ritkán tart ki amellet, hogy léte rendkívül rossz állapotban van - kivéve, ha a dolog hirtelen éri, s ezenkívül radikálisan és tartósan mintegy belésulykolják. Ez esetben az ember viszont képtelen kibontakoztatni azokat az elhárító mechanizmusokat, melyeknek természetől fogva birtokában van. A félelem megbénítja az ész reakcióképességét. Ha a rémület teljes, akkor a totális félelem egy csapásra elvakít, és ebben az állapotban a következmények láncreakciószerűen halmozódnak. A respektáló képesség önkorlátozásának teljes elvesztése, a társadalmi korlátozás, a fizikai rosszulléttől (fájdalomtól, vagy halálos veszélytől) való félelem pánikállapotot eredményez, az emberen érzelmi káosz lesz úrrá, melyet tovább erősítenek a fiziológiai kísérőjelenségek: hirtelen vérömleny következik be a szívben (akár szívinfarktushoz is vezethet), csökken az agy vérellátása, ezzel együtt a gondolkodási képesség, és oxigénhiány lép fel. A félelem az átlagembert tehetetlenné teszi, de hosszabb-rövidebb időre még az erős személyiségeket is legyőzi. És ilyen állapotban jönnek létre a szinte megbonthatatlan alá-, fölérendeltségi viszonyok.

A szociálpszichológia szerint általános az a tapasztalat, hogy a tömegek az erőszak korlátlan alkalmazására egyáltalán nem egységesen, hanem érdeküktől függően különbözőképpen reagálnak. Hogy milyen gyorsan ismerik fel érdekeiket, a néptömegnek attól az állapotától függ, amelyben a félelmet kiváltó esemény éppen meglepi őket, valamint az esemény hevességétől és különleges megjelenési formájától. Akár egy hirtelen kitört színháztűz, akár egy utcai támadási kísérlet esetében az egyén a tömegben általában kevésbé és csak részlegesen bénul meg, mint amikor el van

szigetelve, mert a kollektíva védettséget nyújt - legalábbis részben. A konfliktus a diktátor és a polgár között addig éleződhet, hogy az egyén a félelmet kiváltó esemény elől a tömegbe menekül, még ha csak gondolatban is: így reagál például az a polgár, akit a hangosbemondó otthon ér, mondjuk, ebéd közben, (és a hangszóró nem éppen polgári forradalmat hirdet); vagy a munkás, aki éppen tudomást szerez egy katonai államcsínyről.

Amikor viszont a tömeg megakad és tájékozódását veszti, az egyént mozgó ösztön játékteret nyer: védekezni kezd, vagy - társadalmi-politikai megfélemlítés esetén - egyenesen a terrort gyakorló csoporthoz csatlakozik. A terror célja megtörni a tömeg egységét, megosztani azt a terror áldozataira és híveire.

Ezen pszichológiai tények a mérvadók a terror-uralom kiépítését, fenntartását és legyőzését illetően.

A terror kiindulópontjának eszmei alapja azoknak a jogoknak a tagadása vagy viszonylagossá tétele, amelyek az emberi természet lényegéből és feladataiból fakadnak. Ez - mint már mondtam - lehet elvi kérdés. Aki monarchiális vagy császári despotizmusra tör, azt akadályozhatná a terrorisztikus eszközök használata, amennyiben egy másik ember autoritását és szabadságát - amely ugyanazon alapvető jog két oldala - elismerné. A despotán és azokon kívül azonban, akikre teljes körű rendelkezési hatalmat ruház át, senki nem bír jogokkal, sem saját magát, sem szakterületét illetően. Aki viszont a „harc az életért” természeti törvényét az emberi társadalomban és annak rendjében is érvényesnek tartja, annak a jog minden válfaját a barát-ellenség elmélet kifejezési formájához kell idomítania - ez pedig lehetővé teszi, hogy az erőszak legaljasabb eszközeit is igazoltnak tekintse, hogy úrrá legyen a helyzeten, ha azok adott esetben alkalmasabbnak tűnnek a cselnél, rábeszélésnél vagy más próbálkozásoknál. Mert a szociáldarwinizmus, vagyis az a vélemény, hogy az emberi társadalomnak is „természeti törvénye” a legrátermettebb, legerősebb, sőt akár a legerőszakosabb túlélése - hiszen egyedül ő hivatott uralkodásra -, a törvényszegést is magától értetődően szentesíti.

A legtöbb diktátor ezt az nézetet vallja, akár beismeri, akár nem. Következésképpen a diktátor a jogot vagy valamilyen „művi” dolognak, vagy pedig a történelmi összetűzések harci eszközének tekinti.

Mivel az érdekek harcában minden, ami létezik (beleértve az igazságot is), felhasználható, a liberális jogfilozófiák egy része is oda vezethet, hogy a fenti érvelést alátámassza. Természetesen a liberális jogfilozófia nem akar a terrornak utat nyitni. Az abszolút jogi pozitivizmus viszont számos, változó történelmi megjelenési formájában már nem az ember és a társadalmi rend lényegéből fakadó jogosultságokat ismerte el a jogok forrásának, hanem a tényleges - formálisan a legalitás szakaszában lévő - történelmi hatalmat jelölte meg mint a jog egyetlen forrását, ezért relativizmusba torkollt, és így közvetve támogatást nyújtott a terrornak. A jog lényegében felbomlott: törvényformák sokasága lett belőle, melyeket csak a rendszerezett gyűjteményforma és ábrázolás fogott össze, és így elvesztette kötelező érvényét. Ma már tisztán elméleti-filozófiai szempontból senki sem emelheti fel a szavát hatékonyan a diktátor és diktatúrája ellen. Még akkor sem, ha nem csupán a stabilitását törlik meg erőszakosan egy demokratikus rendszernek, hanem radikálisan faj-, osztály- vagy réteg- jogokat nyilvánítanak ki, hogy a legalitás köpönyegébe burkolják az eleve elrendelt felsőbbrendűségi elképzelésüket, vagyis ezeket az a priori ideológiákat. Amíg egy társadalom a benne rejlő ellentmondásokat ténylegesen legyőzi, addig úgy tűnik, mintha megengedhetné magának a hamis filozófiai elvek és zavaros alapnézetek luxusát, később - és ez sokszor csak idő és a mélyben a demokrácia ellen dolgozó erők növekedésének kérdése - ilyen hibákon bukik el.

A történelmi indok, hogy terror segítségével kerüljön valaki hatalomra, gyakran az elkövetett hibákban rejlik. Történelmi alkalom még a reformok elmulasztása, az új ideológiák felbukkanása, amelyeket terror nélkül nehezen lehetne keresztülvinni, hiszen ellentmondanak az emberek általános nézetének, mely alapvetően terrorellenes. Általában az ilyen események az átmeneti időszakokban sűrűsödnek (világégés, gazdasági válság után), melyeknek zavarossága a vakmerő embereknek kedvez.

A terror lehet a többség eszköze, de lehet kisebb csoportoké is, akik valamely oknál fogva az uralkodó rendszer ellenzékét alkotják, és céljuk legyőzni vagy meghódítani azt. Az uralkodó rendszer jellegénél fogva ezek a kisebb csoportok (vagy csoport) lehet, hogy kezdettől fogva a terror módszereire vannak utalva. Talán saját elméleteik vagy szervezetük fölépítése miatt ők maguk is hajlanak rá, vagy éppen az események sodorják bele őket a

terrorisztikus eszközök alkalmazásába..

A többség terrorja rendszerint forradalmi jellegű. Vad, féktelen és viszonylag rövid időtartamú, hacsak kisebbségek vagy egyének nem építik ki rendszerré. (Ha kiépítik a rendszert, akkor az többnyire hamar azon tömeg ellen fordul, amelyik hatalomra segítette az új rend urait.) Azt a fajta terrort, amelyet a többség egy uralkodó kisebbséggel szemben hosszabb ideig rendszeresen alkalmaz, szinte csak népek közötti háborús támadások esetében látni (az antik korban éppúgy, mint ma), de itt is hamar megjelenik a hódítóknak egy kisebbsége, akik aztán a hatalmat, illetve a terrort úgymond a többség nevében gyakorolják. Az ún. többség nehezen tud a terror gyakorlásához hozzászokni, (pláne ha kívül is esik a közvetlen látó- és tapasztalati körén), legfeljebb jóváhagyja a terrort gyakorló káderek kinevezését, és meghatalmazza őket többé-kevésbé határozatlan formában, többnyire alapos lelki megdolgozás után, és csupán megérzés szerint.

A történelemben a hatalom megszerzésére irányuló terror gyakorlója rendszerint egy vezető kisebbség, amely - jogosan vagy jogtalanul, de legalábbis elméletben - a többséggel azonosul. Tényleges vagy kikiáltott népképviselő nevében cselekszik. Mindkét esetben gyorsan megnyerheti a többséget, ha az alkalmazott terror általánosan gyűlölt tárgyra - egyénre vagy rétegre - irányul, vagy ha szemmel látható előnyöket nyújt. Számos forradalom jó példa erre.

Az abszolút kisebbség, ha hatalomra vágyik, csak a legritkább esetben mondhat le a terror alkalmazásáról, legyen szó katonai puccsról, kínai vagy amerikai rablóbandáról, melyet nem a politika érdekel, hanem a gazdasági és társadalmi élet valamelyik szektorának a vezetése.

A terror hatalmi berendezkedéssé alakítása mindig rajtaütésszerűen történik. A kulcspozíciókra irányul, az állam jelentős hatalmi eszközeinek - rendőrség, hadsereg, közlekedési hálózat, hírközlés, párt- és szakszervezeti irodák, raktárak - megszerzésére. Vagy mindet egy csapásra át kell venni, és azok szellemében eljárni, akik az irányítást kezükbe vették, vagy pedig szükség esetén meg kell bénítani az eddig működő szervezeteket. Csak a hirtelen feltűnő erőszakos akció - amely habozás nélkül megtámadja és legyőzi a legcsekélyebb ellenállást is - kelti a legyőzhetetlen erő látszatát. Ezzel együtt természetesen közömbösséget vált ki a népből, hiszen úgy tűnik,

minden véglegessen megváltozott, és ezért az új rend ellen a lázadás hiábavaló.

Minél több a terror alkalmazásának gyenge pontja, tehát minél több olyan hazardírozó elem található benne, amit leginkább a kártyában használatos blöff szóval szoktak illetni, annál sürgetőbb az „oszd meg és uralkodj” elve szerinti eljárás: a régi híveknek és az új követőknek mindenekelőtt anyagi és társadalmi előrejutást ígérnek, míg a többieket megfélemlítik. Aki behódol, aki csatlakozik, az életet, biztonságot, gazdagságot, becsületet és befolyást nyerhet. Aki ellenállást tanúsít, az elveszett, és ezt rögtön a tudomására hozzák: gyilkosságok következnek, széleskörű letartóztatásokat hajtanak végre, házkutatásokat tartanak, körözéseket indítanak, napirendre kerülnek a száműzések, az állampolgárságtól való megfosztások. Mindennapos eset lesz a rágalmozás, melynek következtében az egzisztenciák deklasszálnak, és az emberek börtönbe kerülnek. Az új rend urai rendkívüli törvényeket hoznak, rendkívüli bíróságokat állítanak fel.

A terrornak korunk technikai és magasan fejlett racionális módszerei segítségével lehetősége nyílik arra, hogy kevesebb véráldozat árán is hatalomra jusson, mint a régebbi időkben. Ezenkívül a technika abban is segít, hogy minden törvényszegést elkendőzzön, avagy szempillantás alatt új rendet, törvényeket legalizáljon. A német diktátor mindig is büszke volt rá, hogy „vér nélkül” került hatalomra. Eltekintve attól, hogy ez hazugság (hiszen az első naptól kezdve, sőt már korábban is épp elég vér folyt, még ha az esetek java része akkor nem is került napvilágra), nem fedezheti a hatalom megragadásának terrorjellegét az az álszent szembeállítás, hogy a tömeg forradalma mindenképpen hatalmas vérontással jár, tehát mivel a nácik nem forradalmi úton, hanem „demokratikus választással” kerültek hatalomra, náluk szó sem lehet ilyesmiről. A nácik gyakran még legvéresebb akcióikat is látszatra egyszerű bürokratikus intézkedésként - „tisztán technikai módon” - hajtották végre, példa erre Heinrich Himmler számos rendelete, melyekben ezrek és tízezrek likvidálására adott parancsot - ezeknek véres jellegét nem biztos, hogy minden újságolvasó polgár rögtön felismerte. Az NKVD- (Szovjet Állambiztonsági Hatóság) államban sincs ez másként.

A megítélésben tehát, hogy terrorállamról beszélünk-e, egyedül az a mód számít, ahogyan az egyén és a csoport jogait megcsorbítják. Ez napjainkban a

demokráciában kezdődik - látszólag teljesen legálisan - gátlástalan rágalmozással és párttotalitarizmussal, amely paradox módon mások jogainak megsértésére épül, államot hoz létre az államban, és ez a sajnálatos állapot annyira széleskörűvé válik, hogy a zavarnak és az erőellentéteknek olyan magasfeszültségű helyzete jön létre, melyben a tömegek az egypártállammal cserélik fel a szabadság jelszavát. A polgár először csupán a teljes rendetlenséget látja, a káoszt, mely magában rejtje a jogok eltiprását, s így a feltörekvő, új hatalomban a megmentő rendet látja, azt gondolja, a hatalomátvétel kívül-belül a törvényeknek megfelelően, „jogszerűen” ment végbe, és már később eszmél rá, hogy a jog helyére a terror lépett. De lehet, hogy egyáltalán észre sem veszi soha a rendszer megváltozását (míg csak személyesen nem érinti), és a végén, a közös sorsban és következményeiben elmerülve, mindent mindennel összekever, és olyan állapotba kerül, amit lelkileg megemésztenie akár hosszú évekig is eltarthat.

A terrornak két olyan fajtája létezik, amelyek bár a hatalom kiépítését szolgálják, mégis kivételnek számítanak. Az egyik forma az egyeduralom elleni terror. A jogrend helyreállítását szolgálja, még ha önmagában kérdéses is és javításra szorul - utolsó, végső és a jog oldaláról nézve kétséges mentőeszköz. A despotikus diktatúra minden más módon leküzdhetetlen kényszere hívja létre, bizonyos tekintetben része is, bár nem kíséri semmiféle egyeduralmi indítók, ez a fajta terror - apja az erőszak, anyja a jog - tekintet nélkül leszámol az önkényuralommal, majd (a diktátor elűzése után optimális esetben) visszavonulásával legitimálja magát, hogy a jognak és csakis a jognak helyt adjon. A második kivételes eset a támadó terrorja elleni terror a háborúban, főleg totális háborúban. Itt is a hatalom megszerzéséről van szó. Ez a terror - akár megtorlás, akár szőnyegbombázás formájában - felnagyítva rokona az egyeduralom elleni terrorisztikus harcnak, csak erkölcsileg sokkal kérdésesebb, sokkal veszélyesebb, még azoknak is, akik végső, szükségesnek tűnő eszközként használják fel. (Nem beszélve a megtámadottakról!) Az önkény halála a jogot is magával ránthatja a szakadékba, mivel a győzelemért folytatott terrorharc - bármily furcsa is leírni - maga a harc ellen szól; mert a legyőzött minden bűne - beleértve az erkölcsi bűnt is - a győztest ugyanúgy érinti: őt magát is a jogtalanság és a szerencsétlenség mezejére űzi, melyen a legyőzött járt és elbukott - a végén már nem is lehet az ellenfeleket megkülönböztetni. Ilyen tragikus végkifejletből nincs más kiút, mint visszautat találni az általánosan kötelező, valóban átélte normákhoz,

mégpedig a békéért folytatott nagyon kemény munkával - a tudomány sok ágának is feladata ez. Mert hová jutunk, ha a jog nevében mi, demokraták épp olyan terrort folytatunk, mint az önkény?

Ha egyszer hatalomra került és nem bukott el, az egyeduralkodó azt az eszközt, melyet a hatalom megszerzéséhez használt, nem nélkülözheti többé. A terrort a hatalom fenntartásának rendszerévé kell kiépíteni, mert a teljes jogfosztottság, valamint az egyén vagy csoportok ellen elkövetett rendszeres jogtalanság hosszú távon nem maradhat ellenfél nélkül - a despotának és a terror követőinek legalábbis állandó félnivalójuk van. Platón ezért jellemezte úgy az egyeduralkodót, mint a legboldogtalanabb embert, aki - maga is gyűlölettel eltelve - gyűlöletet érez maga körül, cinkosait megveti, és állandó félelemben él. Így aztán környezetében csupán kreatúrákat, talpnyalókat tűr meg. Montesquieu a despotikus uralmat olyan uralkodási formaként elemezte, amely az alattvalók és az uralkodó félelmén alapul, és megrontja a jellemet. Engels 1870. szeptember 4-én az alábbiakat írja Karl Marxnak: „Rémuralom alatt olyan emberek uralmát értjük, akik maguk is meg vannak ijedve. A terror javarészt haszontalan rémtettek sokasága, amelyet olyan emberek követnek el saját megnyugtatójukra, akik maguk is félnek.” J. Steinberg Erőszak és terror a forradalomban c. művében ez áll: „Szigora, külsőleg merész kifejezési formái ellenére a terror lényegében a nyugtalanság tükré marad, valamint a diktátorok félelme, akik végül már a rezgő falevélről is tartanak... A terror borzalmait az állandó pánik állapotában viszik véghez. Ezért a terrorisztikus diktatúra bizonyos mértékben a pánik diktatúrája.” A terror elkerülhetetlenül „gazfickók nevelőintézete” lesz, akik gyakran az állami szervek élére kerülnek. Jöhetnek bármely szociális csoportból, rétegből, osztályból, bármely fajból és vallásból, mert ha az emberi természet - bizonyos adottságából fakadóan - elfajzik, megszülethet a terror.

Nem szükséges, hogy a terroruralmat terror hozza létre. A hatalmat családul is meg lehet szerezni, vagy szabályszerűen átvenni, de komoly ellenállással szemben csupán a megfélemlítés eszközeivel lehet fenntartani. Az átmeneti rendkívüli állapot után az erőszak önkényes maradhat, és rendszerré válhat. Ha a berendezkedés, illetve az emberek engedik, olyan gyorsan hozzászokunk a hatalommal való visszaéléshez, mint sofőr a gyorsjáráshoz. Csak ebben az esetben a nép egészének, vagy egy széles rétegnek - nem

ritkán a népek összességének - boldogsága és jóléte forog kockán.

A terror egyénekre irányul: tényleges vagy csupán feltételezett ellenzőkre; mértéke változó, irányulhat csoportok vagy közösség ellen. Sőt, a hatalmon lévők köreiből is dűlhat. Saját sorait leszámítva, az uralkodó elődök, valamint minden, a despotizmus szemében lehetséges ellenfél feketelistán szerepel: fajok, osztályok, vallások vagy érdekcsoportok tagjai. Saját köreiből az elővigyázatosság azt diktálja az önkénynek, hogy követőibe a kiváltságokkal együtt jótékony félelmet is plántáljon - így duplán hűségessnek kell lenniük: vak engedelmességgel tartoznak azért, amijük van, illetve hálával, hogy a tisztogatások során sértetlenek maradtak.

A rendszerezett terrornak a hatalom fenntartása érdekében használt eszközei majdhogynem korlátlanok: a kiirtást, az erőszakot, az elnyomást és az emberek megnyerését szolgálják. A megnyerést is, mert az erőszakkal, sőt kínzással való fenyegetés, illetve ezek alkalmazása az embereket engedelmessé teszi a terroruralommal szemben. Értéktárgyak, pozíciók adományozásával vagy barátaik, rokonaik kiszolgáltatásának ösztönözésével rábírlják őket, hogy eszközként a rémuralmat szolgálják, külsőleg a tisztesség álcájával, vagy éppen feltűnés nélkül, titkos besúgóként.

Azzal a céllal, hogy az uralkodása előtti állapotok látszatát fenntartsa, a terror korlátozott számú eszköze - bár gyakran tompított formában - nem utasítja el a despotizmus más rendszereit, még a szabad kormányokét sem, amelyeket időnként legalábbis megtűr. Mindig a kiváltságok juttatásáról van szó: látszólag bárki hozzájuk juthat, ténylegesen viszont csak kevesek részesülnek benne, és az alkotmányosan biztosított szabadság mottójával meg is tartják őket - a már ismerttetett erőszakos módszerekkel. A kapitalista gazdaság rendszerének fejlődése tele volt ilyenfajta praktikákkal, mind az anyaországokban, mind pedig (főleg!) a gyarmatokon. A történelem folyamán igen sokszor előfordult, hogy önkényes rendeleteket hoztak, hogy egyoldalúan beszüntettek jogokat, kiváltságokat, vagy ezzel fenyegetőztek, ami ugyanolyan megsemmisítően hat a gazdaságilag bizonytalan helyzetű szegényebb rétegekre, mint a politikai diktatúra néhány terrorisztikus intézkedése. A gazdasági, szociális és végül politikai osztályharc, a demokrácia létét fenyegető állandó veszély nem Karl Marx agyából pattant ki, bár ő volt az, aki a történelmi fejlődés elvének kiáltotta ki. Marx

véleménye és reményei szerint a kapitalisták terrorját a proletariátus utolsó és jól megszervezett harcának kell legyőznie, és győzheti le egyedül.

A ténylegesen megszerzett, jogilag formálisan biztosított kiváltságok részeseinek gazdasági terrorja hívta létre ezt a másíkfajta terrort, mely a Szovjetunió rendszere lett - végzetes kölcsönhatások láncolatának következményeképp. És nagyon jól tudjuk, hogy nemcsak a baloldali rendszerek használnak fel egy bizonyos ideológiát és a benne rejlő, olykor külsőleg is szükségessé váló terrort, hogy hatalomra jussanak, vagy megtartsák azt. Sok más jogrendszer (államforma) létezik, amelynek szemlélete, gyakorlata csak nevében tartalmazza a jogot - ezek valójában magna latrociniák: államilag megszervezett kizsákmányoló társadalmak. Ezekben magától értetődően politikai terrort alkalmaznak, és ha az elnyomott nép nem győzi le időben a politikai érdekek összeütközésének normális módján (akár demokratikus választásokkal, akár sztrájkok útján kikényszerítve) újra és újra, akkor a terrort tovább gyakorolják, hiszen alapjaiban fenyegetett kiváltságaik nem tűnnek demokratikus módon megmenthetőnek. A tapasztalat itt is azt mutatja, hogy a terror útján nincs megállás, ha már egyszer rálépett az ember - és ez formálisan „jogszerű”, mint ahogy azt Hermann Göring mondani szokta mert az erőszak erőszakot szül, mert a gyakorlójában kedvet, az ellenzőben ellenkezést ébreszt. Egy következő szinten pedig már a kialakult helyzet legalizálja, szinte természetessé teszi a terror szükségességét, amelynek innentől kezdve mindketten - elnyomó és elnyomott egyaránt - cselekvő részesei. Amit mi az út végén, a totalitárius rendszerek terrorjában megéltünk és megélünk, annak rá kellene döbbsentenie minden belátó és jóakarató embert, hogy le kell mondani az erőszakos összetűzések gyakorlatáról és elméletéről, melyeket gyakran határoznak meg úgy, mint az ember természetéből vagy a történelemből fakadó szükségszerűséget.

Mert milyen az élet a terror alatt? Rácsok, szögesdrót, vér, és halálfélelem! Különleges katonai egységek jellemzik, melyeket a terror hív létre, hogy önkényuralmát biztosítsa. A tartós és átfogó ellenőrzés érdekében az állam vezetői megfigyelési rendszert építenek ki a társadalmi élet minden területén. Ilyenek a különleges hatáskörű, titkosrendőri testületek, melyeknek feladata a folyamatos kiiktatás, rágalmozás és megsemmisítés. Ilyenek a saját bíróságok a „rendkívüli esetek” számára, melyeket nem lehet a szabályos bíróságokra hagyni, még akkor sem, ha már meghajoltak a diktatúra szelleme

előtt: nyilvános eljárásaiknak riasztóan kell hatniuk. Ilyenek a különböző fogolytáborok, melyek fokozatosan a terrorizmus kiképző és gyakorló melegágyaivá váltak, melyekben elhatalmasodott az önkény, amit felülről közvetlenül racionalizáltak. Ilyenek az ellenzék elnyomása és a megfélemlítés érdekében tett túszejtések és a rokonság letartóztatásának gyakorlata, hogy a férfiak állandóan feleségük és gyermekeik jólétéért és életéért aggódjanak, az asszonyok pedig az ismeretlenbe hurcolt férjükért, gyermekeikért, szüleikért vagy testvéreikért.

Tény, hogy ma egyetlen terrorrendszer sem engedheti és engedi meg magának, hogy ezek az intézmények a maguk valójában láthatóvá váljanak. A félelemhez ezért csel és alakoskodás társul. Az ember részlegesen anonimitásba burkolja a terrort, ezáltal mindent letagadhat, mégis kellő félelmet ébreszt. A terrornak érezhetőnek, a jog burkának viszont láthatónak kell lennie. Látszólag minden a legnagyobb rendben működik, a diktatúra korunkban a nép akaratából pozitív jogként lép fel, ami elfedi a joggal való visszaélést és a jogtalanságot. Számtalan olyan eset van, mikor népszavazást tartanak egy eldöntendő kérdésről. A cédulán csupán egy igen és egy nem szócska olvasható, látszatra könnyű és egyszerű a válasz. Valójában viszont olyan döntést rejt magában, mely megfelelő megelőző propagandával formális teljhatalmat szerez a diktatúrának - legyen az egy "Führeré", egy csoporté vagy egy osztályé -, hogy aztán a diktátor azt tegye, amit célszerűnek tart. Az emberek ideológiákat, utópikus mítoszokat és jól megválogatott látszatkiváltságokat kapnak az ellenőrzés és a valódi beleszólás elvesztett szabadsága helyett. E kiváltságok, utópikus mítoszok és ideológiák ragyogásában úgy tűnik, minden rendben van, a döntések könnyen és gyorsan születnek, békeidőben a vitaiizmus a tevékeny rabszolgaság mesterségesen túlvilágított futó- és szerelőcsarnokaiban a győzelmét ünnepli, és a terror tulajdonképpen szükségesnek látszik az általános boldogság jövője felé vezető közös nagy menetelés ellenségei ellen. A közösséget - mint részben tényleges vagy csak potenciális áldozatot -, megfelelően adagolva, rendszeresen hozzászoktatják a terrorhoz. Mindenkibe bizonyos terrorösztönt táplálnak, amit érzelműséggel kompenzálnak, a társadalmi szokásokat barbarizálják, és a valódi demokratikus erők hanyatlását elfedik technikai fejlesztésekkel. A félelmek és a neurózis ellen elfojtással élnek - tömegvarázslattal, nagy tamtammal és nem utolsósorban erőfitogtató nacionalizmussal. Ha a terrort már nem lehet

feltűnően rikító eseményekkel elkendőzni, akkor pimaszul úgy állítják be, mint az általános fejlődéshez szükséges átmeneti jelenséget, és mindig lesznek olyan emberek, akik ezt el is hiszik, és fanatikusan terjesztik, valamint tudósok, akik elfogult történelem-, jog-, állam- vagy társadalomfilozófiát szolgáltatnak hozzá.

A terror következményei - mint a hatalom fenntartásának rendszere - mindezekben megmutatkoznak.

A despotikus uralkodás alatt általában fennáll a bizonytalanság állapota a látszólagos szilárdság és erőfitogtatás mellett. A rendszer bukása mindig forradalmi - amennyiben az emberek még nem váltak robottá, marionett figurákká, vagy fanatikus hívőkké -, és ez az uralkodó réteget arra kényszeríti, hogy fentről folytonos forradalom látszatát keltse, mely letről viszont vele egyenrangú ellenséges erőket sejtet.

Az önkényuralom politikailag a szélsőséges centralizmus és egységesítés eszközére van utalva. Mindenfajta autonómiát meg kell szüntetnie, legyen az politikai önrendelkezés, szakszervezet, szakmai szervezet, kulturális egyesület, egyház. Ha alkalmilag meg is hagyja, akkor is csak rövid időre és éles megfigyelés alatt, ha újra bevezeti őket, csakis végrehajtó eszközökké silányítva a maguk területén korábban szinte teljhatalmat élvező autonómiákat.

A jog sorsáról nincs mit mondani a hosszan tartó terroruralom alatt: a törvényhozást gépiessé tették, a joggyakorlat megvásárolható lett, mert egyetlen bíró sem maradhat hivatalban, ha nem hajol meg a diktatórikus akarat előtt, az igazságügyi igazgatás szolgai intézmény lett, ha nem sokkal rosszabb. A jog - mint a szabadság biztosítására létrehozott szabályozott rend - az önkény halálos ellensége, hiszen a terror alig hogy működésbe lép, máris részben vagy egészben hatályon kívül helyezi, erőszakot vesz rajta, megcsonkítja, és ha mégis ép marad, visszaél vele.

A gazdasággal sokkal nehezebb dolga van a terroruralomnak. Nem a gazdaság szereplőivel, mert a legtöbbjük nagyon gyorsan alkalmazkodik. (Legkönnyebben akkor, ha hozzájárultak az erőszakos uralom előkészítő finanszírozásához bizonyos szociál-ökonómiai krízishelyzetekben). A gazdaság évezredek óta a piac viszonyaitól függő meghatározott

mennyiségekkel és értékekkel dolgozik, amelyeket felülről nem lehet egykönnyen megváltoztatni. A terror viszont megkísérli, mert a rendszernek - éppúgy, mint gyakorlóinak - mindig új eszközökre van szüksége. Az uralkodási ösztönből, félelemből, biztonsági szükségletből, végrehajtási vágyból - nevezzük, aminek akarjuk - először a teljes szabályozás iránti követelés születik meg. Ez egyre inkább bürokratikus gazdasághoz vezet, majd autarkialis politikához, végül pedig hadi gazdasághoz, vagyis a munka termelékenységének látszata alatt az idő múlásával mind jobban felhalmozódó pusztításhoz. Egyetlen ilyen rendszer sem éri be hosszú távon saját anyagi javaival: minél szűkebb lesz a gazdasági alap, amelyet esztelenül elherdál, annál gyorsabb expanziót sürget.

Másrészről nem úgy van, hogy a terror közvetlenül a gazdasági nehézségek miatt bukik el; a modern nemzeti gazdaságok túl sok időt és kitérési lehetőséget nyújtanak a kizsákmányoláshoz. Mielőtt egy terroruralom saját gazdasági csődjét bevallaná, kitör és hódításokkal segít magán.

A belső gazdasági konfliktusok békeidőkben alaposan át kell politizálódnak, hogy az önkényuralom alatt is megőrizhessék jelentőségüket, máskülönben az önkényuralom évek, esetleg évtizedek után végez velük. És a kizsákmányolás még a diktatúra haldoklása idején, a vég küszöbén is képes buzdítani az embereket a termelésre, az ilyenkor fellépő általános élelmiszerhiány, valamint az egyéb anyagi források kimerülése ellenére.

Ezért az ember szerepe a terroruralomban siralmas, bárhol is legyen a helye - fent vagy lent az uralkodás láncolatában. Bizalmatlanság, áztatás, fanatizmus és szolgalelkűség hatja át a társadalmat. A propaganda soha nem szűnő áradata megfojtja az átfogó, kritikus gondolkodást. A találmányokkal, a termelési tervek statisztikai számaival, a hadsereggel, a rendszert dicsérő könyvekkel, színdarabokkal történő erőfitogtatás elfedi a nép valódi öntudatának hiányát, amely öntudat a szabadságból és az önrendelkezésből, és csakis ezekből eredhetne. Mivel a tömegek gazdasági biztonságuk érdekében politikai jogukat eladták egy tál lencséért, kárpótlást keresnek a hódító társadalmi rendezvényekben és az utópisztikus elvárásokban, amelyeket a diktatúra kínál fel nekik. Életük sokszor a hektikus nyüzsgés jeleit mutatja.

Nem szükséges, hogy a tömegek tudatába egyidejűleg és állandóan fenyegető veszélyek árnyait sulykolják „élni veszélyes” jelszóval, hiszen létük az önkény rendszerében amúgy sem más, mint fénylő nyomorúság.

Hogyan létezhet, vagy hogyan tudna itt magasabb értelemben vett kultúra kifejlődni? Többségben van az, ami számbavéttett, megmérettetett és könnyűnek találtatott. Csak egyetlen területen van fejlődés, s ez a specializálódott technikai teljesítmények és tudományos előkészítésük. (Itt szerencsés esetben melléktermékeként valódi kulturális alapértékek is teremthetnek) A technikai fejlődésben kevésbé akadályozó a terror segítségével fenntartott modern hatalom, itt még akár támogató is lehet. Azt azért nem lehet kijelenteni, hogy a diktatúra egészében jobban teljesítene, mint egy szabad kormány. Másfelől viszont nem lehet tagadni, hogy a technikai tudományok és találmányok terén számottevő teljesítményre képes. Aki ezt kulturálisan kielégítőnek tartja, elégedett lehet. Akinek azonban az emberről, a jólétről és a boldogságról ennél teljesebb elképzelése van, az éppen a civilizáció e formáit a közös hanyatlás jeleként értékeli. És újra meg újra felmerül a kérdés, hogy a valódi kultúra töredékei - melyek így vagy úgy végül valahogyan mindig fennmaradnak - megvásárolhatók-e a javak és emberek olyan áldozatai árán, amilyeneket a terror-rendszer követel tőlük? (Nézetem szerint a kérdés a korabeli reneszánsz kimagasló művészi teljesítményeit is érinti.) De sem a művészet vagy a tudomány külön-külön, sem pedig a kettő együtt nem kultúra még, mint ahogy azt a szabad ember gondolni szokta. Biztosan léteztek kultúrák, melyek nem a szabadság talaján sarjadtak, és talán az önkényúr is hozzájárult a fejlődésükhöz.

Az önkényuralom talán még ma is ezt teszi, mi azonban - miután láttunk és továbbfejlesztettünk más kultúrákat - nem vagyunk rá hajlandók, hogy csak azért lemondjunk a jobb és gazdagabb lehetőségekről, mert megvalósításuk forradalmat kíván! Nem akarunk önkényt venni a nyakunkba - annak ma már több mint kétséges kulturális kísérleteivel.

A terrorra épülő uralkodási rendszerek bemutatott feltételeinek és következményeinek körforgása ellenállással megtörhető, enélkül a rendszer - ha nem dönti meg önmagát (lásd: francia forradalom!) - hosszabb idő elteltével megszilárdul. Az ellenséges rétegek általános eltűnésével - történjen ez akár likvidálással, akár beolvasztással - az új politikai hierarchia

állandó, ezáltal megszokott és véglegesen legalizált, jogtalan viszonyokká rögzül. A terrort mint a hatalom fenntartásának eszközét lehet csökkenteni és részben korlátozni is. Nem nehéz észrevenni, hogy a modern társadalmi fejlődés magában hordozza az ilyen természetű állam kialakulásának veszélyes tendenciáját, főleg, ha az ellenkező ideálok és ideológiák jelenlegi összeütközéseiben a módszereknek igen figyelemreméltó (a terror-rendszerhez való) hasonlása megy végbe: mint ahogy a grahmi törvény szerint a rossz pénz elnyomja a jót, úgy tűnik, a világon mindenfelé totalitárius tendenciák terjednek szét. Fontos, hogy ezek ellen, és ne csak már a kész terror ellen küzdjünk minden erőnkkel.

A hatalomra jutott terrort belülről csak erőszakkal lehet megtörni. Helyénvaló és lehetséges lenne legyőzni erőszakos külső beavatkozással is - bizonyos körülmények között, vagyis helyzetének gyengéitől, fejlődési lehetőségeitől és készleteitől függően -, ha csak egyetlen fölöttes jogi szerv is létezne, amely demokratikus szavazással határozottan el tudná dönteni, hol, melyik országban uralkodik ténylegesen a terror. Napjaink hatalmas technikai fejlődését és haladását - melyet az egyetlen globális világhoz vezető úton érünk el - figyelembe véve, ma a második világháború után, egy ilyenfajta beavatkozás magában hordhatná az általános összeomlás kockázatát. Ezenkívül, mint már többször mondtam, fennáll az a veszély, hogy a túlélő győztes hiába harcolt a szabadságért, mert a szörnyűséges harcokból semmiképp sem haladóként, hanem nagyon is reakciós totalitaristaként kerülne ki. Hiszen hogyan szabadulna meg minden túlélőtől és legyőzöttől, aki másképp gondolkodik, ha nem ölheti meg őket? Vagy igen? Ezzel saját maga is behódolna a legyőzött elvnek, és ez az intervenciót értelmetlenné tenné.

Minthogy mindez már lejátszott, nincs más lehetőség, mint az önkény továbbterjedése ellen harcolni - biztonsággal, azzal a nem háborús, háborút nem provokáló befolyással, ahol erre lehetőség nyílik, és mindenekelőtt a mindenki számára garantált szabadság, valamint a jogok látható és tartós sikereivel. A kétséges, a fundamentumában nem biztosított formális szabadság magához csalogatja a terrort. A valódi szabadság azonban - amit az állam szilárd, jogilag megalapozott önállósága jelent, valamint a minden tisztességes embert kielégítő, jó kilátásokkal rendelkező társadalmi rendben való egyetértés - a legerősebb védőfal az önkény csábítása és aspirációi ellen.

A szabadságra alapozott társadalmat kezdettől fogva és mindig meg kell védenünk a terror kifejlődésének tendenciáitól. Ez három módon történik: a jogállammal és berendezkedésével, ahol az egyén vagy a nyilvánosság tudatának legcsekélyebb csorbulására is érzékenyen kell reagálni; hatékony demokratikus ellenőrzéssel, ami a hatalmi ágak szétválásának rendszerét, illetve a sérthetetlen és sértetlen autonómiákat illeti, amelyek a társadalmi erők állandó dinamikus egyensúlyát biztosítják; minden ember politikai és gazdasági szabadságigényének kielégítésével, képessége és teljesítménye mértékében, vagyis lépcsőzetes vezetői képesséssel.

Egyetlen szabad rendszer sem létezhet polgárainak fejlett és mindig éber szabadságvágya (az eredetiben: akarása) nélkül. A demokrácia sohasem állapot, mindig csak követelmény. Ez az a vágy, amely szembeszáll minden hegemoniára való törekvéssel, bárhol a világon. A szabadság akarása amely a mindennapok gyakorlatában a mindenkit megillető alapvető igények egyenlőségének elismerésével nyomatékosan szembeállítja a demokráciát a diktatúrával.

Nem tudom, hogyan lehetne Európában úrrá lenni a rendhagyó veszélyeken, amelyek közepette élünk, kívülről és belülről egyaránt fenyegetve, a humanisták legnemesebb humanizmusának, az igazi szocialisták emberséges szocializmusának és az istenhívők valódi vallásosságának fáradhatatlan munkája nélkül, akik a vallásukból világi kötelezettségeket vezetnek le. Mert nem egyedül az intézmények képesek bennünket megvédeni, különös vészhelyzetekben mindig a szellem dönt arról, hogyan használjuk fel őket. Ha a terror mégis legyőzi a szabad embert, akkor ez a nem csupán formális és törékeny, hanem valódi szabadság a terrornak addig fog ellenállni, amíg az meg nem fullad a szabadságban, vagy amíg a bosszú szellemei - kerüljenek ki akár félelmet nem ismerő, bátor emberek soraiból, vagy azokból a világokból, ahol a megvalósított szabadság még életben maradt - egy nap agyon nem ütik.

AZ SS-ÁLLAM CÉLJA ÉS SZERVEZETE

1937 késő őszén több délutánt végigbeszélgettem egy SS-vezetővel, akinek a nevét itt nem akarom leírni, mert lényegtelennek tartom. A fiatalember egy Vogelsang nevű ún. „rendi” vár élén állt, és mai szemmel nézve elég furcsa dolgokat mondott nekem a Harmadik Birodalom történelmi szerepéről és az SS ideológiájáról. Vogelsang egyébként egyike volt annak a három várnak (Sonthofen a Bajor Alpokban, Krössinsee Kelet-Pomerániában; a már említett Vogelsang az Eifel-hegységben található), mely az újgermán vezetők kiképzésére létrehozott központként, főiskolaként működött. A Harmadik Birodalom történelmi szerepén és az SS köztudomásúlag rasszista politikáján kívül a német történelem „értelme” is szóba került. Mindvégig roppant őszintén és nyíltan beszélgettünk. A felmerült nézetek szélsőséges ellentmondásossága érdekes betekintést nyújtott nekem, illetve megerősítette azokat a félelmeimet, amiket már korábban is sejtettem a Harmadik Birodalom politikájáról.

Az SS-vezető minden kérdésről szemmel láthatólag jól informált volt, kijelentései megfontoltak, s ő maga egyáltalán nem tűnt butának, bár kétségkívül elvakultan fanatikus volt. A fiatalember megnyilatkozásai közül három igazán figyelemre méltót emelnék ki.

„Mi, a vezetői utánpótlás kiképzői - mondta az SS-vezetők eme önbizalomtól duzzadó képviselője -, a hellén városállamok mintájára akarunk modern államot létre hozni! Az arisztokrácia vezette, gazdaságilag helóta bázisú demokráciáknak köszönhetjük az ókor kimagasló kulturális teljesítményeit. Minden 100 lakosból az 5-10 legkiválóbb ember hivatott uralkodni, míg a többiek feladata a munka és az engedelmesség. Csak így lehet nálunk is a legfontosabb célokat elérni, amelyeket nem csak magunktól, de a német néptől is meg kell követelünk.”

Ez volt az első „kinyilatkozás”. Íme a következő:

„Az új vezetőréteg kiválasztását az SS hajtja végre - pozitív értelemben elsőször a Nemzetpolitikai Nevelőintézetekben (Napolaj, majd a Junker iskolákban és rendi várakban, - vagyis a jövőendő nemzetiszocialista

arisztokrácia igazi főiskolaiban -, végül pedig az állampolitikai gyakorlaton; negatív értelemben úgy, hogy kiirt minden fajilag alsóbbrendű elemet, és radikálisan lever minden javíthatatlan politikai ellenséget - vagyis mindenkit, aki habozik a nemzetiszocialista állam alapvető világnézetét és jelentős intézményeit elismerni.”

És most jön a harmadik:

„Ily módon legkésőbb tíz éven belül lehetőségünk nyílik arra, hogy Európának - a kontinens egyébként elkerülhetetlen bukásának feltartóztatása érdekében - Adolf Hitler diktáljon, és hogy Németországgal mint vezető rendfenntartó hatalommal az élen igazi népközösséget teremtsen.”

A fenti nézetekkel szemben felhozott fejtegetéseimet most figyelmen kívül hagyom; viszont ha még további „terhelő bizonyítékra” lett volna szükségük ellenem, akkor ezt most bőven megkapták. Az SS-vezető állításaival ellentétes érveim biztosan döntő jelentőséggel bírtak abban a megtiszteltetésben, hogy már az első fekete listán szerepeltem, amelyet a Gestapo Berlin a németek Ausztriába való bevonulásakor 1938. március 12-én magával hozott. De itt most nem az én személyes történetem az érdekes, hanem az a rendkívüli pontosság, amellyel egy SS-vezető a nemzetiszocialista állam valódi céljait felvázolta.

Heinrich Himmler SS-ét úgy tekinthetjük, mint a meglévő erőforrások eleve elrendelt védelmezőjét, valamint a nemzetiszocializmusnak a nem túl távoli jövőben megvalósuló, az államot fenntartó erőinek tényleges elitjét. Himmler egy bajor hivatalnok gyermeke volt, s meglehetősen buta arcával és nevetséges cvikkerével épp oly kevésbé volt a hön óhajtott germán faj példaképe, mint Alfred Rosenberg, aki - bár egyetlen csepp német vér sem csordogált az ereiben - praeceptor Germaniae-ként (Németország tanítója) lépett a történelem porondjára, vagy mint Joseph Goebbels, akinek fejformájára, termetére és lábfelépítésére ebben az összefüggésben egyetlen szót sem érdemes vesztegetni. Épp oly kevésbé, mint a puffadt testű Hermann Göringre, és főleg mint mindannyiuk urára és mesterére, a szűkhomlokú embertípus képviselőjére, akiről „Putzi” Hanfstaengel, egykori sajtófőnöke az ironikus külföldi tudósítóknak időnként csak annyit tudott mondani, hogy szőrzete legfeljebb a hónalján szőke: Adolf Hitlerre.

Himmler, Hitler Fouché-ja, intelligenciabeli hiányosságait kérlelhetetlen makacsságával pótolta. Pszichológiailag tekintve ez a nyughatatlan, bukott népiskolai tanító, két különböző, mégis alapvető német tulajdonságot rejt magában: a brutalitást és a romantikát. Úgy cserélgette őket, mint más a zokniját: gondoljunk csak az SS-Zászlós Junkerek éjféli felavatására a quedlinburgi dómban, ahol Himmler, a középkori Német Birodalom megalapítójának kikiáltott I. Henriknek (valójában I. Konrád alapította 911-ben) földi maradványai előtt a „felesküdtött közösség” misztikájáról hozsannázott, hogy aztán másnap a napfényben valamelyik koncentrációs táborban megtekintse, hogyan korbácsolják meg soronként a politikai foglyokat. A horogkereszt a napkorong szimbolikájától egyenesen Auschwitz izzó kemencéihez vezetett.

Himmler az „Artaman-ok” soraiból emelkedett fel. A német ifjúsági mozgalom eléggé ismeretlen ága volt ez, mely a német parasztság megújítását tűzte ki céljául, valamint azt, hogy önmagukat harcoló földművessé neveljék. Már ekkor vér, föld és kard volt a jelszó! Aki emlékszik ennek a férfinak az arcára, tán nem is csodálkozik, hogy Adolf Hitler kényszerképzeteinek követője, harcosa, majd legkövetkezetesebb élharcosa lett.

Az SS egyszerre volt rend és célszerű szövetség.

Himmler kezdettől fogva ekként léptette életbe. Nem tervezték soha, hogy több millió fős hadsereggé alakítsák. Csupán a Harmadik Birodalom általános fejlődése kényszerítette ebbe az irányba. Himmler végig azon dolgozott, hogy egy alap-keretlétszámot fenntartsen, melynek segítségével eredeti szándékához visszatérhet: kiépíteni a német faj uralkodási rendszerét, és megtartani azt a hatalom minden eszközével. Hogy az SS a messianisztikus előkép, és ráadásul az SS felel az ún. Führer személyes biztonságáért, magától értetődött. Már az SS-tagjelöltekkel szemben támasztott feltételek is szokatlanok: legyenek legalább 180 cm magasok (később ez a követelmény már csak ideális méretnek számított, a háborúban még a lábfájósokkal is kivételt tettek, valamint olyan emberekkel, akiknek semmi közük nem volt a hősi germán elképzelésekhez), családfájuk legyen legalább 1750-ig visszavezethető és tisztán „német vérű”, jellemük pedig - nemzetiszocialista értelemben - kifogástalan.

Hogy az SS-esek tömegei, akik az idők során önként, megtévesztve vagy kényszerből a szervezethez csatlakoztak, ismerték, sejtették vagy átlátták-e Himmler és szűk környezete valódi céljait, nem számít különösebben az igazi SS-állam terveinek megítélésében. A vezetés mindenesetre eltökélten fáradozott ezek megvalósításán: mindent következetesen, lépésről lépésre megtervezett, minden egyes rész cél elérésére kérlelhetetlen, minden képzeletet felülmúló keménységgel törekedett. A fennmaradt dokumentumok és a nemzetiszocialista kormány bukása után napvilágra került bizonyítékok ma már a világ elé tárják ezt a jól kiépített rendszert. Hogy az SS-re felelködtek társaságának egyes tagjai mennyit tudtak, mennyire vettek részt az egészben, és főleg hogy mi volt az indítókuk, az változó és nagyon különböző, akár az élet maga, és teljesen más fejezetre tartozik.

1929-ben az SS-t Hitler fekete testőrségeként alapították meg. „Védosztagnak” (Schutz-Staffel) nevezték el, és akkoriban még csak 250 tagot számlált. Vezetőjét, Heinrich Himmlert Ernst Rohm, az SA, az ún. „Rohamosztagnak” (Sturm-Abteilungen) főnöke alá osztották be. Hogy a „Védosztagnak” kezdettől fogva nem csupán a Führert kellett megvédenie, hanem Himmler számára a „rég Artaman-ok” szellemében a széleskörű politika útját egyengetni, azt többek között az ezzel egyidejűleg - az SS-szel szövetségben - megalapított „Faji és Letelepelési Hivatal” is bizonyítja. Hálózata az SS különleges jellegét figyelembe véve viszonylag gyorsan kiterjedt az egész „birodalomra”, ahogyan az már Himmler címében - „Reichsführer-SS” („SS birodalmi vezető”) - is kifejezésre jut: 1930-ban a szervezet 2000 tagot számlált, egy évvel később már 10 000-et. Az ilyen mértékű, a vezetőség hatalmi céljainak megfelelő növekedés veszélyei ellen, és éppen ezek biztosítása érdekében Himmler 1931-ben létre hozta a Sicherheits-Dienst des Reichsführers-SS-t, vagyis a birodalmi SS vezető biztonsági szolgálatát. (Rövidítve: SD). A név bizonyos mértékben ártalmatlanul hangzik: hol volt ekkor még az a félelem, amelyet aztán két évvel később már saját pártján belül is elhintett! Nem csekélyebb személy, mint Hitler helyettese, az akkoriban még hatalmas Rudolf Hess - szintén közreműködött az SD létrehozásában - nevezte a szervezetet „a párt és az állam agyának”. Az „agy” tervezője, megszervezője és vezetője Reinhard Heydrich fregatthadnagy - maga is ördögi koponya - lett. Az SD elsődleges tevékenységét az NSDAP (Nemzetiszocialista Német Munkás Párt) soraiban fejtette ki, nem pedig a német nép körében. Heydrich jelszavával („Ha

az ember tudja, jó; csak tudni kell”) módszeresen kiterjesztett besúgó- és információs szolgálatot alakítottak ki. Az SD tagjaival szemben olyan követelményeket támasztottak, amilyeneket Himmler a rendtől általában is elvárt: megvesztegethetetlenséget, feltétel nélküli alkalmazotti hűséget, betyárbecsületet, keménységet saját magával és másokkal szemben, feddhetetlen magánéletet, röviden azokat a „porosz erényeket”, melyek a német fejlődés során épp olyan híresek, mint hírhedtek lettek, mert bár önmagukban jók voltak, és az igaz erkölcsnek legalábbis egy töredékét magukban hordták, mégis „bevezethetőek” voltak még a legszégyenteljesebb szociális és politikai célok elérése érdekében is. Az SD saját becsületbírószámai éberén őrködtek az alaptörvények betartása fölött, az ellenkezők és bűnösök ellen titkos SD-Rollkommando („SD-akciócsoport”) lépett fel, amely - az akkoriban főleg saját soraiban - kiszabott halálbüntetéseket hajtotta végre.

Csak Heydrich SD-je segítségével sikerült Himmlernek, hogy az SS hatalmát valóban megalapozza és megtartsa. Az 1932-től 1937 végéig tartó viharos időszakban, amikor az NSDAP belső intrikáktól, befolyásolásoktól, harcoktól, ellentétektől, irányzatoktól és eltérő fejlődési irányoktól volt hangos, az egységes SS-akaratot valószínűleg nem lehetett volna keresztül vinni az SD főosztályainak erős szövete nélkül, amely egész Németországot behálózta. Daluge például, aki 1933-tól Poroszország és a birodalom legfőbb rendőrfőnöke, Göring kegyelméből rendőrtábornokként funkcionált, SS-rangját tekintve (nem pedig jelentőségében) közvetlenül Himmler után következett. Ennek dacára 1935/36-ig mégsem volt Himmler feltétel nélküli kiszolgálója. Az SD Dalugét aztán megfosztotta hatalmától, de már viszonylag későn.

Himmler már rögtön a hatalomátvételkor az egész németországi Politikai Rendőrség főnöke akart lenni. Ehelyett csak a bajorországit kapta meg. Poroszország Göring hatáskörében maradt.

1933. március 4-i fenyegetőzését - „Az én feladatom nem az igazságosság, hanem a megsemmisítés és a kiirtás!” - nagyon gyorsan a rendszer kiépítése követte: a Politikai Rendőrségből először „A Porosz Állam Legfelsőbb Állami Hatósága”, majd 1933 júniusában Titkos Államrendőrség (Gestapo) lett Prinz-Albrecht utcai (Berlin) székhellyel. Himmler abban egyetértett a

Gestapo akkori főnökével, a severingi rendőrségtől odajutott, 33 éves Rudolf Dielsszel (Diels nem lépett be sem a pártba, sem pedig az SA-ba vagy az SS-be, viszont Göring közvetlen bizalmasa volt a rendőrségnél), hogy harcolni kell az SA tervszerűtlen terrorakciói ellen. Ez ugyanis 1934. június 30-ig sokkal vadabb és terrorisztikusabb volt, mint az SS. Himmler ezzel nem azonosult, a maga részéről 1933 végétől kezdve Heydrichhel és helyettesével, Dr. Werner Besttel rendszeresen a háttérben dolgozott. Az SS 1934 közepére elérte, hogy Németország Politikai Tartományi Rendőrségeinek vezetése az ő irányításuk alá kerüljön. Egyedül a berlini Gestapót nem tudták megkaparintani, bár Heydrich már ide is saját bizalmi SD-s embereit ültette, akik aztán 1934 márciusában lehetővé tették, hogy átvegyék a Gestapo szívét, a Gestapó-t, vagyis a Geheime Staatspolizei-Amt-ot. (Titkos Államrendőrségi Hivatal).

A belső hatalmi mag nem hanyagolta el a külső szervezet kiépítését, illetve azt sem, hogy az SS - tisztelet, hűség, bajtársiasság és előkelőség területén az SA-val rivalizáló - tekintélyét támogassa, és arra is ügyelt, hogy ezzel egyidejűleg saját keménykezű csapatait kiképezze. Az Allgemeine SS-t (Általános SS) végül is hadtestként hozták létre, és a németekre jellemző gárdaszellemet igyekeztek erősíteni tagjaiban. A szükséges pénzt - amennyiben az SD nagylelkű zsarolási tevékenységével nem sikerült megszerezni - a „támogató tagoknak” kellett előteremteniük. A régi szalonvédosztagokat - „politikai készenléti szervekké” alakítva - először a regurális rendőrségek oldalára rendelték mint ún. Feldjägerkorpsot (Tábori Vadászhadtestet), majd formálisan összeolvasztották vele. Valójában jelentősen megerősödve ún. SS-Verfügungstruppené (SS Karhatalmi Csapatokká), vagy még inkább Totenkopf-Standartené (Halálfejes Ezredeké) - rendőri karhatalmi csapatokká! - alakultak. Ezek parancsnoka Eicke SS-Standartenführer (SS-ezredes) lett, az akkori SS-Brigadeführer (SS-dandártábornok), Heydrich felsőbb vezetése alatt, aki a „Bajorországi Politikai Rendőrség Vezetője” (valamint a Reichsführer-SS Biztonsági Szolgálatának főnöke!) volt. Az SS állománya 90 000 emberre nőtt.

1934. június 30. (illetve az azt megelőző időszakban a birodalmi hadsereg tábornoki karának komédiája Röhm-mel, az SA vezérkari főnökével), meghozta a várva várt alkalmat a Himmler-Heydrich-Best triónak, hogy

általános „rendteremtéssel” utat törjenek az SS-állam kiépítéséhez. A párton belül és kívül „elhintett” páni félelem előfeltétele volt az ezt követő terror rendszeressé tételének. Június 30-tól kezdve *(ez volt az ún. „Hosszú kések éjszakája”, vagyis az SA-val való leszámolás kezdete. A szerk.)* hosszú hetek és hónapok alatt alaposan megtisztították környezetüket az ellenséges SA-csoportvezetőktől, gauleiterektől és körzetvezetőktől, illetve más ellenkezőktől vagy nem egységesíthető politikai vezető erőktől. Böven akadt dolguk a központi SD-akciócsoportnak és az időközben létre hozott hasonló SS-különítményeknek, amíg megtisztították a terepet. Himmler, végre függetlenül a hatalmától megfosztott SA-tól, mint „Inspekteur” (legfelsőbb felügyelő) költözött be a berlini Gestapó-ba, ugyan még Göring porosz miniszterelnöksége alatt, de a birodalmi egységesítés jegyében hamarosan megszabadult tőle is. A Gestapo vezetője Heydrich lett. Segítségével Himmler aláásta Daluge rendőrtábornok befolyását, akit egy ideig Frick nemzetiszocialista belügyminiszter még támogatott. 1936-ban Himmler már elérte célját: egész Németország rendőrfőnöke lett, és egyedülálló hatalmi apparátussal rendelkezett.

Az SS először a pártot, majd Németországot és végül Európát is behálózta: arra volt hivatott, hogy az Ezeréves Birodalom arculatát meghatározza. Hogy felépítésének jelentőségéről fogalmat nyerjünk, álljon itt egész alapszervezete röviden felvázolva. Mindenki számára fontos, hogy megismerje; legalább ma tudja meg mindenki, milyen szerepet szánt vagy gondolt neki az „SD-agy”! Egyeseknek azt, hogy uralkodjanak, akár az ókor satrapái; másoknak a feladatot, hogy a rendszerért nagy, eszményi jelszavakkal - akár hősi halált halva - harcoljanak. A harmadik csoport feladata a kötelességtudó közigazgatási szolgálat (fokozatosan részesedve a juttatásokból); a negyedik csoporté - és ők voltak a német nép széles rétegei, akik akár leigázott idegen népek urai is lehettek - a hétköznapi munka; míg az utolsónak, vagyis az ellenség és az „alsóbbrendűek” millióinak a halált szánták - azonnali vagy lassú, kínzó likvidálást. És mind e fölött állt Hitler mint a „faji” mítosz érinthetetlen és egy nap valószínűleg imádandó megtestesülése.

A németek gyanútlan százezrei, akik akkor nem tudták, talán ma sem fogják elhinni, hogy nem is sejtve bár, de szorgalmas hétköznapi munkájukkal, szorgalmukkal, minden erényükkel és hibájukkal többé-kevésbé ezt az SS-

államot szolgálták. Legalább utólag szembesüljenek a tényekkel!

Heinrich Himmler Reichsführer-SS, a Német Rendőrség vezetője 1944 augusztusától a Német Tartalékhadsereg főparancsnoka lett.

Ő állt az egész apparátus élén, kezében futott össze a sokféle szervezet minden idegrostja, melynek részeit összehangolták ugyan, egymástól mégis - teljesen vagy viszonylagosan - függetlenek voltak.

Himmlernek rendelkezésére állt az SD, a Birodalmi Biztonsági Főhivatal (RSHA), a Reichsführer-SS Személyi Vezérkara, az SS Vezetői Főhivatala, az SS Gazdasági Igazgatási Főhivatala (SS-WVHA), valamint az SS-csapatok.

Az SD Heydrichhel és helyettesével, Besttel, később - miután Heydrichet Csehszlovákiában meggyilkolták - Ernst Kaltenbrunnerrel az élén, először hét, majd 1939 őszéig tizenkét főszakaszra (Oberabschnitt) volt tagolva, melyek területe általában megegyezett a német hadsereg harci körleteivel: Keleti SD-Főszakasz Berlin székhellyel (a III. hadtest területe); Stettini Főszakasz (a II. hadtest területe); Königsbergi Főszakasz (az I. hadtest területe); Nyugati Főszakasz Frankfurt am Main székhellyel (a IX. hadtest területe Kasselben és a XII. hadtesté Wiesbadenben); Düsseldorf-i Főszakasz (a XIV, XV, XVI. hadtest területe ?); *(A szerző itt kérdőjelet tett. A ford.)* Délnyugati Főszakasz Stuttgart székhellyel (az V. hadtest területe); Északnyugati Főszakasz Hannover székhellyel (a VI. hadtest területe Münsterben és a XI. hadtesté Hannoverben); Hamburgi Főszakasz (a X. hadtest területe); Elbai Főszakasz Lipcse székhellyel (a IV. hadtest területe); Déli Főszakasz München székhellyel (a VII. hadtest területe Münchenben és a XIII. hadtesté Nürnbergben); Ostmarki Főszakasz Bécs székhellyel (a XVII. hadtest területe Bécs-ben és a XVIII. hadtesté Salzburgban); Délkeleti Főszakasz Breslau székhellyel (a VIII. hadtest területe).

A háború kitörésekor az SD-ből és a Biztonsági Rendőrégből hozták létre a Reichssicherheits-Hauptamt-ot. (Birodalmi Biztonsági Főhivatal). A főszakaszok tevékenységét közel 50 SD-szakasz vette át. Legfelsőbb igazgatási helye eddig a berlini SD-Főhivatal volt három központi részlegével. Ekkor, vagyis 1939 őszétől a Birodalmi Biztonsági Főhivatalhoz került a III. sz. (belföldi hírek), a VI. sz. (külföldi hírek, amelyet 1944-ben

kibővítettek a hadsereg hadi „kémelhárító szolgálatával”) és a VII. sz. hivatal (archívum és kutatás) - ezek kizárólag az SD-hez tartoztak.

Minden egyes hivatalnak számos alosztálya és szerve volt Németországban és külföldön egyaránt, és ehhez még egy kiterjedt titkos apparátus is járult - részben saját telefonkábelekkel, titkos számokkal és strómanok ártatlan fedőneveivel.

A beosztottak öt kategóriája állt összeköttetésben az SD-hálózattal - ők csak a legkritikább esetben tudtak egymásról vagy a róluk készített SD-besorolásról. Voltak bizalmi emberek (V-Leute), ügynökök (A-Leute), közvetítők (Z-Leute). Bármily meglepő, de a kategóriák közé tartoztak az ún. cinkosok (Helfershelfer - H-Leute) - rendszerint igencsak tisztátalan indítókokkal rendelkeztek - és a megbízhatatlanok (U-Leute), akik teljes mértékben korruptak voltak, és ezért állandó felügyeletet igényeltek. Amit az információs szolgálat az államról, politikáról, pártokról, gazdaságról, társadalomról, magánéletről, vagy bármi másról napról napra, évről évre egyéni akciók vagy a véletlen során rendszeresen begyűjtött, az a központba került, itt egy példányt megőriztek a titkos archívumban, két további példányt pedig az SD-főosztály illetékes vezetőjéhez küldtek, aki egy példányt saját archívumába helyezett - ehhez csak neki és helyettesének volt hozzáférése -, a másodikat az összes többi anyaggal együtt egy senki más által nem ismert helyen őrzött meg meg. Egy, az SD-t alaposan ismerő személy a következőképpen írta le a szervezetet: „Nincs olyan (a legcsekélyebb politikai jelentéssel bíró) dolog, amit ebben az archívumban ne lehetne megtalálni. Kémkedtek a miniszterek után, regisztrálták a gauleiterek, birodalmi vezetők, prominensek és teljesen ismeretlen nácik és náci ellenesek minden jó és rossz cselekedetét. Feljegyezték kis- és nagy emberek szerelmi viszonyait, mindennapi szokásait, kiadásait és szükségleteit. Adatokat gyűjtöttek gazdasági vezetőkről és bankárokról, minden fontos ember (lehetett akár a párttag vagy állami vezető, egyházfő vagy egyletek tagja) nyereségeiről és veszteségeiről, vágyairól és gyengeségeiről. Számon tartották levelezéseiket és kapcsolataikat. Dokumentumokban rögzítették a gyanúsakat, gyanúba fogták a barátokat és a hasonló gondolkodásúakat. Nem volt olyan korrupció, amelyet az SD Főhivatal teljes archívumából ne lehetett volna bizonyítani. A diplomátáknak, idegen államférfiaknak és politikusoknak épp úgy megvolt az aktájuk, mint

az elismert külföldi személyiségeknek, akik valaha is szerepet játszottak a politikában.”

Az SD tagjainak szűkebb csoportját csak a vezetés ismerte, tágabb külső körökben általában nem tudtak egymásról. Amikor „Rohm megbosszulói” (Rächer Röhms) 1934 második felében és 1935 elején 155 SS-vezetőt gyilkoltak meg és minden hullára egy cetlit tűztek az „RR” betűkkel, ezt a névtelenséget még tovább erősítették. Pedig a tagok száma sok tízezerre rúgott. Megbízható becslések szerint a háború kitöréséig tartó időszakban - a besúgók, ügynökök és feljelentések által behálózott emberek seregét is beleszámítva - az SD megközelítőleg

100 000-120 000 tagot számlált, a háborús évekre ez a szám duplájára nőtt. Az egész állam, gazdaság és társadalom összes, csupán valamelyest jelentős parancsnoki és összekötő posztján (vagy annak közvetlen közelében) ők ültek: az SS-terv fáradhatatlan, fanatikus végrehajtó szervei, melyeket Heydrich, később Kaltenbrunner fogott össze és irányított Himmler, a Führer szolgálójának rendelkezése értelmében.

A szervezet nem tudott volna működni a mindent átfogó rendőri apparátus nélkül, amely független volt minden jogállami befolyástól, de főleg az igazságügyi szervektől. Ezért az SS rövid időn belül ellenőrzése alá helyezte a német rendőrség és a Birodalmi Belügyminisztérium összeköttetéseit (mígnem - már a háború alatt - maga Himmler lett a belügyminiszter), és megszüntette az igazságügytől való függését, melynek ügyészségi segítő szerve addig a rendőrség volt. Ehhez Dr. Werner Best teremtette meg a jogi alapot, miután Göring 1933 márciusában a „Jog az, ami a német népnek hasznos” mottójával a porosz Politikai Rendőrséget már „megszabadította” az ügyészségi függéstől. Göringet a Gestapo „jogi osztályának” vezetőjeként delegálták az újonnan alapított „Német Jogi Akadémiába”, és ott a Harmadik Birodalomra oly jellemző úgymond jogtudományi formába öltöztetett göringi maximát kihirdette (és keresztül is vitte!): „Jog az, ami az államnak jó”. Ezen mondat érvénybe lépésétől kezdve a hatalmi eszközöket kézben tartó rendőrségi önkény számára „legálisan” is nyitva állt minden kapu. Az ún. őrizetbe vételi parancsok (Schutzhaftbefehle) bevezetése, - szintén Best tanácsa Heydrichnek - véget vetett minden letartóztatás bírói felülvizsgálatának: a nemzetiszocializmus ellenségeinek likvidálása zöld utat

kapott.

A Weimari Köztársaság idején Németországban a rendőrségnek három ága létezett, amelyek részben fedték egymást: a laktanyai és nem laktanyai Biztonsági Rendőrség (Sipo), amelyet Poroszországban Védelmi Rendőrségnek (Schupo) neveztek - feladatuk az volt, hogy a rendet és a biztonságot fenntartsák az államban a Közigazgatási Rendőrség (ide tartozott a közlekedés, az egészségügy, az ipar, a tűzoltóság és hasonló); végül pedig a Bűnügyi Rendőrség (Kripo). Himmler egyedül a közigazgatási rendőrséget engedte át a Belügyminisztériumnak. Az összes többi 1936. június 17-én Biztonsági Rendőrségi Főhivatallá - amely alá a Gestapo is tartozott -, majd 1939 őszén Birodalmi Biztonsági Főhivatallá (RSHA) vonták össze, ez lett az új parancsnoki központ. Az RSHA szervezetileg a Titkos Államrendőrségre (Gestapo) - a Titkos Államrendőrségi Hivatallal (Gestapa) együtt -, továbbá az SD-re és a Birodalmi Bűnügyi Rendőrségi Hivatalra (RKPA) oszlott. Az apparátus teljes körű átszervezése nyilvánosan csak 1936-tól folyhatott, mert addig Himmler - Göring porosz miniszterelnöksége alatt - „csupán” a Gestapa felügyelője volt. 1936. február 10-én a hivatal egy „birodalmi törvény” értelmében végül „Legfelsőbb Birodalmi Hivatallá” alakult, Himmler pedig, Göringtől most már formálisan is teljesen függetlenül, a német rendőrség korlátlan hatalmú ura lett.

A rendészetet (*nem közlekedési! A szerk.*) „helyettesének”, Kurt Dalwege rendőrtábornoknak és SS-Obergruppenführernek (vezérezredes) engedte át. Ezt is egyre inkább az SS-hez idomították, mígnem a „felsőbb rendőrségi és SS-vezetők” - perszonalunióban - Németország minden parancsnoki körzetét uralták. A Biztonsági Rendőrséget Himmler már a legelején átadta legbelsőbb bizalmi emberének, Reinhard Heydrich SS-Gruppenführernek és újabban az SD és a Gestapa berlini vezetőjének. A Titkos Államrendőrség szervezeti hálózata számos ún. Stapo (Államrendőrség) vezetői szervével egész Németországot befonta. A központ, a Gestapa három főosztályt kapott. Az I. sz. Főosztály alá rendelték a Stapo vezetői szerveit, valamint a Gestapo egész irányítását, rábízta a személyi ügyosztályt és az archívumot, valódi főnöke nem volt, az utasításokat „Heydrich segédtiszt irodájától” kapták. A II. sz. Főosztály az ún. „belföldi elhárítással” foglalkozott, és tovább tagolták a következőkre: IIA - baloldali ellenzék, IIB - egyházak, zsidók, szabad kőművesek, IIC - jobboldali ellenzék, IID - őrizetbe vétel, IIE - gazdaság, II

F - iktatás, II G - védelmi szolgálat, II H - homoszexuálisok. A II. sz. Főosztály rendelte el tehát a letartóztatásokat, és adta ki a hírhedt őrizetbevételi parancsokat (Schutzhaftbefehle). Osztályvezetői közvetlenül a Gestapa vezetője alatt álltak. A III. sz. Főosztály foglalkozott a hazaárulással és kémelhárítással - minden európai ország számára külön ügyosztályt tartottak fenn -, főnöke hosszú ideig Best volt, aki Heydrichet mint a Gestapa vezetőjét képviselte.

Miután 1939 szeptemberében az RSHA-t létrehozták, itt futott össze az egész Gestapa IV. sz. Hivatal elnevezéssel. Az őrizetese, őrizetes kartotékok és akták igazgatásának osztálya az idők során megkapta a 6. sz. „A” Szakügyi Csoport elnevezést (így például az utolsó években az őrizetbe vételi parancsokon már nem a D II-es jelzés szerepel, hanem a IV [DII]).

A Birodalmi Bűnügyi Rendőrségi Hivatal (RKPA) Nebe, korábbi bűnügyi tanácsos és későbbi SS-Gruppenführer alá tartozott, aki már a Severingi Rendőrségnél nemzetiszocialista lett, majd Göring rendőrségi bizalmi szakembereként Rudolf Diels, a Gestapo akkori főnöke ellen működött, ezt követően Heydrichet és Himmlert szolgálta, a háború alatt egy idő után viszont már az ellenzékkel is összedolgozott. Róla még lesz szó. Az RKPA többek között valódi vagy feltételezett bűnözők ellen folytatta őrizetbevételi politikáját. Az RSHA I. sz. „szervezeti”, II. sz. „finansziális és technikai”, III. sz. „SD-belföldi”, IV. sz. „Gestapo”, V. sz. „Kripo”, VI. sz. „titkos jelentések szolgálata”, VII. sz. „archívum és kutatás” hivatalainak minden fontosabb posztján az SS birodalmi vezetőség SD-s emberei ültek. A Harmadik Birodalom európai hódításai során jelentős részük nagyszabású terrorakciókat hajtott végre külföldön, miután az apparátust Németországban alaposan kiépítették és biztosították. Himmlernek végül - az SD-n és a rendőrségen kívül - a tényleges SS-Armee (SS-hadsereg) is rendelkezésére állt. Ezt SS-Verfügungstruppenre (SS Karhatalmi Csapatok) - melyeket a háború alatt különböző országokból származó SS-idegenlégiósok alkottak - és SS-Totenkopfverbändére (SS Halálfejes Osztagok) tagolták. Az SS-hadsereg 1936 körül kb. 210 000 embert számlált: 90%-át az SS Karhatalmi Csapatok, 10%-át pedig a Halálfejes Osztagok alkották; a háború vége felé számuk elérte a kerek egymilliót: ebből kb. 30 000 ember tartozott a Totenkopfverbándéhoz, közel ugyanennyi volt az idegenlégiós, és kb. 950 000 tagot számlált a Waffen-SS (Fegyveres SS).

Hadosztályokra és ezredekre tagolták őket, és minden ezred parancsnoka kb. 3000 emberre számíthatott. Saját felszerelésükkel és részben saját arzenáljaikkal így együttesen - a reguláris hadsereg (Wehrmacht) jól kiszámított ellensúlyaként - külön hadsereget alkottak. Miután Rohm SA-ját „kikapcsolták”, és Hitler „két oszlop” elmélete - mely szerint a Harmadik Birodalom egyik oszlopa a párt, a másik a hadsereg - már kezdett anakronisztikussá és egyben veszélyessé válni, hiszen a Wehrmacht túlságosan erős lett, a Waffen-SS sajátos helyzetbe került... Jellemző viszont, hogy a hadsereg tábornoki kara 1944-ig húzódozott attól, hogy Himmlert bármily módon elismerje: a hadsereg már rég megerősítette az összes hadosztályparancsnok „SS-Gruppenführer és General der Waffen-SS” (vezérezredes) rangját - csakúgy, mint a rendőrezredesekét -, ő, az SS óriása viszont még mindig nem nevezhette magát ezredesnek. Ezt a visszafokozást a hadsereg tábornoki karának soha nem felejtette el, és 1944. július 20-tól kezdve, amikor a „honvédelmi hadsereg főparancsnokává” lépett elő, bosszúját keserűen érezte.

A Verfügungstruppen - a későbbi Waffen-SS-esek - és a Totenkopfverbände a berlini SS Főhivatal alá tartoztak. A hivatalt a háború kitöréséig HeiBmeyer SS-Obergruppenführer (vezérezredes) irányította. 1939-ben Pohl SS-Gruppenführer (altábornagy) irányítása alatt az SS Főhivatalhoz még hozzácsatolták az SS Közigazgatási és Építkezési Főhivatalt, (SS-Hauptamt für Verwaltung und Bauten), valamint az SS Gazdasági Főhivatalt (SS-Hauptamt für Wirtschaft). 1942-ben Himmler elrendelte a két utóbbi hivatal összevonását SS Gazdasági Igazgatási Főhivatallá (SS-WVHA), melynek főnöke Pohl lett. Az SS-WVHA igazgatta többek között az összes koncentrációs tábor.

A Waffen-SS Himmler speciális harci osztaga lett - Európa meghódításának céljával. Ezt a feladatot erejéhez mérten teljesítette is. Büszke volt rá, hogy létrehozta a „Führer elitjét”, mely inkább volt rohamezred, semmint védosztag (Schütz-Staffel). Győzelmeik nyomában az SD likvidálási osztagai jártak: az ún. Einsatzkommandó-k („bevetési osztag”). Milyen naiv, gyerekes és férfias a németeknek az az idealista embertípusa, akit a Waffen-SS soraiban az általános rabszolgaság és az SS-állam rendszerének terjesztése érdekében felhasználtak! Erre a típusra is szüksége volt Himmlernek, hogy egy napon, ha már a katonák elvégezték feladatukat, soraikból az arra

alkalmasokat - mint nemzetiszocialista elitet - visszatartsa, hogy az új „germán” uralkodó faj vezetőit képezzék. Az SS-Totenkopfverbándé-t viszont kezdettől fogva belpolitikai „csonttörő” gárdának képezték ki. Első ezredük, mint már említettem, 1933-ban jött létre a Bajor Rendőrség „Politikai Készültségéből” Eicke SS-Standartenführer (SS-ezredes) parancsnoksága alatt, aki (1914 és 1918 között) német tisztként végigharcolta az első világháborút. Az SS tagjainak ezt az új, különösen kegyetlen formációját a koncentrációs táborok őrségének képezték ki. 1934-ben Eicke számára létrehozták a „Koncentrációs Táborok Felügyelője” (Inspekteur der Konzentrationslager) hivatalát, mire ő hatalmas energiával, gátlástalansággal és nagy sikerrel megkezdte a SS-Totenkopfstandarte (Halálfejes Ezredek) átalakítását SS-Totenkopfverbándé-vé (SS Halálfejes Osztagok). A háború kitörése után a Waffen-SS-hez helyezték, melynek tábornokaként 1943-ban az oroszországi Demjanszkban elesett.

Himmler az évek során SS-osztagain és SS-hivatalain belül sok mindent átszervezett, hogy az eszközöket a változó körülményekhez idomítsa, és hogy hatalmi eszközeit ütőképesen tartsa. Ez nem mindig sikerült, némely területen olyan SS-bürokrácia épült ki, amely már nem szolgálta Himmler valódi céljait. A végén már ő maga is alig tudta áttekinteni az egészet, mert az apparátus hatékonyságát számos alvezérének és előadójának személyes becsvágya akadályozta. Bizonyos értelemben maga Himmler is bürokrata volt, aki az SS-államot egy teljes mértékben megszervezett, minden részletében uralható alá- és fölérendeltségi viszonyok rendszereként akarta átlátni és szabályozni. Saját személye köré ún. személyes vezérkart vont a Reichsführer-SS környezetéből, a legfelsőbb vezetés pedig az SS Vezetői Főhivatal (SS-Führungshauptamt) számos alosztályában futott össze. Funkcióik sokszor keresztezték és gátolták egymást. Az viszont nem kétséges, hogy ha Németország megnyerte volna a háborút, sikerült volna ezt a sokféle bonyodalmat megoldania, és Németországból kiindulva egész Európára szilárd, hatékony és tartós acélhálót vetnie. Mert Himmler kiváló számító és szervező volt, akinek csak a fejlődés túl viharos üteme okozott néha nehézséget. Az SS Faji és Letelepelési Főhivatalnak (Rasse- und Siedlungshauptamt) kellett az eredeti „rendi ideált” tisztán tartania, az elit és testületi jellegről gondoskodnia, az SS-állam uralkodó rétegének tartós kiválasztását megszerveznie, a fennmaradt hatalmi apparátus segítségével pedig - Németországban épp úgy, mint Európában - az uralkodási

alapokat előteremtenie, mégpedig az alsóbbrendű népek kiirtásával, áttelepítésével. Ezt követte volna az elfoglalt területeken a földosztás.

AZ SS ÉS A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK

Az SS, ahogy Himmler kigondolta és megteremtette, kétarcú volt: egyrészt az új uralkodó réteg kiképzésének, másrészt pedig az ellenség kiiktatásának szentelte magát. Himmler sajátjává tette az egyik legkegyetlenebb római császár mondását („Gyűlöljenek, csak féljenek!”), és félelemmel vegyes szeretetet csak a kiválasztott uralkodói rétegtől, az SS-től várt el. Így terjesztette ki az egész országra „a terrortól való félelem rendszerét”, amely párját ritkítóan példátlan a kultúrnépek történelmében. A koncentrációs táborok (melyeket németül KL-nek, vagy az élesebb hangzás kedvéért KZ-nek rövidítettek), voltak leghatékonyabb eszközei a szisztémának, amely rendszer a köz- és magánélet minden területét átfogta. Így a táborok tulajdonképpen a rendszer legerőteljesebb kifejezési formái.

A koncentrációs táborokat nem Himmler találta ki. Heydrich mégis egységes nézőpont alapján hozta őket létre. A táborok történetei mindenképpen az SS-nek köszönhetően váltak Németország történetének legszörnyűbb fejezeteivé. A koncentrációs táborok fő célja a nemzetiszocialista uralom minden valódi vagy vélt ellenségének kiiktatása volt. Elkülöníteni, rágalmazni, megalázni, megtörni, megsemmisíteni - íme a terror leghatékonyabb formái. Mert minél drasztikusabb, annál jobb, minél alaposabb, annál tartósabb. És „jogszerűségről” szó sem volt: inkább tíz ártatlant szögesdrót mögé küldeni, mint egyetlen valódi ellenséget szem elől téveszteni! Rögtön meg is mutatkozott a terror következménye: a lakosság kilencven százalékát megfélemlítették. Ily módon azt remélték, hogy csírájában elfojthatják az ellenállást, hogy az ellenállás szervezeti fejlődésére a legkisebb esélyt sem hagyják, és hogyha az emberek valahol mégis mozgolódnának - kihúzzák a talajt a lábuk alól.

Az SD vezető koponyái, mindenek előtt Heydrich és Best, valóban német alapossággal láttak a feladat kivitelezésének. Az elmúlt idő távlatából visszatekintve, nem lehet őket egyszerűen szadistáknak nevezni. Cselekedeteik mozgató rugói megfeleltek a németiség általános hajlamának, hogy bizonyos ideális elképzelésekből kiindulva mindenféle barbárságot

igazoljanak. Ha igaz, hogy Heydrichet alig elviselhető lelkipurdalás gyötört az ellene elkövetett merénylet után, mikor átlőtt gerincvelővel és borzalmas fájdalmak közepette a halált várta Prágában, és Isten megbocsátását kérte, amiért kimondhatatlan szenvedést okozott százezreknek, akkor ez a tény (ti. a lelkiismeretfurdalás) teljes mértékben illene is a képbe. Az ideálok csalóka fátyla szétfoslott, és helyette csak játékszerűk, a mindent felörlő gonoszság maradt. Az uralmon levők, a „Herrenmensch”-ek („úriemberek”) a legsötétebb ösztönök megtestesülései voltak - nemzeti-heroikus csomagolásban. „Germán” felsőbbrendűségi tudattól vezetve (melynek szerintük nemzeti jellemvonásai az erő és az erény) igényt formáltak a jogra, hogy mások élete ellen törjenek, és mindent megengedjenek maguknak, amit csak jónak tartanak a cél elérése érdekében. A szemükben minden eszköz jogosnak tűnt. Az ellenséget ártalmatlanná kellett tenni, tehát kiirtották: agyondolgoztatták, százféle módon halálra gyötörték, felakasztották, agyonlőtték, elgázosították. A módszer csupán a fő célnak alárendelt gazdasági vagy egyéb szempontoktól függött.

Mert az SS mellékcélokat is kitűzött a koncentrációs táborok kialakításával.

Elsősorban az SS-Totenkopfverbände kemény kiképzése folyt itt. A cél elérése érdekében a résztvevőkben az összes pokoli ösztönt (gyűlölet, hatalmi vágy, gyengék elnyomása) felébresztették, majd a koncentrációs táborokban „gyakorlat és példák bemutatása” során forrásig hevítették. Ők voltak a brutalitás kérlelhetetlen, emberi szenvedésektől teljes mértékben elzárkózott és érzéketlenné vált szakemberei. Dervisként masíroztak prófétájuk dagadó zászlói alatt, • míg fanatizmusuknak tőlük jobbra és balra ezrek estek áldozatul. Himmlernek ez kellett! És nemcsak azért, hogy a német népet kordában tartsa, hanem hogy a világ sokféle nemzetén - azok „alsóbbrendű fajaival” együtt - úrrá legyen.

Ez a pszichológiai Totenkopf-Training (halálfejes kiképzés) remekül bevált. Ezeket a többnyire fiatal embereket, akiket a koncentrációs táborok őrségébe ún. koncentrációs tábori törzslégénységnek kiválogattak, először a porosz kaszárnyák „udvari művészete” szabályai szerint képezték ki: vagyis amíg csak „a seggükben fel nem forrt a víz”, ahogyan a német katona számára ismert szakaszvezetői szakkifejezés szót. „Hogy acélkemény német legyen belőletek, ne pedig nyápicokként kelljen az alsóbbrendű disznók előtt

állnotok!” - mondogatta a hagyományőrző Eicke. Ha saját testükön már kellőképp megtapasztalták, mit jelent a laktanyaudvar, akkor rászabadították őket a foglyokra. Rajtuk duplán töltötték ki a dühüket: egyrészt a kiképzésük szigorúsága miatt, amin éppen csak túl estek, és ami számukra időközben a férfiasság fogalmává vált, másrészt a nemzetiszocializmus ellenségei iránt érzett dühük miatt. Aki a kemény kiképzés során különösen rátermettnek bizonyult, azt gyorsan előléptették. Akit túl puhánynak találtak, akire hatott a „szentimentalitás”, és képes volt emberi együttérzésre, annak hamar útilaput kötöttek a talpára. De az is előfordult, hogyha valami közös dolgon kapták a foglyokkal, az összegyűlt legénység előtt lefokozták, haját lenyírták, 25 botütést mértek rá, és az „alsóbbrendűekhez” társították. Különösen a koncentrációs táborok első éveiben fordult elő ilyen - nem is egyszer. A koncentrációs táborok törzslegénységének legtöbb „vezére” szadizmusa fejlődésének köszönhetette, hogy a legénységből feltörve oly gyorsan karriert csinált. Mielőtt a szorosabb értelemben vett „vezetői feladatokat” átvették, a Dachau-i koncentrációs táborban Heydrich utasítására ki kellett állniuk egy speciális kurzus próbáját. A későbbiekben is itt képezték ki minden koncentrációs tábori parancsnokot. Gondoskodtak a tréning egységességéről, és hogy mindig volt alkalom a kiképzés gyakorlására, az a tudósítás további fejezeteiből is kitűnik majd.

A koncentrációs táborok második, materiálisabb mellékcélja az SS tulajdonát képező rabszolgák gyűjtése és alkalmazása volt: ők csak uruk szükségleteiért élhettek, ameddig egyáltalán élhettek. Felvilágosítást fogok adni az olvasónak arról, hogy az SS-állam milyen mértékben és milyen eszközökkel élt a gátlástalan kizsákmányolás lehetőségével. A módszerek jócskán túllépik az ókori mértéket, hiszen Cato közismert mondása szerint az ökröt és a rabszolgát jól kell táplálni, de Németország uralkodó rétege megengedhette magának, hogy rabszolgák mind újabb tömegeit vesse be, ha a régiek elfogytak, vagy már elhasználódtak. Az etikai csomagolás, hogy a már amúgy is erősen narkotizált német tudatot elaltassák, itt sem hiányzott: a „munkakerülőket” munkára kell nevelni, és a politikai „kártevőket” „hasznos” munkára kell fogni!

Az elkorcsosult németek soha nem követtek el olyan barbárságot, amelyet ne kapcsoltak volna össze fennkölt ideálokkal. Himmler és az SD a koncentrációs táborokat is kihasználta, hogy az emberiség haladását nagystíliú

tudományos kísérletekkel támogassa. Miért ne lehetne az amúgyis pusztulásra ítélt lényeket úgy kiiktatni, hogy előtte még hasznot is hajtsanak? Nem ősi vágyálom talán, hogy kellő számú bűnözőt kerítsünk kézre, és rajtuk bizonyos mérgek kártékony vagy gyógyító hatását kipróbáljuk? Itt éppenséggel tízezrével akadtak „bűnözők”. Ráadásul milyen ideális hatáskör: mindenféle „humanitárius érzelmi ábrándtól” hermetikusan elzárva, féltékenykedő tudósok ellenőrzése és az önkéntesség bármiféle problémája nélkül - mit kívánhatott volna még ennél többet-jobbat a maga számára az SS-orvos, aki - természetesen - a következő évezredek uralkodó orvostípusának megszemélyesítője?!

Minél több idő telt el, annál több örömet talált az SS a koncentrációs táborokban. Kizárólag ezzel magyarázható, hogy a táborok száma - már a nemzetiszocializmus európai kiterjedése előtt is - egyre emelkedett ahelyett, hogy csökkent vagy legalább változatlan maradt volna. Ha a nemzetiszocialista német népközösség évről évre igazabbá és erősebbé vált volna, mint ahogyan azt Hitler és Goebbels folyton állították, akkor belföldön az ellenség száma nem növekedhetett volna. Valójában a koncentrációs táborok a nekik kigondolt fő feladatot - egyéb okokkal és körülményekkel együttesen - hiánytalanul teljesítették: a „kormányellenes elemek” általános ellenállása egyre gyengébb és gyengébb lett. A táborok kihaltak volna, ha a Gestapo letartóztatásai során továbbra is az ellenség keresése alapelvéből indul ki. Az említett mellékcélok - a lakosság megfélemlítése, rabszolgamunka alkalmazása és a táboroknak az SS kiképző és kísérleti helyeként történő fenntartása - kerültek egyre inkább előtérbe. Ezek a „mellékcélok” tulajdonképpen megindokolták újabb és újabb foglyok szállításának szükségességét a koncentrációs táborokba. Majd a Hitler által elszabadított európai háború - melyet ő és az SS mindig szem előtt tartott és módszeresen előkészített - a táborok hatalmas fellendülését hozta magával. Az itt elkövetett garázdaság végül - akárcsak a háború maga - olyan méreteket öltött, amely már a kormányon is túlnőtt. Végül az SS vakon rohant saját végzete felé és saját táboraival együtt zuhant a pusztulásba.

A NÉMETORSZÁGI KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK FAJTÁI ÉS SZÁMA

Az első Németországban létesített koncentrációs táborok még nem abba a típusba tartoztak, amelyet az SS határozott meg. Ezt a mintegy 50 táborot javarészt az SA nyitotta meg 1933-ban. A legtöbbet közülük Berlinben és környékén létesítették, néhányat Közép-Németországban, mindenekelőtt Szászországban és Thüringiában (mint pl. Lichtenburg, Sachsenburg, Hohenstein, Bad Suiza, Colditz), valamint néhányat Németország más részein, mint pl. a Stuttgart melletti Heuberg tábor, amelyet 1933-ban a korábbi heubergi katonai kiképzőtábor átalakításával hoztak létre, és már ekkor mintegy három és félezer politikai foglyot fogadott be. Az SA rögtön a nemzetiszocialista uralom kezdetén előszeretettel hurcolta kaszárnyákba, kazamatákba, üresen álló gyárépületekbe, félreeső raktárakba, régi várakba politikai ellenfeleit, első sorban kommunistákat, valamint olyan embereket, akikről ezt állították. Itt aztán háborítatlanul gyönyörködhetek a kínzásokban, melyekben áldozataikat részesítették. Göring úgynevezett tábori rendőrsége - amely 1934-ig magángárda volt, és amelynek soraiban a legkiválóbb gyilkosok találtak maguknak megfelelő feladatot és egyenruhát - a saját kaszárnyájában (Berlin, General-Pape utca) alakított ki koncentrációs táborot a porosz miniszterelnök ellenfelei számára. A berlini Columbia-Haus koncentrációs táborban a legszörnyűbb gaztetteket vitték véghez, amit csak az emberi képzelet ki tud gondolni.

Azokban a viharos hónapokban, amikor a német nép többsége mind nagyobb lelkesedéssel adta át magát a nemzetiszocialista fellendülésnek, egyre több embert tartóztattak le anélkül, hogy a hozzátartozók bármit is megtudhattak volna az elhurcoltak sorsáról, egyre gyakoribbá vált a rendőrség, a bíróság és bizonyos végrehajtó szervek berlini központi helyein az érintett „nemzeti körök” kérdezősködése, tiltakozása, beavatkozása, alkalmanként még tüntetése is. (Az SA „akciói” során nem volt válogatós; szemében a „reakció” igen hamar éppoly gyűlöltté vált, mint a baloldal, esetenként még gyűlöltebbé.) Rudolf Diels - Göring akkoriban újjá alakult Gestapójának feje - meggyőzte főnökét, hogy az SA nyílt terrorakciói hosszú távon csak ártanak a nemzetiszocializmus tekintélyének, ezen kívül a hagyományos börtönök színültig telve vannak; reguláris táborokat kellene tehát építeni,

átadni őket a Gestapónak, a rendőrségnek és az igazságügyi hivataloknak, valamint gondoskodni kellene a folyamat „rendezett” lebonyolításról. Göring, aki nem a foglyokkal szembeni túlkapásokat utálta - kivéve, ha védeneciről volt szó -, hanem az SA növekvő hatalmát, beleegyezett. Diels sorra átvette szinte az összes, az első időkből megmaradt irreguláris koncentrációs tábor, és néhány kivétellel, mint pl. a berlini Columbia-Haus, 1934 márciusáig feloszlatta őket.

Akkoriban mindenekelőtt Oranienburg és Dachau maradt meg. „Foglyait” az SS mindkét helyen üresen álló kavicsbánya- és gyárterületen helyezte el, ahol csupán néhány barakk állt. Heydrich kezdettől fogva koncentrációs tábornak hívta ezeket a helyeket. Aminthogy átvette Himmler helyetteseként 1934 márciusában a Gestapa Berlint, olyan rendőrségi foglyokat hozatott ide, akik szerinte „különleges bánásmódot” érdemeltek. 1934. június 30-tól elkezdte a két tábor, főleg Dachau, szisztematikus kiépítését. A KL Dachau így hamarosan országszerte fogalommá vált; ha valaki koncentrációs táborba került, a lakosság egyszerűen csak azt mondta: „Dachauban van!”, akkor is, ha az illetőt másik táborba vitték.

Az SS csak az úgynevezett büntetőtáborokat (Justizlager) - Papenburgot és Esterwegét az oldenburgi mocsarakban, valamint még néhányat, amelyek velük együtt alkottak egy egységet - nem vonta saját közvetlen hatalma alá, habár emberei igazságügyi felügyelőkkel és 1934 közepéig az SA-val együtt itt is „szolgálatot” teljesítettek. Az Emsland táborok, ahogy ezeket hívták, a foglyok körében rossz hírnek örvendtek. Elméletileg csak bűnözőket hozhattak volna ide, ennek ellenére nagy számú politikai foglyot is szállítottak a „mocsárba”, csakúgy, mint „felségsértőket és hazaárulókat”. A német igazságügyi hivatalok „ellenőrzése” sem akadályozta meg, hogy időközben SS-vezető vegye át a parancsnokságot. A függetlenség látszatát mindenesetre fenntartották. A háború alatt a Wehrmacht (német véderő) igazságszolgáltatása arra használta fel a táborokat, hogy elítélteit koncentrációs táborok körülményei között várakoztassák, míg a győzelmet hozó háború vége - Hitler utasítására - meghozza majd számukra büntetésük tulajdonképpeni kezdetét. A „mocsári” koncentrációs táborokban a háború végén már 40 000 körül mozgott a fogva tartottak száma. Az SS-től való különválásnak ekkor már nem volt valódi jelentősége, mert az egész német rendőrség, amely az igazságügyi hivatalnokokat is

kijelölte, Himmlernek volt alárendelve. A politikai foglyok büntetőtáborba szállítását az RKPA bonyolította le, melynek székhelye eredetileg Berlinben, később Fürstenbergben (Mecklenburg) volt, ahol a Biztonsági Rendőrség kiképzőiskolája is helyet kapott.

Dachautól és az Emsland-táboroktól eltekintve az első koncentrációs táborokban 1000-nél több személyt nem tartottak fogva, általában csak pár százat - akik viszont annál inkább ki voltak szolgáltatva kínzóik önkényének. Az első koncentrációs táborokbeli élet szörnyűségei minden képzeletet felmúltak. Az a néhány régi „táborlakó”, aki ezeket az éveket túlélte, egyetért abban, hogy alig létezik olyan formája a legperverzebb sadizmusnak, amelyet az SA emberei ne alkalmaztak volna. Ezek viszont még egyéni, bestiális akciók voltak, nem pedig az a későbbi, megszervezett, hideg rendszer, amely tömegeket mozgató. Az csak az SS „teljesítményének volt köszönhető”.

A Totenkopfverbände 1936-tól kezdve állandó székhelyeket választott, kezdettől fogva hosszú távra rendezkedett be. A koncentrációs táborokat, SS laktanyákat és SS településeket elválaszthatatlan egységekként tervezték és építették fel. Így létesült az SS három fő tábor: Dachau Münchennél, amelyet megtartottak és kibővítettek, az 1937 nyarán létesített Buchenwald Weimar közelében, valamint Sachsenhausen Berlin-Oranienburg mellett. Ezek lettek az SS nagy törzstáborai - mint látható - Dél-, Közép- és Észak-Németországban. A kisebb koncentrációs táborokat részben felszámolták, ezek foglyait a nagyokba szállították, részben pedig külső kirendeltségként az előbbiekhöz csatolták. Az alábbi koncentrációs táborok valamivel később létesültek: Gross-Rosen Striegaunál (breslaui közigazgatási kerület), Flossenbürg Weidennél a bajor Felső-Pfalzban, a cseh határhoz közel, Neuengamme Hamburgnál, Ravensbrück Mecklenburgban - mely női koncentrációs tábor volt -, majd Ausztria meghódítása után Mauthausen Linznél.

A németországi koncentrációs táborok szervezeti vezetése és összefogása Berlinből indult ki. Heydrich már 1934 őszén létre hozta a „koncentrációs táborok felügyelőjének” (Inspekteur) hivatalát, és ezt - mint említettem - Eickére bízta, a Totenkopf-Verband főnökére, aki SS-Brigadeführerré (dandártábornokká) küzdötte fel magát. A Gestapo berlini, Prinz-Albrecht

Strasse 7. alatti épületébe tette székhelyét. A Gestapo ottani „őrizetbevételi osztályán” nem volt semmiféle befolyása, hatáskörébe egyedül a koncentrációs táborok igazgatása tartozott (vagyis csupán az, hogy milyen „kezelésben” (Behandlung) részesítik a nemzetiszocializmus táborba szállított ellenségeit). 1939-ben a koncentrációs táborok felügyeleti hivatalát az SS Gazdasági Főhivatalhoz csatolták, mellyel együtt - Pohl irányításával - az SS-WVHA-hoz került. A hely időközben óriásközponttá nőtte ki magát, hivatalai Oranienburgban voltak, a Sachsenhausen koncentrációs tábor mellett. Az SS-WVHA irányította az egész SS gazdasági és pénzügyi autonómiáját, míg minden más területet - személyi ügyeket, munkahely-beosztást, képzést, egészségügyet, „fajbiológiát” és hasonlókat - az SS-FHA-hoz rendelték. A végén már maga az SS sem igazodott ki hatásköreinek szövedékében. Volt például egy „Nyersanyag hivatal a Reichsführer-SS személyi vezérkaránál”, amelynek semmi köze nem volt az SS-WVHA-hoz. Amit az SS-vezetők az egyik helyen nem tudtak elérni, azt egy másikon próbálták megszerezni, és e téren hatalmas szerep jutott a személyes kapcsolatoknak. Az SS-WVHA vezetője, Pohl SS-Obergruppenführer és Waffen-SS-tábornok pedáns kérlelhetetlensége általános félelmet gerjesztett. Létrehozott egy saját ún. „D-hivatali csoportot”, amely a koncentrációs táborok felett rendelkezett, és a központi intézkedéseket meghozta. (Hogy a „D” jelölés Dachauból vezethető-e le, nem tudni). Mivel a Gestapo által kiadott őrizetbe vételi parancsok is a „D II” jelölést kapták, sok ezer őrizetbe vett fogoly meggyőződése volt, hogy Dachauban viszik. A D ügyosztály kapcsolatát az SS-WVHA-val csak elenyészően kevesen ismerték, hiszen mondani sem kell, hogy a foglyoknak alig fél százaléka tudott biztosat az SS szervezeti hálózatról. Ez a tény a már meglévő hírénel is rejtélyesebbnek tűntette fel az SS-apparátust. A D ügyosztály olyannyira önállósult, hogy olyan ágakat is hozzá csatoltak, amelyek egyébként az SS-FHA-hoz tartoztak, így például a „koncentrációs táborok vezető orvosának” hivatalát, amely az egészségügy egyik szervezete volt. (A nemzetiszocializmus nem csak az embereken, de a nyelven is erőszakot vett. Az az erkölcstelenség, hogy a szavakat megskalpolták és a maradék foszlányokat többnyire érthetetlen szakkifejezéssel kapcsolják össze, már korábban is előfordult, és semmiképp sem német találmány, hanem épily elterjedt Oroszországban és Amerikában. A nemzetiszocialisták viszont ezen túlmenően militárisan hangzó halandzsát hoztak létre. „SS birodalmi vezető”,

“SS és rendőrségi birodalmi orvos”, “koncentrációs táborok vezető orvosa” - nyelvileg badarságok, egyfajta fejevadász dialektus. Természetesen nem mindig tudtam az ebben a rendszerben használatos hivatali jelölések keveréknyelvi hebegését valódi németre lefordítani. (A szerző.) A koncentrációs táborokban semmi nem történhetett a D ügyosztály általános rendelkezése vagy beleegyezése nélkül. Vezetője az első években Liebehenschel SS-Obersturmbannführer volt, akit később parancsnokként Auschwitzba helyeztek, utóda Maurer SS-Standartenführer lett.

Az SS-WVHA D ügyosztályán dolgozó SS vezető típusa általában jelentősen különbözött a táborvezetőktől és tábori parancsnokoktól. A központban „csak” terveztek és számoltak - még ha élettől és halállal is -, itt megengedhették maguknak, hogy adjanak az előkelőség látszatára. Néhány SS vezető személy szerint normális embernek tűnt és nem vadállatnak. Szerepük hasonló volt, mint a vezérkaré a hadseregben: hiszen mi köze volt az uraknak vérhez és mocskhoz? Persze minden fiziognómiában valamennyire is jártas ember már Pohl, a főnök arcáról leolvashatta, hogy a halál bürokratájáról van szó. Az SS-Obergruppenführerről már első pillantásra ordított a brutalitás. Ő is megjárta az első világháborút: a haditengerészetnél szolgált.

A tájékozatlan olvasó számára valószínűleg szükséges, bár a fentiek után talán túlhaladott, hogy az SS-rendfokozatokat röviden felvázoljam, mivel újra és újra előkerülnek, és néhány intézkedés vagy egyéni akció jelentése csak akkor kerülhet teljes egészében napvilágra, ha ismerjük azon emberek sokszor jelentéktelen rangját, akik százak és ezrek életének és halálának urai voltak. A sorrendet alulról felfelé állítottam fel (zárójelben pedig a német hadsereg megfelelő rangja áll, ha egyáltalán létezik ilyen).

Nem tiszti rangban állók beleértve az Unterführereket (szakaszvezetőket) is: SS-Mann (gyalogos), Sturmmann (őrvezető), Rottenführer (tizedes), Unterscharführer (szakaszvezető), Scharführer (őrmester), Oberscharführer (törzsőrmester), Hauptscharführer (zászlós), Stabscharführer, Sturmscharführer (törzszászlós).

SS-Führerek (tisztek): Untersturmführer (hadnagy), Obersturmführer (főhadnagy), Hauptsturmführer (százados), Sturmbannführer (őrnagy), Obersturmbannführer (alezredes), Standartenführer (ezredes), Oberführer

(nincs megfelelője), Brigadeführer (vezérőrnagy), Gruppenführer (altábornagy), Obergruppenführer (vezérezredes), Oberstgruppenführer (vezér-ezredes), Reichsführer-SS (logikailag nincs megfelelője, egyébként meg: birodalmi vezér). A „Waffen-SS Generalleutnant” (Waffen-SS altábornagy) vagy „Waffen-SS General” (Waffen-SS tábornok) címek már csak a háború alatt keletkeztek, amikor a Heimat-SS (Hazai SS) - akik civil hivatalokban ültek - és a Waffen-SS - vagyis a harcoló SS-csapatok, amelyeket a hadsereggel egyenértékűvé tettek - között különbséget tettek.

Az SS-WVHA a koncentrációs táborok három fokozatát különböztette meg. Az I. fokozat (munkatáborok) a legenyhébb formát képviselte, a II. fokozatot már az élet- és munkaviszonyok szigorítása jellemezte, a III. fokozat volt a „csontmalom”, amelyet a foglyok csak a legkritikább esetben hagytak el élve. A Gestapo teljes mértékben soha meg nem valósított szándéka az volt, hogy minden bűnöző, homoszexuális, zsidó és különösen veszélyesnek tűnő politikai fogoly - nemzetiségtől függetlenül - a III. fokozatba kerüljön. A helyi Gestapo vezetőség viszont eltérően vélekedett erről, a tábori vezetőség a különösen értékesnek tűnő munkaerőn nem mindig adott túl szívesen, megghiúsította azokat az intézkedéseket, amelyek neki nem tetszettek. Végül azt is hasznosnak tartották, hogy a táborokban elvegyítsék a különböző osztályokba sorolt foglyokat, és így a politikaiakat megfosszák annak lehetőségétől, hogy körülményeiket - a helyi viszonyokhoz képest - javítsák és megszilárdítsák. Az SS-WVHA struktúrája csupán nagyon általános, semmiképp sem a dolgok lényegébe vágó elképzelést tudott nyújtani. Hogy a koncentrációs táborokban valójában mi minden történt meg, hogy a helyzet teljes mértékben embertelen volt-e, vagy csak általában barbár, az egy tucat más körülménytől függött, nem pedig ettől a besorolástól. Dachau például mindig az I. fokozathoz tartozott, ami a tábor minden ismerőjéből a mai napig is egyfajta hátborzongató derűt csal elő. Buchenwaldban, amíg II. fokozatú besorolással bírt - 1944. április 28-án került az I. fokozatba - sokkal jobbak voltak az általános körülmények, mint Dachauban. Az egyetlen kézzel fogható előny, amely - lehetőség szerint - a kedvezőbb fokozatból adódott, az az emelt élelmiszeradagolás volt - az egész táborra vetítve. Teljesen téves lenne viszont azt feltételezni, hogy ebből az egyes foglyok jobb táplálkozását célozták meg, mint ahogy ez ki is derül majd. Általánosságban azt lehetne mondani, hogy a helyzet minden táborban

még rosszabb lett, amint alacsonyabb fokozatba sorolták, és hogy az egyének számára a katasztrófa annál szörnyűbb volt, minél alacsonyabb volt már kezdettől fogva a tábor besorolása. Csak néhány fogolynak volt róla tudomása, hogy egyáltalán létezik ilyen különbségtétel. Csak azt tudták, hogy „ott jobb”, „ott rosszabb”, a szerkezettől teljesen függetlenül. Az egyetlen kivételt a speciális munkatáborok alkották, az SS nagyon nagy számban létesített ilyeneket a valódi koncentrációs táborok kategóriáin kívül. Ezekben a foglyok hatalmas előnyt élveztek: tudták, hogy csak 6, legfeljebb 12 hétig maradnak itt, és aztán elhagyják ezt a poklot. Már maga a tudat elviselhetőbbé tette a kínzások nagy részét.

Sokkal inkább a koncentrációs táborok kora volt mérvadó, semmint a lépcsőzetes szerkezet. A tábor alapításának és felépítésének ideje volt mindig a legrosszabb időszak, legyen szó az 1933 és 1939 közötti évekről, vagy a háború alattiakról. A tényleges felépítés ideje után a nyomor legalább konszolidálódott, az ember ekkor már legalább úgymond tudta, milyen veszélyekkel kell állandóan számolnia, a bizonytalansági tényező valamelyest állandó maradt. Bizonyos részterületek körülményein néha még javítani is sikerült. Ezáltal az egyén könnyebben alkalmazkodott, több tábori fogoly élt túl a nehéz időket mint akiket már a tábor építésének első időszakában odahurcoltak. Alapvetően minden táborról el kell mondani, hogy a háború kitörése utáni első hónapok, vagyis 1939 szeptemberétől 1940 tavaszáig, mindenhol mély visszaesést hoztak. Az élelmezés ebben a félévben katasztrofális volt. Hogy ez az SS háborús pszichológiai meg gondolásaira vezethető-e vissza, vagy az általános német politikára, melynek fontos szempontja volt az élelmiszertartalék felhalmozása, nem lehet megállapítani. Biztos csak az a tény, hogy a táborokban az általános alultápláltság tömeges éhhalállal fenyegetett. Szinte egyidejűleg még rosszabbá tette és súlyosbította ezt a helyzetet a táborok elképzelhetetlen zsúfoltsága, minek következtében a háború végkifejlete körül, 1944 tavaszától 1945 tavaszáig újra - akárcsak 1939/40-ben - számos járvány ütötte fel a fejét. Ezért, ha a következőkben a német koncentrációs táborok átlagkörülményeiről szólok, mindig szem előtt kell tartani a fejlődés hullámozó lefolyását: a helyzet az építés idején a normális szint alatti, némileg konszolidált a következő években, majd hogyanem katasztrofális a háború első fél évében, majd viszonylagosan javul a háború következő éveiben (ami a munkaerő növekvő értékével függött össze a hadigazdasági termelésben), és teljes katasztrófa az utolsó 4-8

hónapban. Ez a fejlődés minden koncentrációs táborban lezajlott, akár feljebb, vagy lejjebb álltak fokozatban. Ahol az életkörülmények önmagukban is mindig rosszak voltak, ott a hullámvölgy magától értetődően emberek sokkal szélesebb tömegeinek pusztulását hozta magával.

Az SS a háború kitörésekor jelentősen megemelte a koncentrációs táborok számát, főleg a már említett okokból, de azért is, mert minden európai országban az ellenség újabb fajtái és tömegei kerültek kezükre. Már korábban is létezett az a tendencia, hogy minden törzstábor kisebb-nagyobb számú ún. külső táborot alapított. Ezek a terrorszervezetek módszeresen keresztülszőtték Németország területét. 1939-ben, ha a külső táborokat is beleszámítjuk, valószínűleg összesen már több, mint 100 különféle német koncentrációs tábor létezett, ha ekkor kimagasló jelentőségre még csak az említett nagy koncentrációs táborok tettek is szert. A nemzetiszocializmus európai kiterjedése aztán koncentrációs tábor alapítási „lázat” eredményezett. Létrejöttek a világszerte hírhedt táborok: Auschwitz, Lublin-Majdanek, Riga, Stutthof Danzig mellett, Natzweiler a francia Vosges-hegységben, Bergen-Belsen Hannover mellett, és még egy sor kisebb.

A személyek összlétszámáról, akiket a nemzetiszocialista kormányok koncentrációs táborba szállítottak, a mai napig nem áll rendelkezésre megbízható anyag. A csupán megközelítőleg pontos becslést is különösen megnehezíti a kollektíva állandó, erős változása. Ezért csak alaposan megindokolt becslésekre lehet hagyatkozni. A nemzetiszocializmus tizenkét éves uralma alatt a koncentrációs táborokat minden kétséget kizáróan milliók járták meg. Ha Auschwitz halottainak a számát, amely önmagában 3,5-4,5 millióra tehető, valamint egyéb hasonló táborokét vesszük a számítási kísérlet kiindulópontjának, könnyen belátható, hogy legalább 8-10 millió emberről van szó. Az átlagos tartós létszám, vagyis azon foglyok száma, akik egy adott időpontban a különböző táborokban tartózkodtak, szinte soha nem lépte túl az egymilliót, mert külön-külön a nagy törzstáborokban, mint Dachau, Buchenwald és Sachsenhausen - számos külső táboraikkal egybevéve - nem volt egyszerre 100 000-nél több fogoly. Egy másik tájékozási pont Himmler 1945. március eleji rendelkezése az „SS birodalmi és rendőrségi orvos” részére, amely szerint a megmaradt 600 000 koncentrációs tábori foglyból a 120 000 munkaképtelent azonnal jobb

egészségügyi állapotba kell hozni (ezért ment a hírhedt bergen-belseni „átmeneti” táborba az SS legfelsőbb higiénikusa, Prof. DR. rer. nat., Dr. med. Joachim Mrugowsky, hogy nyolcnapos egészségügyi „feljavítást” hajtson végre. Ekkorra már a szövetségesek felszabadították Lublin, Riga, Stutthof, Auschwitz, Gross-Rosen, Natzweiler koncentrációs táborokat és a fentiekén kívül még néhányat, vagy az SS evakuálta őket. Ezért nem lehet nagy tévedés, ha a koncentrációs táborok átlagos létszámát egymillióra becsüljük.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK fogolykategóriái

Kiknek szánta a Gestapo a koncentrációs táborokat? Elsősorban négy embercsoportnak: politikai ellenfeleinek, az „alsórendű fajokhoz” tartozóknak („fajilag alsóbbrendűek”), a bűnözőknek és az „aszociálisoknak”.

A kategorizálás során a Gestapónak legkönnyebb dolga a második csoporttal volt. Ide mindenekelőtt a zsidók és a cigányok tartoztak.

A nemzetiszocializmus eredetileg le akarta telepíteni a cigányokat. A kísérlet kivitelezése azonban túl körülményesnek és terhesnek bizonyult. A községek vezetése és a helyi rendőrség nem tudta, mitévő legyen a „csőcselékkel”, mert már nem lehetett - mint korábban - egyik helyről a másikra toloncolni őket, miután Himmler megvonta tőlük a lakóhely megválasztásának jogát. Hogy végleg megszabaduljanak tőlük, egyszerűen elhatározták, hogy koncentrációs táborba dugják őket, ahol aztán - elenyésző hányaduktól eltekintve - valóban el is pusztultak.

A nemzetiszocialisták megsemmisítési vágyának első számú célpontjai kezdettől fogva a zsidók voltak. Az SS a nürnbergi „Blutschutzgesetz” (fajvédelmi törvény) előírásánál jóval tovább ment, ugyanis számos fél- vagy negyed részben zsidó származású embert is koncentrációs táborba zárt, és hosszú időn keresztül egyformán kezelte őket a teljes egészében zsidó származásúakkal. A táborokban egyébként a zsidókat különböző fogolykategóriákba sorolták, vagyis megkülönböztették őket politikai, bűnöző, aszociális stb. jelzéssel. Ennek dacára legtöbbször külön lakótömbbe zárták őket, és állandóan ki voltak szolgáltatva az SS egyik első számú parancsolatának, ami gyakorlatilag a végső megoldást - vagyis a zsidók kiirtását - jelentette. Így elég gyakran kellett nem zsidó származású sorstársaik köreiből támaszt, menedéket keresniük. Gyakran váltak az SS-katonák rossz kedvének villámhárítóivá, melynek következtében a többi táborlakó esetleg baj nélkül megúsza az éppen akutális dühkitöréseket. Ezáltal különösen szoros kölcsönös kapcsolat jött létre a zsidó és nem zsidó politikaiak között, és ez a szolidaritás számtalan példájában megnyilvánult. Ennek az összefüggésnek és a majdhogynem valószínűtlen szerencsének köszönhető, hogy azon zsidók

közül, akiket már az első években táborba szállítottak, legalább néhányan életben maradtak egészen a tábor felszabadulásáig.

Hogy ki volt bűnöző, a Gestapo számára nem volt kérdés. Különbséget tett BV-foglyok, akik különböző bűntények miatt több büntetést is letöltöttek már, és SV-foglyok között, akik még elzárási idejüket töltötték; valójában a büntető táborokhoz (Justizlager) tartoztak volna. Az elsőket „meghatározott ideig előzetes letartóztatásban lévő foglyoknak” („Befristete Vorbeugungshäftlinge”) nevezték, ebből lett azonos kezdőbetűk felhasználásával „a hivatásos bűnözők” („Berufsverbrecher”) elnevezés. A második csoportot „biztonsági őrizeteseeknek” („Sicherungsverwahrte”) hívták. Az RKPA és vezetőségi helyei mindkét csoportot a Gestapóra bízták egész Németországban. A kérdés jogosságától függetlenül - ti. hogy koncentrációs táborba kell-e a bűnözőket zárni - el kell mondani, hogy elenyésző volt azok száma, akik ne hajlottak volna a bűnözésre, vagy pedig ne állt volna mögöttük valóban súlyos büntetés, a kivételek csupán jelentéktelen százalékot tettek ki. A BV- illetve SV-foglyok túlnyomó része romlott, egy részük a legromlottabb elemekből állt, akik egyes táborokban időlegesen, másokban tartósan uralkodó szerephez jutottak, amivel súlyosan vissza is éltek - a többi fogoly rovására. Köztük és a politikaiak közt állandó, gyakran nyílt, részben földalatti hatalmi harc zajlott, amely az időtől és a körülményektől függően nagyon különböző eredményekkel zárult. Az SS-vezetői előszeretettel működtek együtt a bűnözőkkel (akadt közöttük olyan, aki kizárólag csak bűnözőkkel volt hajlandó együtt dolgozni!), azonban mindig csak BV-sekkel, SV-sekkel soha, és a legfontosabb tábori funkciókat bízták rájuk. Legnagyobb arányban a besúgók körében is a bűnözők képviseltették magukat. Amikor Sztálingrád után a német hadseregben emberhiány keletkezett, ők részesültek abban a kitüntetésben, hogy tömegesen az SS-osztagokhoz csatolták őket! Akik a táborban maradtak, azok közül nem sokan hagyták el élve a lágert.

A bűnözőkkel rokon, csak éppen ártalmatlanabb volt az aszociálisok csoportja. A Gestapo ide sorolt mindenkit, akit csak lehetett. A valódi csavargók, kunyerálók, piti zsebtolvajok, árdrágítók, nepperek, notorikus alkoholisták, stricik, gyerektartással csalók mellett az aszociálisként letartóztatottak körében bőven akadt olyan ember is, akinek semmi más nem lehetett a szemére vetni, minthogy kétszer elkésett a munkahelyéről, vagy

jogosulatlanul vette ki a szabadságát; a munkaügyi hivatal beleegyezése nélkül váltott munkahelyet, „rosszul bánt” nemzetiszocialista cselédjével, bértáncosként kereste kenyerét, és hasonló más „bűncselekményeket” követett el. Német üzemvezetők, derék párttagok százainak volt olyan alkalmazottja, aki valamilyen oknál fogva nem tetszett nekik, ezért egyszerűen „munkakerülőként” feljelentették, és az illető máris munkatáborban vagy koncentrációs táborban találta magát! Az „aszociálisok” nagyon vegyes összetételük miatt nem nyomták rá különösebben bélyegüket a tábor arculatára. A foglyok szempontjából nézve megbízhatatlannak, állhatatlannak számítottak. Bizonyos módszereik miatt *(nyilván nem viselkedtek egyenesen, de ez a kéziratból nem derül ki egyértelműen. A szerk. megjegyzése.)*, amiket korábbi életükből hoztak magukkal, nem szerették őket. Sokan közülük nem éltek túl a pusztta létért folytatott harcot a koncentrációs táborokban. Közülük bocsátották szabadon a legtöbb embert, valamint a háború alatt a legtöbb katonát közülük hívták be a német hadseregbe.

A politikai foglyok körében sem lehet szó teljes egységről. Mi mindent nem jelentett a koncentrációs táborokban a „politikai” megnevezés! Legnagyobb részüket kétségkívül a volt ellenzéki pártok tagjai és a hasonló beállítottságú pártatlan személyiségek alkották. Emellett mindig volt bizonyos számú olyan személy, aki az NSDAP-hez tartozott, de valamiféle, a párttal kapcsolatos bűntett miatt szállították be. A hadseregből olyanokat soroltak ide, akik például meglopták bajtársaikat. Azonkívül különösen súlyosnak számított a kötelességmulasztás és a dezertálás. A visszatért vagy visszahozott idegenlégiósokat is a politikaiakhoz csatolták, valamint időnként olyan embereket is, akik vétettek a német devizatörvény ellen, továbbá az illegálisan külföldi rádióadókat hallgatókat, az elégedetlenkedőket és azokat, akik személyes okokból való feljelentés alapján jutottak a Gestapo kezére. A háború kezdete után érkezett nem németek közül szinte mindenkit politikainak soroltak be. Nem csupán ez a körülmény, de a nyelvi és nemzetiségi különbségek, valamint az a tény is sok és gyakran fájdalmas nehézséget okozott, hogy a külföldiek mit sem tudtak a táborokról.

Egyértelmű, hogy a politikaiak ilyenfajta összetétele tovább kuszába a körülményeket, és még inkább növelte a foglyok közötti általános

bizalmatlanságot.

A nemzetiszocialisták ellenzői közé tartoztak még a más világnézetek és az egyházi személyek, lelkészek, bibliakutatók, vagyis a Jehova tanúi. *(Őket 1931-ig nevezték Németországban bibliakutatóknak. A szerk.)* Összesen talán 4000 és 5500 protestáns lelkész és katolikus pap - sokkal több katolikus, mint evangélikus, és ezek között is szinte kizárólag a Hitvalló Egyház lelkészei - kerülhetett koncentrációs táborba, köztük nagyon sok lengyel. Ha kiderült róluk, hogy lelkészek vagy papok, általában nagyon nehéz helyzetbe kerültek - mind az SS, mind pedig a foglyok részéről. Helyzetük csupán akkor javult, amikor 1942-től a dachau koncentrációs táborba vonták össze őket. Itt hosszabb időn keresztül bizonyos könnyítésekben lehetett részük, amelyeket állítólag a pápa közbenjárására juttattak nekik. A Gestapo egyébként soha nem vitetett koncentrációs táborba németországi magas rangú egyházi előljárót. Amikor egyszer az olmützi egyházmegye egyik - éppen a buchenwaldi koncentrációs táborban tartózkodó - kanonokját segédpüspöknek nevezték ki, az SS rögtön elengedte a táborból. A nemzetiszocialisták a francia és belga magas rangú egyházi személyekkel szemben már másképp viselkedtek: püspökök, apátok és más egyházi előljárók is német koncentrációs tábori foglyoknak számítottak - mindenféle különbségtétel nélkül.

A Nemzetközi Bibliakutató Egylet *(az ún. Bibelforscher-ek még most is léteznek, egyik águkból vált ki 1931-ben a Jehova tanúiaknak mozgalma. Természetesen azokat is betiltották és üldözték a hitleri Németországban. A szerk.)* az Egyesült Államokból érkezett Európába, és az első világháború után nem elhanyagolható mértékben terjedt el Németországban. A nemzetiszocializmus már 1933-ban betiltotta a tevékenységüket, mert megtagadták az eskütételt és a katonai szolgálatot, ezenkívül pedig minden állami szervezetet az ördög művének tekintettek. A bibliakutatók és a Jehova tanúi ellen irányuló legnagyobb letartóztatási hullám 1936 tavaszán kezdődött, miután vezetőiket már 1934-ben Magdeburgban bebörtönözték. A birodalmi belügyminiszter 1937 júniusi rendelkezésére mindenkit, aki bibliakutató volt, illetve a Jehova tanúi kisegyház tagjának számított, átadtak a Gestapónak, majd koncentrációs táborba szállították őket. Számuk Buchenwaldban 1937 őszéig kb. 270-re növekedett, 1938 őszén pedig 450 fővel elérte a maximumot. Körülbelül ennyien voltak minden nagyobb

táborban, a nők is Ravensbrückben. Jehova követőinek időközben nagyon sok mindent kellett elviselniük, de - mivel türelmesen várták a világ végét - mindig hűséges és készséges munkaerőt jelentettek mind az SS számára, mind a foglyok körében, főként mint speciális mesteremberek, ápolók és „házmesterek” (egyfajta háziszolgák).

Helyzetük a nemzetiszocializmus nézőpontjából is kissé botrányos volt, hogy családjaikat szétszakították, gyermekeiket elválasztották tőlük, férfi, ill. női koncentrációs táborba küldték őket.

A fenti fő fogolykategóriák mellett az SS még egy sor másfajta megkülönböztetést is bevezetett. Közülük a homoszexuálisokat emelném ki. A csoport rendkívül vegyes összetétele - amelyben a sok értékes ember mellett egy sor kimondottan bűnöző és többek között zsarolásból élő egzisztencia is jelen volt - nagyon megnehezítette a helyzetüket. A Gestapónak nem okozott gondot, hogy egy politikaira - akinek semmi más nem tudtak felróni - vagy egy katolikus papra a homoszexualitás bélyegét nyomják, és ehhez a pusztá gyanú is bőven elegendő volt. Sorsuk a koncentrációs táborokban borzalmas volt, az egyetlen dolog, ami mégis megmenthette őket, ha a táborban is kétes kapcsolatokat létesítettek, ami életüket épp úgy megkönnyíthette, mint ahogy veszélyeztethette. *(A szerző feltehetőleg arra gondol, hogy amennyiben megfelelő SS-es partnert találtak, az könnyíthetett a homoszexuális foglyok sorsán, de mivel az SS soraiban is üldözték a homoszexuálisokat, még nagyobb veszélyben is foroghattak, mint egyébként. A szerk. megjegyzése.)* Így aztán ez a „kiút”, bár más lehetőségük az életbenmaradásra nemigen mutatkozott, sem bizonyult szerencsés megoldásnak. Majdnem mindnyájan ott pusztultak.

A koncentrációs táborokban mindegyik fogolycsoportnak külső jelölést kellett hordania a ruhájukra varrva. Egy számot és egy színes háromszöget a mellkas bal oldalán, valamint a jobb nadrágszáron. Auschwitzban a számokat a foglyok bal alkarjára tetoválták. A vörös a politikaiak színe volt, a másodjára beszállítottak, az ún. visszaesők azonos színű ferde csíkot kaptak a felső szög fölé. A többi szín és jelölés a következőképp alakult: zöld a bűnözőknek - nyomtatott „S” betűvel a biztonsági őrizeteseleknek (Sicherungsverwahrung), amelyből a „súlyos bűnöző” („Schwerverbrecher”) elnevezés keletkezett -, bibliakutatóknak, Jehova tanúinak lila, fekete az

aszociálisoknak, rózsaszín a homoszexuálisoknak, időnként barna a cigányoknak és a különböző akciók során beszállított aszociálisoknak. A zsidók piros, zöld, fekete vagy egyéb jelölésükön egy ezen keresztben álló sárga háromszöget hordtak, ily módon hatágú csillag keletkezett. Az úgynevezett fajgyalázók, függetlenül a származásuktól, ha megszegték a nürnbergi fajvédelmi törvényt, sárga vagy zöld háromszögük fölé keresztben álló háromszöget kaptak. A külföldiek körében nemzetiségük jelölésének kezdőbetűjét a sarokba nyomtatták: „T”-t a cseheknek, „F”-t a franciáknak, „N”-t a hollandoknak és így tovább. Azok a német politikai foglyok, akiket a háború kitörésekor feltételezett megbízhatatlanságuk miatt vittek koncentrációs táborba, számukat ún. politikailag megbízhatatlan foglyokként (akiket a Gestapo tisztogató akciói során szállítottak táborba) ferdén viselték a szögletben, míg azt egyébként a háromszög csúcsa alatt két ujjnyira tüntették fel. Ugyanígy a háború kitörésétől kezdve háborús bűnösnek is szállítottak be foglyokat, akiknek a háromszögére „K” betűt nyomtak. Rögtön a büntetőszázadba kerültek. Letartóztatásuk apropója legtöbbször valami semmiség volt. Előfordult olyan is, hogy már régóta a táborban tartózkodó foglyokat hirtelen a „K-századhoz” csatoltak. Csak nagyon kevesen maradtak közülük életben. Az ún. Arbeitserziehungshäftlinge-k (munkára nevelendő foglyok) fekete háromszögükre fehér „A” betűt kaptak. Ők általában csupán pár hétig maradtak a táborban. A büntetőszázadhoz tartozók az alsó szögcsúcs és a szám között fekete, tallér nagyságú pontot viseltek. A szökéssel gyanúsítottak mellére és hátára fehér-vörös céltáblát varrtak vagy festettek fel. Az SS még a hülyéknek is külön jelölést szánt - egy karszalagot az erőteljes „Blöd” (hülye) felirattal. Ezeknek a sajnálatra méltó embereknek néha még egy táblát is kellett mellükön hordani: „Hülye vagyok!” Különösen dühítően és nevetségesen hatott ez az eljárás, ha az érintett emellett vörös háromszöget viselt, vagyis politikai fogoly volt, és így a nemzetiszocializmus esküdt ellenségének számított. A hülyék egyfajta bolondoknak kijáró szabadságot élveztek a táborban, míg egy nap agyon nem ütötték vagy injekcióval meg nem ölték őket. Ezzel egyidejűleg persze a legféltelenebb „csínytevések” tárgyai voltak.

Színek, jelölések, különleges jelzések - ilyen tekintetben az egész koncentrációs tábor hatalmas bolondok háza volt. Alkalmanként valódi szivárvány-pompa keletkezett: volt egyszer egy zsidó Jehova tanúja, aki fajgyalázóként ún. büntetőszázad-pontot, és ezen felül szökési céltáblát is

viselt!

Hangsúlyozni kell, hogy ezek a jelölések semmiféle garanciát nem jelentettek viselője valódi erkölcsi színvonalát és származását illetően. A zöldek között például mindig akadt jó pár használható ember, sőt, jó bajtárs, míg néhány vörösnek igazából zöld háromszög járt volna. A jelölések cseréje időnként, többé-kevésbé jogosan - szintén előfordult.

A kategóriák számaránya elég erősen váltakozott. A háború kitöréséig - akkor lett a vörös háromszög az abszolút uralkodó szín, hiszen külföldi politikaiak tízezreit szállították be - túlnyomórészt vörös és túlnyomórészt zöld táborok voltak. Dachaut, Buchenwaldot és Sachsenhausent hosszú ideig - az első kettőt mindvégig - politikaiak uralták, Mauthausent, Flossenbürgöt, Grob-Rosent, hogy csak néhány nagyot említsünk, a zöldek.

A Gestapo és az SS mindig nagy hangsúlyt fektetett az egyes táborokban a foglykategóriák elvegyítésére. Soha nem volt olyan koncentrációs tábor, ahová kizárólag egy kategóriához tartozó foglyokat szállítottak volna. Ezzel egyrészt a legveszélyesebb ellenséget - vagyis a politikaiakat - a legalsó szintre alacsonyították: a nép közösségéből kitzasztva, bűnözőkkel, aszociálisokkal, tartás nélküliekkel és idiótákkal egyenlővé téve éreztették velük, hogy „söpredékek” lettek. Szándékuk egyértelmű volt: ily módon akarták a vörösök öntudatát sárba tiporni, hogy talajt veszített személyekké válljanak, elhigyjék magukról, hogy csak olyan bűnözők ők, mint az összes többi, sőt rosszabbak, mert a német nép (értsd nemzetiszocializmus) egzisztenciális alapját utasították el. Eicke erről a német nyilvánosság előtt - a koncentrációs tábort egyfajta javítóintézetként emlegetve - a következő, fogalmazásban némileg zavaros, de mondanivalójában eléggé egyértelmű nyilatkozatot tette: „Minden fogoly megkapja azt a szabadságot, hogy elgondolkodjon, miért is került koncentrációs táborba. Itt alkalma nyílik rá, hogy a néppel és az anyaországgal szembeni negatív beállítottságát megváltoztassa, és hogy a nemzetiszocialista alapon nyugvó népközösségnek szentelje magát. Ha mégis kitart világnézete mellett, elbúcsúzhat az életétől egy Marx vagy egy Lenin második vagy harmadik mocskos zsidó internacionáléjért.”

A második mérvadó indok, hogy a foglykategóriákat elvegyítsék, az volt, hogy a foglyok soraiban az állandó ellentéteket fenntartsák, és hogy

megakadályozzák a csoportosulás vagy bármely egységes akció lehetőségét, hogy folyton képesek legyenek mindössze néhányan a tömeg felett uralkodni. Minden koncentrációs táborot válogatott halálfejes tisztek egészen kis csoportja irányított, akiket állandó táborparancsnokságra osztottak be. A különböző foglykategóriákat felváltva használták fel céljaikhoz, mindenkit mindenki ellen kijátszottak, a táborot besúgókkal hálózták be. Besúgókat pedig mindig lehetett találni egy ilyen hihetetlenül vegyes összetételű társaságban, és így az ő segítségével még az óriástáborokat is kordában tudták tartani - természetesen kérlelhetetlen terror gyakorlásával.

Csak a fenti körülmények figyelembe vételével lehet igazán értékelni azt a munkát, amit a koncentrációs táborokban a politikai foglyok az évek során végeztek.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK KÜLSŐ SZERVEZETE

Az SS a koncentrációs táborok építéséhez gyakran nagyvárosközeli, elhagyatott helyeket választott ki. Kedvelte az erdős területeket és a mocsárvidéket. Ezzel kettős célja volt: a táborok a világtól elzártak maradtak, az SS számára viszont nyitva állt a város mint beszerzési forrás, valamint az általa nyújtott élvezetek. Ezen kívül a népesség nemzetiszocialista és kormányhű tagjai ily módon szorgosan megszédhették magukat a tábor hatalmas szükségleteinek kielégítésével, a város többi lakójában pedig növelni lehetett a fenyegetettség érzetét. A közlekedési szempont, illetve gyárak és üzemek közelsége nem számított. Az SS termelése ugyanis vagy önellátó volt, vagy pedig külső kirendeltségeket hoztak létre a fontos termelési helyszíneken. A közlekedést motorizálták, a foglyok pedig - akiből sosem volt hiány - szükség esetén bármikor lefektették az utakat és síneket. Még a vízellátás sem játszott a tervezésben jelentőségének megfelelő súlyú szerepet. Amennyi az SS-nek kellett, annyi segéd-vízvezeték fektettek le gyorsan, még ha messziről kellett is hozni, vagy hatalmas vízművet kellett hozzá építeni. A foglyok várhattak. Sok táborban éppen a vízhiány járult hozzá az életkörülmények romlásához. Hogy mit jelent forró napokon nem inni, gyakran még pótkávét sem kapni, nem mosakodni, nos, az ilyen állapotok rémségeit azt hiszem, nem kell tovább ecsetelni.

A koncentrációs tábor részére általában akkora méretű földterületet kerítettek el, hogy az SS és tíz-húszezer fogoly elférjen. A foglyok számára ebből a területből csupán csak a legkisebb részt tartották fenn. A tábor építése oly módon alakult, hogy először az SS szállásait kellett felépíteni, ezalatt a foglyokat a legprimitívebb szükségbarakkokban szállásolták el. Csak sokkal később, amikor már a kényurak szükségletéről, hasznáról és kényelméről gondoskodtak, akkor került sor a foglyotábor építésére.

Minden koncentrációs tábor három részre oszlott: a szögesdróton belüli táborra, a parancsnoki területre és az SS-telepekre.

A parancsnoki területen állt az igazgatási épület, a kaszárnyák, a vezetők házai - általában jól berendezett villák nagy kerttel -, egy sor pompás létesítmény, mint például állatkert, melegház, park, lovarda, mozi, mely létesítmények fölöttébb szimpatikus arculatot kölcsönöztek az egésznek; ettől távolabb, elszigetelve álltak a szükséges gazdasági üzemek, a mezőgazdaságtól kezdve kertészetten, tenyészállat-istállókon, baromfifarmokon át a fegyverkovácsműhelyig és hadi üzemig.

Az SS-telepeket lehetőleg szép természeti környezetben, általában koszorú formában építették fel a foglyok 3-6 km-re a tábortól. A takaros kis kertes házakba SS-vezetők költöztek, ha a parancsnoki terület villáiban nem kaptak helyet. Azokat ugyanis korlátozott számban magas rangú tiszteknek tartották fenn, valamint olyan alsóbb SS-vezetőknek, akik - már amennyire ezt ki lehetett számítani - előreláthatólag hosszabb ideig maradtak állomáshelyükön.

A parancsnoksággal és a telepekkel éles ellentétben állt a szögesdróttal elkerített terület. Itt pusztaság és vigasztalanság uralkodott. Egy csupasz terület köré több méter magas szögesdrótot húztak, melybe áramot vezettek. Minden 75 méteren fából vagy kőből épült őrtorony emelkedett, fedett kör alakú tetőrészsel, amelyen forgatható géppuska állt a tábor irányába fordítva. Őrszemek kezelték őket, akik háromóránként váltották egymást. A szögesdrót és az őrtornyok között a tábor körül több méter széles földszáv húzódott, az ún. semleges terület, ezekre lőtték be a gépfegyvereket. A táborok bejáratát a kapu képezte - lapos, széles, többnyire egyemeletes épület, közepén toronnyal. Ennek is volt egy kör alakú tetőrésze, amelyből az egész tábort be lehetett látni. Mellvédjére egy nagy órán kívül

fényszórókat rögzítettek, amelyek sötétben megvilágították a szögesdrótot. A kapu épületének egyik szárnyában a szolgálatban lévő táborvezetők irodái kaptak helyet, a másikban a fogdák. Innen hangszóróberendezés kábele vezetett a tábor minden főbb pontjára. A kaputól indulva üres tér nyúlt el mélyen: az „Appellplatz” (alakulótér). Egyetlen fűcsomó sem nőtt rajta - mocsos és sáros volt az év rosszabbik felében, repedezett, száraz és poros a másikban. Az alakulótérhez csatlakoztak a földszintes fabarakkok és az egy emeletes kőblokkok sorai. Az elmaradhatatlan belső üzemek mint foglyokórház, mosoda, konyha és így tovább, mellettük vagy közöttük feküdtek. A tábori utak elég szélesek voltak, lehetővé tették, hogy a foglyok nyolcas sorokban lakóblokkjaikból az Appellplatz-ra vonuljanak. Az utakat szinte minden táborban elképzelhetetlen mocsok borította. Míg az SS magának a legpompásabb betonutakat és a legkellemesebb kerti ösvényeket építtette, a szögesdróton belüli tábori utakat tudatosan elhanyagolták. Gyakran maguk a foglyok is szívesen rendbe hozták volna, ezt viszont csak ritka, egészen kivételes esetekben, és minden esetben csak nagyon későn, nem sokkal a felszabadulás előtt engedélyezték.

Akit a külvilágból a parancsnoki területen át a kapun keresztül a táborba szállítottak, annak óhatatlanul ott függött lelki szemei előtt a pokol felirata Dante „Isteni színjátékjából:

Én rajtam jutsz a kínnal telt hazába,

Én rajtam át oda, hol nincs vigasság,

Rajtam a kárhozott nép városába.

Ki itt belépsz, hagyj fel minden reménnyel.

(Babits Mihály fordítása)

Ehelyett - mint tudjuk - a dachau koncentrációs tábor kapuja a következő feliratot viselte: „Arbeit macht frei!” (A munka szabaddá tesz!), Buchenwald kapuja felett pedig ez állt: „Joggal vagy jogtalanul - ez az én hazám!” (Az ismertebb felirat a másik kapun volt látható: *Jedem das Seine*, vagyis *Mindenkinek az érdeme szerint!* A szerk.) Hogy e szavak csípős, barbár gúnyját átérezzük, nem elegendő a koncentrációs táborok külső

létesítményeinek eléggé általános, sematikus ábrázolása, legalább megközelítően szem előtt kell tartani megépítésük szörnyű és valóságos történetét. Álljon itt élő példaként a buchenwaldi koncentrációs tábor első éveinek története.

1937. július 19-én a sachsenburgi koncentrációs táborból 149 BV-fogoly érkezett szigorú SS-őrséggel az Ettersbergre, 8 km-re Weimartól - úgymond előőrsként. A következő napon további 70 zöld csatlakozott hozzájuk. Július 27-én jöttek az első politikai foglyok, közöttük hét bibliakutató, három nappal később pedig 600 újabb foglyot rendeltek ide a lichtenburgi koncentrációs táborból. 1937. augusztus 6-án, szűk három héttel július 19-e után, amikor aligha volt kész egyetlen szállás is, kereken 1400 fogoly volt jelen - zöldek, pirosak, lilák, kizárólag birodalmi németek. Mit találtak itt?

Egy hercegi és kincstári birtokigazgatóság közelebből nem ismert körülmények között közel 150 hektár területű kiterjedt bükk-, tölgy- és lucfenyőerdő közepén elnyúló területet ajándékozott az SS-nek. Gondolhatjuk, mennyire alkalmatlan volt a település emberek elhelyezésére. Az Ettersbergen a közép-német peremhegység minden éghajlati hátránya éreztette hatását, és ezt még tovább rontotta az a körülmény, hogy a hegy Weimartól közvetlenül északra, a síkságból emelkedett ki. A terület legmagasabb pontja tengerszint felett 478 m volt, a legalacsonyabb 375 m. A környék hőmérsékleti ingadozásai így közvetlenül érintették az Ettersberg északi oldalát, ahová a tábort építették.

A hely kiválasztása bizonyos értelemben szimbolikus értékkel bírt. Weimar a német nemzeti kultúra egyik fontos színhelye, az egykori német klasszikusok városa, akik műveikkel a német érzelmi és szellemi élet legmagasabb kifejezési formáit megalkották. És Buchenwald? Az is egy színhely. Az újnémet érzelmek kifejezése: egy darab zord föld! A szentimentálisan őrzött múzeumi kultúra és a gátlástalan, brutális hatalmi törekvés megalkotta az új, tipikus Weimar-Buchenwald kapcsolatot.

Az Ettersberg ködös csúcsán 1937 nyarán megindult az erdőirtás. A terület járhatatlan volt, mindenhol gyökerek és farönkök heverték szerte-széjjel. Az irtás során az egész környéken ismert „Goethe-tölgyet” az SS kegyesen megkímélte és itt jelölte ki a tábor középpontját. (Mint ahogy látható, kicsiben és nagyban mindig ugyanaz: érzelem és aljasság, szentimentalitás és

brutalitás, kultúrromantika és barbárság békés együttélése!) Ötös sorokban fabarakkokat építettek, és egyszerű szögesdróttal vonták körül. Az utolsó sorba, amely már a szögesdróton kívül feküdt, az SS-őrszemek költöztek. Élükön három SS-vezető állt: Koch SS-Standartenführer mint táborparancsnok, Rödl Vér-rendel kitüntetett SS-Sturmbannführer mint első táborvezető, WeiBenborn SS-Hauptsturmbannführer mint második táborvezető. Koch hírhedté vált pályafutását a Columbia-Haus koncentrációs táborban, ill. - az ún. Röhm-puccs alatt - Drezdában SA-vezetők likvidálásával kezdte, majd az ún. láp-táborokban folytatta, ahová „büntetésből” helyezték. Itt találkozott WeiBenbornnal, aki korábban börtönőrként tevékenykedett, és különös előszeretettel viseltetett a bűnözők iránt, akikkel sok közös vonása volt. Rödl a sachsenburgi koncentrációs táborból érkezett. WeiBembornt legjobban az a mondás jellemzi, amelyet maga az SS írt ki az őrbódékra és barakkokra: „Isten WeiBenborn Hauptsturmführert haragjában teremtette”.

A már akkoriban is meglévő Arbeitskommandó-k (*munkakommandók - ti. minden fogoly, aki különböző munkát végzett, különböző munkakommandóba volt beosztva. A ford.*) száma jelzi, milyen feszített tempóban dolgoztak. Volt két kőfejtő, favágók, fatelep, I. és II. aknaosztág, aknaásók; volt parancsnoki ház és „Führerhäuser” (ún. vezetői házak, melyekben az összes magasabb rendű SS-tiszt lakott) körüli munkákra kirendelt kommandó; földegyengető osztág a semleges területen (*az a sáv, ami a tábort körülveszi, és amit megvilágítanak. A szerk.*), barakképítés, útépítés, lecsapolás, öntözés, kábelfektetés, építőanyagraktár, rakodómunkások, I. és II. fuvarozó csapat, I., II., III. szállító csapat, építési hivatal, műhelyek, kézműves csapatok: kőművesek, ácsok, csempézők, kályhás mesterek, víz- és gázszerelők, csőszerelők, tetőfedők, festők, kőfaragók; SS- és fogolykonyha, krumplipucolók az SS és a foglyok számára, házi személyzet (házmesterek). A foglyok naponta legtöbbször 14 órát dolgoztak, vasárnapi pihenő nélkül, reggel hattól este nyolc-kilenc óráig. A vízvezetékek lefektetésekor a munka a fényszórók alatt rendszerint este tíz-tizenegy óráig tartott, néhányszor akár hajnali két-három óráig. Az ebédszünet egyórás volt, javarészt a két gyülekező töltötte ki. Naponta négy gyülekezőt tartottak, az elsőt reggel a kivonulás előtt, a másodikat délben a bevonuláskor, a harmadikat délben a kivonuláskor, a negyediket esténként munka után. Evésre és tisztálkodásra jóformán nem maradt idő. Az SS-nek ez nem is számított. 1937. július 15-től

1938. február 28-ig a szabvány összeg, amelyet naponta egy fogoly táplálkozására lehetett fordítani, nem volt több, mint 55 pfennig! Emellett vasárnaponként büntetésből sokszor egyáltalán nem kaptak enni. Ehhez a gyakorlathoz az SS a háború alatt is többé-kevésbé hű maradt. Az egészségügyi állapotok kritikán aluliak voltak, a tábor mindenekelőtt állandó vízhiányban szenvedett. Az SS egy teljes éven át rögtönzésekkel segített magán, ezáltal ők éppen elegendő vízhez jutottak, míg valóban neki nem álltak a probléma megoldásának. Mivel a hegy közvetlen közelében nem volt ivóvízforrás, 20 km hosszú vezetékot kellett lefektetni a Bad Berkától délkeletre fekvő Buntsandsteingebietig. Nagyon szűkösre méretezték (átmérője 250 mm volt), így Buchenwald állandóan vízhiányban szenvedett. Két mélykúti szivattyú és egy magasnyomású berendezés kellett, hogy a vezetékot 1942-ben 3,5 millió márka kiadással - no és a foglyok ingyenmunkájával! - üzemképesse tegyék. Eközben a foglyok száma olyannyira megemelkedett, hogy a kapacitás korántsem volt elegendő. A vízhiány továbbra is fennállt, még ha nem is öltött olyan hatalmas méreteket, mint az első évben, amikor a blokkok között csak primitív vezetékcsövek feküdtek, amelybe lyukakat fúrtak, és ezekből csöpögött a víz, amit marokba kellett gyűjteni, és úgy meginni. Hasonlóan rossz volt a helyzet a szennyvízzel. Eleinte csak pócegödröket ástak. Kb. nyolc méter hosszúak, négy méter szélesek és négy méter mélyek voltak. Két gerendát szegeztek a hosszanti oldalra, 12-15 ember fért el rajta egyszerre. Az SS-őrök gyakori szórakozása volt ilyenkor a foglyok botokkal való csépelése, hogy még emberi szükségletük nyomorúságos végzésekor is megzavarják őket. Ez olyan jól bevált „tréfa” volt, amit minden táborban űztek. Aki nem tudott időben elszaladni, azt összeverték, és a kloákába zuhant. Buchenwaldban csupán 1937 októberében 10 fogoly fulladt meg ily módon az ürülékben. El lehet képzelni, milyen menekülés támadt rögtön - de milyen állapotban! -, amint egy SS-tiszt a latrina közelében megjelent. A barakkokban a foglyoknak régi lekváros vödrökbe kellett szükségüket végezni, amelyek éjszaka már néhány óra elteltével megteltek. Csak 1939-ben kezdték el a tisztítóberendezés építését. 1941 júniusában lett üzemképes, de kb. feleakkora volt, mint amekkorára szükség lett volna. Ezért fennhéjázó építkezési címszavak alatt és jelentős újnómet szervezeti ráfordítással tovább dolgoztak rajta, míg közel ötmillió márkát csak a szennyvízelvezetésre fordítottak anélkül, hogy a nehézségeket valóban megoldották volna.

Buchenwaldban az építkezés időszaka bőven belenyúlt az 1939-es évbe. 1938 tavaszán a tábor még mindig csak 2900 foglyot számlált, nekik viszont egyre több munkával kellett megbirkózniuk. A tábort, amelyben eddig 34 fabarakk állt, és ahol most az öt kőblokk első sorát, a konyhát és a mosodát kezdték építeni, szögesdróttal vették körül, melybe áramot vezettek.

Az SS foglyokkal szembeni általános bánásmódját csak akkor érthetjük meg, ha a koncentrációs tábor belső szervezetét és a napirend részleteit ismerjük. A tábor első éveinek rövidre fogott bemutatása - és ez minden új tábor alapításánál megismétlődött - megközelítő elképzelést nyújthat. Az építkezés ideje alatt minden munkaosztag saját SS-őrsztag kíséretében vonult munkahelyére. Az SS körbevette a dolgozókat. Az őrszemek önkényeskedései folyamatosan napirenden voltak. Nagy hiány volt szerszámokból, a foglyok munkáját ezenkívül még tudatos kínzásokkal is nehezítették. A fa kivágása után a mélyen fekvő, széles bükkgyökereket például kapával és kézzel kellett kiemelniük, míg az erdeifenyő laza gyökereit robbantották. A verés és a zaklatás minden fajtája magától értetődött. Az ún. szökési kísérletek során lelőtt foglyokért prémium járt - kivételes szabadság, pénzjuttatás és gyors előléptetés formájában. Az SS-őrség ezért igyekezett szökési kísérleteket provokálni, még hozzá a következőképpen: mivel az adott fogoly sapkája állítólag koszos volt, a következő szavakkal letépték fejről: „Vidd a tökfödőd és holnap tisztán mutasd fel!”, és a munkaosztag körül álló őrszemek mögé dobták. Ha a fogoly mit sem sejtve utána szaladt, „szökés gyanúja” miatt lelőtték, ha nem futott, addig verték, amíg a futást nem választotta.

Csak ritkán fordult elő, hogy a foglyokat az árammal futtatott szögesdrótba űzték, az viszont gyakrabban, hogy kétségbeesésükben öngyilkossági szándékkal nekirohantak és holtan ott maradtak.

Azzal, hogy a tábort szögesdróttal körülkerítették, és áramot vezettek bele, a koncentrációs tábor külső berendezésének első szakasza lezárult. Buchenwaldban a kerítés 3,5 km hosszával 40 hektáros területet fogott közre, az alakulótér 1,5 hektár volt. Az őrszemlánc által közrefogott terület, a szögesdróton kívüli munkahelyeket is beleértve, két négyzetkilométert tett ki.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK BELSŐ SZERVEZETE

A tábori SS-t (Lager-SS) a következő osztályokra tagolták I. sz.: parancsnokság (Kommandatur), II. sz.: parancsnoki vezérkar, tulajdonképpen igazgatási feladatokkal (Kommandaturstab: Verwaltung), és III. sz.: táborvezetés (Lagerführung). Az osztályokon kívül álltak az SS-csapatok, ezek soraiból állították ki az őröket.

A tábor élén a parancsnok állt, valamint az adjutánsai (segédtiszt). A parancsnoknak nem kellett magas rangúnak lennie. A kisebb táborokat akár Scharführerek is irányíthatták, a nagyobbakban a parancsnok legalább Hauptsturmführer volt, legtöbbször viszont Sturmbannführer vagy Obersturmbannführer. A koncentrációs tábor felett teljes rendelkezési szabadsággal bírt az SS-WVHA irányelveinek keretein belül, és ennek a szervezetnek tartozott felelőséggel. Segédtisztje gondoskodott a parancsnoki rendelkezések végrehajtásáról, illetve a hivatali eligazodásról - annak minden felettes és alárendelt szolgálati helyével együtt.

Az igazgatás vezetője (Verwaltungsführer) a parancsnok alárendeltje volt, ő szabályozta a tábor minden gazdasági ügyét. Nagy jelentőséggel bírt, az érintettek számára sok minden az ő kegyeitől függött. A nagyobb táborokban több tucat Scharführer állt a rendelkezésére.

A tulajdonképpeni foglyotáborok élére a táborvezetőket (Lagerführer) állították, akiknek számát akár háromra is emelheték. A foglyotáborok vezetésében naponta váltották egymást, és a parancsnokság ellenőrzése mellett végrehajtották az SS szemében szükségesnek tűnő intézkedéseket. Gyakorlatilag a foglyok korlátlan urai voltak.

A legfontosabb összekötő kapocs a tábor vezetése és a tábor között a Rapportführer (jelentésvezető) töltötte be, az ő irodáján keresztül kerültek a foglyok ügyei a táborvezetőhöz. Általában két Rapportführer volt, ők is váltották egymást a szolgálatban.

A Rapportführer alárendeltjei a blokkvezetők (Blockführer) voltak. Attól a csekély kivételtől eltekintve, akik ebben a rablóbandában boldogtalannak és szerencsétlennek érezték magukat, és akiket így mint alkalmatlanokat gyorsan eltávolítottak, a blokkvezetők válogatott hétpróbás gonosztevők

voltak, rangjukat tekintve legfeljebb Oberscharführerek (törzsőrmesterek), de általában Rotten- és Unterscharführerek (tizedesek és szakaszvezetők), akik a foglyok egyes lakóblokkjai élén álltak. Bár formálisan felelősséggel tartoztak a Lagerführereknek, soha semmiféle gátat nem szabtak nekik, épp ellenkezőleg, folyton azt az utasítást kapták, hogy a foglyokkal szemben a legkeményebb módon járjanak el. A táboron kívül laktak, de a nap és az éjszaka bármely percében megjelenhettek a blokkokban, és egyedül vagy csaptosan gyakran órákig a foglyok között tartózkodtak, akik a jelenlétükben szinte levegőt sem mertek venni. Minden koncentrációs tábornak megvolt az a fajta blokkvezetője, aki kiirthatatlanul ezrek emlékezetébe ivódott. Szinte mindig kaptak valamilyen gúnynevet, amelyen ismertebbek lettek, mint valódi nevükön. A blokkvezetők soraiból kiemelkedik a „buchenwaldi hóhér”, Sommer Scharführer, akinek éveken keresztül a tábori fogda tartozott a hatáskörébe. Ha fekete kesztyűjével, amelyet oly szívesen hordott, belépett a táborba, a foglyok szinte megbénultak.

Ezekkel a fickókkal egyenrangúak voltak a Kommandoführerek, akikre a munkaosztatok felügyeletét bízta. Ők is teljhatalommal rendelkeztek a foglyok élete és halála fölött.

A tábor egész munkaterülete, irányítása és szervezete a munkaszolgálati vezetőre (Arbeitsdienstführer) tartozott, ám a háborús követelmények miatt - már jóval később - munkabevetési vezetőt (Arbeitseinsatzführer) rendeltek fölé. A munkaszolgálati vezető minden foglyot, akit a kommandó- vagy blokkvezető vagy bárki más megnevezett, vagy aki neki az ellenőrzések során a legcsekélyebb semmiség miatt feltűnt, olyan munkakörülmények közé helyezhette, amelyek akár az egészségébe vagy az életébe kerültek. Ezen kívül a munkaszolgálati vezető, ill. később a munkabevetési vezető gondoskodott a transzportok összetételéről, amelyet egy külső tábor felépítésére, vagy egyéb külső munkakommandók szerint jelöltek ki. Ezek a transzportok különösen rettegettek voltak.

A táborban a Gestapót a Politikai Osztály képviselte, amely részben független volt a tábor vezetőségétől. Közöttük igen feszült volt a viszony, melynek fő oka abban állt, hogy a tábori vezetőség teljesen függetlennek érezte magát a Gestapótól, és még formálisan sem akart semmiféle beleszólást eltűrni, hogy ezáltal a tábor egyedüli haszonélvezője lehessen, és hogy az állandó,

hatalmas méretű korrupció - a konkurencia *(a későbbiekben az derül ki, hogy többen, pl. a Gestapo is hasznát akart húzni a táborokból, és hogy ez lehetővé váljon, meg kellett buktatni az adott táborvezetőséget, hogy más kerüljön arra a posztra; ezért rendelték el ellenőrzéseket, és hát korrupció szőtte át az egész táborot. A fordító megjegyzi.)* miatt elrendelt, lehetséges ellenőrzésének minden veszélyét megakadályozza. Viszont egymásra voltak utalva, hiszen a foglyok beszállítását és szabadon bocsátását, valamint az egész aktaforgalmat a Gestapótól és a Gestapóhoz a Politikai Osztályon keresztül bonyolították le.

Az itteni kihallgatások lelki kínzással értek fel, mert a Gestapo Politikai Osztályát titkos félelem övezte: a Gestapóra behívott bajtársak gyakran nem is tértek vissza, hanem nyom nélkül eltűntek. A Politikai Osztályon igen gyakran került sor fizikai bántalmazásra is. Néhány foglyot a szívinfarktus kerülgetett, ha hirtelen a hangosbemondón keresztül a Politikai Osztályra szólították. Buchenwaldban az osztrák Heckenast alezredes szívinfarktuszt kapott és meghalt, mert nem bírta tovább a sokadik hívogatóssal járó izgalmakat.

Hogy a tábori SS-ben milyenfajta emberek gyűltek össze, nem igen kell tovább ecsetelni, a tudósítás során felvázolt tényekben épp elég szó lesz még róluk. Akik egy-egy táborban szomorú hírnévre tettek szert, más táborokban sem maradtak hosszú ideig ismeretlenek, hiszen azért helyezték át őket új állomáshelyükre, hogy mint rátermett SS-vezetők ott is „rendet teremtsenek”. Így az említett Rödl Sturmbannführert nem csak a buchenwaldi foglyok ismerték, hanem a dachauiak, flossenbürgiek és groB-roseniek is. Éppígy az 1937/38-as években Buchenwaldban szolgálatot teljesítő Hackmann Hauptsturmführer és Rapportführer, aki sok táborban „Johnny” gúnynéven vált hírhedté. Osnabrückből (Vesztfália) származott, nem volt buta, viszont kegyetlen és cinikus humorú. 1939-ben egy kiképzés miatt néhány hónapra elhagyta Buchenwaldot, majd SS-Obersturmbannführerként (alezredes) és segédtisztként tért vissza. Miután 1940-ben Hauptsturmführerként rövid időre betöltötte a 2. táborvezetői posztot, 1941-ben Lublinba, majd Belgrádba helyezték, később a „Koch-per” keretében, melyről még lesz szó, az SS-bíróság letartóztatta, és kétszer is halálra ítélte. Ezek után ki lehet találni, milyen SS-hőstípus volt Hackmann.

A háború előtti időkben sokszor a koncentrációs táborban állomásozó SS-

Totenkopf-Truppék állították ki a blokkvezetőket, a kommandóvezetőket és az őrséget. Külön őrzőszóaljban (Wachbataillon) fogták őket össze. 1939-től kezdve a blokk- és kommandóvezetők szorosan a koncentrációs tábor törzslegénységéhez tartoztak, míg ekkor a „Waffen-SS”-nek nevezett harci csapatok állomáshelyükön függetlenek lettek, és csupán mint a tábori őrtornyok és a munkaosztatok őrszemei álltak rendelkezésre. A csapat ereje időközben növekedett, különösen a háború alatt két egész ezredre rúgott, vagyis 6000 emberre. Számukra a foglyok építettek kaszárnnyát. Ha a tulajdonképpeni törzslegénység nem volt elegendő, ún. koncentrációs tábori erősítést hoztak létre négy századdal (vagyis 500 emberrel), és egy-egy SS-Totenkopf-Sturmbannba (rohamosztatba) osztották be őket. Ezek az őrzőszóaljak eleinte csak németekből álltak, az idő múlásával sok idegen nemzetiségbelit besoroztak tagjai közé, köztük sok horvátot és ukránt. Általában csak parancsra lőttek, és nem viselkedtek különösebben ellenségesen a foglyokkal. Az SS fokozódó felbomlásával párhuzamosan számos kötelesség-mulasztást követtek el a foglyok javára, így az SS-bíróságoknak az utolsó években sok dolguk akadt velük. Az őrzőszóaljhoz általában kutyaosztatot is csatoltak. Az elsősorban csíkos ruhás emberekre dresszírozott kutyák véredek és farkaskutyák voltak. Az őrláncon kívül (például vasútépítésen vagy hasonlókon) alkalmazták őket, sok borzalmat, vért, szenvedést okozva.

Az őrzőszóalj viselkedése teljesen a csapatparancsnok (Truppenkommandant) jellemétől függött. A buchenwaldi SS-Sturmbann első parancsnoka Kroger SS-Obersturmbannführer volt. Ő, valamint utóda, Büscher SS-Untersturmführer nem léptek kapcsolatba a foglyokkal. Leginkább a „szervezeti utazások” - akár egészen Hollandiáig - és a külsőségek érdekelték őket. Büscher alatt leginkább a Sturmbann (rohamosztat) zenekari menete tett szert jelentőségre, amelynek folyamatosan gyakorolnia kellett a tábori utcákon, hogy a díszszemlékre felkészüljön. 1942 tavaszán Förschner SS-Hauptsturmführer vette át a Sturmbann vezetését. Buchenwaldban mindig kifogástalanul viselkedett a foglyokkal, vagyis semmit sem tett ellenük - igaz, értük sem. Amikor később a „Dora” tábor parancsnoka lett Nordhausennél, sok esetben járt el kegyetlenül a politikaiakkal szemben, valószínűleg az SD nyomására. 1943-ban Reimer SS-Obersturmführer (főhadnagy) váltotta le, akivel a helyzet rosszabbra fordult. Reimer, aki egy trautenauai tanár fia volt, a

Szudéta-vidékről érkezett. A foglyokkal szembeni brutalitásával, mint már egyszerű Scharführer gyorsan magára vonta az SS figyelmét, és szorgos „pedálozásával” (csúszómászó stréberséggel hangoztatta: felfelé hajbókolni, lefelé taposni!) rohamosan emelkedett a ranglétrán. A Sturmbann (rohamosztag) parancsnokaként egyik első rendelkezése az volt, hogy engedélyezte az őrségnek a foglyokra lőni, amennyiben belülről öt lépésre megközelítették az őrláncot, míg az eddigi gyakorlat az volt, hogy csak akkor lőttek, ha a fogoly átlépte az őrláncot, és ennek megállapítása után - arccal menekülése irányában - a halálos golyót a hátába kapta. A napi két őrszemoktatáson Reimer a legénységet a foglyok ellen bűszította. Egészen 1944 őszéig maradt a Sturmbann (rohamosztag) parancsnoka, amikor olyan tiszteknek adták át az őrzészlóaljat, akik korábban a hadseregben szolgáltak. Reimer ekkor Buchenwaldból a Nordhausennél fekvő „Dora” koncentrációs táborba került.

A foglyok részéről a koncentrációs táborok belső szervezete gyakran az öngazgatás elvére épült. Felépítése a következő volt:

Az élen az ún. táborrangidős (Lagerältester) állt, az SS nevezte ki. Néhány táborban az idő múlásával sikerült e fontos poszt betöltésére a foglyok javaslatait is elfogadtatni. Míg kezdetben mindig csak egy táborrangidős volt, a táborok növekedésével számuk háromra is emelkedhetett (jelzéseik: LA I., LA II., LA III.). A táborrangidős feladata abban állt, hogy az SS felé a tábor felelős képviselője legyen, vagyis akire az SS mindig számíthatott, ha valamit végre kellett hajtani. A feladat nagyon kényes és veszélyes volt, elvállalása bátorságot és felelősségérzetet kívánt. Egy alkalmatlan ember ezen a poszton katasztrófát jelentett a táborra nézve. Az SS - főleg eleinte - nagy súlyt fektetett arra, hogy olyan táborrangidős legyen, aki neki megfelel, és aki a tábor ellen felhasználható. Buchenwaldban az első ilyen jellemző módon egy BV-s, Hubert Richter, aki - mielőtt az egyik Emsland-táborba szállították volna - a hírhedt berlini SA-Mordsturm 33 (SA-33-as halálosztag) tagja volt. Az SS feltétlen eszköze, ő maga is hihetetlenül brutális. Egyszer valahogy eljutott hozzá Karl Kraus egy mondata, amelyet aztán némi változtatással magára és cselekedeteire vonatkoztatott: „Már nem a költők és gondolkodók országában vagyunk, hanem bírók és hóhérok országában!”. (*Rímmel: Dichter und Denker - Richter und Henker! - A ford.*) Két zöld fogoly szökése miatt, amelyet félelemből fedezett, 1937

végén leváltották táborrangidősi posztjáról, büntetésül megverték, fogdába került, amikor viszont onnan elengedték - kb. fél év elteltével - ismét a „feketék” táborrangidősévé nevezték ki, akik fölött el nem mondható módon zsarnokoskodott, majd 1939 tavaszán egy SS korrupciós botrány miatt újra fogdába zárták, és az SS kegyetlen módon végzett vele. Utóda szintén egy bűnöző, Paul Henning, aki lényegében nem különbözött Richtertől. Leváltása után a mathauseni koncentrációs táborba került. Az első politikai táborrangidős a wiesbadeni Paul Mohr volt, aki bár megpróbálta megváltoztatni ezt a vircsaftot, de ő is túl szorosan kötődött a bűnözőkhöz, semhogy erőteljesen fel tudott volna lépni ellenük. Az SS egy korrupciós ügy kapcsán őt is agyonverte. Buchenwaldban ezután a táborrangidősi poszt, sok más koncentrációs táborral ellentétben - egyetlen átmeneti, de nagyon keserű kivételtől eltekintve, amelyről más összefüggésben még szó lesz a politikaiak előjoga maradt, mert az SS tábori vezetőség számára világossá vált, hogy másfajta szabályozás esetén olyan helyzetbe jutna, ami akár a fejébe is kerülhetne.

Az SS Rapportführer tábori megfelelője a foglyok oldaláról a titkárság (Schreibstube) volt. Ideiglenesen és nem is mindenhol egy SS-tiszt felügyelete alatt állt, és kizárólag foglyok vezették. A tábor egész belső igazgatását, a kartotékok kezelését, a lakótömbökbe irányítást, a gyülekezők előkészítését, az élelmezés elosztását és minden hasonlót innen szerveztek. A tábor számára nagy jelentőséggel bírt, teljesítménye általában pozitív volt. Nem túlzás azt állítani, hogy a Schreibstube segítségével az évek során szó szerint bajtársak ezreit mentette meg a haláltól, óvta meg őket nagyfokú egészségkárosodástól, és helyezte őket olyan posztokra, ahol tényleg a foglyok érdekében tudtak cselekedni.

A munkaszolgálat-vezetővel és a munkabevetési vezetővel fennálló kapcsolatot a foglyok részéről az ún. Arbeitsstatistik (közelítőleg: munkaügyi hivatal) szabályozta. A tábor foglyait kartotékokban tartották nyilván, és kiszámolták a teljesített munkaórák számát. Az idő múltával jelentősége egyre nőtt, ugyanis a munkabevetési vezető ekkor már nem volt képes a külső kirendeltségek transzportjait egyedül összeállítani. Az Arbeitsstatistik központi hatalmi helyzetével az itt dolgozó foglyok sokkal áldásosabb és - végzetesebb befolyást gyakorolhattak a táborban. Értékes emberek százait csak az Arbeitsstatistik segítségével lehetett megmenteni, részben azzal, hogy

titokban kihúzták őket a haláltranszportok listáiról, részben pedig azzal, hogy - ha életük a törzstáborban veszélyben forgott - külső kirendeltségekhez csempészték őket. Mégis előfordult, hogy sötét mesterkedések és intrikák miatt sok bajtársat vittek a táboron belül vagy kívül eső helyekre, ahol azok a bántalmazások miatt vagy súlyos sérüléseket szenvedtek, vagy elpusztultak. Az Arbeitsstatistik nehéz és hálátlan szerepet töltött be, hiszen előfordult, hogy néhány óra alatt foglyok ezreit kellett készenlétbe helyeznie. Néhány bajtárs kivételes érdemet szerzett magának a foglyok segítésében és megmentésében.

Az egyes lakótömbök élén a foglyok részéről a blokkrangidősök (Blockältester) álltak, akiket a táborrangidős ajánlott, és a tábor vezetősége nevezett ki. A blokkvezetőnek tartoztak felelőséggel mindazért, ami a táborban történt. A blokkrangidős segítségül minden lakószárnyból kiválasztott két-három szobaügyeletet, (egy szobaügyelet több emberből állt) akiknek a tagjait a táborrangidős erősített meg posztjukban. Hozzájuk tartozott a rend fenntartása a blokkokban, továbbá ők látták el a blokk foglyait élelemmel. Az adott körülmények között ez a berendezkedés szükséges volt, nagyobb távlatból tekintve hasznos is. A blokkrangidősök és a szobaügyeletesek sokszor súlyosan visszaéltek hatalmukkal. Bár igencsak az SS nyomása alatt álltak, mégis akadtak közöttük olyanok is, akik számára a korrupció és a foglyokkal szembeni zsarnokoskodás lehetősége túl nagy csábítás volt, bármilyen fogolykategóriából kerültek is ki. Még a zsidóblokkban sem voltak ritkák az ilyen szomorú visszaélések. Pszichológiailag talán megmagyarázható, ha valaki ismeri az emberi természetet, és tudja, mit jelent a legkülönbözőbb fajtájú és jellemű elnyomottak százait éheztetve és szomjazzatva, nappal megverve és agyondolgoztatva, éjjel pedig a lehető legszűkebb helyen - és hosszú évekre! - összezsúfolni. Alapjában az ilyen visszas helyzetekért, amikről itt szó van, természetesen a nemzetiszocialista rendszer tehető felelőssé. A foglyok rendfenntartó erejének köszönhetően néhány táborban idővel mégis sikerült néhány igen súlyos nehézséget elhárítani ezen a téren. Buchenwald például más táborokkal szemben egyre inkább kitűnt az ételadagok igazságos elosztásával. Hogy másrésről milyen rosszul álltak a dolgok, egyetlen példával érzékeltethető, és ez semmiképp sem elszigetelt jelenség volt: egy reggel valamelyik blokkban felakasztva találtak egy foglyot. Egy SS-

rendelkezés hibájából a weimari ügyészség tudomást szerzett a dologról. Vizsgálatot rendeltek el, amely azt az eredményt hozta, hogy az „akasztott” embertelen verés (ütlegek és rugdosás) következtében halt meg, majd ezután őt a szobaügyeletesek egy Osterloh nevű blokkrangidős irányításával felakasztották, hogy az öngyilkosság látszatát keltsék. A meggyilkolt halálát az okozta, hogy tiltakozni mert a szobaügyeletesek kenyér- és ételadaggal való üzérkedése ellen. A tábori SS-vezetés elérte, hogy a dolgot végül elaltatták, és a gyilkost blokkrangidősi posztjában megerősítették, vagyis minden maradt a régiiben.

Hasonló volt a helyzet az ún. kápók bevetésével (a francia „caporal” vagy az olasz „capo” = fej, vezető szóból). Ők olyan foglyok voltak, akik a munkakommandóknak parancsoltak, elszámolni az SS-kommandóvezetőnek tartoztak, aki a munkaszolgálat-vezetővel nevezte ki őket. A kápók oldalán előmunkások álltak, ők maguk tulajdonképpen felügyelők voltak, akik a munkát kiosztották, viszont nem dolgoztak. Az SS csak elkerülhetetlen helyzetekben töltötte be szakemberekkel a kápói posztokat. Legtöbbször, főleg az első években, agresszív természetű és robosztus termetű egykori SA-sok, idegenlégiósok és bűnözők köréből kerültek ki. A lényeg az volt, hogy értsenek a veréshez, amiből az SS-nek köszönhetően nekik is bőven kijutott. Néhány kommandónál, különösen az építő, aknázó és csatornázó kommandóknál, valamint a kőfejtőknél, az átlagos fogolynak - hogy életben maradjon - nem maradt más lehetősége, mint a megvesztegetés, amely időközben elképzelhetetlen méreteket és formát öltött. Az elvetemült kápók csapatából fénylő csillagként emelkedik ki egy sor régi fogoly neve, akik - már ha életben maradtak - a kezdetektől a tábor végnapjáig a tisztaság, emberségesség és a személyes bátorság példájáról tettek tanúbizonyságot. Kötelességemnek tartom, hogy ezen a helyen Robert Siewert-Chemnitz és Baptist Feilen-Aachen nevét Buchenwaldból megemlítssem. Mindketten kommunisták voltak. (Siewert 1946-ban Sachsen helyettes miniszterelnöke lett, Feilen pedig a thüringiai vagyonfelügyelet vezetője.) Feilent a mosoda kápójaként és a belső illegális tábori vezetőség tagjaként a német és a külföldi foglyok rögtön megszerették igazságos, nyugodt és objektív szelleméért. Siewert az évek során különféle kommandók kápójaként szolgált, és volt bátorsága még SS-kommandóvezetők ellen is fellépni, ami akár az életébe kerülhetett volna. 1939-ben egy alkalommal meglátta, hogy Abraham Scharführer négy zsidót egy mély, vizes lyukba úzött, majd

veréssel akadályozta őket, hogy kimásszanak. (Abraham Scharführernek amúgy kedves szórakozásai közé tartozott a foglyok latrinán való zaklatása, és kioltott életek százai terhelik a lelkét.)

A kiabálásra Siewert több bajtársával a helyszínre sietett, és három fogoly életét még mindig meg tudta menteni, míg Abraham tovább sétált, talán mert már elege volt az egészből...

Siewert még a Rapportführernél is panaszt mert tenni a Scharführer (őrmester) ellen, és csak nagy szerencsével úszta meg a verést. A Rapportführerek idővel kicsit hozzászoktak Siewert kápó ilyenfajta jelentéseihez, és - unikum a tábori gyakorlatban! -, tudomásul vették őket, még ha ez további következménnyel nem is járt. Siewert viszont nem adta fel egykönnyen. 1943-ban Schmidt-Ihüringen kommandóvezető egy buchenwaldi hadiüzem építésénél (Gustloff Művek) előszeretettel bántalmazott oroszokat, lengyeleket és zsidókat. Már kora reggel bottal, ásóval és kapával ütötte a foglyokat, mint valami dühöngő őrült. Egyik fő áldozata egy bizonyos Schreiber volt. Schmidt őt nap mint nap nagyon súlyosan bántalmazta. Meztelenre kellett vetkőznie, fára másznia, és onnan lekiáltania: „Mocskos disznó zsidó vagyok!” A férfi gyakran már túl gyenge volt, semhogy gyorsan fel tudott volna mászni a fára, ilyenkor Schmidt addig verte, míg fel nem ért. Siewert a kommandó kápójaként jelentkezett a tábori parancsnoknál és előadta neki az esetet, erre Pister SS-Oberführernél időnként lehetőség nyílt. A parancsnok ugyan kételkedett a dolog igazságában, mégis beleegyezett, hogy Schmidt Oberscharführernek megtiltsák a bántalmazást. A beavatkozás közvetlenül ugyan nem segített, mert a kommandóvezető tovább üzte szégyenletes tetteit, Siewert viszont bátorságával egyfajta tiszteletet ébresztett az SS-tisztekben, valahogyan féltek „örökös jelentéseitől”, amelyekkel általában mindenféle bajlódás járt. Amikor például Kiinger Scharführer másik két SS-tiszttel együtt két orosz elkapott, botokkal egy barakkba terelte őket, majd lábbal taposta, rugdosta a szerencsétleneket, mígnem orrukból-szájukból vér folyt, Siewert felfigyelt az ordításra. A három SS-cimbora éppen az oroszok ujjhegyeit verte! A kápó feltépte az ajtót, és minden erejét összeszedve így ordított: „Mi folyik itt?” Kiinger rögtön azt állította, hogy a két orosz meg akarta őt támadni, le is lőhetné őket, ha akarná. Mégis rögtön felhagyott a kínzással. Ebben az esetben sem ért semmit Siewert közbenjárása a parancsnoknál. 1944

októberének végén a Gestapo ezért elvitette a táborból, durván bántalmazták, magánzárkába dugták, és csak 1945. április 4-én hozták vissza Buchenwaldba, hogy a következő reggelen 45 másik fogollyal együtt - köztük e tudósítás írójával - kivégezzék kivételes politikai veszélyessége miatt. Később kifejtendő okokból erre már nem került sor.

Nem szabad azt hinni, hogy általában fel lehetett lépni az SS ellen. Az ilyen magatartást minden teketória nélkül lázadásnak kiáltották volna ki, és az eset általános vérfürdővel végződött volna. Siewert mindenesetre kivétel volt, és pszichológiai csodával határos, hogy az SS nem támadt már sokkal korábban a „kellemetlenkedő fickóra”. Szerényebb keretek között viszont minden koncentrációs tábor fel tudott mutatni néhány olyan kápót, akik példátlan bátorsággal mertek szembe szállni az erőszakkal.

A táborrangidősöket, blokkrangidősöket, kápókat és előmunkásokat a bal karjukon fekete szalaggal, rajta fehér írással különböztették meg a tábor vezetőségétől.

Buchenwaldban a pirosak céltudatos munkájának évei alatt egyre inkább sikerült visszaszorítani az SS hatalmát, és pusztán a fegyelem fenntartására korlátozni őket. A politikaiaknak sikerült a technikai, ill. szervezeti igazgatásnak több önállóságot szerezni, ezzel egyidőben egyre szükségesebbnek tűnt egy, a foglyokból álló rendfenntartó csoport létrehozása, amely az SS meghosszabbított karjaként szolgált volna, valójában viszont a foglyok céljaiért állt ki. A veszély, hogy az SS az újonnan megalakult szervezettel visszaélhet, és a foglyok ellen fordíthatja, 1942 júniusában, a tábori védelem (Lagerschutz) létrehozásának idején már nem tűnt annyira fenyegetőnek, mint korábban. A beleegyezést szó szerint kicsalták az SS-től, és egy kis huzavona után meg is kapták. A tábori védelmet az ellenőrök (Kontrolleure) már meglévő szervezetéhez csatolták mint egyfajta tábori rendőrséget. Ez azért is előnyös volt, mert az ellenőrök kezét a végrehajtó szervén keresztül bizonyos fokig megkötötték, hogy ők ne pusztán az SS fogdmegei legyenek, mint ahogy az néhány táborban időről időre előfordult. (A buchenwaldi Hauptmann ellenőr például végig kétarcú lény maradt, aki igényt formált a jogra, hogy posztjából kifolyólag bárkit, így még saját kommunista pártjának tagjait is, kiszolgáltassa az SS kényének-kedvének. Hauptmann mindig a tábor

önvédelmére hivatkozott, így praktikái miatt gyakran áldozatait tartották bűnösnek, nem őt.)

A tábori védelmet sokáig német foglyok részére tartották fenn, mert az SS csak velük tudta magát nyelvileg megértetni, és azt gondolta, könnyebben válhatnak eszközévé, ami a tábor ellenőrzésének és uralhatóságának megkönnyítését illeti, és ez gyakran meg is történt, ha kellő számú gyenge jellemű ember állt rendelkezésre. A tábori védelemnek a következő feladatokat kellett ellátnia: a külső rend megóvása a táborban, a fegyelem ellenőrzése, az élelmiszerraktárak, kamrák és egyéb objektumok őrzése, amiben a foglyok maguk is érdekeltek voltak, éjszaka pedig - aminek következményeképp a táborban megszűntek az éjszakai SS-őrjáratok - az újonnan érkezettek átvétele. Mindez nehéz és hálátlan feladat volt. Egy-két koncentrációs táborban a tábori védelem sokszor alkalmazott verést, másokban kevesebbszer, a foglyokkal szembeni brutális fellépés ritkán hiányzott. Hogy a körülmények a táborokban mennyire különbözőek voltak, az abból a tényből is belátható, hogy a Buchenwaldba újonnan érkezők az első pillanatban megrémültek, amikor a buchenwaldi tábori védelem emberei fogadták őket. Hamarosan aztán megkönnyebbülten állapították meg, hogy itt egészen más módszerek vannak érvényben, mint amit előző állomáshelyükön megszokhattak.

A tábori védelemnek természetesen olyan tagjai is voltak, akiket viselkedésük, hangnemük az SS-tisztekkel tett egyenrangúvá. Túlnyomó részben mégis érvényesültek a szervezet előnyei: vagyis hogy a foglyok „kemény” magja legyen, az SS ellensúlya. Mert milyen szörnyű sorsra jutottak volna a foglyok ezrei beszállítás, elszállítás közben; a büntetőakciók idején; hogyan élték volna túl a rémségeket egészen a felszabadulásig, ha a tábori védelem nem gondoskodott volna egy kifogástalan rendet alkotó védőfalról az SS-szel szemben! Ez a hatalmas érdem bőven elfedi a Lagerschutz néhány hibáját. Egyébként a hangnem is veszített valamit nyerseségéből, amikor sikerült a tábori védelmet nemzetközivé tenni. Az SS tábori vezetősége ugyan többször elutasította ezt a német bajtársak által felvetett kísérletet, de aztán az állandó nyelvi nehézségekre való hivatkozással, amelyet tudatosan újra és újra felemlengettek, meggyőzte az SS-t a tábori védelem kiszélesítésének szükségességéről. Franciák, belgák, luxemburgiak, csehek, oroszok, lengyelek, jugoszlávok és olaszok is

csatlakoztak a szervezethez. Az állomány kereken 100 emberre nőtt.

Amennyire közismert, nem volt még egy olyan koncentrációs tábor Németországban, melynek rendfenntartó csoportja a foglyok érdekében ily hatékonyan működött volna.

BESZÁLLÍTÁS A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBA

Elenyészően kevés fogoly szerzett bármiféle tudomást arról, mi vár rá, mielőtt először koncentrációs táborba szállították. A legtöbbjüket csupán eltöltötte a tompa félelem. Aki már hallott a koncentrációs táborokbeli rémségekről, az felkészült a legrosszabbra, különösen ha a Gestapónál már szert tett néhány ez irányú tapasztalatra. Ezek az elképzelések azonban mindig homályosak voltak, a valóság jócskán túlszárnyalta őket.

Az embert általában éjszaka, otthonában tartóztatták le, és rendőrségi fogdába vitték. Napokig, hetekig, néha hónapokig ült magánzárkában, vagy tíz, húsz, harminc sorstársával osztozott egy cellán. A rendőrség bánásmódja mértékletes volt, ám az ember olyanok kedvétől függött, akik minden német kormányra felesküdték, és ritkán érte az a szerencse, hogy barátságos vagy egyenesen segítőkész őrmesterrel találkozjon. A koncentrációs tábori fogoly szemszögéből nézve a rendőrség bánásmódja elviselhetőnek tűnt, általános emberi nézőpontból nagyon sok esetben hallatlan volt, ahogy a legtöbb német rendőrtiszt - különösen a náci uralom első éveiben - a politikai foglyokkal szemben viselkedett.

Egy napon - bármikor, amikor az illetékes Gestapo-tisztviselőnek tetszett - kihallgatásra került sor. Akinek szerencséje volt, azt egyáltalán nem verték meg, vagy nem rögtön. Szokás szerint legalább egy kiadós lelki gyötres kijárt. A bánásmód viszont legtöbbször jócskán túlszárnyalta ezt. Zsidók soha nem úszták meg bántalmazás nélkül.

Később, egy másik napon, megnyílt a cella ajtaja: a rendőr-őrmester piros papírlapot nyújtott át. Alá kellett írni. Ez volt a „Schutzhaftbefehl” (őrizetbe vételi parancs), melynek bal felső sarkában a következő jelzés állt: D II.... sz. A személyi adatokat és az általános indoklást tartalmazta: „...hazaárulásgyanús tevékenység miatt őrizetbe vesszük”. Vagy egész egyszerűen: „őrizetbe vesszük, mert fennáll a veszély, hogy szabadságával a nemzetiszocialista államnak és szervezetének ártana”. És így tovább - egy tucat változatban. Aztán megint néhány nap - vagy akár néhány hét - várakozás, majd irány a koncentrációs tábor. Mindig százas, százas, ezres gyűjtőtranszporttal - nem egy fogoly pedig soha nem látta az

őrizetbe vételéről szóló parancsot!

A szállítás tizenkét óráig, tizenkét napig vagy még tovább tartott, és akár napokra megszakították az utat különböző új és új börtönökbe zárva. Mindig kínszenvedéssel járt, még ha a rendőri kíséret nem is állt éppen vad emberekből. Éhség, szomjúság, szűkös helyviszonyok, alváshiány, hőség és hideg - ez volt a legkevesebb. A legtöbb nagyobb transzportot durvaságok sorozata jellemezte. A marha- vagy áruszállító vagonokba 100, 120, sőt 150 foglyot is bepréseltek, így megérkezésükkor nem ritkán harmincnél is több halott esett ki a felnyitott ajtón: megfulladtak vagy agyonnyomták őket. A birodalmi vasút személyszállító vagonjaiban akár 36 órán át arccal a lámpa felé fordulva kellett ülni - az ablakokat elsötétítették -, hat-nyolc ember kapott helyet egy fülkében, kibiztosított revolverek fenyegetésében. Ha az egyik börtönből a vasútállomásra vezető úton (vagy fordítva) közeli utcákon és tereken kellett átmenni, a foglyokat egymáshoz láncolták, és akár a bűnözőket, jól felfegyverzett emberek kísérték őket. Végül kimerülve, elcsigázva érkeztek meg „rendeltetési helyükre”.

A pályaudvar állomásán a foglyokat vagy a jól ismert, zárt rendőrségi teherautókba és teherkocsikba zsúfolták, vagy pedig hosszú, nyomorúságos sorokban gyalog hajtották őket a koncentrációs táborba. Az utóbbi megoldás volt a rosszabb, mert sok fogoly vitt magával csomagot, és ezt futólépésben, állandó ütlegek alatt kellett cipelniük. Ha összeestek, összeverték vagy egyszerűen lepuffantották őket. Akinek nem volt csomagja, azt kényszerítették, hogy az utolsó szakaszt a táborig magasba emelt karokkal tegye meg. Emberek milliói vonultak így végig olyan utakon, melyeket legtöbbször maguk a foglyok építettek.

Az érkezés után a fogadási ceremónia következett: egy falka éppen arra ügyelgő Scharführer (őrmester) rávetette magát az új prédára. Csak úgy záporoztak az ütlegek és a tiprások, az „újakat” kővel dobálták meg és hideg vízzel öntötték nyakon, akinek hosszú haja vagy szakálla volt, annál fogva rántották a földre, a nyakkendősöknek sem sok nevetnivalójuk akadt: őket fojtogatták. Aztán a többórás „SachsengruB” (szász köszöntés) következett: kezeket a tarkóra téve, gyakran guggolva kellett a „Politische Abteilung” (politikai részleg) előtt kitartani - hidegben, esőben vagy éppen a tűző napon, étel-ital nélkül, anélkül, hogy szükségüket elvégezhetnék volna.

Eközben minden SS-tag azt tett a kimerült szerencsétlenekkel, amit csak akart. A sachsenburgi koncentrációs táborban a később századosi rángott elérő, sok koncentrációs tábor megjáró, végül pedig rettegett táborvezetővé vált Kampe Unterscharführer (szakaszvezető) amikor éppen az újonnan beszállítottak „szász köszöntésnél” ácsorgott, az összegyűlt SS és főleg a Vér-renddel kitüntetett Rödl vigasságára (utóbbi majdnem halálra nevette magát) tetőtől talpig lehúgyozott egy Heribert Froboess nevű embert, akit ferences barátként tartóztattak le, s bár nem volt az, őrizetbe vételekor mégis akként bántak vele.

Ha nem túl nagy transzportok érkeztek késő este, vagy a várakozás a munkaidőn túl is eltartott, akkor az újonnan jötteket nem szállították be a szögesdrót mögé, hanem éjszakára tíz-tizenkettes csoportokban ún. „bunkercellákba” zsúfolták őket, melyek alapterülete 1,20 x 2 méter volt. Némi ütlegelés és rugdosás árán az SS-katonák mindig elérték céljukat, vagyis azt, hogy az ajtókat be lehessen csukni. Az ablakokat jól bereteszelték és elsötétítették, a fűtést teljesen felcsavarták, melyet a cellákból nem lehetett kikapcsolni. Már fél óra elteltével igen erős oxigénhiány lépett fel, egy-két óra elteltével a legtöbben az eszméletüket veszítették, bár összeesni nem tudtak. Csak a reggeli gyülekező után tépték fel az ajtókat, és állították elő újból a testileg és lelkileg súlyosan megviselt nyomorultakat.

Ily módon teljesen megtörve, pofonok és további taposások közepette az újoncokat szétszortták a politikai részleg Scharführerei között, hogy személyi adataikat első ízben felvegyék.

A politikai osztály gondoskodott az összes táborban tartózkodó, táborban elhunyt, táborból elbocsátott, vagy transzportra küldött fogoly pontos nyilvántartásáról. Ezért volt már a beszállításkor is fontos a helyes adatfelvétel. Minden fogoly számára kitöltöttek egy törzslapot, amelyen személyi adatain kívül feltűntették személyleírását, a foglyok esetleges korábbi katonai szolgálata adatait, adott esetben a büntetett előéletet, valamint a fogoly típusát is. Az „újoncnak” aláírásával kellett igazolnia, hogy adatai a valóságnak megfelelnek, hamis adatok bediktálásáért szigorú büntetés járt. Az adatokat átvitték a törzslapról egy kartotéklapra, és mindkettőt ellátták a fogoly fényképével. Ezt követően a hivatalos iratokat (őrizetbe vételi parancs, a Gestapo kihallgatásának leírása, dokumentumok és

használnak) a törzslaphoz csatolták - ezek együtt alkották a fogoly aktáit. Később az anyakönyvi vagy a plébániahivataltól születési és házassági anyakönyvi kivonatot kértek, hogy ellenőrizzék, a fogoly helyes adatokat mondott-e az adatfelvételkor. Ezzel a tábori vezetőség többnyire világos képet alkothatott a tábori foglyok múltjáról. A kész fogolyaktákat mindig be kellett mutatni a parancsnoknak, amelyek egyébként a politikai osztály páncélszekrényeiben bármikor rendelkezésre álltak. A fogoly maga soha nem tekinthetett bele, lehettek igazak és eredetiek, de éppúgy hazugok és hamisítottak is.

A foglyok személyi lapjaiból kartotékot alkottak, amelyből az összes fogoly számát, nevét és személyi adatait rögtön ki lehetett deríteni.

A Scharführerek - főleg a koncentrációs táborok első éveiben - az első kihallgatást dühödt kihágásokra használták fel. Egyik kedvenc módszerük volt, hogy az újonnan érkezetteket koncentrációs táborba szállításuk okáról faggatták - amit sokan maguk sem ismertek és válaszaik szerint bántalmazták őket. Némelyekre rögtön a legelején 25 botütést szóztak, amelynek „kifizetésére” másnap került sor. A zsidókra szinte kivétel nélkül legalább öt-tíz botütést szabtak ki a „bakon” - első büntetésként, amiért zsidók. A kihallgatás hangneme alig adható vissza. Sok példa közül álljon itt egy: a „szülő” rubrika kitöltése. Az írógépnél ülő őrmester kérdése az előtte vigyázban álló fogolyhoz (mialatt öt másik SS-tiszt ordítozott és ütötte az írógépet ugyanabban a teremben): „Melyik kurva szart téged a világra?” A szegény nem értette, mert soha nem élt kitenyészett rasszisták környezetében. Sok ordítozás és néhány pofon után kiderült, hogy a fogolynak öt testvére van, és édesanyját Hitler ún. Anyák arany keresztjével (Mutterkreuz in Gold) tüntette ki!

A politikai osztály adatfelvételét a bevonulás követte a tulajdonképpeni táborba - a hírhedt kapun át, frízén az említett felirattal és vasbetűkkel a rácsos kapun: „Mindenkinek érdeme szerint!” (Jedem das Seine!) Az újonnan érkezettek órákon át álltak arccal a bunkerfal felé fordulva - újra száz köszöntésben és időnként félig guggoló helyzetben két, öt, vagy akár tíz órán át. A véletlenül arra járó őrmesterek az újonnan jöttekkel szabad prédaként bántak. Ha valakinek az okozott örömet, akkor az alakulótéren teljes kimerülésig hajtotta körbe az embereket, némelyiküket - mint mondtam -

csomagjával együtt, és arra kényszerítette őket, hogy civil ruháikban hemperegjenek a koszban.

A táborvezető, a Rapportführer vagy a politikai osztály valamely vezetőjének ezt követő „oktatása” (Belehrung), amelynek egy első, alapvető bevezetést kellett volna nyújtania a tábori körülményekbe, csupán arra korlátozódott, hogy (huszadjára és harmincadjára) ismét halálbüntetéssel fenyegetőzzön, amennyiben valaki a végtelen sok ún. „vétek” valamelyikét elkövetné. Nem emlékszem, hogy az „oktatás” során lett volna bármi, amit megengedtek. Amíg Buchenwaldban az alakulótéren akasztófa állt, az „oktatás” természetesen itt folyt.

Ezt követően futólépésben kellett a zuhanyzóba menni. Az ember levetkőzött, minek során a nála lévő tárgyak egy része eltűnt, majd fodrászhoz került, ahol rozoga haj nyírógéppel tetőtől talpig megnyírták. Ezután tetszés szerint forró vagy hideg zuhanyfürdő következett, majd a foglyokat az öltözőfülkébe vezették, hogy beöltözzenek. Az idáig vezető utat nem ritkán télen is a tábor utcáin és az alakulótéren át kellett megtenni, mégpedig meztelenül, ami foglyok százainak életébe került - vagy azonnal, vagy pedig ebből fakadó tüdőgyulladás miatt. Néhány táborban a fürdést fertőtlenítés előzte meg, még hozzá oly formában, hogy a brutálisan megnyírt fogolynak - lassacskán undorítóan mocskossá vált - fertőtlenítő oldattal teli nagy üstbe kellett ugrania, ami borzalmasan égette a sérült bőrfelületet. A fertőtlenítettek ezután háttal az őrmesternek „ellenőrzésre” járultak, és szétterpesztett lábakkal lehajoltak, ami különleges élvezetet okozott ezeknek a perverz alakoknak, különösen, ha prominens személyiségről volt szó.

Az öltözőkamrában a belépőknek méretre, testalkatra és egyéni sajátosságokra való tekintet nélkül hajították oda csíkos „holmiját”. Ez alsónadrágból, ingből, nadrágból, kabátból és sapkából, esetleg egy pár zokniból és egy pár cipőből állt. Ezek a megjelölések, amik civil fogalmakhoz kötődnek, nem adhatnak hű elképzelést a ruhadarabok valódi állapotáról. Néhányuknak szerencséjük volt, ha éppen új ruhák érkeztek. A legtöbben teljesen elnyűtt, szörnyen foltos holmit kaptak, ami éppen hogy ki volt mosva. Ezen csak az idő múlásával lehetett fáradságos „szervezéssel” némileg javítani. Auschwitzból meggyilkoltak több százezer ruhadarabját szállították más táborokba, csecsemőruhától női holmin

keresztül férfiingekig, jó felét ki kellett viszont szortírozni, mert tele voltak golyószaggatta nyomokkal és hatalmas vérfoltokkal. A maradék között főleg hálóruhák akadtak, valamint papi karingek. Ilyen ruhákban mászkáltak az emberek a táborban. Különösen katasztrofális volt a cipőhelyzet, olyannyira, hogy nagyon sok bajtárs, különösen akiknek facipő jutott, néhány nap után már alig bírt járni. Aki ún. „holland fapapucsot” kapott, az járt a legrosszabbul, mert ebben - ha az ember nem volt hozzászokva, de különösen belső éles élei miatt, zokni és kapca nélkül - nem tudott menni sem, nemhogy futni. Az ebből fakadó lábsérülések és gennyes infekciók miatt, amikor a munkaerő hadigazdaságilag már fontossá vált, az SS megengedte, hogy a foglyok otthonról cipőt küldethessenek maguknak.

Az első kálvária következő állomása az értékmegőrző volt. Itt a még megmaradt saját holmit szétválogatták, feljegyezték és egy zsákba tették, amelyben a tábori tartózkodás idejére megőrizték. A foglyoknak a magukkal hozott pénzt, valamint mindenfajta értéktárgyat, jegygyűrűt, órát, stb. le kellett adniuk. Így aztán virágzott a lopott áruk cserekereskedelme minden átnevelő munkatáborban! (Aufbaulager) Ugyanis a közönséges lopás lehetőségét az említett állomások mindegyikén az SS éppúgy, mint sok fogoly, a legszégyenteljesebb módon kihasználta. A fogolytársak aljassága minden táborban arányban állt a BV-sek uralmával. Más részről viszont a bajtársak közül sokan mindent megtettek, ami csak hatalmukban állt, hogy az újakat segítsék, hogy azok jobb helyzetbe kerüljenek, és hogy az első út nehézségeit gyakran nagyon értékes, gyorsan odasúgott tanácsokkal megkönnyítsék.

Az újonnan érkezetteket ily módon mindjárt a kezdetben megmentették az SS praktikáitól. Nem sok olyan ember akadt, aki az akaratmegtörés és az emberi megaláztatás procedúráját belső sérülés nélkül átvészelte. Néhányan úgy tudták énjük belső értékeit megtartani, hogy tudatukat megosztották, vagyis testüket tehetetlenül az önkényre bízták, valódi lényüket viszont pszichológiailag és objektíve távol tartották az elszenvedett szörnyűségektől.

A Schreibstubén, vagyis a titkárságon az újonnan érkezetteket még aznap rendesen felvették az ottani nyilvántartásba, és egy meghatározott blokkba irányították. Másnap került sor az egészségügyi vizsgálatra és a fogolykórház egészségügyi kartotékja számára szükséges hosszú kérdőív kitöltésére. A

lakóbarakkokhoz érve (Wohnblock) először is mindenkire zavaros benyomások és élmények tömkelege zúdult. Minden fabloknak két szárnya volt. A kőblokkok viszont kétemeletesek és így négy szárnnal rendelkeztek. (A - általában a tábori „előkelőségeknek” fenntartva, mint blokkrangidősök, írások, kápok -, B, C és D jelű szárnyakban pedig a többi fogolynak.) Minden szárny nappali és hálóteremből állt, 100-200 fogoly lakott bennük. A hálóteremben az ágyak kettesével vagy hármásával tornyosultak egymásra. Szalmazsákokból álltak és néhány táborban 1941 végéig kockás ágyneművel voltak behúzva. Minden fogolynak egy, legfeljebb két vékony takaró állt rendelkezésére. Az SS különösen kedvelte a foglyokat az „ágyazásnál” zaklatni: a hepehupás, besüppedt szalmazsákokat nap mint nap az ággyal egy szintbe kellett igazítani, a kockás ágyneműt a kockák mintája szerint vízszintesen elhelyezni, a formátlan fejevánkost derékszögbe helyezni - a porosz kaszárnyai drill tipikus tréfái, SS-fortélyokkal súlyosbítva. Egyetlen gyűródés valamelyik ágyon az egész blokk féktelen sanyargatásába torkollott. Az „ágyazásért” felelős - minden szárnyban egy hivatalos és két-három illegálisan élőködő - szobaügyeletes azért, hogy sok fogolytársuk közömbösségén, fegyelmezetlenségén vagy tapasztalatlanságán úrrá legyen, kérlelhetetlenül eljár a hanyagul ágyazókkal szemben, ami jelentős mértékben hozzájárult a tábori körülmények romlásához a már amúgy is általánosan durva légkör közegében.

A nappali termekben számos asztal és pad sorakozott, valamint az ún. rekeszek, egyszerű, osztatlan faládák, amelyben a foglyok edényei (bádogtál, bádogedény és kanál) számára rekeszeket alakítottak ki. Állandó harc folyt érte, hogy legalább az időközben beszerzett tárgyaikat elhelyezzék itt, ezeket az ellenőrzések alkalmával elég gyakran egyszerűen kihajították és elkobozták. Szegényes holmijuk tárolására más helyük nem volt a foglyoknak.

Munkaidőn kívül ezekben a termekben zajlott a tábori foglyok élete. Minden két lakószárny között - amennyiben a tábor ki volt építve - mosdó és mellékhelyiség állt nyitott vécékkel. Ott cigiztek, ha tudtak szerezni cigarettát, mert a blokkokban ezt a legszigorúbban tiltották.

Mivel az újonnan érkezettek mindig új járványokat hoztak magukkal, néhány koncentrációs táborban felállítottak egy ún. karantén blokkot, az újoncoknak

7-21 napig kellett itt tartózkodniuk, mielőtt valamelyik szokásos lakóblokkba beosztották őket. Tartósan soha nem lehetett az intézkedést betartani, mert a háború alatt egyre fokozódott a tömeges letartóztatási hullám, és mert egyre nagyobb tömegeket küldözgettek egyik táborból a másikba.

NAPIREND A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

Pirkadatkor a táborban síppal fújtak ébresztőt, nyáron négy és öt, télen hat és hét óra között. 30 perc alatt kellett megmosdani és felöltözni, megreggelizni, beágyazni - szinte lehetetlen teljesítmény.

Plaul táborvezető nyurga, vékony, kicsit görnyedt tartású fickó volt. Pályafutását a sachsenburgi koncentrációs táborban Unterscharführerként kezdte, több tábort megjárta, és végül Untersturmführerként került ki a saalfeldi „Laura” és a Lipcse melletti „Hasag” koncentrációs táborokból. Ahol csak járt, mindenütt bevezette a reggeli tornát, így a buchenwaldi koncentrációs táborban is, 1942 télvégi hónapjaiban. Plaul a foglyok egyik legelvetemültebb kínzója volt. Gyűlölte a politikaiakat, legszívesebben bűnözőkkel működött együtt. Fél órával a rendes ébresztés előtt mindenkinek el kellett hagynia blokkját, és 20-30 percig veszett iramban tornagyakorlatokat kellett végeznie, amihez többek között hozzátartozott - még hóban és sárban is - az állandó „Feküdj! - Fel!” parancs végrehajtása. A számos tüdőgyulladás és haláleset miatt ez a gyakorlat nem tartott sokáig.

A foglyok reggelije egy darab kenyérből - az egész napi adag része! továbbá fél liter sovány levesből, vagy fél liter kávéból állt, ez utóbbi tej és cukor nélkül. Az adagokat az egyes blokkokban különböző időben osztották szét, valamelyik blokkban esténként, máshol reggelenként. Aki este megkapta és rögtön fel is falta, reggel kenyér nélkül maradt, és ez a tény - mint ahogy azt a „Munka” fejezetben látni fogjuk - nem csekély jelentőséggel bírt az életben maradási kérdésben.

Végül sor került a „Morgenappell”-re (reggeli gyülekezés). A foglyok csoportjai egy bizonyos jelre összegyűltek a tábor utcáján és zárt, nyolcas sorokban az alakulótérre masíroztak. Ködös hajnalokon, a tornyok hatalmas fényszóróinak fényénél, zebracsíkos, nyomorúságos alakok ezrei, oszlop oszlop után - felejthetetlen kép mindenki számára, aki átélte. Az alakulótéren

minden blokknak megvolt a saját helye. A reggeli gyülekező, amelyen a tábor összes rabját összeszámolták, általában egy órán át tartott, amíg elég világos nem lett, hogy a munkát el lehessen kezdeni. Nem volt ugyanolyan súlyú, mint az esti létszámolvasás, amelyről külön kell említést tennem. Ha a számlálás stimmel, és általában így volt, mert a táborban éjszakánként kevesebb változás mehetett végbe, mint napközben (az esti és reggeli gyülekező közötti időszakban bekövetkezett haláleseteket a fogolykórház még kora reggel jelentette), akkor a kopaszra nyírtak serege számára felhangzott a parancs: „Sapkát le!” és „Sapkát fel!”. Ez volt a reggeli köszönés, melyet a Rapportführer hangosbemondón keresztül mennydörgött a szolgálatban lévő táborvezetőknek. Ha a parancs végrehajtása nem úgy ment, mint a karikacsapás, akkor természetesen többször meg kellett ismételni. A felszólítás körülbelül így hangzott: „Ti átkozott seggfejek, ha túl lassúak vagytok, hogy azt a mocskos, kopasz fejeteket kiszellőztessétek, addig gyakoroltatom veletek, míg a víz fel nem forr a seggetekben, disznó banda!”

Aztán a rettegett felszólítás következett: „Szólított foglyok a kapuhoz!” Ez a hívás azokat érintette, akik előző este az irodából egy cetlit kaptak ezzel a paranccsal. Buchenwaldban a tábori kapu bal épületszárnya előtt hat táblát helyeztek el, amelyeknél a szólítottoknak várakozniuk kellett, rémült bizonytalanságban. Ha ugyanis a foglyok körében lassacskán ismertté vált, hogy melyik tábla jelenti a politikai osztályt, és melyik büntetést vagy ártalmatlanabb dolgot (felvilágosítást, aláírást, közjegyzői hitelesítést és hasonlókat), a táblák sorrendjét hirtelen megváltoztatták. A földre döngölt fatáblák mindegyikén egy-egy szám állt. Ezek előtt kellett a szólítottoknak akár órákon át állniuk, míg értük nem jöttek, s legtöbbször fogalmuk sem volt arról, mi vár rájuk. (Ha az otthoni hozzátartozók tudták volna, milyen sokkokat okoznak banális kérdésekkel, üzleti ügyekkel és más hasonlókkal!) A kapu előtt természetesen senkinek sem volt lehetősége odébbállni vagy elbújni, mindenki kíméletlenül ki volt téve a folyton arra lebzselő SS-tisztek zaklatásának. Előszeretettel kérdegették a szólítottakat várakozásuk okáról, ezt persze senki sem tudta megválaszolni. Ebből kifolyólag lehetetlen volt, hogy a válasz kielégítő legyen. Ilyen esetekben természetesen „kisegítették” a „makacskodó” egyén emlékezetét.

Ráadásul az érintettek a felszólítást megelőző estén gyakran nem kaptak

cédulát, hanem csupán a reggeli gyülekezőn, közvetlenül a hangosbemondón keresztül ismertették az érintettek számát. Saját tapasztalataimból mondom, amikor az ember ilyen hirtelen saját számát meghallotta, úgy érzte, mintha tört döfnének a szívébe, teljesen függetlenül attól a körülménytől, hogy mi is volt a felszólítás igazi indoka!

A szám szerinti szólítás eseményét közvetlenül követte a parancs: „Munkakommandók lelépni!”. Vad összevisszaságban áramlott mindenki - amilyen gyorsan csak tudott - a munkakommandók kijelölt gyülekezőhelyeire. A tábori zenekar vidám dalai kíséretében - a zenészek télen meggémberedett ujjakkal játszottak hangszereiken - következett az elvonulás szigorú ötös sorokban. A kapu alatt a sapkát ismét hirtelen le kellett venni a fejről, és a kezeket a nadrág varrásához szorítani. Aztán a foglyok futólépésben, dalokat énekelve a munkahelyükre vonultak.

Késő délutánig dolgoztak vagy a szabadban elköltött félórás ebédszünettel - pedig a foglyoknak hosszú ideig tilos volt kenyeret magukkal hozni -, vagy a táborban. Oda vonultak vissza a kommandók délben fél vagy háromnegyed órára, hogy az ebédet befalják. Ez az egyszeri meleg koszt egy liter többé-kevésbé sovány, jobbára tartalmatlan egytálételből állt. 1938-tól Buchenwaldban nem került többé sor déli gyülekezőre, viszont a ki- és bevonulást beleszámolták az ebédszünetbe. Minden koncentrációs táborban más volt ennek a beosztása, mégis körülbelül az itt felvázolt keretek között mozogott.

Munkaidő után, télen öt óra körül, nyáron nyolc óra tájban - a munkaidő végét március és november között félórakkal csúszatták - következett a bevonulás az esti gyülekezőre, ismét ötös sorokban, a tábori zenekar kíséretében, amelynek a kapu mellett vidám dalokat kellett játszania.

A Záhlappell-ek (*magyarul talán így lehetne fordítani: létszámolvasó gyülekezők, a szerk.*) minden táborban a foglyok rémeinek számítottak. A kemény munka után, amikor már mindenki a megérdemelt pihenőre vágyott, a raboknak órákig kellett ácsorogniuk az alakulótéren, gyakran viharban, esőben és fagyban, mire az SS-őrök megszámlálták rabszolgáikat, és megállapították, hogy napközben senki sem szökött meg. A Záhlappell előkészületeit nagyrészt a foglyoknak kellett megtenniük, mert egy SS-tiszt ritkán volt képes pontos létszámösszesítést készíteni. Állandóan a hibák

elkerülésén (áradoztak, különösen a számos „kivezényelt” fogoly esetében, akiknek a munkája nem tűrt megszakítást, és ezért az alakulótéren nem jelentek meg, de természetesen őket is beleszámolták a létszámba. A hibák feltárása, akkor is, ha valójában senki nem hiányzott, gyakran borzasztóan meghosszabbította a gyülekezőt, és a kimerült foglyokat megfosztotta maradék - és amúgyis szűkös - szabadidejüktől is. Hogy egy öt-hétezres tábori létszám esetén a ténylegesen hiányzót gyorsan észreveszik, az világos. Más viszont a helyzet tizenöthúszezer fogoly estén, harmincöt-ötvenezerrel nem is beszélve! A létszámolvasó gyülekezőt a legtöbb külföldi fogoly egyszerű porosz drillnek érezte, amely elől el kell bújni. És milyen gyakran aludta át valaki a gyülekezőt egy eldugott rejtékhelyen, és tízezrek „állták” addig sebesre a lábukat, míg a „vétkest” meg nem találták. (A vétkes sorsa nem volt irigylésre méltó, de senki sem érzett vele együtt!) Ha csak egyetlen fogoly is hiányzott, a különböző blokkokhoz tartozó rabok nevének és számának százait - külföldi neveket: lengyelt, orosz, franciát! - kellett tolmácsok segítségével felolvasni. Mindenki elképzelheti, milyen sokáig tartott az ukránok és tatárok esetében például, akik ázsiai közömbösséggel élték napjaikat. És ha ráadásul közben ordítottak a megvadult SS-tisztek és oda-odacsaptak az ártatlanoknak! Így történt, hogy az esti gyülekezők csak ritkán fejeződtek be másfél óránál hamarabb.

A koncentrációs táborok alakulóterei sok borzalmas tragédiát láttak. Milyen gyakran kellett az egész tábornak egy helyben állnia, ha egy fogoly megszökött! Hosszú órákig is eltarthatott, mire az SS megtalálta. Arra az esetre, ha valahol a táboron belül rejtőzött el, az összes őrt felállították a külső tábor területe köré. A kereső akciókat az őrszemláncon belül a blokkrangidősök, a szobaügyeletesek, kápók és előmunkások, illetve a Lagerschutz, vagyis a tábori védelem vezette. 1938. december 14-én Buchenwaldban két BV-s hiányzott az esti gyülekezőn. A mínusz 15 fokos hideg és az elégtelen öltözék ellenére a foglyok 19 órán keresztül álltak az alakulótéren. Még az éjszaka folyamán 25-en fagytak meg, délre ez a szám 70 fölé emelkedett. 1939 őszén a tábor megint csak 18 órán keresztül állt egyhuzamban, mert két BV-s elrejtőzött a disznóólban. Munka után egész este, egész éjjel, és még a rákövetkező napon is délig élelem nélkül állni - könnyű elképzelni, akárcsak a halottak mindig bőséges számát, a sérülésekről és betegségekről nem is beszélve, amiket százak kaptak meg, és amelyek

később elég gyakran vezettek pusztuláshoz. Micsoda megváltás volt, amikor a légitámadás az SS-re is elsötétítési parancsot szabott ki, és így a fényszórókat az éjszaka beálltával már nem lehetett felkapcsolni. Ettől kezdve az esti gyülekezőt egy idő után egész egyszerűen lefűjták, akár megtalálták a hiányzót, akár nem, mert teljes sötétségben az SS nem tudta volna kézben tartani a tábor ellenőrzését, és ezen kívül - bármilyen hihetetlen - de féltek volna a foglyoktól!

A blokkvezetőket időről időre megbízták, hogy a gyülekezőtéren a tábor minden foglyát „átkutassák”: a táskákat ki kellett üríteni, tartalmukat az SS átvizsgálta, ennek során általában sok pénz és dohányáru tűnt el. 1939-ben egy februári (!) vasárnapon Buchenwaldban egy ilyen eset alkalmával az összes fogolynak három órán keresztül ruha nélkül kellett állni az alakulótéren. Ezalatt Koch parancsnok neje három másik SS-vezető feleségével a drótkerítéshez sétált, és gyönyörködött a meztelen alakok látványában

A gyülekezőn mindenkinek meg kellett jelennie, élve vagy halva, magas lázzal vagy véresre verve. Kivételek csak a kivégezettek voltak, valamint azok a bajtársak, akik a foglyokórházban feküdtek. Aki napközben blokkjában vagy munkakommandójában meghalt, azt az alakulótérre hurcolták. Kemény időkben mindig tucatnyi agyonütött, megfagyott, összetört hulla és haldokló feküdt szép takarosan az egyes blokkok sorainak szélén, az utolsó gyülekezőre „felsorakozva”, mert az SS utolsó lélegzetvételig kitarzott a rend mellett. Csak a gyülekező után vihatték a haldoklókat a kórházba, a hullákat pedig a hullakamrába.

Ha az esti létszámolvasó gyülekező végre véget ért, ha már felhangzott a „Sapkát le!” és „Sapkát fel!” parancs, akkor általában elhangzott a „Balra át!”, és a nyilvános büntetések következtek, amelyről külön fejezetben szólok majd. Mindenesetre ilyenkor mindig „Egy dalt!” kívánt valamelyik táborvezető. Minél hevesebben esett az eső, hogy az ember - ilyen napok után! - már csak a legsztoikusabb fásultsággal bírta magát tartani, annál ostobább volt a dal, amit énekelni kellett - egyszer, háromszor, akár ötször egymás után, például: „Jön egy madárka repülve...” vagy „Mi csillog az erdőszélen...” (Német gyermekdalok.) A legtöbb tábornak saját dalai voltak, amelyeket a foglyoknak kellett megírni. Akadtak közöttük olyanok,

amelyek széles körben ismertekké váltak, így „A láp katonái”

Bárhová néz körben a szemünk,

Mindenütt csak puszta és mocsár.

Madárdal nem üdít bennünk,

Tölgyek állnak görbén és a táj kopár.

Mi a láp katonái vagyunk,

S a mocsárba ásóval vonulunk!

Minden reggel oszlopban vonulunk

A munkába át a mocsáron,

A tűző napon aknákat ásunk,

És csak gondolatban járunk otthon.

Mi a láp katonái vagyunk,

S a mocsárba ásóval vonulunk!

Négyszer van a vár körülkerítve.

Le- s föl járkálnak az őrszemek,

A szökés az életünkbe kerülne,

Innen senki sem menekülhet!

Mi a láp katonái vagyunk,

S a mocsárba ásóval vonulunk!

Jajszót nem rebeghet az ajak,

De nem lehet örökké fagy!

Egyszer boldogan mondjuk majd:

Hazám, újra az enyém vagy!

Mi a lóp katonái vagyunk,

S a mocsárba ásóval vonulunk!

(Gáspár Ferenc fordítása)

A negyedik strófa utolsó sorait titokban megváltoztattuk: „*Akkor majd katonái a lópnek / Ásó helyett fegyverrel muzsikálnak...!*”

1938 végén Buchenwald első táborvezetője, Rödl Sturmbann-führer így nyilatkozott: „Minden más tábornak van saját dala. Én saját Buchenwald-dalt akarok. Aki ír egyet, tíz márkát kap.” Be is futott egy csomó hevenyészett „költemény”. Végül a hat sorral lejjebb olvasható szöveget fogadták el. Szerzőjének a fogoly-postahivatal kápója vallotta magát, egy „zöld”, foglalkozását tekintve korábban konferanszié, akinek jó összeköttetési voltak az SS-szel. A dal valójában két osztrák zsidótól származik: a szöveg Löhner-Bedától, Lehár librettistájától, a zene pedig Leopoldi bécsi kabaré-énekestől. (Löder-Beda később Auschwitzban pusztult el, Leopoldit elengedték, és kivándorolt Amerikába.)

Ha pirkad a nap

Mielőtt felkel a nap,

Már fárad a fogoly

S oszlopba vonul,

A munka már várja.

A pirkadó napba gyalogolunk bele.

Az ég vörös és az erdő fekete,

És egy darab kenyeret viszünk a kenyeres zsákba

És bánatot a szívünkben, csodára várva.

Ó, Buchenwald, nem tudlak feledni téged,

Mert végzetem te vagy!

Csak az tudja felmérni, aki elhagy téged,

Milyen csodálatos, ha valaki a szabad!

Ó, Buchenwald, nem jajgatunk és nem panaszkodunk, sorsunk legyen bármi is:

Az életre igent mondunk,

Mert eljön a nap, mikor szabadok leszünk mi is!

Az életre igent mondunk,

Mert eljön a nap, mikor szabadok leszünk mi is!

És forró az éj,

És messze a leány,

És halkán énekel a szél,

És szívemben hiány,

Bárcsak várna rám hűen!

És szilárd a léptünk, bár kemény a kő

És a csákány és az ásó a testünkhöz nő,

És visszük a szerelmet szívünkben.

Ó, Buchenwald....(refrén)

De az éjszaka rövid,

És hosszú a nappal -

És felcsendül

Az otthon énekelt dal:

Bátorságunkat ne hagyjuk szegni!

Tartsd a lépést, bajtárs, ne veszítsd el a kedved,

Mert vérünkben akkor is lüktet az élet,

És szívünkben, szívünkben akarunk hinni!

Ó, Buchenwald....

(Gáspár Ferenc fordítása)

A szöveget és a dallamot a szabadidőben kellett gyakorolni, míg egy este - 1938 decemberének végén, siralmas hidegben és hatalmas hóban - az alakulótéren nekifogtak: „A Buchenwald-dal!” 7000 ember - el lehet képzelni, micsoda nyekergés keletkezett először. A tökrészeg Rödl dühöngött, hogy nem sikerült már elsőre, és parancsot adott, hogy minden blokk egyesével énekeljen, míg a dal nem működik. Pokoli koncert kerekedett. Amikor Rödl rájött, hogy így sem megy a dolog, versszakról versszakra együtt énekelte a dalt, és addig gyakoroltatta, amíg hallgatható nem lett. Írd és mondd: négy hosszú óra eltelte után adott engedélyt az elvonulásra, de úgy, hogy minden blokknak tízes sorokban kellett mellette és a többi részeg, vele együtt mulató SS-vezető mellett az új dalt énekelve elvonulnia. Jaj annak a blokknak, amely nem pontosan igazodva érkezett, vagy nem helyesen énekelt! Újra kellett kezdeniük előlről, egészen addig, amíg nem sikerült...! Az alakulótérrel végül este tíz órakor jöttek el az utolsó foglyok kiéhezve és csonttá fagyva.

Az ember azt gondolná, hogy a napi fáradság és kín elmúlt, és a visszavonulás után mindenki kényelmesen nekiláthatott enni és pihenni. Miután megérkeztek a blokkba, a foglyok nem ritkán a blokkellenőrzések

eredményébe (szétdobált, vagy barbár módon kirámolt szekrényekbe) botlottak, amelyeket a blokkvezetők végeztek el napközben, a rendcsinálás aztán vad jelenetekhez vezetett, mert a blokkok túlsúfoltak, a foglyok pedig teljesen felajzottak voltak, amint saját edényeik után kutattak. Az étel, amelyet sokszor a megszakítás nélküli munkaidő miatt csupán este osztottak szét, a hosszúra nyúló gyülekező után természetesen hideg volt. A napi adag, amennyiben este kapták kézhez, kenyérből, kis darab margarinból, ujjnyi kolbászból, vagy egy kanál túróból állt. A szobaügyeletes hirtelen elordította magát: „Vigyázz!!! Iksz-ipszilon blokk, B-szárny! 135 fogoly evés közben!” Ugyanis némelyik Scharführer szórakozásból megjelent az esti adag szétosztásakor. Még az ajtóban állva elbődült: „Nem vagytok még mind az asztal alatt, disznók!” A padok felborultak, a tálak csörömpöltek, és mindig akadtak néhányan, akik legjobb szándékuk ellenére sem találtak már helyet az asztal alatt. Különösen ezek a sajnálatra méltók lettek a bűnbakok. Ezt a játékot többféleképpen variálták. Más blokkvezetők evés közben zavarták ki a foglyokat a blokkból, és valami értelmetlenséget parancsoltak nekik, például hogy fejen álljanak a hóban. Ki volt még képes erre? Idősektől és betegektől ezt éppolyan magától értetődően megkövetelték, mint például a blokk körüli kitartó futást. Ha nem ment, jöttek a rúgások, pofonok és ütlegek. Ha gyülekező után a blokkban nem is történt semmi, nehezen lehetett a kényszerképzettől megszabadulni, hogy a villám bármelyik pillanatban lecsaphat.

Ha a gyülekező nem tartott túl sokáig, étkezés után néhány fogolycsoportnak több órán át késő éjszakába nyúlóan tovább kellett dolgoznia. A többiek egy kicsit még kószáltak a tábor utcáin, a blokkok előtt, a tusolóknak és vécéknek, vagy rögtön lefeküdtek. A táborban takarodó után - évszaktól függően nyolc és tíz óra között - a dolgozók kivételével mindenkinek a blokkjában kellett lennie, fél órával később ágyban.

Aludni még a legkeményebb téli hónapokban is csak ingben lehetett a teljesen kihűlt hálótermekben, melyeknek nedves kőfalai az ablakoknál és a sarkokban nem ritkán jegesek voltak. A blokkvezetők gyakran rendeztek éjszakai ellenőrzéseket, és hirtelen minden blokklakót az ágyuk mellé parancsoltak vagy akár ki a hideg éjszakába, a barak elé, hogy kiszűrjék azokat, akik az ing fölé vagy alá még más ruhákat is felhúztak. Ha valakit például alsónadrágban vagy zokniban találtak, az a legsúlyosabb büntetésre

számíthatott. Néha a blokk összes lakóját mezítláb és ingben fél vagy egy egész órán át a blokk körül hajtották körbe-körbe. Az SS ilyenfajta éjszakai rajtaütései nem voltak rendszerezettek, csak időről időre, meglepetésszerűen csaptak le, legtöbbször olyankor, ha a blokkvezető részeg volt. Az ellenőrzések viszont bármikor bármely blokkot érinthették, ezért a fenyegetés folyton érezhető maradt. Hála Istennek az ember túl fáradt és túl kimerült volt, hogy gondterhelt latolgatásokba bocsátkozzon: lesz-e ma éjjel razzia vagy sem? Ám az éjszaka csak nagyon rövid időre borította rá irgalmának köpenyét a nyomorra. A foglyok belezuhantak a jótékony álomba, kivéve persze az öregeket, betegeket és álmatlanságban szenvedőket. Ők ébren virrasztva várták a következő nap megpróbáltatásait.

MUNKA A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

A koncentrációs táborban a napok „tartalmát” a kényszermunka határozta meg. A szörnyű kényszermunka az egész tábori életre rányomta bélyegét.

Már a munkaerő kiválasztása is nagyon meghatározó módon zajlott. Az újonnan érkezetteknek reggel első gyülekezőjük után a munkavezető pultja elé kellett járulniuk. Ott aztán ilyesmiket hallotak: „Következő ember, igazodj! Szakmunkások előlépni!” Aki jól értesült volt, az mindjárt jelentkezett valamilyen szakmára, még ha nem is konyított semmit a mesterségekhez. Kevés fogolynak volt kellő bátorsága és lélekjelenléte ahhoz, hogy egyszerűen szakembernek adja ki magát, és hogy a később felmerülő nehézségeket találékonysággal és pimaszsággal átvészelve. A szakemberek a műhelyekbe kerültek, és ez minden esetben egyfajta első életbiztosítással volt egyenértékű. Mert a többieket, testalkatra, alkalmasságra és előismeretekre való tekintet nélkül, a munkaerő-szükségletnek megfelelően osztották be az egyes kommandókba - veréssel egyenesen a legnehezebb munkákra, mint kötörés és aknaásás. Az értelmiségiek, különösen a szemüvegesek, kezdettől fogva pusztulásra ítéltettek - félelmetes és groteszk „kiválasztása” volt ez „a rátermetteknek”.

A munkakommandót, amelybe az embert beosztották, később már nagyon nehéz volt elcserélni valami jobbra. Teljes mértékben a kápóktól és az előmunkásoktól függött, hogy egyes foglyok a kommandón belül jobb vagy rosszabb munkát kapjanak. A kápók általában megvesztegethetők voltak, ám ahhoz, hogy az egyik kommandóból kikerüljön az ember és egy másikhoz csatlakozzon, nagyon összetett és jó kapcsolatokra volt szükség. Rendes körülmények között az új SS-kommandóvezetőnek a munkaszolgálat-vezetőn keresztül kellett a foglyot kikérnie, aztán a régi SS-kommandóvezetőnek ki kellett adnia, és a Arbeitsstatistiknak átírnia. Ha ez a kápó tudta vagy közreműködése nélkül történt, az érintett elveszett, mert egy ilyen eljárás „az SS-szel való együttműködést” jelentette. Gyakorlatilag tehát mindez csak illegálisan történhetett, amennyiben a kommandó írnokával a fogoly a kápó egyetértésével vagy még inkább utasítására „átkönyveltette” magát, és az Arbeitsstatistikon dolgozó bajtársakkal a kartotékját módosíttatta. Tapasztalatlan újoncok százai próbáltak meg újra és újra kommandóiktól

egyszerűen elszaladni vagy elmaradni, és egy másikhoz csatlakozni. Lehetetlen volt - mindig rögtön „elfogták” őket, mert nagyon szigorú létszám- és névellenőrzés uralkodott, és az illető mindegyik oldalról jól megkapta a magáét. Tudniillik az egész kommandót szigorúan megbüntették, ha fény derült a renitens fogoly próbálkozására.

Felmerül a kérdés, ki került egyáltalán olyan helyzetbe, hogy kommandóját elcserélhesse? Tény, hogy csak kevés olyan régi koncentrációs tábori fogoly volt, aki ne került volna az évek során kedvezőbb vagy akár kényelmesebb munkahelyre. Akinek ez nem sikerült, az bele is pusztult. Mert átlagos SS-rabszolgaként - ahogyan látni fogjuk - egyetlen ember sem bírta ki sokáig. Az egyéni munka-feltételek javításához pénz vagy más csereeszköz kellett, illetve egy befolyásos barát, legyen az a zöldek között, ha ezek voltak uralmon, vagy a vörösek között. Az utóbbi esetben minden kommunista előnyt élvezett, mert a belső tábori hatalmat a kommunisták tartották kézben. Minden más politikai számára nehéz volt jobb, kedvezőbb helyzetbe jutni.

Időről időre megesett, hogy az SS arra szólította fel a foglyokat, önkéntesen jelentkezzenek bizonyos jobb kommandókba. Ez a legnagyobb kockázattal járt, mert be is csaphatták őket. Az ember, ha jelentkezésével felhívta magára egy SS-őr vagy tiszt figyelmét, verésre számíthatott és arra, hogy visszaküldik eredeti állomáshelyére. Ilyen esetekben nem ritkán az aktáit is átnézték a politikai osztályon, és a dolog akár személyes katasztrófával is végződhetett.

A táborban akadt értelmes munka, és akadt természetesen teljesen értelmetlen, amelynek semmi más célja nem volt, mint a kínzás. Az utóbbiak inkább a „változatosságot” szolgálták, amelyet a kommandók vezetői „tréfából” találtak ki, mint például amikor a zsidókat nagyon gyakran arra kényszerítették, hogy falat húzzanak fel, amelyet a következő napon ismét el kellett bontaniuk, hogy aztán újra felhúzzák, és így tovább. Egészében tekintve a koncentrációs táborokban kikényszerített munka jelentős része céltalan volt, sokszor fölösleges vagy olyan nyomorúságosan megtervezett, hogy kétszer-háromszor is meg kellett ismételni. Olykor építkezéseket is kétszer kiviteleztek, mert a hiányos előkészületek miatt az épületek alapjukban dőltek össze.

A foglyok alapvető érdeke minden kommandóban a következő két dolog volt: fedél alá és tűz közelébe kerülni. A hideg évszakban igen nagy volt a tülekedés bizonyos kommandókba, amelyek ilyen előnyöket kínáltak. A tűz közelében lévő munkahelyekért, még ha szabadban voltak is, a megvesztegethető kápókat és előmunkásokat magas összegekkel fizették le.

Mindenekelőtt a fenti szempont alapján, de számos más nézőpontból is alapvető különbséget lehet tenni a kommandók között: voltak, amelyek a táboron belül dolgoztak, mások a táboron kívül - túl a parancsnoki területen, de még az őrszemek láncán belül.

Általában a táboron belüli kommandók voltak a könnyebbek. Legfontosabb belső kommandóként a következőket kell megemlíteni: konyha, raktár, mosoda, fürdő, értékmegőrző, öltöző- és szerszámkamra, cipésműhely, szabóság, harisnyastoppoló, asztalos, lakatos és számos egyéb műhely. Fatároló udvar, sertésöl, kertészet, foglyokórház külön „patológiai osztállyal”, majd 1943-tól „flektífusz és víruskutató osztállyal” (klinikai állomás - 46. blokk, flektífusz oltóanyag előállítás - 50. blokk), Schreibstube, vagyis iroda, Arbeitsstatistik, posta, könyvtár és az ún. karbantartási tábori kommandó. 1942-ben hívták életre a tábori tűzoltóságot és a tábori védelmet, a Lagerschutz-ot. Néhány belső kommandóban, mint a harisnyastoppolók és a fatároló udvar, túlnyomórészt rokkant bajtársak dolgoztak. Számos szobaügyeletessel és a „Német Hadiművek” (Deutsche Ausrüstungswerke, DAW - az SS berlini központi vállalkozása, amelynek minden koncentrációs táborban volt kirendeltsége) szakembereivel együtt gyakran a dolgozó foglyok kétötöde a belső kommandókban tevékenykedett. Mivel nem lehetséges, hogy minden belső kommandót felvázoljak, ezért, hogy világossá váljon, mi zajlott bennük, álljon itt önkényesen a buchenwaldi mosoda példája. A kommandó 1938. szeptember 9-én indult meg 17 emberrel, a több mint egy évig épített mosodában. A kommandóvezető kezdetben Kindervater SS-Scharführer volt. A legapróbb figyelmetlenség a munkában elég volt ahhoz, hogy az érintett foglyot órákon át arccal a falpillérnek nyomva állíttassa, vagy 50-100 térdhajlítást végeztesen vele. Ha unatkozott, elsétált a mosoda előtt, és keresett egy „semmirekellőt”, akit a mosodában az asztalra fektetett, hogy személyesen 25 botütést mérjen rá. A kommandó létszáma rövid idő alatt 65 fogolyra emelkedett. A tábori vezetőség által meghatározott időkeretben dolgoztak.

Minden fogoly hetente egy inget, egy pár zoknit, egy törülközőt, egy törlőkendőt, minden két hétben egy alsógatyát és 1941-ig négyhetente tiszta ágyneműt kapott. Amikor már nagy tömegben érkeztek a transzportok, megváltozott a helyzet. 1939 és 1940 között - erre később már gondolni sem lehetett - tavasszal a kissé vastag téli ruházatot bevonták, és vékony nyári ruhát adtak ki (amelyben, ha esett az eső, az ember természetesen megfagyott). A téli ruhát kimosták, majd a késő őszi kiosztás idejére „helyrehozták”. Mivel az átlagos fogolynak nem volt másik felsőruházata, a mosodakommandó készen mutatkozott, hogy legalább időnként egy-egy köztes tisztítást lehetővé tegyen, és az itt dolgozó foglyok ezért minden vasárnap délutánjukat feláldozták. Ennek keretében az évek során a foglyok saját ruháit is kimosták, a háború alatt ugyanis már küldethettek maguknak ruhaneműt. Az auschwitzi koncentrációs táborból érkezett ruhát és ágyneműt - csak ingekből több, mint félmillió, és Európa minden országából származó márkájú alsónadrágból 280 000! - használatba vétel előtt szintén a mosodában tisztították ki. Ekkoriban a kommandónak, amely időközben már 85 emberből állt, egy héten négyszer éjjel 12 óráig kellett rendszeresen dolgoznia. Csak 1943-ban sikerült a kápók fáradozásának eredményeképpen a munkaerőt 120-ra emelni, végül pedig, amikor már éjjel-nappal, szinte megszakítás nélküli műszakokban kellett dolgozni, 185 emberre. 1942-től 1945-ig a mosodában havonta általában több, mint 300 000 ruhadarabot és ágyneműt, néhány hónapban akár 650 000-et is kimostak.

A mosoda úgyszólván a könnyebb belső kommandók példaüzeme volt. Súlyosabb kivételek a következők voltak: kertészet, a kőtörő kommandó a tábori utcákon és a latrina kommandó. Más feladatok, mint például a foglyokórházban való munka, mindig nagy felelősséggel jártak.

Akinek a kertészetben kellett dolgoznia, az minden időjárási viszonytagnak ki volt téve, ráadásul a tágas, sík területen állandó ellenőrzés alatt állt. Követ, illetve földet kellett hordaniuk malteros ládában, még hozzá olyan tempóban és mennyiségben, hogy attól még erős, jól tápált emberek is kikészültek. A kommandó körülményei sem Dachauban, sem Buchenwaldban, sem máshol nem javultak, a háború vége felé sem. Leírok egy tipikus jelenetet, hogy az olvasó elképzelhesse, milyen lehetett a koncentrációs tábor kertészetében dolgozni.

Az egésznek először is semmi köze nem volt ahhoz a kerti munkához, ami a civilizált világban igen kellemes tevékenységként, sőt egyenesen pihenésként ismert. 1943. május 1-én Buchenwald kertészetében ismét - a májusi ünnepség pótlásaként - „szart” kellett hordani. Aki a súly alatt összeesett, azt a részeg Scharführerek kísérő kutyái támadták meg. Két orosz, a voronyezsi Szergej Nyikolajev és a sztálingrádi Fegya Fedorkim együtt cipelt egy malteros ládát. Barátok voltak és megpróbálták együtt maradni, ahol csak lehetett. Hogy fel ne tűnjenek, iszonyú erőbedobással dolgoztak. Végzetüket mégsem kerülhették el. A futólépéstől teljesen kimerült Fegya megbotlott és elesett, a ládából kiborult undorító tartalma, és bespriccelte a közelben álló Fritz Schulz SS-Rottenführert. Az rögtön lelőtte a földön fekvő oroszt, míg bajtársát a kutyák támadták meg és marcangolni kezdték. A dühöngő SS szöges csizmájával taposta, miközben a még élő embert a kutyák széttépték. Senki nem tudott és nem is segíthetett kettőjükön. A tragédia közvetlen közelében, azzal egyidejűleg egy másik eset zajlott. A lengyel Wladislaw Schezmitet a kőhordók csoportjába osztották be, a foglyoknak futólépésben kellett terhüket a kertészetből a derítőhöz cipelni. Egy SS-őrszem megparancsolta a lengyelnek, hogy egy roppant súlyos kőlapot emeljen fel, amire az az ember egyszerűen nem volt képes, még csak megmozdítani sem tudta, nemhogy felemelni. „Gyerünk!” - ordította az őrszem, és hozzávágott egy téglát. A fogoly vérezve esett össze. „Vedd fel a követ, te lengyel kutya! Fel kell vened a követ!” Több SS-tiszt egy vödör vizet öntött rá, ettől az ájult fogoly magához tért, felráncigálták, egy fához támasztották és kivégezték - „szabotázs” miatt céltáblának használták és agyonlőtték. Ugyanezen az éjszakán három fogoly halt meg a kertészetben kapott ütlegek és kutyaharapások következtében, hat másikat pedig agyonvertek.

A latrinatisztító kommandó sem volt kevésbé hírhedt - a munka undorító jellegéről nem is beszélve. Az SS és a foglyok „4711-es csapatnak” keresztelték el - a híres kölni parfümmárka után. A zsidók számára tartották fenn. Dachauban ebbe a „kommandóba” tartozott hosszú ideig Max és Ernst Hohenberg herceg, Ferenc Ferdinánd osztrák trónörökös és Chotek grófnő fiai.

Buchenwaldban a tábori utcák kőtörőihöz osztották be egy időre többek között Dr. Wintersteint, a hatvanéves egykori osztrák igazságügyi minisztert és Duval bárót, az osztrák állami ifjúsági szervezet vezetőjét. A kommandó

foglyai esőben és hóban, hőségben és hidegben sorokban ültek a téglákon, és kalapáccsal aprították az ócska téglát durva útburkolattá. Természetesen a véletlenül arra vetődő SS-tisztek durvaságának minden esetben ki voltak téve.

A külső tábori kommandók általánosságban hasonlóan kemény körülmények között dolgoztak. Nehéz megmondani, mi hatott rájuk rosszabbul: a kommandóvezetők ütlegei, a kápók és előmunkások módszerei vagy maga a rabszolgamunka. Ha az általános körülmények még nem tették volna pokollá a tábori létet, ez a három „különleges körülmény” feltétlenül azzá változtatta. A kötőrők voltak a legrosszabb helyzetben, de az aknakommandók vagy a szállító csapatok sem sokkal maradtak le mögöttük.

Sok fogoly számára már a munkakezdés groteszk, komikus tragédiával járt: harc folyt a szerszámokért, amelyek csak korlátozott számban és változó minőségben álltak rendelkezésre. Akinek nem sikerült szerszámot elcsípnie, ki volt téve az állandó, közvetlen veszélynek, hogy „feltűnik”, vagyis hogy nem megfelelő munkateljesítményért feljelentik. Ez viszont csupán a legjelentéktelenebb nehézség volt. Gyakorlati példákat kell felhozni, hogy a szinte felfoghatatlan valóságot világossá tegyük.

Akna- és építőkommandó, Buchenwald, 1944 tavasza. Egy zsidókból és lengyelekből álló csapat az SS-építésvezető személyes felügyelete alatt földmunkákat végez köves talajon - erős emberek számára sem kis teljesítmény, lesoványodott, éhező vakarcsok számára szinte képtelenség. Csupán a félelem sarkallja a foglyokat kivételes erőfeszítésre. És a félelem több, mint jogos: az építésvezető kiszúr két zsidót, akik erejük fogytán vannak. Odamegy és megparancsolja egy lengyelnek (Strazska volt a neve), hogy a két fent említettet, akik már alig állnak a lábukon, elföldelje. A lengyel megdermed - és vonakodik. Erre a Scharführer felkap egy lapátnyelet, megveri a lengyelt, és megparancsolja neki, hogy az egyik zsidó helyett ő maga másszon bele az egyik gödörbe. Majd kényszeríti a zsidókat, hogy lapátoljanak rá földet, amit ők halálfélelmükben és abban a reményben megtesznek, hogy megmenekülhetnek a szörnyű végzettől. Amikor a lengyelnek már csak a feje látszik ki, az SS-es „Megállj !”-t parancsol. Kiásatja az embert. Most a két zsidónak kell a gödörbe feküdnie és Strzaska ismét parancsot kap, hogy elföldelje őket. Lassan megtelik a

gödör. Amikor végre tele lesz, az építésvezető nevetve tapossa le a földet a két áldozat felett. Ezalatt az összes többi fogoly megszakítás nélkül dolgozik, Isten ne adja, hogy bármily módon „feltűnjenek” ennek a vadállatnak, még csak oda sem pillantanak. Öt perccel később kettőjüket hívják, azonnal ki kell szabadítaniuk a betemetetteket. A lapátok csak úgy repülnek, talán még meg lehet menteni a bajtársakat. Az egyik zsidónak az ásás hevében egy lapát felszakítja az arcát, de már halott. A másik még gyenge életjeleket ad. Erre felhangzik az SS-tiszt parancsa: krematóriumba mindkettővel!

Heusgen kápó alatt az I. sz. aknakommandóban 1939-ben Tannenbaum előmunkás egyszer egy családapát (akinek több, mint fél tucat gyereke volt) olyan sokáig nyomott víz alá egy tócsában, míg meg nem fulladt. Hosszadalmas vizsgálat következett, egy évig is eltartott, aztán lefűjták, mert Tannenbaum 20 tanút hozott elő a kommandóból, hogy mindez meg sem történt! Százak állíthatták volna az ellenkezőjét, de az életükbe került volna, ezért hallgattak. Miért kellene életüket értelmetlenül odadobni, ha a kommandóban úgysem lehet semmin sem változtatni. (A változás egy másik ponton kellett, hogy elkezdődjön: a foglyoknak a zöldek, vagyis a bűnözők elleni harcával, és ehhez hozzá is kezdtek). Ugyanennek a kommandónak egy másik előmunkása egy alkalommal kapanyéllal úgy megvert egy foglyot, hogy a vadonatúj nyél beletörött. És ezek korántsem egyedi esetek voltak. Heusgen kápó, aki egyébként piros háromszöget viselt és a Kommunista Párt tagja volt, 1942-ben szégyenletes táborbeli tettei miatt nem természetes halált halt, míg Tannenbaum előmunkás - szintén „politikai” - előre nem sejtett elbocsátása által jutott megérdemelt sorsára.

A tragédiák nem voltak állandóan napirenden - hiszen akkor egyetlen ember sem élte volna túl a koncentrációs táborokat -, viszont bármikor megeshettek. És milyen gyakran kellett az aknakommandókhoz vagy a kőfejtéshez tartozó kőhordóknak - főleg zsidóknak, oroszoknak és lengyeleknek - terhükkel borzasztóan felpakolva vesszőt futniuk! Az SS legféktelenebb verőlegényei mindig készen álltak az efféle „tréfákra”. Azok a lengyelek (181 fő), akiket 1939. október 15-én szállítottak Buchenwaldba, bajtársaiknak több, mint a felét ily módon vesztették el tíz nap leforgása alatt. Tizenhatan már rögtön az első napon nem bírták tovább, a harmadik napon harmincat vertek össze, a negyediken több tucatnyit hordágyon vittek az esti gyülekezőre. A zsidóknak az akna-, építő- és szállítókommandókban

időről időre szó szerint poklot kellett kiállniuk. Ha arra kényszerítették őket, hogy arcukat tüskék közé nyomják, a megaláztatással együtt járó fájdalmat sokszor pihenésnek érezték a már említett értelmetlen munkához képest.

Vagy vegyük a szállítócsapat-kommandót: 15-20 embert egy súlyosan megrakott kocsi fogataként - lovak helyett igába fogva - futólépésben hajszoltak előre. Egy SS-tiszt motorral haladt előttük, hogy a csapatnak a tempót diktálja, és a foglyoknak ezenkívül még énekelniük is kellett! Plaul és Kampe táborvezetők már Unterscharführerként megalkották a sachsenburgi koncentrációs táborban az SS-t igen lelkesítő „éneklő lovak” kifejezést.

Hogy a kommandók életéről és szenvedéséről valóságos képet kapjunk, következzen néhány bajtárs nyilatkozata, akik éveken keresztül a buchenwaldi szállítókommandónál dolgoztak. Ők a kevés túlélő közül valók. Egyébként 130 zsidót osztottak be öt kocsicsoporthoz.

Kodicek, Julius, Nr. 6452: 1940-ben mindössze fél órás szünettel reggel hattól a 14:30-as gyülekezőig és 16 órától sötétedésig dolgoztunk. A szállítás alatt Chemnitz Scharführer gyakran még egyéb „testedzést” is beiktatott: lefeküdni, felkelni, továbbfutni.

Margulies, Leo, Nr. 4573: 1942 nyarán zúzott követ kellett a kőfejtőből elszállítanunk. Mivel egyszerre csak négy ember tudott felrakodni, a többiek kicsit kifújhatták magukat. Ezt Greuel Scharführer elviselhetetlen lógásnak érezte, s ezért a többieknek ezalatt futólépésben követ kellett cipelniük.

Filgur, Max, Nr. 120 559: Hill kápó 1940 márciusában Tischler nagybátyámnak olyan borzalmasan beletaposott a heréjébe, hogy az rögtön összeesett, és kórházba kellett szállítani. Brucker munkatársam 1941 telén az állandó hajtóvadászat alkalmával egyszer megbotlott egy fatörzsben és lábát törte.

Einziger, Hermann, Nr. 6932: 1942 áprilisában fatörzseket kellett a táborba cipelnünk, miközben Chemnitz és Deuringer Scharführerek úztek és bántalmaztak bennünket. Mivel Jakob Ganzer kápó egyre jobban hajtott, és már mindenki nagyon ideges volt, a tönköket nem szakszerűen tettük egymásra, így az egyik visszazuhan és agyonütötte a mannheimi Friedmann bajtársat: összezúzta mellkasát és gerincoszlopát. Hat másik bajtársat

kórházba szállítottak.

Feingold, Max, Nr. 8448: Jakob Ganzer kápó időnként homokot és kőtörmeléket pakoltatott velünk pusztá kézzel, ujjaink teljesen felsebesedtek. - A munkánkhoz tartozott egyébként az is, hogy a kertészet egyik fészeréből szétdarabolt akasztófákat vigyünk az SS-kutyaólba.

Einziger, Moses, Nr. 6933: 1942. április 9-én a tavaszi évszak ellenére borzalmas hóvihár volt és mínusz 12 fok. Egész nap havat kellett szállítanunk. Eredmény: Frankéi, egy fiatal bécsi, aki már teljesen kimerült volt, megfagyott, négy másik bajtársat súlyos fagyási sérülésekkel szállítottak kórházba.

Steiner, Franz, Nr. 3948: 1942-ben három vasárnapon át Kleinobringen SS-településen kellett dolgoznunk. A tábor segédtisztje egész napra futólépést parancsolt és záporoztak a kísérő őrszemek ütlegei is. Munka közben még az SS-tisztek gyerekei is kővel dobáltak meg bennünket.

A régi koncentrációs tábori fogoly számára sajátosan hat, ha hasonló példákat emelünk ki. A táborban ezeket már alig vette észre valaki, mert állandóan napirenden voltak. Más dolgoknak kellett történniük, hogy különösebb figyelmet keltsenek fel - mint például a kőfejtő eseményei. A kőfejtők minden táborban valóságos megsemmisítő kommandók voltak. Néhány koncentrációs tábor, mint például Mauthausen, a belső kommandóktól eltekintve szinte csak kőfejtőkből állt. A kőfejtés szörnyen kemény munka, de a legnehezebb része az volt, amikor a csilléket kellett a meredek hegyoldalon felhúzni. Esténként minden nap hordágyakon és kocsikon vitték a táborba a halottakat, súlyosan sebesülteket és rokkantakat, néhány napon akár két-három tucatnyit is. A leírhatatlan bántalmazás, kődobálás, ütlegek, „balesetek”, tudatosan szakadékba taszítás, agyonlövés, és a kínzás minden fajtája bajtársak ezreinek életébe került minden táborban. A Scharführerek kedvelt módszere volt, hogy a halálra szánt foglyokkal üres vagy akár megrakott csilléket húzattak fel a meredek hegyoldalon, ami két ember számára is lehetetlen feladat volt, mert agyonütötte őket a visszazuhanó súly és a hajcsárok ütlegei. A kőfejtőkben mindenek előtt a büntetőszázadok dolgoztak, valamint a külön erre ítélték. Ez volt a hírhedt Scharführerek, kápók és előmunkások vadászterülete. A már említett 1943-as május elsején Buchenwaldban az SS-esek hat cigarettában vagy két pohár sörben fogadtak

egymás közt, ki tud felülről hajított kövekkel a büntetőszázadbeliak csoportjából egy foglyot megölni, de mivel néhányan rosszul céloztak, elvesztették türelmüket és egyszerűen löni kezdtek. Összesen 17 halott és sebesült volt ennek a „kedvtelésnek” az eredménye. „Szökés közben agyonlőve”, szölt az ilyen tömeggyilkosságok legális megfogalmazása. Számuk minden koncentrációs táborban sok ezernyre rúgott. A két leghírhedtebb gyilkos Buchenwaldban Hinkelmann és Planck Hauptscharführer volt. Az utóbbi eredetileg bajor erdészsegéd és orvvadász. 1944-ben Dr. Hoven tábori orvos afférja (tanúk megölése) miatt, amelybe ő is belekeveredett, a bunkerében felakasztotta magát. Csak az ő számlájára szó szerint több száz gyilkosság írható, közöttük Dr. Wintersteiné, aki a táborbeli kommunisták áskálódása miatt került a kőfejtőbe; aztán az osztrák Stahl századosé, és Werner Scholem volt kommunista országgyűlési képviselőé. Scholemmel Planck tíz percig barátságosan elsétálgatott, majd pisztolyával oldalról agyonlőtte. Stahlnak egy dumdumlövedékkal roncsolta szét a koponyáját. Rudolf Arndt politikai foglyot, aki bajtársaiért nagyon sokat tett Buchenwaldban, és aki mögött 12 év börtön és koncentrációs tábori fogság állt, egy súlyosan büntetett előéletű, bűnöző zsidó feljelentése alapján, szintén a kőfejtőben Planck kezdeményezésére agyonlőtték. Vele egyívású volt Hinkelmann. Szinte folyamatosan részegeskedett. Egyik legkedveltebb mondanása volt, amit az agyonhajszolt, véresre vert foglyoknak gúnyosan szokott odakiáltani: „Fussatok csak gyorsabban, mindjárt célba értek!” Egyenesen zseniális volt a kínzások kiötlése terén. Idősebb embereket arra kényszerített, hogy másszanak fára, amelyet aztán addig rázatott, míg a szegény fickók az SS-tisztek sátáni nevetése kíséretében le nem estek, és vagy nyakukat törték, vagy olyan súlyosan megsérültek, hogy a kórházban pusztultak el nyomorúságosan. A kőhordó csapatoknak Hinkelmann felügyelete alatt egyszer három héten át futólépésben kellett a buchenwaldi kőfejtőben a lóistállóig - kb. 400 méteres szakaszon - anyagot cipelni: a rövid út megépítése 23 halottba került. A legtöbb kőfejtő-kápó sem volt jobb, néha még rosszabb is. Vogel, egy szadista homoszexuális, foglyainak bántalmazásában talált szexuális kielégülést. Ítélt és végrehajtott egy személyben. 1940-ben egyszer egy bizonyos Bernstein a táborban megvetéssel nyilatkozott Vogel módszereiről. Erre a kőfejtőbe helyezték, Vogel személyesen az őrszemláncba hajszolta, ahol „menekülés közben” lelőtték. Rödl táborvezetőnek egyszer feltűnt egy lengyel, aki hatalmas követ

cipelve nem bírta tovább a futólépést tartani. A fiú, név szerint Podvysoka, csupán 24 éves volt. Vogel még ott a helyszínen saját kezűleg megkövezte. Kent, Petrick és Strippel Rapportführerek ennek a kápónak legalább 50, számukra veszélyesnek tűnő politikait adtak át „különleges kezelésre”. Dr. Gerdes minisztériumi tisztviselőtől, aki Miklas osztrák szövetségi elnök lányát akarta feleségül venni, és akit ezért a táborban Miklas vejének kiáltottak ki - épp elegendő ok, hogy a kőfejtőbe vigyék -, Vogel 300 márkát akart kicsikarni. Gerdes nem tudta az összeget elég hamar összeszedni, erre a kápó Wittvogel előmunkásnak (jól összetalálkoztak, a madarak - nomina sunt nomina (nevükben a végzetük) (Vogel madarat jelent) - azt a megbízást adta, hogy űzze az őrszemláncba a „fekete kutyát”, ami rögtön meg is történt. Egy másik alkalommal egy zsidónak ezt kiáltották: „12 óra van. 12:05-kor Jehovánál vagy!” Nem kellett hozzá öt perc.

A második SS-táborvezető, Gust 1942-ben Müller kőfejtő kápót naponta felkereste, és cigarettával, valamint lopott csomagokkal ajándékozta meg. Gust arra használta fel Müllert, hogy bizonyos foglyokat eltegyen láb alól. Mivel ennek következtében a nyáron ijesztően megsokszorozódott azoknak a száma, akiket „szökés közben lelőttek”, formálisan ún. fogolyőrszemeket jelöltek ki, akiknek látszólag vissza kellett tartani bajtársaikat attól, hogy az őrszemláncba rohanjanak. Müller olyan ember volt, akit a hatalom véglegesen megrontott. Állhatatlan jelleme félelmetes szadistává tette. (Később másokkal együtt jelentkezett egy buchenwaldi külső kommandóba a Rajna vidéken, ahol saját cinkostársai akasztották fel.) Az őrszemek és közte szilárd megállapodás volt: dohányért és bagóért szállította a szükséges áldozatokat. Nap mint nap legalább egy foglyot űztek az őrszemláncba, néha kettőt is. Így látta el magát Müller a bagóínség idején. Az őrszemeket reggel 9-kor váltották le. Ezért megegyeztek, hogy egy foglyot kilenc előtt szállítanak, egyet pedig kilenc után. Az őrszemek maguk között döntötték el, hogy ki lő, vagyis ki jut szabadsághoz és prémiumhoz. Müller előkészítő módszerei különbözőek voltak, vagy oly módon kínozta áldozatát, hogy az önként rohant a fegyverek közé, vagy elküldte a foglyot rozsét szedni, esetleg előkerített egy holtfáradt embert, és azt mondta neki, mehet aludni. Megkérte az SS-őrszemet, hogy tegyen úgy, mintha hagyná elmenni, majd a mit sem sejtőt a másik oldalra küldte, az őrszem pedig néhány lépés után agyonlőtte. A segédtsztriből vagy helyetteséből, a tábori orvostól, valamint egy harmadik SS-esből álló SS-bizottság

erre megállapította, hogy egy fogoly megint „fel akarta húzni a nyúlcipőt”, vagyis el akart menekülni. Egyszer, mikor a bizottság még jelen volt, egy fogoly ismét közelebb jött, és egy bokor mögött habozva megállt. Egy SS-tiszt odament hozzá és megkérdezte, mit akar. Amikor a fogoly azt válaszolta, hogy agyon akarja lövetni magát, azt mondta neki: „Várj még pár percet!” A bizottság motorkerékpárjain kicsit eltávolodott, majd agyonlőtték a foglyot, a bizottság visszajött, tárgyilagosan és szilárdan megállapította az újabb „szökési kísérletet”! Egy jól táplált zsidó újoncot, aki úgy tűnt, jó körökből származik, a kommandóvezető, Höber SS-Scharführer Müller kápóra bízta. Ez utóbbinak szemmel láthatóan örömet okozott, hogy egyszer végre magas társadalmi körökből származó áldozat jut a kezére. Félelmetes kínzások után Müller arra kényszerítette az embert, hogy saját nadrágtartójára akassza fel magát. Amikor a nadrágtartó elszakadt, magához térítette az időközben eszméletét veszített foglyot, megparancsolta neki, hogy alaposan csomózza össze a nadrágtartót, és akassza fel magát ismét. Hogy a kápó aztán mit művelt a kíváncsian odatóduló SS-őrszemekkel egyetemben a halottal, azt csak igazságügyi pszichiáter jelenlétében lehetne leírni.

Karl Müller, Nr. 4549 (nem keverendő össze az azonos nevű kápóval) csak 1940 januárjától 1941 márciusáig volt a buchenwaldi kőfejtő írnoka. Neki kellett a halotti jelentéseket kiállítania. Mind azonos séma szerint készültek: „szökés közben agyonlőve”. Átlagosan naponta több jelentés készült, vásár- és ünnepnap nem volt. 15 hónap alatt emberek százait könyvelte el. Egyedül a buchenwaldi koncentrációs tábor kőfejtőjében!

Így folyt a munka a koncentrációs táborban...

Nem mindenhol és nem mindig ment ez így. Az összes külső tábori kommandónál jobb dolga volt a parancsnoksági kommandóknak. Létük, gyakran csupán néhány méter távolságban a breugheli pokoltól, gyakran a legtisztább paradicsom volt bajtársaik életéhez képest. Sokféle előnyt élveztek, legfőképpen azt, hogy az SS-től néhány fölöttébb kellemes dolgot - leginkább ennivalót - elcsenhettek. Néhányan ezt csupán saját javukra fordították, mások viszont amit csak tudtak, a táborba csempészték bajtársaiknak. Nagyon nagy volt a kockázat, időnként le is buktak, megverték és leváltották őket.

Amennyire az SS viszonylag csekély létszámából telt, szigorúan felügyelték a munkát. Ennek ellenére sem a kommandóvezetők, sem pedig a kápók nem lehettek jelen mindenhol egyszerre. (Csak a kőfejtőben volt állandó, mindent átfogó áttekintésük az egész bánya felett.) Az aknakommandók gyakran több, mint 1000 emberből álltak, és egymástól két-három kilométer távolságban fekvő munkahelyekre osztották szét őket. Ennek következtében minden fogoly alapelve volt, hogy a munkatempót és a munkateljesítményt abban a pillanatban a minimumra csökkentsék, amint a felügyelet eltűnt. Mindenekelőtt a „szemükkel dolgoztak”. Mindenütt saját figyelmeztető jelet iktattak be, amely rögtön működésbe lépett a továbbadott „Achtzehn” (tizennyolc) jelszóval együtt (amely az „Achtung!” - figyelem! - fedőszava volt), amint valahol egy rabszolgahajcsár felbukkant. Mivel az ún. „láp-táborokkal” ellentétben a koncentrációs lágerekben a munka általában nem volt mennyiséghez kötve, olyan keveset teljesítettek, amennyire csak lehetséges volt. Az építő- és aknakommandókban, a lecsapoló- és öntözőkommandókban egész csapatok álltak néma csendben, akár a faszemek, ha a felügyelő személyzetből senki nem volt jelen, és mint az örültek mozgásba lendültek, ha a figyelmeztetés felhangzott. Egy ismerősöm, egy bécsi könyvkereskedő, aki később Auschwitzban pusztult el, 1939-ben és 1940-ben Buchenwaldban teljes öt hónapon át egy épülő SS-garázsban megszakítás nélkül egyetlenegy ablakot pucolt meg. Az ember kapcsolatokkal, megvesztegetésekkel és sok-sok ügyeskedéssel igyekezett olyan speciális kommandót keresni magának, ahol rendesen kivonhatta magát a munka alól. A szükség nyomására százak találták meg a megvalósítás leghihetlenebb „nyitját”, és addig, amíg csak „fel nem tűntek”, szó szerint a kisujjukat sem mozdították - legfeljebb csak azért, hogy titokban lopott krumplit süssenek, míg nem messze tőlük más foglyokat a végső kimerülésig hajszoltak. Akármilyen ürüggyel egész kommandókat csaltak el az SS-től, amelynek semmi más célja nem volt, minthogy ennyi és ennyi bajtársnak lehetővé tegyék, hogy kibújhassanak az általános gyötrés alól. Az SS rabszolgarendszere a munkaundorra nevelés mintapéldája volt. Az egyik legártalmasabb kár, amit az SS az életben maradt foglyoknak okozott, kétségkívül az, hogy sokan közülük ily módon évekre, ha nem egész életükre elszoktak a valódi, következetes munkától. Értelmes munkarendszerrel, amely felkelti az érdeklődést, és emberi alapokon nyugszik, valószínűleg a munkateljesítmény dupláját és háromszorosát

lehetett volna ötöd ekkora munkaerővel elérni. De az SS-nek egyáltalán nem a munkateljesítmény számított, hanem a kínzás, különösen a külső kommandók nyújtottak egyszerű, szívesen kihasznált alkalmat az emberek halálra gyöttrésére.

Ahogy reggel a munka a szerszámokért folyó harccal kezdődött, úgy a kövekért folytatott harccal végződött, a köveket a külső tábori kommandókhoz tartozóknak ugyanis a munkaidő leteltével a szögesdróton belülrre kellett cipelniük. Az előírt mennyiség vagy egy ötkilós kő volt, vagy pedig öt téglá. A munkaidő vége előtt néhány perccel a fogolynak körül kellett néznie egy megfelelő kő után, amely nagynak és nehéznek nézett ki, nem volt éles, és viszonylag tiszta volt, nehogy tönkre tegye a ruházatot. A beálló sötétségben a rabszolgák csapata kövekkel megrakodva vonult be a „nap terhe és fáradsága” után a táborba - ráadásul a halottakat és rokkantakat magukkal hurcolva - az órákig tartó esti gyülekezésre.

A „kivezényelteknek”, nem kellett részt venniük a közös tábori gyülekezésen. Ők olyan kommandókhoz tartoztak, amelynek munkája az SS számára nem tűrt megszakítást, és amelyekben viszonylag a legjobb életet lehetett élni (SS-konyha, raktárak, értékkamra, fogolykórház, írószoba). Elérhetetlen álom azoknak az ezreknek, akiknek az ábrázolt körülmények között kellett a koncentrációs táborokban éveken át dolgozniuk!

BÜNTETÉSEK A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

Fölösleges mondani, hogy a koncentrációs tábori munka - mint ahogy bemutattam - nem elégítette ki az ember tevékenység utáni vágyát, nem volt nevelési eszköz, és a lelket sem pihentette. A munkát a koncentrációs tábor fő céljának, vagyis a büntetésnek rendelték alá. A büntetés viszont - természetesen - nem korlátozódott kizárólag a munkára!

A koncentrációs táborban mindenütt, az összes lehetséges és lehetetlen helyen, blokkokban, utcákon és utakon Himmler rendelkezése értelmében nagy táblákat helyeztek el az alábbi felirattal: „Egyetlen út vezet a szabadsághoz. Mérföldkövei a következők: engedelmesség, szorgalom, becsületesség, értelem, tisztaság, áldozatkészség, rend, fegyelem, és az anyaország szeretete.” A valódi, vagyis a krematóriumba vezető út mérföldkövei viszont az alábbiak voltak: blokk és bunker, akasztás, agyonlövés, fagyhalál, éhhalál, agyonverés és a kínzás minden fajtája.

Büntetésre a következő „kihágások” kínáltak alkalmat az SS számára: kezek a nadrágzsebben nagy hidegben. Feltűrt gallér esőben és szélben. Aztán büntetendőek voltak a legapróbb ruházati hiányosságok mint koszfolt, egy hiányzó gomb, illetve a legapróbb szakadások, nem elég alaposan megpucolt cipő a bokáig érő sárban (e célból a vasárnapi szabadidőben éveken keresztül rettegett ruhavizsgálatokat tartottak), túl fényesre pucolt cipő - mert hiszen ez azt jelentette, hogy az ember kihúzta magát a munka alól; a köszönési kötelezettség megszegése, ide tartozott a rossz tartás is, a blokkba belépés munkaidőben - még ha csak WC-re ment is az illető és persze ha túl sokáig ült a vécén, és ezért hiányzott a munkakommandóból. (Egy ideig tilos volt a latrina felkeresése a reggeli sovány kávé elfogyasztása után egészen délelőtt tíz óráig, hiszen akkor kellett kivonulni a munkára!)

Megbüntették a foglyot, ha csak egyetlen pillanatra felegyenesedett olyan munkából, ahol meghajolva dolgoztak, megbüntették, ha evett munkaidőben, ha dohányzott munkaidőben, vagy a blokkokban, ha csikket szedgetett - egy-két „aszociális” az életével fizetett érte -, ha titokban ennivalót szerzett vagy csupán koldult, valamint ha bármilyen módon rásütötték a „szervezkedés” bűnét. Lehetetlen azokat az alkalmakat akárcsak

megközelítően is felsorolni, melyek az SS-nek büntetések kiszabására kínálóztak.

Ún. munkavégzésbeli lustaság miatt feljelentéseket állítottak ki a Scharführerek, rosszindulatú kápók és előmunkások, és gyakran a hadiüzemben dolgozó civil alkalmazottak is. Nem ritkán fordult elő számcseré, így esetleg egészen mást büntettek meg az eredetileg kipécézett személy helyett. Magyarázkodni, kifogásokat keresni nem lehetett, az ilyesmi elképzelhetetlen volt, hiszen annak olyan lett volna a kicsengése, mintha a fogoly hazugsággal vádolna egy SS-tisztet. Egyszer egy újonnan érkezett egy szabadon bocsátott fogoly számát kapta meg, aki ellen korábban feljelentést tettek, és aki helyett a mit sem sejtő „utódra” mérték ki a 25 botütést.

Hogy mit értettek szabotázs alatt - amelyért magától értetődően súlyos büntetés járt -, jól példázza a következő eset. Az építkezési cementet nagy papírszakokban szállították, amelyek szanaszét hevertek az építkezési területen. Ha valaki kőhordáskor ruhája védelme érdekében alátétnek használt egy papírdarabot, vagy védekezésül az eső ellen vékony fogolykabátja alá rejtette, amennyiben rajtakapták, azonnal feljelentették, de legtöbbször még a helyszínen összeverték. Egy másik példa, száz közül tetszőlegesen kiragadva: 1943 júliusában a 66 éves Peterek nevű, 374. számú lengyel fogoly a goslari külső kommandóban dolgozott. Az ottani tábor lóistállójában a lengyelek szörnyen éheztek. Az egyik őrszem együttérzésből megengedte az öregembernek, hogy egy-két marok lóeledelt vegyen magához. Az eledel cukorrépa-szeletekből, zabból, árpából és borsóból állt. A lengyel egy sarokba lopózott, hogy a magokat egy kővel összezúzza és elfogyassza. A kommandóvezető, Höber SS-Hauptscharführer viszont rajtakapta. Rögtön nekiesett, csak úgy záporoztak az ütések és ökölcsapások az öregre. Amikor a földre zuhant, megtaposta. Az eset után a kommandóvezető néhány napig személyesen felügyelt a lengyelre, és a legnehezebb munkát végeztette vele. 1943 novemberében tért vissza Buchenwaldba. Itt feljelentés várta „állami tulajdonon elkövetett szabotázs miatt”. 10 napi elzárást kapott, és nagy szerencséje volt, hogy büntetésének ezt az utolsó szakaszát túlélte. A valódi szabotázsokat - melyekről még szó lesz - az SS-Totenkopf-Verband üresfejű tagjai csak ritkán derítették fel.

A blokkokbeli ágyazás százféle alkalmat kínált a Scharführereknek, hogy a

foglyokra büntetést szabjanak ki. Nem csupán szétdúlták az állítólag „rosszul bevetett” ágyakat, de időnként óriási felfordulást csináltak a hálótermekben, amely során széthajigálták a szalmazsákokat, párnákat és takarókat. A foglyoknak este még az ételosztás előtt rendet kellett tenniük, de mivel nem volt rend, az őrmesterek feljelentették az egész blokkot vagy az érintett szárnyat!

A szobaügyeleteket és blokkrangidőseket az ellenőrző Blokkführerek számtalanszor bántalmazták, emiatt azok (mármint a szobaügyeletesek) sok esetben egyszerűen rákényszerültek a saját bajtársaik elleni durvább fellépésre.

Hogy a blokk rendje a büntetési alkalmak kimeríthetetlen tárháza volt, a mondottak alapján magától értetődik. Néhány blokkvezető felmászott az asztalra, hogy ujjával ellenőrizze, porosak-e a tetőgerendák, néhányan pedig még a kályhák belsejét is megvizsgálták, hogy van-e benne papírdarab vagy hulladék, ezért nyáron a szobaügyeletesek dróttal zárták le a kályhaajtót.

Az Appell (gyülekező) valóságos rémálom volt! Ha a blokk első sorának összeszámlálása nem ment elég gyorsan, vagy a válaszokba csúszott be egy-két nyelvi hiba, csak úgy záporoztak a pofonok, rúgások és parancsok: „Fekvés! Vigyázz! Föl! Le!” A külföldiek védelme érdekében a német foglyok önként beálltak a rettegett első sorba. Ha a sor nem volt egyenes, vagy a foglyok nem álltak nagyság szerint, rögtön számíthattak a büntetésre. A legkisebb engedély nélküli mozdulat, tüsszentés, köhögés máris vad agresszivitást váltott ki az SS-őrökből.

Az SS gyakran akkor is lopással vádolta meg a foglyokat, amikor ez nem volt igaz. Egyébként a lopásnak többnyire az éhség volt az oka. A bajtársak meglopását a foglyok öntörvényű és radikális módon megtorolták. A kenyértolvaj például, amint elkapták, azon nyomban elveszett ember volt. A táborban egyszerűen nem tűrhették meg az ilyet, ugyanis ha elnézik a kenyérlopást, akkor ez csak a többiek rovására történhet, nekik jut majd kevesebb az élelemből. Másrészről néhányukat nem csupán az éhség készítette lopásra, hanem hogy a kenyérért bagót (rágni való dohányt) és cigarettát vehessenek.

Természetesen olyan dolgok is történtek, amelyek miatt az SS-nek - a

diktatúra természetéből adódóan - hatékonyan fel kellett lépni és kiszabni a büntetést. Ilyen volt például a politikai propaganda, a külföldi adók hallgatása, illegális kapcsolattartás a külvilággal, saját embereik közti bomlasztás, szabotázs, antifasiszta összejövetelek szervezése, illetve a politikai tevékenység bármilyen fajtája a táborban, aztán levélcsempészség és igazi szökési kísérletek. A foglyok szökése - különösen az első években - az egész táborra nézve minden alkalommal ijesztő következményekkel járt. Ezért a politikaiak a szökést mint egyéni akciókat eleve elutasították, mivel értelmetlen volt és mindenki számára határozottan hátrányos. Kivételt tettek azokkal a fontos személyekkel, akik az illegális táborvezetés jóváhagyásával szöktek, mert a frontok közeledése miatt ez szükségessé vált.

Az SS különös módon soha nem büntette meg azokat a foglyokat, akik bajtársaikat bántalmazták vagy agyonverték, ezért a bosszúállást, pontosabban az igazi igazságszolgáltatást a foglyoknak kellett megszervezniük. Ez igen nehéz dolog volt, és néha sok időbe telt, mert a gonosz emberekre az SS felfigyelt, és így ők különleges védelmet élveztek. Sok bajtárs, akinek nem nyílt mélyebb betekintése a tábori üzemekbe, egyáltalán nem értette, miért „hagyják békén” a gyilkosokat.

Még a sokat tapasztalt koncentrációs tábori foglyok is újra és újra elcsodálkoznak, hogyan lehetett élve átjutni a koncentrációs táborok büntetéseinek dzsungelén. Olykor egyszerűen nem volt menekvés. Buchenwaldban például egy idő után megtiltották, hogy a táborból az SS-vezetők magánháztartásába tűzifát szállítsanak. A tilalom ellenére a faudvar kápója az akkori tábori orvos feleségének szerzett egy kosár tűzifát. (A tábori orvos jó- vagy rosszkedvétől függhetett bajtársak százainak az élete.) Mivel a tábori orvos felesége és a parancsnok felesége között ellenségeskedés dúlt, Kochné jelentette férjének a dolgot, aki büntetésül 25 botütést szabott ki a faudvar kápójára. A következő nap maga Kochné küldetett a faudvarba egy zsák tűzifáért. A kápó megtagadta a kiadatást - nyomatékosan utalva a fennálló rendelkezésre és a kapott büntetésre. Erre Koch még egyszer a bakra fektette, amiért a fogoly nem teljesítette a „parancsnokné parancsát”!

A kiszabott büntetések fajtái az alábbiak voltak: ételmegvonás, hosszú ideig tartó egy helyben állás az alakulótéren, büntetőmunka, büntető gyakorlatok, áthelyezés büntetőszázadba vagy rosszabb kommandóba, bot- és ostorütések,

fára vagy rúdra akasztás, elzárás, agyonütés, felakasztás, agyonlövés és egyéb válogatott kínzások sokasága.

A botbüntetésre az SS-WVHA központi rendelkezése vonatkozott. Az ún. bakon hajtották végre, egy különlegesen megépített és kialakított, asztalhoz hasonló faszerkezeten, amelyen a „bűnözőt” hason fekve szíjazták be, úgy, hogy a feje lefelé lógott. A fenekét magasra emelték és a lábát szintén lefelé húzták. A bak minden tábor ismert büntetésvégrehajtó eszköze volt. A buchenwaldi bakon elvégzett finomítások egy fogolytól származtak, aki - javaslatai alapján - az SS-től megbízást kapott a szakértő kivitelezésre! Az 5-25 ütéssel bottal, ostorral vagy bikacsökkel mérték ki, tizennégy napon belül négyszer lehetett ismételni. 1942. április 4-én a D Amtsgruppe (hivatali csoport) főnöke a következő körlevelet bocsátotta ki: „A Reichsführer-SS és a Német Rendőrség főnöke elrendelte, hogy ha a botbüntetés kiszabásához mind a férfi, mind a női foglyok esetében a „súlyosbított” szót hozzáteszik, akkor a büntetést meztelen hátsón kell végrehajtani. Egyéb esetekben minden marad a Reichsführer által elrendeltek szerint.” Hogy a tábori vezetőség botbüntetést szabhasson ki, Berlinhez kellett jóváhagyásért folyamodnia, szükség volt továbbá a tábori orvos igazolására, hogy a fogoly egészséges. A gyakorlat mégis hosszú időn keresztül mindenütt, sok helyen pedig mindvégig az volt, hogy a fogoly először „a bakra feküdt” és tetszőleges számú ütleget kapott, majd a berlini engedély megérkezése után még egyszer - immár hivatalosan is - kimérték a büntetést. Hogy Berlin véleményét egyáltalán kikérték-e vagy sem, az a „büntény súlyától” függött, „kisebb” büntények esetében a tábori vezetőség saját hatásköréből kifolyólag pontosan ugyanazt a büntetést szabta ki. A botbüntetés végrehajtására Scharführereket jelöltek ki, de sokan szívesen és természetesen önként vállalták el a feladatot. Ha a büntetés végrehajtása közben valamelyikük az együttérzés legcsekélyebbjeit mutatta, vagy nem tanúsított kellő lendületet, akkor megfelelő „szakember” ugrott be helyette. Szakértelme főleg a célzott veseütlegekben mutatkozott meg. A tábori orvos is részt vett az eljárásban. Csak egészen kevés eset ismert, amely során a tábori orvos a fogoly érdekében a további ütlegek végrehajtását leállította. Ezzel ellentétben gyakrabban előfordult, hogy a sebesültek szétmarcangolt ülepét jóddal ecsetelték be! A korbácsolás után a bűnösnek legtöbbször még 50-150 térdhajlítást kellett végeznie, „hogy izomzatát erősítse”.

A foglyokat időnként arra kényszerítették, hogy bajtársaikon hajtsák végre a botbüntetést. Akadtak néhányan, akik ezt nem merték megtagadni, mások esetleg nem is kelletlenül álltak neki a feladatnak. A politikaiak vagy teljesen megtagadták a feladatot, vagy pedig úgy ütöttek, hogy az az SS-nek egyáltalán nem tetszett. Őket aztán vagy ugyanerre a büntetésre ítélték, vagy másképp „puhították meg”.

A procedúra legtöbbször este zajlott le az alakulótéren az egész koncentrációs tábor előtt. A bakot négy ember hozta trónszékként magasba emelve, és egy nagy kőrakásra állította, amelyre a delikvenseknek egymás után fel kellett mászniuk. Hangosbemondón keresztül a legdurvább módon ismertették a nevet, az állítólagos okot és a büntetés mértékét. Többszázan egyetlen hangot sem hallattak, miközben verték őket, mások kiáltása és jajgatása csak úgy visszhangzott az alakulótéren. Ha a tábori vezetőség ráunt a kiabálásra, akkor a tábori zenekarral kísértőindulót játszatott. Rödl Sturmbannführer Buchenwaldban képes volt arra, hogy operaénekest állítson a bak mellé, és az előadás mellé áriákat énekeltessen.

Az SS-vezetők a botbüntetésből olykor privát szórakozást csináltak. Wehrle buchenwaldi Rapportführer, aki még a jobbak közé tartozott, megkérdezte egyszer Hofschulte nevű cimboráját - az egyik leggyűlöltebb helyi SS-tisztet -, van-e kedve három foglyra 25 botütést mérni. „Magától értetődik, ehhez mindig van kedvem!” - válaszolta Hofschulte. Felváltva használt botot és bikacsöket. Egyszer 25 foglyot rendeltek hozzá verésre. Személyi fodrászát éppen (természetesen egy foglyot) borotválásra hívták, így jelen volt a történetkor. Hofschulte és egy másik Oberscharführer a nagy hideg ellenére csak inget és nadrágot viselt, mégis nagyon izzadt. „A kutyák jól megizzasztanak bennünket!” - mondta. (Ez a Rapportführer egyébként - sok más SS-essel egyetemben - tönkrement népiskolai tanító volt.)

Ha a fogvatartók a foglyokat az SS „munkatermeiben” asztalra és székre hasaltatták, hogy ostorral lássák el a bajukat, azok természetesen nem készülhettek fel az önvédelemre, ami egyébként más esetben gyorsan megtörténhetett volna: vastag alsónadrágot felvenni, vagy pedig az alsónadrág és az ing közé még valamit becsúsztatni. Ha a foglyot rajtakapták, az ütések meztelen ülepére kaptak. A fogly-kórházbeli bajtársak aztán

mindent megtettek, hogy a félelmetesen elintézett áldozatokat talpra állítsák és meggyógyítsák.

Még a baknál is félelmetesebb volt a kikötés. A büntetést, akárcsak az összes többi, teljesen önkényesen szabták ki. Valakit például rajtakaptak, hogy titokban dohányzott, vagy munkaidő alatt a blokkba ment. A kikötés a következőképpen történt: a fogoly kezeit a háta mögött összekötözték, majd megemelték a testet, és a köteléket egy szögre akasztották, amelyet két méter magasan vertek be egy fába vagy egy oszlopba, így a fogoly lábai szabadon lógtak a levegőben. Az egész testsúly a hátra csavart ízületeket terhelte. A következmény a vállízület kificamodása lett - rettentő fájdalmak közepette. Borzalmas jajgatástól, kiabálástól és jajveszékeléstől volt hangos a környék. Ezen kívül nem ritkán bottal verték a tehetetlen foglyok lábát, arcát és nemi szervét. Az örületig kínzott foglyok feleségük és gyermekeik nevét sikoltották, víz után kiabáltak, valamint egy golyó után, mely végre véget vetne szenvedéseiknek. Ha a kikötött fogoly elájult, egy vödör hideg vízzel eszméletre térítették. A fára akasztás időtartama fél és négy óra között változott. Aki ezalatt nem pusztult el, az általában egész életére nyomorékká vált.

A büntetésből gyakorlatozást, mely mindig egész kommandót vagy blokkot érintett, sokan - érthető módon - nem bírták ki. Gyakran órákon át is eltartott az egyenetlen, kátyúk borította, vizes alakulótéren; a rendes esetben is erősen szadista porosz kaszárnyaudvari drillt kombinálták a szokásos koncentrációs tábori fortélyokkal. A foglyok „földrajz” elnevezéssel illették, mert a büntető gyakorlatozás alatt a foglyoknak bőven nyílt rá alkalmuk, hogy közelről tanulmányozzák a talajt. Az esti gyülekező után számtalanszor kellett az egész tábornak, egyes blokkoknak vagy néhány blokknak a legcsekélyebb ok miatt büntetésből gyakorlatozni. „Neveljétek meg magatok a saját embereiteket!” - mondta a tábori vezetés a blokkvezetőknek, ha az utóbbiak feljelentést tettek, és ezzel „menlevelet” kaptak a szadizmusra. Csak úgy pattogtak a vezényszók: „Fekszik - fel - mars, mars - szökell - ugrik - gurul; egyedül, kettesével, mindenki az alakulótéren le és fel!” Eközben a Scharführerek ütöttek és tapostak, ahogy csak bírtak, nehéz csizmáikkal a földön fekvő embereken futkároztak. Különösen a gyengéket szemelték ki maguknak. Aki nem tudta a futólépést tartani, botorkált és tántorgott, mindig veszélyben

forgott, könnyen halálra kínozták. Buchenwaldban az alakulótértől jobbra sok éven keresztül hosszú és magas sóder-hegy emelkedett. Különösen szívesen választották ezt a helyet a büntető gyakorlatozáshoz. Télen a nagy hóban pillanatok alatt kellett felmászni, fent lefeküdni és a meredekebb oldal jeges kövein lecsúszni, miközben az ember keze és arca természetesen felrepedt az éles kövektől. Nyáron a másik oldalt kedvelték, mert ott - gyakran vízzel telt - árkok húzódtak. Milyen örömet okozott a Scharführereknek belelökni a foglyokat a koszos vízbe, és újra és újra visszarúgni, ha a levegő után kapkodó szegény ördög ki akart mászni! Előfordultak olyan hónapok, amikor alig telt el úgy nap, hogy egyes Scharführerek ne találtak volna kifogásolnivalót egész munkaszázadokban: vagy túl lassan mentek, vagy túl kis köveket, túl kevés deszkát pakoltak fel. Rögtön ott helyben büntető gyakorlatozásra került sor.

Az SS kedvelt „változatosságaival” fűszerezte az alakulótéri büntetésben állást. Ez - mint már említettem - az egyik legszörnyűbb tortúra volt, ami a napi munka után következhetett. Ezt a büntetést kollektíven, egyes blokkokra vagy bizonyos kommandókra, éveken keresztül pedig rendszeresen minden vasárnap délután a büntetőszázadra szabták ki. Ha a táborból valaki megszökött - ami alkalmanként, ám csak nagyon ritkán, és a legkalandosabb módon sikerült, a legtöbb esetben viszont már órákkal később balul ütött ki -, a tábornak mindig állni kellett: büntetésből. Voltak olyan esetek, amikor ez akár tizenkilenc órán át is eltartott. Amint a szökést észrevették, az illetőt rögtön vérebekkel vették üldözőbe, a szirénák pedig az összes kommandót az alakulótérre szólították, hogy a szökevény visszatértét és nyilvános büntetését bevárják. 1938 tavaszán Koch parancsnok faládaiba dugatott egy „aszociálist”, aki megpróbált elszökni. A láda nyitott oldalát szögesdróttal fedték le. Az elcsípett szökevény csak meggörnyedve tudott ülni. Koch kívülről hosszú szögeket veretett a láda falaiba, amelyek a legkisebb mozdulatra a fogoly húsába mélyedtek. Ebben a ketrecben tették közszemlére a férfit - egy földmunkást - a büntetésben álló tábor elé. Semmit nem kapott enni, két nap és három éjjel maradt az alakulótéren. Borzalmas ordításában már semmi emberi nem volt. A harmadik nap reggelén méreginjekcióval szabadították meg szenvedéseitől. 1937 telén, amikor az egész tábor a következő nap délig - vagyis 18 órán át - az alakulótéren állt, reggel kilenc óra körül két politikai foglyot hívtak a kapuhoz: Oskar Fischert és Hans Bremert. Koch parancsnok,

Rödl táborvezető és még néhány SS-tiszt eltűnt velük az erdőben. Néhány perccel később lövések dördültek. Déli tizenkét óra tájban a két szökevényt, akik miatt a büntetésben állást elrendelték, elfogták és lelőtték. A hullákat elrettentő példaként blokkról blokkra hurcolták az alakulótéren összegyűlt foglyok előtt. Néhány héttel később WeiBenborn második tábor vezető háziszolgája észrevett a főnöke íróasztalán egy koponyát. A jellemző, kicsit előreálló fogak alapján könnyen felismerte, hogy Fischer koponyája - íme egy SS-fejvadász győzelmi trófeája. Hogy a büntetésben állás alatt miféle okok vezettek Fischer és Bremer „likvidálásához”, soha nem került napvilágra.

1938 karácsony estéjén a buchenwaldi SS különleges meglepetést szerzett a foglyoknak. A hófödte alakulótéren bitófát ácsoltak. A létszámolvasó gyülekező után a parancsnok hangosbeszélőn közölte, hogy a Reichsführer-SS parancsára Forster politikai foglyot felakasztják. Forster 1938 májusában szökött meg egy másik fogollyal együtt, miután leütöttek egy SS-őrszemet. Az utóbbit rögtön elfogták és elejtett vadként rúdra kötözve hozták vissza. Forsternek viszont sikerült eljutnia Csehszlovákiába, ahol viszont - egy SS-tiszt meggyilkolása miatt! - újra elfogták, és kiszolgáltatták a Harmadik Birodalomnak. Forstert az egész büntetésben álló tábor előtt bitófa alá vezették és felakasztották. A bitófát még sokáig az alakulótéren hagyták - figyelmeztető és elrettentő példaként: a szökevénynek esélye sincs a menekülésre.

Az órákig elhúzódó büntetésben állást az SS büntetőmunkával kombinálta. Természetesen mindkettő a szabadidőben történt. Vasárnap ebéd után húsz perccel például rendszeresen elhangzott: „Büntetettek a kapuhoz!”. Először büntetésben kellett állniuk, majd estig köveket, homokot, földet vagy „szart” hordaniuk - természetesen futólépésben. A munkaszakasz mentén SS-tisztek álltak, akik toporzékoltak, amiért le kellett mondaniuk a szabadidejükről, ennek következtében husánggal és ostorral oly módon hajtották a foglyokat, hogy nem is lehetett egyetlen lépést sem normálisan megtenni, nemhogy pihenni! A Scharführereknek viszont ki kellett magukat pihenniük, a sok veréstől ugyanis egészen kiizzadtak. Amikor a holland Aalt van Ramshorstot egyszer dohányzáson érték, büntetésként ötnapi kenyérmegvonást és öt vasárnapon át büntetőmunkát kapott. Tanúja volt, hogy az utat már az első vasárnap délutánján hét halott és néhány tucat súlyosan és könnyebben

sebesült szegélyezte.

Buchenwaldban az SS szívesen használta a hatalmas sóder halmot - melyet már említettem - úgymond „kivégzést előkészítő” intézménynek. Az újra elfogott szökevényeknek - mellük előtt táblát tartva, melyen „vicces formában” „bűntényüket” hirdették - izzó nyári melegben vagy hóviharban fejfedő nélkül kellett a kőhalom tetején tizenkét órán át az esti bak-előállításra várniuk, ezt követően pedig a bunkerbe cipelték és elintézték őket.

A koncentrációs táborokban a halálbüntetés sok fajtáját alkalmazták. Ha nem hivatalosan szabták ki, és nem agyonlövés, megfojtás, felakasztás vagy mérgezés formájában hajtották végre, az SS a kivégzést többnyire a „szökés közben agyonlőve” kifejezéssel álcázta. 1940. június 14-től július 14-ig Buchenwaldban nem kevesebb, mint 34 ilyen halálos kimenetelű „szökési kísérlet” történt. Ha az ember a boncolási jegyzőkönyveket átnézte, meglepő módon kiderült, hogy nem a tábor legerősebb és legjobb fizikai állapotban lévő foglyai dédelgettek szökési terveket, hanem szemmel láthatóan a gyengék. A 34 jegyzőkönyvből 28-ban (82 %) bevezetésként az alábbi jegyzet állt: „alacsony fokú - vagy rossz - táplálkozási és erőnléti állapot”. Egy tetszőleges esetet ragadnék ki: Sally Cohen, 622, Bl. 40. számú fogoly, egykori ügyvéd. „61 éves férfi hullája rossz táplálkozási és erőnléti állapotban”. Egy erőtlen aggastyán, ráadásul zsidó, aki meg akart szökni és ezért lelőtték! 1940. június 14-től december 14-ig (vagyis hat hónap alatt) Buchenwaldban összesen 78 foglyot lőttek le „szökés közben”, és ezek csak azok, akiket számon tartottak, és akikről boncolási jegyzőkönyv készült. Kilenc másik követett el öngyilkosságot akasztással, a legtöbben röviddel az eset előtt valószínűleg mit sem tudtak még önpusztító szándékukról.

Az oszták származású Höffner őrnagy azért került koncentrációs táborba, mert zsidó neje és ő maga az Anschluss (Ausztriának Németországhoz való csatolása) aktív ellenzékei voltak. Megparancsolták neki, hogy váljon el. Ezt ismételt fenyegetés ellenére is elutasította. Tipikus „népellenes bűnös”! A nemzetiszocialista büntetés menetrendszerűen érkezett: „szökés közben agyonlőve”! Humer fogoly egyetlen napig tartózkodott a koncentrációs táborban. Korábban többek között a Münchener Államrendőrség városi főkapitánya volt, demokrataként ismerték. Az ő „kórisméje” szintén „Szökés

közben agyonlőve” volt! Buchenwaldban 1941 tavaszán hallatlan, kivételes eset történt: az egyik fogoly megkísérelte, hogy az SS ez irányú intézkedései ellen eljárjon. A „garázscsapat” munkakommandóban Abraham Scharführer egy vizes gödörbe lökte a Bécs szerte igen híres filmproducer Hambert, és addig taposott áldozatán - természetesen büntetésből (amiért zsidó volt) -, míg az nyomorultul elpusztult. Hamber életben maradt bátyja (szintén Hamber néven szerepel, úgy látszik a szerző nem tudta a két testvér keresztnévét. A szerk.) az első táborvezető elé járult és jelentette a gyilkosságot. Erre az egész kommandót a kapuhoz hívták, hogy „elmondják az igazságot”. Senki sem merte bevallani, hogy látott valamit.

Mindent feljegyeztek, majd mindenkit a blokkjába küldtek. A meggyilkolt bátyja így nyilatkozott: „Tudom, hogy a feljelentés miatt meg kell halnom. De a jövőben talán kicsit türtőztetik majd magukat ezek a bűnözők, ha feljelentések lehetőségével kell számolniuk. És akkor nem hiába halok meg.” Este kilenc óra körül Hambert ismét a kapuhoz hívták, fél óra elteltével viszont - mindenki meglepetésére - visszatért. Koch parancsnok, a segédtsízt, a táborvezetőket, a tábori orvost és a Rapportführer hallgatták ki. Koch a következőt mondta neki: „A teljes igazságot akarjuk tőled hallani. Becsületszavamat adom, hogy nem esik bántódásod.” Hamber elismételte a tényeket. Éjszaka fél tizenkettőkor ismét hívták, és többé nem tért vissza. Négy nappal később holtan hozták ki a fogdából. A tanúk vallomása, miszerint semmit sem láttak, nem segített megmenteni életüket. Hamber bátor tette az egész kommandót magával rántotta a halálba. Három nappal később öt foglyot hívtak közülük a kapuhoz, és zárkába vitték őket. Egy hét múlva egyikük sem élt már. Néhány nappal később a következő öt került sorra. Három hét után a kommandó zsidó részét - 29 embert - „büntetésből” kiirtották. Érdekes módon egyetlen egy maradt közülük életben: a körülbelül 40 éves cipész, Löwitus, akinek olyan szerencséje volt, hogy még nem hívták a kapuhoz, amikor elbocsátási parancsa megérkezett: egy balkáni ország állampolgára volt, és kész kivándorlási papírokkal rendelkezett, amikor letartóztatták. Az SS többször követett el ilyenfajta következtelenségeket, ami csak azzal a körülménnyel magyarázható, hogy az egyes részlegek gyakran nem megfelelően működtek együtt, és hogy az egész apparátus felett már nem rendelkeztek teljes áttekintéssel.

Az SS által kiszabható büntetések mértékét illetően - ahogyan látható - nem

léteztek normák, a botbüntetés bemutatott szabályozásának kivételével. A büntetések mértékét az egész táborral szembeni végrehajtás esetén is - és különösen ezekben az esetekben - az SS kedvére és önkényére bízták. Ha például büntetésből a tábor egy részére vagy az összes foglyra ételmegvonást szabtak ki, akkor ez tarthatott 24 órán, de akár három-négy napon át is.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGLYOK TÁPLÁLKOZÁSA

Minden statisztikai adat - bármilyen területet is érint - többértelmű. Csupán kulcsot adhat a valóság megismeréséhez. Ez azokra a számokra is vonatkozik, amelyek a német koncentrációs táborokbeli táplálkozási állapotokról állnak rendelkezésre. Kritikusan kell őket szemlélni. Naponta 3000 kalória egy fizikai munkás számára nem ugyanaz, mint egy szellemi munkát végző ember számára, nem ugyanaz egy nőnek, mint egy férfinak, más egy fiatal számára, aki növekedésben van, mint egy aggastyán számára. További különbség még, hogy az ember szabadban dolgozik-e vagy zárt teremben, jó vagy rossz időben. Naponta mindössze 1800 kalóriánál ez a viszonylagosság még élesebbé válik. És ha az ember krónikusan alultáplált, azt akkora táplálékadaggal, amekkora rendes esetben talán elegendő volna, már lábra sem lehet állítani.

Meggondolandó továbbá az a különbség, ami a papíron álló számok és a valóban kiosztott ételem között fennáll. A koncentrációs tábori foglyok soha nem kapták meg ténylegesen még azt a keveset sem, amit részükre előírányoztak. Először is természetesen az SS vett le az adagból. Majd azok a folyok „csippentettek” a készletből, akik a raktárakban és a konyhán dolgoztak. Eztán következtek a szobaügyeletesek. Ők saját maguk és legközelebbi barátaik részére emeltek le a kiosztandó adagokból. Csupán az ezek után megmaradt rész juthatott el azokhoz a foglyokhoz, akik nem rendelkeztek a fentebb felsorolt „pártfogók” egyikével sem.

Természetesen az sem mindegy, hogyan készítik el az ételt. A fűszer nélküli, gusztustalan „mosléknak” nincs akkora tápértéke, mint amikor ezt az alapanyagot ízletesen főzik meg, mert az emésztés korántsem ugyanúgy működik a két különböző esetben.

Ehhez hozzájön még a koncentrációs táborbeli általános közérzet és különösen a lelki állapot. Továbbá annak lehetősége vagy lehetetlensége, hogy a foglyok a hivatalos étkezésen kívül kiegészítő táplálékhoz jussanak.

Csak az tudja az alábbi statisztikai kimutatást - amely egy második fokozatba sorolt koncentrációs táborra vonatkozik - helyesen értékelni, aki mindezen körülményeket figyelembe veszi.

A háború kezdetéig a foglyok ellátására ún. átalányösszeg állt rendelkezésre. 1937. július 15-től 1938. február 28-ig fejenként naponta 55 birodalmi pfenniget használhattak fel. Ez egy hónapban 16,50 birodalmi márka! Nem nehéz elképzelni, milyen volt az élelmezés - mégha figyelembe is vesszük a nagy tételek vásárlásakor szokásos árkedvezményt! Mivel ezt az igazán csekély összeget még az SS-irányítás is kevésnek vélte, az átalányt 1938. április 1-től április 16-ig ideiglenesen 10 pfenniggel 0,65 birodalmi márkára emelték. Az SS-WVHA ezt viszont már túl magasnak ítélte, ezért 1938. április 17-től napi 60 pfennigre csökkentette az összeget. Ennyi is maradt a háború kitöréséig.

Németországban 1939 augusztusától az alapvető élelmiszerek mennyiségét racionalizálták. Általánosan romlott az ellátás. Fix árak számításba sem jöhettek. Ennek következtében az SS ezen a területen is azt tett a táborokban, amit csak akart. Csupán 1940. augusztus 1 -től vezették be a szabályozott ellátmányadagokat, amelyek mindvégig érvényben maradtak.

A különböző időszakok közötti változásokról az alábbi táblázat nyújt tájékoztatást.

Heti adagok

Időszak	1940.08.01.- 1942.05.14.	1942.05.15.- 1944.04.27.	1944.04.28. - 1945.02.28.	1945.03.01.- 1.-től
Hús vagy húсарu	400 g	280 g	200 g	250 g

Zsír	200g	170 g	182,5 g	83,33 g
ebből: margarin	150 g	130g		
faggyú és hasonló	50 g	40 g		
Túró	100 g	100 g	100 g	41,66 g
vagy sovány sajt	50 g	50 g		
Kenyér	2740 g	2450 g	2600 g	1750 g
Cukor	80 g	80 g	80 g	-
Lekvár	100 g	100 g	100 g	250 g
Tápszer	150 g	150 g	255 g	-
Liszt vagy lisztkeverék	225 g	125 g	125 g	-
Sovány tej	-	-	0,251 /	0,251/nap
Kávépótló	84 g	63 g	nap	33,33 g

Burgonya	3500 g	5000 g	62,5 g	3500 g
Friss zöldség (répa, stb.)	2800 g	2600 g	2800 g	375 g
			4000 B	

Fizikai dolgozók adagjai

Időszak	1940.08.01.- 1942.05.14.	1942.05.15.- 1944.04.27.	1944.04.28. - 1945.02.28.	1945.03.0- 1.-től
Hús vagy húсарu	400 g	280 g	280 g	350 g
Zsír	100 g	100 g	100 g	56,66 g
Kenyér	1400 fi	1400 fi	1400 e	1100 fi

Azok a foglyok, akiket egyik táborból a másikba szállítottak, transzportellátmányként napi 500 g kenyeret, 50 g kolbászt és 60 g margarint kaptak.

Az ellátmányadagok tápértéke - mint már említettem - minden körülményt figyelembe véve nagyon változott. A hús minősége a táborokban gyenge volt. Az első években, vagyis amíg Németország kijutott az óceánra, többnyire cethal húsát adták, később olcsó hentesárut, főleg lóhúst. A húst a konyhákban alaposan kifőzték, zsírját leszedték, és csupán a maradékot dobták a foglyok ételébe. A kiosztott mennyiség ezek után csupán a valódi

tápérték töredékének felelt meg. A tábori komiszkenyér - hacsak nem volt penészes - időnként jobb ízű volt, mint a lakosságé Németország néhány vidékén. A cukor, ami az egészséges táplálkozás oly fontos része, szinte mindig eltűnt. Ha egyáltalán édesítettek valamit, akkor az szacharinnal vagy német mesterséges anyaggal történt. Lekvár a táborok utolsó éveiben szinte már egyáltalán nem volt. A táblázatban szereplő sovány tejet néhány kivételes bánásmódot élvező kommandónak tartották fenn. A kávépótló tápértékét tekintve a nullával volt egyenlő, íze, színe le sem írható: éppúgy lehetett volna tea vagy makkból főzött német kakaó. A teát szívesebben fogadták a foglyok, különösen, ha ízesítették, de sajnos csak nagyon ritkán jutottak hozzá. A krumplit szinte mindig héjában főve adták. Eltekintve attól, hogy a foglyoknak ritkán volt idejük nyugodtan és alaposan meghámozni - a félelmetes hajszában, amelyben enni kellett, éppen a burgonya valamennyire értékes része került vastagon a héjával együtt a szemébe -, a krumpli többnyire nagyon rohadt volt. Nem hiszem, hogy átlagban több, mint legfeljebb a harmadát adták volna a táblázatban feltüntetett krumpliadagoknak, bizonyos időszakokon át mindenképpen kevesebbet. A „friss zöldség” megjelölés pusztán statisztikai értékkel bírt, és a koncentrációs tábort megjártakra igencsak derűsen hat - így utólag. Mert ha az a valami, amit „friss zöldségként” az ember elé raktak, nem „német ananászból”, vagyis legtöbbször meg sem főzött, félig nyers és fás állagú marharépból állt, akkor cukorrépalevelet és vastag torzsájú káposztahulladékot értettek alatta. A fizikai dolgozók pótléka, már ha egyáltalán hozzájutottak, kivételes segély volt, mindenekelőtt azért, mert viszonylag jó véres hurkát adtak (míg az ún. májas hurka messziről bűzlött és élvezhetetlen volt, májat talán soha nem is látott, a foglyok ugyanis rendszerint apróra őrölt halszállkákat találtak benne). Sajnos a foglyoknak csak egy része kapta meg a „pótlékot”, a háború vége felé szinte senki sem.

A foglyokórház számára a táborokban saját betegkoszt járt, az ún. diéta. A betegkoszt mint kiegészítő táplálék természetesen rendkívüli népszerűségnek örvendett, ezért mindig nagy mennyiségben került a prominens foglyokhoz: blokkrangidősökhöz, kápókhoz és egyéb nagyurakhoz. Minden koncentrációs táborban voltak ilyen kedvezményezettek, akik éveken át egyéb előnyök mellett a beteg-kosztot is megkapták. Ehhez legtöbbször a „diétás konyhával” való összeköttetésre volt szükség - ahol kizárólag a táborban uralkodó réteg emberei ültek - vagy kölcsönösségen alapuló üzletre: a fogolyszabóság, a

cipészek, a ruhatár (tehát az a helyiség, ahol a cók-mókot tárolták) és a szerszámkamrák kápoi a betegoszt ellenében bármit leszállítottak, amit csak kértek tőlük. Néhány tábori orvos lefizetésével még tojást is ki lehetett „alkudni” a betegek részére, csak éppen a betegek sohasem kaptak abból a tojásból, amely végül a kápok gyomrába vándorolt. A buchenwaldi koncentrációs táborban csak 1939 és 1940 között 40 000 tojást csempészték át a „belső körökön belül”. Igazságtalan volna, ha nem említenénk meg azt is, hogy a foglyokórházak diétás ételével finanszíroztak sok, a foglyok összességének hasznát hajtó dolgot. Ha a koncentrációs táborokbeli táplálkozás értékelésekor nem a papíron lévő táblázatból, hanem a valóságból indulunk ki, akkor a következő képet kapjuk: a foglyok túlnyomó része alultáplált és kimerült volt. Az újonnan érkezettek legtöbbször rögtön az első két-három hónapban 20-25 kg-ot leadtak testsúlyukból. Sokan kerültek az 50 kg-os testsúlyhatár alá. A vitaminhiány rendkívüli méreteket öltött, és hozzájárult a betegségek és járványok terjedéséhez. A mondottak igazságát támasztják alá a boncolási jegyzőkönyvek. Bár korántsem boncolták fel az összes elhunyt foglyot, az alábbi jegyzőkönyvek eredményét körülbelül átlagosnak tekinthetjük. A Buchenwaldban 1940. február 13-tól április 30-ig végrehajtott 90 boncolás eredménye a következő:

Rosszul vagy nagyon rosszul táplált.....63 eset = 70 %

Mérsékelten vagy kielégítően táplált.....14 eset = 15,5 %

Jól táplált.....13 eset = 14,5 %

1940. május 31-től szeptember 1-ig 75 boncolás a következő eredményt hozta:

Rosszul vagy nagyon rosszul táplált.....44 eset = 59%

Mérsékelten vagy kielégítően táplált.....15 eset = 20%

Jól táplált.....16 eset = 21%

A jegyzőkönyvek kitöltésének egyik alapszabálya az volt, hogy az SS-orvosok csak meghatározott, különleges, alultápláltsággal járó betegségek

esetében írták meg az igazságot, egyébként pedig a teljesen kizsigerelt emberek tetemeit is a „jól táplált” jelzővel illették.

Hogy a német koncentrációs táborokban az általános táplálkozási helyzet milyen szörnyű volt, azt legjobban az alábbi kivonat példázza az SS-WVHA 1942. december 28-án kelt, körlevélként kibocsátott írásából (66/42-es titkos naplószámmal és DIII/14 h/82. 42. Lg/Wy aktaszámmal), melyet 16 koncentrációs tábori orvosnak - és másolatban a táborparancsnokoknak - címeztek.

„... A tábori orvosoknak jobban kell ügyelniük a foglyok táplálkozására, mint eddig, és a vezetéssel egyetértésben - javítási céllal - javaslatokat kell tenniük a táborparancsnokoknak. Ezeknek nem csak papíron kell szerepelniük, és a tábori orvosok feladata rendszeresen ellenőrizni őket.”

A „vezető koncentrációs tábori orvos” és Dr. Schiedlausky, Buchenwald helyi orvosa között váltott, 1945.03.17-én kelt levélben az alábbiak olvashatók;

„...A Todt-Szervezet (Organisation Todt) építési vezetősége Írásban közölte, hogy a buchenwaldi külső kommandó foglyainak boncolása krónikus éhségi állapotokat tárt fel, ami nem indokolt, mert a foglyok fizikai munkásoknak járó pótadagban részesültek. Az írásban kifejezésre jutott az a gyanú, hogy a foglyoknak járó élelmiszerek kiosztásában sikkasztás történhetett. Ezért Barnewald SS-Sturmführerrel, az itteni igazgatás vezetőjével közöltem a tények állását. Azonban közölték velem, hogy a Todt-Szervezet építési vezetősége a foglyok ellátását saját kezébe vette, így az esetlegesen fennálló sikkasztások nem nálunk keresendőek. Ezt a Todt-Szervezet kirendelt vezető orvosával egy 1945. március 10-én kelt írásban közölték azzal az egyidejű kéréssel, hogy személyesen ellenőrizze a helyzetet.”

A Todt-Szervezeten belüli élénk „felülvizsgálat” kétségkívül nem állt másból, mint egy levélváltásból, ha egyáltalán - 1945 márciusában - sor került még a levélváltásra. Mert mikor vájta ki holló hollónak a szemét? Aki ezt a tábori orvos-rókat - Schiedlauskyt - és ezt az igazgatási farkast - Barnewaldot - ismerte, azt a jól kiszámítottan egymás mellé rakott „esetlegesen fennálló sikkasztások” szófordulat fogcsikorgatásra és keserű kacajra készíti: nincs és nem is volt náluk álszentebb ragadozó állat! Ezreket

láttak meghalni, de az okokat, istenemre, nem tudták megmagyarázni! Sikkasztások? Himmler járt benne az élen! És mi is az egyáltalán, tábori orvos cimbora, az a sikkasztás? (El kell olvasni „Az SS élőködő életmódja” c. fejezetet, hogy teljes mértékben átélhessük a két SS-farizeus levélváltásának groteszkségét!)

1944 októberében több mint 1900 dán rendőr érkezett fogolyként a buchenwaldi koncentrációs táborba. Aktív szolgálatban lévő hivatalnokok voltak, vagyis erőteljes, robusztus, többnyire fiatal, jól táplált férfiak - a legjobb formában. A táborban egyáltalán nem, vagy csak kivételes esetben kellett dolgozniuk, és szülőhazájukból vöröskeresztes csomagokat kaptak. A kerekén négyhavi koncentrációs táborbeli tartózkodásuk alatt mégis 60-an haltak meg közülük, ez 3,1 %. Az elhalálozottakról 54 boncolási jegyzőkönyv készült. A következő számokat ragadom ki belőlük: 1944. november 20-ig az első hetekben a dánokon végrehajtott boncolások száma kilenc, ebből

Jól vagy nagyon jól táplált.....6 eset = 67 %

Közepesen táplált.....3 eset = 33 %

Rosszul táplált.....0 eset = 0 %

A következő 45 jegyzőkönyv szerint: (A halál oka túlnyomórészt phlegmone és orbánc volt)

Jól táplált.....8 eset = 18 %

Közepesen táplált.....0 eset = 0 %

Rosszul vagy nagyon rosszul táplált.....37 eset = 82 %

Íme két-háromhavi koncentrációs táborbeli tartózkodás eredménye az utolsó időkben.

Érthető, hogy a táborban százak próbáltak még „élvezhető” élelmiszermaradékokat kikotorni a szeméthalmokból annak ellenére, hogy minden pillanatban megzavarhatta őket egy husángos őrszem, és a foglyok

közül is sokan tiltakoztak, ha rabtársaik a szemétkben turkáltak, mert féltek a betegségek és járványok elterjedésétől. Sokan csontokat gyűjtöttek össze és főztek meg, az ukránok körében pedig még a kanibalizmus is előfordult. A koncentrációs tábor táplálkozási képét aligha lehet jobban kidomborítani, mint az SS vérebeinek osztályrészül jutó koszt ábrázolásával. Minden táborban voltak kutyarészlegek, ahol az őrzőkutyákat gondozták. (Az SS-vezetők ezenkívül luxuskutyákat is tartottak, például orosz agárt.) Az állatoknak saját istállójuk volt nappali termekkel, „hálósobával” és kifutóval. Az eledel húsból, tejből, zabpehelyből és krumpliból állt, a luxuskutyák ezenkívül friss tojást és vörösbort is kaptak. A foglyok minden alkalmat megragadtak, hogy az ólaknál dolgozhassanak, és elcsenjenek némi kutyaeséget. A buchenwaldi tábor felszabadításakor a kutyaaidomítóban körülbelül egy vagonnyi kutyasüti állt kibontatlanul. A felszabadulás után a rabok egy emberként vetették rá magukat az itt talált élelmiszerre, hogy jóllakjanak.

A foglyok egyébként sok táborban tartottak illegálisan kutyát és macskát, amelyeket aztán felfaltak.

PÉNZ- ÉS POSTAFORGALOM A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

Hogy az elégtelen ellátást javítsák, engedélyezték a foglyoknak az ún. kantinebeli vásárlást. Az SS nem önzetlenül tette ezt: újabb jól jövedelmező üzlet nyílt így meg a számukra. A vásárlás feltétele természetesen az volt, hogy a foglyok pénzt tarthassanak maguknál, és ezért engedélyezték, hogy otthonról pénzt kaphassanak. Az összeget, amit a foglyok rokonai küldhettek, havi 30 márkában állapították meg. A koncentrációs tábori foglyok egyharmada olyan helyzetben volt, hogy hozzátartozóitól pénzt tudott kérni. A többiek igyekeztek mások kontóján élni, ami részben megmagyarázza a táborban mindenütt uralkodó korrupciót. A beérkezett pénzt a foglyok pénzügyi igazgatásán (Häftlingsgeldverwaltung) írták jóvá egy számlára. A kifizetés kettő-, vagy négyhetente történt, gyakran önkényesen. Órákig kellett sorban állni az SS-őrök zaklatásainak kitéve, különösen ünnepek - mint például karácsony - előtt. A kifizetés ekkor két-háromnapos várakozásba került a nagy hidegben. Lehasalni a koszba, félórán keresztül hason feküdni, „hátra arc!” parancsra visszamenetelni, hogy az első sorok négy-ötórányi ácsorgás után utolsókká váljanak - nagyjából ilyenek voltak a pénzkifizetés körülményei. Hogy a sietségben, amellyel az ablaknál a foglyok elé dobták az összeget, esetleg néhány bankjegy vagy ötmárkás hiányzott, az szinte magától értetődött, egészen addig, amíg a foglyok kezébe nem került a kifizetések lebonyolítása.

Driemel SS-Obersturmführer, aki Buchenwaldban hosszú időn keresztül a pénzigazgatást vezette, nem vetette meg a kisebb összegeket sem, hogy a nagyokról ne is beszéljünk. Kedvelt „tréfája” volt, hogy a kifizetések befejezése után közölte a zsidóblokk blokkrangidősével, hogy „egy zsidó 10 márkával megrövidítette”, mire minden egyes zsidóblokknak le kellett adnia 10 márkát.

1943 őszén az SS bevezette az ún. tábori pénzt (Lagergeld), amely csak a koncentrációs táborban volt érvényes, és a különleges munkateljesítmény jutalmául osztogatták. Mivel a kísérlet, hogy a foglyokból ily módon még több munkát lehessen kisajtolni, teljesen csődöt mondott, a tábor igazgatósága a tábori pénznek nevezett papírfecniket hetenként meghatározott kis összegekben a kommandóknak adományozta (például 16

márkát 65 személynek - ne is próbáljon senki értelmet keresni a 16:65-ös arányban, mert nincs) és a foglyok rendes pénzének kifizetését végleg beszüntette. Az SS így minden nagy koncentrációs táborban néhány millió márkát nyert saját pénzügyi tranzakcióinak lebonyolítására; - ez volt az oka a jutalmak terén tanúsított nagylelkűségnek. Ha ma valamelyik háborús bűnös SS-vezetőt az intézkedés okáról kérdeznénk, egészen biztosan azt válaszolná, hogy a kibocsátott tábori pénzre rendes fedezetet kellett fenntartani - körülbelül mintha egy rabló telefirkált papírost adna valakinek, és a papír „értékfedezetéért” cserébe elvenné az illető tömött pénztárcáját.

A jómódúak a legvalószínűtlenebb trükkök alkalmazásával több pénzt küldtek otthonról, amit aztán a pénzügyi igazgatástól kicsaltak - az SS gyakran részesedett a nyereségből -, hogy bajtársak tucatjait lássák el pénzzel. Aki már eleve sok pénzzel érkezett a táborba, azt a zöld kápók rendszeresen kirabolták.

A fogoly a pénzt kétféleképpen használta fel: kátrinbeli vásárlásra vagy megvesztegetésre. A csúszópénzekből a kápók némelyike több ezer márkás vagyona tett szert. Ők aztán vagyonuknak megfelelő életmódot folytattak. A koncentrációs táborok kátrinjait 1943-ig központilag a dachau koncentrációs táborból töltötték fel. A háború előtti időszakban igen sok mindent lehetett itt vásárolni, még süteményt és finom konzerveket is. Emlékszem egy kápóra, aki, ha a kátrin kínálatában szerepelt, a következőket reggelizte: fél liter tejet keksszel és süteménnyel, szardíniát és konzervhúst zsemlével, eperdzsemet tejszínhabbal. A reggeli ára nyolc-tíz márka között lehetett, vagyis negyede vagy éppen harmada annak, amennyit egy fogoly havonta egyáltalán küldethetett magának. Az egyes táborokban a legtöbb fogoly számára a kátrin többé-kevésbé elérhetetlen vágyálom maradt, mert még ha lett is volna annyi pénzük, hogy egyszer tényleg valami finomságot vegyenek maguknak, már induláskor elkéstek: a kápók fent említett fajtája kapcsolataik és blokkbevásárlóik révén egyszerűen felvásárolta az egész készletet! A háború kitörése után a kátrinok kínálata egyre szűkösebbé vált, végül - az időnkénti némi dohányárut leszámítva - már semmit sem árultak, csak „viking salátát”: a német vegyipar sokszínű, nehezen leírható termékét, melynek alapanyaga krumplinak és halszállkának tűnt.

Az egész táborban szigorúan tiltott árukapcsolást az SS - a foglyok rovására -

specialitásává fejlesztette. Mivel általában rendkívüli dohányáru-hiány uralkodott, csekély mennyiségű dohányt, cigarettát és cigarettapapírt kapcsoltak össze egy pár nadrágtartóval, egy kiló eladhatatlan kagylóval, romlott heringgel, céklával vagy az elmaradhatatlan viking salátával. Buchenwaldban a terület legjobb szakértője Michael SS-Hauptscharführer volt, Koch parancsnok unokaöccse. Tőle származik a kapufeliratra utaló mondás: „Mindenkinek a magáét, nekem a legtöbbet!” Egyszer egy holland nagybevásárlás előnyeit ecsetelte a foglyoknak. Odafelé első osztályon, hálókocsiban utazott, 15 000 márkát vitt magával, és 14 nap luxus életvitel után, amikor a táborban már senki nem hitt visszatérésében, néhány hat- és tízmárkás, legrosszabb minőségű papírszivarral, egy szelet krémcsokoládéval és annyi sűrített tejjel tért vissza, hogy minden három embernek egy-egy doboz jutott belőle. A következő affér buktatta le: bár a táborban szigorúan tilos volt az alkoholfogyasztás, 1942-ben egyszer 3000 liter almabort hozott a kantinba, amit ott 9000 literre „javítottak fel” Literenként 35 pfennigért szerezte be és 1,20 márkáért árulta. Végül irigy SS-cimborái jelentették fel.

A kantinbeli vásárlást blokkbevásárlók bonyolították. A poszt kettőségére egyetlen szót sem érdemes vesztegetni. 1942-ben a buchenwaldi táborban saját kantinépületet nyitottak. A dachau koncentrációs táborban már régóta állt ilyen. A pompás árucsarnokot csupán néhány fogoly láthatta belülről. A fogolykantin vezetőinek nagy érdemük volt, hogy távolba nyúló kapcsolataik lévén időnként nagy mennyiségű élelmiszert „organizáltak”, és így alkalomadtán tápláló leves és másfajta élelmiszer formájában gondoskodhattak az egyes kommandókról. Ezek a kivételes fejadagok a nincsteleneket is megillették. 1944-től a buchenvaldi kantinkápo kezdeményezésére rendszeresen gyenge sört is árúsítottak.

Ha a foglyok rokonai tudták volna, milyen nyomorúságosan táplálkoznak hozzátartozóik a lágerekben (no és persze, ha az SS ezt megengedte volna), valószínűleg élelmiszeráradat zúdult volna a táborokra. Az otthoni csomagok fogadása azonban - néhány elenyésző, komédiába illő karácsonyi kivételtől eltekintve - 1941-ig tilos volt. Csak egyetlen egyszer, 1939/40 telén engedélyezték, hogy a foglyok néhány meleg ruhát küldessenek maguknak, melyek közül természetesen soknak lába kélt. Florstedt SS-Hauptsturmführer, Buchenwald akkori második táborvezetője például zsákszámba kobozta el a rabok személyes tulajdonát képező használati tárgyakat a zsidóblokkokból, és

osztotta szét őket az SS-tisztek között. 1941 őszétől a csomagfogadás általános tilalmát feloldották. Innentől kezdve a foglyok elméletileg annyi élelmiszert küldethettek maguknak, amennyit egy nap el tudtak fogyasztani, a maradékot SS-tisztek tulajdonították el. Könnyen elképzelhető, milyen életet folytattak a csomagfosztogatók. Eltették, ami éppen megtetszett nekik, természetesen főleg a különösen kíváncsi cikket, mint dohányárú, csokoládé, szalonna és tea. Néhány, csomagellenőrző helyen dolgozó SS-tiszt ládaszámra vitte vagy küldte haza a lopott javakat. A hozzátartozók - érthető módon - küldtek, amit csak tudtak, igen gyakran saját maguktól is megvonták az ételt. Földművelő tájegységekről és szolidaritási akciók keretében, főleg Csehországból és Morvaországból jelentős élelmiszerkészletek érkeztek a cseh foglyok részére. Ebből kifolyólag az ellenőrzést nem lehetett túl sokáig szigorúan alkalmazni. A táborok egy része ily módon annyi ennivalóhoz jutott, hogy a foglyok ki tudták húzni a felszabadulásig. A fejlődés ezen iránya mindenképpen kemény ellentéteket, ellenségeskedéseket és nemzeti gyűlöletkeltő pszichózist hozott magával, mivel az általános elosztás nem volt lehetséges, és csupán - jelentős mértékű - egyéni segélyakciók jöttek szóba. A csomagokkal együtt sokszor illegálisan pénz és hírek is érkeztek a táborba. 1944 nyarán az összes beérkező csomag hirtelen lefoglalásakor több, mint 500 illegális levelet találtak, amelyeket a politikai osztályon néztek át (sok volt közülük az idegen nyelvű, főleg cseh), már-már katasztrófa fenyegetett, amikor egy légitámadás végett vetett a veszélynek: az érintett barakk teljesen leégett.

1941-ben Hitler felhívást intézett a néphez, hogy az orosz fronton harcoló német hadsereg számára gyapjút gyűjtsenek. Az SS véleménye szerint kellő számú meleg alsónemű volt a táborban, így a gyűjtést a népközösségből amúgy kitzingert koncentrációs tábori foglyokra is kiterjesztették. A blokkrangidősök a leadásra való felszólítást körülbelül a következő módon adták tovább a blokkokban: „Önkéntesen hozzá kell járulnunk a gyapjúholmi-adakozáshoz. Aki ad valamit, pozitív bejegyzést kap az aktájába. Aki semmit nem ad, az mehet a bakra. Tegyetek belátásotok szerint!” A felhívásra néhányan éppen ellenkező módon reagáltak. Többen - természetesen titokban - félig-meddig nélkülözhető ruhadarabot adtak át egy még inkább rászoruló rabtársnak az alábbi szavakkal: „Ez az én gyapjúadományom. A többiek kinyalhatják a seggemet!” Ennek

ellenére Buchenwald akkori kereken 12 000 foglya egész szép halom gyapjút hordott össze, amit a „Thüringer Gauzeitung”-ban (Thüringiai Tartományi Újság) a „Buchenwaldi parancsnokság SS-adományaként” méltattak. A hollandok és a bibliakutatók blokkja minden adományt nyíltan, egy emberként megtagadott. Míg az SS a hollandok ellen nem járt el, a bibliakutatókat azzal büntették, hogy újév napján az alakulótéren kellett állniuk a hidegben, büntető gyakorlatokat végezniük és éjszakába nyúlóan dolgozniuk. Ezenkívül minden előnyben részesített kommandóból eltávolították őket (amit néhány nap múlva vissza kellett vonni, mert szükség volt rájuk).

1942-től kezdve egyre több vöröskeresztes csomag érkezett a táborokba: kizárólag külföldiek számára, akiknek nevét és számát hazájuk vagy a genfi Vöröskereszt ismerte. A csomagok legnagyobb részét az SS természetesen megtartotta magának. Néha azért németek, lengyelek és osztrákok is kaptak hasonló küldeményeket: ha ugyanis időközben elhunytak részére érkezett vöröskeresztes csomag, akkor azokat időnként bizonyos kommandóknak osztották szét. Mivel a Vöröskereszt felé saját, előre nyomtatott kártyán kellett igazolni, hogy a csomagot megkapták, az érintett foglyok rögtön odaírták blokkjukat és számukat is. Alkalmanként úgy tűnt hát, hogy őket is felvették a genfi listára. Amikor 1944-ben az élelmezés egyre rosszabb lett a táborokban, a Vöröskereszt különösen franciák, dánok és norvégok részére nagyobb, tömeges küldeményeket is bevetett a táborokban. Az SS ezekből a külföldi segélyakciókból természetesen rengeteget megkaparintott magának. Buchenwaldban 1944 márciusában az e célból felállított Weimari Vámhivatal vette át a csomagokat. Brettschneider SS-Oberscharführer, a vámhivatalnak a szudétavidéki Ullersdorfból származó vezetője hetente legalább kétszer küldött felesége részére 15 kg-nál súlyosabb expressz csomagot: elsősorban kávé, csokoládé, kakaó, szappan, konzerveket és cigarettát. 1944. augusztus 11-től 22-ig Brettschneider szorgalmazására a foglyok számára küldött összes csomagot elkobozták. Minden ellopott holmi - mint szalonna, kolbász, konzerv, tojás, cigaretta - az SS-é lett. Csak ebben az időszakban 5000-6000 vöröskeresztes csomag tűnt el. Az ez évi augusztus 24-i légitámadás után Brettschneider hivatali helyét, az SS-Vámhivatalt a táborból Weimarba helyezte: a foglyok így már nem tudták többé a lopásokat pontosan ellenőrizni. 1945 márciusának elején azonban Visser SS-

Rottenführert (Emmerichből vagy Klevéből származott) letartóztatták, mert a fosztogatások mértéke miatt névtelen feljelentés érkezett a weimari lakosság köréből. Mindenesetre csupán nyolc napig tartották fogságban.

Konkrétan alig tudtak volna bármit is rábizonyítani, mivel az SS semmiféle könyvelést nem vezetett. A Nemzetközi Vöröskereszt ezzel egyidejűleg számadási jelentést követelt. A düsseldorfi Lauten SS-Sturmmann beismerte, hogy legalább hét vagonnyi vöröskeresztes csomag, vagyis körülbelül 21 000-23 000 darab hiányzott.

Mulatságos volt látni, milyen szorgalommal tisztították meg szobáikat a táborvezetők az üres vöröskeresztes dobozoktól 1945 áprilisában a front közeledtével, hogy azok ne kerülhessenek a szövetségesek szeme elé, bizonyítékul a fosztogatásokra.

A pompás tartalmú küldemények eleinte érthető módon a foglyok között is éles ellentéteket szítottak. Amikor a francia bajtársak késznek mutatkoztak arra, hogy küldeményeik jelentős részét blokkonként az egész tábornak leadják, a szolidaritás gesztusát a többiek hálásan fogadták. A szétosztás viszont gyakorlatilag hetekig botrányosan és igazságtalanul működött. Akadt például tíz francia, akiknek az ún. kis táborban különösen rosszul ment a soruk -később még szó lesz róluk. Ők csupán egyetlen csomagot kaptak, míg a szétosztással megbízott foglyok más franciák közreműködésével egész rakás csomagot tartottak meg maguknak, vagy továbbítottak „prominens barátaiknak”.

A csomagok fogadásával ellentétben a levélforgalom a foglyok és legközelebbi hozzátartozóik között mindig megengedett volt, bár nagyon korlátozott mértékben. Havonta kétszer lehetett írni, a legtöbb táborban 14 naponta egy levelet, vagy - a változatosság kedvéért - egy levelezőlapot. A sorok számát korlátozták. A közlések közül csupán a családi eseményekre vonatkozókat engedték meg, a táborról vagy az állapotokról, amelyben éltek, természetesen egy árva szót sem. A levelek és lapok elejére egy többsoros, a közlés helyét még tovább szűkítő kivonatot nyomtattak az ún. tábori rendből (amelyből amúgy soha senki egyetlen példányt sem látott), mely szerint a táborban a fogoly bármit megvásárolhat, pénzt fogadhat. (Az összeget természetesen nem adták meg. Mint feljebb említettem, a foglyoknak 30 márkát fizettek ki havonta, a maradékot, melynek együttes összege több

millió márkára rúgott, az SS kaparintotta meg.) A zsidóknak gyakran hónapokig egyáltalán nem engedték meg, hogy írjanak, a büntetőszázadosok csak minden negyedévben tehették meg ezt. Időnként valamely okból az egész táborra levéltilalmat szabtak ki. A megérkező postából a fogoly gyakran csak szétvágott darabokat kapott meg, vagy az üres borítékot, mert az SS a tartalmát széttepte. Ez különösen keserű volt. A táviratok, expresszlevelek és hasonlóak a címzettre nézve nagyon rossz következményekkel járhattak. Egy bécsi barátomat 1939 első karácsonyi ünnepén a kapuhoz hívták, természetesen nem tudta, miről van szó, két egész napon keresztül kellett ott állnia mozdulatlanul a metsző hidegben - evés nélkül! -, míg át nem adtak neki egy táviratot, amely édesapja halálát közölte. Hackmann Rapportführer egyszer bátyjának halálát közölte egy fogollyal. A kérdésre, hogy melyik bátyja halt meg, mert több is van neki, ezt a választ kapta: „Találd ki!” Kubitz buchenwaldi blokkvezető időnként betoppant a 36-os blokk egész postájával, felmutatta a stócot, felolvasta az egyes neveket, és az egész csomagot a kályhába dobta ezekkel a szavakkal: „Csak hogy tudjátok, ti disznók, hogy leveletek érkezett!”

A postacenzúra az erre kijelölt SS-tisztek hangulatától függött, akiknek egy része szinte analfabéta volt. Az összes levél és levelezőlap, amely a legcsekélyebb mértékben kifogásolható volt, nem került vissza írójához - vagy csak a legritkább esetben -, hanem egyszerűen megsemmisítették, úgyhogy a fogoly, aki igyekezett megfelelő szöveget írni lehetőleg tömör közlésekkel, nem is tudta, hogy összeköttetésbe került-e családjával vagy sem. Hetek teltek el aggodalommal teli várakozással, kínzó kétségektől gyötörve, vajon hogy megy hozzátartozóik sora, feleségük hűséges maradt-e (a Gestapo ugyanis nem ritkán a legsúlymentesebb hazugságokkal bátorította őket a válásra), vajon gyerekeik jól élnek-e - legtöbbször már semmi emlék nem maradt róluk. Ez a borzalmas és idegölő várakozás volt a tábor egyik leglélektelenebb terhe. Nem csoda, hogy sokan életük kockáztatása árán is, újra és újra megpróbálták a táborból illegálisan postát kicsempészni. Ha a kápókon keresztül, akik a külső kommandókban dolgoztak és egyfajta mozgási szabadságot élveztek, nem ment, akkor meg kellett próbálni olyan baj társsal kapcsolatba kerülni, aki lefizetett egy SS-tisztet. Buchenwaldból egyetlen SS-tiszt esete ismert, aki minden ellenszolgáltatás nélkül, pusztán emberségből kész volt - egy ilyen vállalkozásból fakadó - minden veszélynek kitenni magát, és aki bajtársak sokaságának nyújtott

rendkívüli segítséget. Nemcsak emberien viselkedett velünk, hanem - nem győzöm hangsúlyozni - hihetetlenül segítőkész volt! August Feldnek hívták, és SS-Unterscharführer volt a beosztása. A saarbrückeni Lummerschiedből származott, nem tartozott a koncentrációs tábori SS-hez, hanem az egyik buchenwaldi vállalat hírnökeként szolgált. A buchenwaldi tábor végnapjaiban élete kockáztatásával tett meg sokszor lehetetlennek tűnő dolgokat is értünk.

KONCENTRÁCIÓS TÁBORI „SZABADIDŐS TEVÉKENYSÉG”

A koncentrációs tábori életet bőven kitöltötte a rabszolgamunka és a pusztán létért folytatott harc. Szabadidő? Természetesen a koncentrációs táborban is volt szabadidő, bár igencsak szűkös, és ez az idő egy szempillantás alatt oda lett a ruházat, a cipő és a rekesz kötelező tisztításával, az SS pedig minden adandó alkalommal még tovább nyirbálta. Csak néhány esti óra és a vasárnap jött számításba. Elég gyakran kellett az egész tábornak - rendszerint vacsora után - éjszakába nyúlón újból dolgozni menni. Fényszórók világították meg a területet, hogy elég világos legyen a munkához és az ellenőrzéshez. Buchenwaldban az éjszakai munka 1939-től a zsidók „előjoga” volt, 1942-re a foglyok belső tábori vezetősége elérte, hogy más foglykategóriákat is bevonjanak, és a zsidóknak már csak hetente két, vagy három alkalommal kellett éjszaka dolgozniuk. A munkateljesítmény természetesen szinte a nullával volt egyenlő, de a szabadidő odalett, és nemcsak a szabadidő, de az alvás is.

A vasárnapi munkát éveken keresztül, néhány táborban mindvégig viszonylag rövid megszakításokkal délig vagy délutánig kellett végezni. Kitüntetett szerepet kapott a farönkök cipelése és kőhordás. A vasárnapi szolgálatra kirendelt blokkvezetők - a legtöbb kommandó szokásos munkája szünetelt, így a kommandóvezetők szabadok voltak - különleges borzalmakkal bosszulták meg szabadidejük megnyirbálását.

A büntetőszázadok szinte soha nem kaptak szabadidőt. Aztán a hangszóró megszámlálhatatlanul sokszor szólalt meg az éj kellős közepén: „A büntetőszázad 50 foglya azonnal a kapuhoz! Sóderrakodás!” És ha a vasárnap déli bevonulás után nem kellett már rögtön a kapunál étel nélkül órákig állniuk (a büntetőszázad sosem fogyott el, mert létszámát mindig pótolták), akkor biztos, hogy 30-45 perccel később felhangzott: „Szobaügyeletesek figyelem! Ételes dézsákat azonnal a konyhára vinni! Teát elhozni! Büntetőszázad a kapuhoz!”

Amit szabadidő címén az ember össze tudott kaparni, az néha csupán tíz perc volt. Jobb időkben, leginkább télen sikerülhetett pihenésre szakítani egy órát,

ritkábban egy egész délutánt, mert a hideg évszakban a munkaidő hamarabb ért véget.

Ha szép idő volt, és ha engedélyezték - korántsem minden táborban! -, akkor az ember a tábor utcáin „sétálgathatott”. Ez a szó, ahogy leírom és a táborra gondolok, végtelenül nevetségesen hangzik! Mindenesetre az ember egyedül vagy másodmagával a blokkok között gyalogol a koszban, közben pillanokként megdermed a félelemtől, hogy vajon mikor bukkan fel egy-egy Scharführer. Ezalatt jobbról-balról nekiszaladnak az éppen parancsot teljesítő, tülekedő, rohanó fogolytársak, s ha mindezek ellenére mégis elernyedne a figyelme, akkor az ételhordozó nyers kiáltása riasztja fel „szabadidős kábulatából”: „Vigyázz, te trotli!”

Így ment hát „sétálni” az ember. Vagy kifeküdt a napra vasárnap délután. Már ha egyáltalán süttött, hiszen ez a jelenség az általában zord fekvésű koncentrációs táborokban nem esett meg túl gyakran. Ha még lehetett is egy kis nyugodt helyet találni, és ha az ember tényleg minden sürgős dolgot maga mögött tudhatott, és ha... és ha... Buchenwaldban 1941-ig a tényleges táboron belül állt valamiféle erdőnek csúfolt, fás terület, ahol az ember (ha...) a kissé lejtős talajon fekhett, és az őrtornyok között a szögesdróton túl a thüringiai tájat szemlélhette. A messze távolban láthatóvá váltak a Harz-hegység körvonalai, és különösen világos napokon a Kyffhäuser-hegy. És parasztok gázoltak át a földeken, néhány ló húzta az ekét, mögöttük egy falu terült el templomtornyával, a tetők felett kék füst szállongott... Ott kint, igen, ott élt hát a német nép. Hmm. És akkor a következő történet: 1939-ben a szép nevű Krautwurst (káposztás kolbász) SS-tag az „erdőben” járt, és feldühödött, amiért olyan sok fogoly heverészett ott szabadidejében. Hetven foglyot azon nyomban feljelentett (közülük legalább ötvennek az volt a „bűne”, hogy nem tűnt el időben). A bűnösöknek jónéhány vasárnap délutánon fekáliát kellett hordaniuk a kertészetben. „Szabadidő” a koncentrációs táborban.

A táborban érdekes módon létezett olyan, a szabadvilágra emlékeztető tevékenység, mint a sport. A körülmények és egyáltalában véve a tábori élet - mint ahogy ezt eddig is láttuk - nem volt túlságosan rózsás... Ennek ellenére akadtak olyan fiatalok, akik úgy gondolták, hogy még van felesleges és levezetnivaló energiájuk. Sikerült elérniük, hogy az SS-vezetőségtől

engedélyt kapjanak a focira! Az SS úgy vélte, ez igazán jó reklám, ami a foglyok jó fizikai állapotát és nagyszerű kedélyét illeti. Több csapatot alakítottak, melyek a blokkok utolsó sora mögötti téren gyakoroltak és versenyeztek. Buchenwaldban időnként 12 csapat játszott, eleinte egy zsidócsapat is, amelyet később betiltottak. A legtöbb csapat kifogástalan focimezben lépett fel, a futballcipők is rendben voltak. Hogyan? A titok nyitja a tábori korrupcióban keresendő! Focin kívül néhányan kézilabdáztak, zsinórlabdáztak, hosszú métát játszottak, egészen addig, amíg a szögesdróton belül minden talpalatnyi földre szükség nem lett a barakkok építéséhez. 1943-tól, amikor Buchenwaldban az SS általánosságban már nem vert annyit (természetesen csupán a régi táborban és nem az éppen épülő újakban!), mint korábban, a foglyok még a bokszt is bevezették! Örültség, de igaz: a koncentrációs táborban akadtak olyan dúvadak, akik töretlen erejüket és ügyességüket vagdalkozással fitogtatták. És a gyengék - amennyiben még tudtak járni -, a kiszipolyozottak, az imbolygó lábú félholtak, a kiéhezettek élvezettel nézték a mérkőzéseket. Rejtélyes valami az emberi természet!

Mint már említettem, a táborban zenekar is működött. Buchenwaldban Rödl parancsára alakult meg 1938-ban. Eleinte gitáros vagy harmonikás cigányokból állt, akik eléggé silány zenét játszottak. A zenekar később kiegészült egy harsonával, majd egy dobbal és egy trombitával. A hangszereket a foglyoknak kellett megfizetniük. A zenekar tagjai napközben a faudvarban vagy az ácsműhelyben dolgoztak, így gyakorlásra csak a szabadidő maradt. Borzasztó volt látni és hallani, hogyan játszották a cigányok vidám indulóikat, míg az agyonhajszolt foglyok halott vagy haldokló bajtársaikat a zenekar mellett a táborba cipelték, vagy amikor a zenekarnak az ún. „kifizetéskor”, vagyis a foglyok korbácsolásakor kellett zenélnie. Másrésről soha nem felejttem el, amikor 1939 fagyos újévének estétjén röviddel az esti takarodó előtt, az első és második blokkosor között átfagyva, éhesen, az alakulótér alatt az utcán járva - sehol egy lélek, csend és különös varázslat, jégvirágok a barakkok ablakain, zúzmara a tetőkön, a talaj csikorog a hidegben, az este csillagfénytől világos, a fagytól pedig még a szenvedés és a félelem is szinte megdermed a levegőben -, szóval, akkor az egyik blokkból hegedű hangja csendült a fülembe. A cigányzene távoli, boldogabb időket és tájakat idézett, a puszta hangjait, dalokat Bécsből és Budapestről, hazai dalokat... 1940-ben Florstedt táborvezető elrendelte, hogy a foglyok alakítsanak külön fúvószenekart. A hangszerek kifizetését a

gazdasági irányításnak kellett volna magára vállálnia. Aztán egyszerűbb megoldást talált: „Fizessék meg a zsidók a zenét!” Így is történt. Ráadásul tizenkét hangszert rögtön lefoglalt az SS zenekara részére. A tábori zenekar foglyait ekkor felmentették a nehéz munka alól, így már jutott idejük próbálni. A blokkvezetők mindenesetre szívesen üzték el unalmukat a zenészek próbatermében, és egyik slágert a másik után húzták. A zenekart olyannyira igénybe vették, hogy még ebből a látszólag könnyű kommandóból is hat fogoly esett ki tüdőgyulladás és tuberkulózis miatt, egyikük például gégetuberkulózisban halt meg.

Amikor a táborba látogató érkezett, a zenekarnak rendszerint vidám nótákat kellett játszania. Hogy még pompásabb legyen a hatás, a zenekart 1941-ben az SS a jugoszláv királyi gárda uniformisába öltöztették - a színes holmit az SS „zsákmányolta”. Az új maszkokban a zenekar tagjai úgy néztek ki, akár a cirkuszigazgatók. Vasárnaponként a blokkokban játszottak a bajtársaknak, vagy az alakulótéren adtak koncertet.

A szinte elnyomhatatlan élni akarás és a kultúra iránti vágy a táborban vonósnegyeseket is életre hívott, néhány igen értékes előadást is tartottak. Sok időbe telt, míg a „társulat” megalakulhatott: egy zsidó blokkrangidős, aki 1939/1940 telén engedélyt adott egy kvartett megalakítására és a bajtársaknak rendezett koncertekre, először csupán a posztját veszítette el, nem sokkal később: az életét.

A tábori zenén kívül rádiót is lehetett hallgatni. A blokkvezetők, akik a kapunál álltak szolgálatban, a hangszórókat rá tudták kapcsolni a német rádióadókra, és így a foglyok hallgathatták a hivatalos műsorokat. Természetesen az egész a blokkvezetők kényétől-kedvétől függött. Néhány táborban a munkaidőn kívül ez rendszeresen meg is történt, másokban soha. Az éppen épülő táborokban, melyek száma különösen a háború alatt folyamatosan növekedett, egyáltalán nem volt rádió. A hangszórókból többnyire zenét közvetítettek, mivel az SS-tiszteket semmilyen szóbeli előadás nem érdekelte, így a Goebbels-gépezet propagandaáradatától szerencsére szinte teljesen megkíméltek minket. A zene ránk nagyon kellemesen hatott, az idősebb emberek viszont nem tudtak elaludni, ha a blokkvezetők éjjel 11-12 óráig nem kapcsolták ki a rádiót. Sok foglyot fosztottak meg így az alvás kevéske értékes óráitól. Kikapcsolódást és valódi

élvezetet nyújtottak vasárnap délután hat és hét óra között a Deutschlandsender filharmóniai koncertjei. Az élvezetet azért némileg beárnyékolta a blokkokban uralkodó lárma. Állandó volt a jövés-menés, a fapapucsek kopogása, bádogedények csörömpölése és egyéb kísérő zajok. Ráadásul, ha ezekre a koncertekre emlékezem, ma sem tudok nem gondolni a több tízezer áldozatra, akiket ezzel egyidőben kínoztak halálra vagy gázosítottak el a táborok sokaságában!

A foglyok egy része szabadidejét olvasásra fordította. A napilapok közül a Völkische Beobachter-t (VB-nek vagy egyszerűen a hülyék lapjának - „Verblödingsblatt” - becézték) forgatták előszeretettel, aztán annak a tartománynak az újságját, ahová a tábor tartozott, továbbá a foglyok hazai lapjait. Az SS egy-két színes magazint is engedélyezett. Itt-ott foglyokönyvtárakat nyitottak. Az alapításhoz a foglyok gyakran küldethettek maguknak könyveket, vagy pedig bizonyos pénzösszeget kellett adományozniuk, amelyből a parancsnokság nemzetiszocialista „műveket” vásárolt. Buchenwaldban a foglyok összeadott pénzéből (tíz és százezer márka közötti összegről lehetett szó) mégis mindössze 1009 könyvet szereztek be. A parancsnokság saját forrásból még 264 könyvet adományozott, ebből 60-60 példány Hitler „Mein Kampf”-ja volt és Alfred Rosenbergtől „A huszadik század mítosza”. Érdekes módon ezek mindig jó állapotban maradtak, vadonatújan, olvasatlanul heverték a könyvespolcokon. A könyvvállomány az évek során 13 811 állományba vett és még 2000 vászonkötésű példányra emelkedett. A háború kitörése után minden olyan könyvet, mely szerzőjének hazája Németországgal hadban állt, megsemmisítettek. Ha a foglyok arra hivatkoztak, hogy szakiroda-lomról van szó (ami persze nem volt igaz), akkor megkímélték őket, csak éppen újra kölcsönözni nem lehetett ezeket a műveket. Néhány hét elteltével aztán mégis az érdeklődők rendelkezésére bocsátották őket. A könyvtáraknak voltak nagyon értékes kötetei is. 1942/43 telén hónapokon keresztül önként jelentkeztem éjszakai őrésre, ugyanis a tábor 42-es blokkjában a rabok szekrényfiók gyanánt funkcionáló rekeszeikből folyton ellopták a kenyeret. Az igazi okom persze az volt, hogy reggel három és hat óra között egyedül ülhessek a nappali teremben, és ebben a pompás nyugalomban időt szakíthassak a könyvtár kincseinek tanulmányozására. Micsoda élmény Plátón Lakomáját, Galsworthy Hattyúdalát, vagy Heinét, Klabundot, Mehringet olvasgatni még akkor is, ha csupán egy elsötétített

lámpa gyenge fénye világítja meg az oldalakat! És micsoda élmény ebben a környezetben! Heine, Klabund, Mehring? Igen, illegálisan ők is fellelhetőek voltak a táborban, mégpedig az ún. régi anyag értékesítéséből. A nemzetiszocialisták sok olyan ember könyvtárát lefoglalták, akit az állam ellenségének kiáltottak ki, ezeket a könyveket aztán bezúzták. A hulladék egy része a táborokba került, ahol vécépapírnak használták. Ám a foglyok gondosan kiválogatták, ami még olvasható volt. Előfordult, hogy az ember Justinianus Pandectuszaira vagy más híres jogi művekre, igen sok esetben bibliára akadt. Időnként még meg lehetett menteni őket a „mellékhelyiségből”, ekkor viszont - nehogy a fogolytársak fellázadjanak - gyorsan pótlásról kellett gondoskodni, ami egyáltalán nem volt könnyű, mert a táborokban jelentős papírhiány uralkodott. Dachauban Karl Kraus életművének sok kötete fellelhető volt; őt magát a kegyes halál időben megóvta attól, hogy „az emberiség végnapjait” új formájában átélje és megszenvedje.

A táborban az ember csupán a felvázolt kivételes körülmények között lehetett egyedül, egyébként soha. A pihenés leghatékonyabb formájától fosztották meg az embert. A foglyok ezreinek mégis jót tett (ha egyáltalában helyes itt ezt a jelzőt használni, hogy jó), miszerint a helyzetüket nem volt idejük elég alaposan átgondolni, különben biztosan már jóval előbb búskomorra váltak volna, mint egyébként...

1941 májusában egy kivételes fordulat magával hozta Buchenwaldba a mozit. A német koncentrációs táborokban ez volt az első ilyen alkalom, és valószínűleg az utolsó is. Az építési engedélyt úgy szerezték meg, hogy a fotórészleg kápója olyan vonzóan vázolta fel a dolgot, ahogy csak tudta: a fejenként 30 pfenniges belépődíj és a régi, sokat játszott filmenként 35 márkás költség-hozzájárulás mellett a tiszta nyereség olyan magas volt, hogy az SS-igazgatás számára hihetetlenül kifizetődővé vált a foglyok ilyen formában történő szórakoztatása. Az embernek csak ismernie kellett az SS-tábor pszichológiáját: a korrupt pénzhőség rég elmosta az egykori célkitűzéseket. Már az első félévben 23 000 birodalmi márkát fordíthattak részegeskedésre a parancsnoki kasszából. Az üzlet még a belépőjegyek későbbi, fejenként 20 pfennigre csökkentése mellett is kifizetődő maradt, mivel a táborlakók számának növekedésével a látogatók száma is emelkedett. A filmeket nem volt mindig egyszerű Berlinből

megszerezni. SS-tiszteket kellett korrumpálni és diplomáciai fortélyokat bevetni, hogy újra és újra futárt küldhessenek a fővárosba. Volt olyan időszak a tábor életében, amikor hetente vagy kéthetente egy alkalommal szórakoztató és kultúrfilmeket adtak. A tábor általánosan borzasztó körülményeire való tekintettel akadt olyan bajtárs, aki soha nem ment moziba. Másoknak éppen az illúzió néhány órája adott új erőt a szörnyűségek további elviseléséhez.

EGÉSZSÉGÜGYI ÁLLAPOTOK A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

A koncentrációs táborban betegnek lenni kezdettől fogva katasztrófát jelentett. És ezrek betegedtek meg, akiket megszokott életkörülményei közül kiszakítottak, és hirtelen ebbe a borzasztó kísérőjelenségekkel együtt járó, nyomorúságos miliőbe helyeztek. Nem csupán a nehéz külső körülmények, hanem a tudat is, hogy az ember immár teljesen feleslegessé és értéktelenné vált, játszott igen jelentős szerepet a megbetegedésekben. Pedig az ember minden táborban és a folyton szeme előtt zajló gyakorlatból tudhatta, hogy a beteg fogolyra milyen sors vár, vagy milyet szánnak neki: a halálos ítélet minden pillanatban feje fölött lebegett, és a végső bíró mindenekelőtt annak az alakjában testesült meg, aki a táboron kívüli világban gyógyulást hoz a betegágyba: az orvoséban! „Az én táboromban nincsenek betegek. Itt csak egészségesek és halottak vannak!” - szokta mondani Koch, és a legtöbb tábori SS-orvos ennek értelmében cselekedett.

Ha a fogoly nem ismerte alaposan a fogolykórházi tartózkodás veszélyeit, (Reviernek hívták - jelentése körzet, betegszoba), és nem voltak jó kapcsolatai, akkor a fogolykórházat félelmében messziről elkerülte, hacsak nem volt olyan naiv, hogy beutaltassa magát. A kórházban volt ambuláns kezelés, aztán ún. elfekvő, fogászat és gyengélkedő részleg. Az ambuláns kezeléshez vezető út sok táborban maga volt a kínszenvedés. A buchenwaldi betegszoba például 1938-tól a táborban megmaradt erdőben állt. A beteg térdig érő sárban, farönkökön és gyökereken keresztül vonszolta magát a betegszoba barakkjaihoz, már amennyiben sikerült e céllal munkakommandóját elhagynia. Az egyetlen ide vezető, kavicsal beszórt utat az SS-orvosoknak és az SS-személyzetnek tartották fenn. Minden foglyot, aki használni merte, botütésekkel úztek le róla. Ha a beteg végre megérkezett, hosszasan sorban kellett állnia a szabadban - minden időjárási viszonytátság

közepette is fényesen tiszta cipőben. Annyi volt a beteg, hogy akkor sem lehetett volna mindegyiküket kezelni, ha erre a szándék meglett volna... Ezenkívül pedig újra és újra olyan foglyok keveredtek ide, akik csak a munka alól akarták magukat kivonni, ezért az első radikális betegszűrést egy robusztus fogolyportás végezte el. Ha a délelőtti folyamán az SS-tábori orvos a foglyok kezelésének általa megvetett „piszkos” üzletében kegyesen megjelent, pofonokkal és rúgásokkal elvégezte a második válogatást. Akit még ezzel sem lehetett elűzni, az minden kétséget kizáróan beteg volt, és bebocsáttatást nyert.

A betegszobába lépés előtt a betegnek ki kellett bújni a cipőjéből (amelyet alkalmanként elloptak, sokszor elcseréltek, és az ilyesmi elképzelhetetlen katasztrófával járt). A betegek egy részét az ápolók, a különleges eseteket pedig az SS-orvos elé vezették vizsgálatra. Levetkőzni a huzatos folyosón kellett, amelyet természetesen nem fűtöttek, és meztelenül kellett várni, amíg az embert bebocsátották. Csak edzett fizikumúak állták ki ezt a beteg-előkezelést, igazán nem volt nehéz, mondjuk, a kötőszövetgyulladás mellé még egy kiadós tüdőgyulladást is összeszedni.

Az ambuláns kezelést foglyok végezték. A meglévő eszközök keretein belül megtették, ami lehetséges volt - az ismert mottó szerint: a köldök fölé jódot, a köldök alá aszpirint. Buchenwaldban dicséretre méltó kivételt képzett a sebkezelés, amelyre az ápolók nagy gondot fordítottak.

A foglyok fogászati kezelése az egyes táborokban nagyon különbözött. Legtöbbször csak későn vezették be, néhány koncentrációs táborban soha. A kórházak gondozószemélyzete - mindenféle fogorvosi ismeret híján - legjobb tudása szerint kezelte a bajtársakat, vagyis belátása szerint. A fájó fogat kihúzták - ha egyáltalán megtalálták! Nem ritkán egészséges fogak látták kárát. Fájdalomcsillapító injekció általában nem létezett. A beteg fogat igen gyakran nem kihúzták, hanem kitörték, így sokszor még évek múlva is ezeket a fájó gyökérmaradványokat kellett eltávolítani.

A dachau-i koncentrációs tábor igen korán kapott saját fogászati részleget. Buchenwaldban 1939 júniusában nagyon modern fogászatot rendeztek be, bár szakmailag képzett személyzet nélkül. Az első „SS-fogorvos” Coldewey Oberscharführer volt, aki még soha nem praktizált, és első kísérleteit a foglyokon végezte. Tehetségtelenségéhez szadista hajlam párosult. A kezelés

előtt például büntető-gyakorlatozni kellett! Szinte egyetlen foghúzási kísérlete sem sikerült, így később nagyobb műtétek váltak szükségessé. Ha felfedezett egy aranyfogat, azonnal kihúzta azzal a megjegyzéssel, hogy a fogat nem lehet megtartani. Ellenkezni magától értetődően nem lehetett. A fogászati részleg bejáratánál felirat állt, amely a fogolynak nyomatékosan megtiltotta, hogy az SS-fogorvos utasításaival ellenkezzen.

Himmler Reichsführer két alkalommal is kiadott parancsára (1940. szeptember 23. és 1942. december 23.) az SS-fogorvosoknak a halott rabok aranyfogát is ki kellett törniük, az élőknek pedig a „már nem javítható” aranyfogait eltávolítaniuk. A buchenwaldi tábori orvos rendelkezésre álló havi jelentései szerint csak itt havi 182-504 g aranyat zsákmányoltak ily módon. Koch parancsnok ebből az aranyból többek között egy diákos „Bierzipfelt” készítettett magának az óraláncára, amelybe értelemszerűen gyermekei születési évét gravírozta. (A müncheni sörfesztiválon a börgallérba vésették a családfát, ez volt a Bierzipfel. (a ford.)) Az így megrabolt élő foglyok számlájára jóváírtak valami nevetséges összeget. A halottak fogának aranyát a Berlini Központba küldték - pontos adatokkal az elhunyt származásáról, nevéről és számáról, illetve egy nyugtával ellátva a súlyukat illetően -, ahol aztán beolvasztották, és a német fogászatban újra hasznosították. A hullarablást kivételes korrektséggel és bürokratikusan művelték.

Lassacskán fogorvos és fogtechnikus foglyok is bebocsáttatást nyertek a fogászati részlegre, és az évek során odáig jutottak, hogy SS-tisztek foglyokat már egyáltalán nem kezeltek, sőt ellenkezőleg, a foglyok kezelték az SS-tiszteket. Ezeket a szakembereket akár táborról táborra is küldözgették. Buchenwaldban az SS számára már 1938-tól léteztek fogászati részlegek, egy a parancsnokság és a Totenkopf-Sturmbann számára, egy második a csapatok és azok hozzátartozói számára. A részlegeket korszerűen rendezték be. Nagy különbség mutatkozott a vezetők és a legénység kezelése között. Míg az egyszerű katonák összes beteg fogukat kihúzták, az SS-vezetőkét minden eszközzel próbálták megmenteni. A vezetők minden fogpótlását arannyal végezték, amely az elhunyt foglyok szájából származott. Fogsorok készítésekor is szigorú különbséget tettek vezetők és legénység között: hidat csak SS-vezetőknek készítettek.

A személyzeti foglyok kezdettől fogva ügyeltek rá, hogy baj társaikon segítsenek, ahogy csak tudnak. A részlegeken - saját életük kockázatával - oly módon dolgoztak illegálisan, amelyről csak nehezen lehet elképzelést alkotni. Műfogsort, protézist, hidat készítettek olyan foglyoknak, akiknek fogait az SS kiverte, vagy akik az általános tábori körülmények miatt veszítették el őket. A kezelés rendszeresen elcsent eszközökkel és fájdalommentesen történt, míg az utolsó években az SS-legénység számára már nem állt rendelkezésre fájdalomcsillapító. Mindenesetre az SS fogászati részlegére vezető út, ahol lehetőség nyílt illegális, kivételes kezelésekre, korántsem állt minden bajtárs számára nyitva. A foglyok fogászati részlegére viszont könnyebben bejuthattak. Ez a kórházban volt fellelhető, és az évek során egyre jobban és jobban dolgozott. A foglyok protézisének elkészítéséhez az SS-WVHA különleges engedélyére lett volna szükség, ám a táborban már egyetlen ember sem tartotta magát ehhez a rendelkezéshez, s a fogorvosok egyre inkább illegálisan dolgoztak.

A foglyokórházi tartózkodás mindig nehéz kérdés volt. Az ágyak folyamatosan elégtelen száma miatt csak a legsúlyosabb eseteket lehetett felvenni. A fő mérce a láz magassága volt. Csak a tábori orvosok dönthették el, ki „alkalmas” kórházi kezelésre, és ki nem. Mivel gyakran elkerülték a kórházat, nem volt igazi áttekintésük. Ezért a betegfelvétel néhány táborban lassacskán a betegszoba kápójának kezébe került. Az auschwitz-i koncentrációs táborban a kórházi kezelésre való felvétel a következőképpen zajlott: a betegek este érkeztek az ambulanciára, ahol egy orvos (szintén fogoly) nagyon gyorsan megvizsgálta őket. Ha állapotuk nagyon rossz volt, rögtön felvették őket, és az ún. felvételi terembe kerültek. A maradékot újra elküldték. A betegek a felvételi teremben színes összevisszaságban feküdtek - hogy valakinek flekktífusza, hasmenése, tüdőgyulladása vagy lábtörése volt, egyre ment. Egy részük általában meghalt, még mielőtt az SS-orvosnak megmutathatták volna. A következő délelőtt ezek a súlyos betegek, és az előző nap elküldött, de azért valamilyen oknál fogva mégis felvételt nyert betegek ún. „előzetes orvosi jelentéssel” az ambulanciára kerültek, ahol - nemzetiség, nem pedig betegség szerint csoportosítva - meztelenre vetkőzve kellett a kőpadlón várakozniuk, míg a tábori doktor úr kialudta magát és méltóztatott megjelenni. Ha végül megérkezett, akkor minden betegnek fel kellett mutatnia a beteglapját. Ezek után az SS-es szortírozta őket: jobbra - balra, jobbra - balra... Az egyik részt felvették a kórházba, a másik részt

azonnal „beinjekciózták” A Schreibstube rögtön az előzetes orvosi jelentés után megkapta a meggyilkoltak beteglapját is „leselejtezni!” megjegyzéssel. Ezért a jog, hogy önállóan betegeket vehettek fel kórházi kezelésre, kivételes jelentőséggel bírt a betegszoba kápói számára.

A munka minden tábor betegszobájában nehéz volt, és mindenekelőtt felelősségteljes. A berendezés eleinte mindenhol borzasztó primitív, és még évekig hiányos volt. Mindenekelőtt a megfelelő mennyiségű gyógyszer hiányzott. Ahol csak tudták, ellopták az SS betegszobáiból, vagy pedig már rögtön akkor, amikor a gyógyszereket tartalmazó csomagok megérkeztek az SS raktárából. Műteti lehetőség csak később kínálkozott, Buchenwaldban csupán 1939-től, amikor Dr. Ding, az akkori tábori orvos egy második, ún. aszeptikus műtőt hozott létre. 1939/40 telén - utólag alig hihető, a tábori viszonyok számára azonban nagy jelentőséggel bírt - egy sor munkakommandó közreműködésével illegálisan saját műtőépületet építettek, amibe Dr. Blies tábori orvos hallgatólagosan beleegyezett. Az ott alkalmazott munkaerőt a betegszoba konyhájának diétás ételével jutalmazták. A legtöbb fogoly, aki ezeket az összefüggéseket nem ismerte, de tudott bajtársai jobb élelemellátásáról, ilyen esetekben természetesen jajveszékelt a „korrupció” miatt. Valóban: hónapokon keresztül később jelentették a haláleseteket, és a halottak ételadagját továbbra is felvették. Ennek a műtőnek a felszerelése egészen hihetetlen módon ment végbe. Egy fogoly, a kölni Kurt Leeser, orvosi felszereléseket tartalmazó csomagokat cserélt el. A felszerelésnek a buchenwaldi SS-kórházból kellett volna a mauthauseni SS-hez eljutnia. Amikor a dobozokat teherautókra pakolták, Leeser az eszközöket a buchenwaldi táborba vitette.

Hogy miképpen sikerülhetett ez egy fogolynak? Kurt Leeser esete mindenképpen rendhagyó és szinte hihetetlen történet! Először is: rengetegen ismerték őt, a dachaui és buchenwaldi bajtársak ezrei. Kurt Leeser tíz évet tölt el a két táborban, összesen 249 botütést, tucatnyi más büntetést, még a kikötést is túléli anélkül, hogy energiáját és humorát elvesztené. Kifogyhatatlan az SS elleni ügyeskedések kitalálásában, vitathatatlan mestere az „organizálásnak”- de ez még mind semmi! Leeser fertőtlenítőként dolgozott, ezért fehér SS-orvosi köpenyt viselt. Előfordult például, hogy olyan újoncok előtt, akik még nem ismerhették őt, SS-vezetőnek adta ki magát. Rájuk ripakodott, hogy azonnal menjenek a postára, és „azt a

csomagot ott” adják fel egy városi címre. (Foglyok nem adhattak fel csomagokat!). Egy alkalommal házkutatás során a címzett lakásán véletlenül fény derült a dologra, Leeser ismételtensz megszennvedett botbűntetés után hat hónapra az egyik legrosszabb külső kommandóba került.

Visszatérve arra a fent említett esetre, amikor Kurt Leeser az aszeptikus műtő teljes felszerelését illegálisan beszerezte, elmondhatjuk, hogy az SS három egész éven keresztül levelezett ide-oda Mauthausen, Buchenwald és a Waffen-SS Berlin Egészségügyi Intézetének „Egészségtechnikai Hivatala”, a Központi Egészségügyi Tábor és az SS-WVHA között anélkül, hogy a megoldás kulcsára rájöttek volna. (A tájékozott és agyafűrt foglyok levelek elsikkasztásával, táviratok megcsönkítésével és hasonlókkal igyekeztek megnehezíteni a dolgukat!)

Mindez jó bizonyítéka annak, hogy mennyire túlburjázott az SS szervezete, és hogy soraiban az egyes érdekek mennyire egymás ellen hatottak, hiszen a foglyok fontihoz hasonló huszárvágásai egy egységesebben és világosabban működő szervezet esetében elképzelhetetlenek lettek volna. A buchenwaldi tábor SS-orvosának a foglyok azt mondták, a megrendelt készülékek és eszközök megérkeztek Mauthausenbe. A foglyokórházban senki sem foglalkozott az állítást igazoló dokumentumokkal.

Az SS orvosi vezetése a következő módon állt össze: a szervezet élén a Waffen-SS itt állomásozó orvosa állt. Ő volt a tábori orvos felettese. A két posztot időnként összevonták. A helyi orvos nem függött a tábori vezetőségtől, ami bizonyos körülmények között nagy horderejű beavatkozást és befolyást tett lehetővé, valamint azt, hogy az SS-betegszoba és a foglyokórház foglyai összejátszhassanak. Ő az SS-WVHA DIII -as Hivatali Csoportjának „vezető koncentrációs tábori orvosa” alatt állt. A tábori orvos mellé, ha szükségesnek tűnt, második és harmadik tábori orvost rendeltek, illetve több egészségügyi hivatali rangot (SDG) viselő tisztet. Közülük néhányan igen hírhedté váltak. Buchenwaldban a legismertebb SDG a közel 60 éves, magas, nagy, robusztus és erősen iszákos Wilhelm SS-Hauptscharführer volt, akinek feladata a tábori orvos helyetteseként a foglyok méreginjekcióval történő meggyilkolása volt.

Még szólnunk néhány szót a tábori orvosok szaktudásáról, nevük ugyanis más összefüggésekben is újra és újra fel fog bukkanni. Tevékenységük ugyanis

ritkán korlátozódott egyetlen koncentrációs táborra, gyakran helyezték át őket, vagy több külső tábor „gondozását” is a kezükben tartották; mint például Dr. Kirchert SS-Obersturmbannführer, Dr. Ding SS-Sturmbannführer, aki később felvette a Schuler nevet, Dr. Wagner SS-Untersturmführer, Dr. Eisele SS-Obersturmführer, Dr. Hoven SS-Hauptsturmführer, Dr. Plaza SS-Hauptsturmführer, Dr. Schiedlausky SS-Hauptsturmführer. Jellemző és szakmai kvalitásaik eltérőek voltak. Általában jobban értettek az „organizáláshoz”, mint a gyógyításhoz, és általában jobban űzték a gyilkolás, mint a megmentés művészetét. Akadt közöttük olyan, aki nem tudta elviselni a körülményeket, és amilyen gyorsan csak lehetett, kijelentkezett a táborból, mint például Dr. Hofer SS-Hauptsturmführer, akinek már a helyettes tábori orvosi poszt elegendő volt, hogy rögtön jelentkezzen a frontra. A következő beszélgetés zajlott le közte és Dr. Lolling SS-Standartenführer, a koncentrációs táborok vezető orvosa között, nem sokkal Hofer buchenwaldi hivatalba lépése után.

Hofer: „Kész vagyok arra, hogy a tábort mint első tábori orvos gondozzam, és biztosítom Önt, hogy a halottak száma a minimumra fog csökkenni, amely folyamat már most megkezdődött.” Lolling: „Ezért nem lesz magából első tábori orvos.” Hofer: „Akkor kérem, hogy helyezzenek át valamelyik harcoló alakulathoz.” És néhány nap múlva Hofer már nem volt a táborban..

Buchenwaldban a fent említett tábori orvosok közül Kirchert és Eisele voltak a legrosszabbak. Dr. Ding-Schuler alatt a viszonyok valamelyest javultak. Dr. Blies (SS-tartalékos) nem minden megértés nélkül viszonyult a foglyok szükségleteihez. Dr. Hovennek volt pozitív, de rossz, negatív oldala is. Dr. Schiedlausky már a ravenbrücki női koncentrációs táborban is gazember hírében állott. A kívülálló számára korrekt embernek tűnt, valójában sötét gazember volt, akinek rengeteg szörnyűség tapadt a nevéhez.

Az egészségügyi személyzeti foglyok különösen az első időkben teljesen tanulatlanok voltak. Lassacskán viszont nagy gyakorlati tapasztalatra tettek szert. Buchenwaldban az első betegszoba-kápolna valódi foglalkozását tekintve nyomdász volt, utóda, Walter Krámer vasesztergályos. Krámer erős, bátor személyiség volt, hihetetlenül szorgalmas, és nagy szervezőképességgel bírt. Idővel kiváló seborvossá vált! A betegszoba kápolna posztja minden koncentrációs táborban szokatlan befolyással volt az összhelyzetre. A posztot

ezért maguk a foglyok sem szakemberekkel töltették be - még ha sokszor lehetséges is lett volna -, hanem mindig olyan emberrel, aki a táborban uralkodó réteg feltétel nélküli képviselője volt. Amikor például 1941 novemberében Krámer kápót és legközelebbi munkatársát, Peixet az SS agyonlőtte, a foglykórház vezetése nem került rögtön igazi orvos kezébe, hanem inkább rábízták a kommunista Reichstag-képviselőre, Ernst Busséra. Ernst Busse tevékenysége helyettesével, a drezdai Otto Kippel együtt az egyre növekvő betegszoba-üzem tisztán szervezeti és személyzeti oldalára korlátozódott, és nagyban hozzájárult a körülmények konszolidálásához. Egy szakember a kórház élén tagadhatatlanul katasztrófához vezetett volna, mert nem tudott volna a távolba nyúló, minden vonatkozásban szerepet játszó, többször halálos kimenetelű intrikákkal megbirkózni.

Orvos foglyokat Buchenwaldban először az ún. zsidó betegszobán foglalkoztattak. 1938-ban a zsidók és a beteg zsidók száma folyamatosan nőtt a táborban. Egy - már eddig is betegszobabiokként szolgáló - külön blokkot kizárólag zsidók részére tartottak fenn. Azért engedtek ide olyan foglyokat, akik zsidó származású orvosok voltak, mert az SS-orvosok természetesen nem óhajtottak zsidókkal foglalkozni. Bár ők engedélyezték a zsidó betegszobát, a 2. sz. blokk mégis szálla volt a tábori vezetés szemében. A betegszoba nem tudta megvédeni a zsidókat az SS-től és a kínzásoktól.

Rödl Sturmbannführer egyszer blokklátogatást tett, és a gondozók apró szekrényeiben normál adag margarint talált, ami viszont neki túl nagynak tűnt. Erre a zsidó betegszoba összes ápolóját a kapuhoz hívatta, és mindannyiukat 25 botütéssel sújtotta. A büntetést sokan „nagyon is igazságosnak” találták a szobaügyeletesek mértéktelen üzérkedésére való tekintettel, pedig éppen ebben az esetben az igazságtalanság csúcspontja volt, mivel a zsidó betegszobában az ételadagok kiosztása példásan zajlott.

1939-ben feloszlatták a zsidó betegszobát, és a foglykórháznak is megtiltották a zsidók kezelését. A tilalom elég sokáig életben maradt - a zsidók felőlük nyugodtan meghalhattak. Azt viszont engedélyezték, hogy fogly orvosokat vegyenek fel a betegszobában dolgozó személyzetbe. Buchenwaldban 1945-re a különböző nemzetiségű orvos foglyok száma körülbelül 70-re emelkedett. Mellettük 280 ápoló dolgozott. 1944 végétől akadt már egy-két blokkorvos is, akiket a foglyokból álló ún. belső

táborvezetés ügyes szervezése segítségével sikerült kineveztetni.

A betegszoba nem csupán az a hely volt, ahol a betegeket ápolták és meggyógyították, hanem egyben az SS-orvosok kísérleti terepe is. A legtöbb koncentrációs táborban valóságos élveboncolást hajtottak végre beteg, illetve egészséges foglyokon. Ha az ember egyszer bekerült a betegszobák kezelési gépezetébe, bármikor becsvágyó „kísérleti” szándék áldozatává válhatott. A buchenwaldi koncentrációs táborban ilyen tekintetben a legrosszabb kétség kívül Dr. Eisele volt. 1940 és 1943 között véghez vitt tettei túlszárnyaltak minden aljasságot, amit SS-orvos valaha is elkövetett. „Továbbképzése” érdekében élve boncolt fel embereket, aminek során áldozatait meggyilkolta; a tábor utcáiról válogatás nélkül vezetett rabokat az ambulanciára, hogy apomorfin injekciót adjon nekik, és a kiváltott hatásban gyönyörködjön. Teljesen szükségtelenül hajtott végre műtéteket és végtag-amputációkat. Az áldozat narkózisa szóba sem jöhetett. Max Nebig, hollandiai zsidó volt egyike annak a néhány túlélőnek, aki maga is Eisele kísérleti nyulának számított. Eisele májrezekciót hajtott végre Max Nebigen (a műtét egyedülként mentette meg egy később ismertető máuthauseni haláltranszporttól). Amikor végül injekció által kellett volna meghalnia, a betegszoba kápoja ártatlan vízinjekciót adott be neki, majd eltűntette Eisele szeme elől a „haldoklót”: a tbc-osztályra vitette, ahová az SS-orvos a fertőzéstől való félelmében soha be nem tette a lábát. 1945-ig élt itt Nebig háborítatlanul. Egy nap 30, járni nem tudó beteget Eisele parancsára a 4. blokkba vittek. Itt teát készített nekik, amelybe Eisele erős sósav oldatot öntött. A szívgyengeségben szenvedők rögtön meghaltak, a többieket „beinjekcióztatta”.

A betegek tudatos gyilkolása a betegszobán az SS körében mindenütt sokkal gyakoribb volt, mint a kísérletezés. Auschwitzban például teljesen rendszeresen üzték. Ha a betegek száma túllépett egy bizonyos számot, egyszerűen „beinjekciózták” őket. Az akció úgy zajlott, hogy a két ember által szorosan lefogott fogoly 10 cm³ fenolinjekciót kapott közvetlenül a szívébe. Az SS nagyon nagyvonalú volt a „betegségek” megállapításában, amelyek a foglyok életét az ő szemükben értéktelenné tették. Auschwitzban gyakran előfordult, hogy újoncok az egészségi állapotukra vonatkozó kérdésre - mit sem sejtve - megadtak valamilyen „fájdalmat”, hogy könnyebb munkához jussanak. Szép sorjában a foglyokórházba rendelték

és megmérgezték őket. A még teljesen munkaképes foglyok közül is halálos áldozatok egész csoportjait válogatták ki. Az esti gyülekezőn egyszerűen elhangzott: „Nadrágot felgyűrni!”, és az SDG vagy akár egy blokkvezető végigment a sorokon és kikereste, akinek a lába dagadt volt. Ezeknek a „betegeknek” elő kellett lépniük.

„Balra át! Lelépni!” - hangzott a vezényszó. Irány a kórház. Itt közvetlenül a hullaterembe vezették őket, melynek bejáratánál az SDG állt injekcióval a kezében. Százak lehettek, akiket így egy este leforgása alatt beinjekcióztak. Az SS-orvosok mellett különösen a rettegett Klahr SDG volt, az ő lelkén auschwitz-i foglyok ezreinek halála szárad. Buchenwaldban Dr. Hoven egyszer szivarral a kezében, jókedvűen ballagott ki a műtőből - miután evipannátrium injekcióval egy sor foglyot „eltett láb alól” -, és egy dalt dudorászott: „És ismét véget ér egy szép nap...”

Hoven, aki egyidejűleg nagyon sokat tett a tábor egészségéért és egyes foglyokért, körülbelül másfél évig folytatta üzelmeit, és voltak olyan hetek, amikor foglyok tucatjait küldte a bemutatott módon a túlvilágra. Hoven cinkosa és asszisztense Dr. Plaza SS-Hauptsturmführer volt, később tábori orvos Nordhausenben, Dachauban és Ohrdrufban. Akit „likvidálásra” kijelöltek, az a kórház egy meghatározott termébe került, egy időben a 7. terembe. Tíz ágy állt itt, és egyik beteg sem tudta, milyen sors vár rá. Mivel a teremnek rácsos ablakai voltak, a legtöbben azt hitték, egyfajta letartóztatásról van szó. Ha parancs érkezett az „áthelyezésükről”, akkor a műtőbe vitték őket. Mind a hullateremben végezte. Gyógyíthatatlan betegek a legritkább esetben kerültek az áldozatok közé. A 7. termet hetente háromszor-négyszer „takarították ki” ily módon, majd népesítették be újra. A hatvanéves Wilhelm SS-Hauptscharführer, az SDG főnöke - a betegszobán csak „az öreg Willem” néven futott - másképp is eljárhatott. Egyszer egy ápoló fogoly egy beteget vitt fürdetni, Wilhelm meglátta, és ráordított az ápolóra: „Téged meg mi lelt, egy ilyen roncsot megfürdetni? Ebből szappant csinálunk!” Felírta a beteg számát, akit még aznap este „áthelyeztek”.

Az olvasó megértheti, hogy a koncentrációs táborban ilyen körülmények között senki sem bízott volna a foglykórházban, ha... igen, ha a legtöbb fogoly tudta volna, mi történik ott! Ez a tudatlanság a koncentrációs táborok egyik legirtózatosabb ténye. Újonnan érkezettek tízezrei mit sem sejtettek, és

a „régiek” ha egyáltalán biztosat tudtak, nem világosították fel őket, mert a frissen érkezettek túlságosan tapasztalatlanok és naivok voltak, mint ahogy épp elég tragikus példa bizonyítja, és fűnek-fának tovább mesélték volna - közléseik igazának bizonyítékként informátoruk nevével hivatkozva -, és az embert abban a szempillantásban elintézték volna. Négy út volt csupán a táborban, hogy az ember megmeneküljön a veszélytől: először is nem betegnek lenni, másodszor valamiféle szolgálatot tenni az illegális tábori közösségnek, és az SS ellen politikailag valamit felmutatni, harmadszor jó kapcsolatot fenntartani a megfelelő emberekkel, negyedszer a kórházi kommandóhoz tartozni. Garanciát, hogy a halálmalom megkíméli az embert, egyik felsorolt út sem kínált, és együtt a négy sem volt elegendő, hogy valakit megmentsen. Viszonylag mégis akkor volt az ember a legnagyobb biztonságban, ha ezeknek a feltételeknek eleget tett.

A kórház, amelyben az SS borzalmas kísérleteit végezte, egyidejűleg számtalan bajtárs életének „megmentője” volt. Különösen az olyan koncentrációs táborokra igaz ez a megállapítás, ahol a politikaiak jelentős befolyással bírtak. Nem csak a betegeket mentették meg lehetőség szerint, hanem azokat az egészségeseket is, akiket haláltranszportokba szántak, vagy éppen a a fejük felett lebegett egy halálos ítélet kihirdetésének a veszélye. Betegnek nyilvánították őket, így óvva meg ezeket a szerencsétleneket az azonnali haláltól. Kivételes esetekben, ha minden kötél szakadt, a halálos veszélyben forgó rabokról kiállítottak egy írást, miszerint az illető meghalt, ők pedig más elhunytak nevével és számával éltek tovább.

Így történt ez 3 belga, 26 orosz hadifogoly, egy német és több külföldi zsidó esetében a buchenwaldi betegszobán. Másokat, akiket a Politikai Osztály a haláltranszportokba szánt, „betegnek” és „nem szállíthatónak” nyilvánítottak egészen addig, míg valamely módon biztonságba nem helyezték őket. Ez idő alatt természetesen ki kellett őket vonni az SS-orvosok ellenőrzései alól, ami néha nem is volt olyan nehéz, mert a tábori orvosok csak a gyilkolásban mutatkoztak olyan kötelességtudónak, egyébként nem, így nem nagyon fordultak meg a betegszobán. Különösen a tuberkulózis-osztályok bizonyultak arra alkalmasnak, hogy a bajtársakat hónapokon, olykor éveken keresztül elrejtse, mert az SS nagyon félt a fertőzéstől. Én is - egy sor régi fogollyal együtt - a tbc-osztályon menekültem meg három alkalommal is attól, hogy az auschwitzi koncentrációs

táborba küldjenek. Természetesen a tbc-osztályon is utolérhette az embert a halál. Wilhelm Hauptscharführer hetente vizitelt, és a leggyengébbeket „áthelyeztette”. A rabápolók természetesen igyekeztek minden betegről lehetőleg jó körképet adni. Az SS-vizitek alkalmával az itt elrejtetteknek igen gyorsan el kellett tűnniük a zászlós szeme elől.

A gyengélkedő foglyai is sokat tettek bajtársaikért. A gyengélkedő (nem minden táborban létezett!) külön munkakommandónak számított, viszont a foglyakórházból kapta a parancsokat. Beutalót is a foglyakórházon keresztül lehetett szerezni. Olyan foglyokat irányítottak ide, akiknek panaszai nem voltak elég súlyosak, hogy kórházi betegállományba felvegyék őket, valamint a lábadozókat, akiket a foglyakórházból elbocsátottak. Számukat lehetőség szerint a tábori orvosok és a munkaszolgálat- vagy a munkabevetési vezetők korlátozták. „Gyengélkedő-cédulával” a fogoly egy-két napig a blokkjában vagy a betegszoba egy külön termében tartózkodhatott. Az első években a „pihenés” sokszor abból állt, hogy a kímélendő minden időjárási viszontagság mellett a szabadban fát hordhattak, sőt a gyengélkedő kommandót később gyakran kőhordásra parancsolták, vagy a fogoly-ruhakamrák ruhabáláinak cipelésére, illetve földhordásra a kertészetben! 1942 januárjában a buchenwaldi koncentrációs tábor 7964 foglyából 82 volt gyengélkedőn. 1945 márciusában, amikor a tábor összesen 82 400 foglyából kb. 30 000 tartózkodott a törzstáborban, 1542. Az első említett időpontban tehát a fogolylétszámnak kicsit több, mint egy százaléka, a másodikban kereken öt. A foglyok ezen a téren is egyre inkább keresztülvitték az SS ellen irányuló szívós törekvésüket az életben maradás érdekében! Az öreg foglyok közül néhányan a gyengélkedőn pihenték ki a hosszú rabévek fáradságait.

A lebukás veszélye természetesen őket is fenyegette. Előfordult, hogy a gyengélkedőn „pihenők” 25 százalékát hirtelen a mozgássérültek blokkjának foglyaival cserélték ki. A kórház ápolói, amint a rabok között oly jól működő hírszolgálat jelentette nekik az ellenőrzést, amilyen gyorsan csak tudták, behozták a gyengélkedőre a megfelelő számú mozgássérültet. Szegényeknek sejtelmük sem volt semmiről, és ezért rettentően meg voltak ijedve. Őket aztán arra a fél órára, amíg az ellenőrzés tartott a gyengélkedő betegek soraiba állították, míg az egészséges „gyengélkedők” a legsürgősebben „leléptek”. Amilyenek persze a tábori körülmények voltak, a gyengélkedőre

korántsem jutott el sok olyan megbetegedett rab, akinek tényleg szüksége lett volna a pihenésre. „Kapcsolatok” nélkül általában semmi sem sikerülhetett a táborban.

A koncentrációs táborokban egyébként az általános higiéniai körülmények igen gyatrák voltak, ha egyáltalán annak lehet nevezni őket. A legtöbb tábor krónikus vízhiánya még tovább rontotta a helyzetet. A háború utolsó éveiben mindenhol olyan transzportok érkeztek, melyekben a rabok tetvesek voltak. Igencsak szükségessé vált az alapos fertőtlenítés. Idővel sikerült a foglyoknak megszervezniük, bár a fertőtlenítőszer megszerzése igen sok nehézségbe ütközött. A szigorú, heti kétszeri tetűellenőrzés, amelyet a blokkokban külön „higiéniai” őr végzett, nagyban hozzájárult, hogy a buchenwaldi tábor például viszonylag járványmentes maradt, míg más táborokban, különösen a keletiekben, borzalmas járványok törtek ki. 1939-től kezdve a buchenwaldi, a dachaui és a sachsenhauseni koncentrációs tábor minden foglyát beoltották hastífusz és vérhas ellen, 1943-tól bizonyos évjáratú franciákat skarlát ellen, mert közöttük vésszesen terjedt ez a betegség. 1944-től minden ún. fogoly funkcionáriust megkapta a táborban előállított, flekktífusz elleni védőoltást. A tábori orvosok közül néhányan támogatták az intézkedéseket, mert az SS attól félt, hogy a kitörő járványos betegségek az ő soraikat is megfertőzhetik. Hiszen közzismert volt, hogy a flekktífusz, hastífusz és egyéb járványok már korábban is száz és száz áldozatot követeltek a táborokban. A koncentrációs táborokban a járványok kitörését teljesen megakadályozni az ott uralkodó körülmények miatt természetesen nem volt lehetséges. A legtöbb tábor annyira staphylo- és streptococcus-fertőzött volt, hogy bizonyos bőr- és szembetegségeket, phlegmonikus folyamatokat, véget nem érő gennyesedéseket nem lehetett megakadályozni, nemhogy kiirtani. Az általános alultápláltság természetesen még hozzájárult a foglyok betegségekre való hajlamának növekedéséhez. Napirenden volt az éhségödéma és a mindenféle kollapszus. Érdekes, hogy a franciák orbánc-kórokozót hurcoltak be a táborba, ami szinte százszázalékosan halálos kimenetelű betegséghez vezetett, míg az orbánc korábban gyógyítható volt, amennyiben elegendő prontosil állt rendelkezésre a terápiához.

A higiéniai intézkedéseket - mint minden más rendelkezést a koncentrációs táborban - az SS szadista kínzásokra használta fel.

Az alábbi esetet Heinrich Orb (nevének megadásával) mesélte el, és amely csupán kivételes otrombaságával tűnik ki, a tapasztalt koncentrációs tábori foglyokat viszont már nem rázza meg: 1935 nyarán Koch már SS-Obersturmbannführer és a Columbia-Haus koncentrációs tábor parancsnoka volt. Egy csoport ferences barát érkezett hozzá mint „devizaüzér”. Koch a szerzetesekkel megtartatta barna csuhájukat, és azt állította, hogy lapostetűvel fertőzöttek. Odarendelte az SS-orvost, és parancsot adott, hogy a szerzeteseknek lapostetű elleni kenőcsöt osszanak szét. Mindezt kurjongató SS-es fickók csapata előtt, akik ezalatt pornográf könyvekből olvastak fel, és obszcén képeket tartottak az áldozatok szeme elé. A szerzeteseknek fel kellett gyűrni csuhájukat, és letolni a gatyájukat. A jelenet alkalmat nyújtott Kochnak és SS-tisztjeinek, hogy minden egyes ferencset ledisznózzanak, majd ütlegek és rúgások zápora kíséretében elűzzenek. A táborok egészségügyi állapotának bemutatása ilyen egyedi esetek ábrázolása nélkül igen könnyen hamis benyomást kelthetne. A pokol a higiéniát is fogságában tartotta, és az embernek minden oldalról ismernie kell az igazságot, hogy a körülmények, rendelkezések és száraz adatok valódi jelentését felfoghassa.

A koncentrációs tábori kórházak statisztikája sok szempontból különlegesen értékes lenne a kutatók számára, ha akár egy ilyen is teljes egészében, sértetlenül fennmaradt volna. Sajnos, ha egyáltalán vezették, csupán hiányosan maradt ránk, és a statisztika vezetése semmiképp sem felelt volna meg a mai kritikai-tudományos szempontoknak. (A táborokban ezeket a posztokat - tudniillik azok, akik ezeket a füzeteket megírták és vezették - sem szakmai követelmények, hanem tisztán politikai és személyi megfontolások alapján töltötték be.) A viszonylag legjobb felvilágosítást - bár nagyon óvatosan kellene kezelni, és még ezt is csak néhány régi koncentrációs tábori fogoly tudná valamennyire találóan megítélni - az SS-WVHA DIII. Hivatali Csoportjának központilag összegyűjtött számanyaga nyújthatná, amennyiben az SS nem égette el. Ugyanis a „vezető koncentrációs tábori orvos” (Leitender Arzt KL) kezében futott össze minden tábori orvos havi és negyedéves jelentése (akiknek statisztikáját persze a rabok állították össze!).

A rendelkezésre álló töredékes anyaggal azért kísérletet lehet tenni a koncentrációs táborokban elhunytak számának megközelítő becslésére.

A D III. Hivatali Csoport korábban bemutatott körlevele 1942. december 28-i

keltezéssel, Krüger SS-Brigadeführer és Generalmajor der Waffen-SS aláírásával, a Reichsführer-SS megbízásából hadüzemi okokból úgy rendelkezett, hogy „az elhalálozási számoknak jelentősen csökkenniük kell a koncentrációs táborokban”, mert „a foglyok számát akkorára kell növelni, amennyit a Reichsführer-SS parancsol. Az első tábori orvosoknak minden eszközzel ezen kell fáradozniuk... Nem az a legjobb tiszt egy koncentrációs táborban, aki azt hiszi, hogy nem helyénvaló keménységgel kell feltűnnie, hanem az, aki a munkaképességet felügyelettel és az egyes munkahelyek közötti cserével lehetőleg magasan tartja.”

A körlevélhez, melyet Dachau, Sachsenhausen, Buchenwald, Neuengamme, Ravensbrück, Flossenbürg, Lublin, Stutthof, Groß-Rosen, Natzweiler, Hinze, Moringen, Herzogenbusch, Mauthausen és két másik, „Bu.” és „Nied.” rövidítéssel jelölt tábor - amelyeket nem tudok beazonosítani - tábori orvosai és táborparancsnokai számára címeztek, sokatmondó áttekintést csatoltak az 1942. júniustól novemberig terjedő időszakról. Az SS-WVHA bennük található két összeadási hibáját (lásd a számolási problémákat a táborokban!), amelyek mindig néhány ezer fogolynyi különbséget eredményeztek pluszban vagy mínuszban, kijavítottam. Különösen fel kell hívni rá a figyelmet, hogy a tényleges megsemmisítő táborok mint Auschwitz, Majdanek és mások hiányoznak a felsorolásból.

Áttekintési táblázat 1942 júniusától novemberig

Újonnan érkezettek

Eltávoztak

Hónap	Beszállítás	Átszállítás	Összesen	Szabadon bocsátott	Átszállítás	Elhunyt	k
Június	10 332	2575	12 879	673	2903	4080	2
Július	25 716	6254	31 970	907	4340	8536	4

Augusztus	25 407	2742	28 149	581	2950	12 733	9
Szeptember	16 763	6438	23 201	652	6805	22 598	1
Október	13 873	5345	19 218	1089	6334	11 858	5
November	17 780	4565	22 345	809	5514	10 805	2
Összesen	109 861	27919	137 780	4711	28 846	70 610	9

(A rubrikát az eredetiben szégyenteljesen csak „E”-vel jelölték („E” az Exekutiert = kivégzett szó rövidítése).)

A táblázat statisztikai kiértékelése nem olyan egyszerű, mint ahogy azt az SS-WVHA elképzelte. A kísérőszövegben az áll, a kimutatásból kiderül, hogy a „136 000 újonnan érkezettből (ami kerekítve 137 000 lenne) körülbelül 70 000 (kiegészítésül: a kivégzettek nélkül!) halálozott el”. Ez ebben a formában nem igaz, mert nem csak az újonnan érkezettek és átszállítottak, hanem a megmaradt régi foglyok közül is sokan meghaltak. Tehát ahhoz, hogy az abszolút és relatív értékeket megkapjuk, nem csupán az újonnan érkezettek számát, hanem a nevezett koncentrációs tábor foglyainak mindenkor havi fogolyállományának számát is ismerni kellene. A táblázatból mindenesetre látható, hogy 16 nagy vagy nagyobb német koncentrációs táborban 1942 hat hónapjában

1. 109 861 embert szállítottak be
2. ugyanebben az időben csupán 4711-et bocsátottak szabadon
3. az összes fogoly közül 9267-et végeztek ki hivatalosan

4. kerekítve 28 000-et szállítottak koncentrációs táborról koncentrációs táborra

5. 70 610 foglyot könyveltek el halottként.

Halálesetek bizonyára a transzportfoglyok körében történtek legnagyobb számmal, mert kevés megerőltetőbb dolog volt, ami úgy igénybe vette volna a foglyok egészségi állapotát, mint az SS-transzportok a különböző táborok között. Ha feltesszük, hogy az átszállított foglyok fele - vagyis kerekítve 14 000 - a megjelölt időszakban hunyt el, akkor a régi és újonnan beszállított foglyok közül több, mint 56 000 pusztult el. Hat hónap alatt közel 80 000 halott az alig 5000 szabadon bocsátotthoz képest a meglévő táborok egy részében - egész csinos mérlege a nemzetiszocialista gyilkoló gépezetnek. Az SS-rabszolgák nettó nyeresége ebben szűk idő- és koncentrációs tábori keretben ezek szerint:

Újonnan érkezettek Eltávozottak

109 861 új beszállítás 4711 szabadon bocsátott

9267 kivégzés 70 610 elhunyt

109 861 84 588

25 273 nettó érkezett

A tábori munkaerő megfogyatkozása ellen (figyelembe véve a visszavonuló front mozgását is, mely nyilvánvalóan lecsökkentette a fogságba esettek létszámát) valaminek természetesen történnie kellett, így keletkezett a fenti körlevél, amely a tábori orvosoknak megparancsolta, hogy „ne legyenek túl kemények”, és hogy gondoskodjanak az élelmezés és a munkafeltételek javításáról.

Az SS-WVHA adatait kiegészítem a buchenwaldi fogolykórház általában elég jól vezetett statisztikájával. Az egész anyagot természetesen nem lehetséges részletesen nyilvánosságra hozni ezen a helyen, ráadásul 1939 decemberéig csak igen hiányos feljegyzések készültek. Az elhunytak száma csupán 1937 végétől ismert. Az újonnan érkezettekkel összevetve a

következő kép tárul elénk:

Év	Újonnan érkezettek	<i>Halálesetek</i>
1937	2912	48
1938	20 122	771
1939	9553	1235
1940	2525	1772
1941	5890	1522
1942	14 111	2898
1943	42 177	3516
1944	97 866	8644
1945	43 823	13 056
Összesen:	238 979	33 462

A buchenwaldi koncentrációs tábor fennállásának kezdetétől a végéig

legalább 33 462 fogoly halt meg, nem számítva a kivégzetteket, a haláltranszportra szántakat, valamint mindazokat, akiket gyakran nyomorúságos állapotban más táborokba szállítottak, és már vagy az út alatt, vagy hamarosan megérkezésük után meghaltak. Buchenwald halottainak összlétszáma tehát, ha a tábor működésének hét és fél évében 55 000-rel, vagyis átlagosan évi 7300-zal számolunk, akkor sem lehet eltúlzott. Vagyis 1941-gyel bezárólag évről évre közel az egész tábori állomány, amely csak 1942-től emelkedett tartósan 10 000 fölé, kihalt. Az SS folyamatos beszállításai nélkül a tábor néhány évben már az első nyolc hónap után - statisztikailag nézve - egyetlen hullahegy lett volna.

A kórházban és ambulánsan kezeltek, vagyis a beteg foglyok száma Buchenwaldban 1941 áprilisától maradt fenn. Ez a változó körülményektől függően hol nőtt, hol pedig csökkent. Míg a halálesetek havi átlaga 0,5 és 8% között, az ambulánsan kezeiteké 2,5 és 14%, a kórházban kezeiteké pedig 1,5 és 8% között ingadozott. Amikor a tábor létszáma 1942 ősztől erősen duzzadni kezdett, a betegek száma természetesen már nem tartott lépést az újonnan érkezettek számával. Az abszolút számok ugyan magasabbak voltak, a viszonyszámok viszont alacsonyabbak, mert a foglyokórház csak azonos, korlátozott számú beteget tudott felvenni, a többieknek tehát természetes vagy nem természetes módon kellett meghalniuk.

Ha az ember minden egyes koncentrációs táborot külön figyelembe venne, akkor igazságtalannak tűnne, hogy csupán a mindig hiányos egészségügyi berendezéseknek és a tábori orvosoknak tulajdonítsa a magas elhalálozási számot, mert olyan transzportok érkeztek, melynek foglyai az átélt fáradságtól már annyira legyengültek, hogy megérkezésük után napról napra csak hullottak, mint a legyek. Az SS ilyen esetekben így nyilatkozott a többi táborvezetőségről: „Már megint ideküldték nekünk a selejtet!” A körülmények azonban minden koncentrációs táborban azonosak voltak, vagy legalábbis hasonlóak, így ez a táborvezetőség és a legfelsőbb SS-vezetők közös bűne volt, amely alól az egyes tábori orvosok sem tudták magukat kihúzni, még ha egyébként egyedileg esetleg jobb életet szántak volna alattvalóik számára.

Nézetem szerint soha nem fog sikerülni igazán teljes és megbízható összkimutatást készíteni a nemzetiszocialista koncentrációs táborok

áldozatairól. A betegek száma nem is lenne különösebben számottevő, mert vagy meggyógyultak, vagy meghaltak (leginkább meghaltak vagy még inkább meggyilkolták őket). A legtöbb fogoly valamilyen tartós egészségkárosodással hagyta el a koncentrációs tábor. De ez alig nyom valamit a latban a halálos áldozatok iszonyatos számához képest. A nemzetiszocialista rezsim számára a betegek száma mindenesetre nagy jelentőséggel bírt, mert közvetlenül hatott a munkateljesítményre. A „Rendőrségi és SS birodalmi orvosnak” (Reichsarzt SS und Polizei) az SS legfelsőbb higiénikusához írt, már említett írásából, amely a buchenwaldi Dr. Ding-Schuler Sturmbannführeren keresztüljutott tudomásunkra, kiderül, hogy a nemzetiszocializmus utolsó idejében az összes tábori fogoly 20%-át nem munkaképes jelöléssel kellett ellátni (600 000-ből 120 000-et). Lehetetlen, hogy ez az arányszám a fogolykórház állományára vonatkozzon, ennek sokkal kevesebbnek kellett lennie, mert sehol - még csak megközelítően - sem állt rendelkezésre annyi terem, hogy ilyen sok beteget felvegyenek. Hogy a márciusi 120 000-es szám esetében a legfelsőbb SS-vezetés felületes becsléséről volt-e szó, vagy a betegszoba összes betegéről, a gyengélkedő lábadozóit, a mozgássérülteket és a „selejtet” is beleszámítva, akiket az SS szokás szerint megsemmisítésre ítélt, nehéz lenne megmondani.

A német koncentrációs táborok halálos áldozati összlétszámának első, megközelítő, kritikus megbecsléséhez különböző támpontokat kell figyelembe venni. Hangsúlyozom, hogy minden esetben csupán becslések megkísérléséről lehet szó.

1. A koncentrációs táborok száma 1933 és 1939 között viszonylag korlátozott volt. Az időszak végén legfeljebb fél tucat törzstábor létezett - sok külső táborral -, állandó fogolyállományuk táboronként több, mint 10 000-re tehető. Az egyéb táborok csupán 500-2000 KL-fogollyal rendelkeztek.
2. 1939 végétől mind a koncentrációs táborok száma, mind pedig a már meglévő táborok fogolyállománya jelentősen megnőtt. A hat-nyolc nagy tábor ettől kezdve - külső kommandóikat is beleszámítva - 50 000-100 000 embert számlált, de a kisebb táborok létszáma is ritkán volt 2000 alatt.
3. A „normális táborok” halálozási aránya, mint ahogy az az egyes fogolykórházak negyed- és féléves jelentéseiből kiderül, évente körülbelül 10% volt, 1938-ban és 1939-ben már magasabb. A háború kitörésétől kezdve

folyamatosan emelkedett, a vége felé az átlagos állomány 35-40%-át is kitette.

4. A munkaerő ide-oda küldözgetése miatt egyes táborokban a fogolyállomány állandó cserélődése jött létre. Mivel ezek a transzportok tisztán táboron belüli folyamatok voltak, és az összállományt csak közvetve érintették - amennyiben a foglyok elhalálozását felgyorsították ezért a statisztikai kimutatásban, amellyel itt megpróbálkozom, figyelmen kívül hagyhatók. A foglyok tehát meghaltak, kivégezték vagy szabadon bocsátották őket, a többiek állandó állományban maradtak. A szabadon bocsátottak számát - mivel jelentéktelen - el lehet hanyagolni.

5. Az SS-WVHA összeállítása kimutatta, hogy a 16 táborban 1942 hat hónapjában kerekítve 110 000 újonnan érkezett állt szemben a bemutatott módon eltávoztak kerekítve 85 000-es számával (77,3 %). Éves viszonylatra levetítve ez 264 000 újonnan érkezettet jelentene a 204 000 eltávoztéhoz képest.

6. A német koncentrációs táborok történetében három nagy fejlődési szakaszt különböztethetünk meg:

a) 1933-tól a háború kitöréséig: körülbelül

3 nagy koncentrációs tábor egyenként 20 000 fogollyal 25 kisebb, egyenként 1000 fogollyal összesen 85 000

b) 1939 ősztől 1942-ig: körülbelül

16 nagy koncentrációs tábor, egyenként 20 000 fogollyal 50 kisebb, egyenként 1500 fogollyal összesen 395 000

c) 1943-tól 1945 tavaszáig: körülbelül

20 nagy koncentrációs tábor, egyenként 25 000 fogollyal 65 kisebb, egyenként 1500 fogollyal összesen kb. 600 000

A becslésnél a törzstáborok külső kommandóit is figyelembe vettem, bár ezek gyakran csupán párszáz embert jelentettek. Ha mindet összeszámláljuk,

a koncentrációs táborok száma természetesen sokkal magasabb (a kis kommandókkal együtt, a szerk.), a foglyok állománya viszont állandó.

Keleten 1940-től léteztek olyan koncentrációs táborok, amelyeket csak megsemmisítő tábornak lehetne nevezni; első helyen Auschwitz állt minimálisan 3,5 millió, valószínűleg inkább 4,5 millió halálos áldozatával. Mintegy fél tucat kisebb tábor együttvéve 1,5-2 millió halottat követelhetett, mindenek előtt Majdanek, Treblinka, Skarzisko Kamienno, valamint a varsói, lembergi és rigai gettó.

A mondottakon alapuló becslés körülbelül a következő összképhez vezet:

Év	Fogolyállomány	Újonnan	Halálos	Növekvés /		
		érkezettek	áldozatok	csökkenés		
		% ² ³ Szám	% ⁴ Szám			
1933	50 000	25	12 500	10	6250	+ 6250
1934	56 250	30	16 900	10	7300	+ 9600
1935	65 850	20	13 200	10	7900	+ 5300
1936	71 150	20	14 200	10	8500	+ 5700
1937	76 850	20	15 350	10	9200	+ 6200

1938	83 050	100 ⁵	83 050	20	33 200	+ 49 850
1939	132 900	150 ^{6 7}	199 350	20	66 450	+ 132 900
Összesen	536 050		354 550		138 800	215 800
Éves átlae	76 550		50 650		19 830	+ 30 830
1940	265 800	40	106 300	25 ^{8 9 10 11 12}	93 000	+ 13 300
1941	279 100	60"	167 450	25	110 650	+ 55 800
1942	334 900	60	200 950	30	160 750	+ 40 200
Összesen	879 800		474 700		365 400	109 300
Éves átlae	293 250		158 250		121 800	+ 36 450
1943	375 100	70"	262 550	25	159 400	+ 103 150
1944	478 250 569 100	70'''	334 750	30	243 900	+ 90 850
1945*	-159 350	20"	113 800	40 ¹³	273 150	- 159 350
	409 750					

Munkatáborokba szállítottak összesen.....	1 590 350
Megsemmisítő táborok állandó létszáma.....	120 000
Megsemmisítő táborokba szállítottak.....	5 500 000
Koncentrációs tábori foglyok összlétszáma.....	7 210 350
Túlélők.....	530 000

Heinrich Himmler minden koncentrációs táborban elrendelte a halottégetést. A halottak száma viszont gyakran olyan iszonyatosan magas volt, hogy nehézségek támadtak a tárolás terén az elégetésig. Amíg nem volt hullakamra, az elhunytak tetemei halmokban álltak, néha rétegezve, mint a farakások, a tábor különböző termeiben, részben a vécében, eleinte gyakran akadtak közöttük olyanok, akik még életjelt adtak. A holttesteket a hullaszállító kommandó hordta el, (Leichenträgerkommando) amely korábban sok táborban zsidókból, később főként lengyelekből állt. A kommandó tagjai általában jól tápláltak voltak, ugyanis állandó és nehéz - időnként rekord mennyiségű - munkát kellett végezniük. *(Pontosabban ezt a munkát - az ásással, rönkhordással, stb. ellentétben - tényleg el kellett végezni! Ezzel a náci is tisztában voltak, ezért volt az élelem bőségesebb, mint, mondjuk, a kőbányában dolgozók esetében. A szerk.)* A táborban a nappal minden órájában, de elég gyakran éjszaka is hallhatta az ember a hangszórók hívását: „Hullaszállítók a kapuhoz!” Hogy a halottak semmiféle kegyeleti bánásmódban nem részesültek, magától értetődik. A holttestek tömeges elhordása a következőképpen zajlott: az egyik hullaszállító erőszakkal magasba csavarta a meztelen elhunyt hullamerev karját, a másik megragadta a lábát, ide-oda himbálták: egy-ké-há’-mehet! és a hullá egy kocsin landolt - egy tucat másik társaságában. Mehet.

1940-ig a buchenwaldi foglyok hulláit Weimar és Jena krematóriumaiban égették el. Az elhunytak normál esetben halotti inget kellett volna viselnie - névvel és számmal ellátva - és koporsóban feküdnie. Gyakran csak egyszerűen tintával a bőrükre mázolták a számukat, és meztelenül egy primitív és hosszú ládába hajították őket. Ha elég soványak voltak, akkor ez

kettesével történt. Egyszer a hullaszállító kocsia a krematóriumba vezető úton Weimar közepén egy kávéház előtt elveszített egy koporsót, amely kinyílt, és a két kiaszott fogolyhulla a vendégek legnagyobb döbbenetére az utcára pottyant.

1940/41 telén a tábor számára mozgó krematóriumot helyeztek üzembe, amelyet valahonnan kölcsönkértek. A hullahalom olyan nagy volt és a hamvasztókemence olyan kicsi, hogy a holttesteket valósággal be kellett gyömöszölni. Időnként a végtagokat nem égették el, egyszerűen elkallódtak az alakulótéren. Buchenwald saját, állandó krematóriumát ekkoriban építették, 1941-ben fejezték be. A létesítmény egy nagy hullakamrából, egy boncolóteremből, két, hatalmas kéményű hamvasztókemencéből, és a személyzet saját lakrészeiből állt. Az egész egy tágas udvarban emelkedett, és magas fal vette körül. Más koncentrációs táboroknak jóval nagyobb krematóriuma volt, néha 6-12 hamvasztó kemencével, az élen Auschwitz állt: két legnagyobb krematóriumában 15 is volt belőle.

A hamvasztás előtt az összes holttestet fel kellett boncolni, melynek eredményéről jegyzőkönyvet kellett készíteni. A foglyok, akikre ez a feladat hárult, mindenféle foglalkozást űztek, csak éppen anatómusok nem voltak. Buchenwaldban a boncolóterem irányítása eleinte éveken át egy egykori pék, strici és súlyosan büntetett homoszexuális feladata volt, aki egy ismert német autógyáros fiának elcsábításáért került koncentrációs táborba. Hogy milyen alvilági alakról volt szó, belátható abból a tényből, hogy 1939/40 telén az újonnan érkezett lengyel foglyokat a borzasztó hidegben egy karbolsav-oldattal teli kádban - állítólag fertőtlenítés céljából - fürdette meg a szabadban. A fickót Stöckelnek hívták, és később foglyok gyilkolták meg. Utóda egy ács lett. Az utolsó időben, 1944 őszéig a buchenwaldi boncolótermet egy cseh premontrei szerzetes, név szerint Thyl vezette, akit kivételes emberi tulajdonságai és sugárzó bajtársi kedélye miatt újra és újra megóvtak a dachau transzportoktól. Maguk az SS-orvosok csak ritkán végeztek boncolást, ezzel szemben időnként orvosok érkeztek az egyetemi klinikákról, hogy itt tanulmányozzák a foglyok holttestét. A boncolótermek személyzete egymagában természetesen nem volt abban a helyzetben - még elegendő kedv és felelősségérzet mellett sem hogy fáradságos munkáját rendesen elvégezze. A boncolási jegyzőkönyveket egyszerűen meghamisították. Ezek a rabkórházak hamis jegyzőkönyveinek fedezésére

szolgáltak, különösen a likvidálások után. A hullák boncolásakor rögtön napvilágra került a gyilkosság módja. Gyakran injekcióztak levegővel, melynek következménye légembólia volt, vagy karbolsavval, melynek tipikus szaga rögtön szétterjedt a levegőben, vagy evipannal, de sztrichnin, morfium és egyéb alkaloidák is szóba jöttek. Gyakran használtak sósavat is, hogy az embereket „kinyírják”.

Néha egyetlen nap alatt több, mint 30 ilyen holttest került a boncolóterembe. Ezekben az esetekben a boncolási jegyzőkönyvnek meg kellett egyeznie a fogolykórház korábbi tájékoztatásával, körülbelül az alábbi minta szerint, amely minden táborban többé-kevésbé hasonló volt:

„Fogolyszám.....vezeték- és keresztnév.....

elhunyt 19.....-én a koncentrációs tábor
fogolykórházában.....-án (megfelelő időtartam

ra visszatekintő) láz és bal mellkasi szúrás miatt került kórházba. A pontos klinikai és röntgenvizsgálat bal alsó lebenyi tüdőgyulladást állapított meg. Az intenzív terápia ellenére nem sikerült a beteg állapotát javítani, a kórképet sokféle cardiacisszal kezelt szívgyengeség komplikálta, így a beteg hosszas agónia után-án óra perckor elhunyt.

A halál oka: szívgyengeség és tüdőgyulladás.

Tábori orvos aláírása:.....”

A hivatalosan agyonlőttéknél az igen gyakori bántalmazásra utaló jelek ellenére ez így hangzott: „A fent nevezett erőszakra utaló jelen kívül más nem állapítható meg.” Az erőszakra utaló jel a közvetlen közelről kilőtt gyalogsági fegyver okozta seb volt.

A nagy koncentrációs táborokban a foglyok holttestének kiértékeléséhez egy-egy „patológiai osztályt” csatoltak a betegszobákhoz.

Ennek rendelték alá a krematórium boncolótermét. Mindenféle patológiai preparátumot készítettek itt, amelyeket vagy a berlini Waffen-SS higiéniai intézetének, vagy a grazi SS Orvosi Akadémiának küldték tanulmányi

célokból, vagy pedig az osztály saját kiállítótermében állították ki őket. A buchenwaldi gyűjtemény lassacskán igen változatossá lett. Az itteni osztály tudományos jelentőségre annyiban tett szert, hogy az itt dolgozó szakemberek, különösen az osztrák kápoló, Gustav Wegerer, aki kémikusként és mineralógusként éveken át a Szovjetunióban dolgozott, illetve helyettese, a cseh matematikus és fizikus Kurt Sitte, továbbá a cseh zoológus Prof. Vodicka orvosi, fiziológiai és biológiai kurzusokat rendezett az érdeklődő bajtársak számára. Az 1944-ben Buchenwaldba szállított norvégok közül az orvostanhallgatók itt folytathatták felsőfokú tanulmányaikat! (A norvég diákoknak nem kellett dolgozniuk, a patológia kommandóba rendelték őket.) Ám a koncentrációs táborok „patológiai osztálya” nem egészen az elnevezés értelmében működött, és csak a legritkább esetekben került igazi szakemberek kezébe. Hogy az SS-orvosok milyen fajta „tudományos” kutatásokkal foglalkoztak, jól példázza a következő buchenwaldi eset: Müller SS-Hauptsturmführer 1940 őszétől tevékenykedett a patológián, később Obersalzbergbe hívták; Müller Dr. Wagner tábori orvossal dolgozott együtt, aki a tetoválásról írta doktori disszertációját. Ők ketten az egész táborát kutatták tetovált rabok után, és ha ilyenre találtak, lefényképezték. A foglyokat Koch parancsnok a kapuhoz hívatta, és aszerint válogatta ki őket, hogy melyiküknek pompásabb a tetoválása. Koch ezeket a rabokat a betegszobába küldte. Nem sokkal ezután a legszebb bőrpéldányok a „patológiai osztályon” bukkantak fel, ahol preparálták őket, és éveken keresztül különleges kincsként mutogatták a látogatóknak. Egy „művészi” értékű asztali lámpát is készítették: emberi csontból, emberi bőrrel bevonva. Az SS köreiben a dolog oly kedvelt volt, hogy Müllerhez Berlinből érkeztek felkérések, milyen finomságokat vegyen tekintetbe a „műtárgyak” elkészítésénél. Dr. Lolling „vezető koncentrációs tábori orvos”, SS-Standartenführer kérésére preparált emberbőrök százait küldték Berlinbe. Müller ezenkívül megbízást adott Stöckelnek és egy ott dolgozó fogolynak, hogy kicserzett emberi bőrből zsebkéstokokat és más hasonló tárgyakat készítsenek. Lolling továbbá a zsugorított koponya preparálásának leírását kérte; ezek ökölméretűre zsugorított emberi fejek voltak, az eljárást a primitív népek törzsei találták fel és alkalmazták. Felkutatták a módszert leíró amerikai tudósításokat és elküldték Lollingnak. Az SS-orvosok ezután maguk is készítették számos, ily módon preparált koponyát. A buchenwaldi koncentrációs táborban háromról tudunk, melyek közül kettőt a tábor felszabadításakor meg is találtak.

A fel nem boncolt hullákat, illetve a „tudományosan feldolgozottakat” elhamvasztották. A hamvasztó kemencét mindig BV-sek üzemeltették. Ha nem került sor naponta hamvasztásra, néha hatalmas hullahegy gyűlt fel. A krematóriumot koksszal fűtötték. Buchenwald istentelen lángja időnkénti megszakításokkal éjjelnappal egy méter magasra tört fel a kéményből. Gondolataimba mélyedve álltam mellette egy éven keresztül nap mint nap a reggeli ködben, amikor négy és öt óra között a fogolyszabóság kommandója, ahol ekkoriban dolgoztam, a műhelybe vonult. A foglyok a színjátékot elszörnyedve, egyszersmind eltompulva szemlélték. Mennyi viccet gyártottak a krematóriumról az alakulótéren! A füstzászló alakjából következtek a fogoly kategóriájára, akit éppen égettek. A „most egy Jehova tanúja kígyózik az égbe!”, „te is keresztül még a rostélyon!”, vagy „nemsokára te is a kéményen át illansz el!” - a táborban mindennapos megjegyzésekké, szólásokká váltak. A gyülekezők alkalmával a hangszórón keresztül a Rapportführer gyakran parancsolta a hamvasztó kemencénél dolgozó BV-seknek (nekik nem kellett részt a venniük a gyülekezőn): „Krematóriumi jómadarak, az ablakon kinézni!” Mire a fickók felemelték a hullákat, és az ablakhoz tartották őket. Épp így jellemző a következő is: 1941. szeptember 18-án Janacek cseh fogoly és egy holland bajtárs a kertészetben dolgozott, a szennyvízvezeték eldugulásának okát kellett felderíteniük. Sikerült is: emberi csontok tömegére leltek, részben égett húsfoszlányokkal, amelyeket a krematóriumból egyszerűen a kloákába dobtak. A jelen lévő Döring SS-Unterscharführer megparancsolta, hogy a holttestek maradványait szórják szét és egyengessék el a földeken. A foglyok igyekeztek a földi maradványokat olyan rendesen eltemetni, amennyire csak lehetséges volt. A Berlini Cremer Csatorna- és Vízisztítótársaság szakértője is „csupán” egyszer állapította meg, hogy a szennyvízvezeték eldugulását félig elégetett emberi holttest-maradványok és csontok okozták.

Éppily kegyetlen módon történt a hamvak elküldése is, melyet időnként a halottak hozzátartozói kérelmeztek. Egy BV-s maroknyi hamvat merített a nagy kupacból, egy dobozba szórta, és a postai feladóhelyre küldte. Auschwitzban a foglyok hamvával részben a tábor utcáit szórták fel, részben műtrágyaként adták el a környéken.

Az elvégzett hamvasztást tudatták a politikai osztállyal. Kiadták a

hamvasztási tanúsítványt is, melyet a tábori orvos állított ki. Az anyakönyvi hivatal kiállította a halotti bizonyítványt, már ameny-nyiben nem oroszról, lengyelről, vagy nem német zsidóról volt szó - az utolsó időben már csak csehek és birodalmi németek számára -, és a politikai osztály valamely SS-alkalmazottja megíratta a mindig azonosan hangzó „részvétnyilvánítást”:

„Tisztelt.....asszony!

Hitvese.....-én az itteni kórházban

elhunyt. Engedje meg, hogy a veszteséghez őszinte részvéteimet kifejezzem.

.....-t.....-én súlyos kimerültségre utaló jelekkel kórházba szállították, légzési nehézségről és mellkasi fájdalomokról panaszkodott. Sajnos a legjobb gyógyszerek és az áldozatos orvosi kezelés ellenére sem volt lehetséges a beteget életben tartani.

Utolsó kívánságot az elhunyt nem nyilvánított ki.

A táborparancsnok:.....”

Az utolsó időkben Buchenwaldban a hullák száma nagyon megnőtt, kivételes szénhiány lépett fel, és egyre több és több patkány nyüzsgött az egymásra halmozott tetemeneken. Fennállt a rágcsálók által terjesztett hullamérgezés veszélye, ezért az SS Himmler engedélyével áttért a tömegsírokba temetésre. Ezután kevesebb holttestet hamvasztottak, leginkább csak birodalmi németeket, mert ahogyan a krematórium Scharführere tapintatosan kinyilatkoztatta, nem várhatja el ez utóbbiaktól, hogy zsidókkal egy sírban feküdjenek.

1

2

Az első kiadáshoz képest a táblázatot újra számoltam, mert időközben más összehasonlító adatok is kínálkoztak, és két szemléleti hibát is ki kellett javítani: hogy az éves eredményt megkapják, a halálesetek havi számarányát tévesen 12-vel szorozták be, másrészt az éves halálozási számarányát csak

az állományból, az újonnan érkezetteket figyelmen kívül hagyva számították ki. Így mind a százalékok, mind pedig az abszolút számok megváltoztak, a végeredmény mégis alig különbözik. Ismétlem, hogy a táblázatból csak - lehetőség szerint - alapos becslés adódik, és semmiképp sem megtámadhatatlan számítás. A halottak száma - megalapozott valószínűség szerint - ennél jelentősen magasabb

[3](#)

A mindenkori fogolyállományból.

[4](#)

A kezdeti állományból és az évek során érkezettekből összesen.

[5](#)

Osztrákok, Szudéta-németek és zsidók elleni akció.

[6](#)

Németek és főleg lengyelek elleni akció a háború kitörésekor.

[7](#)

jugoszlávok, ukránok és oroszok elleni akció

[8](#)

Éhség és járványok.

[9](#)

Első negyedév.

[10](#)

Franciák, belgák és hollandok elleni akció.

[11](#)

Németországban dolgozó külföldiek és magyarországi zsidók elleni akció.

[12](#)

A negyedévben.

[13](#)

Tömeges likvidálás és haláltranszportok a likvidáláskor.

KÜLÖNLEGES INTÉZMÉNYEK

A koncentrációs táborok rendes üzeim belül vagy azok peremén léteztek olyan különleges intézmények, amelyek bizonyos célokat szolgáltak. Időnként már meglévő barakkokat vagy üzemeket használtak az alkalmi akciók színhelyéül. Nem lehetséges az összes koncentrációs tábor minden „intézményét” bemutatni, csupán kiragadhatunk belőlük egyet-kettőt, hogy szemléltessük szörnyű céljaikat és működésüket.

A KREMATÓRIUM MINT KIVÉGZŐHELY

A Himmler által közvetlenül vagy az SS-WVHA-n keresztül elrendelt kivégzéseket az SS „racionalizálási” okokból rögtön egy sor koncentrációs táborban végrehajtotta - vagy a krematóriumban, vagy annak közvetlen közelében. A foglyot rendszerint megfojtották, agyonütötték vagy felakasztották. Ezért az egyik krematóriumi részleg falába kampókat vertek be, Buchenwaldban 48-at. A hullákat így csak néhány méter távolságból kellett a kemencékhez cipelni. A hóhért munkát Scharführerek végezték, a krematóriumok mindenkori kápójának segítségével.

Egyre újabb foglyokat vittek ki egyszerűen a táborból, vagy pedig a kapuhoz hívták, és egyenesen a krematóriumba vezették őket, ahol gyakran a tábori orvos és a táborvezetőség egyik képviselője előtt legyilkolták - korra, nemre, társadalmi helyzetre és nemzetiségre való tekintet nélkül. Az áldozatok között voltak francia hadifoglyok, német és lengyel nők, angol és francia ejtőernyősök, az elfoglalt keleti területekről érkezett munkások, zsidó kereskedők, olasz antifasiszták éppúgy, mint koncentrációs tábori foglyok. *(Az előbbieket ti. eredetileg nem KL-foglyok! A szerk.)* Az áldozatok pontos száma nem ismert. Buchenwaldban viszont az iroda (Schreibstube), ahol a rabok dolgoztak, titkos listát vezetett, amely fenn is maradt. A lista az összes regisztrált és meggyilkolt rab nevét tartalmazza a fogolyszámmal, születési dátummal, foglalkozással, nemzetiséggel és a kivégzés napjával együtt az 1944. március 28-tól 1945. január 30-ig (tíz hónapon át) tartó időszakban a buchenwaldi koncentrációs táborban; valamint 1944. január 28-tól 1944. október 11-ig (nyolc és fél hónapon át) a Buchenwaldhoz tartozó, Nordhausen melletti „Dora” koncentrációs táborban.

288 névről van szó, közöttük 10 cseh, egy jugoszláv, 47 lengyel, 169 orosz, egy lett, egy olasz, négy német, egy holland, 12 belga, 22 francia, 9 angol és egy kanadai. *(Kogon valószínűleg téved, ez „csak” 278 név! A szerk.)*

Összesen valószínűleg 1100 embert akasztottak fel a buchenwaldi krematóriumban. Előfordult, hogy a Gestapo valamelyik szolgálati helye már elvégezte a munkát, és csak a hullákat küldte hamvasztásra.

Szalmazsákokba pakolták őket. 1943 őszén egy alkalommal idősebb házaspár földi maradványai érkeztek, a ruhájukon ezzel a felirattal:

„Hirschmann, Altstadt”. Ebben az esetben tehát nem az SS, hanem a weimari Gestapo-tisztek személyes szórakozásáról volt szó a szemükben értéktelen zsidó házaspárral szemben.

Az SS Buchenwaldban ideiglenesen a helyi kutyatelepet is kivégzőhelynek használta. Egy szállítható, szétszedhető bitófa lehetővé tette, hogy a dolgot gyorsan elvégezzék.

GÁZKAMRÁK

Csak nagyon kevés koncentrációs táborban volt „elgázosító készülék”. Auschwitzban az SS erre specializálódott, ezért ide küldte azokat a foglyokat, akiket el akart pusztítani. Szükség esetén hordozható gázkamrákkal segített magán: olyan autókkal, amelyek kívülről zárt rendőr kocsihoz hasonlítottak, belülről pedig megfelelően alakították ki őket. Az elgázosítás valószínűleg nem ment túl gyorsan, mert elég sokáig mentek körbe-körbe, míg megálltak és a hullákat kiszedték belőlük. Az elgázosítás a kocs belsőjébe vezetett kipufogógázzal történt.

A nagy auschwitzi - pontosabban az Auschwitzhoz tartozó birkenau - elgázosító berendezést az Auschwitzból Buchenwaldba szállított evakuáltak a következőképpen írták le: négy krematóriumhoz tartozott egy-egy földbe vájt, 1200-1500 embernyi befogadóképességű gázkamra. Az ötödik krematóriumnak nem voltak kemencéi, csupán egy hatalmas izzó árka. Az áldozatokat az SS meztelenül ez elé állította és lelőtte, így a holttestek - vagy sebesültek - rögtön a parázsba hullottak. Kramer SS-Hauptsturmführer 1944 májusától Birkenau felelős táborparancsnoka nem mulasztott el egyetlen ilyen tömegmészárlást sem.

Az üzemeltető személyzet kb. 1000 fogolyból állt, többnyire zsidókból.

Az elgázosítás egyszerű volt, ám rafináltan működött. A berendezés úgy nézett ki, mint egy fürdő, és a foglyoknak ezt is mondták. Az öltözőben minden nagy európai nyelven ki volt írva, hogy a ruhákat rendesen össze kell hajtani és a cipőket a fűzőnél fogva összekötni, nehogy elkallódjanak, és a fürdő után a rabok majd forró kávé kapnak. Az öltözőből közvetlenül a „fürdőbe” vezetett az út, ahol a tusból és a ventilátor oszlopaiból, amint az ajtókat becsukták, ciángáz ömlött. Ha a kamrák már teljesen zsúfoltak voltak, nem ritkán kisgyerekeket dobtak még be az ablakon. Attól függően, hogy mennyi gáz állt rendelkezésre, a fulladás általi halál 4-5 percig tartott. Eközben bentől gyerekek, nők és férfiak borzalmas üvöltése hallatszott, míg tüdejük lassan szétroncsolódott. Ha a kamra felnyitása után még akadt olyan test, amely életjelt adott, husángokkal verték, míg nem mozdult többé. Ekkor a Sonderkomandóban dolgozó foglyok (akikhez 1944-ben egy fiatal brünni zsidó, Janda Weiss is tartozott, és akitől a következő, mások által megerősített részletek származnak) kihordták a hullákat, gyűrűiket lehúzták, hajukat levágták, és zsákokban összegyűjtve különböző gyáraknak küldték el feldolgozásra. Aztán a hullákat egymásra pakolták, tízesével egy kupacba. Az auschwitzi krematóriumokat vezető Moll SS-Oberscharführer ellenőrzése után a holttesteket a kemencékbe vagy az égetőárokba hajították. Moll szívesen állított meztelen női testeket az izzó árok szélére, hogy nézhesse, amint az alsótestükbe lőtt golyók az árokba taszítják őket. Egyszer az egyik sonderesnél talált egy gyűrűt, a rabot leöntette benzinnel és meggyújtatta. Egy embert a kezénél fogva akasztott fel, és addig lőtt rá, amíg a karja szét nem szakadt, majd megismételte a játékot a lábával. Egy olasz táncosnőt Schillinger Rapportführer meztelenül táncoltatott a krematórium előtt. Egy kedvező pillanatban a nő közel ment hozzá, kitepte kezéből a pisztolyt és lelőtte a férfit. A nőt azonnal agyonlőtték, így legalább megmenekült az elgázosítástól. Moll egyszer egy hattagú családból mindannyiuk jelenlétében megölte először a legfiatalabbat, aztán az idősebb gyerekeket, végül az apát és az anyát.

Az auschwitzi gyilkoló szörnyetegek, akik a helyi koncentrációs tábor evakuálása és a gázkamrák felrobbantása után 1945 elején Buchenwaldba jöttek, nem győztek dicsekedni szégyenletes tetteikkel. Gazdagon fel voltak szerelve értéktárgyakkal, és visszavágytak a „nagyszerű életbe”, a

„nagyszerű élményekbe” és az alkohol élvezetébe, amiben nekik szüntelenül részük volt.

Auschwitzban főleg a Hitler uralma alatt álló európai országokból érkező zsidókat, illetve lengyeleket, oroszokat, öreg és legyengült más nemzetiségű foglyokat, illetve a betegek egy részét gázosították el. A rekordteljesítmény 34 000 ember volt egyetlen nap és éjszaka leforgása alatt. Auschwitzban csak Höss táborparancsnoksága alatt - 1942-től 1944 őszéig - saját bevallása szerint közel 2,5 millió embert gázosították el.

„99-ES KOMMANDÓ - LÓISTÁLLÓ”

A buchenwaldi koncentrációs táborban az SS saját kivégzőhelyet tartott fenn a lovarda mellett, a szögesdróton túl. Itt csak lőttek. A kommandó megjelölése a parancsnokságon a „99” volt. A Scharführereket, ha nem jelentkeztek önként, felváltva osztották be.

Ha a mit sem sejtő áldozatok, szinte kizárólag orosz hadifoglyok, az istállóba jöttek, a gyilkoló kommandó vezető SS-tisztje rövid beszédet tartott, amelyet lefordítottak: „Önök gyűjtőtáborban vannak. Hogy a fertőzés veszélyét elkerüljük, előbb meg kell önöket vizsgálni, majd lefertőtleníteni és megfürdetni. Levetkőzéskor először nadrágot, majd gatyát levenni, cipőt mellé állítani, azonosítási papírt a cipőbe dugni, nehogy aztán elcseréljék!” A Scharführerek fehér köpenyben, orvost színelve járkáltak körül. Aztán felhangzott: „Első hat ember a fürdőbe!” A hangszórót teljes hangerőre állították, gramofonzenét játszottak, egy másikon keresztül pedig ordítva sorolták a neveket és a számokat. Ezzel egyidőben egy másik teremben véres tragédia zajlott. A „fürdésre” kijelölt áldozatok egy kis terembe mentek, amelynek hangszigetelt ablakai és ajtajai voltak, fürdőnek rendezték be, a padlót és a falakat lecsempézték, nyolc tust szereltek fel. Az ajtón volt egy 30 cm széles és 3 cm magas rés. Egy SS-es gondosan becsukta az ajtót, majd a fürdésre várakozókat automata fegyverrel halomra lőtte. Ha már mind a földön feküdtek (gyakran előfordult, hogy valaki nem kapott halálos lövést, és még élt), egy cinklemezzel borított teherautóra hajigálták őket. A tusokat kiengedték, a vért eltakarították - jöhettek a következők! Némelyik napon este kilenctől reggel öt óráig 500 embert „fürdettek meg”.

Az SS kezdetben a következő gépet használta (amelyet aztán felszámoltak, mert nem dolgozott elég gyorsan): egy fa emelvényre lécet szereltek a testmagasság méréséhez - a nyakszirt magasságában egy ütőszeggel. Amikor a mit sem sejtő delikvens az emelvényre lépett, a szög kilendült és szétroncsolta a nyakszirtet vagy a koponyát. A gépezet nem ölt mindig, a félholtakat ennek ellenére hullaszállító kocsival a krematóriumba vitték. Ott tölgyfa bunkóval kapták meg a „kegyelemdöfést”. Zbigniew Fuks krematóriumi segéd megélte, hogy egy orosz hadifogoly, akit egy hullaszállítmányba hajítottak, még megszólította: „Bajtársam, add a kezed!” Mint az összes agyonlőtt, meztelen volt és véres, és egy halom meztelen hullán feküdt. Erre Warnstedt SS-Oberscharführer, a buchenwaldi krematórium vezetője odaugrott és egy pisztolylövéssel megölte őt.

Ha a kivégzendők túl sokan voltak, akkor a raboknak a szabadban kellett a lóistálló előtt levetkőzni. Aztán nagyobb csapatokban a lovardába vezették őket, ott sorba állították és gépfegyverrel lemészárolták őket. A véres padlóra friss fűrészpont szórtak, és már jöhettek is a következő áldozatok. A gyilkosok számára korlátlan mennyiségű alkohol állt rendelkezésre. A hullajelöltek nem mindig voltak teljesen gyanútlanok. Előfordult, hogy valaki meztelenül nekilódult, és egyenesen az őrszemláncba futott, amely a lóistálló körül állt. Egy alkalommal az ukrán SS-tisztek nem lőttek, innentől kezdve csak német SS-tiszteket állítottak őrszemnek.

A lóistállóban civileket is likvidáltak. Egy nap az Apoldai Közlekedési Társaság autója gördült be jól öltözött emberekkel - németekkel - és egy-két tiszttel. Körülbelül 16 óra volt. A foglyok izgatott beszélgetés közepette vonultak a lóistállóba. Amikor beléptek a terembe, gyorsan felállították az őrszemláncot. Két óra múlva a krematórium megkapta újabb áldozatait.

A „99-es kommandó” összes SS-tisztje háborús érdemkeresztet kapott.

„KÍSÉRLETI” ÁLLOMÁSOK

A nagy tábor legrettegettebb különleges intézményeihez tartoztak az ún. tudományos kísérletek számára berendezett izoláló blokkok. Amit a tábori orvosok a foglyokórházakban kedvük szerint űztek, azt itt nagyban, rendszeresen, bár nyilvánvalóan áltudományos alapokon művelték. Ezek a

kísérletek nem korlátozódtak a táboron belül szigorúan elzárt állomásokra, a fogolykórházakban és a táboron kívül elhelyezkedő külön intézményekben is zajlottak.

Különböző központi helyekről indultak ki a gyógyszerkísérletek, amelyeket az SS vagy az SS védőszárnya alatt német tudósok és a német légierő orvosai végrehajtottak. Egyetlen kísérleti sorozat sem történt Himmler tudta és nyomatékos engedélye nélkül. Ő maga rendelte el őket állami vagy egyéni érdekeltek javaslatára és a lipcsei „V. kísérleti osztály” indítványozására, - hazai és exotikus növényi mérgek kipróbálásától kezdve égés elleni kémiai védőanyag kifejlesztésén át mesterséges mirigyek alkalmazásáig -, a Waffen-SS berlini Higiéniai Intézetén vagy közvetlenül az SS-WVHA-n keresztül.

A legtöbb és legszörnyűbb, embereken végzett kísérleteket a dachau, buchenwaldi, sachsenhauseni, natzweileri, ravenbrücki és auschwitz-i táborokban végezték. Ha a Wehrmacht szolgálati helyei, a nagy ipari konszernek, mint a Höchst am Main-i és leverkuseni I.G. Farben AG., a dessau-i és marburgi Behring Művek, német tudósok és tudományos intézetek belementek az SS-szel való nyílt vagy valamelyest álcázott együttműködésbe, akkor szükség esetén, vagyis ha az érintettek megtudták, hogy koncentrációs tábori foglyokon végzett kísérletekről van szó, az SS hivatalosan közölte, hogy a kísérleti alanyok a Reichsführer-SS által erre a célra kijelölt, halálra ítélt súlyos bűnözők Kétéves orvosírnoki tevékenységem alatt (1943 márciusától 1945 áprilisáig), amikor a buchenwaldi kísérletekhez kiválasztott foglyok nevének titkos listái az én kezemen mentek keresztül, egyetlen olyan foglyról sem tudtam, akit bármilyen bíróság halálra ítélt volna, mielőtt kísérleti nyúlak használták, és megbízható forrásból tudom, hogy ilyen feltétel más táborokban sem létezett. A gyakorlat az volt, hogy éveken keresztül a tábori vezetőség határozta meg „bevált” alapelvek alapján, hogy kiből lesz kísérleti alany. Többnyire BV-sekre, homoszexuálisokra és különféle nemzetiségű politikai foglyokra esett a választás.

Körülbelül 1943 tavaszától, amikor a tábori SS már nem akart teljes felelősséget vállalni az e fajta vállalkozásokért, a kísérleti alanyok kiválasztását gyakran az RKPA Berlinre és a már említett Nebe SS-Gruppenführerre bízta. (Nebét több jelentős háború utáni publikációban,

különösen H.G. Gisevius „A keserű végig” c. könyvében és Allen Dulles „Németország bukása” c. művében, ezenkívül a nagy nürnbergi per folyamán gyakran említik az ellenzék legnagyobb segítőjeként. A kormány 1944. július 20. után kivégeztette. Én részemről könyvem első kiadásában „az SS-apparátus egyik legkevésbé ismert, de legkönyörtelenebb funkcionáriusának” neveztem, és azt állítottam róla, hogy később „konjunktúralovagként” még időben ki akart ugrani a nemzetiszocialista hanyatlás folyamatából - akárcsak a berlini rendőr-főkapitány, Graf Helldorf SS-Obergruppenführer, a jól ismert politikai gyilkos -, és csatlakozott az 1944. július 20-i összeesküvéshez. Helyesbíttem ezt az ítéletet, ami ennek az embernek a fajtáját és cselekedeteinek mozgató rugóját illeti. Nebe kezdettől fogva nehéz lelkiismereti harcokat vívott, amikor újra és újra, akár szökéssel, akár öngyilkossággal meg akart menekülni az általa okozott haláltól és rémtettektől, különösen az utolsó időkben, de nemzetiszocialista ellenzéki barátai mindig arra ösztönözték, hogy maradjon, és hogy az ellenzék számára továbbra is fontos lehetőségeket biztosítson. Ezért tovább játszotta kettős szerepét, míg hóhérkézre nem jutott. Én - néhány barátjával szemben - azt gondolom, hogy ezt nem lett volna szabad megtennie, mint ahogy a buchenwaldi kísérleti állomás vezetőjére, Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführerre gyakorolt hatásomat én is mindig sikeresen felhasználtam, hogy megakadályozzam, a jelentősebb ellenzéki akciókat gyilkosságok árán fedezzék. Szándékunk szerint az aktív önvédelemnek, bármilyen mélyen érintheti is a közvetlen ellenséget, nem szabad kívülálló élete árán működni. Nebe nem vehetett volna át sem egy ún. SS-bevetési kommandót Keleten (vagyis egy likvidáló kommandót) - még ha talán néhány különösen borzalmas parancs kijátszásához vezetett is volna -, sem pedig embereket nem szállíthatott volna be a koncentrációs táborok kísérleti állomásaira. Ezek alól a tettek alól nem menti fel sem ezzel egyidejű ellenzéki tevékenysége, sem pedig az a szándéka, hogy az ellenzéket ezek által álcázza, de az sem, hogy így próbálja ellensúlyozni korábban elkövetett hibáit. Ma már számomra is világos - pedig nevét és ténykedését úgy ismertem, ahogyan a személyét jelen könyv első kiadásában ábrázoltam -, hogy *Nebe* semmiképp sem könyörtelen SS-funkcionárius vagy pusztán konjunktúralovag, alakja, épp ellenkezőleg, nem mentes egyfajta tragikumtól - amennyiben egy olyan ember számára, aki nem pusztán véletlenből lett SS-Gruppenführer és az RKPA vezetője, egy ilyen szörnyűségben valódi tragédia egyáltalán létezhet.)

Nem lehetséges ezen a helyen részletes tudósítást nyújtani minden kísérletről, amelyeket a koncentrációs táborokban embereken végeztek, a hivatalosan bizonyított kísérletek bemutatása egy egész könyvet megtöltene. Csak megközelítő fogalmat nyújthatok a főbb kísérletekről és néhányat megemlítek.

1. FLEKKTÍFUSZ-KÍSÉRLETEK BUCHENWALDBAN

1941 késő őszén a Waffen-SS Higiéniai Intézete Berlinben megnyitotta a „Flekktifusz- és Víruskutató Osztály” Klinikai Állomását. Ez 1942-ben a kettős szögesdróttal körülvett 46-os izolált blokkba költözött. Dr. Joachim Mrugowsky akkori SS-Standartenführer, későbbi SS-Oberführer, docens alapította, a német hadsereg egészségügyi felügyelőjével, (Deutscher Heeressanitätsinspekteur) Professor Dr. Handloser vezérfőtörzsorvossal, a birodalmi egészségügyi vezetővel, (Reichsgesundheitsführer) Dr. Conti államtitkárral és SS-Gruppenführerrel, a Birodalmi Egészségügyi Hivatal (Reichsgesundheitsamt) elnökével, Prof. Reiterrel, a Berlini Robert Koch Intézet (a fertőző betegségek legyőzése érdekében létrehozott birodalmi intézmény) elnökével, Prof. Gildemeisterrel folytatott megbeszélés alapján. (Prof. Reiter, akit ez ügyben tanúként hallgattak ki Nurnberben, eskü alatt kijelentette, hogy csupán egyetlen ilyen jellegű összejövétel volt, amely során Prof. Gildemeister tájékoztató jellegű előadást tartott. Határozat az ülésen nem született. Mivel Dr. Conti „gondolataival” a kívánt visszhangot nem érte el, az ülést ezen szavakkal szakította félbe: „A jövőben Prof. Gildemeisterrel kettesben fogunk cselekedni.”) A naplóbejegyzésben az 1941.12.29-es dátumú alapításról tömören ez áll: „Mivel az állatkísérletek nem nyújtanak lehetőséget megfelelő kiértékelésre (a flekktifusz oltóanyagairól), a kísérleteket embereken kell végrehajtani.” A végrehajtással Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführert bízták meg. 1944 végéig 24 kísérletsorozatot hajtottak végre változó létszámú csoportokkal: 4-től maximum 40-60 főig - egy alkalommal 145-en is voltak egy csoportban. A kísérletek különböző származású flekktifusz-oltóanyagok értékelését érintették: a Behring Művek oltóanyagát, amelyet Cox, Gildemeister és Haagen eljárása szerint tyúktojássárga táptalajon tenyésztettek ki, a Weigl-oltóanyagot, amelyet a hadsereg főparancsnokságának flekktifusz- és víruskutató intézete tetvek bélrendszeréből állított elő Krakkóban, a nyúltüdőből készített Durand-Giroud-oltóanyagot (Pasteur Intézet, Párizs), a kutyatüdőből előállított oltóanyagot Cantacuzino eljárása szerint Bukarestben, és egy egérmájából nyert dán oltóanyagot, ez utóbbi kettőt Prof. Rose, a Robert Koch Intézet Trópusi Gyógyszer Osztályának vezetője bocsátotta rendelkezésre; továbbá különböző flekktifusz-gyógyszereket, mint az I.G.

Farben (Prof. Lautenschläger) nitroacridinje és metilénkékje, ugyanennek a cégnek a rutenolja (az 1943. április 13 és 14-i naplóbejegyzésben ez áll: „Dr. Ding SS-Sturmabführer parancsa a höchsti I.G. Farben-hez: megbeszélés Prof Lautenschlägerrel, Dr. Weberrel és Dr. Fussgängerrel a buchenwaldi koncentrációs táborbeli akridin-granulátum és rutenol kísérletsorozatról”), valamint egy persicol nevű szert, amelyet az akkoriban Romániában tartózkodó Prof Ruge flottaorvos állított elő és próbáltatott ki. (Könyvem első kiadása után Dr. Weber és Dr. Fufiganger urak elmagyarázták nekem, hogy az SS becsapta őket: azt mondták nekik, az I.G. Farben kemoterápiás eszközeinek (Kémiai-Gyógyszerészeti és Szérum-Bakteriológiai osztály Höchst am Main-ban) szétesztéséről van szó flekktífuszos katonák részére, akik az SS-hadosztályok kórházaiban fekszenek. Amikor az igen gyanús körülményekből rájöttek, hogy a kísérletek a buchenwaldi koncentrációs táborban folynak, főnökükkel, Professor Lautenschlägerrel egyetértésben, megszakították kapcsolataikat. Ez utóbbi állítást Dr. Ding-Schulernél folytatott tevékenységemből kifolyólag meg tudom erősíteni. Viszont minden tudóshoz, akik összefüggésbe kerültek nem önkéntes emberlidsérletekkel, vagy akiket az SS ilyenekbe belerángatott, szeretném a következő kérdést intézni: mióta engedi meg a tudományos és orvosi etikai kódex, hogy kemoterápiás anyagokat, amelyeket csak állatokon próbáltak ki, beteg katonáknak adjanak azok belegyezése nélkül? És nem állt-e Himmler - SS-vezetőségével egyetemben - a német nép széles köreiben olyan rossz hírben, hogy mindenki számára a legnagyobb óvatosság volt ajánlatos, aki nem akarta, hogy bármi köze legyen hozzájuk, de különösen a tudósoknak, amint érintkezésbe kerültek velük?)

Összesen kb. 1000 foglyot vezettek a 46-os blokkban található kísérleti állomásra. Egy részüknek olyan szerencséje volt, hogy csupán a vérkonzervek vizsgálatára vagy olyan kísérletekre használták őket, amelyeket külső okok miatt a fertőzés előtt abbahagytak. A maradék körülbelül 450 személyt jelentett, akik közül 158-an meghaltak, nem számolva a hármas vagy ötös kísérletsorozatok áldozatait, akiket hónapról hónapra ún. ideiglenes célokból szállítottak az állomásra, vagyis akiket rendkívül virulens flekktífuszzal fertőzött friss vérrel betegítettek meg, hogy a flekktífusz-kórokozó törzs fennmaradjon.

Ezek az ideiglenesen ideszállított emberek szinte kivétel nélkül elpusztultak.

Az összes többi ember állandó, nagyon vagy kevésbé súlyos egészségkárosodást szenvedett, amit minden flekktífusz-szakértő meg tud erősíteni: maradandó szívgyengeség, emlékezetvesztés, bénulás és hasonlók.

A kísérletek tudományos értéke vagy egyenesen nulla, vagy nagyon csekély volt, mert maga a fertőzési eljárás egyenesen örültségnek minősült. Valójában meg kellett volna keresni a valóságnak leginkább megfelelő, vagyis (az európai vagy ún. klasszikus flekktífusz, a typhus exanthematicus esetében) a tetű általi terjesztés fertőzési mennyiségének és fajtájának küszöbértékét, amely éppen elegendő lenne, hogy az őt megelőző védőoltást lassacskán hatástalanná tegye, vagy egyáltalán befolyásolja. Ez az SS-es uraknak azonban túl fáradságosnak és nehéznek tűnt. Ezért amikor a Robert Koch Intézetből küldött vírustörzsek 1943 első negyedévében már életképtelennek bizonyultak, vagyis amikor az izomba és a bőr alá, bőrkarcollással és a bőrbe való beültetés útján a fertőzés nem hozott eredményt, egész egyszerűen 2 cm^3 fölöttébb virulens friss beteg vért injekcióztak be intravénásan. A hatás minden gátat áttört, és szinte minden esetben katasztrofális volt. Amint ezt a fertőzési formát bevezették, a halálozási arány több, mint 50%-ra emelkedett - nem is beszélve az ún. kontroll csoportról, akiknek tagjai egyáltalán nem kaptak védőoltást, hogy az SS a betegség lefolyását megfigyelhesse rajtuk. Ők szinte kivétel nélkül meghaltak. Később a fertőzési mennyiséget $1/10\text{ cm}^3$ -re csökkentették anélkül, hogy halálos hatását elveszítette volna, mivel a patológiai törzsek virulenciája a további tenyésztés miatt időközben megnőtt. A Buchenwaldban előállított flekktífusz-oltóanyag küszöbértékét egyetlen kísérletsorozatban állapították meg: 20 beoltott közül egy sem halt meg, és a betegség lefolyása sokkal enyhébb volt, még az olyan pácienseknél is enyhébb, akiket a legjobb oltóanyaggal, a weigeli tetvek bélrendszeréből származó oltóanyaggal oltottak be, míg 20 kontrollszemélyből 9 halt meg az alattomos fertőzésben. A német gyógyszertudomány semelyik jelentős, az emberkísérletekben résztvevő személyisége, főleg a fertőzéseknél jelen lévő, mint Prof. Gildemeister, a koncentrációs táborban nem vették soha a fáradságot, hogy az említett feltételeket és módszereket kritikusan átgondolják, vagy eleve elgondolkozzanak azon, emberileg és tudományosan megengedett-e, hogy egyáltalán ilyen kísérleteket folytassanak? És különösképpen az sem fordult meg a fejükben, hogy a kísérletek végzését és irányítását rábízhatják-e az SS-re a koncentrációs táborokban? Az

eredményeket ellentmondás nélkül elfogadták, a publikációkat, főleg a Higiéniai és Fertőző Betegségek Újságjában, (Zeitschrift für Hygiene und Infektionskrankheiten) egyszerűen elhitték és felhasználták. Tudomásom szerint mindössze Prof. Rose nyilatkozta egyszer a 3. Katona Orvosi Ülés alkalmával Berlinben, hogy a publikált eredmények nem lépnek túl az állatkísérletek tapasztalatain, és ezért az embereken végzett kísérletek nem igazolják az eredményeket (ami őt nem tartja vissza attól, hogy egy évvel később ő maga is ilyen kísérleteket ösztönözzön és hajtasson végre a koppenhágai Állami Szérum Intézet Ipsen-féle oltóanyagával). Mit gondolhatott Dr. Christiansen belügyminiszteri tanácsos úr, amikor az SS-nek megengedte, hogy a Rhodan-sorozat egyik gyógykészítményét, az otrhomint (Prof. Dr. Lockemann a berlini Robert Koch Intézettől) a koncentrációs táborban kipróbálja, és hogy 40 foglyot, közöttük 30 immunizáltat és 10 nem immunizált kontrollszemélyt fiziológiai konyhasó oldatban 2 cm³ tífuszbacilus szuszpenzióval megfertőzzenek, melyet a burgonyasalátába tettek? (Professor Lockemann eskü alatt vallotta, hogy csak az otrhomin előállítására irányuló vezető tudományos kísérlet vezethető vissza rá és egy asszisztensére, és hogy Dr. Ding-Schulernek, aki a birodalmi belügyminisztériumtól jött hozzá, csupán szakmai felvilágosítást adott, és a koncentrációs tábori kísérletekről, amelyeket aztán végrehajtottak, csak a Robert Koch Intézetnek szóló minisztériumi tudósításból értesült. Az eskütétel után Professor Lockemann tehát nem tekinthető a kísérletekre való felbujtónak, mint ahogy azt könyvem első kiadásában Dr. Ding-Schuler feljegyzései és az SS-dokumentáció alapján állítottam.) Nyilvánvalóan semmit, csupán elolvasta a lázgörbéket és a kórlapokat, amelyeket folyamatosan megküldték neki Buchenwaldból az SS legfelsőbb higiénikusán keresztül, és megállapította, hogy 7-en könnyen, 23-an közepesen, 6-an ambulánsán, 4-en egyáltalán nem betegedtek meg. 1 haláleset. Hogy az illető korábban Reichstag-képviselő vagy éppen a miniszterelnök úr kollégája volt, esteleg egy munkás, vagy csupán egy munkakerülőként megbélyegzett szerencsétlen ember, hogy édesanyja, felesége, gyermekei sírtak-e, amikor az SS-táborparancsnok sablonos részvétnyilvánítása megérkezett - érdekelté vajon mindez a Harmadik Birodalom orvosát, aki megengedte, hogy tífuszbacilust osszanak szét a krumplisalátában?

A buchenwaldi koncentrációs tábor 46-os blokkjában, amely a tisztaság mintaképe volt és jó felszereltséggel bírt, nem csak emberkísérleteket

hajtottak végre, hanem minden flekktífuszos, a táborban természetes módon megbetegedett vagy flekktífusszal táborba szállított beteget itt különítettek el. Ha a félelmetes betegséget túléltek, itt tölthették a gyógyuláshoz szükséges időt. A blokkot a foglyok részéről Arthur Dietzsch vezette, aki egészségügyi tapasztalatokat csupán a gyakorlatból szerzett. Dietzsch már több, mint 20 éve ült politikai fogságban, nagyon kemény jellem, és magától értetődően Buchenwald egyik legjobban gyűlölt és legrettegettebb alakja volt. Mivel az SS-táborvezetőség és az őrmesterek borzasztóan féltek a flekktífusz-fertőzéstől, és úgy gondolták, hogy a fertőzés érintéssel, levegőn keresztül köhögéssel is terjedhet, sohasem léptek be a 46-os blokkba. Ezért az SS-orvosok, mindenekelőtt Dr. Hoven, aki hetekig, sőt hónapokig helyettesítette a gyakran szolgálati úton lévő Dr. Ding-Schulert, azt tettek, amit csak akartak. Ezt a foglyok is erősen kihasználták Dietzsch kápó közreműködésével: az illegális táborvezetés olyan személyektől szabadult meg, akik a tábor ellen az SS-szel összedolgoztak (vagy úgy tűnt, hogy összejátszanak, vagy egyszerűen csak nemkívánatosak voltak!), másrésről pedig a 46-os blokkon keresztül mentettek meg az SS-től veszélyben forgó jelentős politikai foglyokat, ami Dietzsch számára időközben nagyon nehéz és veszélyessé vált, mert a blokk „házmesterei” és ápolói mind zöldek voltak, akiket egyébként vaskézzel féken tartott.

A 46-os blokk egyik legérdekesebb és legnyaktörőbb mentési kísérletéről később még szó lesz. Hogy ennek feltételei érthetőek legyenek, röviden meg kell említeni a buchenwaldi koncentrációs tábor 50-es blokkját is, amely szintén a flekktífusz- és víruskutató osztályhoz tartozott, de a 46-os blokkal csak a közös vezetők, Dr. Ding-Schulereken keresztül állt összeköttetésben. Az 50-es blokkban egér- és nyúltüdőből állítottak elő flekktífusz-oltóanyagot Prof. Giroud (Párizs) eljárása szerint. 1943 augusztusában alapították. A tábor leghasználhatóbb, rendelkezésre álló erőit, közöttük orvosokat, bakteriológusokat, szerológusokat, kémikusokat, választottak ki erre a feladatra, mindenekelőtt a lemergi Dr. Ludwig Fleck docenst, akit Ding-Schuler személyesen hívatott az SS-WVHA-n keresztül Auschwitzból Buchenwaldba. A foglyok kezdettől fogva okos politikája arra irányult, hogy sok veszélyben forgó, különféle nemzetiségű bajtársat vonjanak be a kommandóba, amelyet az SS éppúgy tiszteletben tartott, mint a 46-os blokkot. Különböző okokból mind Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführer, mind pedig a foglyok továbbberősítették az SS páni félelmét (például

figyelmeztető táblákkal a blokk drótkerítésén). Olyan halálra szánt rabok találtak itt menedéket, mint a holland van Lingen fizikaprofesszor, a holland Jan Robert testgyakorlati birodalmi konzulens, Harry Pieck építész és más hollandok, a lengyel Dr. Marian Ciepielowski orvos, aki itt felelős posztot kapott, Prof. Dr. Balachowski a párizsi Pasteur Intézettől, s a jelen tudósítás szerzője mint osztrák publicista. Hét zsidó bajtárssal együtt Dr. Ding-Schuler tudtával és beleegyezésével juttattam el a Birodalmi Biztonsági Főhivatalhoz a megfelelő beadványokat, amelyeket mindig én kezdeményeztem, foglaltam írásba és vittem aláíratni, s ennek alapján találtunk itt menedéket a közvetlen akciók és haláltranszportok ellen. „Ultimum refugium judaeorum” - „a zsidóság végső menedéke”: így nevezte egyszer tréfásan, de nem minden alap nélkül Dr. Ding-Schuler az 50-es blokkot. A kommandó 65 emberből állt, közöttük 12-en oroszok voltak. Az itt fellelhető értékes eszközök, készülékek, mikroszkópok és hasonlók többnyire Franciaországból származtak, vagy „hadizsákmányként”, vagy pedig francia cégektől „vásárolták” őket - fizetés nélkül.

A flekktífusz kórokozótörzset (Rickettsia prowazekii) 2 cm³-nyi flekktífuszos, a 46-os blokkból származó vérrel tenyésztették tengeri malacokon. Hivatalosan két fajta oltóanyagot állítottak elő: egy rendeset a Waffen-SS harcoló csapatainak, és egy olyat, amely kicsit zavaros volt, és ezért a foglyoknak tartották fenn. Dr. Ding-Schuler tudta nélkül létezett egy első osztályú szer viszonylag kis mennyiségben, amelyből csak veszélyeztetett bajtársak kaptak megfelelően exponált helyeken, és végül létezett az SS részére egy másodosztályú készítmény nagy mennyiségben, amely kárt ugyan nem okozott, de nem is ért semmit.

A blokk a tábor védett, kitüntetett helye volt. Bár az itt dolgozó - kizárólag politikai - foglyok élete állandó laboratóriumi fertőzés-veszélyben volt, és igen nehéz főnök állt felettük, sok tekintetben mégis előnyös volt a helyzetük: mindenki saját ágyában alhatott, amit a tábor legnagyobb része elképzelni sem tudott, friss ágyneműt kaptak, világos, tiszta munkatermekben és irodákban dolgoztak, veszélyességi pótlékot juttattak nekik heti 80 g cukor, 64 g zsír és 400 g kenyér formájában, és ha nem utasították el, illegálisan rendelkezésükre állt a flekktífuszos nyulak 120 fokra melegített húsa, amelyet a tüdő kivétele után el kellett volna égetni.

2. MALÁRIA-KÍSÉRLETEK DACHAUBAN

1942 januárjában Dr. Rudolf Brachtel SS-Hauptsturmführer, akinek helyére később Dr. Plöttner SS-Hauptsturmführer lépett, Prof. Dr. Klaus Schilling megbízásából kifogástalan egészségű, 20 és 45 év közötti embereket keresett. 1942 márciusában az első öt embernek már a betegszobában kellett lennie. Ezt követően hetente további 20 ember került sorra.

A kísérletek a következő módon zajlottak: malária kórokozóval fertőzött maláriaszúnyogokat hoztak a trópusokról, a Krímből, a pontini mocsarakból, hogy a kísérleti alanyokat megfertőzzék. Többek között az emberi vércsoportok és a malária közötti összefüggést akarták feltárni. Az első roham általában három héttel a fertőzés után jelentkezett. A beteget ekkor ismét felvették a kórházba, a köztes időben viszont dolgoznia kellett. A lázrohamok két-három naponta jelentkeztek, ha a betegség előrehaladott állapotban volt, akkor már két-háromszor naponta. Ekkor elkezdtek a betegség megfigyelését - annak minden ismert kísérőjelenségével együtt: szívgyengeség, sárgaság, erős hasmenés és tüdőgyulladás. Hogy milyen gyógykészítményeket alkalmaztak, mely német cégek szállították őket, és hogy milyen gyógyulási eredményt kellett volna hozniuk, az nem jutott tudomásomra. Az első sorozatokban 200 emberi kísérleti alanyból 17 meghalt, később a halálozási arány jelentősen megnövekedett, amikor a beható egészségügyi vizsgálatokat és az életkori korlátozást megszüntették. Nagy veszteséget szenvedtek a lengyel papok Dachauban, akiket szintén kísérleti nyulaknak használtak. Himmler a birodalmi vezető orvos Conti társaságában látogatta meg a kísérleti intézményt, majd patetikus beszédet tartott a zömmel német anyanyelvű túlélőknek: „Fiúk, éppoly nagy érdemet szereztek szülőhazátoknak, mint a fronton harcoló katonáink. A következő elbocsátások alkalmával nem fogok elfeledkezni rólatok!” Tán mondani sem kell, hogy egyetlen kísérleti alanyt sem bocsátottak el a dachau koncentrációs táborból.

3. SZULFONAMIDKÍSÉRLETEK RAVENSBRÜCKBEN

Dr. Grawitz SS birodalmi orvos, akinek szinte minden SS által végzett emberkísérlethez köze volt, 1942-ben elrendelte, hogy a ravensbrücki koncentrációs tábor női foglyait staphylococcusszal, gázödéma-

ba-cilusokkal, tetanusz-bacilusokkal és vegyes kórokozó-
tenyésztéssel fertőzzék meg, hogy a szulfonamidok gyógyhatását
megállapíthassák. A végrehajtást Prof. Dr. Karl Gebhardt vette át, a
Berlini Egyetem Ortopédiai Sebészetének egyetemi tanára és a
Hohenlychen Gyógyintézet főorvosa, Himmler barátja és személyi orvosa.
Az operációkat főleg lengyel nőknél hajtották végre Dr. Schiedlausky,
Dr. Rosenthal, Dr. Ernst Fischer és Dr. Herta Oberheuser SS-
orvosokkal együtt. Tényleges felelős felügyelet nem létezett. A
megfertőzött nőkkel nem közölték, milyen szándékkal történnek a
beavatkozások - minden esetben a vádlíjukon. A bevágás gyakran a csontig
hatolt, mint ahogy az később a néhány túlélő behegedt sebein láthatóvá vált,
ezen felül pedig tanúk is igazolták. A kísérleti alanyok sebébe a
baktériumtenyésztésen kívül gyakran fadarabkákat vagy faszálkát és
üvegszilánkot szórtak. A betegek lába gyorsan elgennyesedett. Hogy a
betegség lefolyását megfigyelhessék, néhány áldozatot nem kezeltek tovább,
ők borzalmas fájdalmak közepette haltak meg, de a többiek közül is csak
nagyon kevesen éltek túl a kísérleteket. Minden kísérletsorozat hat-tíz lányt
érintett, akiket - mindig a legszebbeket! - a betegszobába rendelt nagy számú
nőből választották ki. Legalább hat kísérletsorozatot hajtottak végre.

„Különleges kísérletek a szulfonamid hatásáról” címmel a Berlini
Katonaorvosi Akadémia Tanácsadó Szakorvosainak Harmadik Keleti
Munkagyűlésén (1943. május 24-26.) Prof. Dr. Gebhardt tudósított a kísérlet
kimeneteléről, aki csak alkalmanként ment Ravensbrückbe, hogy az
eredményekről tájékoztatást kapjon, és hogy a páciensek sebeit megtekintse -
a nőknek minden alkalommal műtőasztalokra szíjazva kellett órákon át
várakozniuk, míg a professzor úr megérkezett.

A konferencián részt vett többek között: Prof. Siegfried Handloser
Generaloberarzt mint a hadsereg egészségügyi vezetője és katona-
egészségügyi felügyelő, d.R. Prof. Dr. Paul Rostock tábornok orvos, a berlini
Sebészeti Klinika igazgatója mint a hadsereg tanácsadó orvosa és az
Orvostudomány és Kutatás Szolgálati Helyének hivatali főnöke, Dr. Oskar
Schröder vezérfőtörzsorvos mint a légierő egészségügyi vezetője és a légierő
egészségügyi felügyelője, Dr. Conti birodalmi egészségügyi vezető, Dr. Karl
Genzken, a Waffen-SS egészségügyi főnöke, Helmut Poppendieck, az SS
birodalmi orvos személyi vezérkarának főnöke és rendőrségi SS-

Obersturmführer, Prof. Dr. Karl Brandt, Hitler személyi orvosa és közegészségügyi birodalmi biztos, a Waffen-SS altábornagya, ezen kívül több igen ismert és tisztelt német professzor. Előadásában Gebhardt nem titkolta el, hogy a kísérleteket koncentrációs tábori foglyokon hajtották végre, sőt a teljes felelőséget magára vállalta. A beszámolón a hallgatóságból senki sem botránkozott meg.

4. MAGASLÉGKÖRI ÉS VÍZ ALATTI KÍSÉRLETEK

Dr. Sigmund Rascher, a légierő törzsorvosa, később SS-Untersturmführer, Himmler kivételezett kedvence, már 1941-ben - miután megbeszélést folytatott a „légierő atmoszférát kutató vizsgálóhelyének” egyik orvosával - Münchenben engedélyt kapott a Reichsführer-SS-től, hogy a dachau koncentrációs táborban kísérleteket végezessen. Ezek végrehajtásával Dr. Wolfgang Romberg és Dr. Siegfried Ruff, mindketten civil orvosok - utóbbi a „Német Repülési Kutatóintézet” Légiorvosi Intézetének igazgatója volt - , Rascherrel elkeseredett, áskálódásokkal teli versenybe kezdtek. A kísérletek célja az volt, hogy az emberek reakció- és életképességét nagy magasságban, a kívánt magasságba (20 vagy több km-re) történő gyors feljutáskor, vagy éppen nagy magasságból bekövetkező hirtelen zuhanáskor megállapítsák. E célból Dachauban hozták a német légierő egyik alacsony nyomású kamráját. A kísérleti alanyok elhalálozásával kezdettől fogva tudatosan számoltak, mint ahogy a fennmaradt tudósításokból kiderül. Himmler halálra ítélte „súlyos bűnözőket” (például az ellenállási mozgalmakban résztvevőket) állított ki a kísérletekhez, és ha túléltek, abban a „kegyben” részesültek, hogy életfogytiglan koncentrációs tábori foglyok lettek, természetesen az orosz és a lengyel származású ellenállókat kivéve. Ám ezt a gyakorlatot figyelmen kívül is hagyhatjuk, mert 1942-től kezdve Himmlernek fenti személyekre vonatkozó parancsát nem vették figyelembe.

Dachauban a koncentrációs tábor útjára az 5-ös blokk és a mellette fekvő barakkok közé kísérleti autót állítottak. A helyet elszigetelték a kórháztól, hogy senki se nézhessen be. A kocsi valójában magas, zárt, kerekeken álló doboz volt, beépített nyomás-, hőmérséklet- és magasságmérő készülékekkel. Segítségükkel a kísérleti alanyokat a kívánt magasságba történő felemelkedés és mélybe zuhanás fizikai állapotába tudták hozni. Elektrokardiográf jelezte a kísérleti alanyok szív működését. A halál beálltával az áldozatot azonnal

felboncolták. Rascher egyszer észrevette, hogy boncoláskor a meggyilkolt szíve még ver. Erre egész sor hasonló halálos végkimenetelű kísérletet hajtott végre, hogy megtudja, milyen sokáig ver még az ember szíve a meggyilkolás után.

A „mennybemenetel autója” (Himmelfahrtswagen), ahogyan a táborban az alacsony nyomású kamrát nevezték, természetesen páni félelmet váltott ki minden fogolyból. Az első áldozatoknak a munkabevetési iroda azt hazudta, hogy különleges kommandót állítanak fel, és az önként jelentkezők ennivalót kapnak majd. Először sok mit sem sejtő rab jelentkezett. Azonban már néhány nap elteltével rémhírek terjengtek a kamrába kerültek sorsáról. Mindenesetre önként többé senki sem jelentkezett. Erre az áldozatokat különböző kifogásokkal egyszerűen elhurcolták a blokkokból. Szívesen választottak újonnan jötteket. A „kapitány”, ahogyan a táborban Dr. Raschert nevezték, újra és újra maga indult megfelelő áldozatokra vadászni.

Dr. Rascher részletes időközi beszámolójára Himmler 1942. április 13-i dátummal azt válaszoltatta, hogy nagyon érdekli a dolog, és hogy „az eddigi eredmények sikeres folytatását” kívánja „a további kísérletekhez”. (A levél közvetlenül ez után a következő zárószavakat tartalmazza: „Szívélyes üdvözlétem kedves nejmének is. Heil Hitler!”) Rascher többek között azt felelte, hogy „a Reichsführer kutatások iránti produktív érdeklődése” rendkívüli módon befolyásolja „munkaerejét és ötletgazdagságát”. Dr. Rascher „produktív érdeklődése” és „ötletgazdagsága” közel 80 halottat eredményezett. Prof. Hippke vezérfőtörzsorvos, akkoriban a Német Légierő egészségügyi felügyelője, 1942. október 10-én ezt írta Himmlernek: „Igen tisztelt Reichsführer úr! A német repülőorvosi kutatás nevében alázatosan köszönöm a nagy segítséget és a kísérleti kutatások iránt tanúsított érdeklődését, ezek a kísérletek nagyon értékes és fontos kiegészítést jelentenek... Más irányú mélyhűtési kísérletek Dachauban jelenleg folyamatban vannak.” „Amint a munkálatokhoz továbbra is az Ön jószágos támogatására lesz szükség, kérem Önt, hogy Dr. Rascher törzsorvoson keresztül ismét Önhöz fordulhassak. Heil Hitler! Professor Dr. Hippke.”

(Prof. Hippke azt írta nekem, hogy a halálesetekről semmit sem tudott, a hozzá intézett jelentések részben hiányosak, részben hamisak voltak. Amikor

Dr. Ruff meggyanúsította Dr. Raschert, akkor ő a kocsit visszarendelte. Ezzel egyébként az „előírásnak megfelelő kísérletek” keretein belül „szabályszerűen” dolgoztak - egy koncentrációs táborban, fűzném hozzá!

Prof. Hippke úr a lábjegyzet alábbi részét, amelyet én a könyvem harmadik kiadásában közzétettem, nem tartja elegendőnek. Bár érvelésével nem mindig értek egyet, teljes hűséggel adom vissza fejtegetései tartalmát:

1. A lábjegyzet elejének így kellene hangoznia: „Prof. Hippke a Nürnbergi perben tanúként eskü alatt vallotta, hogy...”

2. Dr. Raschert valójában „SS-Untersturmführerként, később a légierő tartalékos törzsorvosaként” kellene megjelölni.

3. A szöveg 180. oldalán felülről a 13. sorban megnevezett „alacsony nyomású kamra” esetében nem a német légierő berendezéséről van szó, hanem az Aldershof Kísérleti Intézetéről.

4. Ami a magasnyomású és mélyhűtési kísérletek gyakorlati értékét vagy értéktelenségét illeti, Prof. Hippke úr úgy véli, hogy a történelmi tárgyilagosság érdekében a következő ábrázolást kell javasolni: „Orvosi intézkedések eldöntéséhez, amelyek a tengerbe zuhantak életének megmentéséhez szükségesek, Hölzner és Rascher első 57, önkénteseken végzett narkóziskísérlete elegendő volt. Már ez is 13 halottat eredményezett, így e részinformációról a légierőt nem értesítették. Minden más kísérlet és áldozat teljesen felesleges volt.”

5. Professzor Hippke úr azon a véleményen van, hogy Holzlöhner állatkísérletei és Rascher szadista privát kísérletei (téli hideg vagy állati meleg hatása) nem tartoznak ebbe a kísérleti körbe, mert semmi közük az alacsony légnyomás hatásához és az emberi test kihűléséhez. Az érintett orvosokat a tudomány terén gyakorlatilag nem, de ténylegesen mégis összekötötték a borzalmak.)

A berlini birodalmi légiforgalmi minisztérium repülőorvosi referensének egyik, 1942. október 8-i írásából kiderül, Prof. Dr. Holzlöhner (Kiel), a légierő egészségügyi felügyelője már 1942. február 24-én azt a megbízást kapta, hogy „a kihűlés hatását melegvérűeken” tanulmányozza. Ezalatt,

szigorú tudományos zsargonban, jéghideg vízbe zuhant pilóták esetét értették. Míg Dr. Rascher a légierőnek olyan javaslatot nem tett, hogy a kísérleteket koncentrációs tábori foglyokon hajtsák végre, addig állatkísérletekről volt szó. Így került sor az együttműködésre Dr. Rascher és Dr. Holzlöhner között, aki a kísérletek vezetését 1942 októberének végéig átvette, Rascher aztán egyedül folytatta 1943 májusáig.

A kísérleti alanyokat eleinte ruhástul vagy meztelenül 4-9 fokos vízbe tették, míg meg nem dermedtek. A hőmérséklet mérését termoelektromosan, rektálisan végezték. Kísérleti alanyok száma: 50-60, halálos áldozatok száma: 15-18. A második időszakban Rascher kiegészítésül egy másik módszert is alkalmazott: a foglyokat meztelenül a mínusz 20-25 fokos téli hidegben óránként leöntötték vízzel, és éjszakára kint hagyták őket a szabadban. Mivel fájdalomban úgy ordítottak, hogy az túl nagy nyugtalanságot keltett, Rascher végül narkotizálta őket. Két orosz tisztet, akiket a bunkerből hoztak ki, egy szemtanú, az egykori fogoly, Walter Neff elbeszélése szerint Rascher jeges vízbe dugott. Csak öt óra elteltével haltak meg. A harmadik órában, ahogy azt egy jelenlévő lengyel ápoló hallotta, azt mondta az egyik a másiknak: „Szólj a tisztnek, hogy lőjön agyon bennünket!” A másik azt válaszolta, semmi értelme, hogy a fasiszta kutyaéhoz irgalomért könyörögjenek. A kísérleti személyek össz-létszáma 1942 novemberétől 1943 májusáig 220-240 közé tehető, néhányukat kétszer-háromszor is felhasználták. A halálos áldozatok száma 65-70 között mozgott.

Különösen érdekelte Himmlert, hogyan lehet még élők megmerevedett testét újra felmelegíteni. Több kísérletsorozatot is végeztek meztelen nőkkel, akiket a ravensbrücki koncentrációs táborból hozattak. „Feltételezem” - írta a Reichsführer-SS a Hauptsturmführerré előléptetett Raschernek - „hogyan ezek a kísérletek talán a legjobb és legtartósabb eredményt hozzák, természetesen lehetséges, hogy tévedek.” Nem tévedett. Rascher hosszú fejtegetésekbe bocsátkozhatott arról, hogyan párosodtak a 30-32 fokos hőmérsékleten újraéledt kísérleti alanyok - ami egy „forró fürdővel” egyenértékű. A kísérleti alanyok két meztelen nő közé fektetve nem pihenték ki magukat olyan gyorsan a megfigyelendő nemi aktusig, mint egy meztelen nő mellett. „Ezt arra vezetem vissza, hogy egy nő mellett a személyes gátlások leomlanak, és a nő így sokkal bensőségesebben simul a kihűlt testhez (lásd a 4. görbét).”

Az SS-vezetőség állította, hogy ezek a kísérletek nagyon fontosak a német repülés szempontjából, a légierő urai viszont mégsem támogatták túl buzgón az ügyet. Ezzel szemben Prof. Hippke így védekezett 1943. március 6-án kelt, Wolf SS-Obergruppenführernek, a Reichsführer-SS személyi vezérkari vezetőjének címzett írásában: „... Tévednek, ha úgy vélik, hogy én mint az orvostudományi kutatómunka felelős vezetője az embereken végzett hűtési kísérleteket bármily módon elleneztem, és ezáltal a fejlődést megbénítottam, épp ellenkezőleg: rögtön támogattam a kísérleteket, mert saját, nagyobb állatokon végzett kísérleteink lezárultak, de még kiegészítésre szorultak. Egészen valószínűtlen feltételezés, hogy én, aki felelős vagyok érte, hogy pilótáink mentési lehetőségeit fejlesszük, nem teszek meg mindent, ami csak lehetséges, hogy egy ilyen munkát támogassak. Amikor Rascher annak idején kívánságait vázolta, rögtön beleegyeztem mindenbe, és támogattam megvalósításukat.”

A német légierő számára a barbár kísérletekből semmiféle gyakorlati eredmény nem származott. Az amerikai légierő viszont még a japán háború befejezése előtt feltehetőleg a dachau kísérletek alapján, igazi önkéntesek segítségével sikeresen kifejlesztette azt a módszert, mellyel szerencsétlenül járt, hidegtől megmerevedett pilótákat forró fürdővel újra lehet éleszteni.

5. STERILIZÁCIÓS KÍSÉRLETEK AUSCHWITZBAN

Az SS-vezetőség három különböző kísérletsorozatot indított el, hogy olyan eljárást találjanak, melynek segítségével észrevétlenül, gyorsan és tartósan nagy embertömegeket lehet sterilizálni.

Az első ilyen jellegű kísérlet a Madaus & Tsa (Drezda-Radebeul) cég állatkísérleteinek egy német tudományos folyóiratban megjelent eredményein alapult, még hozzá a dél-amerikai caladium seguinum kivonattal (Állatkísérleti tanulmányok az orvosi sterilizáció kérdéséről, Kísérleti Orvostani Folyóirat, 109/1). Két oldalról keltették fel Himmler érdeklődését. Egyrészt 1941 augusztusában Niederdonau helyettes Gauleitere (körzetvezetője) azt írta, hogy az ottani körzeti fajpolitikai hivatal vezetője, Dr. Fehring Gauhauptstellenleiter (körzeti központi vezető) férfiak és nők tisztán gyógyszeres úton történő sterilizálásával „foglalkozik”. Azt tanácsolta, hogy „a szükséges vizsgálatokat és emberkísérleteket egy

megfelelően kiválasztott orvosi stáb hajtsa végre a bécsi Orvostudományi Kar Gyógyszerészeti Intézetének együttműködésével - a madausi állatvizsgálatok eredményeit alapul véve - a Niederdonau-i Lackenbach cigánytábor foglyain”. A „perspektívákat”, amelyek „a tömeges sterilizálást a lehető legrövidebb idő alatt a lehető legegyszerűbb módon lehetővé teszik”, csak sejteni lehetett. Másfelől Himmlernek Dr. Adolf Pokorny, a müncheni bőr- és nemibetegségekkel foglalkozó szakorvos ennél nyíltabban fogalmazott. 1941 októberében, a madausi tudósítás olvasása után a következőket írta az SS legfőbb vezetőjének: „Ha a kutatások alapján sikerülne a lehető leggyorsabban olyan gyógyszert előállítani, amely viszonylag rövid időn belül az emberek észrevétlen sterilizációjához vezet, újabb hatékony fegyver fog rendelkezésünkre állni. Már maga a gondolat, hogy a három millió, jelenleg német fogságban lévő bolsevikot sterilizálni lehetne, vagyis munkásként rendelkezésre állnának, de képtelenek lennének utódokat nemzeni, távoli perspektívákat nyit meg.” A „perspektívák” - a „mozgalom városában” (*itt a szerző Münchenre gondol. A szerk.*) éppúgy, mint „Niederdonau”-ban - rögtön „termékeny talajra hullottak”: „1. Dr. Madaus nem publikálhat több ilyen jellegű írást (az ellenség is hallja!). 2. A növény termesztésének megkezdése (melegházakban könnyen termeszthető). 3. Azonnali emberkísérletek végrehajtása (bűnözőkön!), hogy a kezelési adagot és időtartamot megállapíthassák. 4. A hatékony kémiai anyag összetételét a lehető leggyorsabban megállapítani, hogy 5. ezt minél hamarabb szintetikususan lehessen előállítani.”

Himmler rögtön mozgásba lendítette Pohl SS-Obergruppenführeren az SS-WVHA, illetve Grawitz SS-Obergruppenführeren keresztül az SS- és rendőrségi birodalmi orvos (Reichsarzt SS und Polizei) apparátusát. A caladium seguinum termesztéséhez melegházat létesítettek, és „a növény már rendelkezésre álló alapanyagainak segítségével sterilizációs kísérleteket” rendeltek el a koncentrációs táborokban, és ezeket Dr. Rudolf Brandt SS-Standartenführer a Reichsführer-SS személyi referense és a birodalmi belügyminisztérium miniszteri irodájának vezetője szerint végre is hajtották (hogy melyik koncentrációs táborban, az számomra nem ismert). De a nehézségek, melyek a caladium seguinum német talajon történő termesztéséből fakadtak, és a tömeges sterilizáció időközben megnyílt más lehetőségei az SS ilyenfajta kezdeményezéseit megbénították.

Dr. Horst Schumann - aki Hitler ún. eutanázia-programjának (a hangzatos nevű eutanázia-program alatt a gyengeelméjűnek nyilvánított betegek elpusztítását értették) szakértőjeként és intézetvezetőjeként tevékenykedett - a röntgensugarak emberi ivarmirigyekre gyakorolt hatásával is foglalkozott. Miután a gyengeelméjűek elgázosítása már nem töltötte ki minden percét, kapcsolatba lépett Bouhler birodalmi vezetővel, akinek - Victor Brack SS-Oberführer, a Führer irodája felelős szolgálati vezetőjének vallomása szerint - feltett szándéka volt, „hogy a zsidókérdést tömeges sterilizációval oldja meg”. 1942-ben csatlakozott az SS-WVHA-hoz. Himmler a terveket személyesen támogatta, és a „megfelelő anyagot” az auschwitz-i koncentrációs táborban az SS rendelkezésére bocsátotta. Dr. Schumann munkaképes, 20-24 éves zsidókat hozatott, és nemi szerveiket 15 percen keresztül röntgensugárzásnak tette ki. Az embereknek ezután ismét munkába kellett állniuk. Aki a fellépő égések és gennyesedések miatt „kikészült”, azt elgázosították. 2-4 héttel később az áldozatokat kasztrálták, hogy a heréjüket boncolják és mikroszkóppal megvizsgálják. Dr. Schumann időközben, Ravensbrückbe utazott, ahol cigánygyerekeket sterilizált érzéstelenítés nélkül.

Brack egyik Himmlernek írt jelentésében a következő elhamarkodott *(a jelző itt elégtelen a borzalmas kegyetlenkedések ecsetelésére. A szerk.)* kijelentések állnak a lezárult kísérletekről: „Az alábbi eredményt biztosnak és tudományosan megfelelően megalapozottnak tekinthetjük. Ha egy személyt tartósan terméketlenné kívánunk tenni, akkor olyan erős röntgensugárzást kell alkalmazni, melynek következtében kasztráció lép fel - annak minden következményével együtt. A röntgensugarak ugyanis megsemmisítik a petefészeket, illetve a here belső elválasztását... Alapvetően magas feszültség és keskeny szűrő esetén kis távolságból férfiaknál 2, nőknél 3 percnyi sugárzás szükséges. Nem elhanyagolható viszont az a tény, hogy - mivel a többi testrészt nem lehetséges észrevétlenül ólommal letakarni - a testszövet ezen része károsul és ún. röntgenkáter (röntgensugárzás után kialakuló toxikus tünetek, magyarul röntgencsömör) lép fel. Ha a sugárzási intenzitás túl magas, a következő napokban vagy hetekben a sugárzásnak kitett testrészekben személyenként eltérő erősségű égési sérülések jelentkeznek. A gyakorlati kivitelezés járható útja például az lehetne, hogy a sterilizálandó személyt egy ablakhoz hívatjuk, és kérdéseket teszünk fel nekik vagy nyomtatványt töltetünk ki velük - úgy 2-3 percig. Az ablaknál ülő hivatalnok

kezelhetné a készüléket, méghozza oly módon, hogy az ablakkal összeköttetésben álló két csövet (mivel a sugárzásnak két oldalról kell történnie) üzembe helyezi. Egy kétcsövű berendezéssel tehát naponta kb. 150-200 embert lehetne sterilizálni, 20 berendezéssel már akár 3000-4000-et is egy nap. Naponta több ember sterilizációja becslésem szerint úgysem jöhet szóba.” Legelőször állítólag az európai zsidóság 2-3 millió „igen jó munkabírásu” tagját (férfiakat és nőket egyaránt) érintette volna az eljárás, ami során kifejezésre jutott a meggyőződés, hogy „pillanatnyilag már nem számít, ha az érintettek hetek vagy hónapok múlva a következményekből rájönnek, hogy kasztrálták őket. Ha Ön, Reichsführer, a munkaerő megtartása érdekében úgy dönt, hogy ezt az utat választja, akkor Bouhler birodalmi vezető készen áll, hogy a munka végrehajtásához szükséges orvosokat és személyzetet az Ön rendelkezésére bocsássa.”

Dr. Schumann auschwitzi és ravenbrücki kísérletein alapulva állította, hogy férfiaknál a kasztráció ily módon valószínűleg nem lehetséges és ezen kívül igen drága, a műteti kasztrálás olcsóbb lenne, és az is csupán hat-hét percig tartana. Ezzel viszont lehetetlen lenne nagy embertömegeket „észrevétlenül és gyorsan” nemzőerejüktől megfosztani. De Himmlert, „a német nép megerősítésének biztosát” éppen a tömeges sterilizáció érdekelte!

1942-ben Prof. Dr. Clauberg SS-Brigadeführer a felsősziléziai Königsbüttenben egy harmadik lehetőséget ajánlott: az anyaméhben kémiai ingert alkalmaznak és így teszik a nőket terméketlenné. 1942. július 7-én Himmler jelenlétében megbeszélés zajlott Prof. Gebhardt, Glücks SS-Obergruppenführer - Pohl SS-WVHA-beli helyettese - és Clauberg úr között, akinek „ember- és állatkísérleteihez rendelkezésére bocsátották az auschwitz koncentrációs tábor”.

Clauberggel három nappal később közölték a „Reichsführer kívánságát”, hogy utazzon Ravensbrückbe, és saját eljárása szerint sterilizáljon zsidó nőket. „Mielőtt a munkát elkezdi, a Reichsführer külön súlyt fektet arra, hogy megtudja Öntől, mennyi idő szükséges 1000 zsidó nő sterilizálásához. A zsidó nők semmit sem tudhatnak meg. A Reichsführer-SS nézete szerint egy általános vizsgálat ürügyén adhatná be az injekciót. A sterilizáció hatékonyságát illetően beható kísérleteket kellene végrehajtani, nagyrészt oly módon, hogy egy Ön által meghatározott idő elteltével, esetleg

röntgenfelvételek segítségével megállapíthatná, milyen változások álltak be. Egyik másik esetben azonban gyakorlati kísérletet is végre kellene hajtani oly módon, hogy egy zsidó nőt egy zsidó férfival összezárnak, aztán meglátják, mi lesz az eredmény.”

Clauberg munkához látott. 1943. június 7-én jelentette, hogy a módszere már „szinte kész”: „egyetlen injekció a méhszájon át elegendő, és „végrehajtható a szokásos, minden orvos által alkalmazott nőgyógyászati vizsgálat során”. A korábbi kérdésre válaszolva: „egy gyakorlott orvos megfelelően berendezett helyen kb. 10 főnyi kisegítő személyzettel naponta végre tud hajtani minden valószínűség szerint több száz - ha nem egyenesen 1000 - sterilizációt”. Hogy a „módszeren” az utolsó „simításokat” elvégezzék, Clauberg újabb 300 nőt hozatott Ravensbrückből, akik auschwitz-i kísérletei során meghaltak, vagy pedig a kísérletek után elgázosították őket. A ravensbrücki koncentrációs tábor előkísérleti röntgenfelvételei megmutatták, hogy a claubergi injekciók „a petevezeték végéig hatoltak be, több esetben még a hasüregbe is”.

1944-ben, a nemzetiszocializmus felbomlása kezdetén az SS egész sterilizációs programja befejeződött - az iratok szerint be nem vallott „kudarccokkal” és mégis remélt „kilátásokkal”. „Gyakorlati eredmény”: több száz halott és több száz megcsónkított személy.

6. TOVÁBBI KÍSÉRLETEK KÜLÖNBÖZŐ KONCENTRÁCIÓS TÁBOROKBAN

Úgy gondolom, elegendő az SS további, embereken és védtelen foglyokon végrehajtott „tudományos kísérleteit” csupán felsorolni.

Buchenwaldi és neuengammei koncentrációs táborok, V. kísérleti osztály: a homoszexualitás kiküszöbölésének kísérletei mesterséges mirigyek és szintetikus hormonok segítségével. Ezeket a kísérleteket a dán Dr. Vaernet SS-Sturmabführer kezdeményezte és kivitelezte, akinek szolgálati helye Prágában volt. A jelentések Poppendieck SS-Oberführerhez futottak be. Buchenwaldban összesen 15 foglyot kezeltek, közülük ketten meghaltak. Vaernet kasztráltakkal is kísérletezett. Az SS-orvosok élénken gúnyolódtak a dolgon, a foglyok „tűzkövekről” beszéltek, amelyeknek segíteniük kell, hogy a beültetés alanyait helyes útra tereljék. Pozitív eredményt nem értek el.

Buchenwald, koncentrációs tábor: sárgaláz-kísérletek (eredmények a Marburg/Lahn-i Behring Művekhez és a berlini Katona Egészségügyi Felügyelőséghez futottak be), továbbá kísérletek fekete himlővel, tifusszal, A és B paratífusszal, diftériával, harci méreganyagokkal, más mérgekkel és foszfor-kaucsuk-gyújtóbomba tartalommal. Ezenkívül vizsgálták még a Berlini Katonaorvosi Akadémia régi vérkonzerveinek hatékonyságát (vagyis, hogy miképpen reagál az ember, ha ezt a készítményt megkapja), valamint flekktífusz-gyógyszert állítottak elő az SS részére a 46-os blokk pácienseinek véréből. További kísérleteket hajtottak végre a „kísérleti táplálkozási fiziológia” terén (Dr. H. D. Ellenbeck), és vérkonzerveket gyártottak a berlini SS-kórház számára: három-négy hetente két SS-szanitéc ékezett, hogy a rokkantak blokkjában száz és száz foglytól vért vegyenek. 200 cm³ vérért egy darab kenyeret és egy darab kolbászt adtak. Sokszor 400 cm³ vért is „lecsapoltak”.

Natzweileri koncentrációs tábor: Prof. Dr. Eugen Haagen, a „Strafiburgi Birodalmi Egyetem” (Reichsuniversität Straßburg) egyetemi tanára flekktífusz- és sárgaláz-kísérleteket végzett. „A Waffen-SS Tudományos Célfelmérési Intézetével” Prof. Hirt strassburgi anatómus teremtetette meg az összeköttetést, aki ellen egyszer panaszt emeltek, mert a 100, natzweileri

kísérletekre szállított rab közül 18 már a transzport során meghalt, és csupán 12 volt olyan állapotban, hogy kísérletet lehetett rajtuk végrehajtani. (Könyvem 1947-es, a Tempelhof Kiadónál megjelent kiadásában ebben az összefüggésben a nürnbergi perhatóság rendelkezésére álló dokumentumainak, valamint a “Az ember megalázásának története” (Das Diktat der Menschenverachtung, Mitscherlich és Mielke, Heidelberg 1947) alapján Prof. Gutzeitot (Breslau) - akkoriban tanácsadó belgyógyász a katonai egészségügyi felügyelőnél - és Prof. Kalkot, a légierő egészség-ügyi hivatalának főnökét “érintettnek” neveztem. Bár mindkét úr összeköttetésben állt Prof. Eugen Haagennel, aki a kapcsolatot velük felvette, ámbar sem a flekktífusz-, sem pedig a sárgaláz-kísérletekhez nem volt közük, Prof. Gutzeit esetében a fertőző sárgalázról folytatott levelezésről volt szó, Prof. Kalk esetében olyan anyagról, amelyet a mindenkor fellépő kórokozóra vonatkozóan kellett kivizsgálni. Egyik professzornak sem volt soha semmi köze a Prof. Haagen által végrehajtott koncentrációs táborbeli emberkísérletekhez. Nürnbergben sem emeltek vádat ellenük.)

Prof. Hirt már 1942 végén kezdeményezte Himmlernél, hogy gyűjtsék a „zsidó-bolsevista komisszárok” koponyáját és csontvázát. Az SS-WVHA rögtön utasította Auschwitzot, hogy bocsássonak azonnal rendelkezésre koncentrációs tábori foglyokat. 115 embert választottak ki: 79 zsidó férfit, 30 zsidó nőt, két lengyelt és két belső-ázsiait. A natzweileri koncentrációs táborba küldték és cián-hidrát-sókkal - amelyeket Prof. Hirt külön e célból adott át a táborparancsnoknak - elgázosították őket, néhány férfinak levágták a bal heréjét (ez nyilvánvalóan a natzweileri koncentrációs tábor magánakciója volt) és a hullákat eljuttatták Prof. Hirthez a Birodalmi Egyetem Anatómiai Intézetébe, ahol 55%-os alkohololdattal teli medencébe tették őket. Egy teljes évig ott maradtak, míg Hirt a szövetségesek frontjának közeledtével meg nem parancsolta, hogy a testeket darabolják fel és égessék el.

Sachsenhauseni koncentrációs tábor: 1944-től rendszeresen vérkonzerveket küldtek a berlini kórház részére (Dr. H. D. Ellenbeck SS-Sturmabführer), 1943-1945 között pedig különböző harci méreganyagokkal végeztek kísérleteket. E célból Dr. Mrugowsky docens, az SS legfelsőbb higiénikusa más SS-tisztek kíséretében orosz hadifoglyokat sebesített meg mérgezett golyókkal. 1939-től folyékony harci gázokkal (mustárgáz, sárgakeresztes

gáz) kísérleteztek. A foglyok bőrét bekenték, és a mérgezés hatását egészen a halál beálltaig figyelték. A jelentéseket Himmlernek küldték, aki ugyanilyen és hasonló kísérleteket végeztetett nagyobb sorozatokban - akár 150 fogollyal is - a natzweileri koncentrációs táborban Hirt és Bickenbach (ez utóbbi belgyógyász volt a strasburgi egyetemen) professzorokkal. Az áldozatok egy része megvakult, és borzalmas kínok között meghalt.

Dachau koncentrációs tábor: 1942-ben és 1943-ban orvábancot állítottak elő mesterséges nem hasonszenvi és biokémiai gyógykészítmények teszteléséhez. Kísérleti alanyoknak főként lengyel katolikus papokat alkalmaztak. Dr. Wolter SS-főorvos választotta ki őket, és Dr. Laue SS-orvos hajtotta végre a fertőzést. A halálozási arány magas volt, a gyógyító hatás elmaradt, Dr. Grawitz SS-birodalmi orvos egy 50 papból álló kísérleti csoportról a következőt jelentette Himmlernek 1942. augusztus 29-én: „egy pozitív eset és négy fenntartással pozitív eset, mellyel 35 sikertelen áll szemben, ezek közül tíz halálos kimenetelű. Dachauban folytatjuk a próbálkozást.” Az eredmény később is negatív volt. A legtöbb pap meghalt a vérmérgezést követő gennyesedésben.

Ravensbrück és Hohenlychen koncentrációs táborok: izomregenerációs és csontátültetési kísérletek. Női foglyok combjából időnként egy darab izmot vágtak ki, hogy megállapítsák, vajon lassacskán megújul-e a szövet a gipszkötés alatt. Más nők egészséges lábát, karját vagy lapockáját operálták le, az SS-orvos becsomagolta az adott testrészt, és autóval Hohenlychenbe vitte Prof. Gebhardthoz, ahol Dr. Stumpfegger és Dr. Schulze a gyógyintézet pácienseibe ültette át. Az áldozatokat aztán injekcióval megölték.

„KIS TÁBOROK” ÉS SÁTORTÁBOROK

Hogy „különleges” akcióit (Sonderaktionen) végrehajtsa vagy zsúfoltság esetén a sok rabot elhelyezze, az SS a legtöbb nagyobb koncentrációs táborban időszakosan vagy állandó jelleggel ún. kis táborokat létesített: a nagy tábor egy bizonyos részét leválasztották, még egyszer körülvették szögesdróttal, és szükségbarakkokat állítottak fel. Sátortáborok is keletkeztek e célból. Buchenwaldban egy ilyen kis tábor 1939 októberétől 1940 tavaszáig létezett az alakulótér egy részén a kapu épülete és az első blokkosor között.

Négy sátrat és egy deszkapajtát magas szögesdróttal vettek körül. A szabad terület egy része külön alakulótérként szolgált, másik részére a hullákat dobálták. Az egyik sarokban egy még egyszer alaposan körülkerített ketrec, egy „szögesdrót ház” állt, melyet „Rózsakertnek” neveztek: szögesdrót, csupán ennyiből állt. Itt a különleges áldozatoknak mínusz 30 fokos éjszakai hidegben és mínusz 15 fokos nappali hőmérsékleten kellett éhen halniuk - bajtársaik szeme láttára, akik nem tudták, mikor kerülnek ők maguk is sorra. Nem messze innen állt a latrina. Az akkori kis táborban nem volt sem kályha, sem szalmazsák, sem polc a holminak, sem pedig takaró. Hogy a foglyokkal mi történt, az kiderül majd a Buchenwaldba került lengyelek sorsának bemutatásából.

1943 júliusában Compiégne-ből 2000 francia fogoly érkezett Buchenwaldba. Mivel már minden lakóblokk túlzsúfolt volt, az újonnan érkezetteket egy üres, szögesdróttal körbekerített téren helyezték el a kertészet mellett, az utolsó blokkosoron túl. Két nap múlva az SS öt sátrat bocsátott rendelkezésre, melyek egyenként 200 embert tudtak befogadni. Ezzel az SS-igazgatás a dolgot elintézettnek tekintette. Hiányzott bármiféle fekvőhely, takaró, ülőalkalmatosság, bármiféle víz ivásra vagy mosakodásra, a szükséges ruhadarabok, edények, kanál, fehérnemű, gyógyszer, szennyvízelvezetés, latrina - röviden minden, ami a primitív életszükségletek kielégítéséhez szükséges lenne. Természetesen az első naptól kezdve járványok réme fenyegetett a sátoztáborban, és közvetve az egész koncentrációs táborban. A fogoly-táborvezetés ezért lázasan próbálta a sátoztábor-beli körülményeket elviselhetőbbé tenni. Az SS-raktárakból ellopott anyagokból illegális munkával vízvezeték, csatornarendszert, latrinát és kenyérraktárt építettek, takarókat, edényeket és kanalakat hordtak össze mindenhol. Ambulanciák kezdtek dolgozni, szennyvízárkot húztak, a sátoztábor alakulótérét kikövezték (így két külön gyülekezőt tartottak, amelyeket egymáshoz kellett igazítani), az egész területet időnként leszórták klórmésszel. Augusztus végén az öt sátrat egy összehordott deszkákból épített barakkal egészítették ki, és ősszel három, a sátrak mellé épített blokkal helyettesítették, a sátrakat lassan lebontották, az utolsó 1945 januárjának elején tűnt el. Az SS a dolognak ezzel az oldalával már egyáltalán nem törődött.

Ennek az új „kis tábornak” az építését tulajdonképpen már 1942-ben

megkezdtek, amikor egyre több külföldit kezdtek a táborba szállítani. Az említett épületekkel együtt végül már 17 barakkból állt. A középén húzódó folyosóból jobbra és balra nyíló, szorosan egymás mellett fekvő fülkékben hat-tíz ember tengődött, valódi fény és elegendő levegőzés nélkül egy-egy takaróval, s ha szerencsájuk volt, a latrinák kint voltak - 1500, sőt 2000 ember egy blokkban, a maximum 500 helyett! Minél tovább húzódott a háború, annál elképzelhetetlenebb mértéket öltött a tragédiák száma, és annál nehezebb szörnyűségüket illusztrálni!

A helyzet 1944 őszétől egyre súlyosabb lett. A kis tábor napi halálozási aránya erősen megnőtt, időnként 150-200 emberre. A hullák a szabadban feküdtek szerteszét, mert éjszakánként az élők, hogy helyhez jussanak, egyszerűen kihajították őket a barakkokból anélkül, hogy lett volna idejük rögtön el is temetni őket. A tábor rendfenntartó erői szinte tehetetlenek voltak a tömeges elhalálozással szemben. A bevetett blokkrangidősökre alig elvégezhető feladatot róttak, mert az éhség és a szükség sokszor elállatiasította a foglyokat. Olyan dolgok történtek, amelyek már szinte felfoghatatlanok: a foglyok meztelen holttestekre végezték szükségleteiket, az egyik blokkrangidőst megkérte egy fiatal magyar zsidó, hadd törje ki haldokló apjának az aranyfogát, mert különben más rabolná el; a napi kis élelemért vad harcok törtek ki, néhány rabot agyon is vertek, a szobaügyeletesek pedig alig tudtak a helyzeten úrrá lenni. A szörnyű transzportokkal érkezett, kiéhezett emberek rögtön egymásnak estek, amint az ételes edények megérkeztek, és így egyesek ugyan többet kaptak, de a legtöbben semmit sem. Ahelyett, hogy a latrinákra mentek volna, általánosan a csajkájukat használták, részben gyengeségből, mert már nem tudták a blokkot elhagyni, részben a kinti időjárás miatt, vagy attól való félelmükben, hogy távollétükben meglopják őket; részben pedig azért, mert már egyáltalán ki sem mozdultak túlszűfolt fülkéikből. A legfelül fekvők éjszakánként gyakran felmásztak a tetőre, miután a deszkákat és a tetőfedő lemezt felemelték, és ott fent végezték szükségüket. Az emberi fantázia nem elegendő, hogy ezt az állati sorsot elképzelje.

INTERNÁLÓ BARAKKOK PROMINENSEK RÉSZÉRE

Az SS nem minden foglyát dugta szögesdrót mögé. Bizonyos prominens személyiségeket a koncentrációs táborok szélén külön barakkokban helyezett

el, vagy pedig kis, villaszerű, bár nagyon egyszerű házakba internált, mindenk előtt Sachsenhausenben és Buchenwaldban. Ezek a foglyok nem kerülhettek érintkezésbe a többi fogollyal, és ezenkívül úgy tűnt, az SS nagy hangsúlyt fektetett arra, hogy elejét vegye a híresztelésnek, mely szerint a nyilvánosság által különösen ismert személyiségek koncentrációs táborban vannak. Sachsenhausenben ily módon több évet töltött el Dr. Kurt von Schuschnigg, egykori osztrák kancellár második feleségével, aki önkéntesen osztotta meg vele a fogságot, illetve a német tábornoki kar különböző tagjai, ha Hitlernél kegyvesztetté váltak. Buchenwaldban a prominensek elszigetelő barakkja mélyen az erdőben eldugva állt, szemben az SS vezetők házaival. Három méter magas átláthatatlan cölöpfallal vették körül, 12 SS-tiszt őrködött körülötte. Végül, vagyis amikor Himmler parancsára a foglyokat Bajorországba evakuálták, 54 személy tartózkodott itt. A fogva tartottak között volt Rudolf Breitscheid, a német szociáldemokraták korábbi pártvezetője feleségével, Mafalda von Hessen olasz hercegnő szolgálólányával, Maria Ruhнау bibliakutató, Fritz Thyssen német nagyiparos, a kezdeti időkben az NSDAP egyik fő finanszírozója, aki nyilatkozatai után négy és fél évig fogságban volt (először egy elmeógyógyintézetben, majd Sachsenhausenben), Röchling nagyiparos, a von Stauffenberg grófi család hat tagja, von Falkenhausen tábornok, az egyik magyar átmeneti kormány öt minisztere, von Hassel német nagykövet hozzátartozói, Goerdeler asszony gyermekeivel, az 1944. július 20-a után kivégzett Lindemann tábornok felesége, azonkívül a korábbi időkben Léon Blum egykori francia miniszterelnök, valamint néhány egykori német szakszervezeti vezető felesége és gyermekei.

1944 végén nagy feltűnést keltett az alábbi esemény: egy Fieseler-Storch többször körbepülte az elszigetelt barakokat, és a pilóta (egy nő), akit egyértelműen felismertek, kiintegetett. Mivel a koncentrációs táborban elterjedt a hír, hogy Galland, a légierő felső parancsnokságának vadászpilóta tábornoka az elkülönítő barakkban van, Armin Walter fogoly, a tábor ravasz szociáldemokrataja, aki időnként - egyedül a táborlakók közül - a barakkba léphetett, megkérdezte Thyssent, hogy a pilóta Galland-nak hoz-e üdvözlét. Thyssen elmagyarázta, hogy a pilótát Millertnek hívják, bécsi, és az egyik fogva tartott Stauffenberg gróf barátnője. Három napon átjött, körözött az erdő felett és elrepült.

A barakk mellett az ún. lucfenyőliget állt, több fabarakkból álló blokk, amelyben a román vasgárdisták (román nemzetiszocialisták) 150-200 emberét helyezték el. Eredetileg ők is a koncentrációs tábor egyik elkülönítő blokkjában éltek. A lucfenyőligetben finommechanikai munkákkal foglalkoztak. Buchenwald bombázása után, amelyben sokan meghaltak közülük, Himmler parancsára Hohenlychenbe kerültek.

BORDÉLYOK A KONCENTRÁCIÓS TÁBORBAN

1943 nyarán adta ki Himmler a „birodalmi utasítást” (Reichsanordnung), hogy a koncentrációs táborokban bordélyházat kell létesíteni. Hogy valójában hány táborban üzemeltettek kuplerájt, az számomra máig nem ismert. Buchenwald mindenesetre első volt a sorban, Sachsenhausen, Dachau és Mauthausen követték.

A tábori bordélyházat a szemérmes „különépület” (Sonderbau) névvel illették, és Buchenwaldban jellemző módon a 46-os kísérleti blokk és a kórház közé emelték. Az építkezést oly gyorsan kellett elvégezni, hogy emiatt a betegszoba kibővítésének sokkal sürgősebb terve háttérbe szorult. A ravensbrücki női koncentrációs táborból két-két SS-Scharführerin (őrmesternő) vezetésével sokszor 18-24 lányt vittek azokba a táborokba, ahol bordélyházat nyitottak. A nők önkéntesen jelentkeztek, mert azt az ígéretet kapták, hogy hat hónap múlva szabadon bocsátják őket. A magukkal hozott beteglapok olyan korábbi betegségekről tanúskodtak, amelyek nem éppen a koncentrációs tábor előtti szemérmes előéletet bizonyítottak. Kevés kivétellel meglehetősen gátlástalansággal alkalmazkodtak sorsukhoz. A látogatási idő 20 perc volt a rabkórházban végzett előzetes vizsgálatokat követően.

Az SS részéről a gyakorlat célja az volt, hogy a politikai foglyokat, akik a tábori életben elsőbbséget élveztek, korrumpálják, kikémleljék, és eltántorítsák őket a politikától. A buchenwaldi táborban végigszaladt a belső utasítás, hogy az intézményt ne használják, nem csak a fent említett okokból, hanem egyéb morális megfontolásból sem: szégyen, hogy a rabok otthonról, a női rokonaiktól fáradságos munkával szerzett és megspórolt pénzt kapnak, s ők ezt az izzadsággal szerzett pénzt aztán a két márkás bordélyházi belépőre költik. Az SS-táborvezetés viszont már rögtön a kezdetekkor

kényszerítette az akkori táborrangidőst, hogy a „különépületet” igénybe vegye.

Ha az I. táborrangidős nem enged, legenyhébb esetben eltávolítják, ami az egész táborra nézve súlyos következményekkel járt volna. Ezért két napi habozás után ráállt, de soha többé nem ment oda. A politikaiak nagyjából betartották az irányelvet, így az SS szándéka megghiúsult. A „különépület” a korrupció minden formáját - még a csomaglopást is - magával hozta a táborba. Mert nem csak a „szerelem” szülte a vágyat, hogy a különépület asszonyainak ajándékokat készítsenek, hanem az a lehetőség is, hogy ezáltal az előírt időn túl is a bordélyban tartózkodhassanak, és a kijelölt húszperces időtartamot meghosszabbítsák. A jó kapcsolatokkal és beszerzési forrásokkal rendelkező kápók, előmunkások részére a hölgyek akár órákra is rendelkezésre álltak, természetesen csipkeblúzok, melltartók, cipők ellenében. És a több ezer nyomorúságos alak mellett, akik mindig élet és halál választóvonalán lebegtek, épp elég erőteljes alak akadt, akik szexizent játszottak, és napközben kommandójukban részletesen elmesélték, amit az előző este tényleg vagy állítólag átéltek. Akadtak természetesen olyanok is, akik utolsó testi tartalékaikat arra fordították, hogy Augustinus pestises időkből származó szerelmi hitvallását megvalósítsák: „az embernek kell, hogy öröme legyen, ha mégisincs öröme, kell, hogy ember legyen mellette!”

Előfordult, hogy a bordély körül vad verekedés tört ki: egyik éjszaka bűnözők másztak be a „különépületbe”, és részegen nekiestek a nőknek: a riasztott tábori védelem bekerítette a bordélyt, és heves összecsapás után rendet csinált.

A két SS-es felügyelő rosszabbul viselkedett, mint az örömlányok. Nem csak tartós kapcsolatot tartottak fenn bizonyos SS-tisztekkel, hanem ha egy fogoly fél font vajjal vagy bármi más ehetővel érkezett, aminek bizonyos értéke volt, vele is szívesen összefeküdtek. Összeboronálták a bordély nőit, az SS közt propagandát csináltak a különépületnek, bár az SS embereinek a látogatás elvileg szigorúan tilos volt. Idővel olyan korruptak lettek, hogy a foglyokkal szemben már egyáltalán nem tudtak fellépni. A táborvezetőség ezért leváltotta őket, és SS-tagokat állított a helyükre, akik természetesen semmivel sem voltak jobbak. A bordély foglyait oly módon használták ki és

gyalázták meg, ahogy csak tudták, és természetesen nagyon gyorsan minden tekintélyüket elvesztették. Hogy az üzletet valahogy fenntartsák, a foglyok tábori védelmét készenlétbe helyezték: arra kellett felügyelniük, hogy SS-tag ne mehessen be a nőkhöz.

Ebbe a milióbe került Mafalda hercegnő, az olasz királyi pár lánya, amikor a prominensek elkülönítő barakkja 1944. augusztus 24-én leégett, és a hercegnőt mint a légitámadás egyik áldozatát súlyos felsőkari sérüléssel kimentették. Dr. Schiedlausky tábori orvos maga végezte el a kar amputálását, a beteg mégis elvérzett és meghalt. A meztelen holttest az aznapi férfi áldozatok hulláival együtt a krematóriumba került, ahol őt Joseph Thyl páter, boncoló mester a halomból kiemelte, letakarta és gondoskodott gyors elhamvasztásáról. Hajából levágott egy tincset, amelyet kicsempészték a táborból, és Jénában őrizték, hogy később a hercegnő hesseni rokonainak elküldjék.

MOZI MINT BÜNTETŐ INTÉZMÉNY

Biztosan téves lenne, ha az ember a koncentrációs táborok minden kivíruló „mocsári virágára” úgy tekintene, mint az SS kifejezett szándékának eredményére. A legeggyedibb szörnyűségek - a rossz természetének megfelelően - magából a mocsárból származtak. Az SS a buchenwaldi mozit büntetési intézménynek is használta, de ennek oka aligha kereshető különlegesen szadista gonoszságban. A moziterem egyszerűen alkalmasnak, praktikusnak és kényelmesnek tűnt. Nagy volt, tágas és félhomályos, vagyis kiváló hely a bak számára, amelyet különben csupán a „látványos” botozási büntetés alkalmából vittek az alakulótérre. A moziban tároltak egy bitófát, és itt feküdtek a karók is, amelyeket külön lyukakba állítottak, hogy a foglyokat erre akasszák fel. Hátborzongató volt este a csillogó vászon előtt ülni és tudni, hogy néhány órával azelőtt épp ugyanazon a helyen bajtársakat vertek vagy kínoztak meg borzalmas módon. Az SS bizonyára érezte a paradox összhatást, még ha nem is szándékosan teremtette meg.

BÜNTETŐSZÁZAD ÉS KÜLÖNLEGES OSZTÁLY (SONDERABTEILUNG)

Kivétel nélkül minden koncentrációs tábornak volt saját büntető-százada

vagy különleges osztálya. Olyan munkakommandók voltak ezek, amelyek ellen minden tekintetben szigorított intézkedéseket hoztak. A hozzájuk tartozó rabokat saját blokkban különítették el, így szűkös szabadidejükben sem volt semmiféle lehetőségük kimozdulni. A büntetőszázadok főleg kőfejtőkben dolgoztak, legtöbbször sokkal tovább, mint más munkakommandók, rendszeresen vasárnap is, rövidített ebédszünettel, így a foglyok már alig jutottak hozzá ebédjükhez, gyakran volt adagmegvonás (kezdetben mindig vasárnap), valamint minden kellemetlen és megterhelő munkát velük végeztettek. Nem fogadhattak pénzt, levelet negyedévente egyet vagy annyit sem írhattak, és gyakran kellett büntető gyakorlatokat végezniük. Az élet itt a szó szoros értelmében pokol volt. A büntetőszázadnak sok baj társ segített, ahol csak tudott, különben senki sem élte volna túl ezt a bánásmódot. A büntetőszázadok életét teljesen elviselhetetlenné tette a foglyok összetétele. Volt itt mindenféle rab: bibliakutatók, homoszexuálisok, ún. különleges büntetésben részesültek (Spezialbestrafte), de hosszú ideig 6-12 hétre minden újonnan érkezett is ide került. Külön „széljegyzet” alapján is - származzon a Gestapótól vagy a táborvezetéstől - osztottak ide foglyokat, volt, akit végleg, volt, akit csak egy időre, általában ez is önkényesen működött. A politikaiak nem játszottak benne fontos szerepet, ami a széthúzást még nyilvánvalóbbá tette.

A büntetőszázadokat 1944 elején egy berlini rendelkezés értelmében hivatalosan feloszlatták. Kétlem, hogy a parancsot minden táborban ténylegesen végrehajtották.

Ha az SS számára szükségesnek bizonyult, a büntetőszázadokhoz különleges osztályokat (Sonderabteilung) csatoltak, amelyeket folyamatosan szem előtt tartottak. A buchenwaldi különleges osztályt 1942-ben rendezték be a táborban tomboló zöldek és vörösek közötti harc során, a politikailag vezető szerepet betöltő foglyok ellen. Az osztály kb. 3 hónapon keresztül létezett, márciustól májusig, és a német baloldal, mindenekelőtt a kommunisták mintegy 100 emberét foglalta magába. A BV-sek akkoriban indítottak átfogó besúgó akciót a politikaiak ellen, és Plaul, a hírhedt 2. táborvezető mögé sorakoztak fel. Szándékuk kétségtelenül az volt, hogy a tábor politikai vezető erőit bármilyen kínálkozó alkalommal likvidálják. Időközben viszont a BV-sek túlvállalták magukat. Bizonyos SS-vezetők inkább a politikaiak felé hajlottak, például Dr. Hoven tábori orvos, aki

nagy befolyással bírt, és a jelentősebb zöldek is egymás után vándoroltak a büntetőszázadba, ahol az SS gondoskodott gyors pusztulásukról. A vörösek újra megerősödő és végül győzedelmeskedő befolyásával a különleges osztályt végül feloszlatták.

A BUCHENWALDI FEKETE BUNKER

Az ún. Fekete Bunkert nem az SS, hanem a már említett 1. táborrangidős Richter találta ki. Később magának Richternek is alkalma nyílt tapasztalatokat szerezni benne. A létesítmény 1939 elejétől 1939. április 20-ig létezett. A 3-as blokk egy szárnyát, amely az alakulótérrel volt határos, teljesen elsötétítették és lezárták, nem fűtötték, és Sommer bunkerfelügyelő gyakran tüntette ki látogatásával. Az ott alkalmazott gyakori botbüntetés különösen borzasztó volt, mert a legcsekélyebb kifogás miatt is kollektíven szabták ki. Az ételadagot végsőkéig lecsökkentették. Az utolsó túlélők hullafehér arccal és csontváz soványan jöttek ki a Fekete Bunkerből. Egyikük Otto Leischnigg volt, egy bibliakutató. Tőle származik az itt következő szemléletes leírás:

„Az SS szabóságában dolgoztam. A mester, egy civil alkalmazott, egyik nap megkérdezte tőlem, nem volt-e azelőtt szabászati szakkönyvem. Megkértem az otthoniakat, hogy küldjék el nekem. Egy ellenőrzés során kiderült, hogyan került hozzánk a szakkönyv. Február 23. estéjén ezért az egész fogolykommandó - 34 ember - a bakra került. Mindannyian 10-25 botütést kaptunk. A február 24-i esti gyülekezőn a blokkrangidős átnyújtott nekem egy cédulát: 'A kettes táblához!' A bak már készen állt. Ekkor mindannyian 25 botütést kaptunk. Utána a Fekete Bunkerbe vittek bennünket. Minden rést és hasadékot papírral ragasztottak le. Mivel fűtés nem volt, a hermetikusan elzárt falakról nedvesség csöpögött. A padlón tócsák keletkeztek. Ilyen helyek után tapogatóztam a sötétben, hogy leüljek, és ülepem borzasztó égését, valamint bőröm elviselhetetlen feszülését valamelyest enyhítsem. Egyik éjszaka három bajtársunk kitört, hogy élelmiszert szerezzenek, mert állandóan éheztek bennünket. Elkapták és újra behozták őket. Ismét mindenki mehetett a bakra. Mosdani két-három naponta tudtunk, borotválkozni csak 14 naponta, természetesen a legnagyobb sietségben. A terem teljesen csupasz volt, az egyik sarokban mindössze két vödör állt a szükségletek elvégzésére. Oda kellett tapogatóznunk. A fekália fojtogatóvá,

elviselhetetlenné tette a levegőt. Test test mellett aludt közvetlenül a kemény padlón. A cipőnk - fogolysapkával letakarva - szolgált kispárnául, kabátunk helyettesítette a takarót. Hosszú sorokban simultunk egymáshoz, hogy meg ne fagyjunk. Senki nem változtathatta meg a helyzetét, ezt csak együttesen, parancsra tehettük. Két-három óráig bírtuk ki így, addigra teljesen átfagytunk. Ekkor körbemasíroztunk, míg egy kicsit felmelegedtünk. Ha valaki elernyed, a sarokba fektették. Ha két napig ott feküdt, elvitték, közülük a legtöbben elpusztultak. Napok és hetek teletek el így. A halottakat és félholtakat kidobták. A büntetésnek nem volt meghatározott ideje. 50 napot és éjszakát töltöttem a Fekete Bunkerben, de ekkor már erőim legvégén jártam. Amikor kikerültem, a koncentrációs tábor úgy tűnt nekem, mint az aranyló szabadság maga.”

Az SS április 20-át, Hitler születésnapját választotta ürügyül, hogy a Fekete Bunkert megszüntesse.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGDA

Nem hiszem, hogy túlzok, amikor azt állítom, hogy a koncentrációs tábori fogdákról - az ún. bunkerekről - külön könyvet kellene írni: egy borzalmas dokumentumgyűjteményt. Minden egyes koncentrációs tábori bunkernek megvolt a maga sajátossága, és lehetetlen lenne mindet bemutatnom, még ha az összes részletet ismerném is. Rengeteg formája létezett: a dachau „kutyaólaktól” kezdve, melyben a foglyok csak oldalukon, összegörnyedve tudtak feküdni - az ételt úgy nyújtották oda, mint holmi kutyának az eledelt, és közben a fogolynak pítizve ugatnia kellett -, az elsötétített fogdákon át, melyekben német értelmiségieket tartottak fogva, míg majdnem megvakultak (csak hogy a közöttük és a nemzetiszocializmus „szellemének” hősei között feszülő „tudományos” ellentétnek hangot adjanak), a sachsenhauseni állócellákig, amelyekben éppen hogy elegendő hely volt egy egyenes tartásban álló embernek, akit az arcmagasságában húzódó rácson keresztül le lehetett köpni anélkül, hogy lehetősége lett volna a slejmet és a nyálat letörölni; de a szörnyűségek minden fajtája fellelhető volt. Bár roppant ritkán, de előfordult, hogy valakit bántalmazás nélkül tartósan a bunkerben tartottak, ilyen kivétel volt például Niemöller lelkész Sachsenhausenben. Egész koncentrációs tábori idejét, több, mint hét évet, a bunker külön zárkájában töltötte, a tényleges táborból nem is látott semmit. Ha a fogorvosi

osztályra kellett vezetni, talicskát hoztak, melyre fel kellett másznia, ponyvával leborították, majd a fogorvosi osztály előtt ki kellett kúsznia és az üres terembe mennie. A viaszszállítás az SS-orvos kezelése után hasonló módon zajlott. Niemöllert meglátogathatta a felesége. Viszont már maga a többéves bunkerbeli külön zárka is épp elég jellemző. *(Niemöller a német antifasiszta ellenállás egyik legprominensebb tagja volt. A szerk.)*

A bunkert hivatalosan cellaépületnek (Zellenbau) hívták. Általában a kapu egyik szárnyában állt, és kis betoncellák sora alkotta, faaprítékokkal és magasan fekvő ablaknyílással. A központi fűtést vagy túlzottan, vagy egyáltalán nem használták. A már önmagában is kemény intézmény az itt dühöngő Sommer SS-Hauptscharführer és az első években Fischermann bunkerfelügyelő - korábbi SA-tiszt - jóvoltából borzalmas és szinte kibírhatatlan jelleget öltött. (Később az SS őt is elvitte.) Ha valakit a bunkerbe vittek, akkor a bajtársak a táborban rögtön leírták. Sokan nem állták ki a kínzást, és a hurkot választották, melyet Sommer egy idő után előszeretettel vitt be a cellákba.

Az egyik bajtárs, akit 1945 húsvét vasárnapján, vagyis a tábor felszabadítása előtt tíz nappal szállítottak be, a következőképpen mesélte el élményeit:

A 2-es cellában ült már egy lengyel és két lett. A cella egy méter széles és két méter hosszú volt. Ketten közülünk faaprítékokkal aludtak, a másik kettő a betonpadlón. Egy elrozsdásodott lekváros vödört tettek be a szükségletek elvégzésére. Ezenkívül volt két teljesen elrongyolódott és tetves takarónk, meg egy szalmazsákunk szalma nélkül. Reggel ötkor ébresztettek. A mosdás, vödörürítés és seprés maximum két-három percig tarthatott, különben vérzés következett. Levest 17 órakor kaptunk, végül kenyert, alkalmanként lekvárt és nagyon ritkán margarint. Az SS-őrök gyakran elejték előlünk a lekvárt, a margarinunkkal krumplit sütöttek maguknak. Hat nap elteltével a 3-as cellába kerültem és arra kényszerítettek, hogy ház-felügyelői feladatokat teljesítsek. Ekkor alkalmam nyílt megtudni, hogy kik fekszenek a különböző cellákban. Az 1-es cellában egy orosz nő lakott, akit az egyik utolsó napon a bunker Oberscharführere megfojtott. Tisztán hallottam a kiabálását, majd a hörgését. A 4-es cellában négy holland bajtárs feküdt, az 5-ös cellában négy orosz, a következő cellában szintén öt orosz bajtárs, akik csontsoványra fogytak. A 7-es cellában öt különböző nemzetiségű fogoly

kapott helyet. Az egyik cellát, amelyben két bajtárs ült, soha nem nyitották ki. Ez volt a folyosó egyik oldala. A szemben lévő cellákat részben SS-tagok foglalták el, akik büntetésből kerültek ide. Az első cellában két ukrán SS-tag ült, a második cellában három olasz. Mellettük ismét egy szigorúan elzárt fogoly volt, akit csak egyszer láttam az ajtónyílásban. Az 1945. április 9-ről 10-re virradó éjszaka a bunkerőrök ezen az oldalon az összes foglyot, valamint az 5-östől a 8-as celláig az összes bajtársat meggyilkolták. Bár a gyilkolást nem láttam saját szememmel, elegendő bizonyíték van rá. Már az éjszaka is tisztán hallottam az elfojtott kiáltásokat és hörgést a folyosóról. Reggel az összes nevezett cella üresen állt. A bejáratí rácsnál a padlón és a falakon mindenhol friss vérnyomok éktelenkedtek, melyeket le kellett mosnom. Erősen véres bilincsek, melyekről még húscsapatok csüngtek, feküdtek a mosdóhelyiség mosogatójában, vérrel átitatott hurkok lógtak a szerszámoskamrában. Két, friss vérrel áztatott SS-egyenruhát kellett kimosnom és a folyosó jobb oldalán álló 2-es és 3-as cellában kitergetnem. Az egyenruhák gallérja csatokban lógott. Az SS-es gyilkosok fehérneműje is csupa vér volt, és még szabadulásunk napján is a mosodában feküdt. Négy pár teljesen véres zoknit is ki kellett mosnom.

Április 11-én, szabadulásunk napján már kora reggel minden kínzószerszámot nyitott kosarakba pakoltak és elvittek. Délelőtt legelőször a szolgálatban lévő Oberscharführer tűnt el. Két másik SS-tag az ajtó előtt álldogált parancsra várva. Amikor a közelebbi páncélosokat jelző figyelmeztetés felhangzott, azonnal elrohantak. Eközben 20-25-ször csengett a telefon, de már nem vette fel senki a kagylót. Így az utolsó gyilkos parancsot, amely telefonos utasításként érkezett volna, már nem hajthatták végre.”

A bunker őrei éveken keresztül ezekben a helyiségekben folytatták borzalmas üzelmeiket. Buchenwaldban Sommer SS-Hauptscharführer járt az élen. Nem lehet másképp nevezni, mint emberbőrbe bújt vadállatnak (szinte minden koncentrációs tábor felmutathatott több ilyen példányt). Gyötört és gyilkolt a kihallgatások alkalmával, részben a politikai osztály belegyezésével, vagy „büntetésből”, vagy csak pusztán kedvtelésből. Kevés olyan elképzelhető módszer van, amelyet ne használt volna. Végül a többi SS már ugyanúgy félt tőle, mint a foglyok, mert bárkit képes volt „eltenni láb alól”, aki csak karmai közé került.

A bunkerbeli kihallgatások a következőképpen zajlottak: a beszállított fogolynak meztelenre kellett vetkőznie, ruháit kínos pontossággal átkutatták. Aztán egy elsötétített cellába vitték és a fűtőtesthez bilincseltek, hogy mozdulni sem tudott. Éjszakánként Fischermann felügyelő filcpapucsban őrzáratozott. Ha a foglyot alváson kapta, gumibottal csapott rá. Ha a fogoly ordított a fájdalomtól, akkor Sommer rögtön ott termett egy bikacsökkel, és addig ütötte, míg az áldozat eszméletét nem veszítette. Az éjszaka közepén érkezett Leclair segéd nyomozó a politikai osztálytól. A foglyot hideg vízzel magához térítették és elővezették. Az emlékezet felfrissítése érdekében Leclair először bikacsökkel egy-két ütést mért a fejére. „Ugye tudod, hogy innen élve ki nem kerülsz? És ha hazudni mersz, addig ütlek, amíg nem nevensz!” Ha a fogoly nem mondott eleget vagy éppen hallgatott, akkor Koch parancsnoktól kikérték a hírhedt cédulát a következő utasítással: „Kihallgatás, amíg csak nem vall.” Az utasítás alapján Sommer a meztelen fogoly heréjét felváltva jéghideg és forró vízbe lógattatta, és ha a bőr cafatokban foszlott le róla, akkor jóddal kenette be, ami természetesen örült fájdalmat okozott. Vagy éppen hurokkal összekötötte a fogoly kezeit a hátán, a hurkot áthúzta a cellaépület középső folyosójának egyik rácsos ajtaján függő karikán úgy, hogy a fogoly 30-50 cm magasan himbálózott a talaj felett. Sommer és Leclair együttesen még egy hurkot kötöttek a fogoly nyakára és időről időre elszorították a torkát, és alkalmanként a felakasztott lábába csimpaszkodtak. A delikvens legkésőbb húsz perc elteltével eszméletét veszítette. Le a félholtal és hideg vizet rá! Az egészet előlről! A kínzások közepette olyan vallomásokat zsaroltak ki, amelyeket rendes körülmények között egyetlen ember sem vallott volna. Mégis akadtak olyan foglyok, akikből egyetlen szót sem lehetett kihúzni. Ha a „hintáztatás” nem használt, nem kaptak sem enni, sem inni, és minden nap „kihallgatták” őket. Legfeljebb háromszor akasztották fel a foglyokat, a böjtölést akár tíz napra is kiterjeszthették. Ha a fogoly a tizedik napon sem mondott semmit, akkor jött az utolsó vizsga: hintáztatás fejjel lefelé. Kurt Leeser, aki ezekre a tapasztalatokra is szert tett, mindezt 15 percen át kibírta! Ha mindennek nem volt kielégítő eredménye, akkor Sommer vagy szabadon bocsátotta a bűnöst (!), vagy pedig - ha a politikai osztály úgy vélte, hogy az adott ember „nehéz eset” - este egy csésze teát vitetett neki, melynek hatására a fogoly elaludt, és Sommer halálos injekcióval elintézte. A következő reggel megszólaltak a hangszórók: „Hullaszállítók a kapuhoz!” A tábori orvos a következőket írta a tanúsítványra: „Vérkeringési zavarok okozta halál”. Ha viszont a fogoly nem

itta meg a teát, akkor Sommer néhány percenként a cella kémlelő ablakához lépett, hogy megnézzze, elaludt-e már. Másnap mérgezett, meleg ételt vittek a cellába. Ha ezzel sem érték el sikert, akkor Sommer csodálatos átalakuláson ment keresztül (de csak akkor, ha az illető rab senkit nem köpött be!): kérelmezte a bunker foglyának szabadon bocsátását, amelyet szinte mindig megadtak (értsd: abban az elenyésző számú esetben, amikor valaki az ezt megelőző kínzásokat valóban túlélte). Az elbocsátáskor Sommer még dohányárut is adott az érintett foglynak!

A drezdai Fritz Mánnchen, az aacheni Kurt Leeser, a Kattowitz környékbeli Antonienhüttéből származó Richard Gritz bunkerbeli altiszt; Alfred Miller, a Stuttgart melletti Leonbergből és a bécsi Roman Hádélmeier alapos tapasztalatokat szereztek a cellaépületben, és rengeteg ténnyt diktáltak jegyzőkönyvbe.

A „legegyszerűbb” halálnem, melyet Sommer a foglyoknak szánt, az volt, hogy a hullajelöltnek hurkot kötött a nyakába, és saját kezűleg felakasztotta a fűtőtestre vagy az ablakgerendára. Sommer sok foglyot egyszerűen agyonvert egy három élű vasdarabbal. Olyan eset is ismert, amikor az áldozat halántékára vaskapcsot helyezett, és addig csavarta, míg a nyomás a koponyát össze nem roppantotta.

A fogoly számára a cellaablakból kinézni, a biztos halált jelentette. Akit Sommer rajtakapott, azt agyonverte vagy „beinjekciózta”. Ugyanez a büntetés fenyegetett mindenkit, akit újságfecni olvasáson kapott, amit eredetileg persze WC-papírként adtak ki. Így járt például Fischer fogoly, aki egy régi, WC-n talált füzetet olvasott. Tilos volt továbbá a cellában fel-alá járkálni, egyenes tartással kellett állni és az ajtót nézni reggel öt és este tíz óra között. Az ajtó kémlelő nyílásán volt egy nagyítóüveg, melyen keresztül minden mozdulatot meg lehetett figyelni. Akit rajtakaptak, annak 25 botütés járt. Ha egyáltalán adtak enni, többnyire csak fél adagot. Télen bevett szokás volt, hogy hideg vízzel nyakon öntötték a foglyot. A ruhának a testen kellett „megszáradnia”, míg a fogoly a cementpadlón aludt. Az egyik cellában hét zsidó feküdt. Egy nap Sommer bádogkannával lépett be a cellába, két foglyot agyonvert vele, majd a fűtőtestből kiszakított egy vasdarabot, és ezzel megölte a többit is. A legalább 100 zsidó közül, akik 1940 és 1941 között kerültek a bunkerbe, senki nem jutott ki élve.

Az is szokás volt, hogy a fogdabeli foglyok ételébe hashajtót tettek, melynek elfogyasztása után véres lett a székletük. Hasmenés elleni szert természetesen senki nem kapott. A bunkerben két vécé volt, egy a foglyok, egy az SS részére. Ha egy fogoly 25 botütést kapott Sommertől, akkor le kellett hajolnia és fejét a szarral teli SS-vécébe dugni. A végrehajtott verés után nem törülhette le arcáról a szart.

Sommer egyszer hét fiatal lengyel foglyot láncolt cellájukban a priccsükhöz. Csak sós uborkát kaptak enni és sós vizet inni, amíg el nem pusztultak. Borzalmas jajgatásuk és nyöszörgésük Gritz bunkerfelügyelő füléig hatolt. Egy cseh kommunistának a 17-es cellában Sommer hét napig semmit sem adott enni. A nyolcadik napon belépett a cellába és így szólt: „Három napon belül kínjaid véget érnek!” Amikor arra a kérdésre, hogy hány gyereke van, a fogoly azt felelte, hogy: „Hét”, Sommer azt mondta: „Éppolyan bűnözők, mint te magad!” Két nap múlva injekcióval megölte a foglyot. Kedvenc halálneme az éhhalál volt. Ő maga osztotta ki az élelmet, és ha éppen kedve támadt, egyesektől teljesen vagy ideiglenesen megvonta, míg lassan éhen nem haltak.

Gritz felügyelő így nyilatkozott:

„Egyik reggel a mosdóhelyiségben a mosdó alatt egy fehér lepedővel letakart láda állt. Amikor a lepedőt felemeltem, egy férfi hulláját láttam: karjait és lábait levágták. Egyszer a bunker padlásán a meggyilkoltak ruháit kellett szétválogatnom. Sok fogoly ruhája volt ott.”

Néhány kínzásfajta, amelyet Sommer kiszabott, nem volt más, mint pusztán a szadizmus szülötte. A delikvenszeket szívesen fojtotta meg saját kezűleg. Különös élvezetet okozott neki, amikor a cellaépület minden foglyát a kb. 1,20 m széles folyosóra terelte, térdhajlítást végeztetett velük és ugráltatta őket, míg a kimerültségtől fekvé maradtak, és aztán csizmájának sarkával addig taposott a foglyok fejére, míg vér nem ömlött orrukából és fülükéből, és legalább néhányan meghaltak. Egyszer 15 foglyot zsúfolt be egy cellába, és csupán egy gyermeknek való éjjeliedényt adott melléjük, amelyet kb. 10 napig nem volt szabad kiüríteni. A cella padlója szarban ázott. Sommer aztán mind a tizenötöt meggyilkolta.

Szobájában kivilágított koponya állt. Este időnként behozott magának egy

áldozatot valamelyik cellából, és szobájában teljes lelki nyugalommal „elintézte”. A hullát az ágy alá dugta, amelyen aztán békésen szundikált. Reggel „a kapuhoz” hívták a hullaszállítókat, ahol át kellett venniük a holttestet, hogy a krematóriumba vigyék.

Hogy miért került valaki bunkerbe a koncentrációs táborban? Minden lehetséges vétek miatt, legyen az kisebb vagy nagyobb, ez is az önkény dolga volt, mint minden más. Ha valaki zsidó volt, azért szállítottak be, mert munkaidő alatt dohányzott, más valakit állítólagos lustasága miatt, egy harmadikat azért, hogy a táborvezetés vagy a politikai osztály kivizsgálja. Egy hideg téli napon a foglyok kokszot hordtak a kazánházba. Hogy felmelegedjenek, néhány percig elidőztek, amin Sommer meglepte őket. A bunkerbe vitte és megölte valamennyit. Ha egy fogoly felnézett a munkájából, amikor a parancsnok felesége, Use Koch arra járt, akkor az felírhatta a számát, és a szerencsétlen a bunkerbe került, mert „szemérmetlenül nézett” a parancsnoknéra. Ha halálos injekció végzett vele, szinte szerencséje volt. A foglyok „beinjekciózása” az SS-orvosok kiváltsága volt, de Sommer nem állhatta meg, hogy ki ne próbálja magát az SS-orvostan eme szakterületén. Kedvelt szerei a levegő, a sósav és az evipan voltak. Számtalan foglyot ölt meg ily módon, 1941 januárjában a lengyel Wicziakot Myslowitz-ból, 1941 júliusában Pawel Zajac lengyel őrmestert, miután napokon keresztül semmit nem kapott enni. A krakkói Galczynski, lengyel tábori lelkész 1941 májusában ugyanarra a sorsra jutott, mint egy brombergi prelátus, akinek a neve nem maradt fenn. Azt vetették a szemére, hogy Brombergben németek meggyilkolását szorgalmazta. Ernst Heilmann, a Német Szociáldemokrata Párt porosz parlamenti frakciójának elnökét, akit szeptemberben vittek Dachauól Buchenwaldba, Sommer sósavval ölte meg. 1940. március 31-én a kapuhoz hívták és rögtön a bunkerbe dugták. Mindenki tudta, hogy nem fog visszatérni. Bár az SS a táborban azt híresztelte, hogy Heilmannak jó sora van, és a bunkerben kivételezett a helyzete, holttestét már április 4-én a krematóriumba vitték. A fent említett esetek csak igen csekély számú kiragadott példák.

E szörnyű fejezet lezárásaként álljon itt Schneidernek, a hitvalló egyház lelkészének bunkerbeli mártíromsága, mert híven mutatja, hogyan játszott össze Sommer az SS-orvosokkal, azonkívül jó példa a barbár rendszer kétszínűségének szemléltetésére.

1937 novemberének végén Schneider lelkészt Buchenwaldba szállították. Amikor egyszer az akkoriban szokásos zászlós parádén, vagyis a náci zászló napi felvonásakor nem vette le a sapkáját, rögtön 25 botütést kapott és a bunkerbe hajították. Itt maradt több, mint 13 hónapig, míg végül rengeteg kín és szenvedés után meggyilkolták. Fritz Mánnchen kommunista, aki egy ideig egy cellában volt a lelkésszel, beszámolt róla, hogy Schneidert Sommer minden alkalommal, amikor a cellába lépett, bikacsökkal verte. Később Schneider celláját állandó jelleggel elsötétítették. A padlón 5 cm magasan állt a víz, a falak teljesen nedvesek voltak. A lelkész bunkerbeli fogsága alatt egyetlen egyszer sem mosakodhatott meg, nem vezették soha a fürdőbe, mint ahogy a többi letartóztatott. Ennek következtében ruhái teljesen eltetvesedtek, az ütésektől egész testén öklömnyi nagyságú lyukak tátongtak. A sebek folyton gennyesedtek, mert természetesen semmiféle kötszert vagy egyéb kezelést nem kapott. Szinte felfoghatatlan, hogy bírt ki egy ember ilyen fokú mártíromságot. Időnként az alakulótéren is hallani lehetett - különösen nagy egyházi ünnepnapokon amint cellájában hangosan imádkozik. Úgy tűnt, leginkább ez bosszantotta Sommert. Áldozatát mégsem akarta egyszerűen csak megölni, hanem lassanként halálra kínozta. Schneider csak igen eltérő időközönként kapott enni, és csontsovánnyá fogyott. Amikor végül Sommernek úgy tűnt, a dolog így túl sokáig tart, egy nap szívbénító szert kevert az ételébe. A lelkész viszont - mint mindig, ha enni kapott - csak nagyon keveset evett, és a szer nem hatott. Sommer ezért a segítő szándék ürügyén a tábori orvossal - Schneidert végül tényleg mind gyakrabban vitték kórházba - fokozatosan, nagy adagokban szíverősítőt (strophantint) adatott be neki, egyidejűleg jéghideg borogatást rendelt el, így Schneider egy nap szívkollapszust kapott és meghalt. Sommer még a halála előtti napon is bikacsökkal verte.

A meggyilkolt özvegyét a tábori parancsnok táviratában értesítették a halálesetről: „Kiszállítás saját költségre” - állt benne - „különben elhamvasztjuk”. Schneider asszony egy kísérővel azonnal Weimarba utazott, és kérte, hadd láthassa még egyszer a férjét. Némi tárgyalás után engedélyezték. Ez idő alatt egy SS fodrász kisminkelte, és két fogoly a csapat garázsában felravatalozta a hullát, feje körül virágdísz ékeskedett. Schneider asszonyt Schött, a politikai osztály felügyelője, Dr. Ding és Rödl táborvezető kitüntetett udvariassággal fogadta. Amikor az asszony búcsút vett férjétől, kísérője pedig a koporsó lelett elimádkozott egy miatyánkot, a mellette álló

SS-vezetők biztosították, hogy férjét szabadon bocsátották volna azzal a feltétellel, ha beleegyezik a Rajna-vidéki községből való kiutasításba. A táborban gyorsan elterjedt a hír, hogy Koch parancsnok azt üzenté Schneider asszonynak, hogy férje „a legjobb foglya volt, és épp abban a pillanatban halt meg szívinfarktusban, amikor szabadon bocsátását akarták vele közölni.”

CSOPORTOS SORS ÉS KÜLÖNLEGES AKCIÓK

A koncentrációs táborokban nem csupán olyan különleges intézmények léteztek, melyek szétfeszítették az eleve abnormális lét kereteit, története sajnos gazdag a különleges akciókban és a félelmetes méretű csoportos sorsokban.

A ZSIDÓK SORSA A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROKBAN

Ismét hangsúlyoznom kell, hogy lehetetlen pusztán csak megközelítőleg is bemutatni a zsidók tömeges tragédiáját. Minden átfogó és dokumentumokkal alátámasztott beszámoló jócskán túlnőne jelen tudósítás keretein. Az olvasónak meg kell elégednie azzal, hogy fogalmat nyer a táborokbeli zsidó sors jellemzőiről, mértékéről és lefolyásáról, mind a tényleges táborokban, mind pedig a később létesített keleti gettókban.

A tragédia három szakaszát különböztethetjük meg: szórványos akciók 1938 őszéig, likvidálási akciók 1938 őszétől, 1942-től kezdődően pedig rendszeres üldözés és tömeggyilkosság, mindenekelőtt az elfoglalt keleti területeken.

A nemzetiszocialista kormány első éveiben még nem minden német zsidót tartóztattak le, a Gestapo kénye-kedve csupán egy részüket fogta el és szállította koncentrációs táborba. Számuk valószínűleg nem érte el a 20 000-et. Minden táborban igen hasonló kegyetlenséggel bántak velük.

1938. június 15-én 500 zsidó érkezett a buchenwaldi koncentrációs táborba, főleg Berlinből és Breslauból. A szokásos felvételi kínzások után az ún. birkaistállóban, egy blokkházban helyezték el őket. Nem volt sem asztal, sem pad, sem pedig ágy, a földet ideiglenesen fenyőággal borították be. Mivel a meleg évszak ellenére víz nem állt rendelkezésükre, a BV-sek gyakran egy márkát is elkértek tőlük egy-egy kortyért. Öten kaptak egy kenyeret, hozzá naponta és fejenként fél liter levest. A BV-s szobaügyeletesek az adagok legnagyobb részét elsikkasztották és eladták. Hajnali háromkor volt ébresztő, ötkor gyülekező, amely gyakran hét órakor fejeződött be. A rossz lábbeli miatt - az ember elképzelni is alig tudja - az alakulótérre vezető út a mocsáron át, közel egy kilométeren keresztül, akár egy órán át is eltartott.

Mindenkinek kisebesedett a lába, kórházi kezelés nem járt. Az időjárási viszontagságok ellenére a szabadban kellett enniük. 17 órakor vonultak vissza a munkából, végül gyülekezőt tartottak, majd megkezdődött az éjszakai munka azok számára, akik a kőből készült blokkházak építkezésén dolgoztak, 23 óráig. Az alapos verés - ütlegetések és rúgások formájában - természetesen mindennapos volt. A beszállítottak nagy része így elég hamar meghalt végkimerülésben. Néhányan teljesen kétségbe estek, és öngyilkosságot követtek el. Két hónap múlva 150 halott volt, a többiek szinte kivétel nélkül munka-képtelenné váltak. A többi tábori fogolynak szigorúan meg volt tiltva, hogy bármiféle segítséget nyújtsanak a zsidóknak, vagy akár csak beszéljenek velük. Hackmann, akkori második táborvezető egyik beszédében mindenkit megfenyegetett: „Aki zsidótól bármit vásárol, a halálfia!” (Ő maga két nappal később „könyvek” beszerzésére 8000 márkát vett el a beszállított zsidóktól, 14 nappal később „adományul a nincsteleneknek” ugyanennyit a maga és az SS-vezetőség részére.) Csak két hónappal később helyezték át a maradék zsidó származású foglyot a birkaistállóból egy fablokkba, miután az egyik szabadon bocsátott és emigrált társuk az angol rádióban vázolta a körülményeket. Ekkor kezdődött a zsidók „normális” mártíromsága.

1938 augusztusában kb. 2200 zsidó érkezett Buchenwaldba, még hozzá egyenesen a dachauai lágerből. Őket elsősorban Ausztriából deportálták.

1938 novemberében egy Herschel Grynszpan nevű 17 éves lengyel zsidó ifjú Párizsban lelőtte Ernst vom Rathot, a német nagykövetség harmadtitkárát. Ez egész Németországban a zsidók elleni ún. Rath-akcióhoz vezetett (csak a buchenwaldi koncentrációs táborba 9815-öt szállítottak be). Deportálási helyük a következő táblázatból derül ki.

Származási hely Lélekszám

Mivel a hirtelen beszállítottak száma túl magasra rúgott, az SS kezdetben nem tudta a zsidók személyi adatait felvenni. A Rapportführer ezért hangosbeszélőn tudatta: „Ha egy zsidó felakasztja magát, dugjon a zsebébe egy cetlit, rajta a nevével, hogy tudjuk, kiről van szó!” A breslaui Silbermann szemtanúja volt, hogyan kínozza bátyját halálra borzalmas módon Hoppe SS-Unterscharführer: először addig taposta csizmasarkával, míg nem ömlött belőle a vér, majd hurokkal egy cölöphöz kötötte, és hagyta elvérezni.

Silbermann bátyja mártíromságának pillanatában megbolondult, és az esti órákban dühöngésével - „ég a barakk” - pánikot keltett. Százak ugrottak le a felsőbb emeletekről, egész priccsek törtek össze, és bár az SS-tisztek a tömegbe lőttek és a fogoly segítők husáanggal csapkodtak, csak nagy fáradsággal sikerült a nyugalmat helyreállítani. Rödl táborvezető a történetekben a zsidók lázadását sejtette, és hét, egymáshoz bilincselte túszt hozatott elő a barakkokból. Három blokkvezető idomított kutyákat uszított rájuk, melyek szétmarcangolták őket. Amikor egy jeges éjszakán a túlterheltségtől két barakk összeomlott, mindenkit a maradék háromba zsúfoltak. Azokat a foglyokat, akik az örületes dulakodásban nem jutottak be rögtön az ajtón, az SS lemészárolta.

Az SS a Rath-akciót mindenféle szégyenteljes zsarolásra használta fel. Egy nap megszólaltak a hangszórók: „Milliomosok a kapuhoz!” Nagyobb pénzadományokhoz - akár több százezer márkához! - követeltek aláírást. Hirtelen minden zsidó írhatott, hogy küldjenek nekik otthonról pénzt, állítólag azért, hogy a szegényebb bajtársak hazaújtját kifizessék. Az autó- és motorkerékpár-tulajdonosokat is hívták, járműveiket SS-vezetőkre kellett átírniuk. A weimari nemzetiszocialisták sem akartak a jóból kimaradni, és Michael SS-Oberscharführer személyében jó közvetítőre találtak. A törzsőrmester a weimari üzletekből beszerzett mindenféle haszontalan árut - régi füzetektől és könyvektől kezdve rajzszeget a női hajtűig -, hogy aztán fantasztikus áron, cigarettához vagy valamilyen ennivalóhoz kapcsolva a zsidóknak eladja. Michael cimboráival zsákszámba hordta el a táborból a pénzt.

Kevesebb, mint három hét alatt az akció során beszállított zsidóknak már több száz halottjuk volt. Amit Dr. Margulies és Dr. Verő zsidó orvosok - később kivándoroltak Amerikába - a sebesültekért és betegekért tettek, a lehetetlen határát súrolja.

Hirtelen ismét elengedték a zsidókat! A zsidó származású rabok legnagyobb részét akkor át nem látható okokból még a határra is elvitték, vagy akár a kivándorló hajókra is felrakták őket, csak hogy megtisztítsák tőlük a birodalmat! Vajon a nemzetiszocialista vezetőség tagjai nem féltek attól, hogy már akkor, a kezdet kezdetén feltárják és leleplezik bűneiket? Vagy csupán újabb ürügyet kerestek, hogy a megmaradt zsidóság ellen

eljárhasanak? A hangszórók eltávozásra szólítottak fel: „1/a-tól 5/a-ig számozott barakkok figyelem! A következő zsidók értéktárgyaikkal egyetemben azonnal menjenek a kapuhoz. ..” Éjjel-nappal ezt hallottuk. Egyébként csupán azt bocsátották szabadon, akinek elegendő pénze volt az útra. E célból külön „utazási kasszát” nyitottak. A kasszát egy kék bőrönd személyesítette meg, naponta Rödl táborvezetőhöz és Strippel Rapportführerhez kellett vinni, az ügyletetet minden alkalommal egy híressé vált felszólítás előzte meg: „Herzog, kincsesládával a kapuhoz!” Gustav Herzog bécsi újságíró, akitől a Rath-akció részletes leírása származik, így ír erről: „Bár minden este leadtam a több tízezer márkás összeget, reggelre a bőrönd mindig üres volt. Végül egyik éjszaka egy BV-s a koffert napi tartalmával együtt ellopta. Az illető ezért külön fegyházbüntetést kapott.” Az elbocsátandó zsidókat még egyszer alaposan kiszipolyozták. Az elbocsátásnál jelen lévő SS-tisztek mindenféle ürüggyel - eltört edény, piszkos törülköző (soha nem osztottak ki egyet sem), cipőtisztítás és hasonlók - hús-, ötven- vagy akár százmárkásokat is beszedtek tőlük.

Ameddig ezt a kis tábort 1939. február 13-án fel nem oszlatták, és a megmaradt kb. 250, a Rath-akció során beszállított zsidó a nagy táborba nem került, a halottak száma az öt barakkban kb. 600-ra emelkedett.

1939 szeptemberében újabb zsidó transzport érkezett Buchenwaldba: kb. 500-an a „cseh és morva protektorátusból”. Egy ottani nagy akció áldozatai voltak, amely ezreket kényszerített koncentrációs táborokba. Októberben 200 fogoly érkezett a bécsi zsidó öregotthonból, velük egyidőben szállítottak be kb. 2000 zsidót osztrák és német területekről. Ők eredetileg Lengyelországból vándoroltak be Ausztriába.

A buchenwaldi zsidók ebben az időben hét blokkban laktak. Az 1939. november 8-ról 9-re virradó éjszakán a müncheni Bürgerbáukellerben elkövették Adolf Hitler ellen az állítólagos merényletet. *(Kogon a könyv első kiadásakor még nem tudta a részleteket. Tudniillik a merénylet nem állítólagos volt, hanem igazi, nyolc ember meghalt, és nem éjszaka történt, hanem este kilenc óra után húsz perccel. Hitler életét az mentette meg, hogy kilenc óra után hét perccel befejezte a beszédet, és szokása ellenére nem fecsegett hosszan az egybegyűltekkal, hanem eltávozott. A szerk.)*

November 9-én a kora délelőtti órákban hirtelen minden zsidót kirendeltek a munkakommandójából, és blokkjába zártak.

Kevéssel ezután blokkról blokkra ki kellett lépniük, Planck, Janisch és Warnstedt SS-Scharführerek mindenféle lista nélkül, egyszerűen tetszésük szerint kiválasztottak huszonegy osztrák és német zsidót, többnyire fiatal, erős embereket. Egy 17 éves fiút, aki éppen a fogolypostáról érkezett, minden kérdezősködés nélkül magukkal vittek. Az SS kivezette őket a kapun, és a kőfejtőben közvetlen közletről lelőtte őket. Ezt követően az összes zsidót öt napra a blokkjába zárták, az ablakokat elsötétítették, nem adtak nekik sem enni, sem inni - napjaik állandó, felőrlő bizonytalanságban teltek, vajon mi lesz velük holnap. Negyedik nap fél fejadagot kaptak. Az akció végül egy állítólagos disznólopás miatt az egész tábor ellen irányuló vizsgálatba fulladt.

1941 februárjában a holland zsidókat is begyűjtötték. Közülük 389-en Amsterdamból és Rotterdamból érkeztek Buchenwaldba. Az akciót általános sztrájkjal indokolták, melyet a hollandok a német megszálló hivatalok ellen folytattak. A buchenwaldi tábor zord klímája a hollandokat nagyon megviselte. Dr. Eisele ezenkívül kitiltotta őket a kórházból. Akik ebben az időpontban már kórházban tartózkodtak, azokat rögtön „beinjekciózták”, vagy pedig még éppen időben „egészségesként” elbocsátották. Röviddel ezután már csak 341-en éltek. Utasítás érkezett, melynek értelmében a mauthauseni táborba kellett őket szállítani. Két ottani politikai fogoly, a lengyel Adam Kuczinski és a német Ludwig Neumaier, akik később Buchenwaldba kerültek, a következőképpen tudósítanak a holland zsidók sorsáról:

A buchenwaldiak transzportja éjfélkor érkezett meg. A mauthauseni foglyok reggel nem hagyhatták el barakkjaikat. Az újonnan érkezett zsidók közül 50-et a fürdőből meztelenül a táborba űztek és a drótkerítésbe hajsoltak, melyben elektromos áram keringett. Az összes többi egy blokkba került. Georg Glas (a bajorországi Landshutból) politikai fogoly ebben a blokkban dolgozott írnokként. Az első és második büntetőtábor-vezető - az utóbbit Ernstbergernek hívták - elmagyarázta neki, hogy a blokknak legkésőbb hat hét múlva üresen kell állnia. Glas azt felelte, hogy inkább lemond posztjáról, minthogy a foglyokra bármily módon kezet emeljen. Rögtön leváltották, 25-35 botütést kapott, és a „harisnyastoppoló”

kommandóba helyezték, melyet „szükség esetén” időről időre beinjekcióztak. A bajtársak másik táborba menekítették. Glas helyére egy zöld blokkírnok lépett.

A megérkezésük utáni második napon a zsidókat a kőfejtőbe küldték. A mélybe vezető 148 fokból álló lépcsősort nem használhatták, hanem az oldalsó kötőrmeléken kellett lecsúszniuk, ami néhányuk életébe került, de legalábbis súlyos sérüléseket okozott. Itt vállukra tették a kőhordásra használt deszkákat, és két foglyot arra kényszerítettek, hogy minden zsidó deszkájára egy-egy borzasztó nehéz követ tegyenek. Aztán indulás: fel a 148 lépcsőfokon - futólépésben! A kövek egy része rögtön lezuhant, és néhány hátsó ember lábát eltörte. Minden zsidót, aki követ elejtette, irtózatosan megverték, majd újra felpakolták. Kétségbeesésükben sokan már az első napon öngyilkosságot követtek el: fentről a mélybe ugrottak. A harmadik napon az SS megnyitotta a „halálkaput”: a zsidókat iszonyatos ütlegek közepette az őrszemláncba hajtották, ahol a torony őrszemei gépfegyverrel halomra lőtték őket. Az ezt követő napon már nem csak egy-egy zsidó ugrott a mélybe, hanem megfogták egymás kezét, és a sorban az első 9-12 bajtársat rántott magával a szörnyű halálba. Nem is kellett hat, csupán három hét, és a blokk üresen állt. Kivétel nélkül mind a 341 ember meghalt: agyonlőtték, agyonverték, halálra kínozták őket vagy öngyilkosok lettek.

Megemlíteném még, hogy a mauthauseni kőfejtő civil alkalmazottai kérték, akadályozzák meg, hogy a foglyok a mélybe ugorjában, mert az agyvelő- és húscsapatok, amelyek a kövekre kenődnek, borzalmas látványt nyújtanak. A kőfejtőt erre víztömlőkkel megtisztították, fogoly őrszemeket állítottak fel, akik megakadályozták az önkéntes mélybe zuhanást, és inkább ütlegekkel úzták az őrszemláncba a maradék zsidókat, akik itt pusztultak el. Ha zsidó foglyok újabb transzportja érkezett, azzal az SS illetékesek ékelődött: „netán megint egy ejtőernyős csapat érkezett?”

A holland zsidók csapatából egyetlen ember menekült meg: Max Nebig Amszterdamból. Dr. Eisele buchenwaldi tábori orvos - mint már említettem - önkényes gyomor-rezekciót hajtott végre rajta, és ott hagyta, hogy egy ápoló fogoly „beinjekciózza”. A rabok azonban a tbc-osztályra vitték és évekig sikeresen bújtatták.

1942 októberében kezdték el a zsidókat rendszeresen megsemmisítő táborokba szállítani. Az akció mindenhol 1943 nyaráig tartott, és olyan nyugtalanságot szült, amelyet még erős idegzetű emberek is alig bírtak elviselni. A tudósítások és a korábbi tapasztalatok semmiféle kétséget nem hagynak a transzportok jellegét illetően. Ténylegesen csak nagyon kevesen éltek túl, sokszor kivételes agyafúrtságon, lélekjelenléten, talpraesettségen és elszántságon múlt, hogy egyikük-másikuk olyan mentőövre bukkant, melynek segítségével még megtalálta az utat azokhoz a bajtársakhoz, akik segíteni tudtak az illetőnek életben maradni. 200 zsidó kivételével, akik kőműves szakmunkásnak adták ki magukat, és ezért a táborvezetőség visszatartotta őket - közöttük jogászok, írók, orvosok és művészek is akadtak -, Buchenwaldból valamennyiüket elszállították. Az akció „birodalmilag egységesen” zajlott, és ekkor szinte minden keleti gettót is kiürítettek, többek között Kielcét 1942 júliusában, Varsót július 22-én, Lemberget augusztusban, hogy csak néhányat említsek. Ezzel egyidejűleg a zsidó lakosság maradékát Németországból és azokból az európai országokból, amelyek Hitler uralma alatt álltak, a „megsemmisítendő utánpótlásként” különböző gettókba és koncentrációs táborokba vitték. Ezek az akciók egészen addig tartottak, amíg a nemzetiszocializmus rá nem szorult még az utolsó munkaerőre is, így az életben maradt zsidókat inkább munkás rabszolgának használta ahelyett, hogy gázkamrába küldte vagy gépfegyvertűzbe űzte volna őket. A lengyel és magyar zsidók egy része főleg ennek a körülménynek köszönhette a menekvést, míg például a bolgár kormány 18 000 bulgáriai zsidót „szolgáltatott ki a német hatóságoknak”, akiket épp úgy elgázósítottak, mint nagyon sok görög zsidót. Még 1944 nyarán csak Buchenwaldba 6115 magyar zsidó érkezett, és a következő év januárjában 5745 lengyel zsidó, akiknek a külső kommandókban kellett végkimerülésig robotolniuk. A zsidók tömeges sorsáról azon kevesek elbeszéléséből nyerhetünk legjobban fogalmat, akik ugyan részesültek belőle, de végül megmenekültek.

Dr. Ludwig Fleck docens így ír:

„A lemergi gettó először egy olyan városrészben volt, amely a városnak nem kevesebb, mint egyötödét tette ki. Lembergben kb. 140 000 zsidó élt, vagyis a lakosság 30%-a. Minden zsidónak meg kellett vennie az új gettólakást, és mind a lengyelek, mind pedig az ukránok szépen kihasználták a zsidók kényszerhelyzetét. A zsidók a lakásaikért, amelyekből kiköltöztek, és

berendezési tárgyaikért semmit nem kaptak. Ágyneműt, főzőedényt és munkaruhát szabadott csak magukkal vinniük, a maradék a csőcselék áldozatává vált. Ebben a gettóban még állt néhány üzlet a legszükségesebb árukkal, egy közösségi ház, két általános kórház és egy járványkórház. Az élet nyomorúságos volt, és minden nagyon drága. A gettó 1941 őszétől 1942 augusztusáig állt fenn, és lakói ez idő alatt nap mint nap ki voltak téve a bántalmazásoknak. Magától értetődött, hogy ha az SS-nek vagy a hadseregnek valamire szüksége volt, legyen az berendezés, ruha vagy egyéb, követelésével egyszerűen a gettó vezetőségéhez fordult, amelynek ingyen kellett ezeket előteremtenie. 1942 augusztusában Kazmann SS-Gruppenführer és rendőrtábornok parancsára elkezdődött a tömeges deportálás. Az első szakasz 14 napig tartott. Kb. 50 000 zsidót, főleg öregeket, betegeket és gyerekeket vittek Belzecbe, ahol a hírek szerint később elgázosították őket, közöttük az egész járványkórházat minden orvosával, ápolójával és nővérével együtt. Az akció, melyet az SS különleges szolgálata (Sonderdienst) hajtott végre, pár hetente megismétlődött. A gettót áthelyezték, méghozzá a város szélére, ahol szinte egyetlen kórház sem állt. Minden zsidóra 2 m² lakóterület jutott. Üzletek nem léteztek, csak csempészett ennivaló. Az egészségügyi állapotok borzalmasak voltak. A zsidó lakosság kb. 70%-a betegedett meg flekktífuszban. Az SS naponta rabolt és fosztogatott, éjszaka egyéni akciók és gyilkosságok zajlottak. Kényszermunkatábort létesítettek, melybe fiatal és egészséges zsidókat szállítottak. Az öregeket és betegeket, illetve a nőket és gyerekeket egy Belzec mellett fekvő koncentrációs táborban elgázosították. 1942 őszén már csak kb. 15 000 zsidó volt a gettóban - melybe a környékről folyamatosan érkezett az utánpótlás és kb. 12 000-en dolgoztak munkatáborban. A lemergi gettó további sorsáról megbízható forrásból tudjuk, hogy lakói majd belepusztultak az állandó nélkülözésbe. Végül 1943 márciusában legyilkolták őket, az épületeket pedig felégették.”

Az akciók brutalitását nehéz leírni: kutyákkal vadásztak az emberekre, súlyos betegeket hurcoltak el, akik az operáció után gyakran nyílt sebekkel vagy törött tagokkal feküdtek otthon vagy kórházi ágyon, kisgyerekek karját vagy lábát ficamították ki, amint csomag módjára feldobták őket a szállító autókra. Az akció Kazmann SS-Gruppenführer és rendőrtábornok hatáskörébe tartozott. Nagyon sok ukrán is részt vett benne, a „népesség politikai tervet” (Bevölkerungspolitischer Plan) egy Bisantz nevű egykori Petljura-

hadseregbeli ezredes dolgozta ki.

A Lemberg-Weststrasse-i kényszermunkatábort megsemmisítő táborrá alakították. Foglyai átlagosan két hétig éltek, belehaltak az éhségbe, betegségbe, verésbe vagy más tortúrákba, olykor közjük is lőttek. A betegeket rendszeresen a drótkerítés mögé vitték és kivégezték, sokan önként jelentkeztek, hogy a szörnyű kínzásoktól és szenvedésektől megmeneküljenek.

Röviddel a gettó felszámolása után a munkatábor foglyait is egytől egyig gépfegyverrel lemészárolták. Állítólag egy Sonderkommando 100 zsidó tagja maradt életben, és később érdekes módon jól bántak velük, további sorsukról viszont semmit nem tudunk. A munkatábor parancsnoka Willhaus SS-Obersturmbannführer volt.

Oskar Berger kereskedő feleségével és fiával Kattowitzben élt. A háború kitörésekor keletre menekült, Lengyelország elfoglalása után a kielcei gettóba került. 1942 júliusában a zsidókat „kitelepítették” és Treblinkába vitték. Berger így emlékezik:

„Feleségemtől elválasztottak, és többé nem láttam viszont. Röviddel a kitelepítés előtt minden beteget, a lakásokból éppúgy, mint a kórházakból, összesen 400-500 embert, valamint az öregotthon lakóit és az árvaház gyermekeit agyonlőtték vagy injekcióval ölték meg.

Mint fiatal, erős embernek, az volt a dolgom, hogy a holttesteket elvigyem és egy Okrej-utcai nagy kertben eltemessem. Ezt a munkát kb. 60 zsidónak kellett végeznie. A hullákat ruhástól a gödörbe dobtuk, csak az ékszereket, aranyat és pénzt kellett tőlük előbb elszednünk és az SS-nek leadnunk. Miután az akció lezajlott, összegyűjtöttek bennünket a zsinagógában, és Thomas, a Gestapo főnöke treblinkai transzportra jelölt ki közülünk jó néhány embert.

Az utazás irtózatossá volt. Szorosan egymáshoz lapulva kuporogtunk a vagonokban, a gyerekek sírtak, a nők megbolondultak. A következő napon délután 3 óra körül érkeztünk meg. A vasútállomáson nagy felirat állt: „Treblinka munkatábor”. A vonat innen külön sínen az erdőbe ment, a távolság kb. 3-5 km lehetett. A végállomáson borzalmas kép tárult elénk:

hullák százai heverték szerteszét. Köztük táskák, ruhák, bőröndök, minden össze-vissza. Kihajtottak bennünket a vagonokból, a német és ukrán SS-esek felmásztak a vonat tetejére, és válogatás nélkül a tömegbe lőttek. Férfiak, nők és gyerekek hánykolódtak a vérben, vad kiáltozás és sírás töltötte meg a levegőt. Akit nem mészároltak le, azt végül a hulla- és sebesülthegyen keresztül a nyitott kapun át egy szögesdróttal körülvett térre terelték. Két karó szegélyezte a szabad területet. Engem néhány emberrel, köztük a kielcei Gottliebbel együtt kijelöltek, hogy a vagonokat kitakarítsuk, és az újonnan érkezettek holttestét a térről a nagy gödörhöz vigyük, melyből a földet kotrógéppel emelték ki, és beledobjuk függetlenül attól, hogy már halott volt, vagy még rángatózott. Pálinka az egyik, bot vagy pisztoly a másik kézben - így ösztönzött bennünket munkára az SS. Még most is elborzaszt az emlékkép, ahogy kisgyerekeket vertek lábuknál fogva a fatörzsekhez.” (Egyébként voltak olyan Scharführerek, akik emlékként ilyen jelenetekről hordtak maguknál fényképet.) „Enni semmit nem kaptunk, bár heteken át kellett Sonderkommandóként ezt a felőrlő munkát végeznünk. Minden nap két-három transzport érkezett. Abból az élelmiszerből táplálkoztunk, amit az áldozatok csomagjaiban találtunk.

Érkeztek néha hullaszállítmányok is. Gyanítom, hogy ezeket az embereket gázzal ölték meg a vagonokban, mert sebet nem fedeztem fel rajtuk. A testek görcsösen egymásba csavarodtak, a bőrük kék volt. Különös módon nagyon ritkán előfordult, hogy kis, 3-5 éves gyerekek ezeket transzportokat túléltek, bár megsüketültek, alig láttak, és egyetlen szót sem voltak képesek kimondani. Nem sokáig tudtuk őket bújtatni, az SS felfedezte és agyonlőtte őket. Érkeztek kizárólag gyermekekből vagy idős emberekből álló transzportok is. Órákon át gubbasztottak a téren, hogy aztán géppuska tűzzel „likvidálják” őket.

A „treblinkai munkatáborból” időnként 200-500 fős csoportokat űztek meztelenül az erdőn át. Sorban, egymás kezét fogva, mintha körtáncot járnának, a kikotort gödrökhöz állították őket. Az SS-tisztek sportot űztek belőle, hogy ezeket a szerencsétleneket tarkólövessel a túlvilágra segítsék. Csizmasarkukkal az összeesők oldalába tapostak, és hangosan kurjongatva vitatkoztak rajta, hogy ki lökte legmesszebbre a zsidót.

Treblinkában töltött heteim alatt az erdő egyik félreeső helyén kis téglapületeket húztak fel. A házhoz vezető útra táblát állítottak a következő felirattal: „A fürdőhöz”. Egy újabb tábla arra szólított fel, hogy az aranyat, pénzt, devizát és ékszereket egy kis csomagban a fürdőben kell leadni. Innentől kezdve az újonnan érkezetteket nem lelőtték, hanem elgázosították. A mienkhez hasonló Sonderkommandó gondoskodott a hullák elföldeléséről vagy elégetéséről. Összekerültünk ennek a kommandónak a foglyaival, és mivel ők sem kaptak ellátást, őket is azzal az élelmiszerrel láttuk el, amit az érkezettek csomagjában találtunk.

Néhányan közülünk megpróbáltak megszökni. Én azon kevés számú szerencséshez tartozom, akinek a szökés sikerült is. Takarók, ruhakötegek és kofferek között, melyeket a vasúti kocsikban kellett elhelyeznünk, egy 13 éves fiúval és a kielcei Gottlieb barátommal együtt elrejtőztem. Bőségesen elláttuk magunkat ékszerrel, arannyal és pénzzel, főleg amerikai dollárral. A szökésre 1942 szeptemberében került sor. „Szabadságom” sajnos nagyon rövid ideig tartott. 1943. január 5-én Gottliebbel együtt Krakóban újra elfogtak mint „partizánokat”. A kínzások hatására be kellett ismernünk, hogy zsidók vagyunk. Megbilincselve vittek bennünket a zsidó gettó börtönébe, és itt is maradtunk 1943. március 14-ig. Ekkor kb. 100 másik zsidóval együtt zárt autókkal az auschwitz-i koncentrációs táborba, majd Birkenaubába vittek bennünket. A legtöbb embert itt rögtön balra irányították és elgázosították. Olyan szerencsém volt, hogy az öltözőkamrában helyeztek el. Bennünket - főleg, aki jobb poszttal és jobb munkafeltételekkel rendelkezünk - 1944. október 26-án a Berlin melletti Oranienburgba szállítottak. Itt két hétig a Heinkel Műveknél karanténban tartottak bennünket - éhezve és nyomorúságos ruházatban. Ekkor gyalog a sachsenhauseni koncentrációs táborba hajtottak, ahonnan már két nap múlva vasúttal a hírhedt buchenwaldi S III-as külső kommandóba, Ohrdrufba vittek bennünket. A tárnákban folyó nehéz munkától a foglyoknak több, mint a fele rövid időn belül meghalt. A gyengéket és munka-képteleneket kb. nyolchetente kiválogatták, és a Hannover melletti Bergen-Belsenbe szállították.”

Az egyes túlélők sorsa igen kalandos volt. Motek Strigler Zamoscból (Lengyelország) 1939-től különböző gettóknak, munka- és koncentrációs táboroknak járt: Buchenwald a 12. koncentrációs tábor volt az életében! Ő mesélt nekünk a Skarzisko Kamiennó megsemmisítő táborról:

„Jom Kippur előestéjén, 1943 októberében a táborban odajött hozzánk Schuhmann őrszolgálati vezető. Mendel Rubin bajtársamat kereste, a krakkói kútásó mestert. Azzal gyanúsították, hogy a táborból levelet csempészett ki egy lengyel számára. A kivizsgálásnál találtak nála egy katonasapkából készült fejfedőt, amely orosz katonasapkához hasonlított. Ez bizonyítékul szolgált arra, hogy Rubin összeköttetésben áll a lengyel partizánokkal. Elvitték a táborból, ami általában azt jelentette, hogy az érintettet a lőállásban kivégezték. A lőállás a gyárterület végén állt. Ezreket földeltek el itt. A tömegsír egyszer csak kényelmetlennek tűnt a gyárvezetés szemében. Egy katonai bizottság elrendelte, hogy a hullákat távolítsák el. Rubint nem a lőállásra vitték, hanem elszállították. Néhány nappal később jelentés érkezett a radomi Gestapótól, hogy Rubint töröljék a nyilvántartásból, mert nem fog többé visszatérni, szabadon bocsájtották. Sokáig semmit sem hallottunk róla. 1944 áprilisában két autó érkezett német csendőrökkel. Szalmát foglaltak le, melyet eredetileg arra szántak, hogy a priccseinkre borítsák. Az erdőbe vitték, a C-üzem 96-97-es csarnokainak közelébe. Itt gyékényt fontak a szalmából, kijelöltek egy szabad területet, és körülbelül két méter magas gyékényfállal vették körül, így nem lehetett látni, mi történik a kerítésen belül. Mégis megtudtuk, mégpedig Mendel Rubinon keresztül. Közel négy héten át Skarziskóban dolgozott. A területet folyton német csendőrök állták szorosan körül. Egyik nap egyikük odajött hozzánk, és a krakkói Henoch Edelmann bajtársam után érdeklődött, aki vízvezeték-szerelőként dolgozott a német Corosta mesternél. A csendőr egy darab szappant nyújtott át neki. Ebben egy üvegcsövecskét találtunk, melybe papír cetlit dugtak Rubin híreivel: nagyon fontos közlendője van számunkra, de csak akkor fogja őket elküldeni, ha biztosan tudja, hogy a kapcsolat valóban létrejött. Az első hír kézhezvételének bizonyítékaul küldjünk neki képeket feleségétől és gyermekéről, melyeket nálunk hagyott.

Miután megkapta, amit kért, Rubintól hírek érkeztek, a német csendőr a velünk dolgozó lányoknak, a varsói Regina Rabinowicznak és a zamosci Felának adta őket. Négy vagy öt levelet kaptunk. Az egyikhez Rubin egyik lengyel barátja cédulát dugott, mely a következő feliratot viselte: „Katyn a főkormányzóságban”. Az összes hírt elástuk, erről Henoch Edelmann gondoskodott. Lényegében az alábbiakat tartalmazzák:

Rubin Radomban egy 67 emberből álló Sonderkommandó tagja lett, melynek

feladata az volt, hogy a Gestapo által meggyilkolt embereket elégelessék és a nyomokat eltüntessék. Az áldozatok száma gyakran naponta több száz körül mozogott. Kaptunk egy jegyzéket is olyan prominens személyiségekről, akiket így tettek el láb alól. A Sonderkommandók többnyire halálraítéltekből álltak, vagyis olyan emberekből, akik csak addig élhettek, amíg ezt a szolgálatot teljesítették. Kezüken, lábukon megbilincselve, ruhában kellett aludniuk. Enni bőségesen kaptak. A talált pénznek és ékszereknek csak egy részt adták le a Gestapónak, egy másik részét a csendőröknek adták, akik hálásnak mutatkoztak, és ellenszolgáltatást nyújtottak a különleges kommandó foglyainak: enni- és innivalót szereztek nekik.

Rubinnal a kapcsolat a csendőr halálával - elesett a partizánokkal vívott csatában - megszakadt. Annyit tudunk még róla, hogy a Sonderkommandó embereit helységről helysére vitték, ahol éppen feladatuk akadt.

Gyárunkban a Sonderkommandónak a löállításban eltemetett hullák ezreit kellett exhumálnia és elégetnie. Bár a tömegsírokat betemették, elegyengették és befűvesítették, újra és újra egyértelmű nyomokat találtunk: csontdarabokat, levágott ujjakat, melyekről lehúzták a gyűrűt, olvadt aranyat. Az exhumált csontokat nem égették el, hanem egy autóra pakolták, melyben csontmalom működött.

A Sonderkommandó tagjait általában néhány hét elteltével agyonlőtték és elégették. Rubin viszont közel hét hónapig dolgozott a kommandóban, az a lengyel pedig, aki a meggyilkolt prominensek névjegyzékét küldte, évekig. Mindketten tudták, hogy a háborút már nem fogják túlélni.”

Ilyen és ehhez hasonló keleti akciókról rengeteg további elbeszélés áll rendelkezésre. Az SS, a Titkos Tábori Rendőrség (Geheime Feldpolizei) és a hadsereg bizonyos egységei fáradhatatlanok voltak, az olvasó viszont valószínűleg hamar belefáradna a sok tudósításba. A lublini kerületben például az az osztrák Globocnik SS-Obergruppenführer vérengzett, aki 1933-ban egy zsidó ékszerész meggyilkolása után a náci Németországba menekült, és 1938-ban Bécs Gauleitere (körzetvezetője) lett. 1939-ben hatalmas méretű devizaüzérkedés miatt - aminek nyilvános bírósági tárgyalását megakadályozták - leváltották, és őt az SS-ben alkalmazták. Territóriumára 1942-ben számolatlan egyéb személy mellett 1150 bécsi zsidó érkezett, akik közül csak hárman vagy négyen éltek túl a „kitelepítést”!

Feltételezem, hogy egy nap a világtörténelem leglesújtóbb dokumentumgyűjteménye fog a tömeges sorsról tudósítani, amelyet a nemzetiszocializmus a kelet-európai zsidóknak szánt, és befejezésül már csak két visszaemlékezést szeretnék itt bemutatni, hogy megkíméljem azok idegeit, akiknek semmi más nem kell elviselni, mint a beszámoló olvasását.

A kölni Hans Baermannnak zsidó származása miatt 14 évesen kellett a reálgimnáziumot elhagynia, mert 1941. december 7-én szüleivel együtt keletre vitték.

„Az evakuálást három héttel korábban közölte velünk a Gestapo. Ezzel egyidőben érkezett az utasítás, miszerint semmit sem szabad eladnunk, a bútorokon kívül viszont mindent össze kell pakolnunk. Ugyanakkor minden családnak, amely az evakuálásban érintett volt, egy élelmiszerral megtöltött mosóteknőt kellett készenlétbe helyeznie. Hat bőrönddel, három hátizsákkal, kézi- és aktatáskákkal felszerelve, családom a meghatározott időpontban jelent meg a kölni vásár területén. A transzport kb. 1000 emberből állt. Csomagjainkat átnézték. Értéktárgyak, ékszerek, órák, jegygyűrűk után kutattak, és elvették az összes hivatalos papírunkat. Egy újabb motozás után mindenkinél 10 márkát hagytak. Aztán a vásárcsarnok nagy termébe tereltek bennünket, mely köré szögesdrótot húztak, itt feküdtünk 24 órán át a nedves faforgácson.

December 8-án reggel 4 órakor, amikor már csak egyetlen bőröndünk maradt, amit magunkkal vihettünk, az SS a deutzi pályaudvarra szállított bennünket. Az út 80 órán át tartott és Rigában ért véget. Útközben enni egyáltalán nem kaptunk, inni is csak egyetlenegyszer. A skirotavai teherpályaudvaron a lett SS ostorral és vasbotokkal vert ki bennünket a vagonokból. Arra már gondolni sem lehetett, hogy bármit magunkkal vigyünk. Aztán a mínusz 24 fokos hidegben kínokkal teli gyalogút következett a rigai gettóba. Érkezésünk előtt két nappal 34 500 ember tartózkodott itt. Amikor megérkeztünk, már csak hullákat és vértócsákat találtunk, valamint borzalmas pusztítást minden lakásban.

177 emberrel együtt szüleimet és engem egy 140 m²-es terembe tereltek. Itt kellett laknunk. Este 4500 lett zsidó érkezett, akik hozzátartozóikat keresték, de már senkit sem találtak, ők voltak a gettó túlélői. A többi 30 000-et egy

völgybe vezették és géppuskákkal halomra lőtték. A mészárlás után a dombot mindkét oldalról felrobbantották, hogy a kőgörgeteg betemesse a holttesteket.

Két napig a teremben fellelhető élelmiszerből éltünk. Időközben egy további transzport érkezett Kassalból 1000 zsidóval. Érkezésünk után két nappal 200, 18 és 40 év közötti zsidót a Salapils táborba vittek, Rigától 18 km-re.

Közöttük voltam én is. Átfagyva és kiéhezve érkezünk meg egy szabad, hóborította mezőre, ahol csupán egy tető nélküli fabarakk állt. Itt élt 4000 délnémet területről származó zsidó, akik mint a farkasok rohantak meg bennünket enni- és innivaló után kutatva. A hajunkat lenyírták, aztán 45 cm magas, 2 m hosszú és 1,50 m széles fülkébe osztottak minket. Minden fülkében 3 fogoly lakott. Jeges deszkán aludtunk a legnagyobb hidegben. A megérkezésünk utáni harmadik napon láttuk az első kenyeret és egy lovas szánt, melyet a rigai SS-konyháról származó burgonyahéjjal pakoltak tele. Nickel SS-Oberscharführer parancsnokként mutatkozott be, kiosztotta a feladatokat és elrendelte, hogy vegyük fel a munkát - kabát- és tűztilalom mellett. A program 45 barakk építését foglalta magába, melyekben később letteket és oroszokat helyeztek el. Negyvenet sikerült felépíteni. Ezenkívül őrszemtornyokat kellett építeni, és az egész területet szögesdróttal körülvenni.

Ebben a megsemmisítőtáborban éheztem hét hónapon át. Végül már csak 36 kilót nyomtam, és teljesen megtetvesedtem. Egy napon a lett SS egy kis csoportja önkényesen kiválasztott 14 bajtárson lövészgyakorlatot tartott, akiknek átluggatott holttestét később a közeli erdőbe kellett vinnünk. A lövészet meghívott SS-tisztek mulattatására történt, akik között jelen volt Rudolf Lange SS-Sturmbannführer, a lett titkosrendőrség és az SD parancsnoka, Meiwald SS-Untersturmführer, illetve a Gestapo alkalmazottai. Egy másik alkalommal Lange parancsára 16 bajtársat kellett felakasztanunk, akik a mínusz 30 fokos hidegben kabátban dolgoztak. Csontvázzá soványodva fényképeztek le engem a „Stürmer” c. újság számára.

A 15 000 emberből, aki a táborba került, szinte mindenki elpusztult. Mindössze 192-en maradtak életben. Közöttük voltam én is, amikor 1942. augusztus 2-án a tábor felépítése után visszavittek bennünket a rigai gettóba.

Ellátás és elhelyezés tekintetében a rigai gettóban nem is volt olyan rossz.

Maguk a szörnyűségek viszont nem maradtak el a táborbeli súlyos bántalmazások és önkényes akciók mögött. Fiatalabb emberekből kommandókat állítottak fel, akiknek a bickernicki erdőben tömegsírokat kellett ásniuk, melyek mérete 16 x 4 x 2 m volt. A tömegsírokat a bielefeldi, düsseldorfi, hannoveri, berlini, bécsi, drezdai, kasseli, dortmundi, stuttgarti, nürnbergi, müncheni, illetve csehszlovák és osztrák transzportoknak szánták. Rögtön érkezés után mindenkit az erdőbe szállítottak a légierő, a hadsereg, az SS és az SD teherautóival. Minden akciót Arreis őrnagy vezetett a lett SS-től. A gödör előtt mindig kiválasztottak 20 embert, aztán az érkező teherautók ideszállították 200 fős szállítmányukat, majd korra, nemre való tekintet nélkül levetkőztették és géppuskával lemészárolták őket. A készenlétbe helyezett 20 embernek az volt a feladata, hogy a hullákat a gödörbe dobálják, majd végül őket is utolérte ez a sors. Ezekről a szörnyűségekről mindenki tudott, és a légierő tagjai is - akik szemtanúi voltak - többször tájékoztattak róluk. Egy 38 zsidó bajtársból álló csoportot - melyhez a buchenwaldi koncentrációs táborban fogva tartott dortmundi Kurt Rosenthal édesapja is tartozott - arra használták fel, hogy a kivégzések után a tömegsírokat homokkal fedjék be. Ezt a csoportot külön elszigetelték, és a rigai központi börtönben helyezték el. Az általam ismert kölni Kurt Donnhardt édesapja, illetve a szintén kölni Ernst Kramer és a Köln-Deutz-i Bernhard Issak is a csoporthoz tartoztak. A központi börtönt végül csak 16-an hagyták el közülük, a többiek vagy éhen haltak, vagy az örület végzett velük. A cellában, melyben elhelyezték őket, az SS naponta két órán át a következő szöveget ismétlő lemezt hallgattatta velük: „Semmit nem mondhatok arról, amit láttam és tettem, különben agyonlőnek.” A 16 túlélőt visszahozták a gettóba.

1942 novemberétől egyszerűbb eljárást találtak, hogy az emberektől megszabaduljanak. Zárt teherautók érkeztek olyan pótkocsikkal, melyekbe összesen 200 embert zsúfoltak össze. Az út alatt megnyitottak egy gázkészüléket, az út a bickernicki erdőbe vezetett. Kb. egy óra múlva a teherautók visszajöttek a ruhákkal. Ezeket az embereket is a 38 tagú csoport földelte el. Később egész teherautókonvojok érkeztek tele ruhával és bőröndökkel.

A külvilággal való levelezést és a pénz birtoklását halállal büntették. Az éhező zsidók időnként megpróbálták ruhadarabjaikat vajas kenyérre cserélni.

Azokra a gettóbeli foglyokra, akiket rajtakaptak, rögtön 25 botütést mértek, majd felakasztották őket. Közöttük volt a 19 éves hannoveri Kurt Becher is; a hasonló okokból megbüntetett prágai Heidenheimmal együtt bűnrészesként hét másik társukat is felakasztották. Nem volt ritka, hogy még egy-két embert vagy szobatársat is halálra ítélték, akiket azzal vádoltak, hogy elmulasztották az esetet a parancsnokságon jelenteni.

Az SS gyakran erőszakolt meg fiatal lányokat. A parancsnok sem volt kivétel. Krausénak hívták, lipcsei SS-Obersturmführer és berlini Gestapo-hivatalnok volt. Megerőszakolta többek között a krefeldi Elly Laumannnt és a prágai Oily Adler fodrásznőt.

Egy későbbi időpontban a parancsnok minden 50 év feletti embert kiválogatott, 2200 férfit és nőt. A szüleim csak születési dátumuk meghamisításával tudtak megmenekülni. A kiválogatás minden 13 év alatti gyereket is érintett. Azokat az anyákat, akik nem akartak gyermekeiktől elszakadni, a kiválasztottakhoz csapták. A transzport céljának Dünamündét nevezték meg. Természetesen félrevezetés volt, a transzport soha nem érte el úticélját.

Egy héttel később, 1943 novemberében a gettót feloszlatták. Orosz menekülteket helyeztek el benne. A még meglévő 1500 foglyot a kaiserwaldi koncentrációs táborba vitték Riga mellé, köztük a szüleimet is. Az ottani parancsnok Sauer SS-Obersturmbannführer volt. A foglyok egy része külön laktanyarészekbe került, például: a hadsereg ellátmányi raktárába, a gépkocsi-parkba, a hadsereg ruházati hivatalába és így tovább. Az utóbbiak között voltam én is. Itt berlini parancsra minden nőnek és lánynak lenyírták a haját.

Egy kedvező fordulat során két hónappal később hírt kaptam szüleimről, akik szenvedtek az éhségtől. A kommandómban lehetőségem nyílt rá, hogy ellátásomból valamit megspóroljak, és az utat is megtaláltam, hogy szüleimnek szerény mennyiségű élelmiszert juttassak. Apa és anya a Dűna folyónál dolgoztak. Fatörzseket kellett a vízből kihúzniuk és egy fűrészüzembe vinniük. A szállítás pusztán emberi erővel történt. A kaiserwaldi koncentrációs tábor 1. táborrangidőse Xaver Apel volt, egy életfogytiglanra ítélt BV-s a berlini Sass-bandából, a táborban csak „Mister X-nek hívták”. Segéde egy másik zöld, a hamburgi Hannes Dressier volt. Mindketten nagyon jóban voltak Sauer SS-Obersturmbannführerrel, aki

minden tettüket jóváhagyta és támogatta. Jellemző volt, hogy „Mister X” a nem jól teljesítő foglyokat egyszerűen a Dünába dobta, és minden mentési kísérletet megakadályozott. Az állományból „szívinfarktus” diagnózissal törölték őket.

Egyszer egy vérhasban megbetegedett bajtárs elajándékozta az ételadagját. A dolog „Mister X” fülébe jutott, és a foglyot egy forrásban lévő vízzel teli üstbe dobta, melyben a tábori kávéhoz forraltak vizet. A beteget nyomorúságosan leforrázták, a kávé ugyaneből a vízből készítették. Egy másik bajtársat, a drezdai Gustav Haart, a Lagerschutz vezetőjét a BV-sek leszúrták és a latrinába hajították.

A kölni Krebsbach SS-Sturmbannführer folyamatosan zaklatta a betegeket és a gyengéket. 1944 májusában egy ilyenfajta kiválogatás apámat is érintette apróbb lábsérülése miatt. Ismét felhangzott: „Transzport Dünamünde”. Apám eljuttatott hozzám egy cédulát utolsó üdvözetével, melyben az állt még, hogy a gázos autó ott áll az ő közvetlen közelében. Ajánlotta, hogy anyámat támogassam továbbra is, amennyire erőmből telik, kevesebb, mint egy óra múlva már túl lesz minden földi kínon.

1944. július elején 2700 emberrel (pont a fele volt férfi, a másik fele nő) a Stutthof koncentrációs táborba vittek bennünket. Itt a betegeket és gyengéket ismét kiválogatták és a krematóriumba vitték, miután általam nem ismert módon meggyilkolták őket. Állítólag két hónappal később anyám is a stutthofi koncentrációs táborba került. Semmit sem tudok róla. Más bajtársaimmal együtt röviddel ezután Buchenwaldba szállítottak.”

És íme a varsói gettófelkelés, a zsidók hősi harcának leírása, Wladimir Blumenfeld elbeszélése alapján. Blumenfeld „kalandos transzportok” után 1945. április 5-én érkezett Buchenwaldba.

„Varsó egész zsidó lakosságát azonnal regisztrálták, amint a német hadsereg megszállta a várost. Aki nem regisztráltatta magát, arra halálbüntetés várt. A németek hatalmas gettót építettek, melyben eleinte közel fél millió zsidó élt, a környékről érkezőkkel a szám 3/4 millióra emelkedett. Kis területen összezsúfolva kellett élnünk. Több család egy lakásban munkalehetőség és a külvilággal tartott kapcsolat nélkül. Éhezünk és nyomorogtunk. Végül sikerült a párizsi Tropperrel, a Joint- (amerikai segélyszervezet)

igazgatójával kapcsolatba lépni. Tropper a lengyel Vörös Kereszten keresztül Frank főkormányzónál segélyakciót eszközölt ki a varsói zsidók részére. A gettóban bizottságot állítottak fel, melyhez az amerikai támogatók pénze befolyt, amit nekünk, zsidóknak zlotyban fizettek ki. Czerniakow mérnök vezetésével zsidótanács alakult, Joint-segítséggel népkonyhákat hoztak létre, gyermek- és egészségügyi gondozást hívtak életre, az ortodox hívek Blumenfeld rabbinál találtak segítséget. Ezzel a helyzet valamelyest javult. Miután Amerika belépett a háborúba, a Joint megszüntette tevékenységét. A zsidó segélybizottság azon fáradozott, hogy a munkát önerőből folytassa. 1942. július 22-ig, a zsidók tervszerű megsemmisítésének első napjáig a helyzet lényegében változatlan maradt.

Július 20-án a lublini megsemmisítő kommandóból Varsóba érkezett a „Reinhard Heydrich” SS-Standarte kompániája Tumann SS-Obersturmführer vezetésével. 1942. július 22-én az ukrán SS körbefogta a gettó falait. A következőt tették közzé: „Minden zsidónak, férfiaknak, nőknek és gyerekeknek, amennyiben nem dolgoznak német üzemekben, hadi üzemekben vagy a gettó-vezetőségben, el kell hagyniuk a gettót.” Azt mondták, keletre viszik őket, hogy a lerombolt területek felépítésén dolgozzanak. A civil komisszár hivatalát feloszlatták, helyére „SS-kitelepítési vezérkar” (SS-Aussiedlungsstab) lépett Brand SS-Untersturmführer vezetésével, aki a gettóban az Eisengruber u. 103. szám alatt telepedett le. A kitelepítés rendes lebonyolításáért a zsidótanács volt felelős. Naponta 10 000 embert kellett kiállítania. Czerniakow mérnök, a nagytanács vezetője úgy nyilatkozott, hogy ő erre nem képes. Ezért Abraham Greppnert, Schapiro rabbit, Eckermann szerkesztőt, Dr. Milejowski és 20 másik zsidó tanácstagot túszként letartóztattak, hogy a követelést végrehajtsák. Czerniakow mérnök feleségével együtt öngyilkosságot követett el, megmérgezték magukat. Egy kikeresztelkedett zsidó, a lengyel bűnügyi rendőrség egykori ezredese, Jakob Sczerinzky lett a zsidó tanács megbízott vezetője és a gettórendőrség főnöke. A kitelepítés megkezdődött. Naponta egész házblokkokat telepítettek ki: akit éppen megtaláltak - hogy a lakásban vagy az utcán kapták el, mindegy volt -, mennie kellett! Az áldozatokat a vasútállomás rámpájára vitték és tehervagonokba préselték. Ha este hat órára nem volt együtt a 10 000 áldozat, akkor az SS beavatkozott, vagyis addig lőttek és gyilkoltak, míg a szükséges számot el nem érték. Plakátok szólították fel a zsidókat, jelentkezzenek önként, hogy keletre

szállítsák őket, az élet ott sokkal könnyebb, mint a gettó zsúfoltságában. A gettóban korlátozták az élelmiszerellátást, míg az útra kelők között személyenként 3 kg kenyeret és 1/2 kg lekvárt osztottak szét. Hogy fokozzák az emberek hajlandóságát a kitelepítésre, megszüntették a vízellátást. Az eredmény nem maradt el. A zsidók „önkéntesen” jelentkeztek.

Az SS-értékgyűjtés (Werterfassung) - vezetője, Conrad SS-Obersturmführer és Dr. Fischer körzeti igazgató - 2000 fiatal zsidót állított szolgálatba és mentett meg ideiglenesen a kitelepítéstől. A lakásokból a hátrahagyott berendezést, értéktárgyakat, ruhákat, alsóneműt, minden mozdíthatót összegyűjtöttek, szétválogattak és SS-raktárakba halmoztak a Wild u., korábban Dr. Sonnenhofer u. 51. sz. alatt. A kitelepítési bizottság SS-tagjai meggazdagodtak, a maradék a német NSV-hez (Nemzetiszocialista Jóléti Társaság) került.

Sokan közülünk megpróbáltak elrejtőzni, mert sejtették, mi vár rájuk, bár a Treblinka melletti Maljinkából olyan lapok érkeztek, melyekben az állt, hogy a kitelepítetteknek jól megy a soruk. Az ember ösztönösen érezte, hogy ezek a képeslapok, melyek túlságosan egyformák voltak, nem felelnek meg a valóságnak. A gettóból viszont nem volt menekvés, a kitelepítés folytatódott.

1942. augusztus 9-én egyszer csak megjelent a hivatalos hirdetés, hogy az akciónak vége. Aki eddig nem ment el, az a gettóban maradhatott. Feltételül szabták, hogy minden lakónak újra igazolnia kell magát, és e célból az Ostrowska, Dr. Sonnenhofer, Mila és Nalewski utcák határolta téren kell gyülekezniük. Halálbüntetés fenyegette azt, aki nem jelent meg. A meggyötörteket halvány remény töltötte el. Közel 200 000 ember - férfiak, nők, gyermekek - jelent meg a kijelölt időpontban. Ötös sorokban kellett elvonulnunk Brand Untersturmführer és vezérkara előtt. A mustra hat napig tartott. 50 000 újabb áldozatot választottak ki! „Keletre” vitték őket. A többiek ki- és belépésre jogosító igazolványt kaptak és visszatérhettek lakásukba. A válogatás idegőrlő dolog volt. Nem engedték meg, hogy a teret elhagyjuk, éjjel-nappal a földön kuporogtunk, sem enni, sem inni nem kaptunk. Augusztus 14-én az én családom is sorra került. Elvonultunk életünk és halálunk urai előtt. Az Untersturmführer tekintete hirtelen apámra esett. Egy intéssel felszólították, hogy lépjen ki a sorból. Még mielőtt kezét nyújthatta volna nekem és valamit mondhatott volna, egy SS-Rottenführer

két pisztolylövessel leterítette. Megbénulva álltam egy pillanatig, majd felfogtam apám zuhanó testét. Kisebb tumultus támadt, elcipeltem a haldoklót, anyám és két lánytestvérem kíséretében.

Azokról, akik elhagytak bennünket, nem hallottunk többé. De a lehető legrosszabb sorsra gondoltunk, ha ők jártak az eszünkben. Eközben érkezett egy-egy menekült, akiknek sikerült Treblinkából megszökniük. Közöttük volt egy fiatal zsidó újságíró, Jakob Rabinowicz, a munkácsi főrabbi testvére. Kitelepítéséig nálunk dolgozott a Joint konyháján. A zsidó fiatalok egyik gyűlésén pontosan elmondta, amit Treblinkában a temetési kommandó tagjaként látott és átélt, és beszélt a tömeggyilkosságokról, agyonlövésekről és elgázosításról. Nem hittünk neki, nem tudtuk felfogni, meséjét beteges fantázia szüleményének tartottuk, de legalábbis vad túlzásnak. Elhatároztuk, hogy felvesszük a kapcsolatot a Lengyel Szocialista Párt tagjaival. Tagjai, Tepicin és Landau mérnökök, valamint Nososki és Majcharek Treblinka közelébe utaztak, Kossuwba, és megerősítették, amit Rabinowicz mesélt: a lengyel kísérők csak a kapuig haladhattak a kitelepítettek menetével, a kerítésen túl az áldozatokon kívül senki sem ment, az ember látta távolból a füstöt és érezte a penetráns égett szagot.

Jiddisül írt titkos röplapok tájékoztatták a varsói zsidókat „pártfogóink” tetteiről. A Lengyel Nemzeti Párt lengyel körökben tájékoztatott a dologról. A szörnyű hírek nyomására egységes gondolat támadt: a következő válogatásnál, a következő transzportnál ellenállást kell tanúsítani.

Dr. Isaak Schipper, a lengyel cionisták vezetője lett az ellenállási gondolat lelke. A fiatalok titkos gyűlésén a következőket mondta: „Ha az a végzetünk, hogy mindnyájunknak meg kell halnunk, akkor haljunk meg legalább harcban, ne menjünk önként a vágóhídra!” A Lengyel Szocialista Párt segítségével fegyvereket szereztek. A kielcei Laib Rodal vezetésével ellenállási csoportot alakítottak. Abraham Geppner gyártulajdonos elsőként adományozott egy millió zlotyit fegyverek vásárlására. Sok millió gyűlt így össze. 5000 zlotyot fizettünk egy pisztolyért, 12 000-et egy géppisztolyért. Kaptunk kézigránátot, bunkereket építettünk a pincékben. Sikerült az idős embereket a lengyel Varsóba szállítani, itt többnyire a fiatalok maradtak, illetve a nők és gyermekek egy része, akik úgy határoztak, hogy férjük és apjuk oldalán halnak meg. Anyám és egy nővérem a gettóban maradt. Tolla,

a húgom a nem zsidó Varsóba ment, szőke volt és kékszemű, így nem tűnhetett fel. Soha többé nem láttam őt. Kis harci csapatokat alakítottunk; ezek merényleteket követtek el Jakob Sczerinzky, Laikin ügyvéd, a börtön vezetője, Jurek Fürstenberg, az „értékbegyűjtő” kommandó vezetője, illetve azok ellen, akik együttműködtek a Gestapóval, vagyis saját életüket a zsidóság rovására akarták megmenteni.

Január 18. a varsói gettó szenvedéssel teli történetének mérföldköve lett. A német rendőrséget felszólították, hogy bosszulják meg a merényleteket. Ismét mindenkit áthelyeznek, a gettó egész lakosságának jelentkeznie kell. Ám senki sem enged a felszólításnak. A zsidó tanács elrejtőzik. Titokban, csupán szóbeli utasítás érkezik: átmenetileg ne tanúsítsunk ellenállást. Az átvizsgálások négy napig tartanak. Akit fegyverrel a kezükben találnak, rögtön agyonlőnek, éppúgy, mint akiket a házakból és a búvóhelyeikről rángatnak elő. 18 000 férfit, nőt és gyereket tesznek el láb alól. Az „értékgyűjtésnek” új munkaterülete akad, a zsidó tanácsnak pedig a „banditák” eltemetéséről kell gondoskodnia. Már csupán 40 000-en voltunk a táborban zsidók, többnyire fiatalok, a zsidó ifjúsági szervezetek kis harci csoportjaiba szerveződve.

Közeledett Peszah, 1943. április 19. Lengyel barátainktól megtudtuk, hogy Prágába, Varsó keleti külvárosába néhány SS-század érkezett. A Peszah-ünnep második napján, hajnali négy órakor bekerítették a gettót. Fiataljaink házról házra szaladtak, harci készenlétet hirdettek. Mindenki a pincébe sietett, fegyvert és élelmiszert vitt magával. SS-csapatok vonultak be a gettóba. A Nalewski utca sarkán, a 42. sz. háznál egy fiatalember kilép a kapun és megállít egy huszonöt főnyi SS-osztagot, akiknek parancsnoka egy Unterscharführer. A harmadik udvarra mutat és azt mondja, tíz zsidó bújik el ott. Az SS követi őt. Amint a megjelölt helyre érnek, a fiú előhúzza pisztolyát és lelövi az Unterscharführert. Ez a harcra hívó jel. Az ablakokból lövések dördülnek, kézigránátok robbannak, pokoli lárma kerekedik. A fiatalember, aki az első lövést leadta, Mordechai Nutkowitz volt Ripinből. Ő maga is holtan esett össze, de egyetlen SS-tag sem hagyta el élve az udvart. Az egész negyed felbolydult, harci zajok dördültek minden sarkon. Az SS nem számított ilyen fogadtatásra. A németek, amilyen gyorsan csak tudtak, elmenekültek! A következő napig nyugalom volt. Aztán tankok jöttek és felgyújtották a házakat. Megpróbáltuk a tüzeket eloltani, kézigránáttal a

tankokat legyőzni, de alul maradtunk. Végül bemásztunk a bunkerekbe. SS-gyalogság nyomult a gettóba. Lövésekkel és kézi gránátokkal fogadtuk őket. Ekkor elhatározták, hogy repülőgépekről lőnek bennünket. A gettó minden szeglete égni kezdett. A tűzvész négy napig tartott. A bunkereket lehallgatókészülékekkel felderítették, majd aknákkal és gránátokkal felrobbantották vagy szétrombolták őket. A tisztogatás 14 nap alatt befejeződött.

Aki életben maradt, azt a lublini koncentrációs táborba vitték. Közöttük engem is, anyámmal és nővéremmel együtt. A transzport a szokásos módon zajlott le: 100-200 ember a marhavagonokban összepréselve, étel és víz nélkül. A táborban kiszállás - nők és gyerekek balra, férfiak jobbra. Látom, amint anyámat és nővéremet másokkal együtt az I. és II. terület közé vezetik. Egy kis ház fogadja be őket - nincs viszontlátás, gáz végez velük.

1943. július 24-ig a Lublin koncentrációs táborban maradtam. Innen Auschwitzba vittek. Röviddel ezután rühes lettem - ártalmatlan bőrbetegség -, kiválogattak, a 20-as blokkba vittek, hogy a következő napon elgázósítsanak. Megmenekülésemet Jusek Kennernek köszönhetem, aki valahonnan egy briliáns gyűrűt szerzett, és a tábori rangidősnek ajándékozta. Ő még akkor éjszaka kihozott engem a blokkból. Auschwitzból Thuringiába kerültem, az S III. táborba - Ohrdrufba, 1945. április 5-én Buchenwaldba.”

Az eddigiek után egyértelmű, mit jelentett a kevés Buchenwaldban életben maradt zsidó számára, amikor a parancsnok foderása, a politikai fogoly Franz Eichhorn 1943 egyik reggelén - amikor szokás szerint meg kellett várnia, hogy a parancsnok megérkezzen a fürdőből - az asztalon egy utasítást talált, amelyen a következő állt: „Minden táborparancsnoknak. Európa minden zsidóját Kochhoz, Lublinba. - Himmler.” A háború szempontjából elmaradhatatlan építkezések miatt ennek ellenére 200 zsidó „kőműves” a buchenwaldi koncentrációs táborban maradt.

Sok, főleg külföldi zsidó élt a táborban ismeretlenül, pontosabban az SS nem zsidóként tartotta őket számon. Ha nem is álltak közvetlenül a lövonalban, nem volt könnyű sorsuk, mert állandóan ki voltak téve a veszélynek, hogy az SS felfedezi, kik ők voltaképpen, vagy pedig bajtársak jelentik fel őket. Az SS a nürnbergi törvényeken túlmenően mindenkit zsidónak titulált, akinek akár csak egy zsidó nagyszülője volt, és ezt a meglévő aktajelzések miatt nem

titkolhatta. Az SS néhány akciója során sokszor csupán az orr volt mérvadó. Aki nem tetszett, az zsidó volt. A „negyedrészből” zsidók és „félzsidók” egy részét később „árjásították” és nem hordtak többé sárga háromszöget. A legtöbbször számára ekkor viszont már túl késő volt.

A LENGYELEKKEL VALÓ BÁNÁSMÓD

Az SS Himmler általános politikai utasítása alapján a lengyeleket éppúgy alacsonyabb rendűeknek tekintette, mint az oroszokat, és ennek megfelelően bánt velük. 1939-ben, rögtön a lengyel hadjárat után a németországi lengyel kisebbség tagjait koncentrációs táborba szállították. Októberben következtek az ún. orvlövészek (partizánok), majd lengyelek tömegei, később pedig nagyobb beszállítások, az 1944. augusztusi, varsói felkelést követően. *(Ez volt a második felkelés Varsóban, az első a fent részletezett zsidógettó felkelése volt. A szerk.)*

Az 1939 októberében Buchenwaldba szállított lengyelek közül - a főleg Ausztriából származó lengyel zsidókkal együtt - kb. 1700 embert helyeztek el a korábban bemutatott alakulótéri „kis táborban”. Az „orvvadászokat” a „rózsakertben” hagyták, hogy éhen haljanak és megfagyjanak. Már október hónap második felében vérhasjárvány tört ki közöttük, amely oly gyorsan terjedt, hogy az SS-táborvezetés jónak látta a „kis tábor” foglyait a munkából visszahívni és karanténba zárni.

Az SS-vezetők - élükön Koch táborparancsnokkal -, mint Hüttig SS-Hauptsturmführer, akkori második táborvezető, illetve a „kis tábor” külön megbízottai, Planck SS-Hauptscharführer és Hinkelmann SS-Hauptscharführer kifogyhatatlanok voltak a zaklatások kigondolásában, hogy a foglyok kényszer szülte szabadidejét kitöltsék. Az étel szétosztásakor a foglyoknak az alakulótéren kellett állniuk, általában kétórai várakozás után kapták meg az időközben kihűlt üres levest. A ritka ruhacsere is az alakulótéren zajlott, ahol a foglyoknak az ádáz hidegben kellett ingüket, alsónadrágjukat, zoknijukat levenni, hogy a „tisztá” ruhát felvegyék. A gyülekező, melyet naponta két-, háromszor tartottak, minden alkalommal kb. két órát vett igénybe. Planck a foglyokat „büntetésből” - melynek okát senki nem tudta - nem engedte a sátrakba behúzódnival, hanem a nap hátralévő részében is az alakulótéren kellett állniuk. Már önmagában a kín, mely a szakadatlan állásból fakadt, és amelyet „különleges körülmények” még tovább fokoztak, szinte elképzelhetetlen olyan ember számára, aki nem élt át hasonlót. Hüttig időnként „extra szórakozásról” is gondoskodott. A bakot a „kis táborba” vitette, blokkvezetőkkel együtt érkezett, és 25 botütést mért

válogatás nélkül minden tizedik fogolyra. Egyszer, amikor egy fogoly a bányájától át akarta vállalni a büntetést, Hüttig elismerését fejezte ki: vagyis mindkettőjüket megverette. Hinkelmann Hauptscharführernek különös örömet szerzett, hogy levessel félig tele üstöt állíttatott az alakulótérre, és figyelte, ahogy az éhes foglyok odanyomultak, hogy egy kicsit is kapjanak belőle. Akkor aztán egy vastag husáanggal rájuk támadt, és véresre verte a fejüket.

Az évszak előrehaladtával, egyre hidegebb lett, a tél közeledte a „kis tábor” körülményeit csak tovább rontotta. A foglyoknak csupán egy pokrócuk volt. Természetesen senki sem vetkőzött már le, mindenki ruhástul aludt, és ennek következtében a rabok mind inkább eltetvesedtek. Az ételadag egyre szűkösebb lett, a kenyéradagot csökkentették, a levest megszűrték, mennyiségét kevesebb, mint egy literre korlátozták. A kis tábor foglyai még ezt az ellátást sem kapták meg minden nap, mert Koch Standartenführer az egész tábort állítólag elkövetett hibákért böjti napokkal büntette, s a kis tábornak nem csak az egész tábor böjti napjait kellett hűségeesen betartania, hanem Planck Hauptscharführer rendelkezése értelmében még a sajátjait is megkapta. Ez olyan méreteket öltött, hogy 1939 novemberében például 12 böjti napot tartottak, vagyis a foglyok a hónapnak csupán 18 napján kaptak enni! Hogy ez a barbár módszer az emberek milyen elállatiasodásához vezetett, jól mutatja az adag átvételének bevett szokása: ha a sátorban valaki meghalt, eltitkolták, a halott bajtársat ketten megragadták, vagy egy valaki a hátára vette, és a kenyérosztóhoz hurcolta. A halott kenyéradagját a „segítő” kapta. A hullát meg egyszerűen otthagyták valahol az alakulótéren.

A ruházatot az októberi időjáráshoz igazították, ezért a kis táborban kabát vagy pulóver, sál, fülvédő vagy kesztyű még a decemberi és januári legnagyobb hidegben sem járt. A betegszoba ambuláns kezelése abbamaradt, amikor a karantént kihirdették, és a láb fagyási sérülései és a hasonló betegségek rögtön halálhoz vezettek. A reggeli gyülekezőn naponta 15, 20 vagy 25 hullát is megszámoltak. A hóban feküdtek. A kis táborbeli halálozási arányról szóló jelentésre a parancsnok a következő szavakkal válaszolt: „Ez nekem túl lassan megy... Nem lehetne az emberekkel munkát végeztetni?” Már nem lehetett, mert túl nagy volt az SS körében a vérhastól való félelem. Léteztek azonban más eszközök is. December elején a kis tábor

növekvő mértékű eltetvesedését - 50 tetű egy emberen nem is számított soknak - a táborvezetés igen fenyegetőnek találta, ezért általános fertőtlenítést rendeltek el. Az akciót december 8-án hajtották végre. A foglyok fürdőt vehettek, ruhájukat viszont két napig visszatartották, és helyette nyári öltözetet, vékony ún. zsávoly ruházatot kaptak. A takarókat elvitték fertőtlenítésre. Póttakaró nem volt. Kínnal teli éjszaka következett, amelyen senki nem tudott a hidegtől aludni. Reggel ijesztő kép tárult a szemünk elé: szép rendesen hat tízes sor és plusz hét holttest külön feküdt a szabadban - 67 halott a hóban.

Ismeretlen megfontolásokból a táborvezetés 1940. január közepén úgy döntött, hogy felosztatja a kis tábor, és a maradék foglyot az általános táborba tereli. Az 1700 emberből, akik októberben érkeztek, hatszázan voltak életben. Olyan állapotban hagyták el a kis tábor, hogy legtöbbjük már nem is tűnt életképesnek. Átlagos testsúlyuk 40 kg alatt volt, és nagy részük életét a foglyokórház gyengélkedő osztálya sem tudta megmenteni. Több százan haltak még meg igen gyors egymásutánban.

Az eredeti 1700 emberből becslések szerint összesen csupán 40 maradt életben, közöttük Felix Rausch, a bemutatott részletek megbízható tanúja, aki a kis tábor kívülről figyelte a speciális szögesdróton át.

Az elbeszélte akción kívül - amely nem tért el a lengyelekkel való általánosan rossz bánásmódtól - a lengyelek ellen lényegében még két intézkedést hoztak.

1938/39-ben a zsidókat, első sorban a bécsieket, arra kényszerítették, hogy ház- és földtulajdonukról közjegyző jelenlétében mondjanak le párttagok és azok haszonélvezői javára; az „eladási ár” 10 birodalmi márkától indult. A lengyelek esetében ezt még egyszerűbben intézték el: semmit sem fizettek nekik. A Buchenwaldba szállítottak rokonait egyszerűen behívták és tudatták velük, hogy a házat és földet el kell hagyniuk. A megtörtént tulajdonoscserét igazoló aláírás elmulasztása felért egy öngyilkossággal. Elűzött hozzátartozók leveleinek tucatjaiból kiderült, hogy a német hódítók és híveik a kiköltözésre egyetlen órát sem hagytak, és hogy az elűzöttek semmit sem vihetek magukkal, csupán egy kezításkát és fejenként 30 birodalmi márkát.

Amikor a lengyelek tízezreit ruhájukon megalázó jelzésekkel „díszítve”

Németországba hurcolták, természetesen előfordult, hogy a német gazdaságokban, a parasztok házaiban és a városokban a lengyel munkások német lányokkal kerültek kapcsolatba. Himmler rendelkezése értelmében ezeket az embereket felakasztották, a német lányokat pedig a ravensbrücki női koncentrációs táborba vitték, és meztelen ülepükre háromszor egymás után 25 botütést mértek, miután számos esetben hírhedt párttagok vezetésével a lakosság „spontán” kipellengérezte, vagyis hajukat levágva keresztülvezette őket az illető város vagy község utcáin. Buchenwaldban 1941 -ben egyszerre csak elkezdtek a lengyeleket átvizsgálni, hogy nem követtek-e el ilyen jellegű „fajgyalázást”, és a vizsgálat során fontos szerepet kaptak a külső és belső feljelentések. Fiatal lengyeleket kényszerítettek, hogy a hóhérmunkát saját honfitársukon végrehajtsák. A buchenwaldi „lengyel hóhérokat” (Polenhenker) aztán Thüringia más részein is alkalmazták hasonló célokra. Kétkarú akasztófákkal, melynek mindkét ágára három-három embert lehetett felakasztani, vándoroltak SS-kísérettel a vidék városain és falvain át, és a kivégzéseket a keleti munkások (Ostarbeiter) elremítése végett nyilvánosan hajtották végre. Ha a tábor szűkebb vagy tágabb körzetében a lengyel munkások egymás között erőszakot követtek el, rögtön akár 30 lengyelt hurcoltak a koncentrációs táborból a tett színhelyére, és itt „elrettető példaként” felakasztották őket. Mivel a kényszer szülte fiatal lengyel hóhéroknak a legszigorúbb hallgatást parancsolták, és mivel a koncentrációs táboron kívüli területet nem ismerték - bár a buchenwaldi fogolyvarrodában például én is hónapokon át egy ilyen lengyel közvetlen közelében ültem nem volt lehetséges pontos adatokat megtudni az egyes városok és községek nevéről, melyekben a kivégzéseket végrehajtották.

OROSZ HADIFOGLYOK LIKVIDÁLÁSA

1941 késő nyarán Németország minden nagy koncentrációs táborában megkezdtek a kiválogatott orosz hadifoglyok tömeges kivégzését. Az első kivégzéseket Buchenwaldban hajtották végre, még mielőtt a „99-es kommandót” létrehozták volna, a tábor mellett, a Deutsche Ausrüstungs-Werke gyárterületén kialakított lőállásban, közvetlenül a fogolyvarroda mögött. Hogy a fegyverropogást elnyomják, az egész tábornak mindig, gyakran munkaidőben, az alakulótéren kellett felsorakoznia és dalokat énekelnie. Már a második alkalommal mindenki tudta, miről van szó, mert a hullák már egy óra elteltével a krematóriumba kerültek. Néhány hét elteltével

a dolog a nevetséges álcázás nélkül zajlott, míg a lóistállót a kivégzés céljainak megfelelően át nem alakították.

Az áldozatoknak a tábor semmiféle segítséget nem nyújthatott, mert a politikai osztály már rögtön a beszállításkor „Sonderbehandlung”-ra ítélte őket, annélkül, hogy a táborral kapcsolatba léphettek volna. Az agyonlövetések éjjel-nappal folytak. Buchenwaldban összesen legalább 7000, de valószínűleg még ennél is több embert végeztek ki. Megalapozott becsléseink szerint 9500 körül lehet az agyonlőtt oroszok száma. Mivel a hullákkal megrakodott teherautók minden likvidálás után a lóistállótól a táborbeli krematóriumba hajtottak, itt lehetőség nyílt, hogy az áldozatokat megközelítőleg megszámolják. A sachsenhauseni és dachau koncentrációs táborokban likvidáltak száma lágerenként szintén 10 000-re tehető.

A kiválasztás az RSHA egységes irányelvei alapján történt. Likvidálásra főleg tiszteket, politikai biztosokat, komszomol-vezetőket és orosz kommunista párttagokat választottak ki. E célból minden „Stalag”-ban (hadifogoly törzstábor) és koncentrációs táborban, ahová hadifoglyokat szállítottak, voltak Gestapo-spiclik. Buchenwaldban ezt a szörnyű munkát egy állítólagos egykori cári tábornok, név szerint Kusnir-Kusnarev végezte, akiről más összefüggésben még szólni fogok. Kezembem van a „titkos államügy” (Geheime Reichssache) c. előadás kézírata, amelyet kiválasztott grémium előtt a weimari Gestapo két alkalmazottja tartott, akik ilyen jellegű kémtevékenységet folytattak a IV E Stalag-körzetben (Drezda, Altenburg, Halle, Lützen, Merseburg, Naundorf és Weißenfels). A leírást a weimari körzeti bíróság hagyatékában találták, talán az egyetlen példány, mely megmaradt. Sajnos nem tartalmazza az előadó nevét; cimboráját Pausénak hívták. A két személy nyomatékosan kiemeli, hogy az irányelveket és utasításokat, melyek értelmében cselekedtek, „a hadsereg felső vezetésével egyetértésben” adták ki. A bevezetésben ez áll:

„Mostanáig a német hadsereg 2,5 millió szovjet-orosz katonát ejtett foglyul. Ez a tény és a foglyoknak a birodalom területén végzendő munkára alkalmazása az államvezetést és a hadsereg vezetőségét új feladatok elé állítja. Ebben a legkülönbözőbb megfontolások játszanak szerepet. Amennyire a már meghozott irányelvekből és utasításokból kiderül, az általunk eddig meghódított terület nagy részét német kolonizációs

tevékenységre használjuk fel. Mint ahogy mindenki számára világos, a meghódított területeken emberekre van szükségünk, akik 1. az újjáépítésnél szóba jönnek, 2. a gyárakat és a földeket újra helyrehozzák. Jelenleg még nem rendelkezünk kellő számú német honfitárssal, akik a feladatokat elvégezhetnék. Így arra kényszerülünk, hogy oroszokat használjunk fel ezekre a munkákra. Világos viszont, hogy nem minden szovjet-orosz jöhet szóba, mert hiszen az oroszokat a húszas évek elejétől bolsevista szellemben nevelték és uszították. Ezért minden olyan nem kívánatos elemet, akik az elfoglalt területeken alkalmazható hadifoglyok között akadnak, kiválasztjuk és elkülönítjük. Politikailag nem kívánatos elemeknek számítanak az állam és a párt jelentős funkcionáriusai, a hivatásos forradalmárok és a Komintern funkcionáriusai, a kommunista párt és a Szovjetunió, illetve mellékszervezeteinek (a központi, körzeti és területi bizottságok) minden mérvadó pártfunkcionáriusa, minden népbiztos és helyettesei, a Vörös Hadsereg minden politikai biztosa, az állami hivatalok központi és közvetítő szerveinek vezető személyiségei, a gazdasági élet vezetői, a szovjet-orosz értelmiség, minden zsidó és minden személy, aki nyilvánvalóan bujtogató vagy fanatikus kommunista. Továbbá minden olyan személyt őrizetbe veszünk, akikre bármilyen jellegű további nyomozás lezárásához vagy általános érdekű kérdések tisztázásához még szükség van.”

Hogy a feladatot gyorsan megoldja, az RSHA a hadsereg felső vezetésével egyetértésben a biztonsági rendőrség és biztonsági szolgálat felügyelőin keresztül ún. ügyeletes alegységeket hozott létre, melyeket a hadifogolytáborokba szántak. Hogy ezek hogy jártak el, az az előadás egyetlen bekezdéséből kiderül:

„Nincs ok arra, hogy az oroszokkal szemben szentimentális vagy bármilyen egyéb érzésekkel viseltessünk. Ezért az RSHA által 1941. július 17-én kibocsátott irányelveinek megfelelően az ügyeletes alegységek által gyanúsnak ítélt szovjet-oroszokat késlekedés nélkül jelentik, és a kivégzési jóváhagyás megérkezésekor agyonlövik. Ennek feltétele, hogy a szóba jövő szovjet-oroszokat az OKW (Oberkommando Wehrmacht, a Hadsereg Legfelsőbb Parancsnoksága) hatásköréből elengedi, és a biztonsági rendőrségnek átadja. A szóban forgó alanyok közötti megállapodást követően ez a feltétel minden esetben teljesül. A kivégzési jóváhagyás megérkezése után az elrendelt intézkedések végrehajtását azonnal megkezdik. El

kell kerülni, hogy az érintett szovjet-orosz az adott táborban hosszasan tartózkodjon. A kivégzést nem lehet a táborban vagy annak közvetlen közelében végrehajtani, továbbá nem lehet nyilvános, és alapvetően nem lehet nézőközönsége. A felügyelő által Drezdában hozott intézkedések szerint a megbízhatatlannak ítélt szovjet-oroszokat a legrövidebb úton valamely koncentrációs táborba viszik, ahol aztán kivégzik.”

Az orosz hadifoglyoknak fogságuk pillanatától kezdve egy sor ilyen válogatáson kellett keresztül menniük.

„Az első átvizsgálás a front „Stalag”-jában (fogolytábor) történik, ahol átfogó vizsgálatot és válogatást hajtanak végre. Az első és további hazai táborokban a mindenkor munkakommandók a vizsgálatot megismétlik. Úgy is értelmezhetjük, hogy ezeket a felülvizsgálatra hozott szovjet-oroszokat a gyanús elemek nagy részétől már megszabadították. A hadsereg felső vezetése csak az elmúlt napokban adott tüzetes utasításokat a kérdésben a hadsereg illetékesei számára, ami a szovjet-orosz hadifoglyok hadifogolytáborbeli bánásmódját illeti... Ők csak a szovjet-orosz hadifoglyok politikai és egyéb felülvizsgálatának fontosságát emelik ki, és az a gondolat vezérli őket, hogy az orosz foglyok esetében nem a szokásos hadifoglyokról van szó, hanem - ahogy azt a Führer a téli háborús segélyszolgálat alapításakor (1941-42) tartott beszédében hangsúlyozta - olyan ellenségről, amely csak állatokból és vadállatokból áll. Első sorban így is kell őket kezelni.”

Ennek következtében négy héten belül a két Gestapo-ügynök, akik az oroszoknak úgy adták ki magukat, mint különösen jó munkakommandók gazdasági megbízottai, az 1650 hadifogolyból még mindig „3 politikai biztost, ill. segítő, 5 nem kíváncsi elemet, 5 civil személyt, 3 ázsiait, 7 türkmént, 3 tisztet és 24 nem gyanús foglyot mint bizalmi embert” jelentettek.

Az orosz hadifoglyok tömeges likvidálása 1943-ban nemzetközi bonyodalmak következtében alábbhagyott, és végül 1944-ben befejeződött. Egyes oroszok vagy kisebb csoportok agyonlövése azért még az ezt követő időben is sokszor előfordult.

Az intézkedésektől függetlenül más orosz hadifoglyok ezreit is koncentrációs táborba szállították. 1941 közepén érkezett meg Buchenwaldba az első 3000-es transzport. Az egész tábor kíváncsi volt, hogyan fog az SS az ezt megelőző uszítások után viselkedni. Szinte az egész parancsnoki vezérkar, élén Plaul akkori táborvezetővel, a tábor bejáratánál várt. Amikor az oroszok megérkeztek, szidalmakra és átkozódásokra szorítkoztak, az érkező alakok túlságosan nyomorúságosak voltak. Egy hónapig tartó, sok száz kilométeres menetelés után, mely alatt csak minimális élelmet kaptak, teljesen kimerülten, rongyosan, szakadtan érkeztek meg rendeltetési helyükre. Ahogy a táborkapun áthaladtak, emberi roncsokhoz, a fürdőből előkerülve már csupán sétáló csontvázakhoz hasonlítottak. A hadsereg és az SS szándéka az volt, hogy az oroszokat úgy tűntessék fel, mint akik már otthon is rosszul tápláltak és öltözöttek voltak, ezt a célt szolgálta a nép előtt a hetekig tartó menetelés egész Németországon keresztül. A bemutató a koncentrációs táborban ellentétes hatást váltott ki. Rögtön spontán szolidaritási akció indult, melyre ilyen mértékben még nem volt példa. Mindenki, akinek ideje és lehetősége volt, blokkjába szaladt, hogy ételt és cigarettát hozzon, sokan utolsó darab kenyérüket adták oda. Amikor az eset az SS-táborvezetés fülébe jutott, három ismert kommunista blokkrangidőst (Kurt Wabbelt, Kurt Leonhardt és Josef Schuhbauert) rögtön leváltottak, Sommer 25 bikacsöktést mért rájuk, és a kőfejtőbe küldte őket. A szolidaritási akció miatt az egész tábor egy egész napon át ételmegvonással büntették. „Ha egy birodalmi német ezeket a keleti disznókat még egyszer...” - üvöltött Schobert SS-Sturmabführer, akkori 1. táborvezető a mikrofonba. Ennek ellenére az akció folytatódott, immár titokban.

1942 márciusától júniusig aztán több, mint 6000 szovjet-oroszt, részben hadifoglyot, részben elhurcoltat szállítottak be. Ők is szinte mindannyian a teljes kimerültség állapotában érkeztek meg. A hadifoglyokat a koncentrációs táborokban drótkerítéssel különítették el a tulajdonképpeni tábortól, és a leválasztott részt „hadifogolytábornak” nevezték. Ez a felirat jelentette az egyetlen különbséget a koncentrációs táborhoz képest. Az ember úgy érezte, mintha egy Shakespeare-előadás közepébe csöppent volna: a nézőknek egy táblát mutatnak „kastély” felirattal, és a fantáziájára bízzák, hogy az üres színpadképet kiszínezzék. 1942 februárjában ezeket a foglyokat Sachsenhausenbe küldték, ahol közel 4200-an elpusztultak közülük. Buchenwaldban 1942 végétől még kb. 1200 orosz hadifogoly

élt, akiknek az állománya agyonlövések, betegségek és alultápláltság miatt lassacskán 800-ra csökkent. Ez a 800-as mag jó állapotban maradt, és tagjai az SS tudta nélkül és akarata ellenére jelentős szerepet játszottak a táborban.

Ha minden a nemzetiszocializmus szándéka szerint történt volna, akkor egyetlen orosz sem élte volna túl a hadifogságot vagy a koncentrációs táborban töltött időt. „Saját tapasztalatunk alapján elmondhatjuk,” - áll az említett előadásban - „hogya a földéken letépett takarmányrépa levelét, burgonyát, répadarabokat, gilisztákat és egereket ettek. Az altenbergi Klaus repülő támaszpont őrszemei elmesélték, hogy a foglyok a szemétkupacokból kikeresték és elfogyasztották a megpenészedett ételmaradékot és az általunk már élvezhetetlen hulladékot.” Vajon lelkesedésből, vagy mert éhez-tették őket? A Gestapo-spicli ridegen válaszol: „Az orosz foglyok élelmezése rosszabb, mint a többi fogolyé. Az ok abban rejlik, hogy Oroszország nem csatlakozott a Genfi Egyezményhez a hadifoglyok bánásmódját illetően, így számunkra nem kötelező érvényű, hogy az oroszokat a nemzetközi jog értelmében kezeljük. (Mivel idézek, sajnos kénytelen vagyok a gyatra németet is, melyen az előadást megfogalmazták, visszaadni. A ford.) Nem tudjuk, hogy az oroszok hogy bánnak a mi foglyainkkal, rendelkezésre álló tudósítások alapján viszont feltételezhető, hogy csak kevesen fogják élve megúszni.” „Feltételezhető...”, a „feltételezés” ismét elegendő volt, hogy több százezer más nemzetiségűt meggyilkoljanak vagy hagyjanak elpusztulni, és hogy saját honfitársaikat, akik az ellenség kezeibe kerültek, megtorló intézkedéseknek tegyék ki.

NN-TRANSPORTOK

Az orosz hadifoglyokon kívül a Benelux-államok polgárai, illetve a franciák és lengyelek ellen is hoztak központi SS-intézkedéseket. Ezek az ún. NN-transportokat érintették. Az SS utánozhatatlan módon volt képes a halált, melyet másokra kiszabott, romantikus fedőnevekkel ellátni. „Tajték-akció” és „Tavaszi szél-akció” voltak azoknak a hajtóvadászatoknak a nevei, melyeket Franciaországban rendeztek, és melyeknek áldozatait német koncentrációs táborokba hurcolták. Hogy olykor milyen állapotban adták át áldozataikat, alig leírható. 1943 nyarán franciák százait részben teljesen meztelenül, részben hiányos alsóruhában, a weimari állomáson halottaikkal együtt kipakolták azokból a vagonokból, melyekbe még

Compiégne-ben zsúfolták be őket. Természetesen mindannyiukat Buchenwaldba hajtották, tekintett nélkül a csoport összetételére. Akadtak közöttük ugyanis magas állami hivatalnokok, professzorok, tisztek - főleg a francia rendőrségtől - és mérnökök.

A táborban hamar lábra kapott a politikai osztály jelszava: „NN-transzportok”. Kezdetben azt lehetett hinni, hogy a hollandok elleni különleges intézkedésről van szó. Gyorsan elterjedt azonban valódi jelentésük is: „éjszakai és ködös transzportok” (*éjszaka: Nacht, köd: Nebel - a ford.*). Hollandokat, franciákat és belgákat foglaltak magukba, akiknek egy részét „faji vizsgálatok” után külön kísérletekre más koncentrációs táborokba, főleg a hírhedt natzweileri táborba szállították. Az NN-transzportok a megfélemlítést szolgálták, áldozataikat minden hazájukhoz fonódó kapcsolattól elszakították. Az 1941 februárjában Buchenwaldba szállított 150 holland túszt kivételezett bánásmódban részesült, és viszonylag rövid idő után szabadon engedték őket. Ezzel szemben az 1942 áprilisában beszállított közel 300 holland között nagyobb számban voltak kommunisták. 85-öt közülük néhány nappal később a Gross-Rosen-i koncentrációs táborba szállították, ahol valamennyiüket meggyilkolták.

Az NN-transzportokra kiválasztott foglyok többé nem írhattak hozzátartozóiknak. Sorsuk a natzweileri koncentrációs táborban - ahogy lassan kiderült - igen eltérően alakult. Hogy világos legyen, milyen általános körülmények között éltek, be kell mutatnom a stuttgarti Robert Leibbrand politikai fogoly tudósítását, amely natzweileri kórházi ápolók adataira támaszkodik. Közülük 20-at Dachauból hoztak ide, a natzweileri táborba csak 3-an éltek túl!

Az igencsak barátságtalan időjárásban 900 fogolynak kellett vad BV-sek ütlegei alatt - közülük került ki majdnem minden tisztségviselő - egy év alatt a tábor teraszosan a Vogézek oldalában felépíteni. A parancsnok a plaueni Zill SS-Sturmbannführer volt, az 1. táborvezető az augsburgi Kramer SS-Hauptsturmführer, az 1. tábororvos a Buchenwaldból iderendelt Dr. Eisele, utóda a nem kevésbé hírhedt Blanke SS-Obersturmführer. A kezdeti 900 fogolyból 330 „elhalálozott”, 300-at rokkantként kellett Dachaubá szállítani! A legrettegettebb munkakommandó a natzweileri kőfejtő volt. A tábori foglyok közül csupán kb. 100-an voltak munkaképesek, mindnyájan a

zöld tábori előkelőség tagjai, akik természetesen nem dolgoztak! Mivel a kőfejtő kommandónak legalább 200 emberből kellett állnia, ezért aki menni sem tudott, azt talicskán vitték a munkahelyére. A foglyok 60%-a nyomott kevesebbet, mint 50 kg. Az éhség olyan mértékű volt, hogy a leggyengébbeket az elállatiasodott fogolytársak agyonütötték, hogy a tettesek a halottak szűkös napi adagjához hozzájussanak. Egyszer egyetlen éjszaka alatt nem kevesebb, mint 30 embert vittek a betegszobába össze- vagy agyonverve. A foglyokórház ápolási gyakorlata minden képzeletet felülmúlt. A kápó egy BV-s volt, akinek számtalan gyilkosság szárad a lelkén Rosch 1. táborrangidőssel, Káseberg, Hösel és Liese Bv-sekkel, illetve Pollmann konyhai kápóval, egy visszataszító homoszexuálissal egyetemben.

1942. július 8-án az egyik kórházi ápoló a következő esetnek lett szemtanúja:

„A betegszoba folyosóján hat darab, nyers deszkából összeszögelt láda állt egymáson, amelyek koporsóul szolgáltak. Az eresztékekből vér szivárgott. A legalsó koporsóból hirtelen kopogást hallottam. Egy gyenge hang ezt nyögdécselte: „Nyissátok ki! Nyissátok ki! Még élek...” A zöldek kivették a koporsót és kinyitották. Egy halott mellett fekvő fogoly meredt ránk széttört tagokkal és sérült fejjel. Utánanyúltam, hogy félelmetes helyzetéből kiszabadítsam, de a BV-sek rögtön odébb löktek. Néhány tompa ütés, aztán a koporsót ismét leszögezték, és irány a krematórium.”

Ilyen környezetbe érkeztek az NN-foglyok. Már a politikai osztályra való felvételkor is ütleget ütlegre kaptak. A hivatalnokok a legszigorúbb utasítást kapták, hogy az újonnan érkezettek csak a szabadban dolgozhatnak, és a legnehezebb munkákat kell végezniük. Hat nap leforgása alatt közülük húszat az őrszemláncba űztek, és „szökés közben lelőttek”. A meredek hegyoldalon végzett munka közben elég volt annyi, hogy egy SS-tiszt vagy egy zöld hajcsár erősebben meglökjön, és máris az őrszemláncon túlra zuhantál! Az SS-őrszemek itt is minden lövésért 3 nap szabadságot és élelmiszer-, illetve dohánypótlékot kaptak. Különösen kiemelkedett közülük van der Mühlen SS-tag, akit külön a foglyok levadászásáért alkalmaztak, és egy elzászi SS-es, név szerint Fuchs. A későbbi tábori orvos, Schiedlausky SS-Hauptsturmführer, 1943 őszétől buchenwaldi tábori orvos, megtiltotta a betegszoba ápolóinak a súlyosan sérültek kezelését. Az ápolók, többnyire politikaiak, az éj leple alatt azért mégis megpróbáltak segíteni NN-es

bajtársaikon.

Idővel a natzweileri koncentrációs táborban is néhány területen változás állt be, részben a BV-sek kiszorításával, részben az SS korrupciója és fásultsága miatt; később már nem minden, a különböző táborokból érkező NN-fogolynak ment ugyanolyan rosszul a sora, bár még mindig nagyon sokan haltak meg közülük. Úgy tűnt, a korábban tervezett harciágz-kísérleteket már nem rajtuk végezték el. A transzportokat mégis nagyon kevesen élték túl.

Ebben az összefüggésben meg kell még egy-két dolgot említeni a luxemburgiak sorsáról, akik ellen szintén különleges nemzetiszocialista intézkedések voltak érvényben. A rendelkezések főleg a fiatal rendőröket érintették. Néhány százat a Gestapo tartóztatott le, és vitt Németország különböző részeire, míg végül 30-60 főből álló csoportokban koncentrációs táborba szállította őket. 1940 nyarán a legtöbb luxemburgi politikai fogoly a Trier melletti, hincerti SS különleges táborba érkezett, mely eredetileg ún. munkára nevelő tábor volt „munkakerülők” részére, legfeljebb nyolchetes tartózkodási idővel.

Hincertnek mindig csupán 600-800 foglya volt, mely az SS-nek igen szigorú ellenőrzésre nyújtott alkalmat. A táborparancsnok egy bizonyos Sporenberg volt, aki SS-embereit különösképpen a foglyok ellen uszította. Oldalán a svájci Eugen Wipf táborrangidős állt, aki sok foglyot vert halálra vagy tett nyomorékká. A munkakommandók kivétel nélkül nehezek voltak, és szinte mindegyik a táboron kívül feküdt. Példaként álljon itt a Pleurig-kommandó: a foglyok futólépésben a 4 km-re fekvő reinsfeldi állomásra vonultak, innen Pleurigig vonattal mentek, majd gyalog - leggyakrabban meredeken hegynek föl - Pellingenbe. A legkeményebb földmunkákat kellett végezniük, mely során az SS nagyon figyelt rá, nehogy pihenőt tartsanak. A foglyok délelőtt egy darab kenyeret kaptak, délben levest búzadarából és répalevélből. A helyzet hasonló volt a thalfangi és nonnweileri kommandókban is. A csapatok az esti bevonuláskor mindig kis kocsit húztak maguk után, melyeken összevert bajtársak feküdtek, a betegszoba előtt a blokkvezető kiborította őket, a betegek a földre estek. A „kórházi orvos” Brendel SS-Oberscharführer volt, eredetileg egy alkoholista kőműves. A páciensek kezelése igen gyakran botütésekből vagy pedig piszkavassal meztelen testre mért csapásokból állt.

A luxemburgi foglyok halálos áldozatainak száma a hinczarti különleges táborban nem jutott tudomásomra. A táborba szállított franciákat egyébként két nagy betűvel illették: HN = Hundenation (*kutya nemzet - a ford.*).

SZÖVETSÉGES EJTŐERNYŐSÖK ÉS TITKOS ÜGYNÖKÖK KIVÉGZÉSE

1944-ben a párizsi Gestapo irányító hivatala a nyugati szövetségesek titkosszolgálatához tartozó foglyokat nagyobb számban koncentrációs táborokba szállította, közülük 43-at hoztak Buchenwaldba. Az angolok és franciák augusztus 17-én érkeztek meg, a 17-es átmeneti blokkban helyezték el őket.

Történetük bővelkedik mindenféle izgalmas epizódban, hiszen már maga a titkosszolgálat is sok kalanddal jár együtt, így élményeikről sokat meséltek, kezdve a francia ellenállásban töltött időktől, egészen a Gestapo-ügynökökkel való harcig. A buchenwaldi koncentrációs táborban kalandos életük tragikus véget ért.

Szeptember 9-én 16-ot közülük - anélkül, hogy a táborban bármit is megtudtunk volna róla - hirtelen a kapuhoz hívtak, és a krematóriumban rögtön felakasztottak. Ezt követően a többiek közül próbáltuk megmenteni, akit csak lehetett. A foglyokórház nem tudta a feladatot magára vállalni, mert Schiedlausky tábori orvos elődjével, Dr. Hovennel ellentétben nem dolgozott együtt a foglyokkal, és a veszélyben forgók e csoportja túlságosan reflektorfényben állt. Néhányat azért, mint az angol Southgate őrnagyot, betegként felvették, bár ez a jelen helyzetben nem nyújtott valódi biztonságot. Az életmentés csak akkor sikerülhetett, ha a fenyegetettek hivatalosan meghaltak, és nevüket, ill. számukat valóban elhunytakéval cserélték ki. A dortmundi Heinz Baumeister barátommal együtt, aki az 50-es blokkban dolgozott velem, készen mutatkoztam, hogy a tranzakciót a 46-os blokkon keresztül lebonyolítsam, bár az ottani kápó ellenségem volt. Kezemben volt viszont Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführer - erről még szólni fogok. A fenyegetetteknek természetesen csak nagyon korlátozott száma jöhetett számításba. Tragikus pillanat volt, amikor vezetőjük, Dodkin, a Royal Air Force repülőőrnagya, akinek valódi nevét (Yeo-Thomas) senki nem is merte, a kiválasztás sorrendjét

megállapította, és bajtársai arra ösztönözték, hogy személyének jelentősége miatt feltétlenül ő foglalja el a lista első helyét. Ezek az angolok és franciák nagyszerű bajtársi szellemről tettek tanúbizonyságot. Megmenteni csak hármat sikerült közülük: Dodkinen kívül az angol Peuleve kapitányt és Stephane Hessel főhadnagyot de Gaulle tábornok titkosszolgálatától.

A mentőakcióhoz drámai körülmények között sikerült Dr. Ding-Schuler beleegyezését kicsikarni. A 17-es blokkban látszólag flekktífusz-járványt idéztünk elő, és a három említett tisztet a 46-os blokkban karantén alá helyeztünk anélkül, hogy ez a táborban vagy akár csak az 50-es blokkban kiderült volna. Dietzschet, az érintett blokk kápoját amennyire szükséges volt, Baumeister beavatta. Ebben az időben a transzportokban vagy a táborban „sajnos” nem akadt cserére alkalmas valódi flekktífuszos, aki meghalt volna. A flekktífuszosok kísérletsorozataiból nem emelhettünk ki BV-seket, egyrészt elvi megfontolásokból, illetve az újabb veszély miatt, melynek a megmentettek új jelölésük, a zöld háromszögük miatt ki lettek volna téve, végül pedig azért sem, mert csupán Stephane Hessel beszélt németül.

A nyelvi nehézségek miatt alapvetően csak haldokló franciák jöhettek számításba, ugyanis mind Dodkin, mind pedig Peuleve folyékonyan beszélt franciául.

Honnan szerezzünk gyorsan flekktífuszos haldokló franciákat?

Már október 5-én további 21 embert - köztük Peuleve-t is - hivattak, 20-at kivégeztek. Ezen a napon az SS kétszer jött a 46-os blokkhoz, hogy Peuleve-t, akit a Rapportführernek betegként jelentettek, elvigyék. Először Dietzsch, akit kiválóan működő hír-szolgálatunk figyelmeztetett, szándékosan nem volt jelen, az SS pedig a vélt fertőzésveszély miatt nem mert belépni a blokkba. A második alkalommal Dietzsch Dr. Ding-Schuler utasítására, akinek engedélye nélkül senki nem léphetett a 46-os blokkba, megtagadta Peuleve kiszolgáltatását. Miután Peuleve-nek tej-injekciót adtunk be, hogy láza felszökjön, Heinz Baumeisterrel együtt sikerült rávennünk Dr. Ding-Schulert, menjen el a parancsnokhoz (háromszor!), és magyarázza el neki, hogy egy haldoklót, akinek 41 fokos láza van, nem lehet kivégezni (Pister SS-Oberführer így felelt: „Akár a hordágyon is leteríthetnék egy lövéssel!”). Ekkor Dr. Ding-Schuler, a 46-os blokk vezetője azt kérte, hogy

„a tábor felzúdulásának elkerülése végett” bízzák őrá a kivégzést, ám Pister elutasította, harmadszorra pedig már Baumeister sem tartotta jó ötletnek, hogy a Waffen-SS Sturmbannführerjét a parancsnokkal szemben ily módon eszközként használjuk. Dr. Ding-Schuler még egy utolsó kísérletet tett a parancsnok meggyőzésére, és azt javasolta, hogy a kivégzést Dr. Schiedlausky tábori orvos hajtsa végre, injekcióval. Ez minden érintett számára életveszélyes, és ezen kívül bizonytalan végkimenetelű játék volt, amelyet mégis meg kellett kockáztatni. Pister az utolsó javaslatba végül beleegyezett, és még csak gyanút sem fogott. Ding-Schulert Schiedlauskyhoz küldték, akiről tudtuk, hogy mióta Buchenwaldban van, korábbi, más táborokbeli szokásaival felhagyott, és már nem szívesen „injekciózta be” maga a foglyokat. Ding-Schulernek ezért rá kellett beszélnie, hogy a dolgot Wilhelm SS-Hauptscharführerre bízza, akit eléggé ismertünk ahhoz, hogy tudta nélkül célunk eszközeként használjuk. Késő délutánra járt, már sötétedett. Dietzsch ragyogó vacsorát tálalt Wilhelmnek, természetesen pálinkával - az ügy minden egyes részletéről szóló híreknek pontosan be kellett érkezniük, és az öt beavatotton kívül senki nem szerezhette tudomást a dologról. Amikor Wilhelm már eléggé ittas volt, Dietzsch az osztályon egy haldoklóra mutatott azzal a megjegyzéssel, hogy ez Peuleve, aki láthatólag bármely percben meghalhat, ezért nem éri meg, hogy injekciót pazaroljanak rá. Wilhelm valóban el is ment, hogy a tábori orvosnak jelentse a kivégzést.

Peuleve kapitány társaival együtt egész idő alatt a 46-os blokk egyik kamrájában rejtőzött, minden pillanatban számítva a kivégzésre.

Hogy a kivégzési parancsot kiadó Gestapo-központ gyanúját fel ne keltsük, meg kellett akadályoznunk, hogy a Peuleve elleni parancs végrehajtásáról külön jelentést küldjenek, mert más táborokból minden agyafúrt SD tag ismerhette az - amúgy ritka - gyakorlatot, hogy halottakat élőkre cseréltek, és az elkülönítő állomáson végrehajtott kivégzésről szóló jelentés felkelthette volna gyanúját. Ez esetben elég lett volna szemlét tartani a 46-os blokk kérdéses időben elbocsátott lábadozói felett, hogy a kicseréltet felleljék. (Ezért egy második személycsere szükségessége is megfordult a fejemben.) Végül elértük, hogy a végrehajtott kivégzésről gyűjtőjelentést állítsanak ki: Dr. Ding-Schulert a parancsnokhoz küldtük, aki mind a 21 érintettet magába foglaló, egységes táviratot küldött Berlinbe.

Mintha „az ég küldte volna”, pontosan ezekben a napokban érkezett Buchenwaldba egy kölni transzport, melynek soraiban több tucat flekktífuszos francia volt. Szinte rögtön meg is halt az első. Hogy illett-e Peuleve-re kora, alakja, származása? Részben igen. A tranzakciót mindenestre a lehető leggyorsabban végrehajtottuk. Peuleve-t innentől kezdve Marcel Seigneurnek hívták.

Ismét eltelt egy hét, és attól féltünk, hogy a kivégzési parancs a másik két ember ellen is bármely pillanatban megérkezhet. A várakozás idegölő napjai következtek, egyáltalán meghal-e újabb páciens és mikor. És akkor Baumeisterrel együtt még arra is nagyon oda kellett figyelnünk, hogy Ding-Schuler és Dietzsch ne „segítsen” a haldoklónak még méreggel is! Végül Dodkint és Hesselt is sikerült kicserélni. Gondoskodtunk róla - milyen egyszerűen hangzik ma! -, hogy a politikai osztályról a halottak személyi adatait megszerezzük, bár az ottani kápó kivételével egy fogolynak sem volt lehetősége, hogy az aktákhoz hozzáférjen. Elintéztük az „elhunytak” „rendes boncolását” Joseph Thyl páter segítségével, még patológiai flekktífusz-preparátumokat is küldtünk a Waffen-SS berlini higiéniai intézetébe a valójában életben maradtak „hulláiból”. Két hétig állt előttem az asztalomon az üvegtégely a felirattal: „Dodkin, Nr. 10 844, preparátumok: lép, máj, szív, agyvelő - flekktífusz”. Aztán azon fáradoztunk, hogy a három tisztet - immár asztalost, rendőrt és diákot - megfelelő szakemberekként külső kommandókba csempésszük, mivel a táborban ismerték őket. Mi mindent ki nem találtunk, hogy becsapjuk az irodában, az Arbeitsstatistikon és az értékmegőrzőben dolgozókat, elhárítsuk az akadályokat, s kiiktassuk a lehetséges ellenlábasokat, miközben folyamatosan nyakunkon éreztük a hurkot! A körülményekről, melyekben az akció lejátszódott, az érdeklődő olvasónak elképzelést nyújthatnak azok a levélrészletek, melyeket 1944 októberének kritikus heteiben a 46-os és 50-es blokk között csempéztünk át, mert szabályos, nyílt kapcsolatot nem lehetett fenntartani. A jegyzetek - angolul, franciául vagy németül különböző cédulákra firkálva - részben megmaradtak nálam.

Október 6-án, azon a napon, amikor Peuleve kapitányt kétszer akarták kivégzésre vinni, a tisztek 14:30-kor a következőket írták nekünk:

„Elképzelhetitek, mit érzünk! D. (Dietzsch) ma reggel úgy gondolta, az lenne

a legjobb, ha rögtön mindhármunkat megfertőzne flekktífusszal, hogy tényleg betegek legyünk, ha hívnának bennünket. Később azt javasolta, hogy két franciára cserél ki bennünket, akikről azt állította, haldokolnak. A javaslat P.-re nem vonatkozott. Nem lehetne a két módszer valamelyikét alkalmazni rá is, hogy tényleg biztonságban legyen? Én az elsőt jobbnak találom.

Ha csak öt percre beszélhetnénk Veled! Már csak azért is végtelenül sokat jelentene nekünk, hogy a helyzetet tisztábban lássuk, és hogy a taktikai hibákat D.-vel szemben elkerüljük.” (Mindhárman híján voltak a tábori tapasztalatoknak és a személyzet ismeretének, ami nagyon megnehezítette a dolgot, mert a legkisebb melléfogás mindnyájunk azonnali halálát jelenthette.)

„Mit tudtok pontosan bajtársainkról? Azoknak a visszahívása, akiket transzportra küldenek, ugyanúgy kivégzésüket jelenti? Borzalmas dolog ez az egész... Csodálatra méltó a harci szellemetek és szívósságotok, ugye tudod, mit jelent ez nekünk! Stephane

Szeretnék Nektek teljes szívemből megköszönni mindent, amit értünk tesztek. Ha mégis mennem kell, nem azért lesz, mert bármily csekélységet is elmulasztottatok volna, ami megmenthetne. Hálával: H.P.

Mint Stephane, én is nagyon szeretnék Veled pár percet beszélni. Egy-két pontban tisztábban kellene látnunk, de ez ezen az úton nem lehetséges. Nagyon, nagyon köszönöm a fáradozásaitokat. Nincs értelme, hogy elkezdjem Nektek elmondani, milyen hálásak vagyunk. D. (Dodkin)”

A következő napon történt Peuleve kicserélése.

„Kedves barátaim! Nem remélhetem, hogy megfelelő szavakat találok, hogy elmondjam nektek, milyen hálás vagyok ezért a ragyogó teljesítményért... Csak azt kívánom, hogy eljöjjön az a nap, amikor legalább egy kicsit törleszthetek abból, amivel Nektek tartozom. Örökre a Ti Marcel Seigneurotok.”

Október 13-án Hessel ezt írta:

„D. (Dodkin) tehát ma „meghalt”, ami mindannyiunk számára nagy

megkönnyebbülés. Én következő hétfőn kerülök sorra, ha minden jól megy. Ha a kivégzés elrendelése mégis előbb történne (a dolgok olyan gyorsasággal zajlanak, hogy minden nap fel kell rá készülnünk), kérdezem, nem lenne-e értelmesebb dolog szökésemet lehetővé tenni, amely abban a pillanatban következhetne be, amikor a kivégzési parancs megérkezik? Ez a fajta megoldás, ami természetesen sokkal nehezebben megvalósítható, még mindig biztonságosabb lenne mindannyiunk számára, nem következne be ugyanis két hirtelen haláleset a kivégzés előtt, méghozzá ilyen gyanús körülmények között. A döntést természetesen egészében Rátok bízom. Kérlek, adj utasítást, mit tegyek. Teljes bizalommal kezetekbe helyezem életem.

Stephane.”

Két nappal később:

„Mivel valószínűleg hamarosan transzportra kerülünk, sürgősen meg kell tudnunk egy sor részletet új egzisztenciánkról. Megpróbálnátok beszerezni őket?” (A kérés keresztezte a már megszerzett adatokat tartalmazó levelünket.) „A nevek tehát: Marcel Seigneur nr. 76635 és Maurice Chouquet nr. 81642. Tudnunk kell: Honnan származtak? Hol éltek? Hol dolgoztak, mielőtt Buchenwaldba kerültek? Kis vagy nagy csoporttal szállították be őket? Milyen munkát végeztek korábbi letartóztatási helyükön? Hol és mikor tartóztatták le őket? Miért? Foglalkozás, vallás, születési dátum és hely? Amit csak magán- vagy nyilvános életükről meg lehet tudni, nekünk nagyon fontos lenne.

Én magam még mindig arra várok, mi fog velem történni.” (Mivel egyetlen megfelelő francia sem halt meg természetes úton, és Hessellel egyetértésben nem mentünk bele, hogy a csere érdekében valakit megöljünk, aggasztóan sok nap telt el, melyek alatt megmentésük érdekében egyik tervet mérlegeltük a másik után.) „Elképzelhetitek, milyen hatást vált ki belőlem a hangszóró minden hívása!”

Három újabb nap leforgása után úgy tűnt, hogy a cserére kilátásba helyezett francia, aki folyamatosan élet és halál között lebegett, meggyógyul. Ezen kívül Dr. Ding-Schulernak már nem igazán állt érdekében, hogy - az átélte izgalma után - az elhúzódó kockázatot továbbra is vállalja. Beérte a két

megmentett angollal, Hessel - francia lévén - amúgy sem igazán nyerte el szimpátiáját, őt nem akarta megmenteni. A rövid idő alatt, melyben Ding-Schulerrel anélkül beszélhettem, hogy az 50-es blokk fogolykémszolgálatnak (akik a nem kommunistákkal szemben mindig bizalmatlanok voltak, bármily lojálisnak is mutatkoztak irántuk) feltűnt volna, minden szívósságommal Ding-Schuler ezen szándéka ellen küzdöttem.

De Gaulle tisztje így írt nekünk:

„Hála Istennek úgy tűnik, csereemberem életben marad. Más haldokló francia nincs. Ezért úgy gondolom, nem vesztegethetjük tovább az időt: a legközelebbi alkalmat ki kell használnom a szökésre, még ha nem is tűnik olyan biztosnak és szükségesnek, mint a legutóbb javasolt megoldásokat, amely nagyszerűen hangzik.” (Hesselt igen nehézkes kerülőutakon az 50-es blokkba akartuk csempészni, és itt - miután „szökését” nagy nehézségek árán hamis hivatalos papírokkal igazoltuk volna -, titokban a padlás egy bizonyos helyén akartuk a háború idejére elbújtatni.)

„Ma szerda van, és nagy a valószínűsége, hogy a kivégzési parancs holnap megérkezik (ha nincs olyan „szerencsénk”, hogy már ma megjön!). Kérlek, tegyetek meg mindent, hogy olyan transzportba osszanak be, amely holnap elhagyja a tábort.” (Csak egy halálra ítélt adhatott nekünk ilyen javaslatot 24 órás határidővel és a tábori apparátus borzasztó bonyodalmaira való tekintet nélkül!) „És adjatok nekem egy jó címet! Minden, amit ezenkívül még tenni tudtok értem, természetesen nagyon sokat jelentene, de így is attól félek, hogy egyszerűen tudomásul kell vennem az esélyeimet. Bolondság lenne tovább várni.

Szívbeli barátotok, a legnagyobb köszönettel és bizalommal: S.H.”

Így hát ki kellett állni az idegek próbáját, és a francia csereember két nappal később meghalt. Október 21.-én Hessel ezt írhatta:

„Jó előérzeted nem csalt meg.” (Egyik éjszaka meglátogattam a három tisztet, és kifejezésre juttattam biztos megérzésemet, hogy a dolog jól fog végződni, mert Isten nem fogja azokat cserben hagyni, akik akaratának titkos és kusza ösvényein is bíznak benne, nem követnek el igazságtalanságot, szívüket és eszüket éberén tartják, hogy eszüikkel és kockázatvállalásukkal jó és fontos

célt szolgáljanak.) „Hála gondoskodásotoknak, minden a legjobban halad. Leírhatatlanok az érzéseim, hisz az utolsó pillanatban mentettetek meg. Micsoda megkönnyebbülés!

Most pedig transzportunk problémájáról: Köln nagyon előnyösnek tűnik, mert innen - esetleg még útközben - megszökhetnénk, hogy amilyen gyorsan csak lehet, kapcsolatba lépjünk a szövetségeseinkkel. Így Buchenwald érdekében is sürgethetnénk a dolgokat. Tervünk az lenne, hogy a frontvonalat itt lépjük át. Ez Kölnből kb. 150 km lenne, Hammban, ha valahol ezen a környéken „le tudunk lépni”, csak 90 km.

Az egész szökési terv természetesen sokkal biztosabb és jobb lenne, ha lenne pénzünk, civil ruhánk, és kapnánk egy címet a Ruhr- vagy a Rajna-vidéken. Tudtok nekünk ilyet szerezni? Ha a szökési tervről lemondunk, meglátásom szerint bármelyik transzport ugyanolyan jó lenne, mint a kölni, sőt, a bombázások miatt még jobb is. Természetesen egyértelműen Köln mellett vagyunk - egy sor kézenfekvő, nem pusztán egoista okból!

Továbbra is várjuk a részleteket Marcel Chouquet-ről és Michel Boitelről (Hessel új neve). Istenem, milyen boldog voltam, amikor megtudtam, hogy nem nő!

A kórházban jelenleg tíz, a Royal Air Force-hoz tartozó katona fekszik. Ha valaki meghalna közülük, gondoljátok meg, kérlek, egy újabb csere lehetőségét! Ezáltal megnyílna számunkra az út, hogy a Vöröskereszten keresztül írjunk Angliába, ami szintén sokat lendítene a dolgokon. A döntés természetesen a Ti kezetekben van.

Most mindhárman kitűnő egészségnak örvendünk és nagyon optimisták vagyunk - a frontról szóló hírek és a német szóbeszéd miatt, amelyek közeli győzelmünket jelenthetik!

Örök barátsággal: S.H.”

A mentési akció sikerült. Yeo-Thomas és Peuleve ma Londonban él, Stephane Hessel New York-ban az ENSZ-ben dolgozik.

Október második felében a csoport egy másik tagját, egy franciát, négy

gyermek apját, aki számára a fennálló körülmények között egyszerűen nem tudunk menekvés lehetőségét találni, különösen, mivel nem akartuk a már kicseréiteket ismét veszélybe sodorni, kivégzésre vezették. A még három életben maradt férfi hétről hétre várta a kivégzési parancsot Berlinből, amely rendszerint szerdán érkezett, és csütörtökön hajtották végre. Szerencsére nem érkezett meg. Southgate ily módon életben maradt, a két túlélő francia külső kommandókba került, egyikük - név szerint Guillot - 1945 áprilisának elején szökött meg innen, de ismét elfogták, és a buchenwaldi bunkerbe vitték. Itt érte a felszabadítás.

1945. április 5-én a Gestapo-központtól hirtelen megérkezett a kivégzési parancs Dodkin ellen! Az 1944. októberi halotti jelentés tehát nem jutott el az illetékes központba. Amikor a Rapportführer este hirtelen megjelent a fogoly irodában - bizalmi emberünk rögtön értesített bennünket -, az összes táborban tartózkodó fogoly aktáját kikérte. Ezek között voltak az elhunytaké is. Kivette Dodkin lapját, melyet egyébként más írással (Dodkins-nak) írtak, tovább keresett, megtalálta egy bizonyos Perkins, egy igen kedvelt angol tiszt aktáját, aki már másfél éve Buchenwaldban tartózkodott, és nem tartozott ehhez a másik csoporthoz, összehasonlította a kettőt, és végül magával vitte őket. Azt hittük, a Gestapo valahogy Dodkin ügyének a nyomára akadt, és azt hiszi, hogy Perkins - a nevek távoli hasonlósága miatt - a kicserélt Dodkin(s), és hogy a dolgot ki fogják vizsgálni. Perkins egyáltalán nem forgott veszélyben, mert minderről semmit sem tudott, és tényleg nem ő volt Dodkin, pontosabban nem az ő nevével élt tovább... Ehelyett mindkettő ellen kivégzési parancs érkezett, amelyet azért nem feltételeztünk, mert nem is sejtettük, hogy az egykori jelentés Dodkin haláláról nem érkezett meg Berlinbe vagy Prágába, ahova időközben a Gestapo központja átköltözött. A bonyodalmak következtében senki sem gondolt arra, hogy Perkinst gyorsan felvegyék a kórházba és elrejtse, ami ekkor ismét lehetséges lett volna. Még ugyanazon a napon, néhány nappal a tábor amerikai felszabadítása előtt, kivégezték.

1944-ben több hónapon át 167 angolszász pilóta is a buchenwaldi koncentrációs táborban tartózkodott. Röviddel karácsony előtt elszállították őket, nem tudni, hova. Vezetőjük Lamason őrnagy volt, egy ausztrál, aki egész idő alatt kapcsolatban állt Dodkinnal. Hogy a pilótákat miért hozták a koncentrációs táborba, senki nem tudta. Elszállításukig a „kis tábor” kemény

körülményei között éltek.

KÜLÖNLEGES ELGÁZOSÍTÁSI TRANSZPORTOK

A lengyel hadjárat befejezése után Hitler, mint tudjuk, aláírt egy 1939. szeptember 1 -jére visszadátumozott titkos rendeletet, melynek következtében az orvosilag gyógyíthatatlannak nyilvánított betegeknek biztosítani kell a „kegyes halált”. A végrehajtást a „Führer kancelláriájára” és a Belügyminisztérium külön osztályára bízta. Mégis attól tartottak, hogy a nép körében aggály és nyugtalanság keletkezik (amelyek ténylegesen fel is léptek, így Himmler 1942 novemberében egy levéllel oldotta meg a dolgot: „...legalább egy évtizedig el fog tartani, míg népünkben az ilyenfajta szűklátókörűséget kiirtjuk”). Hogy életet oltassanak ki, három fedőszervezetet hoztak létre: a „Birodalmi Munkaközösség Gyógy- és Gondozó Intézetét” (Reichsarbeitsgemeinschaft Heil- und Pflegeanstalten) az áldozatok kiválasztására; az „Intézeti Gondozás Közhasznú Alapítványt” (Gemeinnützige Stiftung für Anstaltspflege) a gyilkosságok finanszírozására és a „Közhasznú Betegszállító Társaság Kft.”-t (Gemeinnützige Krankentransportgesellschaft GmbH), hogy a hullajelölteket a gyilkosság színhelyére szállítsák. A dolog mégsem maradt titokban: amikor 1940-ben a menhelyek foglyait sorozatosan megsemmisítették, amit csupán kérdőíves „orvosi” válogatás előzött meg, Németországban földalatti ellenállás kezdődött. A legvadabb - egyébként jogos - félelmek kaptak lábra, melyek szerint a vezetőség nem csak a „gyógyíthatatlan betegeket” akarja megölni, hanem sorban minden „nem életképes”-nek mindősített embert: munkaképteleneket, betegeket, öregeket és természetesen a nemzetiszocializmus ellenzőit. A német nép „szűklátókörűsége” - különösen keresztény és humanitárius körökben - mindenesetre azzal a veszéllyel fenyegetett, hogy az intézkedésnek a háborús erőfeszítések látják kárát. Ezért Hitler úgy döntött, 1941 augusztusában „eutanázia” programjának fő pontját leállítja. Gyerekek, „félzsidók” és „keleti munkások” (Ostarbeiter) ellen viszont a háború végéig folytatták az akciót.

Himmler úr természetesen nem mulaszthatta el, hogy SS-halálgépezetét ezen a külön területen is üzemeltesse. A koncentrációs táborokban az akció az SS-WVHA „14 f 13” fedőnéven futott. Állítólag elmebeteg és munkaképtelen foglyokat választottak ki, és természetesen zsidókat - a tábori gyakorlatban

mindenkit, aki bármely befolyással bíró személy számára nem kívánatos volt. A kiválasztással megbízott orvosi bizottságok egy részét az orvostudomány ugyanazon jeles képviselői alkották, akik korábban szeretett führerjük „kegyes halál”-akciójának küldötteiként mint a halál angyalai utaztak szerte az országban. A dachau, sachsenhauseni, buchenwaldi, mauthauseni, auschwitz, flossenbürgi, groB-roseni, neuengammei és niederhageni koncentrációs táborokban 1942 elején néhány óra leforgása alatt listákra írták össze a foglyokat. A listákat a tábori vezetőség diktálta, ők pedig alábiggyesztették orvosi aláírásukat, ami a halált jelentette. Röviddel ezután a transzportok ismeretlen úticél felé indultak. Ezt követően - a koncentrációs tábortól való távolságtól függően hat óra vagy akár három nap elteltével - a foglyok tulajdonát (a zsebek tartalmával és fogsorokkal együtt) visszaszállították a táborba. Nem tartott sokáig, és megtudtuk, hogy a rabokat olyan új gázokkal ölték meg, amilyeneket korábban marhákon próbáltak ki. Rögtön az elsők között, akiket Buchenwaldból így elgázosítottak, egy sor politikai fogoly volt, például Dr. Bechinie, a salzburgi osztrák közbiztonsági igazgató. Halottuk, hogy a „rendkívüli” elgázosításokra a Köthen melletti „Bernburgi Gyógy- és Gondozóintézetben” került sor. Később kiderült, hogy a helyiség, melyben a rabokat elgázosították, közvetlenül az intézet mellett állt, csupán egy fal választotta el attól.

Néhány fennmaradt levél képet nyújt az itt uralkodó üzelmekről. „Buchenwald, koncentrációs tábor. Tábori orvos. Weimar-Buchenwald, 1942. február 2. Tárgy: munkaképtelen zsidók a buchenwaldi koncentrációs táborban. Vonatkozás: személyes megbeszélés. Melléklet: 2. a Bernburg a. d. Saale-i Gyógy- és Gondozóintézet részére, Pf. 263. A személyes megbeszélés alapján további intézkedés céljából két példányban csatolom a buchenwaldi koncentrációs táborban tartózkodó munkaképtelen, beteg zsidók névsorát. Hoven SS-Obersturmführer d. R. (tartalékos főhadnagy) Buchenwald Koncentrációs Tábor tábori orvosa s.k.” A válaszlevél így hangzott: „Bernburgi Gyógy- és Gondozóintézet, Bernburg, 1942. március 5., a Weimar melletti Buchenwald Koncentrációs Tábor részére, a táborparancsnok úr kezébe. Hivatkozás: 1942. március 3-i levelünk. Tárgy: 46 fogoly, 12-es számú jegyzék 1942. február 2-án. F. hó 3-án kelt levelünkben arra kértük Önöket, hogy a maradék 36 foglyot az utolsó transzporttal állítsák rendelkezésünkre. A főorvos úr - akinek az

érintett foglyok orvosi véleményezését meg kell írnia - távollétében kérjük, hogy ne 1942. március 18-án, hanem már az 1942. március 11-i transzporttal küldjék őket, méghozzá aktáikkal együtt, melyeket még aznap visszaszolgáltattunk. Heil Hitler! Godenschweig s.k.” A gross-roseni koncentrációs tábor egy 214 fogolynevet tartalmazó listát küldött. A bernburgi halált osztó orvosok így válaszoltak: „1942. március 24. tűnik nekünk legkedvezőbb napnak a fogadásra, mert a köztes időben más koncentrációs táborokból kapunk szállítmányokat, és a munka technikai oldalát tekintve szükségünk van a köztes időre. Ha lehetséges lenne, hogy a foglyokat autóbusszal szállítsák, akkor két transzportot javasunk, egyenként 107 fogollyal, méghozzá 1942. március 24-én, kedden és március 26-án, csütörtökön. Kérjük Önöket, hogy javaslatainkra reagáljanak, és tudassák végleges döntésüket, hogy ennek megfelelően tudjunk a továbbiakban diszponálni.”

Dr. Eberl és segédje, Godenschweig sokáig összeköttetésben állt az SS-szel, és továbbra is tetszése szerint „diszponált”: mellékügyuletként foglyok hulláit égették el halotti levél nélkül, mint ahogy az Dr. Hovennek a buchenwaldi „Schönebeck/Elbe Junkers-művek” külső táboráról írt - 1943. március 19-i keltezésű - leveléből kiderül. „A szerződéses orvosok foglalkoztatása és a temetkezési hivatalokkal folytatott tárgyalások gyakran legyőzhetetlen nehézségekhez vezettek. .. Ezért rögtön összeköttetésbe léptem Dr. Eberllel, a Brenburg-Saale-i Gyógy- és Gondozóintézet főorvosával, Pf. 252, telefonszám 3169. Ő ugyanaz az orvos, aki a „14 f 13”-at végrehajtotta. Dr. Eberl kivételes megértést és előzékenységet tanúsított a dolog iránt. Minden adandó Schönebeck-Wernigerode-i fogolyhullát Bernburgba szállítanak Dr. Ebedhez, ahol azonnal, akár halotti igazolvány nélkül is, elégetik.”

Felmerül a kérdés, hogy Németországban hány orvos esett áldozatul hasonló praktikáknak, és mekkora volt a körzeti orvosok felelőssége, akikhez a gyógy- és gondozóintézetek, illetve a beszállítások és az események felügyelete hivatalosan tartozott!

A buchenwaldi táborban sohasem hajtottak végre elgázosítást. 1943 végén a weimari Waffen-SS központi építkezési vezetéséhez parancs érkezett, hogy építsenek saját elgázosító létesítményt. Befolyásos és bátor bajtársak - táviratok megsemmisítésével és egyéb manőverekkel - már a tervek

elindítását olyanmire kitolták, hogy az 1944-es év második felének az SS számára egyre negatívabb fejleményei során az építkezési tervek megghiúsultak. Ha a létesítmény elkészült volna, a buchenwaldi tábor foglyai közül 1945 márciusa és áprilisa között valószínűleg egyetlen egy sem maradt volna életben.

Az SS-WVHA „14 f 13”-akcióját 1943 januárjától kezdve szigorúan a gyengeelméjűekre akarta korlátozni. Mit számított ez már a koncentrációs táborokban, hiszen egyik elgázosítási transzportot állították össze a másik után, és Auschwitzban, a Német Birodalom elgázosítási központjában az SS-nek igen könnyű dolga volt: a hullajelölteket csak Auschwitz-Birkenaubá kellett átvinni, ahol a befutó transzportok 90%-át megsemmisítették.

A gáz általi halálra történő kijelölést minden keleti táborban és gettóban szelekciónak hívták - érthető módon bénító hatású és rémisztő szóvá vált. A szelekció rendszertelenül történt, néha két-három, máskor négy-öt havonta, aztán ismét kétszer 14 napon belül. Egyetlen szelekció csak a birkenauai B II d férfi koncentrációs tábor 4000 fős állományából 1200 áldozatot követelt. Akkoriban, 1944 januárjában Auschwitzban és környékén kb. 30 férfi és több női tábor volt. Pontosan már nem állapítható meg, hány foglyot semmisítettek meg havonta mindkét táborfajtaból. A külső tábor létesítésekor rögtön minden súlyosabb beteget Birkenaubá vezényeltek, ahol ők is a gázkamrák áldozatai lettek. Később, amikor ez a módszer már nem volt elegendő, és a súlyos betegek mellett több száz kiéhezett fogoly kószált a táborban, az SS-orvosok minden testileg gyenge foglyot kiválogattak, és 300-400 fős csoportokban Birkenaubá küldtek.

Ha a tábori orvos vezérkarával megérkezett, az embereknek meztelenre kellett vetkőzni, elől-hátul gyors pillantást vetettek rájuk, és - fogolyszámuk felírása után - kedvük szerint vagy jobbra, ami halálos ítéletet jelentett, vagy balra, ami azt jelentette, hogy vissza a blokkba: vagyis életük hosszabbítást nyert. Az is előfordult, hogy az SS-en keresztül maguk a foglyok is gáz általi halálra ítélték bajtársakat. Monowitzben, az auschwitzi koncentrációs tábor egyik külső táborában, ezek az elvetemültek mindenek előtt Dr. Entress SS-orvossal dolgoztak együtt, aki mind közül a legvérszomjasabb volt. (A korábbi kiadásokban egyedüli példaként Stefan Budziaszek lengyel fogoly esetét ismertettem, aki 1943-ban a monowitzi kórház kápója volt. Amikor

1947-ben jelen publikációról tudomást szerzett, élénken cáfolta, hogy ilyen gaztetteket követett volna el. A mannheimi Stephan Heymann, aki hosszú ideig fogoly írnok volt a monowitzi kórházban, és akin tudósításom alapul, nem vonta vissza Budziaszek ellen emelt vádját. Nem vagyok abban a helyzetben, és nem is az én dolgom, hogy egy ilyen nagy horderejű dologban döntsék. Ezért a korábbi kiadások szóban forgó mondatait töröltem. Igaz viszont, hogy ilyenfajta gonosz összejátszás a foglyok és az SS-orvosok között időnként előfordult.) Más SS-orvosok, így Dr. Fischer és Dr. König SS-Hauptsturmführerek is időről időre hasonló haláltranszportokat válogattak össze. A monowitzi tábor fennállásának 26 hónapja alatt összesen 23 000 foglyot küldtek gázhalálba.

Auschwitzban a szelektáltakat külön blokkban helyezték el, és különösen éberem őrködtek felettük. Gyakran két-három napig is elzárva maradtak, többnyire étel nélkül, mert már „leírtnak” számítottak. El lehet képzelni, milyen lelki kínokat kellett kiállniuk. Egy 17 éves fiú, akit Auschwitzban alultápláltként jegyeztek fel, egyszer a következőket mondta egy régi tábori fogolynak: „Remélem, gyorsan megy majd, és nem fog fájni. Ez az egyetlen, amitől félek.” Természetesen mindenki tudta - az újonnan érkezettek kivételével, akiket rögtön a krematóriumba vittek hogy mi vár rájuk, és hogy gázhiány esetén a fulladásos halál előtti agónia akár 5 percig is eltarthat. Nem minden fogoly volt ún. „muzulmán”, vagyis testileg-lelkileg megtört ember, akik hagyták a dolgokat megtörténni. Voltak emberek, akik halálba vezető útjukon harci dalokat énekeltek, és oda-odakiáltották az SS-nek: „Ma mi, holnap ti!” Hogy a többiekben, akik nem váltak sem letargikussá, sem pedig harci kedvük nem jött meg, mi játszódott le, senki nem tudhatja.

(Érdekes, hogy Kogon nem ír Mengeléről, a halál leghírhedtebb angyaláról. Lehetséges, hogy könyve írásakor, 1945-ben még nem mindenki ismerte a nevét. A lektor.)

TUBERKULÓZISBAN SZENVEDŐK KIIRTÁSA

Aki a valódi nemzetiszocialista célokat és az SS állam-szándékait ismerte, meg is lepődött volna, ha az uralmon lévőek nem vették volna fel megsemmisítési programjukba a tbc-betegeket is. Kiszámolták, hogy a

lengyelek között kb. 35 000 nyílt tuberkulózisos és kb. 120 000 tbc-beteg van, akiknek gyógykezelését fontolóra kellett venni. Az első csoport számára a poseni Greiser Gauleiter (körzetvezető) és Heydrich 1942 tavaszán és nyarán „radikális eljárást” javasolt Himmlernek. Prof. Dr. Blome, az „NSDAP Népegészségügyi Főhivatalának” (*Hauptamt für Volksgesundheit der NSDAP*) helyettes vezetője szintén amellett volt, hogy az „rövid eljárás” (*kurzer Prozess*, német szleng: kinyírás, a ford.) legyen, egy 1942. november 18-i írásában viszont így vélekedik: „Azt gondolnám, hogy a Führer, miután a bolondokházában már régen leállította az akciót, jelen pillanatban nem tartja politikailag célszerűnek vagy elfogadhatónak a kilátástalanul betegek „különleges kezelését”. Az eutanázia-akció során német nemzetiségű rákos betegekről volt szó. Most viszont egy meghódított nép fertőző betegei okozták a problémát. Hogy a kilátásba helyezett út a legegyszerűbb és legradikálisabb megoldás, minden kétséget kizár. Ha adva lenne a teljes titoktartás garanciája, akkor az bármiféle kételyt háttérbe szorítana. A titokban tartást viszont egyszerűen lehetetlennek tartom.” Másik megoldást javasolt: „a fertőzött, kilátástalan tuberkulózisosokat maradéktalanul különítsék el, és tartsák őket a legszigorúbban elzárva.” „Ez a megoldás a betegek viszonylag gyors elhalálozásához vezetne. Lengyel orvosok és ápolószemélyzet melléjük rendelésével valamelyest enyhítenénk a tényt, hogy az intézet egyetlen célja a betegek gyors meghalasztása.”

Himmler ezért 1942. december 3-án utasította Greisert, hogy „találjon megfelelő területet, ahová a gyógyíthatatlan tuberkulózisos betegeket küldhetik”. Hogy a tervből mi valósult meg, azt nem lehet tudni.

A tbc-betegek számát a koncentrációs táborokban egy berlini központ éppúgy korlátozta, mint az auschwitzi koncentrációs tábor betegeinek számát, amely nem léphette át a tábori állomány 10%-át, vagyis akik e fölé kerültek, automatikusan a gázkamrákban végezték. Mindenesetre Dr. Eisele 1941 nyarán megállapította, hogy Buchenwaldban „elég tbc-beteg” van. Rátért arra a gyakorlatra, hogy intravénás evipan-nátriummal vagy ugyanebből a szerből készült szívinjekcióval ölje meg őket. Páni félelem töltött el minden beteget, különösen, amikor a tábori orvos egyszerűen elkezdte a tuberkulózisosakat összegyűjteni és megsemmisítésre küldeni. Leírhatatlan méretű mentési akciók indultak meg. Ami ekkor folyt, azt nehéz a krónikásnak érzékeltetni. Azokat az embereket, akik mit sem sejtve kezelésre jelentkeztek

a kórházban (ebben a furcsa faluban, áttekinthetetlenségével, zárt kasztjaival, számtalan kommandójával és különbségeivel együtt mindig akadtak teljesen beavatatlanok), az ápolók gyakran erőszakkal elutasították, hogy megmentse őket. Mivel az okot nem mondhatták meg, „az ápolók durvasága és barbársága” félelmetes félreértésekhez vezetett. Az akció során Eisele legalább 300 embert meggyilkolt. A gyilkos injekció előtt az áldozatok - egész kórházi termék - általában altatót kaptak. Egyikmáshoz különösen erős szívű páciens néha két injekciót is túlél, és csak a harmadikba halt bele.

Mint az SS sok más intézkedése is, a tuberkulózisok elleni akció is ellentmondásos volt, nem volt valóban átfogó, és bizonyos időintervallumra korlátozódott. Az SS „röntgen rohamzászlóalja” (Röntgen-Sturmabteilung), amely Professzor Hohlfelder vezetésével egész Németországot bejárta, hogy tudományos adatokat gyűjtsön a tuberkulózis teljes legyőzéséhez a német nép körében, a koncentrációs táborokba is megérkezett. Minden fogoly tüdejéről felvételt készítettek, és a betegnek nyilvánítottakat nem ölték meg rögtön, hanem épp ellenkezőleg, terápiás kezelésben részesítették. (Ilyenkor ismét résen kellett lenni a tábori orvosok egyéni akcióit, illetve bármely egymásnak ellentmondó központi parancsot illetően!) Nagyon sok fogoly, főleg orosz, halt meg tuberkulózisban. A boncolások minden táborban kimutatták, hogy a tbc a legelterjedtebb betegségekhez tartozott, az oroszoknak sokszor 70%-a szenvedett tüdő-tuberkulózisban.

ROKKANTAK ÉS GYENGÉK MEGSEMMISÍTÉSE

Az SS-WVHA D osztályának alkalma nyílt, hogy a munkaképtelenné vált és rokkant foglyokat időről időre külön táborokba vitesse, ahol semmit vagy csak keveset kellett dolgozniuk. A dachau koncentrációs tábornak sokáig volt ilyen rokkant tábora. Az SS csak a háború harmadik éve után kezdte meg az idős vagy legyengült foglyok először részleges, majd rendszeres megsemmisítését, talán mivel ez az élelmezési helyzet megkönnyítését ígérte. Azokban a táborokban, ahol gázkamrák álltak rendelkezésre, ezekkel „likvidálták” őket, egyébként injekcióval. Bergen-Belsenben, amit szégyenletes módon nem csak „ideiglenes tábornak”, hanem alkalmanként „üdülőtábornak” (Erholungslager) is hívtak, éhen kellett halniuk. 1944 vége felé érkezett meg Buchenwaldba az SS-WVHA utasítása, hogy

nem mehetnek további transzportok Bergen-Belsenbe, a buchenwaldi koncentrációs tábornak magának (a többi koncentrációs tábor körülményeihez hasonlóan) „kell a túlsúlyfolttság problémáját megoldania”.

A megoldás a következőképpen nézett ki:

A kis táborban állt a 61 -es blokk, egy nyomorúságos fabarakk, amit az SS-szel folytatott hosszú harc után kórházi célokra engedtek át. A 61-es blokk csupán a „kis tábor” 800 betegével megtelt. Dr. Schiedlausky SS-Hauptsturmführer elrendelte, hogy az újonnan érkező transzportokból minden gyengét és rokkantat ide kell vinni. A „kis tábor” 1944 elejétől 1945 áprilisáig közel 100 000 fogoly járta meg, akik közül 1944 őszétől 20 000 vagy még annál is több foglyot helyeztek el állandó jelleggel a 17 szükség barakkban, míg a többiek a külső táborokba kerültek. A kis tábor blokkrangidősei azt az utasítást kapták, hogy a „már nem életképeseket” mindenhol válogassák ki. Választásuk általában azokra esett, akikről feltételezték, hogy semmilyen orvosi segítség sem tarthatja őket életben. 1944 novemberétől 1945 márciusáig heti két-három válogatás alkalmanként néhány ezer embert érintett. A pontos számot nem lehet megállapítani, mert a krematóriumban összekeverték őket a tábor többi halottjával. Az embereket a 61 -es blokk külön kerítése mögé vezették, itt a szabadban meztelenre kellett vetkőzniük, majd a blokkba lépniük. A bejáraton túlra vagy a kórházi részlegbe vezették őket, ahol a szokásos orvosi kezelésben részesültek, vagy a B ajtóhoz, amely egy kis terembe vezetett, itt Wilhelm SS-Hauptscharführer vagy egy fogoly várakozott, és minden egyes belépőt rögtön „beinjekciózott”. A 61-es kórházi barakk maga is szállított hasonló akciók alkalmával Wilhelmnek betegeket, hogy „a helyszűkén úrrá legyenek”. A hullákat félretették, és este a gyülekező alatt taligán a krematóriumba vitték. A válogatást Wilhelm időnként a tábor fürdőjében végezte el, a transzportok megérkezésekor.

A tábor illegális erői különböző nemzetiségű bajtársak százait mentették meg a 61-es bloktól, mely során legjobb kilátásuk a kommunistáknak volt. Viszont előfordult olyan is, hogy valakit, aki a tábor személyes jellegű vagy politikai intrika-hálójába keveredett, és egyáltalán nem is volt halálos beteg vagy éppen ellenkezőleg, makk-egészséges volt, a 61-es blokkon keresztül

elintézték. A válogatást végző foglyoknak lehetősége nyílt, hogy személyeket cseréljenek ki, és nem mindenki volt tényleg „áruló” vagy SS-spicli, akit így megbélyegeztek. Kétségkívül sok eset adódott, amikor olyan embereket küldtek a halálba, akik semmi mást nem követtek el, mint hogy a különböző nemzetiségű kommunista vezetőkkel nem értettek egyet, vagy pedig negatívan nyilatkoztak a kommunista pártról. Ilyen jellegű tipikus eset volt például Grainel belga báró esete, akit 1945. januárjának harmadik hetében öltek meg, valamint a francia Maitre Valenci és még mások esete (Luis Bires, Marsai Nr. 127 667, Massa, Nr. 49 445 1945. február 28-án, Muquan, egy 25 éves francia 1945. február 12-én). A válogatást végző foglyokat, ha egyáltalán terheli bűn, akkor is kevesebb, mint a blokkok önkényurait, intrikusait és a nemzetiségi csoportokat, akik a belső - a foglyok által az SS ellen önvédelmi érdekből létrehozott - hatalmi szervezetet saját önző céljaikra használták.

A 61-es blokk „normális” elhalálozási száma naponta 15-30 között mozgott, a „kivételes” heteken akár 500 fölé is emelkedett. A rokkantak problémáját a legtöbb koncentrációs táborban 1943-tól kezdve hasonló módon „oldották meg”.

TERHES NŐK ELLEN HOZOTT INTÉZKEDÉSEK A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROKBAN

A koncentrációs táborokban általános rendelkezések értelmében kivételes egyéni akciókat hajtottak végre a terhes nők ellen. Ha valamely külső női kommandóban láthatóvá vált, hogy valamely fogoly terhes, akkor - amennyiben zsidó volt - Auschwitzba vitték elgázósítani, egyébként Ravensbrückbe került magzatelhajtásra. Úgy tájékoztatták őket, hogy csak itt találhatók megfelelő szülőintézetek és óvodák. Hogy mifélek voltak ezek az óvodák, jól mutatja a következő példa: egy holland zsidó orvos nem zsidó nőt vett feleségül, a házasságból volt egy ötéves kislányuk. A férfit a Herzogenbusch melletti Vught táborból Auschwitzba kellett szállítani. Nem is sejtette, mit jelent ez, megkérdezte, hogy felesége és gyermeke elkísérhetik-e. Az SS élvezettel igent mondott, nem győzték dicsérni az „ottani óvodát”. Az asszony rögtön késznek mutatkozott, és gyermekével együtt az első transzporttal - még férje előtt - elutazott. Amikor az orvos megérkezett Auschwitzba, első dolga volt, hogy a nőotthon és az óvoda

után érdeklődjön. Nyerítő röhögés közepette az SS-tagok a gázkamrák felé irányították: felesége és gyermeke már halott volt. Néhány napon belül a férfi is elpusztult.

Amikor a tábor kilátásba helyezett evakuálása miatt Auschwitzban az elgázosításokat leállították, a terhes zsidó nők, majd később az összes többi a bergén-belsen „ideiglenes” táborba került és éhen halt.

Mivel ezek a dolgok nem maradhattak teljesen titokban, a terhességet minden eszközzel igyekeztek elrejteni. Ha a gyermek megszületett, anya és gyermeke mégis ugyanarra a sorsra jutott.

A HOMOSZEXUÁLISOK SORSA

Akárcsak a zsidók ellen - még ha kisebb és a nyilvánosságot kevésbé érintő mértékben is az SS a homoszexuálisok ellen is fellépett, talán éppen azért, mert a homoszexualitás a porosz hadsereg, az SA és az SS köreiben is kezdettől fogva nagyon elterjedt volt, így a melegeket - a nácik szerint - minden kímélet nélkül törvényen kívül kellett helyezni és kiirtani.

A koncentrációs táborban már a gyanú is elég volt, hogy egy foglyot homoszexuálisnak kiáltsanak ki, és így kiszolgáltatassák a megcsúfolásnak, az általános bizalmatlanságnak és a különleges életveszélynek. El kell mondani, hogy a táborokban igen elterjedt volt a homoszexualitás, de a foglyok csak azokat közösisítették ki, akiket az SS már amúgy is rózsaszín háromszöggel jelölt meg.

A homoszexuálisokat sokszor külön blokkokban és zárt munkakommandókban szigetelték el. A hatalmon lévő lelkiismeretlen embereknek éppen az elzártság nyújtott alkalmat szégyenteljes zsarolásokra, bántalmazásokra és nemi erőszakra. Buchenwaldban a homoszexuálisokat 1938 őszéig a politikai blokkokhoz osztották, ahol feltűnés nélkül élhettek. 1938 októberében a büntetőszázadban zárták őket össze, és a kőfejtőben kellett dolgozniuk. Így éppen a legnehezebb években tartoztak a tábor legalacsonyabb kasztjához. A megsemmisítő táborok (Nordhausen, Natzweiler és Gross-Rosen) transzportjaiban létszámukhoz viszonyítva a legnagyobb százalékkal voltak jelen, mert a tábor működésének mindig az

volt a tendenciája, hogy a kevésbé fontos és értékes vagy egyenesen értéktelennek tekintett elemeket kiutasítsa.

1944 őszén a buchenwaldi koncentrációs táborban - mint ahogy a „Különleges berendezések” c. fejezet 6. bekezdésében röviden megemlítettem - megjelent a dán Dr. Vaernet SS-Sturmbannführer, akinek székhelye Prágában volt. Himmler és Dr. Grawitz SS-Gruppenführer, az SS és a rendőrség birodalmi orvosa, illetve Poppendieck SS-Oberführer beleegyezésével, aki a Reichsführer lipcsei V. kísérleti osztályáért volt felelős, Vaernet kísérletsorozatát indította el a homoszexualitás kiküszöbölésére. Azt várták, hogy az ösztönök megváltoznak, ha szintetikusan előállított hormonokat ültetnek be a lányok jobb felébe. Az összesen 15 kísérleti személyből, akik között akadt néhány kasztrált is, ketten meghaltak, egyikük kétség kívül az operáció következményeiben: hatalmas méretű flegmone keletkezett rajta, a másik néhány hét elteltével általános gyengeség következtében hunyt el. A kísérletsorozat kísérleti nyuláival egyébként nem bántak rosszul. Pozitív eredményt mindenesetre nem értek el.

Az auschwitz-i koncentrációs táborban pedig épp ellenkezőleg, nőkön végeztek kasztrálási kísérleteket, különösen válogatottan szép görögországi zsidó nőkön. Ahogy Dr. Ludwig Fleck docens - fogolyként dolgozott a „Délkeleti Waffen-SS és Rendőrség Higiéniai Intézetében” (Hygieneinstitut der Waffen-SS und Polizei Südost) - tudósít, a kísérleti állomás az auschwitz-i koncentrációs tábor 10-es blokkja volt. Röntgensugarat és különböző kémiai szereket használtak, a kísérletsorozatok vezetője Prof. Clauberg volt, egy magánklinika tulajdonosa, aki gyakran látogatott Auschwitzba.

A BIBLIAKUTATÓK SZENVEDÉSEI

A Nemzetközi Bibliakutatók Szövetsége (később: Jehova tanúi) tagjainak is számos gyötrelmet kellett a koncentrációs táborokban kiállnia. A „lilákat”, néhány speciális munkástól eltekintve, minden táborban a büntetőszázadba osztották. Levelezési és vásárlási tilalom volt ellenük érvényben, 1939-től hozzátartozóiknak havonta csupán egy 25 szavas levelet írhattak. 1938. szeptember 6-án az SS lehetőséget kínált nekik, hogy alapelveiket - különösen az eskü és a katonai szolgálat megtagadását - aláírásukkal

visszavonják, és ezáltal szabadságukat megvásárolják. Alig akadt köztük, aki nem állt ellen a kísértésnek. Rájuk innentől kezdve féktelen nyomás nehezedett: meg akarták puhítani őket. Buchenwaldban 1939 húsvétjának első napján a Rapportführer további kísérletet végzett, hogy a bibliakutatókat rábeszélje, ismerjék el „az államot és a Führert”. „Égi komikusok”, „bibliakukacok”, „jordán sejk” és hasonló hízelt nevekkel fogadták őket. Az eredmény közel a nullával volt egyenlő. Pünkösdkor az egész bibliakutató blokknak ismét az alakulótéren kellett felsorakoznia. Hackmann beszéde után félelmetes gyakorlatozás következett - két részletben. A gurulás, ugrálás, csúszás, futás egy óra tizenöt percig tartott, miközben a blokkvezetők csizmasarokkal és botokkal segédkeztek.

A háború kezdetén a sachsenhauseni koncentrációs táborban a bibliakutatókat felszólították, hogy teljesítsenek katonai szolgálatot. Minden egyes megtagadás után tízet lelőttek közülük. 40 áldozat után az SS meguntta ezt a játékot. Buchenwaldban a bibliakutatókat 1939. szeptember 6-án szólították fel. Rödl első táborvezető így szólt: „Tudjátok, hogy kitört a háború, a német nép veszélyben forog. Új törvények lépnek életbe. Ha valaki megtagadja, hogy Franciaország vagy Anglia ellen harcoljon, meg kell halnia!” SS-csapatok két kompániája állt teljes felszerelésben a kapunál. A táborvezető kérdésére egyetlen bibliakutató sem mutatkozott késznek, hogy Németországért harcoljon. Némi hallgatás után elhangzott a parancs: „Kezeket fel! Zsebeket kiüríteni!” Aztán az SS-tagok nekiestek a „liláknak”, és utolsó garasukat is elvették - groteszk jelenet a rájuk váró sors előtt. Ám a kivégzés elmaradt. A bibliakutatók a kőfejtőbe kerültek, és ebben az időben nem kaptak kórházi kezelést.

1942. Újév napján ismét minden bibliakutatót a kapuhoz hívtak, mert egyhangúan megtagadták, hogy gyapjúadományt gyűjtsenek a keleti fronton harcoló német katonáknak. A Rapportführer ítélete így hangzott: „Ti államellenes bűnözők, ti büdös kutyák, ma a mínusz húsz fokos hidegben sötétedésig dolgozni fogtok. Minden alsóruhát azonnal levenni!” Megtörtént. Amikor a blokk este bevonult, a bőrcipőket is le kellett adni, és nehéz facipőt kaptak helyette. 1942. február 15-én a Rapportführer szabályszerű vádiratot olvasott fel a kapunál az ismét összegyűlt bibliakutató-állomány előtt: „20 bibliakutatót lázadással vádolunk a tábori rend megszegéséért, a blokkrangidősök megvesztegetéséért, illetve a rádió kikapcsolásáért, amikor a

birodalom kormányának képviselője beszélt.” Eredmény: nem kivégzés, hanem „téli sport” a 20 cm-es porhóban, a teljes kimerülésig.

Hasonló akcióra került sor 1944 májusában is. A Gestapo képviselői érkeztek Buchenwaldba, az alakulótéren minden bibliakutatót alaposan megmotoztak, van-e náluk államellenes írás (a koncentrációs táborban!), és munkahelyeiket is hasonlóképpen átkutatták. A napokig tartó várakozás eredménye: semmi.

Nem tudok a benyomástól megszabadulni, hogy az SS-pszichológia nem fogta fel egészen a bibliakutatók gondolkodásmódját. Nem vette őket egészen komolyan, és inkább szörnyű mókát űzött velük, egyfajta macska-egérjátékot!

GYEREKEK ÉS FIATALKORÚAK A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROKBAN

Nem akarom a „Csoportos sors és különleges akciók” c. fejezetet úgy lezárni, hogy ne emlékezzek meg a gyerekekről és fiatalokról, akiket német koncentrációs táborokba szállítottak.

A nemzetiszocializmus, birodalmi terveinek megvalósítása érdekében, gyermekbűségről prédikált, és ezt Németországban mindenhol támogatta is. A fiatalságot viszont ezzel egyidejűleg, ahol csak tudta, „a fiatalságot nevelje maga a fiatalság!” jelszavával elvadította a korábban a szülőkhöz és tanárokhoz fűződő bizalommal teli kapcsolattól. Hitler és társai igyekeztek kiirtani a fiatalok leikéből a vallásos alázatosságot és embertársaink tiszteletének érzését. Kiszolgáltatták őket a faji örületnek, a hatalmi márnak, a züllésnek. Német családok tízezreit szórták szét a szélrózsa minden irányába, és több százezer más nemzetiségű családot semmisítettek meg. Uralmuk alatt kiskorúak millióit tették ki a kor borzalmainak. Nem keveset hurcoltak el közülük szüleikkel együtt vagy tőlük elszakítva német koncentrációs táborokba, ahol olyan élményekben volt részük, melyek normális külső-belső fejlődésüket tekintve alig-alig voltak elviselhetők. A beszállított kiskorúak kb. 15%-a volt 12 év alatti, 85%-uk 12-18 éves. Buchenwaldban végül 877 olyan fiatal volt - legfiatalabb közülük egy három és fél éves lengyel kisgyerek -, akiknek az aktáján a „partizán”

megnevezés volt olvasható.

A gyerekek első csoportja 1939-ben érkezett Buchenwaldba a lengyel foglyokkal együtt. Külön blokkban helyezték el őket, és kezdetben nem kellett dolgozniuk. Rövid idő alatt jelentős részüket - mint oly sok később beszállított orosz és ukrán fiataalt - borzalmasan megrontották a táborban. Az éveken át bezárt férfiak - számos publikációból ismert - „szexuális szükségletét” a tábori nyilvánosház semmiképp sem bírta kielégíteni a már említett okokból, és mert a fejlett erkölcsi érzékű rabok természetesen nem használták. A gyenge jellemű foglyok, köztük sok politikai is, először homoszexuálisokká váltak, majd a fiatalok megérkezése után pederasztákká. A fiúk, akiket nemes egyszerűséggel csupán „babáknak” hívtak, hamarosan mindenhol igen negatív szerepet töltöttek be. Tulajdonképpen legtöbbször velejükig romlott blokkrangidősök és kápók csábítottak el őket jobb ételeket ajánlva - vagy éppen erőszakkal kényszerítve! A „fertőzés” Buchenwaldban 1943-ban Wolff 1. táborrangidős, egykori lovaskapitány és német nacionalista alatt érte el tetőpontját, aki helyzetével súlyosan visszaélt, és miután egyre jobban összedolgozott az SS-szel, megbuktatták. A lengyel fiúk soraiból, akik 1939-ben érkeztek a táborba, ilyen fokú romlottság miatt a legszegyenteljesebb ripőkök és gazfickók kerültek ki - igazi „huligánok”.

Annál dicséretre méltóbb azon bajtársak példája, akik a táborban önzetlenül segítettek a gyerekeknek és fiatakorúaknak, amiben csak tudtak, és megóvták őket attól, hogy a pederaszták karjaiba csússzanak. Egyes fiatalok a felnőtt rabok felügyelete és irányítása alatt tanításban is részesültek, őket könnyű munkára osztották be, és valódi bajtársi szellemben nevelték. Élményeik elbeszéléséből kiderül, hogy sorsuk félelmetességét és borzalmát felfogták, de értetlenül és tehetetlenül álltak vele szemben, míg idősebb bajtársak oltalma alatt valahogy mégis megtalálták útjukat. A koncentrációs táborok vad körülményei ellenére nem kevesen bizonyultak igaznak, és csempészték sok örömet az egyes munkakommandók tagjainak a szívébe. Még az edzett és sokat megélt férfiaknak is könnyet csalt a szemükbe, amikor az SS 1944 őszén hirtelen minden zsidó és cigány gyereket összegyűjtött, összeterelt, és a kiabáló, síró gyermekeket, akik közül sokan minden áron vissza akartak menni apjukhoz vagy fogoly támogatójukhoz, kibiztosított karabélyokkal és géppuskákkal körülállta, hogy Auschwitzba vigye elgázosítani.

Dicséretre méltó feladat lenne a pedagógusoknak, hogy ama fiatalok sorsának, akik élve megúszták a koncentrációs tábort, utánanézzenek és tanulmányozzák a világhoz és különösen idősebb bajtársaikhoz fűződő viszonyukat: nem akad közülük egy sem, aki - legalább megközelítőleg - ne járt volna be hasonló utat a poklok legmélyén.

KÜLSŐ TÁBOROK ÉS HÁBORÚ

A koncentrációs táborok rendszerét mérnöki precizitással hozták létre, így azok hatékonyan megfeleltek a kitűzött céloknak. Időközben a fejlemények mégis változásokat kényszerítettek ki - a már szinte ellenőrizhetetlen pokoltól kezdve egészen a nácik által egyáltalában nem kívánt javulásig. Ha a fejlődés indító okai nem az emberi természet nehezen átlátható mélyében rejlenek, akkor két dolgot kell figyelembe venni, melyek az eltéréseket okozták: a koncentrációs táborok szaporodása és a háborús viszonyok hatása.

A munkák, amelyeket a koncentrációs táborokban az SS számára végezni kellett, kezdettől fogva túlléptek a szögesdrót határain. Némelyek - mint már bemutattam - a parancsnoki területen teljesítették feladatukat, mások külső kommandókban, ők reggelenként gyalog, teherautókkal vagy vonattal hagyták el a táborot, és csak este tértek vissza. Ha a távolság túl nagy volt, vagy ha az SS gyárainak, bányaműveinek vagy különleges műhelyeinek munkakörülményei megkövetelték, akkor ezek a munkakommandók korlátozott mértékben önállósodtak: a foglyoknak fel kellett építeniük saját külső táborukat, szervezetileg viszont összeköttetésben maradtak törzstáborukkal. Ha a foglyok száma túl magasra rúgott, vagy ha az SS-WVHA rendelkezéseiben megszabott feltételek - funkcionáriusszemélyzet megléte, megfelelő szervezettség, a koncentrációs tábor építésének politikai célszerűsége az adott területen és hasonlók - ezt megengedték, a külső táborokat teljesen leválasztották a törzstáborokról, és ők maguk lettek az újabb táborépítések központjai. Ez a fajta fejlődés különösen a háború alatt indult növekedésnek, amikor az SS rátért arra a gyakorlatra, miszerint foglyok tízezreit adja kölcsön ipari cégeknek, hogy üzemeiket felépítsék és üzemel tessék. A buchenwaldi építőbrigádokat még a La Manche-csatorna szigeteire is elvitték, a Rajnánál bajtársak ezrei építették a sáncokat és dolgoztak a gyárakban, északon a külső táborok Magdeburgig nyúltak, keleten Lipcsén is túl. A legtöbb új alapítást az SS gyakran igen nagy kiterjedésű - több száz m² nagyságú - ún. tiltott területei (Sperrgebiete) követelték. A „B” tiltott terület például Nordhausen környékén feküdt, kb. 70 km-re északra Buchenwaldtól. Csak itt közel 150 000 ember dolgozott idegen nemzetiségű foglyokkal és német civil alkalmazottakkal együtt a dessaui „Junkerswerke” és néhány egyéb

német iparvállalat földalatti műhelyeiben. A tiltott területek körülményeit csak embertelennek lehet nevezni. A Harz-hegységen kívül főleg Bajorországban, Szászországban és Csehországban voltak még hasonlóak. Dr.-Ing. Kammler, a Waffen-SS Gruppenführere és Generalleutnantja rendelkezett velük, akinek székhelye Berlinben volt, és onnan utazott az országban körbe-körbe. A nagy törzstáborokból a külső táborokba mind újabb és újabb munkaképes „rabszolgákat” kellett szállítani. Sachsenhausen végül több tucat külső táborral rendelkezett, Dachau közel 50-el, Auschwitz kb. 40-el, Buchenwald 70-el (ezekből 50 férfi és több, mint 20 női). A buchenwaldi külső táborok listája - kiegészítve a munkások számával és termelési feladatával - elképzelést ad az SS növekvő gazdasági terjeszkedéséről, illetve az SS és a német gazdaság között létrejött együttműködésről. A lista az 1945. március 25-i tényálláson alapul, vagyis olyan időben készült, amikor Buchenwald számos, Weimartól nyugatra fekvő külső táborát már megszüntették. A koncentrációs táborok nem csupán az SS hatalmi vágya miatt fonódtak össze a német gazdasággal. Az ipar is indítványozta ezt, hiszen munkaerőhiányban szenvedett, és sokszor semmilyen eszköztől nem riadt vissza, hogy a konkurenciával szemben jelentős előnyre tegyen szert, vagyis hogy megfelelő számú munkást tudjon kiállítani, mert csak így tudta „hazafias kötelességét” teljesíteni: vagyis a legnagyobb hozzájárulást nyújtani a hadigazdasághoz.

A koncentrációs táborok külső táborainak egész ún. munka-szervezését az SS-WVHA irányította. Ha egy magángazdaság vagy egy állami üzem foglyokat akart munkásként alkalmazni, kérelmét Oranienburgban kellett benyújtania. Ha ezt alapvetően jóváhagyták, akkor a legközelebb fekvő koncentrációs tábor - vagy ha a foglyok száma itt nem volt elegendő, akkor a koncentrációs táborok egy csoportjának - munkaszervezési vezetője megbízást kapott, hogy a körülményeket a helyszínen megvizsgálja. Az eredményt tudatták Oranienburggal. A vizsgálatokat nem mindig szakértők végezték, Buchenwaldban például Schenk SS-Hauptsturmführer, az SS-zenekar vezetője volt a dolog felelőse.

Kommandó megnevezése	Munkaerő	Tevékenységi terület

Gustloff-Werke, Weimar	1453	Ágyúcsövek, harckocsilövegek, páncéltörő ágyúk, légvédelmi lövegek, fegyver- és repülőgépgyártási előmunkálatok
Gustloff-Werke, Billroda	501	Földalatti aknák építése 600 m mélyen, Weimarból érkező gépek összeszerelése
Mittelbau Weimar	21	Irányítószerkezetek V-1 és V-2-höz
„Erla” Lipcse	1466	Repülőgépgyártás
„Hasag” Lipcse	83	Gránátok és páncélöklök
„Hasag” Taucha	461	Gránátok és páncélöklök
„Hasag” Altenburg	200	Gránátok és páncélöklök
„Hasag” Colditz	644	Gránátok és páncélöklök
„Hasag” Meuselwitz	328	Gránátok és páncélöklök
„Hasag” Schliebeni	1468	Gránátok és páncélöklök
Chr. Mansfeld Wansleben	1389	Lőszer

Chr. Mansfeld Rothenburg	76	Löszer
Junkerswerke Schönebeck	1158	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Mühlhausen	569	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Halberstadt	442	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Aschersleben	425	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Niederorschel	527	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Langensalza	1240	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Westerregeln	560	Repülőgépgyártás
Junkerswerke Leopoldshall	163	Repülőgépgyártás
Malachit AG		

Halberstadt Nationale Radiatoren-Werke	853	Repülőgépgyártás, aknaberendezések
Schönebeck	400	V-2 elektronikai részei
Kommandó megnevezése	Munkaerő	Tevékenységi terület
Siebenberg GmbH. Hadmersleben	1154	Repülőgépgyártás
Wernigwerke Hasserode	502	Szerelvények
Heinrich Kalb Dorndorf	483	Földalatti építőcsarnok a Bayerische Motorwerke (BMW) részére
„Laura” Saalfeld	684	Tárnaépítés
Bayerische Motorenwerke Abteroda	226	Motorgyártás
Waggon-Ausbesserungswerke Jena	909	Mozdonyjavítás
„Brabag” Tröglitz	2246	Barnaszén hidrálása
GuBstahlwerke Annen b. Witten	613	Páncéllemezek

FlöBberger MetaUwerke	1185	Páncélöklök
„Leopárd” Plömnitz bei Bernberg	1081	Lőszerek
„Poke” Magdeburg	585	Gránátok
G. E. Reinhardt Sonneberg	469	Repülőgép alkatrészek
Kommandó Reh StaBfurt	387	Páncélkocsi tartozékok
G. Málzer & Co. StaBfurt	235	Páncélkocsi tartozékok
„Kalag” StaBfurt	47	Páncélkocsi tartozékok
L.Renntier, Bad Salzungen	720	300 m mélyen előkészületi munkálatok a BMW haditermeléséhez
Fa. Stein, Nachershausen	600	Földalatti berendezések
Waggonfabrik Dessau	339	Vagonjavítás
Bruns-Apparatebau, Gandersheim Kommandó „Gazelle”, Weferlingen bei	524	Repülőgép- és páncélkocsi- szerel-vények

Helmstedt Kommandó „Hecht”	451	A „Todt Szervezet” útépítése
Nachershausen Deutsche Érd- und Steinwerke,	495	A „Todt Szervezet” útépítése
Berlstedt	211	Klinkertéglaüzem, téglagyártás
Építésvezetőség, Hadmersleben	270	Tárnaépítés és földalatti csarnokok
Építésvezetőség, Wansleben	570	Tárnaépítés és földalatti csarnokok
Építésvezetőség, B11 Halberstadt.	4819	Tárnaépítés és földalatti csarnokok
Építésvezetőség S III.Ohrdruf Kommandó „Schwalbe VT	9943	Tárnaépítés és földalatti csarnokok
Berka-Elster	1781	Tárnaépítés és földalatti csarnokok
Építésvezetőség, GieBen	77	Barakképítés rendőrségi és SS-vezetők részére

Építésvezetőség, Kassel	151	Barakképítés rendőrségi és SS-veze-tők részére
Építésvezetőség, Sennelager	34	Barakképítés rendőrségi és SS-veze-tők részére
Kommandó „Tannenwald”	31	Parancsnoki bunkerépítés az SS birodalmi vezetősége részére
Építésvezetőség, Gottingen	30	A helyi lovarda helyreállítása
SS-vezetőképző, Arlosen	126	Munkálatok a laktanyában

A jelentések alapján az SS-WVHA az indítványt jóváhagyta vagy elutasította. Ha különleges szakembereket kerestek, akkor az üzemek mérnökei személyesen jelentek meg a táborban, és kiválogatták a megfelelő foglyokat. A cégeknek 4 birodalmi márka napibért kellett fizetniük a segéd munkások, 6-8 birodalmi márkát a szakemberek után a kölcsönző tábornak. A bérek magukban foglalták a szociális járulékokat, a koncentrációs táborok tehát elvileg kötelezve voltak arra, hogy például a foglyok részére a rokkantbiztosítást fizessék.

Ha egy cég nem volt abban a helyzetben, hogy az igényelt foglyok szállásáról gondoskodjon, akkor a törzstáborból ún. előkommandót küldtek ki, hogy a barakkokat felépítsék. Ezután a külső tábort engedélyezett számú fogollyal töltötték meg.

A válogatást a munkaszervezés-vezető parancsai alapján a törzstábor statisztikai részlege végezte.

A szükséges egészségügyi állapot alapfeltétel volt, a követelményeknek való

tényleges megfelelés pusztán komédia. Előfordult, hogy a vizsgálatot végző SS-orvosok 1100 foglyot szemlélt meg két óra alatt (vagyis percenként közel 10-et), és csupán két tucatot nyilvánítottak szállításra alkalmatlannak, habár százak szenvedtek legalábbis krónikus alultápláltságban.

Bizonyos foglyokat a Politikai Osztály vagy más tábori tisztségviselők parancsára büntetésből különösen rossz külső táborba küldtek. Néhány kommandó csak zsidókból állt, mások csak ún. aszociálisokból vagy munkakerülőkből. A külső táborok funkcionáriusaira (táborrangidős, blokkrangidős, konyhai személyzet, iroda, stb.) a törzstábor táborrangidőse tett javaslatot, melyet a táborvezetőség vagy a munkaszervezési vezető elfogadott vagy elutasított.

A külső kommandók SS-vezetőinek naponta jelentést kellett adniuk a teljesített munkaidőről. Ezek a jelentések az Arbeitsstatistikra futottak be, és a havi fizetési követelések alapjául szolgáltak, melyeket az SS támasztott a foglyok teljesített rabszolgamunkájáért a cégekkel szemben. A magánvállalkozóknak az összeget az SS bankszámlájára kellett befizetniük, állami üzemeknél az elszámolás átírás útján történt. Buchenwaldban az SS bevétele, amely a kikölcsönzött foglyok munkaerejéből származott, az utolsó időkben havi 1,5-2 millió birodalmi márkára rúgott. Mondani sem kell, hogy a foglyok ebből a pénzből egyetlen fillért sem kaptak.

A külső kommandók és külső táborok élet- és munkakörülményei többnyire szörnyűek voltak, az élelmezés nyomorúságos. Az emberekről a ruha gyakran 4-6 hétig sem kerültek le, csereöltözék nem járt, a foglyok soraiban járványok tomboltak, könnyítést csak a legkritikább esetben kaptak. (Természetesen itt is nagyon sok függött attól, hogy az egyes foglyok milyen helyre kerültek, és hogy a szűk „prominens” körhöz tartoztak-e.) Mert például az SS tulajdonában lévő „Deutschen Erd- und Steinwerke” klinkertéglaüzeme és agyagbányája nem tartozott az ún. büntetőszázadok közé, a foglyoknak mégis naponta hármásával - gyakran térdig vízben állva, az időjárás minden viszontagságának kitéve - 30 csillényi agyagot kellett kifejteniük és felaprítaniuk, majd a hegyoldalon a tégláégetőbe felhúzniuk. Itt nem volt szükség rá, hogy a kápók még külön verjék is a foglyokat, maga a munka elegendőnek bizonyult, hogy mindenkit igen rövid idő alatt „kikészítsen”. Az üzemekhez csatolt fazekasműhelyekben különféle használati- és luxustárgyat

készítettek az SS részére. A szokásos külső kommandók és táborok gyilkos helyek voltak. A Weimar melletti Ohrdrufban (többek között itt építették fel Adolf Hitler számos főhadiszállásának egyikét földalatti parancsnoki állással, konferenciatermekkel és sok egyéb fontos helyiséggel együtt) alagutakat kellett a hegyekbe vájni. 10 000 fogoly dolgozott három műszakban erőltetett tempóban, ennek megfelelően hajtotta őket az SS, a Műszaki Katasztrófasegély Szervezet és a civil felügyelő személyzet. Már a munkahelyekre vezető út is igen hosszúra nyúlt. A cipő és a munkaruha mennyisége elégtelen volt. 1944-ben öt hónap alatt a foglyokat csupán egyetlen egyszer fürdették meg és tetvetlenítették, és ekkor is csak azért, mert egy melléktáborban tifusz tört ki. Egy buchenwaldi transzport 1000 emberéből csupán 200-an úszták meg élve, az 1500 flossenbürginek, akik fizikailag már nagyon rossz állapotban voltak, csak egy töredéke. Amikor a munkahelyekre vezető út már 10 vagy több km-re nőtt, és a foglyokat muszáj volt busszal szállítani, az SS benzinhiányra hivatkozva két melléktábort építtetett:

Crawinkelt és egy sátoztábort. Itt az általános körülmények még rosszabbak voltak, az éleleladag a szokásosnál is szűkösebb. Számos beteg, akiket visszavittek Ohrdrufba, a helyi kórházban nem kapott sem orvosi segítséget, sem gyógyszereket, sőt tüzelő sem volt. Időről időre „rokkant transzportokat” indítottak Bergen-Belsenbe.

A halottakat általában a törzstáborba vitték elégetni. Ohrdrufból minden héten kétszer érkeztek holttestek Buchenwaldba, a Nordhausen melletti „Dora” külső tábor - amely 1944 októberétől az SS ún. B-tervének törzstábora lett - 15 000 fogolyából, akiket 1943 két őszi hónapjában ide szállítottak, időnként naponta legalább száz halottat hoztak. A holttestek mérhetetlenül mocskosak és tetvesek voltak, átlagsúlyuk csak ritkán nyomott 40 kg-nál többet, és úgy összepréselték őket, hogy a testeket alig lehetett szétválasztani. 1943 decemberétől 1944 májusáig a „Dora” koncentrációs táborban az elhalálozottak száma egyszer sem volt havi 1500 alatt, sőt, néha jelentősen meghaladta ezt. A boncolás szinte kivétel nélkül az emberi szervezet olyan fokú sorvadását mutatta, amihez a legkisebb nátha is elég lehetett, hogy belehaljon az ember.

Az emberélet ára, mellyel a kívánt teljesítményt kellett megfizetni, nem

igazán érdekelte az SS-t - sőt, egyáltalán nem, ha arról volt szó, hogy olyan rekordot állítsanak fel, mely számukra érdemrendet, előléptetést vagy egyéb előnyöket hozhatott. Ennek mintapéldája a Himmler által 1943. március 1-én kiadott parancs, hogy Weimar és Buchenwald között vasúti összeköttetést kell létesíteni, melynek egyik kirendeltsége 13 nagy csarnokkal a koncentrációs tábor peremére épült. A szakasz hosszát kb. 13 km-re kalkulálták. Himmler azt az utasítást adta, hogy a próbaútnak három hónap múlva, 1943. június 21.-én minden körülmények között meg kell történnie. Elő hát a foglyokkal! A talaj adottságait (köves agyag) és a közel 300 méteres szintkülönbséget tekintve mindenki számára világos volt, hogy ilyen rövid idő alatt még szükségvasutat is alig lehet építeni. Bertram SS-Untersturmführer, a felelős építésvezető utalt is a feladat lehetetlenségére. Berlin erre úgy reagált, hogy kineveztették a vasútépítés vezetőjének Alfred Sorge SS-Obersturmführert, az egyik legrettegettebb hajcsárt és gyilkost, egy olyan embert, akiről már évek óta rossz hírek terjengtek a sachsenhauseni koncentrációs táborból, ahol korábban szolgált. Sorge magával hozta két fő verőlegényét, Baumann és Sohn SS-Hauptscharführereket. És elszabadult a pokol: tizenkét órás nappali és éjszakai műszakban állandó verések közepette, vérebektől hajszolva, vásár- és ünnepnap nélkül a gyilkos munka olyan iszonyatos iramban folyt, ahogy az ember korábban elképzelni sem tudta volna. A napi balesetek száma gyorsan túllépte az egy tucatot. Nem baj, az a fő, hogy június 20. estéjére a vasút kész legyen! 1943. június 21-én Dr.-Ing. Kammler SS-Gruppenführer és Waffen-SS Generalleutnant, valamint nagyszámú náci vezető jelenlétében az első vonat próbaújtára előírás szerint sor került. Csak úgy záporoztak az előléptetések és érdemrendek, az SS-tagok és a vasút építésén dolgozó civil alkalmazottak sörrel és pálinkával ünnepeltek, továbbá pénzjutalmat is kaptak. A foglyoknak is „jó” napjuk volt: végre megfürödhettek.

A határidőt tehát betartották. A vasút viszont Potyemkin falunak bizonyult, hiszen pontosan egy napig üzemelt. Közvetlenül a mozdony elhaladása után az alapzat megsüppedt. Hogy a vasút valóban elkészüljön, további hat hónapot vett igénybe. Kár, hogy semmiféle kimutatás nem maradt fenn, milyen összegeket kerestek a weimari nemzetiszocialista cégek a vasútépítés vállalkozásán, a terveket, melyeket be kellett nyújtaniuk, mindenesetre a „rendnek megfelelően” kilenc hónappal a munkálatok megkezdése után kellett leadni, vagyis pontosan azok befejezésekor!

Az SS összes „hadimunka-bevetését” - minden mással együtt, amibe csak belefogott - nagy szervezeti ráfordításokkal vitte véghez, üzemeket építettek mindenütt, gépeket szereztek be egész Európából, igazgatók és SS-tisztek szaladgáltak körbe-körbe, parancsoltak, határidőt szabtak, hajtották a rabszolgák seregét, mindennek azonban a halottak, sebesültek és betegek számán kívül viszonylag kevés látszata volt, ha volt ilyen egyáltalán.

A külső kommandók és táborok szaporodása, mely a foglyok tömegének igen nagyfokú mozgatásával járt, a táborokat összeköttetésbe hozta egymással, és sok fogolynak lehetőséget kínált, hogy kapcsolatba kerüljön a külvilággal, jelentősen hozzájárult tehát, hogy az SS egyre inkább elveszítse valódi áttekintését és szigorú ellenőrzését. Ennek következtében a helyzet jelentős súlyosbodása mellett ellenáramlatként bizonyos javulásokat is tapasztalni lehetett, hiszen a háború alakulása miatt a vezető SD-koponyák szándékait és utasításait az SS már nem tudta megfelelően végrehajtani.

Nagy általánosságban elmondható, hogy a háború - a többség várakozásával szemben - nem rontotta tovább a koncentrációs táborok tipikus helyzetét, sőt részben enyhítette azokat. Ez a megállapítás 1944 nyaráig érvényes. (Ekkor ismét egy iszonyatosan hanyatló tendencia indult meg.) A változó körülmények, különösen a minden területen jelentkező növekvő nehézségek következtében - ha nem szárnyaltak túl már egyébként is minden mértéket - az SS sok esetben már aligha tudott a kezdeti évekre jellemző kíméletlenséggel és brutalitással eljárni. Ezáltal nemcsak a foglyokra nehezedő folyamatos nyomás csökkent, mely egy részüket engedelmessé tette, de a lehetőségek is megsokszorozódtak, hogy saját soraikból a káros elemeket *(ti. azokat a fogoly társakat, akik nem segítették őket, hanem aljas módon az SS-nek szolgáltak. A szerk.)* eltávolítsák, és szembeszálljanak az elviselhetetlen körülményekkel, vagy legalább enyhítsék őket. A „normál szörnyűségek” jelentős része a törzstáborokban kb. 1941-től szép lassan alábbhagyott. A „hivatalos” botozási büntetéstől eltekintve korántsem verték olyan gyakran a foglyokat, az újoncok beszállítása elviselhető módon történt, a fürdő, fertőtlenítés, kamrák tűrhetően működtek, bár az emberi megaláztatásnak bőven maradtak továbbra is bizonyos stációi, de a korábban rájuk jellemző kínzások és szégyenletességek nélkül, a blokkokban minden nemzetiségből blokkrangidős-helyettest választottak, a blokkvezetők nemigen törődtek a dolgokkal, a régi kommandóvezetőket vagy áthelyezték,

vagy valamelyest megszélídltek. Különösen e két utóbbi körülmény szabadította meg a régi „konszolidált” táborokat a borzalmak egy részétől.

Az igazság úgy kívánja, hogy ezeket a változásokat kiemeljem. Emiatt viszont nem szabad azt gondolni, hogy a koncentrációs táborok pihenőotthonokká váltak! Épp ellenkezőleg, a bemutatott csoportos sorsok bőven igazolják ezt. Csak a naponta előforduló borzalmak mértéktelensége, amit az első években alig lehetett túlélni, tűnt el fokozatosan néhány táborból. Ami visszamaradt, az az egy négyzetkilométerre összezsúfolt 12 000-35 000 ember létének „normál” nehézsége olyan feltételek mellett, amelyek embertelenek maradtak, még ha bizonyos sátáni figurák nem is rontották tovább a helyzetet.

Az előbb mondottak talán csak egy olyan régi koncentrációs tábori fogoly szemszögéből érthetők, aki az irtózatos évek folyamán természetes módon idomult a lét legalsóbb szintjéhez, és mindent megkönnyebbülésnek érzett, ami a pokol tüzét nem szította tovább. A külföldieket és az újonnan érkezetteket a megváltozott körülmények is elborzasztották, hiszen keletkezését és fejlődését nem ismerték. És a későbbiekben létesült koncentrációs táborok, külső táborok, illetve kommandók tömegében egyáltalán szó sem volt semmiféle enyhülésről. Egyébként a változás néhány törzstáborban egész lassan zajlott le, nem volt egyértelműen igaz a tábor egészére, ráadásul a helyzet ideiglenes javulását gyakran a legnagyobb visszaesések követték. Talán ritkábban kegyetlenkedtek egyénileg, gyakoribbá váltak viszont a tömeges akciók.

Az SS-től kivételes előnyöket kicsikarni kizárólag csak a németül beszélő foglyoknak sikerülhetett, akik - amint a táborban valamennyire gyökeret vertek, és nem estek belső hatalmi harcok áldozatául - szinte egytől egyig jobb helyzetbe kerültek, mert az SS a külföldiek problémájával (tudniillik, hogy ahányan voltak, annyi nyelven beszéltek, és így roppant nehézségekbe ütközött a munkára fogásuk), melyet saját magának köszönhetett, semmilyen módon nem tudott megbirkózni. 1945-ben a buchenwaldi táborban például harminc különböző nemzetiséghez tartozó foglyot tartottak nyilván!

Azt a néhány előnyt, melyet az ember „régikonzentrációként” az évek során kiharcolt magának, bizonytalanná tette az állandó veszély, hogy „transzportra” küldik. Minél több munkásra volt szükségük a külső

kommandóknak és az épülő táboroknak, annál kisebb volt a valószínűsége, hogy sikerül a borzalmas utat megúszni, és egy másik táborban ismét mindent „előlről kezdeni”. Aki nem volt „nélkülözhetetlen” a törzstáborban, vagy nem rendelkezett a legjobb kapcsolatokkal, hirtelen valamelyik transzportban találhatta magát és mehetett - egyik pillanatról a másikra megfosztva az egykori jobb feltételektől. A háború vége felé az újoncoknak kevés kilátásuk volt, hogy a törzstáborban maradjanak, mert a „régén ott ülők” (akiknek kezében a belső hatalom egyre inkább összpontosult) őket jelölték ki a transzportokra. Minél nagyobb lett a kavarodás az SS-en belül (mint ezt majd lejjebb olvashatjuk), illetve minél túlszűfoltabb lett a törzstábor, annál gyorsabban küldték el az újonnan érkezetteket a számos épülő tábor valamelyikébe.

Minél tovább tartott a háború, és minél kedvezőtlenebbül alakult a nemzetiszocialisták helyzete, annál kaotikusabbá váltak a körülmények az SS számára is. A nehézségeiket még az is tetézte, hogy a szövetséges légierő az SS hadiüzemeit kezdte bombázni. A nagy koncentrációs táborok körül fekvő ipari létesítményeket (Sachsenhausen, Dachau, Buchenwald, Auschwitz) 1944-ben súlyos bombatámadások érték. Az amerikai bombázók és a Royal Air Force a legtöbb esetben valóban tökéletes munkát végeztek. Amikor 1944. augusztus 24-én Buchenwaldot bombázták, a Gustloff-művek helyi üzeméből, amely épp hogy megnyílt, szó szerint semmi nem maradt. Magában a táborban csupán két helyen ütött ki a tűz, ezeket gyújtóbombák okozták, melyeket a nagyon erős keleti szél elterelt zuhanási irányuktól. Mivel légiriadó esetén a foglyok nem vonulhattak be a táborba, a külső intézményekbe, főleg a kőfejtőbe csapódott bombatalálat után, melyet az SS-kaszárnyáknak szántak, a foglyok soraiból 384 halott és 1462 sebesült maradt hátra, közülük 600-an súlyosan megsebesültek, míg az SS részéről 80 embert ért utol a halál, 238 sebesült meg és 65 tűnt el. A bombázás kivételesen mély benyomást gyakorolt az SS-re. Innentől kezdve állandó félelemben éltek, a légiriadó hallatára a repeszszilánkok elől védőárkokba menekültek, és a tábor *(amit a szövetségesek szándékosan nem bombáztak, a szerk.)*, saját menedékhelyüknek tekintették. A foglyok soraiban minden szövetséges repülőgép reményt keltett, a háború közeledő végét illetően, azonkívül pedig a légiriadó alatt nem kellett dolgozniuk. Ezenkívül a tábori vízellátás egyszer csak jobban kezdett működni, mivel a lebombázott hadiüzemek fogyasztása megszűnt. A legnagyobb bizalmatlansággal tekintettek viszont a német

repülőgépekre, melyek időnként elrepültek a tábor felett, ugyanis attól féltek, hogy Himmler egy szép napon parancsot ad arra, a tábor foglyait oly módon likvidálják, hogy úgy tűnjön a nyilvánosság előtt, mintha mindezt a szövetségesek tették volna.

Goebbels Ernst Thälmann-t, a Német Kommunista Párt 1933-ban letartóztatott vezetőjét az 1944. augusztus 24-én bekövetkezett légitámadás alatt csempésztette be Buchenwaldba és azonnal agyonlövötte. Nagy veszteséget szenvedtek a buchenwaldi foglyok 1945. február 9-én egy weimari légitámadás alkalmával, amikor az ottani Gustloff-Werké-ben a kb. 2000 ott dolgozó bajtárs közül, akiket kényszerítettek, hogy a munkacsarnokban vagy annak közvetlen közelében aludjanak, több mint 300-at megöltek és több százat megsebesítettek.

A bombázás végül megadta a kegyelemdőfést az SS erejének, nem tudta többé a koncentrációs táborok rendszerét a régi módon fenntartani, a dolgok alakulása ezt már egyébként is súlyosan hátráltatta. Ami a koncentrációs táborokban az utolsó háromnegyed évben lejátszódott, az nem volt más, mint a szervezet - igen borzalmas - összeomlása.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGSÁG IDŐTARTAMA

A legtöbb fogoly azzal a Gestapo vagy a rendőrség keltette illúzióval került táborba, hogy csak meghatározott ideig, „magaviseletről függően” 3-6 hónapig kell itt maradnia. Semmi sem volt hamisabb, mint ez. A halál sokkal gyorsabban szabott korlátokat, mint a Gestapo. Ha a talán 8 millió koncentrációs tábori foglyból kb. 7 millióan haltak meg, és megközelítőleg csak 200 000-et bocsátottak el a nemzetiszocialista uralom tizenkét éve alatt, akkor egy szót sem érdemes tovább vesztegetni a „meghatározott idejű szabadságvesztés” hazugságára. Himmler 1936 körül egyszer nyilvánosan közölte, hogy a több ezer politikai foglyot életfogytiglan szögesdrót mögött fogja tartani.

Ha az embert egyszer letartóztatták, az önkény, a véletlen vagy megvesztegetés kérdése volt, ki tudott-e szabadulni a Gestapo rendszeréből: vagyis megkímélték-e a koncentrációs tábortól, illetve szabadon engedték-e onnan. A Gestapo épületeiben én magam is tanúja voltam, hogy az

államrendőrség alkalmazottai nevetve beszélgettek arról, milyen sok reklamációs géptávirat érkezett már, melyek újra és újra „elvesztek”. Vagy hogy a szabadon bocsátásért megvesztegetési összegeket fizettek: egy esetben 6000 birodalmi márkát (a Gestapo-„referens” eredetileg 10 000 márkát követelt, de az ügyvéd „lealkudta” az összeget), egy másik esetben 250 000 birodalmi márkát angol fontban - az áldozat egy zsidó volt, aki aztán ki is vándorolt -, egy harmadik esetben 50 000 birodalmi márka „adományt a pártnak” és 20 000 birodalmi márka „honoráriumot”. Az uraknak néha úgy hozta kedve, hogy kiválasztottak egy beporosodott aktaköteget, kiragadtak egy tetszőleges esetet, és kérvényezték az érintett szabadon bocsátását. Többnyire viszont ennek az ellenkezője történt: elintézetlenül hagyták az aktákat, amíg meg nem penészedtek. Ugyan mit számított egy rab élete? Egy szociáldemokrata ismerősöm, szakmájára nézve műszerész a bécsi Gestapónál ki akarta kérni a kívánt „politikai feddhetetlenségét igazoló bizonyítványt” a cég számára, melynél dolgozott. Amikor már másodszor is hiába várakozott az illetékes tisztviselő ajtaja előtt, türelmetlen lett és felhívta a hivatalnok figyelmét az ügy sürgős voltára. Mindettől a Gestapo ügyintézője némileg ideges lett. A kérelmező férfit egész egyszerűen a rendőrségi fogdába vezették, ahol két hónapig fogva tartották, hogy aztán koncentrációs táborba irányítsák, ahonnan újabb hét hónap után „téves letartóztatás miatt” szabadon engedték.

Sok fogoly hozzátartozója sebesre járta a lábát, hogy elérje férjének, fiának, feleségének, lányának táborból történő szabadon bocsátását. A Gestapo-hivatalnokok nagylelkűen tettek rövid határidejű ígéreteket. Letartóztatásom első hónapjaiban egyszer egy barátságos rendőrön keresztül az én feleségem is a cellámba csempészte a lakáskulcsunkat arra az esetre, ha este mennék, és senki nem lenne otthon, ugyanis biztosították róla, hogy hamarosan szabadon bocsátanak. A 85 hónap alatt aztán megtanulta, mennyire lehet hinni a Gestapo ilyenfajta kijelentéseinek. A legcsúnyább eset, amiről tudok, egy náciellenes osztrák tábornok esete: szívbeteg feleségének az ügyintéző azt mondta, délután négykor jöjjön a börtön kapujához, és vigye el férjét, akit ekkor fognak elengedni. Három órákor rendőrautó vitte a tábornokot és még néhány tucat foglyot a pályaudvarra, ahol már várt rájuk az a vonat, amely Dachaubá szállította őket!

A régi koncentrációs tábori foglyok gúnnyal és élccel fogadták az újonnan

érkeztettek, akik hittek a „rövid határidőben”. „Na persze” - mondták - „csak az első tizenöt év a rémes, aztán majd enyhül a fájdalom.”

A szabadon bocsátás kérelmezése és maga a szabadon bocsátás formailag a következőképpen zajlott le:

Negyed- vagy féléves időközönként, illetve különleges közbenjárás esetén a Gestapo-vezetők, ha úgy tartotta kedvük, az egyes foglyokról ún. magaviseleti jelentést kértek a táborvezetéstől. Ezeknek a jelentéseknek a közzététele is roppant hosszú és szomorú fejezetet tenne ki.

A foglyot, akire az érdeklődés vonatkozott, az egyik táborvezető, ha éppen kedve volt, az írnokszaba cédulája révén a következő napra „kihallgatásra” hívatta. „Szólított foglyok a kapuhoz!” Sosem felejttem, milyen gyomorszorító érzést váltott ki ez a mondat az emberből a gyülekezők idején! Ezek a „kihallgatások”, amiket természetesen többórás álldogálás és várakozás előzött meg, általában három kérdésből álltak: „Mennyi ideje vagy a táborban? Melyik munkakommandóban? Van-e tábori büntetésed?” Attól függően, hogy milyen válaszok érkeztek, az eredmény szinte mindig verés, szitkozódás és rosszabb munkakommandóba helyezés lett. A felvilágosítás, melyet a táborvezetőség a Gestapónak adott, teljesen önkényes volt. Függetlenül attól, hogy az embert „kihallgatták” vagy nem, az SS szinte minden esetben azt írta gestapós cimboráinak, hogy az érintett - akit általában nem is ismertek - különösen makacs, nem javítható, és nem alkalmas a szabadon bocsátásra. Az eredmény: a hozzátartozók, főleg az anyák, könyörgéssel, váddal és szemrehányással teli levelei, illetve számos válasz - anélkül, hogy a fogolynak bármilyen lehetősége lett volna válaszában a dologra csupán egyetlen szóval is kitérni, ami hihetetlenül kiélezte a helyzetet rabok és a hírek hallatán érthetetlenül álló hozzátartozók között. Johann Stürzert, egy 32 éves szőlőtermelőt (egyébként keresztény német tornaegyleti tag!) azzal vádolták, hogy 1938. április 8-án, amikor Adolf Hitler az osztrák néphez beszélt és felszólította őket, hogy április 10-én 100%-os egyetértéssel a Németországhoz való csatlakozás mellett tegyék le voksukat, alsó-ausztriai szülőfalujában zavarta a rádióközvetítést. Stürzer Dachaubá került, majd két évre a buchenwaldi büntetőszázadba. Súlyos isiászt szedett össze, jobból-balról támogatva kellett a gyülekezőhelyre cipelnünk. Rengeteget aggódott anyja és lánytestvére miatt, akiknek a hét jochnyi (kb.

egy holdnak megfelelő területmérték - a ford.) birtokot egyedül, nélküle kellett megművelniük, mikor ő olyan szívesen segített volna nekik. Egyik nap szemrehányással teli levél érkezett otthonról: már rég otthon lenne, ha „derekasabban viselkedne”, nem kellene bánatot okoznia anyjának azzal, hogy „nem engedelmeskedik előjáróinak”, és így tovább - egy hű szívű, jóindulatú, együgyű öreg anyóka hangnemében, akinek a Gestapo hazudott valamit. Stürzer borzasztóan szívére vette a dolgot, és lógó fejjel vánszorgott ide-oda. A blokkrangidős, aki nem szenvedhette, azt nyilatkozta, hogy Stürzer „megbolondult”, a betegszobába vitette, és ott mint „bolondot” beinjekcióztatta. Négy embernek kellett lefognia a szegény fiatalembert, hogy a méreginjekciót a vénájába spriccelhessék. Íme, mennyit ért a hozzátartozók közbenjárása!

A Gestapo az egyes foglyok szabadon bocsátását mindenféle „magaviseleti jelentés” nélkül is elrendelhetette. A koncentrációs tábor politikai osztálya távirati utasítást kapott, és a dolog el volt intézve. A Gestapónak nem volt szüksége a táborból semmilyen információra a foglyot illetően. Előfordult, hogy egy fogolyról teljesen kedvezőtlen értesítés érkezett a Gestapóhoz, néhány héten belül mégis elengedték. Rendes esetben a helyi Gestapo illetékes ügyintézője a berlini központnál, az ún. Heimat-Gestapónál kérvényezte a szabadon bocsátást - a koncentrációs tábor „magaviseleti jelentésével” vagy anélkül. A döntés a berlini osztályvezető kezében volt, aki általában három másik helyet kérdezett még meg, hogy van-e ellenvetése: az RSHA-t, az SS-WVHA D II. osztályát és az SS-táborvezetést. Hogy a sűrű akadályháló csak kevés foglyot engedett át, nem csoda.

Sokkal gyakrabban került sor propagandaügyileg átgondolt szabadon bocsátási akciókra. Streicher úr, a bajorországi Franken tartományt helytartója és a „Stürmer” kiadója a dachauai koncentrációs táborból minden karácsonykor két tucat kommunistát bocsátott szabadon, akiket aztán Nürnbergben nyilvánosan bemutatott mint „újra felvett néptársakat”

A nemzetiszocialisták visszataszítóan szentimentális és hazug propagandaszükséglete karácsonyfadísznek használta az állítólag megtért kommunista párttagokat a barna inges népközösségbe. Hogy a szabadon bocsátottakat előbb-utóbb újra letartóztatták-e és mint „visszaesőket” ismét koncentrációs táborba szállították-e őket, nem tudom, mindenesetre

lehetségesnek tartom, és jó néhány esetben valószínűnek. A legnagyobb szabadon bocsátási akció, melyre valaha sor került, 1939-ben Adolf Hitler 50. születésnapja alkalmából történt, amikor Buchenwaldból például közel 2300 foglyot, többnyire ún. aszociálisokat, küldtek vissza otthonukba.

Minden fogoly, aki a tábort elhagyta, a politikai osztályra került, miután régi civil ruháját visszakapta, itt ellátták a szabadon bocsátási igazolvánnyal, melyen személyi adatai álltak. Tudatták vele, melyik Gestapónál kell otthon jelentkeznie. Ha nincstelen volt, akkor egy bont kapott, melyre a legközelebbi állomáson jegyet állítottak ki a rendeltetési helyére. Szabadon bocsátása előtt nyilatkozatot kellett aláírnia, mely kilenc pontban fektette le jövőbeli viselkedését. Ki kell emelni a következőket: teljes hallgatás a tábori körülményekről, tilos egykori fogolytársakkal kapcsolatba lépnie, illetve kötelező a besúgás, vagyis mások feljelentése. Megfenyegették, hogy amennyiben nem tartja be az aláírtakat, büntetésekre számíthat. Érthető, hogy szinte minden szabadon bocsátott az átéltek és a fenyegetés nyomása alatt testben és lélekben megtört emberként élt tovább (némelyekre állandó jelentkezési kötelezettséget róttak a Gestapónál vagy a rendőrségnél). A szabadon bocsátott politikaiak közül csak elenyészően kevesen tértek vissza régi munkahelyükre. Számukra a beilleszkedés a „szabad világba” még nehezebb volt, mint más szabadon bocsátott rabtársak esetében, hiszen sokkal jobban szemmel tartották őket, és úgy tekintettek rájuk, mint akik „egyszer már megjárták a koncentrációs tábort”. A munkára való jelentkezéskor többnyire elutasították őket.

A Gestapo csak ritkán hozatott ki azért foglyokat a koncentrációs táborokból, hogy beépített ügynökként használja fel őket. Érdekes módon nem mindenkit „intézett el” az SS a táborban, ha ilyen ajánlatot tett valakinek és az visszautasította. A foglyok, akikhez ezzel a méltánytalan kéréssel fordultak, szörnyű helyzetbe kerültek. Szilárd jellem kellett ahhoz, hogy valaki megtagadja az ajánlatot, s így nemcsak az esetleges halálbüntetés veszélyétől tarthatott, hanem életben maradása esetén a teljes kilátástalansággal: soha nem fogják szabadon bocsátani. Néhányan úgy gondolták, hogy ha már szabadok lesznek, elég sokáig az orránál fogva vezethetik a Gestapót, míg a háború véget nem ér, és a nemzetiszocialista kormány össze nem omlik. Buchenwaldból két olyan esetet ismerek, amikor az embereket „megváltozott nézetének hiányos bizonyítéka” miatt hat, illetve nyolc hónap után

visszahozták a koncentrációs táborba. A Gestapo nyilvánvalóan olyan rossz tapasztalatokra tett szert efféle próbálkozásai során, hogy csak nagyon ritkán alkalmazta ezt a módszert.

A háború utolsó éve alatt összesen látszólag néhány tízezer német koncentrációs tábori foglyot engedtek szabadon, mert a hadseregnek szüksége volt rájuk. A politikai foglyok többsége elutasította ugyan a szabadságba vezető útnak ezt a fajtáját, de nem állt hatalmukban, hogy a kényszermustrákat és a hadsereg követelését megakadályozzák. Ha az SS-táborvezetés a hadsereg követeléseibe beleegyezett, ami nem mindig történt meg, az emberek nemhogy szabadságot nem kaptak, hogy legalább hozzátartozóikat - gyakran évek múltán - újra láthassák, de a koncentrációs táborból rögtön a hadsereg által elrendelt állomásra kellett menniük, hogy itt a német egyenruhába bújjanak, miután életük egy hosszú szakaszában csíkos fogolyruhában szaladgáltak. Nem kevesen tették fel minden reményüket erre a lehetőségre, hogy a koncentrációs tábor poklából megmeneküljenek. Néhányan úgy gondolták, a hadseregben politikai téren is tehetnek valamit a nemzetiszocializmus ellen, míg a koncentrációs táborban többnyire nem voltak mások, mint az önkény tehetetlen áldozatai. Az ilyen tevékenység reménye gyakran igen gyorsan illúzióknak bizonyult, mert a legtöbben a hadsereg büntető zászlóaljába kerültek.

Időnként előfordult, hogy a foglyok szabadságot kaptak. Elenyésző kivételtől van szó. A buchenwaldi tábor fennállása alatt legfeljebb két tucat bajtárs kapott lehetőséget, hogy hozzátartozóit futólag meglátogassa. Az indok súlyos betegség, haláleset vagy fontos üzletek lebonyolítása volt. Az alkalmak felsorolása hamis képet ad, mert a szabadság engedélyezése valójában az SS-táborvezetőséghez vagy valamely Gestapo-hivatalnokhoz fűződő jó kapcsolatból adódó szerencsétől függött. Üzleti tranzakciók, amelyből a beleegyező alany jutalékot remélt, sokkal nyomosabb indoknak számítottak, mint a szülők halála.

A koncentrációs táborban a látogatást alapvetően nem engedélyezték. Nagyon ritka kivételeket tettek csak: megkerülhetetlen külföldi közbenjárás vagy pedig a berlini Gestapo- központ külön engedélye kellett hozzá, illetve a háború utolsó éveiben a fontosabb frontszakaszokon harcoló katonák esetében kivételesen engedélyezték a látogatást, ha hozzátartozójuk

koncentrációs táborban tartózkodott. A látogatót egy SS-alkalmazott a politikai osztályra vezette, ide hozták a foglyot, és általában egy órán át lehetett, többnyire a politikai osztály vezetőjének felügyelete mellett, német nyelven társalogni. Nevetségesen feltűnő volt, milyen udvariasan bántak az SS-alkalmazottak a civil személyekkel. A legtöbb fogoly, ha lett volna választása, lemond erről a látogatásról, nemcsak a velejáró kellemetlen „hívás” és a fölöttébb kínos út miatt, mely a tábor kapuján keresztül a politikai osztályra vezetett, hanem az ottani komédiába illő kísérőjelenségek miatt is. Mi mindent lehetett elmondani ezekben a termekben az SS szeme láttára 30-60 perc alatt, gyakran többéves távoliét után, csíkos ruhában, egymással szemben állva?

SS-látogatók viszont gyakran érkeztek a táborokba. A táborvezetés figyelemre méltó gyakorlatot fejlesztett ki: elfátyolozta az összefüggéseket, így különös színdarabot mutatott. A berendezéseket, amelyek a foglyok kínzására utalhattak volna, a vezetések alkalmával elkerülték, az ilyen jellegű eszközöket pedig elrejtették. Így például a rettegett „bak”, ha éppen a gyülekezőhelyen állt, valamelyik lakóbarakkba került, míg a látogatók el nem mentek. Egyszer elfelejtették az óvintézkedéseket megtenni, és a látogató kérdésére, mi ez a szerkezet, az egyik táborvezető azt felelte, hogy különleges formák előállítására szolgáló asztalos modell. Az akasztófákat és az akasztásra szolgáló karókat is elrejtették. A látogatókat főleg a „mintaüzemekben” vezették körbe: betegszoba, mozi, konyha, könyvtár, értékkamra, mosoda és mezőgazdaság. Ha tényleg lakóblokkba tévedtek, akkor mindig az ún. „kivezényeltekébe”, ahol az SS borbélyai és az SS-háziszolgák, illetve a különösen kedvezményezett foglyok feküdtek, és emiatt soha nem volt túlzsúfolt és mindig tisztán állt. A kertészetben vagy a művészeti műhelyekben az SS-látogatók ajándékot kaptak „emlékbe”.

Voltak tömeges és egyéni látogatások. Egyéni látogatásokra igen gyakran a szabadságolások alatt került sor, SS-vezetők mutatták meg ilyenkor ismerőseiknek és rokonaiknak a tábort. Többnyire maguk is SS-tagok vagy SA-vezetők voltak, időnként katona- vagy rendőrtisztek. A tömeges látogatások különböző jellegűek voltak. Gyakran érkeztek rendőr- vagy csendőrévfolyamok a közeli rendőriskolából, de sokszor megfordult itt az SS-hadapródok évfolyama is. A háború kitörése után nem volt ritka a katonatisztek látogatása sem, különösen a repülőtisztéké. Időről időre civilek

is érkeztek. Buchenwaldba egyszer fasiszta országok fiatal küldöttsége jött, akik „kulturális gyűlésen” vettek részt Weimarban. A táborokban Hitlerjugend-vezetések is tartottak. Az előkelő látogatókat, mint Sauckel Gauleitert, Hennicke weimari rendőrfőkapitányt, Waldeck-Pyrmont herceget, Ciano grófot, az olasz külügyminisztert, körzetparancsnokokat, Dr. Conti birodalmi egészségügyi vezetőt és a hasonló embereket általában az esti gyülekezőig ott marasztalták. Aztán a táborvezetők kíséretében felvonultak a kapu feletti főtoronyba, elhelyezkedtek a körjárdán, és innen figyelték a nyomorúságos alakok hadseregének felvonulását, illetve a gyülekező lezajlását, mely „onnan fentről” biztosan nagy hatást gyakorolt rájuk. A gyülekező után a foglyoknak énekelniük kellett, hogy a jó benyomást tovább emeljék. Különösen kedvelt szórakozás volt, hogy a zsidókat balra a torony elé léptették, és a látogatók tiszteletére az ún. „zsidódalt” énekeltették velük - a legrosszabb fajta önszidalmazást, mely kínrímekkel kezdődött:

„Becsaptuk a népet évszázadokon át,

A svindli a vérünkben van nekünk,

Üzérkedés, hazugság és csalás,

Korona és márka dagasztotta zsebünk.”

„Átlátott rajtunk most a német

És a szögesdrót mögé bezárt.

Nekünk, csapóknak befellegzett,

Nem tehetünk a népnek többé semmi kárt.

Szomorúan lóg orrunk, a görbe.

Hiába vetettünk haragot és mérget,

Nem csálhatunk többé már senkit sem tőrbe,

Túl késő megbánni ezt.”

A nemzetiszocialista kultúra e nemes termékét egy aszociális írta, a tömeggyilkosok talpát nyalva. Rödl, aki szerette a bolondozást, kétszer elénekeltette a foglyokkal, aztán már neki is túl bugyutának tűnt és betiltotta. Florstedt és Plaul táborvezetők, egészen kivételes zsidógyűlölők, ismét a nemzetiszocialista becsület példájává tették. Többéves uralkodásuk alatt épp elégszer hangzott fel az esti gyülekező után: „Zsidók állva maradni!” Éjszakába nyúlóan hallatszott megállás nélkül a gúnydal, míg a táborvezető urak szobáikban egyik pohárral a másik után öntötték übermensch torkukba a pálinkát. Hogy mit gondolhattak a német katonatisztek, amikor mélyen a lábaiknál néhány száz ronccsá vált, kiszipolyozott, halálra ítélt zsidó állt sorban és énekelte:

„Most vége a paradicsomi életnek,

Szenny és szélhámosság oda.

Kampós körmét kalmárkezeinknek

Először töri le a lapát foka.

Kohnok, Isaakok és Wolfensteinerek vagyunk,

Megismer mindenki, hisz lógnak rongyaink.

(Szó szerint: olyan az arcunk. A szerk.)

Ha vannak mások, kik alávalóbbak, mint fajunk,

Akkor ők egészen biztosan rokonaink!”

Vajon büszkék voltak ezek a tisztek, hogy ők, Porosz-Németország katonai hagyományának képviselői, egymás mellett állva, Adolf Hitler pretoriánusaival együtt a koncentrációs tábori arénából az „Ave, Caesar, morituri te salutant!” kiáltásnak ezt a változatát hallhatták?

AZ SS ÉLŐSKÖDŐ ÉLETMÓDJA

A koncentrációs táborok foglyainak életével szöges ellentétben állt az SS-tagoké. Ott helyhiány, éhezés, rabszolgamunka, kínzások, rettegés és halál - itt luxus, dőzsölés, lustaság, elpuhultság és a bűn minden fajtája. Micsoda hatalmas különbség Himmler úr „rendi ideája” és a halálfejesek életének mindennapjai között!

Az alig áttekinthető tényanyagból igyekeztem néhány színesebb eseményt kiragadni, hogy az olvasó fogalmat nyerjen a dologról. Abból, hogy írásomban folyton a buchenwaldi koncentrációs tábor kerül előtérbe, téves lenne azt a következtetést levonni, hogy kivételesen kirívó és egyedi esetekről van szó. Az SS fejedelmi életmódja, agyafúrtsága, valamint a gyakori korrupciós összefonódások Auschwitzban, Lublinban, Gross-Rosenben néha még nagyobb méretűek voltak, és a helyzet Németország minden koncentrációs táborában hasonló volt.

Vegyük először a táborbeli szobrászműhelyeket. Építészek, kő- és faszobrászok, fafaragók, kőfaragók, arany- és ezüstművesek, festőművészek, fazekasok, iparművészek és grafikusok dolgoztak itt. Ők gondoskodtak az SS-vezetők lakásainak művészi berendezéséről, számos ajándékot készítettek, melyeket az urak ajándékoztak egymásnak, és megalkották a tábor pompás homlokzatát, mely mögött a nyomor terjengett. A szobrászok rendelkezésére álló anyagok és szerszámok elsőrangú minőségűek voltak. Az általuk készített „viking hajó”-modellek igen keresett árucikké váltak SS-körökben. 1941-ben a fazekasmesterek a Buchenwald melletti berlstedti Deutsche Erdund Steinwerkéhez, a porcelánfestők pedig a bajorországi Allach SS-Porcelánmanufaktúrába kerültek, mely a dachau koncentrációs táborhoz tartozott.

A táborok fotós műhelyei, melyeket eredetileg a foglyok azonosítása érdekében létesítettek, lényegében a hobbi-fényképészek felvételeinek kidolgozására és sokszorosítására, illetve pompás fotóalbumok készítésére szolgáltak az SS-hozzá tartozók, rokonaik, barátaik és ismerőseik részére. A kommandó a foglyok számára nem volt éppen veszélytelen, a táborvezetők ugyanis pánikszerűen tartottak tőle, hogy a szörnyűséges tetteikről készült

felvételek a külvilágba jutnak. Amikor 1939-ben Buchenwaldban ez tényleg megtörtént, az akkori politikai kápot, a lipcsei Rudolf Opitzot a bunkerbe vetették, sokáig kínozták, aztán Sommer megfojtotta.

A letartóztatott festőművészekről az SS-vezetők mindenféle festményeket követeltek. A művészek az alkotásokért persze semmit sem kaptak, legfeljebb egy marék cigarettát. A tisztek a képeket gyakran komoly summákért adták tovább. A buchenwalddi SS-vezetőrétegben legalább két tucat értékes mű forgott közkézen a holland Harry Pieck festőtől, főleg portrék. A művésznek a dologból annyi előnye származott, hogy nem pusztult el valamelyik kőfejtőben, hanem még ha a nevetséges parvenük rabszolgájaként is, de a szakmájában dolgozhatott, és olyan kapcsolatokat épített ki, amelyek megmentették a haláltól, amikor egy berlini rendelkezés értelmében NN-transzportba kellett volna osztani.

A táborok nyomdáiban és könyvkötészeteiben első sorban luxuskötéseket, mindenféle képeslapokat, ajánlásokat, „A pelikán” c. képes újságot az SS-es cimborák részére, transzparenszeket és művészi írásokat állítottak elő. Munkáik annyira ismertek voltak, hogy egyetlen SS-vezető sem nyújthatott be Berlinben szépen bekötött jelentést anélkül, hogy a másik oldal SS-esei, akinek nem rendelkeztek ilyen forrásokkal, lekicsinylően meg ne jegyezzék: „Tipikus fogolymunka!”

Milyen egyéb célokra kényszerítették még a foglyokat! A többnyire rovott múltú új urak szinte mindnyájan annyira becsvágyóak voltak, hogy felmenőik hosszú sora után vágyakoztak, a címerpajzsról nem is beszélve. Ezért egész „őskutató” kommandókat hoztak létre. Buchenwaldban ez főleg egykori cseh hivatalnokokból állt, akiket azzal a feladattal bíztak meg, hogy az SS-anyakönyvi hivatalokkal együttműködve családfákat, nemzetség-táblákat, származási igazolványokat és családi krónikát fabrikáljanak. A Himmler-gárda címerét foglyok tervezték, és a berlini családhivatal felvette a hivatalos címerek sorába. Az 1940-ben második táborvezetőként beiktatott Max Schobert SS-Sturmbannführer ember nagyságú családfát festetett magának, melyet szülővárosának adományozott, ahol a helytörténeti múzeumban állították ki. Az őskutató kommandó gyakran szinte megoldhatatlan feladatokkal szembesült, mert a germán elit őseinek nyomai a számos házasságon kívüli előd miatt gyakran az

alsóbbrendűnek kikiáltott keleti szláv népek tág mezőibe veszték.

Az SS táplálkozását szolgálták a mezőgazdasági üzemek. Voltak itt sertés-, ló- és birkaistállók, baromfiudvarok, saját angóryanúl-telepek, kertészetek és tágas szántóföldek a táborok közvetlen közelében. Az angóryanúltelep és a baromfiudvar az SS-vezetőség állandó jó ellátási és bevételi forrása volt, különösen a háború alatt. Hogy milyen mértékben, azt jól mutatja az alábbi példa: egyszer Koch parancsnok 200 befőttes üvegének fedele (kacsákat konzervált) felpattant. Mivel attól félt, hogy a hús megromlik, a kacsát - tartalékainak töredékét - adagonként 2 márkáért eladta a foglyoknak.

Az SS-kertészetek a kőfejtők mellett a legrettegettebb kommandók voltak. Buchenwaldban a kertészet a salzburgi Dumböck SS-Obersturmführer vezetése alatt állt, aki legalább 40 politikai foglyot ölt meg saját kezűleg, különösen osztrák földijeit üldözte szívósan a táborban. A kertészet dísznövényei között sokan a növények póznájára akasztották fel magukat. Egyik reggel, amikor a gyülekezésre vonulás előtt lakóblokkom mögött még egy percig elgondolkodva a kertészet kerítése mellett elsétáltam, egy cigányt láttam lógni a magasra nőtt virágok között. Éjszaka ily módon vetett véget életének. A távoli földről származó sötét bőrű embernek kialudt cigaretta lógott a szája sarkában. A vérrel és izzadsággal borított talaj felséges virágai között végre hazatért.

A táborok általános üzemeinek és munkaterületeinek egész részeit - különösen a karácsonyt és a kivételes SS-ünnepeket megelőző hetekben - az SS-vezetők személyes célokra vették igénybe. A műhelyekben - melyek között akadtak tisztán hadigazdasági üzemek is, mint a „Deutsche Ausrüstungswerke” (DAW) - dolgozó foglyok munkaidejének felét az ún. „fusizás” tette ki, vagyis illegális tevékenység személyes célokra. SS-vezetők magáncélú szükségletére nagy mennyiségben irányítottak át ide nemes fát, rezet és bronzot, aranyat, ezüstöt és mindenfajta kovácsvasat, illetve a hadiipar számára elsőrendű fontosságú nyersanyagot.

A foglyokban jó partnerekre leltek, mert a nyersanyag eltulajdonítása ugyan kényszer alatt zajlott, de nemcsak tovább korrumpálta az SS-t, hanem indirekt módon szabotálta is a hadiipart.

A sokféle luxuscikk, melyek egy része igen nagy művészi értékkel bírt, egész

szobaberendezések, intarziás bútorok, fémveretes tárgyak, mellszobrok és plasztikák, melyekért a szállítónak semmit sem fizettek, hacsak nem egy-két cigarettát, nemcsak az állomáshelyre kerültek, hanem barátokhoz és ismerősökhöz az egész országba, sőt, még külföldre is. A nagyobb művészi tehetséggel megáldott foglyokat időnként hetekre Berlin vagy más helyek és táborok „kikölcsönözték”, hogy az SS luxusigényét kielégítsék. 1939 „júliusi ünnepén” Heinrich Himmler írókészletet (tintatartó, irattároló, papírvágó kés stb.) kapott zöld márványból, melyet a buchenwaldi fogoly szobrászat készített, kb. 150 000-200 000 márka értékben. A kisebb urak ezen a téren sem akartak a nagyok mögött lemaradni: a buchenwaldi fogolyszabóságban Henschel SS-Oberscharführer utasítására a lakatosok, a konyha és a kertészet kommandóvezetői részére éveken keresztül a legjobb szabású öltönyöket és egyenruhát varrtak lopott anyagból. Egyiküktől Henschel a munkáért nagy mennyiségű zöltséget kapott; egyik nyáron azokhoz a foglyokhoz osztottak be, akiknek cukorborsót kellett fejteniük, és a befőzésre szánt zöld babot felaprítaniuk. Így én, aki a szabázmesterséghez semmit nem értettem, inkább hívhattam magam zöldebaprítónak; egy másiktól fehér bádog dobozokat kapott az eltevésre, a harmadik gondoskodott a befőzésről. A népgazdaságig égetően szükséges SS-cél érdekében kifejtett tevékenységem alatt a szabóságon e fickó részére 1000 befőttes üveget dolgoztak fel. Nem kívánatos SS-vezetők - vagyis akik nem voltak „a parti tagjai” - meglepetésszerű látogatása ellen Henschel őrszemeket állított fel rabokból, és ha felhangzott a figyelmeztetés, akkor egész oszlopok vándoroltak az öltönyökkel és bálákkal a ravaszul megépített pincehelyiségbe, ahol a kommandóvezető az I. építőkommandóbeli és ácsműhelyi cimboráival privát nyúltelepet létesített, és itt rejtette el a „dugárut” - Ali Baba rablóbarlangja rabszolga-gazdasággal.

Az SS-vezetők és -alvezérek az általuk „vezetett” műhelyeket vagy raktárakat általában egyfajta illegális magántulajdonnak tekintették. Ha a tartalékok és az SS saját üzemei mégsem bizonyultak elegendőnek, akkor a pótszükségletet civil vállalkozásokon és üzleteken keresztül fedezték. Ritkán merte egy cég valamely magasabb SS-vezető kívánságait elutasítani. Az urak legszívesebben Göring példáját követték volna, aki fizetés nélkül „vásárolt” bundákat, ékszereket, és ami éppen megtetszett neki. A háború okozta gazdasági romlás miatt egy idő után a csereberében már nem a pénz állt az

első helyen, ekkor már csak az számított, hogy az ember egyáltalán hozzájusson az áruhoz. Waldeck-Pyrmont herceg, SS-Obergruppenführer és Waffen-SS tábornok, a Fulda-Werra-i felső körzet legfelsőbb SS- és rendőrségi vezetője, akinek székhelye Kasselben volt, külön foglyot tartott a bevásárlásra. A - „zöld”, de kifogástalan jellemű - fogoly, nagyon rátermett kereskedő, csíkos ruhájában járta a boltokat, jól tudott bánni az emberekkel, és sokkal többet ért el, mint bármely SS-tiszt. Ha bizonyos árut sehogyan sem lehetett beszerezni, akkor a herceg más módszerekhez folyamodott: amikor 1944-ben szerelési anyagra volt szüksége, a buchenwaldi tábor kasseli külső kommandója fogolyoszlopait SS-tisztek vezetésével kibombázott polgárok házaiba rendelte, gyorsan kibontatta a szükséges vezetékeket, csöveket és más speciális tárgyakat, majd saját céljaira fordította. Az ismer német „Linde’s Eismaschinen” (Linde-fagylaltgépek) gyár a Waffen-SS Higiéniai Intézetének Flekktífusz- és Víruskutató osztályán (buchenwaldi 50-es blokk) keresztül a legmagasabb hadi sürgősségi fokozattal megbízást kapott hűtőberendezés készítésére, hogy az SS-és rendőrségi vezető a vadászat során elejtett őzbakokat tárolni tudja. Indoklás: oltóanyagok előállításra a harcoló csapatoknak!

Az SS naplopó és here életmódjának eklatáns példája a buchenwaldi solymászat (ajándék Hermann Göring részére!), valamint a Koch táborparancsnok felesége számára megépült lovarda.

A solymászat, vagy sokkal inkább sólyomtenyésztő telep építését 1938-ban kezdték el és 1940-ben fejezték be. Pusztán az anyagi költségek 135 000 márkára rúgtak. Területén a következő épületek álltak: a tényleges, ó-germán stílusú sólyomház művészi faragású tömör tölgyfából, a vadászcsarnok kézzel faragott tölgyfa bútorokkal, nagy kandallóval és a vadász- trófeákkal, egy kör alakú filagória és a solymászaház (melyben később, amikor a sólyomvadászatok megrendezése már nem jöhetett szóba, időnként Léon Blum francia miniszterelnököt és más prominens személyeket őriztek.) Saját nemesvad-karámot és vadmacskaketreceket csatoltak hozzá. Itt dámszarvasokat, őzeket és vaddisznókat, egy muflont, rókákat, fécánokat, pávákat és egyéb állatokat tartottak. A solymászaton kívül, az ún. állatkertben öt majmot és négy medvét tartottak a ketrecekben. Az első időkben még egy orrszarvú is volt. Ha valamelyik állat elpusztult, a zsidóknak „önkéntes pénzadományból” kellett a pótlásról gondoskodniuk. Egy farkas ára közel

4000 birodalmi márkára rúgott, egy mókus - érdekes módon - ugyanannyi! A foglyokat a medveketrecbe dobni és széttépetni: Koch parancsnok uralma alatt néző SS-szórakozás volt. A ragadozó állatok „étlapja” egyébként elsőrangú volt. 1944-ben, amikor a táborban nagy élelmiszerhiány uralkodott, a medvék, majmok és ragadozók naponta kaptak húst, melyet a fogolykonyhától vontak el. A medvének ezenkívül jutott még méz és lekvár, a majmoknak tejes krumplicipő, zabpehely, kétszersült és fehér kenyér. Az egész létesítményt kertészekkel rendezték be és gondozták. Az állandó „solymász kommandó” 6-10 emberből állt. A birodalmi vadászmeister soha be sem tette a lábát, még csak nem is látta a neki ajándékozott állatkertet. Az SS viszont Weimarban és környékén sikeres hírverést folytatott és fejenként egy márka belépőt szedett a látogatóktól.

Ilse Koch parancsnokné lovardája 40x100 m alapterületű és 20 m magas volt. Belül porondot alakítottak ki, a falak tükörborítást kaptak. Az építkezést annyira meggyorsították, hogy a munkások során kb. 30 fogoly vesztette életét. Az építkezési költségek kerek negyedmillió márkát tettek ki. Az átadás után Koch asszony hetente néhány alkalommal negyed- és félórát lovagolt itt, miközben az SS zenekarának kísérőzenét kellett játszania. Miután Koch asszonyt a per során, melyet férje ellen Waldeck herceg személyes ellenségeskedésből indított, 1943-ban a weimari rendőrségi fogdába vitték, a lovardát lomtárnak és raktárnak használták.

Az Ettersberg klíma szempontjából enyhébb déli oldalán a tábori foglyoknak aszfalt utat kellett építeniük, mely az Eicke-Strasse nevet kapta. Az út két oldalán építették fel az ún. vezetői házakat (Führerhauser). Tíz összkomfortos luxusvilla emelkedett itt. A stílusos faépületek masszív alagsorukkal, saját garázsokkal és tágas teraszaikkal nagyszerű kilátást kínáltak a thüringiai tájra. A rabok végeláthatatlan sorokban cipelték fel a kőfejtőből a foglalatnak használt nagy kockaköveket. A vezetői házakban a táborparancsnok, a táborvezetők, a csapatparancsnokok és egyéb SS-vezetők laktak családjukkal és személyzetükkel. Ezenkívül még minden házhoz osztottak be egy-egy házmesterfoglyot, főleg férfi és nő bibliakutatókat. A villákba beszerelt központi fűtés- és melegvíz-szolgáltató berendezéseket is foglyok üzemeltették.

Ezekben a „meghitt otthonokban” zajlott az SS-vezetők Himmler által

szigorúan megkövetelt családi élete. Szinte mindannyian nők voltak és családapák, de nem vetették meg a promiszkuitást sem. A foglyoknak, akiknek sorsuk az érintett urak kedvétől függött, nem volt mindig egyszerű számon tartaniuk, hogy kinek kivel van viszonya, és éppen ezért ki kivel van haragban. Kurt Titz házmester nem ritkán került emiatt igen nehéz helyzetbe. Amikor ugyanis a Koch-házban az elrendelt időpontra a gyerekeket felkeltette, kivezette WC-re, megmosdatta és felöltöztette, a kutyát megetette és kivitte, a kávé megfőzte és a „nagyságos asszonynak” ágyba vitte, melyben kitakarva szokott feküdni, máris beállított - ha a parancsnok épp távol volt - Dr. Hoven tábori orvos, akit csak a „szép Waldemarnak” hívtak. És ha Titz nem figyelt oda, észre sem vette, hogy éjszakára Florstedt táborvezető saját feleségétől a parancsnoknéhoz menekült. A táborvezető említése a tábori orvos előtt gyorsan kegyvesztette tette volna a foglyot, még az életébe is kerülhetett volna. (Titz valóban „le is bukott”, de túlélte a bunkert és a flossenbürgi koncentrációs tábor is.)

A vezetői házakba a korrupt vircsaftból évről évre nehezen leírható mennyiségű bevétel folyt be. Az SS ellátása eredetileg három részre oszlott: legénységi, parancsnoksági és vezetői koszt. A felsőbb vezetők mindig igényt tartottak rá, hogy magánúton is ellássák őket. A buchenwaldi parancsnoki ház pincéjében végzett javítás végzői például 30 egész sonkáról, több, mint 50 füstölt kolbászról, több száz üveg gyümölcskonzervről és kb. 600 üveg francia különleges borról számoltak be. Hitler és Himmler elhatározták, hogy a háborút a derék néptársak utolsó élelmiszerartalékáig folytassák. Ez a népközösség vezetőire természetesen úgy vonatkozott, hogy például Sauckel Gauleiter Weimarban 50 000 üveg Henessy konyakot tett félre Hermann Göring részére (az amerikai csapatok bevonulása előtt tíz nappal katonautókkal hordták el). Az SS-vezetők beszerzési forrásként nem vetették meg a fogolyraktárokat sem. Jan Robertnek, akinek nem csupán az urakat kellett masszírozni, ha erejük fogytán volt, hanem még Hans Schmidt SS-Hauptscharführer segédtisztet is el kellett látnia naponta a foglyok diétás konyhájáról tojással, vajjal és tejjel Dr. Hoven tábori orvos megbízásából, aki Schmidt jó barátja volt. A segédtiszt szappant, ékszereket is kívánt magának, valamint ennivalót a vöröskeresztes csomagokból. Robert gyakran csak fáradsággal és nagy ravaszsággal tudta magát az ilyen követelések alól kihúzni.

A hivatalos SS-ellátás különböző fajtái között jelentős mértékű mennyiségi és minőségi eltérés mutatkozott. A Führerheimben például, amely egy nagy étterem volt, az aktív SS-vezetőknek naponta bőséges étel, szárnyasok, nagy szeletek, babkávé, jó borok és a legjobb minőségű külföldi márkás likőrök álltak rendelkezésre, míg közvetlenül mellettük a tartalékosoknak, hacsak nem rendelkeztek különösen jó kapcsolatokkal, a hivatalos egytálételt kellett bekanalazniuk. A bőséges, háború előtti időket idéző étkezéseket 60-75 pfennigért az SS-vezetők családtagjainak küldönccel házhoz szállították, így egy sor SS-feleségnek még csak lábosra sem volt szüksége. A szükséges hús- és zsiradék mennyiségét a vezetőotthon feketén szerezte be vásárlással vagy disznóvágással, a buchenwaldi koncentrációs tábor disznóól-kommandója e célból mindig 300-500 ún. „parancsnoki disznót” és legalább félezer libát, kacsát és tyúkot tartott illegálisan. Az állatokat a koncentrációs táborok hulladékából etették.

Amikor 1941-ben Barnewald SS-Sturmabführer leváltotta Weichseldorfer SS-Hauptsturmführert, Buchenwald korábbi gazdasági vezetőjét, az ellátásbeli különbségek lassacskán megszűntek. Az SS-vezetőség azonos mértékben nyúlt a zsíros bödönbe. 1944 végén például ezüstlakodalmára maga Barnewald is a nagy mennyiségű finom teasütemény mellé nem kevesebb, mint 18 tortát kapott, melynek hozzávalóit Paak SS-Hauptscharführer, a raktár felügyelője a fogolykonyha készleteiből csente el.

A korrupció melegágya minden kétséget kizárólag a Hans Schmidt SS-Hauptscharführer vezette SS-kantinigazgatás volt. Többéves csalással és sikkasztással teli múltra tekinthetett vissza. Eicke SS-Gruppenführer saját maga alapította a koncentrációs táborok és az SS-Totenkopfverbände kantin közösségét, amely gondoskodott a központi bevásárlásról és eladásról. Belőle nőtte ki magát a buchenwaldi SS-kantinigazgatás, melyet hosszú időn keresztül Meiners, Koch SS-Standartenführer bizalmi embere vezetett, egy lopás és csalás bűntette miatt 18 rendbélileg visszaeső BV-s. Ő a kantint bűnöző barátai magánvállalkozásává építette ki. Meiners havi 120 000 márka fogolypénzből vásárolt be vidéken, és bár ő maga is koncentrációs tábori fogoly volt, ún. kivételezett fogolyként szabadon utazott, civil ruhát hordott, és nem kellett haját rövidre vágnia. A hazugságban, csalásban és sikkasztásban, legyen az korona vagy márka, hozzá méltó volt Hans Schmidt Hauptscharführer. Erre az emberre szinte már csak patológiai esetként lehet

tekinteni, például előszeretettel végezte kis dolgát pezsgőspohárba. Ez az alak, akinek „kapcsolatai” egész Németországot behálózták, és minden SS-igazgatási szervhez elértek, elsikkasztotta a csapatoknak szánt kantinárut. Míg például a rendes legénység számára szigorúan limitált dohány- és boradagokat mértek ki - hat ember kapott egy üveggel az SS-vezetőségnek tengernyi pezsgő jutott. Koch asszony, aki korábban gépíró volt egy cigarettagyárban, időnként fürdőkádnyi madeirában fürdött. Amikor a parancsnok egyszer több citrommal megrakodott teherautót sajátított ki, melyet az SS-hozzá tartozóknak szántak, és csak néhány magasabb SS-vezetőnek adott egy-két gyümölcsöt, az SS-legénység soraiban lábra kapott a híresztelés, hogy Koch asszony a rabfodrásszal, akinek naponta kellett őt „kezelnie”, citrommal keneti be bőrét. Ez a valóságnak ugyan nem felelt meg, de jól mutatja, hogy az SS-vezetők milyen széthúzást keltettek még a saját soraikban is a korrupcióval. Az igazgatási vezetők százezrével bocsátották rendelkezésükre a cigarettát. Csillapíthatatlan mohóságuk nem riadt vissza attól sem, hogy horvát, magyar és erdélyi német származású (Volksdeutsche) őrcsapatokat zsaroljanak meg, akik szalonna, zsír és kolbász fejében, melyet otthonukból küldtek nekik, külön szabadságot és szolgálati könnyítést kaptak. A buchenwaldi 2. századhoz tartozó román Ortner SS-tag két éven keresztül nem teljesített katonai szolgálatot, mert előjáróinak az említett módon tett szolgálatokat.

Külön fejezetet érdemelnének az SS bajtársi estjei is, melyek Buchenwaldban 1938-tól pompás szabadtéri ünnepléssel vették kezdetüket, és havonta egyszer rendezték meg őket a parancsnoki kar részére. Bőséges lakomák és tivornyák voltak ezek, melyek szinte mindig vad orgiával végződtek. Minden terítéknél 6-8 borospohár állt. A szükséges alkoholt a háború alatt rendszeresen Franciaországból és Hollandiából hozta a szállító szolgálat főnöke, Rieger SS-Hauptscharführer. Az „ügyintéző” a már többször említett Michael SS-Hauptscharführer volt. Ha Waldeck-Pyrmont herceg vagy más magas SS-vezető érkezett látogatóba, napközben akár hat „reggelit” is rendeztek. A lakomák üzleti haszonélvezői Weimarban ültek.

Az SS-vircsaft anyagi támogatása a legkülönbözőbb módon történt. A legjövedelmezőbb forrás a fogolykantin árdrágítása - például volt „vikingsaláta” 2,60 márkáért, mely körülbelül a valódi előállítási költség tízszerese illetve a foglyok élelemmegvonása volt. Az első módszer az idők

során a buchenwaldi koncentrációs táborban valószínűleg közel két millió márkát hozott, és számos ajándékkal lepte meg az SS-vezetőséget. Koch táborparancsnok e célból külön „fekete kasszát” tartott fenn, melybe Meiners az egyetlen fennmaradt pénztárkönyv szerint 52 000 márkát szállított, az ilyen jellegű nem könyvelt összegek pedig saját kijelentése szerint ennek többszörösét tették ki. Koch asszonyt egyszer egy 8000 márká értékű briliáns gyűrűvel lepte meg. Meiners Hackmann segédtsztnak új autót vásárolt a fogolykonyha „nyereségéből”, a pénzt ezenkívül egy villa építésébe fektette a Bad Wildungen melletti Eder-tónál, melynek felépítése viszont Waldeck-Pyrmont herceg tiltakozása miatt megghiúsult. A Meinerstől kapott pénzből Koch többek között egy motorcsónakot vásárolt magának az említett tapon. Az áremelések, melyek ritkán voltak 100-300% alatt, arra is szolgáltak, hogy az SS-Führerheim deficites gazdaságát fedezzék. Az immár áttekinthetetlen pénzügyi zűrzavarból csupán Schmidt SS-Oberscharführer személyesen kb. 65 000 márkát szélhámoskodott össze.

A pénzteremtés másik módszere, a foglyok élelemmegvonása, amit szabályos időközönként hajtottak végre, minden egyes alkalommal 6000-10 000 márkát jövedelmezett.

Emellett volt még egy sor csalási manőver, rablóhadjárat, zsarolás, „büntetés”, „önkéntes gyűjtés”, „adományok és alapítványok”, és ezek újratöltötték a mindig gyorsan kiürülő kasszákat. Az újabb pénzszerzések ürügye gyakran nagyon silány volt. Azt állították, hogy „az éneklő lovak” (*a kocsihúzó foglyokat nevezték így. A lektor*) eltörtek egy kocsirudat, vagy az egyik vezető háza előtt a frissen betonozott fedőlapba egy fogoly lábnyoma nyomódott, vagy virágot loptak a kertészetből - költségtétel: 200-400 márká, fél órán belül előteremtendő! 1939 márciusában Rödl megállapította, hogy a zsidók törülközőket téptek szét és talakat törtek össze, így mind a nyolc zsidóblokknak rögtön 500 márkát kellett előteremtenie.

Hackmann táborvezetőnek egy nap saját autója javításáért 186 márkát kellett fizetnie. Hívatta Wolfot, a zsidó blokkrangidőt, és követelte, hogy a pénzüsszeget egy órán belül teremtsse elő, különben fegyelemsértő magatartásért feljelenti. Az akkori SS-Obersturmführer természetesen magkapta a pénzt. 1939 telén a buchenwaldi koncentrációs tábor 42-es blokkjának kályhája kiégett. Rödl az akkori közel 40 lakóblokknak kiadta a

parancsot, hogy a kályha javításáért 50 márkát fizessenek, ugyanekkor közölte az I. táborrangidőssel, hogy annak a blokknak, amely csak 50 birodalmi márkát fizet, következő vasárnap büntető gyakorlatozást kell végeznie. Erre a legtöbb barakkból 100 márka érkezett. 1938-ban a Rath-akció idején, a fogoly szerszámraktár kommandóvezetője, Bayer SS-Hauptscharführer csajkát, ivópoharat, kanalat árult a zsidóknak darabonként 5-10 birodalmi márkáért. A pénzt személyesen tette zsebre. Azzal az ürüggyel, hogy nem tud visszaadni, gyakran 20 és 50 márkásokat tett el, mindenestre elég okos volt, és egy részt a parancsnoknak adott, akinek mohósága odáig terjedt, miszerint árammérő óráját kiiktatta, hogy az államtól folyamatosan elektromos energiát lopjon. Bayer a zsidóktól egyszer 750 márkát kasszírozott az „értékmegőrző lépcsőházának kifestésére” a parancsnoknak viszont csak 600 birodalmi márka bevételt jelentett, amelyen testvériesen megosztottak. Egy zsidó blokk fertőtlenítéséért 500 márkát követeltek, a kivitelezést Bayer utasítására (a foglyoknak ezalatt az ágyban kellett maradniuk) akkora mennyiségű Super-Tox-szal végezték, hogy azt nem lehet másnak nevezni, mint emberkínzásnak. Szappant az egész háború alatt óriási mennyiségben sikkasztottak, a könyvelést ezen a téren folyamatosan hamisították. Legalább háromszor kellett az egész bevételi és kiadási könyvet újraírni, a kommandóvezető minden alkalommal nagyobb mennyiségű vényt semmisített meg, és személyesen tette el a pénzt. Ha nem így lett volna, nem maradt volna 1945 áprilisában Buchenwaldban még mindig körülbelül 3000 kg szappan használatlanul és könyveletlenül.

Az SS here életmódjának finanszírozására további jó bevételi forrásul szolgáltak a hadi üzemek. A foglyokért beszedett pénz üzlete 1944-ben csak a buchenwaldi SS-igazgatóságra havonta 1,5-2 millió birodalmi márkát hozott, és ezenkívül sok SS-vezető töltött be igazgatói állást a hadi üzemekben, melyek a Fegyverkezési Hivaltól tömegesen kapták a megrendeléseket, és nagy nyereségük volt. Pister SS-Oberführer - hogy csak egyetlen példát említsek - nem csak Buchenwald parancsnoka, hanem egyidejűleg a „Deutsche Ausrüstungs-Werke (DAW)” igazgatója, fizetéssel és jutalékkal, valamint a „Deutsche Erd- und Steinwerke”, illetve a Gustloff Művek igazgatója volt.

Az SS-vircsaft ellenőrizetlensége az idők során notórius rablási mániához

vezetett. 1942-ben a Waffen-SS Higiéniai Intézetének három SS-vezetője Dr. Ding-Schuler SS-Sturmabführer vezetésével Párizsba utazott, hogy műszereket vásároljon a berlini „Egészségtechnikai Hivatal” (Amt für Gesundheitstechnik) részére. 30 000 márkát utaltak nekik francia frankban. Párizsban megrendeltek egy sor speciális készüléket, melyek sokkal többbe kerültek, de amilyen karakánok voltak, a pénzt éjjeli klubokban verték el. A műszereket Németországba szállították, de az árukat a francia gyáraknak nem fizették meg. Az egyik üzem két éven keresztül próbált az SS-szervezet kusza dzsungelén át Párizsból Berlinig hatolni, hogy 225 000 frankját megkapja. Minden elutasítás és nehézség ellenére sem hagyta magát, még az RSHA-t is fellármázta. A hosszan tartó levélváltás folyamán, mely az én kezemen ment keresztül, Dr. Ding-Schuler nyíltan utalt arra, hogy a Párizsban eltöltött három hét alatt a kiküldetési költségek a fekete piaci árak következtében túlságosan magasak voltak, semhogy a készülékek vásárlására valami még maradt volna. Ezzel egyidőben Dr. Günther Fritze főtörzsorvossal, aki Ober SS-Obergruppenführer rendőrtábornokhoz volt beosztva és Dr. Ding-Schuler párizsi barátja volt, közölte, hogy a francia cégtulajdonost koncentrációs táborba viteti, ha még egyszer elő merészel állni követelésével! Innentől kezdve nyugalom volt, úgy tűnt, a cég a „pour le roi de Prusse” *(a porosz király számlájára - francia szólás arra, ami elveszett. A lektor)* írta az összeget.

Mivel ismét SS-orvosokról van szó, nem akarom elmulasztani, hogy az SS élőködő életmódjának egy olyan oldalára is rámutassak, amelynek kivételes módon semmi köze nem volt a pénzhez: ez a foglyok kihasználása volt minden lehetséges magáncélra oly módon, ami görög tudósok alkalmazására emlékeztet az antik római parvenük részéről. Dr. Hoven doktori disszertációját a tüdőtuberkulózis szénporral történő gyógyításáról Wegerer és Sitte foglyok írták meg, tartalmát három nappal a vizsga előtt emlékezetébe vészték, és így doktori vizsgáját a Freiburg im Breisgau-i egyetemen kitüntetéssel tette le.

Az utolsó két évben az 50-es blokkban Dr. Ciepielowski dolgoztam együtt, mint orvosírnok. A nemzetiszocialista tudomány számára vagy fél tucat szakorvosi cikket írtunk a flekktyfuszról, melyeket Dr. Ding-Schuler a „Fertőző Betegségek Folyóíratá”-ban, az „Egészségügyi Folyóírat”-ban és egyéb tudományos fórumokon saját neve alatt jelentetett meg. Dr. Ding-

Schuler egyedi teljesítménye abban állt, hogy a cikkekhez statisztikai adatokat csatolt, de ez gyakran elejétől végéig csalás volt. Így egyszer „Cseppfertőzés flekktífusz esetén?” c. cikkében azt állította, hogy 10 000 kenet preparátumot vizsgált meg anélkül, hogy rickettsia prowazekit (tífuszbaktérium) felfedezett volna. Persze, hogy nem: nem készített egyetlen preparátumot sem, nemhogy vizsgálta volna őket! Csak úgy mellékesen megemlítem, hogy a Sturmbannführer úr magánlevelezésének nagy részét is nekem kellett intéznem, beleértve a szerelmes- és részvétnyilvánító leveleket is. A válaszokat sokszor el sem olvasta, csak odadobta nekem a felbontatlan leveleket, és annyit mondott: „Intézzé el, Kogon, úgyis tudja, mit kell írni! Már megint valami özvegyet kell vigasztalni.” Ding-Schuler megbízásából hónapokon keresztül írogattam Schuler aláírásával Dr. Hoven feleségének, gyerekeinek és anyjának az emberséges hangú és bátorító leveleket, amikor az orvos börtönben ült. Az asszonyok, amennyire tudtam, nem osztották a férfi politikai nézetét, de istenként tekintettek rá, és nem akarták elhinni, hogy akár a légynek is ártani tudna. Néha nem tudtam, mi az aggasztóbb: a nők illúziói a férj, apa és orvos Hovenről, Schuler érzéketlensége, vagy pedig „szellem-levelezésem”, melybe próbáltam annyi emberséget belevinni, amennyi csak tőlem tellett. Dr. Hoven egyébként, amikor még Buchenwald tábori orvosi posztját töltötte be, időnként autóval vidékre utazott egy fogollyal, hogy élelmiszerért küldje a parasztokhoz, mondván, a „nemzetiszocializmus áldozatának” inkább adnak, mint neki, az SS-vezetőnek. A fogoly azért valamennyit megtarthatott a zsákmányból. Fontosabb volt viszont a befolyás, melyet ilyen alkalmakkor az illető rab a tábori orvosra gyakorolt, hogy kedvező intézkedéseket kunyeráljon ki az egész tábor vagy egyes veszélyben forgó rabok részére.

Nem csoda, hogy a rendszer állandó haszonélvezőinek semmi kedvük sem volt a dőzsöléssel, tivornyázással, tobzódással és kurválkodással töltött életmódjukat feladniuk, hogy a frontra menjenek, és a dicső német szülőföldért harcoljanak. A koncentrációs táborok a Totenkopf-elit lógós bázisai lettek. Mi mindent ki nem találtak ezek a hősök, nehogy a a lövészárkokba kelljen menniük! Egyik szolgálati helyet létesítették a másik után, melyek minden lehetséges kifogással az urak teljes nélkülözhetetlenségét hirdették a világnak. Oroszországra szolgálati helyek komplett kiépítési tervét készítették el, mely a következő címet viselte: „A Waffen-SS és a Rendőrség Oroszországi SS-Építési Felügyelete” (SS-

Bauinspektion Russland der Waffen-SS und Polizei). A következő hivatalokat létesítették: Bauinspektion Moszkva minszki székhellyel, Leningrád rigai székhellyel, Tbiliszi kijevi székhellyel, Kijev maga, Riga, Pleskau, Asztrahány, Baku, Vorosilovgrád, Rosztov, Voronyezs és így tovább. A moszkvai felügyeletre Drosch SS-Hauptsturmführert, az asztrahányi felügyeletre Schlachter SS-Obersturmführert nevezték ki. A tervet már 1941-ben ismertették, olyan időkben, amikor az említett városok legnagyobb része nem is állt német megszállás alatt. A sztálingrádi csata után megváltoztatták az építési felügyeletek nevét, innentől kezdve így hívták őket: „Észak-Oroszország Rigában”, „Dél-Oroszország Kijevben”, „Közép-Oroszország Mogiljevben”, „Kaukázus Vorosilovgrádban”. Az SS-hadtáp még akkor sem akarta tervét feladni, amikor a német csapatokat már jóval a Dnyeperen túlra szorították, hivatalait továbbra is megtartotta Németországhoz közelebb fekvő városokban. Waldeck herceg és SS-Obergruppenführer saját hivatalt hozott létre „A keleti népek elnémetesítési irodája” elnevezéssel - Kasselben!, hogy itt szállásolja el az SS-lógósokat és háremhölgyeiket.

Aki más koncentrációs táborból érkezett Buchenwaldba, az SS-vezetés hasonló praktikáiról számolhatott be. Szívós harc volt, melyet a nemzetiszocialista hősök azért folytattak, hogy megmeneküljenek attól a sorstól, melyet nemzetüknek szántak. Az SS-korrupció mocsarában a rezsim általános összeomlása előtt nagyon ritkán bukott le valaki. A legjellegzetesebb eset a buchenwaldi Koch parancsnok pere volt. Az affér okozati kuszasága és feltűnősége miatt oly jellemző volt, hogy érdemes a fejezet zárásaként külön foglalkozni vele.

Waldeck és Koch személyes ellentétek miatt nem voltak jóban. Amíg Eicke, aki - éppúgy, mint az SS-WVHA „megvesztegethetetlen” Pohl SS-Obergruppenführere - Kochtól 10 000 márka juttatást kapott, és a koncentrációs táborok felügyelője volt, nem adott Waldecknek lehetőséget arra, hogy ellenfelét leterítse. 1941 -ben Eicke a Waffen-SS tábornokaként a frontra került. Még ugyanez év őszén a thüringiai pénzügyi hatóságok érdeklődni kezdtek a buchenwaldi kantinigazgatás pénzkezelése iránt azzal az indokkal, hogy a milliós értékrendű forgalom után nem fizettek adót, ami természetesen igaz volt. Kivizsgálás fenyegetett, mely során az SS korrupciós vircsaftjának egy részét, élén a parancsnokkal, felfedezhették volna.

A táborban ezért minden bizonyítékot elégettek, és szívós harc vette kezdetét annak jogosságáról, hogy melyik hatóság tekintsen be a koncentrációs táborokban folyó üzemekbe. Waldeck - valószínűleg ő adta meg a kezdő lökést a pénzügyi hatóságok hirtelen érdeklődéséhez - mint felső SS- és rendőrségi vezető és mint a terület legfőbb törvényességi őre (Oberster Gerichtsherr des Gebietsabschnittes) illetékességébe tartozott, hogy beavatkozzon. Lendített egyet a dolgon, de gyorsan az SS-WVHA és a berlini SS-FHA ellenkezésébe ütközött, míg Himmler (akkor még úgy tűnt!) végleg el nem utasította azzal, hogy nem kíván több eljárást a tárgyban, a Koch elleni vádak jogtalanok. 1942 februárjában mindenesetre parancsnokként Buchenwaldból Lublinba helyezték Kochot, és segédtisztje, Hackmann követte őt. Amikor a két tömeggyilkos elindult a teherautókon - keleten partizántámadástól tartottak, és ezért az autóra jobbról-balról automata gyorstüzelésű fegyvereket szereltettek - a tábori zenekarnak indulókat kellett játszania, a koncentrációs tábori katonáknak pedig díszsorfalat állni.

Waldeck a Koch-ügy ilyfajta elintézésével megszégyenülve érezte magát, be akarta bizonyítani Himmlernek, hogy a buchenwaldi parancsnok elleni állásfoglalás igenis jogos. Ezért nekifogott, hogy a különböző buchenwaldi dokumentumokat tanulmányozza. Átnézte többek között a tábor halálistáját. Szemébe ötlött Walter Krámer és Karl Peix neve - „szökés közben agyonlőve”. Krámer, a betegszoba kápója egyszer furunkulózissal kezelte a herceget annak teljes megelégedésére. Nem tartott sokáig, és megtudta, hogy Krámer, valamint helyettese a következő esetért fizetett az életével: Kochot, aki, mint oly sok más SS-vezető, az SS-orvosokkal szemben a foglyápolókat részesítette előnyben, Krámer szifilisszel kezelte. A betegszoba kápója ezenkívül tudott azoknak a gazdag zsidóknak Koch által elsikkasztott „alapítványairól”, akik a Rath-akció során 1938-ban sínylődtek Buchenwaldban. Mivel a parancsnok nem szeretne volna, hogy a két ügy napvilágra kerüljön más kivizsgálások alkalmával, melyeket az SS-bíróság folytatott, Planck SS-Scharführernek 1941 novemberében azt a megbízást adta, hogy a két kápót, akiket gyorsan letartóztattak és bunkerbe vetettek, a goslari külső kommandóban „szökés közben lője agyon”, ami rögtön meg is történt. Waldeck kapott az ügyön, de nem ért el sikert, mert a fenyegetettek elkezdtek a lehetséges tanúkat mind a foglyok, mind pedig az SS soraiból rendszeresen „eltenni láb alól”. A koncentrációs táborok, külső

kommandóik hálózatában leadták a drótot, hogy Lublin és Buchenwald között minden lehetséges helyen, ahol gyilkosságok, lopások, sikkasztások, orgiák és házasságtörések zajlottak, minden terhelő dokumentumot és tanút eltűntessenek - amennyire ez lehetséges! Csupán 1943-ban fajult a dolog odáig, hogy, hogy Himmler hivatalos kivizsgálást rendelt el. A Lublinban és Belgrádban elkövetett és nyilvánosságra jutott gáztettei miatt Koch időközben terhessé vált az SS számára. Eközben a bőséges korrupciós anyag, amit az irigy SS-beavatottak összehordtak, jelentősen felduzzadt. Végül, amikor az orosz hadifoglyok tömegesen kitörtek a lublini koncentrációs táborból, kiderült, hogy Koch a parancsnoki koncentrációs tábori szolgálatot teljesen elhanyagolta, hogy személyes bűneinek és személyes rablási vágyának gátlástalanul hódolhasson. Ha például a koncentrációs tábori állományban kevés volt a fogoly, akkor egyszerűen civileket tartóztatott le a környéken, akiket „fekete” fogolyállományként tartottak, amíg szükség volt rájuk. (Más keleti koncentrációs táborokban is hasonlóképpen jártak el.) Letartóztatták magát Kochot, feleségét, Ilsét, segéd tisztjét, Hackmannt, röviddel ezt követően Planckot, majd Sommert és Dr. Hovent is - a tábori orvost és a bunkerfelügyelőt Köhler SS-Oberscharführer meggyilkolásáért, amikor ő azzal fenyegetőzött, hogy terhelő vallomást tesz. Mindketten azt állították, hogy Köhler öngyilkosságot követett el. A boncolás viszont megállapította, hogy alkaloidákkal mérgezték meg. Mivel az alkalmazott specifikus szert nem lehetett kimutatni, Dr. Morgen SS-Sturmbannführer, a kivizsgálás vezetője és az SS-bíróság tagja a táborvezetők jelenlétében „egy kis kísérletet” hajtott végre a 46-os blokkban: az alkaloida-sorozat különböző szereit keverte négy mit sem sejtő orosz hadifogoly levesébe. Amikor a foglyok ebbe nem haltak bele, a krematóriumban végül megfojtották őket. Nem tudom, akad-e olyan tény, mely az SS-per jellegét jobban ábrázolná! A mintegy két éves kivizsgálás és pereskedés eredménye, melynek során az intrikák számai egészen Himmlerig nyúltak és kb. 10 000 oldal fő- és mellékakta, illetve melléklet keletkezett, a következő lett: Planck felakasztotta magát, Sommer az állítások szerint szintén, Kochot és Hackmannt kétszer ítélték halálra, mindkét esetben azzal a kilátással, hogy „fronton letöltendő próbaidőt” kapnak, mely lehetőséget Waldeck mint legfőbb területi „Gerichtsherr” (Bíráskodási joggal felruházott földesúr) gyorsan megelőzött azzal, hogy Kochot néhány nappal a buchenwaldi koncentrációs tábor felszabadulása előtt helyben agyonlövötte. Koch asszonyt

felmentették, Dr. Hoven pedig 1945. április 2-án hirtelen szabadon bocsátották, hogy a táborban a foglyok között a drámai utolsó héten kémkedjen. Ennek az események viharos lefolyása miatt nem volt semmilyen eredménye, mert Dr. Hoven túl okos volt, semhogy 20 havi fogság után, mely a győzteseknél jó színben tüntethette fel, a kedvező megítélését spiclikedéssel kockára tegye.

Sokáig törtük a fejünket, vajon milyen mozgató rugók vezérelték a legfelsőbb SS-vezetést, hogy a Koch-pert egyáltalán lefolytassák. Nézetem szerint semmiképp sem tudatosan vezetett akcióról volt szó bizonyos politikai célok megvalósítása érdekében, de nem is pusztán tisztogatásról. Az SS-vezetők személyes érdekszövevényének összefonódása és széthúzása egyszerűen szétszakadt egy bizonyos ponton - az egyre inkább ellustult test egyik kelevénye kifakadt. Bár Dr. Morgen, a becsvágyó vizsgálatvezető, aki pszichológiailag érdekes alak volt, a buchenwaldi, lublini, auschwitz-i és más táborokban szerzett tapasztalatai alapján a koncentrációs táborok rendszeréről és gyakorlatáról maga is megsemmisítő véleményt formált, ez az általános helyzeten semmit sem változtatott. Ha itt-ott a rendszer utolsó éveiben bizonyos javulás állt be, az nem a megállapított és a per során bemutatott események következményei voltak, hanem más, már ábrázolt összefüggésekből és az általános fejlődésből adódtak. A Koch-ügy kiváltó okát, lefolyását és jelentőségét tekintve nem volt más, mint az SS általános parazitaságának tükre - javulási tendencia és irányváltás nélkül.

ÁLLANDÓ FÖLDALATTI HARC AZ SS ÉS A TÁBOR ANTIFASISZTA ERŐI KÖZÖTT

A politikai foglyok minden koncentrációs táborban arra törekedtek, hogy az igazgatás szervezetét magukhoz ragadják és meg is tartsák, hogy az SS-szel szemben minden lehetséges eszközzel megállják helyüket, és ne csak a pusztán létért folytatott kemény harcot vívják meg, hanem ahol csak lehetséges, hozzájáruljanak a rendszer bomlasztásához és legyőzéséhez. A politikai vezető szerepet játszó foglyok nem egy táborban végeztek éveken keresztül ilyenfajta szívós, halálmegvető munkát.

A következetes, kérlelhetetlen harc alapelveinek számított, hogy az SS-szel szemben áthatolhatatlan falat építsenek fel, mely láthatatlan volt ugyan, de rögtön hatályba lépett, amint egy SS-es felbukkant. A táborvezetés sehol sem

volt képes másképp ellenőrizni a leigázottak tízezreit, mint pusztán kívülről és hirtelen beavatkozásokkal. Hogy valójában mi zajlott a szögesdrót mögött, rejtve maradt előttük. Sejtették, gyanították, és tartottak tőle az utolsó évek általános hanyatlásának sötét óráiban, de nem tudták megfogni, nem tudták a névtelent megragadni. Ezért beépített spiclik segítségével próbáltak meg tudomást szerezni a tábor belső történéseiről, főként az ellenzéki hangulatról és szervezkedésről. Időnként maguk az SS-vezetők is fogolyruhában járták a tábort - gyerekes kísérlet csupán, hogy valamiről tudomást szerezzenek, hiszen nem ismerték a fogolylét számos apróságát, ezért a rabok rögtön felismerték és figyelni kezdték őket. A következmény a foglyok még fokozottabb óvatossága és bizalmatlansága lett. A Gestapo és az SS a nemzetiszocialista spiclik alkalmazásával is kudarcot vallott. Amint az újonc belépett a tényleges táborba, vagyis a szögesdróton belüli területre, „körözőlevelét” - amennyiben nemzetiszocialista vagy hasonló körökhöz tartozott - rögtön eljuttatták a belső táborvezetéshez. Az „újoncokra” első pillanattól kezdve figyelő szemek tapadtak, és órákig, sőt napokig fürkésztek minden mozdulatukat. A táborban a nemzetiszocialistákat kirekesztették, ártalmatlanná tették őket. Sokan megváltoztak. Az SS csak magából a táborból származó spiclikkel ért el sikert - BV-sekkel, aszociálisokkal és politikaiakkal. Az SS-szel való összejátszás a „cinkelők” számára vagy magától adódott a betöltött pozícióikból kifolyólag, melyek lehetővé tették, hogy állandó kapcsolatban legyenek az SS-szel, vagy pedig személyes bosszúvágyból született, de nagy szerepet játszott a hatalmi és az érvényesülési vágy is. A Gestapo és az SS-táborvezetőség néhány foglyot zsarolással kényszerített kémiszolgálatra. Buchenwaldban 1941-ben került sor a leghírhedtebb önkéntes feljelentésekre, amikor egy fehérorosz emigráns Grigorij Kusnyir-Kusnyarev, állítólagos egykori tábormok, aki, miután a foglyok legkülönbözőbb köreinek bizalmába férkőzött, sok bajtársat, főleg orosz hadifoglyokat kezdett a náci kezére játszani. Ez a Gestapo-ügynök, aki több száz foglyot küldött halálba, attól sem riadt vissza, hogy valakit a legkisebb nézeteltérés miatt a legaljasabb módon eláruljon. Egyik fő feladata az volt - mint más összefüggésben már említettem -, hogy a táborba szállított orosz hadifoglyokat az RSHA titkos irányvonalai szerint kiválogassa. Sokáig nem lehetett egyedül találni és agyonütni, mert az SS különleges védelemben részesítette. Végül az SS az iroda vezetőjévé tette. Ekkor nemcsak minden ellenségével leszámolt a táborban, de nehezítette a foglyok önigazgatásának amúgy egészen jól működő szervezetét. 1942 első napjaiban betegnek érezte

magát, és volt olyan óvatlan, hogy felvetette magát a rabkórházba. Ezzel kiszolgáltatta magát ellenfeleinek. Dr. Hoven tábori orvos engedélyével - akit ez ügyben már régóta puhítottak, így a tábor vezető fogolyfunkcionáriusainak oldalán állt - Kusnyirt rögtön fertőző betegnek nyilvánították, elkülönítették, és röviddel ezután méreginjekcióval végzetek vele. Emlékszem, micsoda megkönnyebbülés futott végig a táboron, amikor villámgyorsan elterjedt a hír, hogy 17:10 órakor Kusnyir-Kusnyarev meghalt a kórházban.

Olyan nagy volt a veszély, miszerint a spiclik és besúgók munkája beláthatatlan következményekkel jár a foglyok összességét tekintve, hogy az árulásnak még a lehetőségét is igyekeztek megelőzni. Aki kapcsolatban állt az SS bizalmi embereivel - még ha az összefüggéseket nem is ismerte - rögvest életveszélybe került; olyan melléfogások fordultak elő, melyek önmagukban tekintve nem lennének megbocsáthatók, viszont az általános vészhelyzetben érthetőnek tűntek. A valóban ártatlant csak fáradtságos tárgyalások és megvesztegetések árán lehetett a halálos hálóból megmenteni. Néhányukat csak a jogtalan táborbeli üldözés tett „cinkelővé”, melyből kétségbeesésükben és tapasztalatlanságukban nem találtak más kiutat, mint egy SS vezetőt, aki egy bizonyos idő múltán, miután kihasználta az illetőt, maga buktatta meg.

Az SS-től elválasztó elasztikus falat csak akkor lehetett fenntartani, ha a foglyok a tábort szigorúan megszervezték és egységesen vezették. Ilyen esetben a szervezeten kívül álló elemek nem is tudtak róla, akik pedig fegyelmezetlenek voltak, azokat kordában lehetett vele tartani, ezenkívül pedig önvédelmi célokat is szolgált. A feladat teljesítésére a német kommunisták bizonyultak a legjobbnak. A liberális felfogásúakkal szemben már sokkal korábban feltétlen pártengedelmességhez szoktak, és szinte egyedül ők állhatták meg helyüket az ellenfél eszközeivel és módszereivel szemben. Továbbá ők rendelkeztek a legnagyobb tábori tapasztalattal. Hogy különösen az első időkben értékes, más irányultságú antifasiszta személyiségeket „kikapcsoltak”, sajnálatos volt, sőt a tábor egészét nézve a többiekre még hátrányos is, de gyakorlatilag nem lehetett rajta változtatni. A kommunista hatalmi kizárólagosság oka részben régi beidegződésekben rejlett, másrészt a különleges harc feltételeiben. A táborokban a legtöbb régi kommunista a külvilággal való kapcsolat hiánya miatt megragadt az 1933 előtti politikai-taktikai gondolkodás szintjén. Világnézetüket a múlt század

pozitívista polgárságától örökölték, maximáik túlhaladtak voltak, mivel még a korábbi moszkvai irányvonal szerinti utasításokhoz alkalmazkodtak, dialektikus sémákban gondolkoztak, mely lehetővé tette számukra, hogy saját mindenkori nézetüket és változó véleményüket a valóság állítólagos követelményeinek eredményeként prezentálják. A táborok nagyon kusza viszonyait ezzel leegyszerűsítették - ezt a fajta gondolkodást segítette, hogy állandó és egységes fellépésre volt szükség. Mindazonáltal pártjukon belül sem voltak egységesek, ám vaskézzel elnyomták az ellentéteket, gyakran akár bajtársuk meggyilkolásának árán is. Minden más beállítottságúval szemben tele voltak bizalmatlansággal, és arra törekedtek, hogy csak a táborban uralkodó kommunista párt irányvonalának feltétlen követőit támogassák. Csupán lassacskán alakult ki egy olyan réteg, amely a másokkal való együttműködésre is hangsúlyt fektetett, ez viszont elenyésző számú, bár jelentős közösségi tettek szintjén érvényesült. A tábori kommunisták második rétege (akik a többséget alkották és nagyon makacsok voltak) nem tűrte az ilyenfajta individuális szolidaritást. A harmadik kommunista réteget a konjunkturisták és csatlósok alkották, akik, mint ahogy az ilyen emberektől várni lehet, többnyire ezer százalékgig szélsőségesek voltak.

A kommunisták érdemeit, melyeket a koncentrációs tábori foglyokért végzett munkájukkal szereztek, nem lehet eléggé dicsérni. Néhány esetben egész táborok szó szerint nekik köszönhatték menekülésüket. Cselekedeteik mozgó rugói ritkán voltak teljesen önzetlenek, és inkább a csoportos önfenntartási ösztönből fakadtak, aminek pozitív következményeit néha akár az egész tábor élvezhette. A fő szemrehányás, melyet a kommunista pártnak a koncentrációs táborokban tenni lehet, az, hogy ellenállást tanúsított, amikor saját soraiban kellett volna tisztogatást végezni, míg mindig nagyon gyorsan járt el, ha valamely más nézetű foglyot kellett „kiiktatni”. Az igazán bűnös kommunista blokkrangidősöktől vagy kápóktól szinte csak úgy tudott megszabadulni, hogy az illetőt külső kommandóba helyezte. Ezek pedig itt tudták csak igazán ellenőrizetlenül úzni borzalmas tetteiket, hiszen miután elküldték őket a törzstáborból, bajtársak százait, sőt ezreit szolgáltatták ki nekik. Ez sokat rontott a kommunisták iránt érzett rokonszenven, melyet egyébként az SS-szel szemben vívott szívós harccal érdemelt ki, és azoknak a hírnevét is elhomályosította vagy teljesen besötétítette, akik nem voltak sem arcátlanok, sem pedig brutálisak vagy korruptak.

Az antifasiszta erők önfenntartásért vívott harcának feltétele volt, hogy a tábori hatalom minden körülmények között egyértelműen a politikai foglyok kezében legyen. Az SS alapelvét, hogy a foglykategóriákat elvegyítse, a természetes ellentéteket ébren tartsa és mellé még mesterséges viszályokat teremtsen, állandó harccal kellett megtörni és ártalmatlanítani. Egyetlen más csoport nem kísérelte meg soha a tábor belső vezetését átvenni, csak a politikaiak és a BV-sek.

A pirosak indokai világosak, a zöldek cselekedeteinek mozgató rugója viszont minden volt, csak éppen politikai nem: szabad utat akartak nyerni szokott eljárásaikhoz - a korrupcióhoz, zsaroláshoz, anyagi haszonszerzéshez. Minden ellenőrzés - különösen táboron belül - elviselhetetlennek tűnt számukra, az SS-szel pedig - nézetük szerint - az egyáltalán lehetséges keretek között legalább olyan jól el tudtak bánni, mint a politikaiak. Számukra nem létezett az a korlát, mely a pirosak számára politikai okokból átléphetetlen volt még a nyílt ellenséggel és az elnyomóval szemben is. Ezért ha a táborvezetés olyan SS-főnök kezében volt, aki a BV-seket részesítette előnyben, rögtön fennállt a veszélye egy belső hatalomátvételnél. A buchenwaldi koncentrációs tábor kezdetben - mint ahogy már említettem -, a többi táborhoz hasonlóan, túlnyomórészt a zöldek uralma alatt állt. Azzal, hogy legnagyobb részüket 1938/39-ben a flossenbürgi tábor építkezésére szállították, lassacskán javult a helyzet. A háború kitörésekor a német rendőrség óriási razziája során BV-sek ezrei kerültek ismét táborba. 1942-ben Ohles 1. táborrangidős alatt Buchenwaldban még egyszer hatalomra jutottak.

A következmények igen drámaiak voltak. Ohles, akit mielőtt az SS 1. táborrangidőssé nevezte ki, az építési iroda kápója volt, 76 zöld spicliből álló, rafináltan kiötlött rendszert vezetett be, mely a következőképpen működött: az írnoksoba alatti csatornában titkos rövidhullámú vevőkészüléket állítottak fel. Éjszakáról éjszakára itt ült az építési iroda villanyszerelője, és külföldi adásokat hallgatott, melyekről reggel beszámolt a zöld tábori spicliknek. Ők gondoskodtak róla, hogy a hírek piros körökben is elterjedjenek. Amikor Ohlesnek már elegendő anyaga gyűlt össze, jelentette Plaul táborvezetőnek, hogy a politikaiak külföldi rádióközleményeket terjesztenek a táborban, vagyis nyilvánvaló, hogy illegálisan ellenséges adókat hallgatnak. A politikai osztály által lehallgatott hírek megegyeztek a

tábori szóbeszéddel.

Mivel az illegális rádióhallgatásnak közvetlen bizonyítéka nem volt, Plaul az 50 legismertebb pirosat felmentette tábori funkciója alól, büntetőszázadba küldte őket, és szorgosan munkálkodott kőfejtőbeli „likvidálásukon”. Közben viszont a villanyszerelő kommandóban az egyik politikai bajtárs felfedezte a zöldek manőverét. Közölte a tényeket néhány megbízható emberrel. Erre a parancsnok fodrása alkalmat talált rá, hogy tájékoztassa Pister SS-Oberführert. Ezzel egy időben Florstedt táborvezető figyelmét is felhívták arra - ő a zöldek ellen volt -, hogy Ohles a táborvezetőség blokkrangidősöknek szóló egyik irodai hirdetményét az alábbi szavakkal írta alá: „A kiadvány hitelül - Ohles”. A parancsnok megpuhítása után ez a nevetséges csekélység is elég volt, hogy a zöldek ideiglenes uralmát megbuktassák. Az 1. táborrangidőst leváltották, és a kőfejtőbe küldték. Már a következő napon halott volt. „Elintézésében” több zöld fogoly is segédkezett, az Ohles-klikk ugyanis attól sem riadt vissza, hogy azokat a BV-seket, akik nem álltak mellettük, a büntetőszázadba helyezték. Az 1. táborvezetővel együtt hamarosan az egész csoport lebukott.

A tragikus közjátéknak volt még néhány utóhatása. Nem lehetett rögtön egy kommunistát az 1. táborrangidősi posztra helyezni. Ezért Wolffot, az egykori Reichswehr-tisztet javasolták, aki nem tűnt gyanúsak az SS-vezetők szemében. Wolff viszont homoszexuális volt. Igen hamar szembekerült az illegális táborvezetéssel. Hogy a foglyoknál támaszra találjon, egyik „kedvesén” keresztül a lengyelekkel próbált kapcsolatba lépni. Mivel éppen ekkor érkezett Auschwitzból Buchenwaldba néhány hírhedt fogoly, akik igen keményen léptek fel hatalmi igényeikkel, a kommunisták attól kezdtek félni, hogy belső uralmuk összeomlik. Ezt az aggodalmat erősítették az 1. táborrangidős fenyegetései is: Állítólag szabadon akartak bocsátani egy magdeburgi kommunistát, amiről Wolff is tudott. Wolff kijelentette, hogy az illető kommunistát a táborban folytatott politikai tevékenysége miatt feljelenti, és így megakadályozza szabadon bocsátását. Erre az illegális táborvezetőség megfenyegette őt, hogy ha ezt megteszi, akkor ők viszont felvilágosítják az SS-t, hogy Wolff pederaszt. Végül az ellentétek annyira kiéleződtek, hogy az illegális táborvezetés már azt jelentette az SS-nek, Wolff vezetése alatt lengyel összeesküvés van folyamatban, felkelést akarnak kirobbantani! A következmény sok - nézetem szerint teljesen ártatlan -

lengyel számára katasztrofális volt, Dr. Hoven „beinjekciózta” őket. Dr. Marian Ciepielowski lengyel orvos, később az 50-es blokk gyártásvezetőjét meg tudtuk menteni. Az osztrák kommunista Gustav Wegererrel, a „patológia osztály” kápolájával együtt jártam el az érdekében Hovennél és Dr. Ding-Schulernél. Wolffot egy balti-tengeri külső kommandóba küldték, ahol gyorsan elpusztult.

Innentől kezdve Buchenwaldban senki sem tett többé kísérletet, hogy a politikaiak egyértelmű uralmát megtörje. Ez a kommunista párt hatalmát jelentette, amely ekkor már nem teljesen utasította el a más gondolkodásúakat, mert egyrészt széleskörű egyéni szolidaritási akciókra került sor, másrészt pedig olyan hírek szivárogtak be kívülről, melyek szerint Moszkva kiadta a „népfrontpolitika” jelszót. A tábori kommunisták tömegében a megváltozott irányvonal sokáig nem jutott érvényre, mert meg voltak róla győződve, hogy a Szovjetunió és a kapitalista nyugati demokráciák célszövetsége a háború idejére korlátozódik. Sokan végig attól tartottak, hogy a nemzetiszocialisták suttogópropagandája valóra válik, mely szerint Anglia és az USA végül a Harmadik Birodalommal együtt fog a Szovjetunió ellen harcolni, ha a győzelmes oroszok túl messzire nyomulnak előre nyugati irányban. A sokat dicsért dialektikus gondolkodás, mellyel oly nagyra voltak, ezeknél az embereknél nem fejlődött ki: régi politikai dogmák homályos követői voltak, melyekre a gyakorlati ész kiiktatásával éppoly hűen esküdtek, amennyire a vallási dogmákat gyűlölték. Amikor gondolkodni kellett volna, akkor hittek, és akkor gondolkodtak, amikor hinni kellett volna: csak annyiban voltak jobbak a barna derviseknél (*ti. a nácik. A szerk.*), hogy az utóbbiak eszméje rosszabb volt, mint a kommunistáké. Legtöbbjünkkel a táborban együttműködni nem volt sem könnyű, sem szórakoztató. A legokosabb és legőszintébb kommunisták ezt titokban be is vallották, de nyilvánosan soha nem tették volna meg, mert ebben „a proletár előőrs (szó szerint a kommunisták) érdekeinek elárulását” látták, és ezenkívül attól kellett volna tartaniuk, hogy moszkvai pápájuk örökre kiátkozza őket az internacionaista anyaszentegyházból. Hogy az SS-szel szemben vajon nagyobb sikereket értünk volna el, ha a kommunisták kezdettől fogva demokratikusak lettek volna, azt az abnormális, nagyon-nagyon nehéz koncentrációs tábori viszonyok miatt nem merem eldönteni. Csak annyi biztos, hogy rengeteg pozitív eredményt értek el tengernyi áldozattal, viszont sok mindent valószínűleg olcsóbban és mindenekelőtt igazságosabban is

véghez lehetett volna vinni. Mindenesetre ennek a pokolnak a módszereit, praktikáit és szokásait nem lehet semmiféle új társadalom körülményei között alkalmazni! (Ez is dialektika dolga - ha már nem az etikáé, amelyet a kommunisták közül sokan nem akarnak elismerni.)

Az SS-szel szemben folytatott közvetlen aktív harc a koncentrációs táborban alapvetően lehetetlen volt. Ezért a következő célok elérését kellett középpontba helyezni: helytállás, védekezés, általános antifasiszta tevékenység és a tábor felszámolásának előkészítése.

A helytállásnak egy sor hatékony eszköze állt rendelkezésre. Két alapvető feltételük a tábori hatalom birtoklása és a jól kiépített hírszolgálat volt. A legsürgetőbb feladat mindig a fontos pozíciók betöltése volt kifogástalan jellemű antifasisztákkal. Már a foglyokórházak önigazgatásának bemutatása során említettem, hogy nem a szakmai, hanem a politikai tulajdonságok voltak mérvadóak abban, ki kerüljön egy kommandó, a tábor, illetve az egyes lakóblokkok élére. A kívülállók és azok az emberek, akiket az SS kényszerített a foglyokra, nem húzták sokáig, a régi koncentrációs tábori foglyok szervezete túl erős volt, és a nem kívánatos személyeket előbb-utóbb lebuktatta. A létért folytatott kíméletlen harc kemény feltételei, a csoportérdek és az egyének jobb pozícióba és hatalomra törekvése együtt egy irányba hatottak.

A jól működő összetartást a foglyok hírszerző szolgálata biztosította. Minden koncentrációs táborban rögtön kiépítették. A táborban uralkodó vagy hatalomra törő réteg gyakran szívós, átláthatatlan hatalmi harcok árán rendre megbízható embereit állította a jelentős posztokra, ahol minden SS-es beszélgetést, minden, a foglyokat érintő eseményt, személyi változást, minden napvilágra kerülő fejleményt megfigyelhettek, illetve kihallgathattak. Folyamatosan nyomon követték az ügyeket, ha úgy érezték, hogy sorsukat érintő jelentős, fontos dologra bukkantak. A jelentéseket nem csak este továbbították, amikor a munkából mindenki visszavonult a táborba, hanem fontos esetekben azonnal. Ezért minden kommandóban kiépítették a futárok hivatalos szervezetét, feladatuk az volt, hogy az adott kommandó kapcsolatot tartson a számos SS szolgálati hellyel, amelyeknek háromnegyede viszont a foglyok érdekeit szolgálta. A kiemelkedő jelentőségű helyeken, mint például a politikai osztályon, a foglyokórházban,

a parancsnokságon, az adjutáns-irodán sokszor rátermett, a kívülálló számára ártalmatlannak tűnő háziszolgák dolgoztak, akik állandó összeköttetésben álltak bizonyos kommandók futáraival. Itt egy-egy futár nyugodtan, szakszerűen, munkájába mélyedve kisépért egy szobát vagy egy folyosót - az SS-esek nem is sejtették, hogy figyelmét mi mindenre fordítja, csak éppen arra a seprűre nem, melyet kezében tart! Nyugodtan lehet azt állítani, hogy a koncentrációs táborokban nem volt olyan jelentős esemény, ami ne jutott volna rögtön vagy legalábbis nagyon gyorsan a foglyok tudomására, beleértve a titkos dolgokat is. A jelentések az illegális táborvezetésnél és a hozzá közel álló körökben futottak össze. De csak nagyon kevés fogolynak nyílt lehetősége az információk áttekintésére. És míg egyesek minden részletet megtudtak a tábor belső dolgairól, a foglyok zöme szóbeszédből, híresztelésekből és pletykákból élt.

Az idő folyamán egyre fontosabbá vált a külföldi rádiós hírekről szerzett információ. Az volt a legfontosabb, hogy ne csüggedjünk el fölöslegesen, de ne is essünk áldozatul a hiú öncsalásnak, ezért tisztában kellett lenni a németországi és külföldi helyzettel. A kaleidoszkópszerű hírekből, melyek a különböző nemzetekből és társadalmi rétegekből érkező új koncentrációs tábori foglyokkal együtt érkeztek, és amelyeket a politikai vezető szerepet játszó foglyok összegyűjtöttek, kiértékeltek és továbbítottak, sokszor találóbb kép állt össze, mint amit a legtöbb német az országban alkothatott, és ezeket még hatékonyan kiegészítették külföldi rádióadások hallgatásával. Az illegális hírszerző szolgálat megszervezése és működése természetesen nagyon nehéz és veszélyes volt. A legtöbb táborban ilyen jellegű központi helyek voltak az építési irodák és a villany-szerelő műhelyek. Azok a foglyok, akik a feladatot elvállalták, hogy rendszeresen hallgatják az adásokat, állandó életveszélyben forogtak. Buchenwaldban senki sem halt meg illegális rádióhallgatás miatt, más táborokban viszont, mint a „Dora” és a sachsenhauseni, bajtársak tucatjait akasztották fel emiatt. Ezért egyfajta biztosítékot próbáltak teremteni, hogy a valódi illegális rádióhallgatókat ne tudja az SS olyan könnyen rajtakapni, így azok a bajtársak, akik az adásokat hallgatták, a híreket csak egy vagy két embernek adták tovább, akik aztán nagyobb körben terjesztették. A tábor utolsó kritikus heteiben, amikor minden azon múlt, biztos híreket halljunk a frontok állásáról, hogy aztán időben megfelelő intézkedéseket tudjunk hozni, néhány beavatottal együtt én magam is sok éjszakán át egy ötsöves

készülék mellett ültem, melyet Dr. Ding-Schuler magántulajdonából hoztam a táborba „javításra”, és hallgattam az „Amerika hangja” európai adását, illetve a „Nyugati Katonai Adót”, hogy a fontos jelentéseket gyorsírással lejegyezzem.

Ha mindannyian életben akartunk maradni, ugyanazt az eszközt kellett alkalmaznunk, melyet az SS használt a foglyokkal szemben: oszd meg és uralkodj! A koncentrációs táborok meghatározó erői ezért mindig nagy figyelmet fordítottak az SS bomlasztására, mindenek előtt korrumpálással. A foglyoknak először is anyagi hasznuk származott a dologból - egyébként a veszélyek egyoldalú átvállalásával de a korrupció az SS-tisztek éberebbjeinél annak a feltételét is megteremtette, hogy saját ideáljaikban, már ha voltak, elbizonytalanodjanak, vagy pedig hogy ezek az ideálok a fronthelyzet növekvő romlásával egészen romba dőljenek. A rabok legfontosabb célja mindig az volt, olyannyira hatalmi körökbe vonni az SS-t, hogy hallgatniuk kelljen, vagy bizonyos akciókat, főleg életmentéseket egyenesen eltűrjenek. Az SS korrupciós hajlamát a politikai tábori foglyok ravaszul támogatták és kihasználták. Mivel más körülmények, mint a háború és a külföldiek problémája is ebbe az irányba hatottak, az érdek-összefonódások szoros hálójában a tényleges hatalom, vagyis a tábor és gépezetének belső kialakítása a vörös uralom alatt álló táborokban egyre több ügyben a foglyok kezébe került. Olyan erős viszont soha nem lett a befolyásuk, hogy a központi SS-intézkedéseket, a tömeges kivégzéseket és hasonlókat fel tudták volna tartóztatni, a „befolyás” inkább a normál szervezeti működésre korlátozódott, ami számos lehetőséget nyújtott a „rossznál még rosszabb” megakadályozására, és itt-ott a helyzet javítására. Az utolsó években egy sor koncentrációs táborban olyan szervezett önigazgatás működött, hogy az SS-nek a fontos belső tábori dolgokba már egyáltalán nem nyílt betekintése. Belefáradtak és hozzászórtak, hogy a dolgok „a maguk útján mennek”, és az önigazgatást nagyjából a foglyokra hagyták. Mivel néhány SS-vezető számos személyes vágya - melyekről lemondani már nem tudott -, a foglyok segítsége nélkül nem valósulhatott volna meg, ők szinte teljesen a foglyok kezében voltak, akik ezenkívül ahhoz is értettek, hogyan tartsák rendszeresen ébren az ellentéteket az SS soraiban. Előfordult, hogy az egyik táborvezető - a foglyok szemében nem kívánatosnak tűnő - kollégájának intézkedéseit még aznap visszavonta, amikor az SS-kantin

fogoly intézője vonakodott neki egy rúd kolbászt átadni, vagy azt mondta, jelenleg nem lehet alkoholt szerezni, mert a második táborvezető megtiltotta, hogy mást is kiszolgáljanak vele. Mindenféle büntetés-végrehajtást buktattak meg így, a tábori orvosokat pozitív vagy negatív beavatkozásra ösztönözték, az ellenőrzést kiiktatták. A helyzetből a legnagyobb hasznot persze mindig az uralkodó réteg húzta, mely a nagyobb táborokban többé-kevésbé megegyezett az aktív antifasiszta erőkkel, a foglyok tömege csak ritkán jutott közvetlen, általános előnyökhöz, többnyire oly formában, hogy már nem kellett az SS ellenvetésétől félni, ha a fogoly-önigazgatás saját hatalmi köréből kifolyólag pozitív intézkedéseket hozott. Néha sikerült a magasabb rangú SS-vezetőket nem csak korrupcióval, hanem közvetlen politikai befolyással is a foglyok helytállásának eszközévé tenni. Ezek az esetek nagyon ritkák és nagyon veszélyesek voltak. A kísérlet leginkább bizonyos fajta SS-orvosok esetében vezetett sikerre. A leghatásosabb ilyen jellegű példa biztosan Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführer szerepe volt Buchenwaldban. Amikor engem 1943-ban Auschwitzba akartak küldeni, és ezzel egy időben az 50-es blokk megnyitásakor a 46-os blokk rettegett főnöke mellé titkárt kerestek, a választás rám esett. Wegerer ká póval egyetértésben már a legelején elhatároztam, hogy nem fogok passzívan viselkedni, hanem megkockáztatom a támadást, és „szarvánál ragadom meg a bikát”. Már nyolc nap elteltével, amikor Ding-Schuler és én kölcsönösen „körülszagláztuk” egymást, elkezdtem óvatosan privát dolgairól és gondjairól - családját is beleértve - érdeklődni. Négy hét sem telt el, és politikai eszmecserébe keveredtünk, mert amikor először kérdezte meg tőlem, milyen meggyőződésű vagyok, és bármily veszélyes volt is ez kezdetben, nyíltan azt válaszoltam, az én múltammal és ebben a helyzetben nem lehet tőlem elvárni, hogy a nemzetiszocializmus barátja legyek. Ding-Schulernek imponált ez a válasz. Két hónappal később nem volt a politikai életnek vagy a frontnak olyan eseménye, melyről ne kérdezte volna véleményemet. Egyre világosabbá tettem számára, hogy Németország a háborút elveszti, hogy a nemzetiszocializmusnak el kell buknia, és ő maga, a 46-os blokk felelőse olyan pert kap a nyakába, mely során csak azzal javíthat majd helyzetén, ha már most annyit tesz a foglyokért, amennyit csak lehet. Néhány este 11-12 óráig ücsörgött velem szobájában, tanácsot kért tőlem, és hallgatta, amit egy másik világról, a szellem világáról, erkölcsről, humanitásról és emberi nagyságról meséltem. (Ezenközben nem tudtam szabadulni a gondolattól, vajon blokkbeli ellenfeleim mit

gondolhatnak a Waffen-SS Sturmbannführerével folytatott titkos éjszakai beszélgetéseimről, és mindig figyeltem rá, nehogy az „elasztikus választófalat” ledöntsem, melynek közöttünk is meg kellett maradnia.) Ding-Schuler valóban nagyon sok jót tett velünk, vagy legalábbis sok mindent megengedett. Ha koncentrációs táborban töltött időmből valamire büszke vagyok, akkor arra a teljesítményre, hogy megbirkóztam ezzel az igen nehéz állással, melyet senki nem mert elvállalni, és nagy befolyásomat egyszer sem fordítottam bajtársaim ellen, még ha keserű ellenségeskedés állt is fenn közöttünk, hanem mindig csak a veszélyben forgók, az 50-es blokk közössége vagy pedig a tábor javára használtam fel. Ez néha kivételes nehézségeket okozott, mert Ding-Schuler mögött igen homályos múlt állt, és hangulatember volt. (Walter Poller, aki 1939/40-ben a fogolykórház írnoka volt Dr. Ding-Schuler tábori orvossága alatt, „Orvosi írnokként Buchenwaldban” („Als Arztschreiber in Buchenwald”) c. könyvében számol be erről.) Gyakran tájékoztattam barátaimat, a szociáldemokrata és tapasztalt „tábori róka” hírében álló Heinz Baumeistert, aztán Werner Hilpertet az egykori szász Centrum-párttól, azonkívül az erősen baloldali költőt, Franz Hackelt, a Rajna-vidéki Walter Hummelsheimet, és Ferdinand Römhild szocialista költőt, aki mellesleg a fogolykórház első írnoka volt, és tanácsot kértem tőlük.

Baumeister időnként úgy vélte, Ding-Schuler nem éri meg azt az idegi erőfeszítést, türelmet és figyelmet, melyet rá pazarolok. Boldog vagyok, hogy kitartottam a dolog mellett, mert nemcsak néhány tucat értékes ember köszönheti életét a köztem és az SS-orvos közt fenntartott szoros kapcsolatnak, de a buchenwaldi tábor utolsó napjai is bebizonyították, hogy a „Ding-Schulerrel folytatott munka” bőségesen és oly módon kamatozott, ahogyan azt álmodni sem mertük volna.

Azon fáradoztam, Ding-Schulerre emberileg is hatni tudjak, amennyire csak lehet, miszerint készen álljon rá, hogy a nemzetiszocializmus összeomlása után a rendszerrel való összefonódásának következményeit erkölcsi méltósággal és megtisztulással viselje. „Azt az életet, amelyet Ön évek óta él, én nem bírnám ki!” - mondta nekem időnként. Folyton az öngyilkosság gondolatával játszadozott. Majd ismét könnyedén túltette magát az árnyakon, melyeket a bukás vetített előre. „Nem tagadhatja, Kogon, bármennyire is a nemzetiszocializmus ellen van, hogy nem kis teljesítmény az ezeréves

birodalmat öt év alatt a földdel egyenlővé tenni!”, és nevetve motorbiciklijére pattant, hogy üzletei után nézzen. 1945 januárjában, amikor háborús bűnösként letartóztatták, öngyilkosságot követett el, meg sem várva igazságos tanúságtételemet és a megmentett titkosszolgálati tisztek állásfoglalását.

A hatalmat, melyet a foglyok a koncentrációs táborokban - hacsak nem árulókról vagy anyagi haszonélvezőkről volt szó - bizonyos SS-vezetők és SS-alvezérek fölött gyakoroltak, mindig a bajtársak védelmére és megmentésére, vagy pedig egyesek, illetve a közösség helyzetének javítására használták fel. Jelen tudósítás épp elég példát hozott erre. Mindenesetre álljon itt még két lehetőség, melyeket a rabok jelentős mértékben ki is használtak. Az egyik a transzportok összeállításnak kihasználása volt. A táborokban ismert módon az Arbeitsstatistik fogolyirodája vezette a munkaerő alkalmazását - a munkaszervezési és a munkaszolgálati vezető ellenőrzésével és utasítására. Az évek során a követelések mértéke meghaladta az SS erejét. Buchenwaldban Schwartz SS-Hauptsturmführer egyetlen egyszer kísérelte meg, hogy ő maga állítson össze egy 1000 fős fogolytranszportot. Miután szinte az egész tábornak fél napig az gyülekezőhelyen kellett állnia, hogy a foglyokat végigmustrálja, kb. 600 embert nagy boldogan össze is szedett. A kiválogatott emberek, akiknek blokkjuk soraiból ki kellett lépniük, ismét eltűnedeztek a szélrózsa különböző irányába, így egyetlen ember sem akadt Schwartz és két SS-segédje kezébe. Nem tudtak a hatalmas tömeggel megbirkózni, és a táborvezetéstől vagy a csapatparancsnokoktól nem lehetett túl gyakran segítséget kérni. Innentől kezdve a munkaszervezési vezető a munkabeosztás minden kérdését az Arbeitsstatistik foglyaira bízta. Itt a következő szempontok alapján jártak el: az antifasiszta, vagyis első sorban kommunista erőket a táborban kell tartani, a szabotázsra hajlamos foglyokat a transzportokba kell csempészni, a kétséges elemeket és a gyengéket el kell távolítani a táborból. A nemkívánatosak közé mindenek előtt azok a foglyok tartoztak, akik a táborban nem viselkedtek bajtársiasan. (Kenyértolvajok voltak, üzérek, „készlethalmozók” és hasonlóak). A csoport kiválogatását az egyes nemzetek kommunista képviselői végezték, akik „pozitív elemeket” is megjelöltek, vagyis olyanokat, akiket semmilyen körülmények között sem lehetett transzportra küldeni. Ezeket a neveket aztán törölték a transzportlistáról. A válogatás rendes lebonyolítása érdekében

Buchenwaldban az Arbeitsstatistikon saját ügyosztályt hoztak létre, amely a nemzeti képviselők javaslatai alapján elvégezte az előmunkálatokat a transzportlisták összeállításához. Néha - különösen, ha német gyárak igényeltek munkaerőt - mérnökök érkeztek, és maguk válogatták ki a foglyokat. Ilyen esetekben szinte lehetetlen volt a transzportlistáról bárkit kihúzni, de néhány igen fontos esetben azért erre is akadt példa.

A táborvezetés parancsára a foglyok két fajtáját semmilyen körülmények között sem lehetett külső kommandóba küldeni: az ún. DIKAL-foglyokat (a politikai osztály rövidítése a fogoly aktáján: „Nem kerülhet más táborba” - „Darf in kein anderes Lager”) és azokat, akiknél szökéstől kellett tartani, vagyis akik valamelyik táborból vagy börtönből egyszer már megszöktek, vagy pedig szökési szándékkal lehetett gyanúsítani. Ennek ellenére ilyen foglyokat is elküldtek néha, ha így meg lehetett még őket menteni. Amikor egyszer Schwartz egy DIKAL-fogoly elküldése miatt leszidta a foglyokat, a táborvezetés és a munkaszervezési vezető között fennálló ellentéteket kihasználva az Arbeitsstatistik arra hivatkozott, hogy az új transzportok összeállítására túl rövid időt adtak ahhoz, hogy a küldendő foglyok aktáinak láttamozását ellenőrizzék. A kifogás eredménye az lett, hogy Schobert SS-Sturmbannführer és 1. táborvezető Schwartz SS-Hauptsturmführert, a munkaszervezési vezetőt „leseggfejezte”, amivel a foglyok számára a dolog el volt intézve. A szökés szempontjából veszélyesekkel már nehezebb dolga akadt az Arbeitsstatistiknak. Egyik nap 85-öt hívtak közülük. Mindnyájuknak 25 botütést kellett büntetésül kapniuk. A táborban viszont már csak húszán tartózkodtak, a többieket jó előérzettel külső kommandókba küldték. A vihar, amely ekkor keletkezett, szerencsésen elmúlt, és 60 bajtárs megúsza a verést.

A második lehetőség, hogy a „korrupció általi hatalmat” felhasználják, a mások terhére történő személyes vagy kollektív meggazdagodás volt. Néhány táborban szégyenletes méreteket öltött még ott is, ahol a politikaiak uralkodtak. Néhányan, akik hatalmi pozíciójukat kihasználták, báróként éltek, míg bajtársaik százával haltak meg. Ha a tábor - zsírral, kolbásszal, konzervekkel, liszttel és cukorral teli - élelmiszeres ládáit beavatott SS-eseken keresztül kicsempészték a táborból, és az érintett foglyok családjának küldték, akkor ezt semmiképp sem lehet indokoltnak nevezni. Vérlázító volt, amikor a fogolyelölőkelőségek szűk rétegének tagjai akkor, amikor már a

Heimat-SS sem hordott magas szárú csizmát, hanem csak katonacipőt, mágnásokként feszítettek, divatosan, testre szabott ruhában, piperkőcen, néhányan közülük kis kutyát vezetve pórázon! Mindez a káosz, nyomor, szemét, betegség, éhezés és halál közepette. Itt „az önfenntartási ösztön” minden ésszerű határt átlépett, és nevetséges, mégis kőkemény farizeusságba torkollott, ami a legkevésbé sem illett az ezzel egyidejűleg meghirdetett szociális és politikai ideálokhoz. Ezek a jelenségek nem voltak ugyan a táborokra jellemzők, de sajnos hozzájuk tartoztak.

A koncentrációs tábor foglyai jogos önfenntartásukon túlmenően időnként az SS intézkedéseit is aktívan elhárították. Erre a legjobb alkalmat az nyújtotta, hogy a birodalmi német foglyokat megkísérelték a koncentrációs táborokból a hadseregbe kényszeríteni. Egy bizonyos Dirlewanger, egy súlyosan büntetett fickó, aki a fasiszták oldalán részt vett a spanyol polgárháborúban, Himmler rendelkezésére állt, és a háború alatt koncentrációs tábori foglyokat győzött meg, hogy „szabad akaratukból” menjenek a frontra. A férfit később lovagkereszttel és SS-Gruppenführeri ranggal tüntették ki. A lublini körzet egyik leggonoszabb vérebe volt, és személyesen is olyan szörnyűségeket követett el, amiket rémisztő voltuk miatt le sem írok. A politikai foglyokat néhány koncentrációs táborban - mint például Sachsenhausenben vagy Dachauban - egyszerűen rákényszerítették a Dirlewanger-akcióra.

Más táborokban - mint Buchenwald - megelégedtek azzal, hogy önkéntes jelentkezésre szólítsák fel a foglyokat, aminek során vörös háromszöges foglyok csak elenyésző számban mutatkoztak hajlandónak, a zöldek és feketék viszont annál inkább. Az utolsó kísérlet 1945-ben a homoszexuálisokat érintette, akik viszont már nem részesülhettek a nekik szánt tiszteletben. Amíg a BV-sek a Waffen-SS-szel való szolidaritásból jelentkeztek - Buchenwaldban kb. 500-an -, nem kis mértékben hozzájárultak, hogy az SS mészáros hírnevét öregbítsék. A keleti területeken a partizánok elleni harcban, illetve 1944-ben a varsói felkelés leverésekor vetették be őket. Ha ezalatt nem pusztultak el, akkor hosszabb idejű hasonló jellegű „frontszolgálat” után visszavitték őket a koncentrációs táborokba, ahol nem éppen örvendetes sors várt rájuk! A foglyokat mulattatta, néhány SS-re viszont kifejezetten rosszul hatott, ha valamelyik BV-s, akire a táborban kommandóvezetője büntetésből verést szabott ki, vagy a „bakra” küldte, hirtelen tábori lapot küldött az érintett SS-tisztnek, amelyet

úgy írt alá, hogy „Bajtársi üdvözlettel...” A politikaiak gúnyosan megjegyezték, hogy az ilyen Dirlewanger-féle alakoknak bajtársi megkülönböztető jelként leginkább zöld háromszöget kellene SS-egyenruhájukon hordani. Amikor 1944 őszén a buchenwaldi koncentrációs tábor minden birodalmi német politikai foglyát Himmler kegyes levelével rá akarták bírni, hogy önként jelentkezzen, kiadták a jelszót: az akciót bojkottálni kell. Ezért a mustrán mindössze kb. 100 ember jelent meg, szinte kivétel nélkül mit sem sejtő újoncok. Pister parancsnok maga is csak kíméletesen tudatta velük Himmler barátságos engedélyét, melynek értelmében 5-10 évi koncentrációs tábor után érte és a nemzetiszocializmusért harcolhatnak, mert Pister maga is belátta a dolog lehetetlenségét, és nem volt különösebben érdekelt benne, hogy birodalmi német foglyokat veszítsen el, ők voltak ugyanis azok, akiknek segítségével az SS úgy gondolta, a számukra már kezelhetetlenné vált külföldiek problémáját még meg tudják oldani.

1942-ben Buchenwaldban orosz önkénteseket is kiképeztek, akik aztán a „Stalagban”, a partizánok elleni harcra jelentkeztek.

Az ellenállás - amelyre itt-ott a Dirlewanger-akció során is akadt példa - előfeltétele az volt, hogy az évek során a foglyok kollektív belső hatalmukat kiépítsék. Buchenwaldban sem az SS-nek, sem pedig a Gestapónak nem sikerült soha olyan intézkedést végrehajtania, amely minden politikai idegköteget át tudott volna vágni. A táborvezetés bosszúságára - hiszen vádolva, megzavarva és állandóan akadályozva éretve magát - a Gestapo 1944 nyarán még egyszer megpróbálta ezt. Egy bizonyos Duda, aki jelentkezett Dirlewangernél és elhagyta a tábort, illetve egy félig osztrák, félig angol származású cseh nevű fogoly (Strnad) besúgása alapján 30 politikai foglyot - közöttük a baloldaliak jelentős személyiségeit - tartóztattak le, és több hetes bunkerbeli tartózkodás után eltávolítottak. A Gestapo nyomozása nem vezetett eredményre, bár kínzásban nem volt hiány. Így a többször említett Wegerer kápót hátán összebilincsel kézzel egy 1,5 m²-es cellába vitték, melyben kb. 50 fok uralkodott, és itt hagyták öt napra étel-ital nélkül. A tábor egy másik kápójának, a kommunista Bleichernek a kihallgatás alatt felsőtestét fel kellett fednie, és a Gestapo-ügynökök égő szivarokkal lyukakat égettek bőrébe. Minden kínzási módszer ellenére sem tett senki olyan kijelentést, mely a tábort veszélybe sodorta

volna. Néhány ember kivételével, akiknek sorsáról nem tudunk további adatokat, a bajtársakat ismét szabadon bocsátották. Az utolsó napokban, amikor keletre kellett volna őt szállítani, Wegerer is megszökött, és a tábor felszabadítása után tért vissza. Az akció hónapjai alatt általánosan fojtogató nyomás nehezedett a koncentrációs táborra, és az első hetekben a politikai tevékenység szinte lehetetlen volt.

A koncentrációs tábori foglyok tényleges antifasiszta tevékenysége a politikai szervezkedéstől és oktatástól a szabotázsig terjedt.

A Németországban széles körben elterjedt nézet, mely szerint a koncentrációs táborok foglyai nemzetiszocialista politikai oktatásban részesültek, hogy aztán „megjavult emberekként” ismét visszaengedjék őket a „népközösségbe” egyszerűen badarság. Az SS - a dachaui kezdeti idők után - soha nem vezetett be „politikai átképzést” vagy hasonlót, nemhogy véghez is vitte volna. Az egyetlen dolog, amit ebben az összefüggésben meg lehet említeni, az volt, hogy a német rádió adásait kellett hallgatni. Adolf Hitler beszédeit a foglyoknak eleinte a gyülekezőhelyen állva kellett végighallgatniuk. Olyan véget nem érők voltak, mint az eső, mely a kopaszra nyírt fejekre zuhogott, hatása is ugyanaz volt: az ember lerázta magáról. Amikor később lehetővé vált, hogy a foglyok a Führer beszédei alatt blokkjukban maradhassanak, Hitlert oly sok vereség övezte, hogy már rövidebben és ritkábban beszélt, amit a táborban fájdalommal vettek tudomásul, mert a legtöbb fogoly a beszédek alatt egészséges alvásba merült.

Ama vállalkozásokat és intézkedéseket, hogy a morális és politikai ellenállóerőt fenntartsák, nagy szorgalommal és odaadással készítették elő és dolgozták ki. A baloldaliak - kommunisták és szociáldemokraták - pártszervezete jól működött, oktatásra is igen rendszeresen sort kerítettek, még ha csak a legkisebb sejtekben is. Ha éppen nem tevékenykedett spicli, és a hatalmi viszonyok tiszták voltak, a táborban nagyon sokat politizáltak. Kialakult egy illegális propaganda-minisztériumszerűség, mely összegyűjtötte és továbbadta a jelentéktelen híreket is, amiket Goebbels csak kisebb lapokban jelentetett meg. Éles politikai elmék elemezték a helyzetet, és az érdeklődő bajtársaknak felvilágosítással és áttekintéssel szolgáltak, különösen olyan időkben, amikor úgy tűnt, hogy Hitler fája az égig nőnek, és emiatt néhány bajtárs igen letört volt. Németországban sajátos

módon nem volt még egy olyan hely, ahol politikailag annyira egyértelműen lehetett volna beszélni, mint a koncentrációs táborokban!

Gondosan ápták a külvilággal való tartós kapcsolatot is. Ezt részben a szabadon bocsátott foglyok teremtették meg, részben a külső kommandókon és a civil munkásokon keresztül létesültek. Ily módon az ország helyzetéről alkotott képet, mely az újonnan beszállítottak híreiből született, folyamatosan ellenőrizték és kiegészítették. A táborbeli fontos politikai híreket kijuttatták. A szükséges biztonsági intézkedések betartásával Buchenwaldban újra és újra antifasiszta esteket tartottak. Ezekre természetesen csak teljesen kifogástalan jellemű, régi tábori foglyokat hívtak meg. A rendezvények általában egy komoly és egy vidám részből álltak, az utóbbin a borsos politikai satíra legjobbját adták. Antifasiszta irodalmi felolvasásokat is rendeztek. A tábori könyvtár műveiből mindent gondosan kiválogattak, ami csak megfelelt a célnak, főleg a német klasszikusok műveiből, és a siker mindig tartós volt. Micsoda hatást váltottak ki Georg Büchnernek a „Danton halála” című művéből felolvasott jelenetek! Heinrich Heine forradalmi-szatirikus költeményei ismét életre keltek, és kivételes hatást értek el.

A legtöbb fogoly ellenállóerejét mindenesetre jobban megszilárdította volna a vallásos befolyás, mint az ilyen alkalmi rendezvények. Úgy érzem, helytálló, hogy éppen ebben az összefüggésben beszéljek a koncentrációs táborokból teljes mértékben hiányzó lelkipásztori tevékenységről. Az SS természetesen semmi ilyesmit nem engedélyezett. A baloldali - egyéb tekintetben kiváló - bajtársak túlhaladott, nagyon régi és mélyen gyökerező felfogásokon alapuló nézetei szerint a lelkipásztorkodás nevetséges és reakciós. Az utolsó években egyébként néhányan közülük nagy megértésről tettek tanúbizonyságot, és befolyással bíró pozíciójukat felhasználva segítettek, hogy a papokat visszatartsák a táborban, vagyis megóvják őket a transzportoktól. A mindössze néhány lelkész befolyása csak titokban, és ezért korlátozottan érvényesült. Még a csak félig-meddig megvalósítható lelkipásztori tevékenység is - főleg a lengyeleknél - kétség kívül sok csüggedést és aljasságot, sok szomorú dolgot megakadályozott volna, és ezeket segíthetett volna talpukra állni, százakat erősíthetett volna meg az utolsó percekben, és számos betegnek, illetve sínylődőnek újult belső erőt adhatott volna, akár a testi gyógyuláshoz is. Ehelyett ez az áldás a különösen bátor és egyébként is erős emberek elenyészőn szűk körére korlátozódott. Buchenwaldban például

az utolsó időkben csak a hollandok és franciák köreiben vált lehetővé az „ecclesia abscondita”, a földalatti lelkipásztori tevékenység, mely által a haldoklókra még egy fénysugár hullt krematóriumba vezető útjukon. Különleges kivételt - bár illegálisan - a dachauai tábor képezett, ahol - mint említettem - nagy számban zsúfoltak össze katolikus papokat és evangélikus Hitvalló Egyházbeli lelkészeket. Ezek közül néhányan élénk lelkipásztori tevékenységet folytattak bajtársaik körében. Egyszer még katolikus papszentelést is tartottak itt. Buchenwaldban 1943 karácsonyán P. Joseph Thyl boncmester misét celebrált a hullakamra feletti kis konyhában, a krematórium BV-seinek falszomszédságában, hat baj társ jelenlétében, akik titokban érkeztek ide, egy másik alkalommal pedig húsvétkor a francia Suard professzor kémiai laborjában az 50-es blokkban misézett. Fáradtságos és hosszadalmas előkészületek után a szükséges eszközöket Jénában dolgozó holland postahivatalnokok segítségével szerezték be egy ottani vikáriustól, név szerint Labonté erkölcszótanprofesszortól. Jan Robert megkockáztatta, hogy a bőröndöt, melyben a „dugáru” és a vallási irodalom volt, „Súlyosan fertőző anyag” felirattal a táborba csempéssze. Egy katolikus bajtárs becstelensége miatt, aki kommunisták egy csoportjának végzett kémtevékenységet, a jénai kapcsolat mindenestre annak halálos gyanúját varrta a nyakunkba, miszerint rendszeresen gyűjtünk anyagot a Kommunista Párt ellen, hogy azt Jénán keresztül a Vatikánba juttassuk! Jan Robert - aki számára az utazást Ding-Schuleren keresztül azzal az ürüggyel, hogy flekktífusz-szakirodalomra van szükségünk a Jénai Egyetemről, Feld SS-Unterscharführer kíséretében lehetővé tettem - és körém egész felügyeleti hálót szőttek, a legutolsó garnitúra néhány kommunista párttagja olyan emberek listájára vett fel bennünket, akik nem hagyhatják el élve a tábort. Ügyünk aztán koncentrációs tábori létünk utolsó napjainak zűrzavarában szerencsére a feledés homályába merült.

A táborokban minden kétséget kizáróan még többet lehetett volna tenni az SS ellen, ha nem lettek volna ezek a szörnyű belső harcok. Az adott erőviszonyok mellett viszont ez a kívánság pusztán illúziónak bizonyult.

Jelentős viszont, amit a szabotázs területén értek, illetve elértünk.. Ez a tevékenység korántsem csupán Buchenwaldra korlátozódott, viszont jelentős számadat csak innen áll rendelkezésünkre. Ezeket a statisztikákat a koncentrációs tábor különféle hadiüzemekben dolgozó munkásai állították

össze.

Az 1944. augusztus 24-i nagy légitámadásig közel 9000 fogoly dolgozott az alábbi üzemekben: „Deutschen Ausrüstungs-Werke” (DAW), Polte-Werke Mitteldeutsche Baugemeinschaft, Gustloff-Werke, Optische Werkstätte és a Divisionsnachschieb.

A „Deutschen Ausrüstungs-Werke”-ben egy civil dolgozó normál teljesítménye a hidraulikai préssel előállított tekercsek számát illetően tízórás munkanapon 720 darab volt, egy fogoly teljesítménye 11 óra alatt 350 darab, a tekercs csévélésénél és forrasztásánál egy civil munkásnő normál teljesítménye kilenc és fél óra alatt 20-30 darab volt, egy fogolyé 11 óra alatt 8-10 darab. A hidraulikus préseket, szivattyúkat, tekercselőgépeket úgy „javították meg”, hogy azok aztán napokig nem működtek. Közvetlen szabotázásokra - mint gépek és fegyverek megrongálása - csak kevés esetben nyílt lehetőség. Általában olyan formát kellett választani, amelyet csak nehezen lehetett felismerni. Az első lehetőség a munkaerő irányítása volt. A tábor a jó szakembereket olyan üzemekbe helyezte, amelyek nem szolgálták közvetlenül a haditermelést, ez utóbbiakba a tanulatlan munkaerő került. A megbízható antifasiszta szakembereket olyan pozícióba helyezték, melyben tervszerű szabotázstevékenységet folytathattak. A német civil előmunkások, mesterek és mérnökök, akikre a foglyok felügyelete és a termelés megszervezése tartozott, szinte kivétel nélkül derék nemzetiszocialisták voltak, ennek megfelelően technikai ismereteik és szervezőképességük igen hiányos volt, így gyakran rászorultak a foglyok szakértelmére. Ennek következtében téves tervezésekkel és hibás építkezésekkel, a gépek, eszközök és anyagok késedelmes beszerzésével, üzemben belüli hatalmi ellenségeskedések kifürkészésével, a hivatali előírások és vizsgálati szabályok legszigorúbb betartásával és hasonló módszerekkel átfogó szabotázsakciót lehetett véghez vinni. Buchenwaldban 1942 nyarán havonta 60 000 darab K 98 k karabélyt kellett volna összeszerelni, a fegyverek alkatrészeit különböző gyárak szállították. Ehhez 1800 gépet rendeltek az összes alkatrésszel együtt. Kereken kilenc hónap múlva meg kellett állapítani, hogy a terv az adott formában kivitelezhetetlen. Több millió munkaórát fordítottak a célra, ám az összeszerelés csak kétéves futamidő után érte el végül a havi norma felét. Buchenwaldban a karabélycsövek előállítását

havi 10 000 darabra számolták, a megrendelt és leszállított gépek 15 000 darab előállításához voltak elegendőek. A maximális teljesítmény másfél év múltán 8000 darab volt, a nagy értékű speciális szerszámok felhasználása viszont a német véderő által előírt szám 4-10-szerese. Havi 55 000 darab puskaagyat kellett volna előállítani. Hat hónap alatt összesen 33 000 darabot állítottak elő! Az erre elhasznált szerszámoknak 280 000 darab előállításához kellett volna elegendőnek lenniük. A K 43-as automata karabély összeszereléséhez 35 000 darab havi normát írtak elő. 1944 januárjától júliusig összesen 28 000 darabot szállítottak le, különösen májustól kezdve hagyott gyorsan alább a termelés, és végül havonta már csak 600 darab hagyta el a műhelyeket. A német véderő több ezer karabélyt küldött vissza, mert nem működtek. Gyári bizottságok, mérnökök, a német véderő és a fegyverkezési hivatal bizottságai hónapokon át hiába keresték a hiba forrását. A 7,65 mm-es pisztolyok havi 10 000 darabra tervezett előállítását el sem indították, két éven keresztül közel 100 fogoly foglalkozott azzal, hogy gépeket és szerszámokat hozzanak rendbe és próbadarabokat készítsenek. A gyalogsági járművek (IF 14), a hírszerzés járműveinek (NF 6) és a tüzérségi lövegvonatok (AF 18) gyártása átlagosan a havi norma felét tette ki. 1945 februárjában az IF 14 gyártása az előírt mennyiség negyedének felelt meg.

A legfontosabb segítséget a szerszámgyártás - az üzemek érzékeny pontja - nyújtotta a szabotázs munkához. 150 speciális géppel, illetve 300 fogollyal és civil munkással kényelmesen elő lehetett volna állítani az előírt mennyiséget. A megbízásoknak viszont ténylegesen csupán 15-20%-át teljesítették, így 1944 végén 2000 megrendelés maradt teljesítetlen, a szerszámokat és a készülékeket csak olyan gyártási ágazatoknak állították elő, melyekkel már rég felhagytak, más eszközök az időközben beállt konstrukciós változások figyelmen kívül hagyása miatt váltak használhatatlanná. Rossz anyag felhasználása, helytelen vagy pontatlan rajzok, melyeket tapasztalt szakemberek készakarva rosszul dolgoztak ki, nehezen ellenőrizhető hibák a szükséges szerszámokon - mindez a szerszámgyártást az üzemek fékjévé tette. A Gustloff-igazgatóság előtt sem maradhatott huzamosabb ideig rejtve, hogy a buchenwaldi gyárban valami nincs rendben. Kivizsgálásokra és vádaskodásra került sor, de a vádak mindig sikerült kivédeni; a fogoly vezetők az üzemvezetőség felé az SS okozta rossz táplálkozási és egészségügyi helyzetre mutogattak, a

büntető feljelentéseket, melyeket az üzemvezetőség a foglyok ellen tett az SS táborvezetésnél, a korrupció, valamint az üzemvezetés alkalmatlansága felfedésének fenyegetésével tették ártalmatlanná.

A szabotázs munka semmiképp sem korlátozódott a hadiüzemekre, a koncentrációs táborok egész hálózatát átfonta. Amíg csak a hiányos munkateljesítményből állt, addig összetalálkozott a foglyok azon - teljesen érthető - szándékával, hogy a lehető legkevesebbet dolgozzanak.

Hogy az egész illegális tevékenységet véghez tudják vinni és fenntartani, hatékony fogoly-önvédelmet kellett életre hívni, mely egyszerre szolgált a tábor végnapjainak előkészítésére is, amennyiben az erők egységességének és összefogásának többi feltétele adott volt. Minden nagyobb nemzeti csoport - csehek, jugoszlávok, lengyelek, oroszok, franciák, belgák és hollandok - titkos szervezeteket hívott életre. Buchenwaldi tevékenységüket német és osztrák bajtársak koordinálták. A tábori védelmen belül minden lehetséges indokkal és minden ürüggyel újabb segélycsapatokat vagy berendezéseket hoztak létre, melyek vészhelyzetben váltak igazán fontossá: az állandó tűzoltóság mellett tűzörseget, egészségügyi csapatot, mentési csapatot és hasonlókat. Buchenwaldban több, mint 1000 rendkívüli módon fegyelmezett ember állt ugrásra készen, a fogoly táborvezetés parancsaira várva. Az SS-nek soha nem sikerült átlátni a lassan kialakuló új hatalom szövevényein és felmérni annak valódi jelentőségét. Döntse el mindenki maga, micsoda bátorság, milyen felelősségtudat, milyen okosság és aprólékos munka kellett ahhoz, hogy az állandó földalatti harcban az antifasiszta erők ezt a hatékony védelmet megszervezzék. Befolyásuk és tevékenységük példaértéke oly nagy volt, hogy a politikai foglyok más táborokból, melyekben a zöldek terrorizálták őket, segítségért fordultak hozzájuk, mire a következő transzporttal már küldték is a buchenwaldi koncentrációs tábor rendfenntartó erőit, amelyek bár rendeltetési helyükön a helyzetet alapvetően nem tudták megváltoztatni, de legalább enyhítettek rajta.

Még ha másképp végződött is, mint ahogy azt előre látni lehetett, a megtett előkészületek olyan hatékornak bizonyultak, hogy 1945-ben Buchenwaldban jobban úrrá tudtak lenni a helyzeten, mint a legtöbb koncentrációs táborban.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK VÉGNAPJAI

Az irányadó koncentrációs tábori foglyok már idejekorán megkísérelték, hogy a tábor végnapjainak különböző lehetőségeire felkészüljenek. Az átlagos fogoly félelemmel eltelve és remegve várta a váratlan eseményeket, így a felszabadulást is. Általában azt feltételezték, hogy Himmler még időben kiad egy központi parancsot, hogy a koncentrációs táborok foglyait likvidálják. Mérgezés, elgázosítás, agyonlövés és német repülőgépekről történő bombázás jöhetett számításba.

Ha az ember a lehetőségeket átgondolta, kiderült, hogy ezeket az intézkedéseket nem lehetett könnyen végrehajtani, ha teljes sikert akartak elérni. Az általános mérgezés minden további nélkül elhárítható lett volna a táborban, a további táplálkozást viszont nem tudták volna biztosítani. A tornyokból gépfegyverekkel és lángszórókkal végzett tömeges agyonlövés kísérlete sok helyen lázadáshoz vezetett volna, a villanyárammal átjárt kerítést rögtön lebontották volna, százak, talán ezrek estek volna el, de még többen szöktek volna meg. Egyéni sorsuk az országban mindenesetre igen bizonytalan lett volna. A német bombázás ellen lehetett volna a legkevesebbet tenni, az olyan általános megfontolások, mint a nép hangulatának figyelembe vétele, a parancsok hatékonysága a légierő soraiban és hasonlók mérsékeltek ugyan a félelmeket, de nem tudták őket maradéktalanul kiirtani. A táborok az elgázosítással szemben voltak a legvédtelenebbek, történjen helyben - amennyiben rendelkezésre állt gázkamra - vagy elszállítással. Közös és egyéni szökés útközben, ellenállás közvetlenül a gázkamrák előtt - ez maradt volna az egyetlen elhárító módszer, mely viszont igen csekély eredményt hozott volna. A végül legfontosabbnak bizonyuló érv akkor egyáltalán nem hatott: vagyis az, hogy egy központi parancs már nem is igen jöhet szóba, mert az általános bomlás állapotában a koncentrációs táborok Himmler és vezérkara figyelmének peremére szorultak, és hogy ezért a parancsnoki apparátus már nem fog hatékonyan működni. Itt is érdekes volt megfigyelni, mennyire kudarcot vallott a megrögzött „dialektikus materialista” gondolkodásmódúak tábora, akiknek tagjai a pszichológiai tényezőket figyelmen kívül hagyták, pedig végül ezek bizonyultak döntőnek.

Hogy a Heimat-SS a jelentős mértékű bomlás következtében a tömeggel szemben nem képviselt már ütőképes végrehajtó hatalmat, a táborokban nyilvánvalóvá vált. Ez a megállapítás azonban mégiscsak túlságosan gyenge lábakon állt ahhoz, semhogy az ember a végső napokban csupán erre hagyatkozhatott volna. Az SS-tagok, akik ugyan maguk is úgy szidták vezetőiket, mint a kocsisok, és általában már nem hittek a nemzetiszocialista győzelemben, igazi német módra, vezérükhöz hűen tették volna ujjukat a gépfegyverek és páncélöklök kakasára, hogy agyonlőjenek bennünket, ha erre parancs érkezett volna.

Ezért világos, hogy előkészületeket kellett tenni az esetleges veszélyhelyzetre. Erre - vagyis a felkészülésre az ellenállásra - gyakorlatilag csak igen kevés táborban lehetett esély: amennyire tudom, Buchenwaldban, Sachsenhausenben, Dachauban, Mauthausenben és Auschwitzban.

Az első koncentrációs tábor, mely a szövetségesek kezére került, Lublin volt. A különböző transzportokkal érkező foglyoktól megtudtuk, hogy az SS elmenekült, amikor az orosz front egyre közeledett, és a kb. 6000 nem evakuált foglyot az ellenségre hagyta, mert szemmel láthatóan sikerült nekik az önfenntartáshoz szükséges ellenállást megszervezni. Vad hírek keringtek, melyek szerint az oroszok a lublini koncentrációs tábor átvétele után azokat a kápókat és előmunkásokat, akik fogolytársaik ellen jártak el, felakasztották vagy a többi fogoly bosszújára bízták. Néhány „prominens” erre hirtelen aggódni kezdett saját sorsa miatt. Egyik tervet gondolták ki a másik után! Vajon hogyan sikerülhetne korábbi „hőstetteik” koronatanúit az utolsó napokban feltűnés nélkül eltávolítani az élők sorából?!

Röviddel Lublin felszabadítása után a keleti táborokból hatalmas evakuálási hullám indult meg Németország közepe felé. Az SS egyik koncentrációs tábort számolta fel a másik után. Aki a foglyok közül életben maradt, azokat, ha az általános menekülés közepette nem volt elegendő közlekedési eszköz, gyalog hajtották nyugatra, miután lehetőleg minél több szörnyű berendezést felrobbantottak. A német származású, de nem Németországban élő (Volksdeutsch) foglyok kezébe fegyvert adtak, hogy más nemzetiségű fogolytársaikat kordában tartsák, mert az SS-vezérek természetesen időben elutaztak vonattal és autóval, s a hátrahagyott SS-őr csapatok általában nem voltak elegendőek, hogy megfelelően felügyeljék a koncentrációs

tábori foglyok ezreit, akiket kísérniük kellett. Nyomorúságos menetek végtelen sorai kódorogtak az országon keresztül - nap nap után, heteken át, élelem és megfelelő ruházat nélkül. Aki nem tudott továbbmenni, azt az SS vagy a felfegyverzett fogolyporkolábok lemészárolták és az úton hagyták. Sokan elmenekültek, elrejtőztek, de a német tábori csendőrség vagy a nép fanatikusai ismét elfogták, újra beszállították vagy agyonlőtték őket, ahogy éppen adódott. Mások megtalálták az utat Németországba, Lengyelországba - az orosz fronton túl. Aki a központi táborokba került, melyeknek egyre újabb tömegeket kellett befogadniuk, borzalmas dolgokról számolhatott be. Kaotikus bomlás képe bukkant elő, tele szörnyű tettekkel: tanú rá a sok nyomorúságos alak, akik a világ minden tájáról érkeztek az egyre szűkebb középső területre. Mert időközben nyugaton is kiadták a parancsot, hogy a külső táborokat és kommandókat vissza kell hívni. A fogoly építőbrigádokat az Atlanti-óceán partjairól először Belgium keleti részébe helyezték, 1944 nyarán a nyugati táborok foglyaival együtt a Rajna jobb partja mögé meneteltek, majd télen és tavasszal egyre inkább visszahúzódtak, míg Dachauban, Sachsenhausenben, Neuengammében, Buchenwaldban, Flossenbürgben, Mauthausenben össze nem találkoztak a keleti evakuáltakkal.

Február-márciustól kezdve minden koncentrációs táborban a végsőig éleződött a helyzet. Ahol megfelelő intézkedéseket hoztak, most végre learathatták a politikai foglyok által tett előkészületek többévi fáradságának gyümölcsét. Legjobb példaként a buchenwaldi koncentrációs tábor végnapjainak történetét lehet elmesélni, mert ez a tábor egyértelműen vörös uralom alatt állt.

Az önvédelmi legénységek felállítását már említettem az előző fejezetben. Már az 1944. augusztus 24-i bombázás alatt gondoskodtak a felfegyverkezésről. A nap általános zűrzavarát felhasználták, hogy az SS hadosztály-utánpótlás raktárából fegyvereket, pisztolyokat, karabélyokat és kézigránátokat szerezzenek. A táborban biztonságba helyezték a zsákmányt, egy részét elásták, vagy befalazták, és erről csak a néhány egészen megbízható ember tudott. A fegyverraktárt a továbbiakban kiegészítették. Már az előkészületeknek ez a része sem lett volna kivitelezhető, ha a belső szervezet nem működik kifogástalanul, és ha a tábort már rég nem tisztították volna meg minden kétes és áruló elemtől.

A fegyverek birtoklása valódi biztonságérzetet teremtett. Legalább nem kell harc nélkül meghalni, nem kell egyszerűen lemészároltatni magunkat. Ez a megerősödött önbizalom megnyugtatóan hatott a bajtársakra. A helyzet rendkívüli nehézségét nem lehetett félreismerni: a harcot nem csak az SS ellen kellett folytatni, de a döntő pillanatban a gyengék, gyávák és az elkerülhetetlen pánik ellen is! Miután az evakuált táborokból sor került az első nagy visszaszállításokra Buchenwaldba, furcsa átmeneti állapot jött létre: az SS, a közeli véget látván, félt a foglyok névtelen tömegétől, a foglyok viszont az SS-től; a környék lakossága pedig, különösen Weimaré, ezekben a napokban úgy félt a tábortól, mint a tűztől. Mindhárom csoportnak más okokból és más tényeken alapulva valóban komoly oka volt az aggodalomra. Kétségtelen, hogy leginkább az SS-gyárakban dolgozó civil alkalmazottaknak volt mitől tartaniuk (mert gyakran igen szégyenletes módon viselkedtek), folyamatosan attól féltek, hogy a rabok majd egyszerűen lemészárolják őket, ha majd „elérkezik az idő”. A politikaiak bosszúra szomjaztak, különösen Weimar városával szemben, amely száz csatornán keresztül pénzre és mindenféle egyéb anyagi előnyre tett szert a „csontmalomból”, és polgárai soha nem mutattak együttérzést, de még csak belátást sem, nemhogy segítséget nyújtottak volna az elesetteknek. A tábori rendfenntartó erőket viszont saját politikai hírük érdekelte, és nem akartak káoszt Buchenwaldban - az ország és a jövő miatt. Ezért mindent megtettek, hogy úrrá legyenek a zűrzavaron.

Amikor a helyzet lassan megérett, hónapokkal a tényleges végnapok előtt, felmerült a kérdés: fegyveres felkelés vagy további kivárás? Csak nagy fáradsággal sikerült az alapelvben megegyezni: nem provokálunk, nem keresünk ürügyet, csak akkor kezdünk védekezni, ha a helyzet komolyra fordul. Az előkészületeket még hatékonyabban folytattuk, folyamatos nehézségek adódtak viszont az SS-szel és a mit sem sejtő többi rabtárssal. Az egyes nemzetek bizalmi emberei minden blokkba bekerültek. A védelmi csoportot (Schutztruppe) jobban kiépítették. Végül minden abban a kérdésben csúcsosodott ki: mit fog Himmler parancsolni? Mert arról, hogy a tábori SS már semmit se tudjon önállóan véghezvinni, már gondoskodtunk.

Két csoport készített egymástól függetlenül világos tervet a tábor átvételéről az SS veresége és a szövetségesek bevonulása után: a kommunista párt és egy nem kommunista csoport az angol Burney százados vezetésével. A tervek

alig különböztek egymástól, mint ahogy a felszabadítás után kiderült, mert mindkettő azonos tábortapasztalatra épült. A lényegi különbség abban állt, hogy a kommunista párt a táborbeli tényleges hatalom birtoklásából kiindulva a titoktartás érthető indokával és régi szokás szerint szinte csak a saját embereiket választotta ki a tábor átvételére, míg a másik csoport az emberi rátermettség egyedüli alapelvéből indult ki pártállásra való tekintet nélkül, habár a kiszemelt új funkcionáriusok jó harmada kommunista lett volna. Mindkét csoport nemzetközi alapon dolgozott.

Már 1945 márciusának közepén teljesen világossá vált, hogy a nyugati szövetségesek érkeznek előbb Közép-Németországba. A táborban elsősorban légi támogatásra számítottunk, ha harcra került volna sor. A Buchenwaldtól északra fekvő síkságra érkező ejtőernyős támadás esetére elhatároztuk, hogy a táborból aktívan beavatkozunk, bármily nehéz is legyen majd a helyzet. Mégis mindenki azt várta, hogy az SS előbb még megkísérli az evakuálást. Április elején megtették az előkészületeket, elküldték az SS hadosztály-utánpótlást. A tábor teljes belsőriadókészültségben állt anélkül, hogy tudtuk volna, mit hoz a jövő. Azzal tisztában voltunk, hogy a parancsnok, Pister SS-Oberführer tétovázó hivatalnok-alkat, aki saját maga elhatározásából soha nem tett semmit.

Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführertől megtudtuk, hogy Himmler egy telefonos megbeszélés után (melyet Schmidt SS-Standartenführer, a weimari rendőrfőkapitány harcolt ki), április 2-án Oldeburhuis SS-Hauptsturmführer, az ohrdrufi táborparancsnok „döntésére bízta”, hogy a BV-seket és a „különösen veszélyesnek ítélt politikaiakat” eltegye láb alól. Himmler nyomatékosan megparancsolta viszont, hogy a zsidókkal semmi nem történhet, olyan paradoxon ez, amelyet csak a Reichsführung-SS reményei és a nemzetközi helyzettel kapcsolatos várakozásai ismeretében lehet megérteni. A tábor többi részét el kell szállítani. Ohrdrufból a 12 000 emberből álló, Buchenwaldba tartó haláltranszportra is sor került, amely során ezreket lőttek agyon. Egyedül a Weimarból Buchenwaldba vezető úton, az utolsó rövid szakaszon, április 5-én 74 fogoly feküdt vérbe fagyva, míg előtte százakat az SS által felheccelt Hitlerjugend mindkét nemből toborzott tagjai mészároltak le. A halálos áldozatok száma az S III-ban több, mint 1500-ra tehető.

Végül is 47 000 ember volt a buchenwaldi szögesdrót mögött összezsúfolva,

az élelmezés akadozott, a nyomor borzalmas volt, míg az amerikai páncélosok Erfurttól nyugatra arra vártak, hogy a felvonulást befejezzék. A lövések zaját tisztán hallottuk. Idegtépő várakozás napjai voltak ezek.

Április 4-én délután hirtelen hívták a tábor zsidóit. Senki nem jelent meg az gyülekezőhelyen! Ilyen még soha nem történt egy koncentrációs táborban. Elképzelhetetlen volt a gondolat, hogy az SS nem mer már azonnal és kivételes erőszakkal eljárni, hogy parancsait kikényszerítse. Elterjesztették, a zsidók cseretáborba kerülnek, hogy onnan külföldre vigyék őket, és hogy a Reichsführer már tárgyal ez ügyben. Természetesen senki nem hitte el, az eljárás pszichológiailag lehetetlennek tűnt. (Később derült ki, hogy mégis volt ebben valami: Himmler patológiásnak minősülő, „zsidók világhatalmában” való hitében Svédországban puhatolózott, nem lehet-e a zsidókkal „életmentő üzletet” kötni!) Az SS habozása értékes éjszakát hozott, amely során a „rég KL-gárda” zsidó bajtársai százai kaptak alkalmat, hogy „eltűnjenek”. Nevek, számok, jelölések, kommandók cseréltek gazdát, váltottak blokkot. Következő reggel az SS blokkonként kiléptette a tábor foglyait. „Zsidók kifelé!” Egy részük engedelmeskedett a parancsnak, a többiek „arcuk után” kellett kikeresniük, mert Buchenwald bombázása óta nem állt rendelkezésre elegendő dokumentáció. Őrült jelenetek következtek, a buchenwald koncentrációs tábor Scharführerei felületesen intézték el a dolgot, a jelenlévő auschwitzi hóhérok pedig botokkal, cigarettával a szájukban járták körbe a kis tábor és válogatták ki, akik megfeleltek nekik. A foglyok tábori védelme viszont, mely nélkül az SS már nem tudott dolgozni, semmit nem tett, hogy fortélyait támogassa, sőt, szemet hunyt, ha az élelmesebbek a már kiválogatott sorokban eltűntek. A tábor közel 6000 zsidójából 1500 jött össze, akiknek száma a következő napon az Ohrdrufból érkező magyar zsidókkal kiegészült.

Április 5-én kiszivárgott a táborban az SS-nek azon terve, hogy a táborban tartózkodó angolokat - a két amerikaival együtt 20-at - likvidálják. Négy tisztet, élükön Southgate-tel és Burney-vel, híveik „eltűntettek”. Egy 60 cm magas üregben, a kis tábor 56-os blokkja alatt bújtatták el őket. Amikor az üregbe lemásztak, egy zsidót találtak ott, aki az előző napon az egyik ágy alatt a deszkapadlón véletlenül talált egy lyukat, és az orosz hadifoglyok, akik a rejtékhelyei őrizték, nem úzták el szegényt, mert attól tartottak, hogy a

helyet akkor többen is megismerik. Az összegörnyedt ember még teljes négy napig ezen a borzalmas helyen tartózkodott - fény nélkül, mozdulatlanul a nedves padlón, az 1500 facipő folyamatos kopogásával feje fölött. A többiek, amennyire tőlük és a helyzettől telt, ennivalót juttattak neki.

Hogy a végsőig túlfeszített helyzetet megkönnyítsék, a táborban tartózkodó külföldiek közül négy jelentős személyt, Soudain belga minisztert, Marie francia helyettes államtitkárt, Burney kapitányt és Cool holland tengerésztisztet már április 4-én rábírták, hogy levelet írjanak a parancsnoknak, melyben ügyes módon lojális és korrekt tartásáról tanúskodtak, és kifejezték abbéli reményüket, hogy miután hazájukba visszatértek, alkalmat fognak rá találni, miszerint erről országuk közvéleményét tájékoztassák. A parancsnok fodrásza kézbesítette a levelet. Meg is tette hatását: Pister dokumentumként tekintette saját maga és családja biztonsága érdekében. „A parancs és teljesítése között szükség esetén telhet el némi idő!”, vélekedett, természetesen anélkül, hogy nevén nevezte volna a dolgokat. Habozott, ez volt a fő. Hallottuk az ágyúdörejt, amerikai repülőgépek köröztek felettünk; időt nyerni, csak ez számított. Ha tudtuk volna, hogy a felszabadítás még további nyolc napba telik, az időhúzás taktikáját nem lehetett volna véghez vinni, már annál fogva sem, hogy az ingatag parancsnok nem a foglyok, hanem egyre inkább SS-cimborái felé hajlott.

A döntő teherpróba napja április 5. volt. Az SS-vezetők az előző napokon megsemmisítették a legfontosabb iratokat. Dr. Ding-Schuler SS-Sturmbannführer még egyszer visszajött a táborba, és közölte velem, a weimari Gestapo kiadta a parancsot - ő Dr. Schiedlauskytól tudja -, hogy következő nap 46 politikait ki kell végezni, mielőtt a tábort evakuálnák. Akárcsak Ohrdrufban! Ding-Schuler csupán négy nevet tudott: a kórház kápója, az ő helyettese, a 46-os blokk kápója és én. A figyelmeztetés felbecsülhetetlen értékű volt, és közel nyolc óras előnyhöz juttatott bennünket. Ebben a pillanatban a belső táborvezetés egész apparátusát riasztottuk. Azt a döntést hozták, hogy a dolgokat komolyra kell most már fordítani, és meg kell tagadni a 46 ember kiadását, akkor is, ha nyílt harcra kerül sor. De ki volt ez a 46 ember az említettekén kívül?! Este megérkezett a Rapportführer listája az irodába - „a kapuhoz” másnap reggel! A lista összetétele igen egyenlőtlen volt: nem felelt meg minden esetben a

személyek valódi jelentőségének, fontos nevek hiányoztak, mások pedig nem voltak éppen jelentősek; valódi Gestapo-intézkedés, melynek alapja szemmel láthatóan a táborban is ismeretes besúgás volt: hónapokkal korábban egy bizonyos Duda, aki Dirlewangerhez került, „cinkelt”. Most megmutatkozott, hogy minden nevet megadott, akik számára jelentősnek tűntek, részben jogosan, részben alaptalanul. Dr. Schiedlausky tábori orvos valószínűleg kiegészítette az összeállítást, mert két nappal előbb látták, amint egy kézzel írott levelet ad át a weimari Gestapo vezetőjének, amikor ez utóbbi éppen elhagyta a tábort. Egyébként Ding-Schuler információja éppen Schiedlauskytól származott! Hogy az új, illegális táborvezetés szinte egyetlen funkcionáriusa sem állt a listán, mindenesetre azt bizonyítja, hogy milyen jó titkos munkát végeztünk.

Még ezen az éjszakán minden fenyegetett biztonságos rejtekhelyeken tűnt el - a francia Bloch gyáron kívül, akiről senki nem tudta, hogy került a listára. Amikor másnap reggel a nevek felolvasására sor került, Blochon kívül senki nem jelent meg a kapunál. Blochot egy idő után elküldték, nyilvánvalóan olyan taktikai megfontolásból, hogy a többi áldozat gyanúját elterelje. A tábor második parancsmegtagadása után a parancsnok hívatta az 1. táborrangidőst és követelte, hogy a tábori védelem kerítse elő a hiányzókat. A szervezet nyolc órán át „keresett”, de természetesen egyetlen eltűntet sem talált meg. Ezért a foglyok általános létszámolvasási gyülekezőtől tartottak. A belső vezetés elhatározta, hogy erre sem jelenik meg senki, ha megparancsolnák. Koncentrációs tábor gyülekező nélkül! Ezzel az SS legfontosabb ellenőrzési formájától esett el. Innentől kezdve már senki nem ment a kapuhoz, ha egy zárt csoportot vagy a tábor valamely „prominensét” hívták, és veszélyt sejtettek. Ez nyílt hadüzenet volt. Amikor leszállt az éjszaka, az SS csak alaposan felfegyverkezve merészkedett a táborba, mert belátták, hogy a politikaiak készek harcolni.

A tábor felelősei tisztában voltak vele, hogy az SS és a foglyok fegyveres összecsapásának milyen kilátásai vannak. A harcnak legfeljebb néhány óra múltán az SS javára kellett fordulnia. Számoltak viszont a felszabadító csapatok órákon belüli megérkezésével. A fennálló veszélyt megszüntetendő, hogy a tábort az utolsó pillanatban mégis evakuálják, úgy határoztak, küldöttet szöktetnek ki a táborból, akinek abban az esetben, ha az amerikaiak

a stratégiai fontos Ettersberget - oldalán a koncentrációs táborral - mégis elkerülnék, Weimarból kell elérnie a szövetséges frontot, és ezzel egyidejűleg rögtön levelet kell küldenie a buchenwaldi koncentrációs tábor parancsnokának. A rendőrségi rádió jelentése szerint - amit a tábor hírszolgálatára továbbított - előző éjszaka 40 civilbe öltözött ejtőernyős ugrott le a Weimartól délre fekvő birodalmi autópálya két oldalán, akiket nem sikerült elfogni. Az alábbi levél „állítólag” az egyik ejtőernyőstől származott. A következőket tartalmazta:

(Kissé nehezen kivehető, de arról van szó, hogy ezt a levelet a foglyok írták, és azt a látszatot akarták keltetni, mintha az angolok küldték volna. Ezért van szándékosan anglicizmusokkal tűzdelt kissé rossz németiséggel írva, amit megpróbáltunk a magyar fordításban is érzékeltetni. A szerk.)

„Parancsnok!

Transzportok hagyják el Buchenwaldot. Ezek haláltranszportok - akárcsak az ohrdrufiak!

A borzalmas ohrdrufi tragédiának nem szabad megismétlődnie. Saját szemünkkel állapítottuk meg a kísértő légénység és a felheccelt nép áldozatait.

Jaj a felelősöknek, jaj Thüringiának, ha ez megismétlődik! Megértjük, hogy Ön - mint az egész ország - nehéz helyzetben van, amelyen Ön azzal próbál meg úrrá lenni, hogy ezeket küld az útra. Hagyja abba! Azonnal hagyja abba! Páncélos parancsnokaink jönnek most, és kiállítják a számlát. Egyetlen esélye van még!

James Mcleod Major (őrnagy) War Office, London”

Április 6-án több, mint 3000 zsidónak kellett gyalog elhagynia a tábort. A tábori küldött szökésére ekkor már csak egyetlen módon kerülhetett sor, mivel a transzportok kivételével senki nem kerülhetett kívülre: az 50-es blokkon és Dr. Ding-Schuleren keresztül. Ezért ismét felbukkantam, bár SS-őrjáratok kutatták át a tábort, jelentkeztem Dr. Ding-Schulernél, akit Feld Unterscharführer - a már említett futár - értesített, és megegyeztem vele a nyaktörő vállalkozásban. A következő napon, április 8-án egy weimari rendőrségi teherautónak kellett érkeznie, hogy az értékes eszközöket és

oltóanyagokat Schmidt SS-Stadartenführer csapatainak elvigye, az egyik ilyen ládába kellett beülnöm, és Ding-Schuler weimari házába szöknöm.

Április 7-ére a parancsnok 14 000 embert követelt Buchenwaldból történő elszállításra. Hosszas habozás után 1500 embert bocsátottak az SS rendelkezésére, majd amikor 200, gépfegyverekkel felszerelt SS-tag érkezett a táborba, további 4500-at, hogy a táborra váró harcot megkönnyítsék. Az egyik legnagyobb nehézség ugyanis az élelmezés volt, illetve a tábor túlszűfolttsága: BV-sek, aszociálisok és mások, akik a harcolókat hátba támadhatták vagy akadályozhatták volna. Nem maradt más út. A két transzport elindult, úti céljuk ismeretlen volt. Időközben megtudtuk, mi történt velük, és úgy érzem, röviden meg kell említenem, mint azokra a napokra jellemző esetet. A kisebb transzportot a flossenbürgi koncentrációs táborba szánták, ide viszont csupán 170 ember érkezett meg, a többiek útközben belehaltak a kimerültségbe, agyonlőtték őket vagy elmenekültek. A nagyobb transzport a dachaui koncentrációs tábor irányába indult Szászországon át! Élelmiszert csak egyetlen napra kaptak. A 40 vasúti kocsi, egyenként 100-120 foglyával, állandó átirányításokkal a még szét nem rombolt vagy szükségszerűen helyreállított vágányokon Csehszlovákiáig jutott, innen a Bajor Erdőn keresztül Passau környékére érkezett, ahol egy kis helyen - Nammeringnél amely kőfejtői miatt mellékvágánnyal rendelkezett, megakadt.

Johann Bergmann, Aicha vor dem Wald-i lelkész április 19. és 23. között emberi és keresztényi példamutatással bátran segített az éhhalál küszöbén álló buchenwaldi foglyokon - többek között azzal, hogy az eseményeken elborzadt környékbeli parasztoktól rögtön közel 100 mázsa burgonyát, több mázsa kenyeret és egyéb élelmiszert gyűjtött össze és elérte, hogy a foglyok az ételt meg is kapják.

Ezzel egyidejűleg Nammeringben az időközben elhunytak közül kb. 270-et egy sínekből rögtönzött rostélyra halmoztak, és úgy-ahogy elégettek, további 700 éhhalált halt vagy agyonlőtt fogoly hulláját egy szakadékba hajították. Merbach SS-Obersturmführer, aki maga is undorodni kezdett az SS ezen művétől, és aki a lelkészt és segítőit működni hagyta, pálinkával itta le magát, hogy - mint mondta - „legalább éjszaka szabaduljon meg a borzalmaktól”. Április 23-án a vagonok a megmaradt közel 3000 fogollyal tovább indultak

München irányába, hogy aztán Dachaubá vigyék őket. Buchenwaldban április 8. délelőttjén egy hosszú légiriadó után az egész tábor összeshívták déli 12 órára, hogy kivonuljanak. A várva várt weimari teherautó, melynek az 50-es blokk egészségügyi felszerelését kellett elvinnie, még nem érkezett meg! Végül, 12:45-kor futott be négy olyan SS-taggal, akik semmiről sem tudtak. Feld vezetésével a ládák felpakolása simán ment. Négy órával később feladtam a levelet a parancsnok részére. Ez is megtette hatását. Pister még jobban habozott. Csak április 10-én - miután április 9-én további 4800 bajtársat, illetve április 10. reggelén 9280 foglyot elvittek, főleg a kis táborból, akik vagy önként jelentkeztek a transzportra, vagy brutális ütlegetéssel összeseterelték őket - nem tudott a parancsnok az átfogó energikus intézkedéseknek továbbra is ellenállni, ekkor ugyanis Waldeck-Pyrmont herceg, SS-Obergruppenführer és Waffen-SS-tábornok, a IX. körzet legfelső rendőrfőnöke, személyesen jött Buchenwaldba, hogy - amint kifejtette - Pistert „móresre tanítsa”. A parancsnok, minden kettős játéka mellett, eddig csak részakciókban járt el kíméletlenül, de nem rendelt el általános intézkedéseket a tábor ellen, hogy a parancsokat végrehajtsa. Most, hogy Waldeck személyesen jelent meg, már túl késő volt, mert április 11. lett a döntő nap.

Az életben maradt zsidók és a 46 politikai ellen folytatott akció időközben az általános zűrzavarban elfelejtődött. Egyedül a kapunál, az evakuáltak kivonulása alatt lehetett volna a maradék 45 embert megtalálni és agyonlőni - ha előkerültek volna! De elhatározták, hogy a betegekkel és a funkcionárius személyzettel együtt, akiknek maradniuk kellett, nem hagyják el a tábor, és a veszély ellenére, hogy végül lemészárolják őket (Waldeck tényleg kifejezte abbéli szándékát, hogy a tábor maradékát levegőbe röpíti), biztonságos földalatti rejtékhelyükön védekeznek.

Április 11-én, egy szerdai napon, délben még 21 000 fogoly tartózkodott a táborban. Adott volt a hatékony fegyveres harc feltétele. De az SS már nem támadott. Délelőtt 10:30-kor az első táborvezető közölte az első táborrangidőssel, hogy a tábor átadják. A kijelentésnek volt némi értéke, de mi tudtuk azt is, hogy az SS a közelben fekvő „Nora” repülőtérrel bombázókat rendelt a tábor megsemmisítésére. Ezért a tábor erői teljes készségben maradtak. Amikor körülbelül másfél órával később a hangszórók tudatták, hogy minden SS-tag azonnal menjen a táboron kívüli

szolgálati helyére, a kritikus várakozás tetőfokára hágott. Röviddel ezután az SS megkezdte visszavonulását. A kocka el volt vetve. Csupán a tornyok őrszemei maradtak ott, akik az egyre közelebb érkező csatazaj hallatán röviddel 15 óra előtt a környező erdőbe menekültek, mire a tábori védelem bajtársai, akik felfegyverkezve fedezékben feküdtek, rögtön átvágták a szögesdrótot, elfoglalták a tornyokat, bevették a táborbejárat kapuját, és az első toronyra kitűzték a fehér zászlót. Így az első amerikai páncélosok, amelyek északnyugatról érkeztek, már a felszabadított Buchenwaldra akadtak. A weimari segélyakció feleslegessé vált, a várost csak este vették be az amerikaiak.

A 21 000 megmentett ember lelkesedése hatalmas volt. A kommunisták által előkészített szervezeti struktúra a tábor átadására rögtön hatályba lépett: egy nemzetközi tábori küldöttség és különböző nemzetiségű egyéni küldöttségek: közel 5000 francia, 3500 lengyel és lengyel zsidó, 2200 birodalmi német, 2000 orosz, 2000 cseh, 2000 ukrán, 600 jugoszláv, 400 holland, 500 osztrák, 200 olasz, 200 spanyol és 3000 más nemzetiségű embert képviseltek. A bizottságok feladata az volt, hogy a Harmadik Amerikai Hadsereg érkező tisztjeivel együttműködjenek. Ekkor formálisan is visszakapták szabadságukat azok, akik 1945. április 12-én már nem az SS alattvalóiként érkeztek a gyülekezőre, hanem önként és végérvényesen szabad emberként!

A buchenwaldi koncentrációs tábor, a nyomorúságos és szenvedéssel teli barakkok búzló helyszíne, százezrek véres rabszolgalétének közel nyolc éve után megszűnt létezni.

De amíg itt a felszabadítottak ujjongása töltötte meg a levegőt, 50 vasúti kocsiban a dachau koncentrációs tábor szélén fulladt meg a többi 26 000 fogoly egy része, akiket a buchenwaldi SS az utolsó héten még elszállított. Névtelen, halhatatlan áldozatok...

AZ SS „PSZICHOLÓGIÁJA”

A koncentrációs táborok eseményei tele vannak pszichológiai furcsaságokkal, mind az SS-t, mind a foglyokat tekintve. A foglyok reakciói általában jóval érhetőbbnek tűnnek, mint az elnyomóké, mert az előbbiek cselekedetei emberi kereteken belül mozognak, míg utóbbiaké az embertelenség jellegét öltik. Az SS „pszichológiája” valójában sokkal egyszerűbb. Az ő lélektanuk és belső motivációik nem igazán különböznek a pretoriánusoktól vagy Mohamed első követőitől, Dzsingisz kán testőrségétől, vagy a janicsároktól, vagy éppen Mahdi derviseitől. Politikailag és belső „alakulásukat” tekintve majdnem meg is egyeznek, csupán társadalmi származásuk hordoz modern szemléleti elemeket.

A hitleri Schutzstaffel (SS) önkéntes tagjai, akik tudatosan vagy nem tudatosan vonzódtak az SS-ideálokhoz, általában olyan típusú emberek voltak, akiknek lelkében egyszerű pszichológiai séma játszódtott le: néhány élesen fixált, dogmatikus, nem kidolgozott, leegyszerűsített tudattartalom beszűkítette gondolkodásukat, érzéseiket pedig elnyomta. Nem hatott rájuk semmiféle valódi belátás vagy valódi ideál, csupán ösztönösen kiutat kerestek, hogy - a társadalom által elismert és elfogadott módon - legyen módjuk a kitörésre. Ebben az értelemben minden SS-tag, akit ismertünk, barbár volt, nem hordozták magukban a valódi kultúra egyetlen elemét sem, vagyis azt a képességet, hogy a szellemet és az ösztönöket állandóan kritikusan szembesítsék egymással, a külvilággal és az általánosan érvényes normákkal, hogy aztán magasabb lelki egységgé alakítsák. Az egyetlen „kritikai” átgondolás, amelyet közel éreztek magukhoz, és amelyet alkalmaztak is, tisztán a sémán belül mozgott: ösztöneik iránya vajon megfelel-e az SS céljainak. Ezt - porosz szófordulattal élve - úgy mondták: le kell győzni a „belső disznót”. Ezalatt nem azt értették, hogy saját hajlamaiknak kell ellenállniuk, melyeket mi emberileg érvényes vagy akár keresztényi nézőpontból úgy szoktunk értékelni, mint nem jót, rosszat és különösen rosszat, a normák ilyen világához az SS-ideáloknak semmi közük nem volt, még ha néhány esetben úgy is tűnt, mintha a ott állnának a az erkölcs határán. Egyedül az a kérdés számított, hogy az ösztönök és érzések (ilyen mértékkel mérve legyenek olyan jók vagy rosszak, amilyenek

csak lehetnek) az SS- célok megvalósulását szolgálják-e, vagy ártanak nekik. Ha a kegyetlenséget, az embertelen kegyetlenséget hasznosnak vagy szükségesnek találták - ezt „másokkal szembeni szükségszerű keménységnek” hívták -, akkor az együttérzés, a „humanitás ábrándja” a „belső disznó” megmozdulásának számított, amit el kellett nyomni. Becsület, hűség, tiszta családi élet az SS rendi gyűűjében semmi esetre sem zárta ki a mindenféle közönségességet, árulást és a szexuális kicsapongást, még olyan réteggel sem, amely alsórendűnek számított, ha az SS- célok ezt előnyösnek vagy helyénvalónak tűntették fel, sőt éppen ezt a „kettős erkölcsöt” követelték meg, ahogy mi ezt a magatartásformát nevezzük. Az SS „magas ideáljaira” való utalás, ahogyan azokat írásaikban és beszédekben hirdették, nem bizonyítja ennek ellenkezőjét, az emberség és kereszténység ideáljaival csak a nevük egyezett meg, csupán feltételesen számítottak, vagyis mint az „uralkodó réteg” kódexe, és csak amíg célszerűnek tűnt - egyfajta morális klikk-önvédelem, ahogyan a hivatásos bűnözők is ismerik, akik például a csalást és lopást egymás között késsel torolják meg.

Nem állítom, hogy az egyes SS-tagok átlátták ezeket az összefüggéseket. Hiszen alig akadt, aki kritikusan gondolkodott volna. Alapvetően gyűöltek mindenfajta objektív, vagyis nem tisztán célirányos, hanem csupán elméleti intelligenciát. Egész egyszerűen vonzódtak az SS-ideálhoz, mint az őket megszólító és nekik megfelelő életstílushoz. És mivel nem követelt tőlük jelentős szellemi megerőltetést, ösztöneiknek viszont tág teret adott, és „kiélhették magukat”, ezért többé-kevésbé készségesen elfogadták a kényszerű és nehéz fegyelem gátjait, melyben ösztöneik pályája elfuthatott, és még azt az örömet is nyújtotta, hogy a kényszert, melyet a kiképzés rájuk mért, másokon, akár társaikon annál „erőteljesebben” és „férfiasabban” levezethették: ekkor a „disznót” végre „teljes egészében” át lehetett helyezni az embertársakba, és bennük szadizmusba hajló örömmel „legyőzni”.

Az ilyen társaság fajtájának megfelelt, hogy kezdettől fogva és fejlődésének folyamán egyre inkább olyan emberekből álljon össze, akiknek hiányos kultúrája nem teszi lehetővé, hogy a normális társadalmi életben kielégítőn megállják helyüket. Az SS-tagok származásának vizsgálata szinte minden esetben azt az eredményt hozta, hogy alapvetően elégedetlen, nem sikeres, bizonyos körülmények miatt mellőzött, mindenféle gyenge

képességű és elég gyakran szociálisan kudarcot vallott egzisztenciáról van szó. Az SS ilyen tekintetben a nemzetiszocializmus gyújtótükre volt. Ez érvényes alapítóira, Himmlerre és Heydrichre is, akik mélyen gyökerező alacsonyrendűségi érzésüket mértéktelen becsvággyal kompenzálták, de éppígy vonatkozott a Totenkopf-Verbände törzslegénységére is. A német népből, az NSDAP-ből és a hivatásos hadseregből vagy az önkéntes katonákból az idők során az Általános SS-en (Allgemeine SS) és a karhatalmi csapatokon (Verfügungstruppe) keresztül a Fekete Hadtestben (Schwarze Korps) alapvetően önkéntesen szeszetalálkoztak mindazok, akik azonos vagy hasonló lelki és szociális jellemzőkkel rendelkeztek. Ez a mag alkotta a valódi SS-t. A többiek az idő múlásával legtöbbször visszatértek normál életkörülményeikhez, vagy kitaszították őket, vagy csak parancsnak engedelmeskedtek, egy csekély kisebbség viszont lassan nehéz lelki helyzetbe került, és már nem talált kiutat. A háború alatt a Waffen-SS-hez csatlakozó tagok nagy része arra szorítkozott, hogy az SS-ideál egyetlen darabkáját megvalósítsa: a keménységet és a rámenősséget. Egyedül ebben állt számukra az SS fogalma, egyébként az SS-államról vagy az SS-célokról konkrétan alig vagy egyáltalán semmit sem tudtak. Mindenesetre - a mi megítélésünk szerint - közülük is a legrosszabbak választódtak ki - az SS-vezetés véleménye szerint természetesen a legjobbak -, belőlük alakult ki az SD és a koncentrációs táborok legénysége. Ha a háborút megnyerik, akkor mutatkozott volna meg valójában, hogy a Waffen-SS több százezer tagjából kik voltak, maradtak vagy lettek valódi SS-tagok a szó igazi értelmében: a kaszt olyan primitív alakjai, akiknek lelki viselkedése nem egyéni, hanem tipikus vonásokat mutatott.

Nézzük meg röviden ebből a tekintetből az SS egyes csoportjait.

Az eredeti Schutzstaffel köztudottan teremőrség volt, amelynek feladata abban állt, hogy a „rendet” fenntartsa, vagyis a gyűléseken a politikai ellenséget féken tartsa. E célból fanatikus verőlegényekre és kötekedőkre volt szükség. Felfogóképességük csak a „Führer” és az „ellenség” fogalmára terjedt ki: „Sieg Heil” és „Le vele!” ezt ordították. Hitler számukra egy ragyogó világ megszemélyesített szimbóluma volt (és a legkevésbé sem zavarta őket, hogy Istenük szó szerint semmiben sem felelt meg a germán faj ideális elképzelésének, melynek ők maguk sem voltak mintapéldái),

ellenfeleik pedig zsidók, marxisták, szabadkőművesek, jezsuiták (egytől-egyig nevetségesen primitív, egyforma szabvány szerint alakuló ellenségképek). Ezt a csoportot főleg a különböző rétegekből származó munkanélküliek alkották, akik korábban már feladták a reményt, hogy állandó, rendes foglalkozásuk legyen, és most nagyszerűen érezték magukat, hogy bokszerrel és revolverrel a kézben szolgálhatták a nemzeti felkelést.

Az „Allgemeine SS” (Általános SS) volt a nagy gyűjtőtégely, melyet Himmler létrehozott. Sokféle célt szolgált. A toborzás elsősorban a nemeseket, értelmiségieket és gazdag polgárokat szólította meg. Az „SS-rendet” nem akarták úri klub-világgá alakítani. Az Allgemeine SS-nek kapcsolatok, pénzt és a német nép körében tiszteletet kellett az SS-vezetés számára hoznia, melyekkel könnyebben meg lehetett valósítani a valódi célokat. Átmeneti állapot volt, és amikor betöltötte célját, feltűnés nélkül háttérbe szorult, míg lassacskán - bár formálisan soha nem szüntették be - 1939-től kezdve csupán annyi szerepet játszott, hogy számos tagját SS-tartalékosnak hívták be, és azokhoz az SS-osztagokhoz osztották, amely éppen legénységi- vagy tiszthiányban szenvedett, így módon egykori társadalmi előnyét később mindenki megfizette azzal, hogy az Allgemeine SS korai tagjaként az SS végzetes sorsát osztotta. Kezdetben sokak számára pompás dolognak tűnt az állítólagos nemzeti elithez tartozni! Egy elit törzsgárdtagság lehetősége persze nagyon csábító volt. Az SS-vezetőség megkönnyítette az új tagok dolgát: a résztvevő tagoknak szinte nem is kellett szolgálatot teljesíteniük, egyszerűen uraknak tekinthették magukat, akik előkelő sportot űznek (SS-lovasság!), a „pártoló tagoknak” ahhoz, hogy jogot szerezzenek a fekete SS-rúnás jelvény hordására, csupán egy havi hozzájárulást kellett fizetniük. A „renddé” való kemény elméleti és politikai kiképzés nyoma egyiküknél sem volt fellelhető. Ez a taktika ügyesen ellensúlyozta a meglévő tendenciákat: a „pártoló tagok” a pénzösszegben olcsó lehetőséget láttak, hogy minden más nemzetiszocialista szervezetet és kényszert megússzanak, de ugyanakkor „mellettük voltak”, még hozzá előkelően; az aktívak pedig, akik az SA-tól mint tömegszervezettől undorodtak, a mesés fekete egyenruhában, (maguknak kellett beszerezniük, és elég drága volt, hogy ne legyen mindenki számára hozzáférhető) előnyösen megkülönböztették magukat az egyszerű néptől, demonstrálták a tradicionális német harci szellemet, és

kivételes tekintélyű gárdaként léptek fel.

Eközben az általános nemzetiszocialista fellendülés hirtelen egy sor lehetőséget kínált, hogy az ember karriert csinálhasson a közigazgatásban, a külföldi szolgálatban, a Wehrmachtban, a gazdaságban, minden sarkon, ami karrierrel, tekintéllyel és anyagi haszonnal járt, így semmi esetre sem lehetett szó arról, hogy az Allgemeine SS-t az SS rendi ideálja értelmében megszilárdítsák. 1934. június 30. (az SA-val való leszámolás kezdete, a hosszú kések éjszakája!) és a terror ezt követő alakulása néhányakat arra ösztönzött, hogy látszólag megszakítsák kapcsolatukat az SS-szel. Formálisan ugyan a legtöbben továbbra is bent maradtak, a tagság viszont már nem jelentett mást, mint csupán részvételt egy laza szövetségben, melynek az volt a célja, hogy kölcsönösen támogassák egymás társadalmi és szakmai ambícióit - vagyis egy olyan szövetségé, mely Heydrich SD-főnök információ-szükséglete és a Reichsführung-SS pénzsükséglete szempontjából elég kényelmes volt.

A kontraszelekció, mely a nemesség, az értelmiség és a polgárság köreiből az Allgemeine SS-ben kiszűrődött, vagyis akik az állami hivatalokban, a gazdaságban vagy a hadseregben bizonyos okokból nem tudtak volna feljebb jutni, vagy akiket különösen vonzottak az SS-ideálok, ez a kontraszelekció az Allgemeine SS-ből minden fáradság nélkül megtalálta útját az SS törzsgárdájához.

Himmler elég okos volt, hogy már rögtön 1933-ban lefektesse saját gárdájának, az SS-Totenkopf-Verbandnak az alapját. Megbízottjának, Eickének, a munkanélküli első világháborús hadi tisztviselőnek, aki a civil életben köztársaság elleni összeesküvő lett (mint Rohm és sokan mások) nem tudott anyagi segítséget nyújtani. Sem pénzt, sem egyenruhát, sem fegyvert, sem más felszerelést. Eickének mindezt magának kellett megszerveznie, hogy hogyan, az az ő dolga! Eicke megbirkózott a feladattal. A legénységbe mindenféle társadalmilag lecsúszott alakot felvettek, főleg Ausztriából és a Balkánról érkező nemzetiszocialista szökevényeket, vagyis botos és pisztolyos aktivistákat, akiknek mindenféle szociális támpont kicsúszott a lábuk alól, csavargókat, tönkrement csepűragókat, erdészsegédeket, fodrászokat, kereskedősegédeket; a vezetőségbe egykori baltikumi és másféle Freikorps- (*militarista szabadcsapatok, a Baltikumban*

pl. ezek harcoltak a németek oldalán az oroszok ellen az első világháborúban. A szerk.) harcosokat, katona- és rendőrtiszteket, akik megrekedtek a ranglétrán, és nem tudtak feljebb jutni, vagy valamilyen más okból fel kellett adniuk a szolgálatot, zsoldosokat, akiknek volt némi katonai tudásuk és tapasztalatuk. Ők lettek a kiképző tisztek, és őket is kiképezték á la Fredericus Rex (II. Frigyes király módszereivel). Hogy hol? Félreeső táborokban, melyeket hamarosan összevontak a koncentrációs táborokkal, melyeket az SA-tól vettek át. Mivel az országban az „organizálás”, a lopás és a zsarolás nem biztosította az SS létének anyagi alapját, ezért Eicke elsősorban a koncentrációs táborok kizsigerezését szánta fő jövedelemforrásnak. Himmler, ha lehetséges és szükséges volt, támogatást nyújtott az Allgemeine SS anyagi eszközeiből.

A rendelkezésére álló pénzt az SS karhatalmi csapatok (SS-Verfügungstruppe) kiképzésére fordította. Aki kultúráról akar beszélni ezeknek az embereknek az esetében, csak azért, mert SS-zsoldosként ellenőrizetlen nacionalista elképzeléseik miatt a hivatásos katonák mesterségét űzték, nos, annak sejtelve sincs arról, mi is valójában az értelem, a szív és a jellem kultúrája. Ha a katonaság vak magasztalói akár csak egyetlen valódi katonaerényt és szigorú értelemben vett erkölcsi értéket ismertek volna, akkor a Waffen-SS-ben - ahogy Himmler karhatalmi csapatait a háború kitörésétől kezdve hívták - egyszerűen nem láttak volna katonai példaképet. A harci fanatizmus még korántsem kulturális igazolás, még háborúban sem, és tudni szeretném, hogy az olyan osztagoknak, mint a későbbi „Hitlerjugend SS-hadosztályának” (SS-Division Hitlerjugend) - mely javarészt önkéntesekből állt - nacionalista áldozatkészsége miért festene jobban Mahdi követőinek halálmegvető bátorságánál, csak azért, mert tagjai elitnek érezték magukat! Hogy az ember egy réteg, osztály, nép vagy az emberiség elitjének tagja-e, arról az ember nem maga dönt önzőn és öntelten (melyre esetleges, ez esetben vak idealizmusa sem mentség), erről sokkal inkább az etika általánosan érvényes értékei és normái döntenek. Honnan vette az SS karhatalmi csapata gárdaszellemét? Az Allgemeine SS-től, mely csak a külső burkát hordta: a különleges egyenruhát. És a „katonai keménységet”? Az a Halálfejes Osztagok dolga volt. Szélsőséges formájával mindkettő a Wehrmachtot akarta túlszárnyalni. Létrejöttek a később hadosztályokká átalakított ezredek, mint az „Adolf Hitler törzsgárda” (Leibstandarte Adolf Hitler), a „Das Reich” és a

„Germania”. Ezek himmleri értelemben valóban elit alakulatok voltak, és Hitler nagyon büszke volt rájuk, szerette őket. Amikor végül kitört a harc, villámháborús stratégiájának legjobb végrehajtói lettek. (A Wehrmacht a lengyel hadjárat után egy köteg dokumentumot nyújtott be Hitlernek az SS háborús rémtetteiről, ezzel szemben viszont a Waffen-SS több kötetnyi hasonló dokumentummal emelt kifogást a Wehrmacht ellen!) Kíméletlen rámenősségük és könyörtelenségük két következménnyel járt: hatalmas veszteségeket szenvedtek el, és ha elfogták őket: nem volt bocsánat! A veszteségek ellensúlyozására Himmler mint „a német nép megszilárdítási biztosa” SS-idegenlégiósokat toborzott az európai országokból, és a külföldön élő németek (Volksdeutsche) körében kényszersorozást hajtott végre - látható, hogy ez valójában egy széthullási folyamat volt. Ekkoriban vehette fel Himmler a Sippenhaftung - egy egész család büntetőjogi felelősségének - barbár eszméjét, mivel ezzel a döntésével légionáriusainak otthon maradt hozzátartozóit, különösen a balkániakat, nem ritkán tette ki az ott élő népek bosszújának. Az SS-t idegenlégió-jellege és kivételes kegyetlensége olyasfajta „elátkozott és elveszett légióvá” tette, melyet csak hasonló módon kiemelkedett vezető személyiségek folytonos és nagyon szigorú fegyelme tarthatott valamelyest kordában.

A háború alatt a koncentrációs táborokbeli Totenkopf-Verbände legénysége gyakran ebből a kiváló társaságból került ki, vagyis azokból, akik elegendő szörnyű tapasztalatra tettek szert, és elégük volt a „front varázsából” - vagyis ismét a legrosszabbak! (Néha ilyen esetekben arról volt szó, hogy büntetésből helyezték koncentrációs táborokba őket, vagy esetenként odavezényelték.)

Az SS szociális és pszichológiai sémája alapján zajlott az SD és a Gestapo fejlődése is. A legfelső vezetők gyakran olyan embereket válogattak ki a fontos posztokra, akik már korábban összeütköztek a törvénnyel, vagy pedig szándékosan vitték bele őket ilyen helyzetekbe, hogy hűségük a szociális lecsúszással „egészséges alapot” kapjon, és hogy számukra „már ne legyen visszaút”. A szervezet legénysége túlnyomórészt olyan emberekből állt, akik a rendes rendőrségi szolgálatban nem jutottak feljebb, és sok frissen kiragadott bukott egzisztenciából, gyakran minden jellembeli és szakmai képzettség nélkül. (A fizetés mindenesetre minden alsóbb poszton olyan nyomorúságos volt, hogy a tehetségesebbek ez okból kifolyólag is

egyre újabb, minden szempontból jobb lehetőségeket kerestek.) A kém- és besúgószolgálatban mindenféle söpredék összetalálkozott, amit a nemesség, a polgárság, az alkalmazottak és a munkások kilöktek magukból. Az SD, Gestapo és környezetük bizonyos tagjainak intelligenciája nem zárta ki a kulturális és politikai primitívséget, mert nem a megfontoltan mérlegelő és vizsgálódó értelmet részesítették előnyben, mert a „hű érzelműek” és végrehajtásban hűek, a legintelligensebbek intelligenciája teljes mértékben az SS-állam rendszerének és a szükséges intézkedések végrehajtásának hatékony támogatására korlátozódott.

Kétség kívül akadtak olyan SS-tagok, akik idealisták, önzetlenek voltak, mondhatnám úgyis: lelkiileg magasabb színvonalon álltak. Általában viszont politikai tudásuk, és egyáltalán az a képességük, hogy összefüggéseket meglássanak és azokban gondolkodjanak, fordított arányban állt idealista világlátásuk és ehhez kapcsolódó érzelmeik erejével. Jelentős mértékű butaság kellett hozzá, hogy a Himmler által meghirdetett általános idealista célokban minden létező gyakorlati példa ellenére is higgyenek. A valódi SS-idealistának, aki legalább lassacskán átlátott a dolgokon, kételkednie kellett abban, hogy a cél valóban szentesíti-e az eszközt, illetve hogy maguk a célok erkölcsösek-e; aztán, ha megjött a felismerés, kétségbe kellett esnie. És akkor számára csak három út maradt: kijutni SS-ből bármi áron, akár az öngyilkosság árán is (amit sokan meg is tettek), vagy Don Quijote-i harcot folytatni a jogorvoslatért és az igazi ideálokért. Az ilyesmi elég rapid módon vezetett a főnökökkel való konfliktushoz és gyors halálhoz, ami nem feltétlenül kivégzést jelentett - a fronton is meg lehetett halni. 1944-ben biztosan nem akadt már egyetlen olyan SS-tag sem, aki meggyőződéssel hitt volna a rendszerben.

A társadalmilag lecsúszottak természetes kisebbségi érzése, melyet sokuk esetében tovább erősített az a tény, hogy nem törvényes házasságból születtek - az ilyesminek normális körülmények között nem lett volna különösebb jelentősége, ám így ők éppen arra nem hivatkozhattak, amit az SS-ideálok megköveteltek: „kifogástalan”, hosszú családja - kezdettől fogva gyűlölettel töltötte el őket azokkal az emberekkel szemben, akiket valódi társadalmi tisztelet övezett, akik szilárd politikai meggyőződéssel bírtak, és akik jelentős képzettséggel rendelkeztek. Az SS soraiban azok az „értelmiségiek”, akik valamely okból kifolyólag nem tudták tanulmányaikat

befejezni - köztük viszonylag magas számban kisiklott elemi iskolai tanítók igen gyakran gőggel álcázták hibáikat. A gőg pedig nem más, mint a gyűlölet máza.

A száz és száz SS-életrajz közül, melyeket alkalmam volt elolvasni, és melyek mind úgy hasonlítanak egymásra, mint az egyformán megzápult bűdös tojások, néhány példa tanúsíthatja az eddig mondottakat:

Dr. Hoven SS-Hauptsturmführer: 1903-ban született egy postai alkalmazott fiaként, a reálgimnáziumban megbukott, 16 évesen Svédországba ment, itt egy birtokon dolgozott, 18 évesen kivándorolt Észak-Amerikába, egy tejfarmon volt felvigyázó, 21 évesen egy gazdag nő szeretője lett, aki heti 500 dolláros hollywoodi szerződést járt ki neki. 1925-ben visszatért Németországba, a freiburgi szanatórium irodáján segédkezett, melyet bátyja alapított nagy sikerrel, és később a divatos gyógyintézet társadalmi menedzsere lett. 1930-ban egy bizonyos de Maier báróval Párizsba ment, és havi 2000 márka fizetésért társasági híreket írt neki. A nemzetiszocializmus kezdetén Hoven Németországba sietett, belépett az Allgemeine SS-be, 32 évesen sebtében leérettségizett, és mivel bátyja meghalt, az orvostudományi egyetemen kezdett tanulni, hogy utódként a már említett szanatórium orvos-igazgatója legyen. Az első szigorlatot csak másodjára tudta letenni. Csatlakozott a Waffen-SS-hez, ami lehetővé tette számára, hogy 1939-ben, már a háború alatt, az államvizsgát mint sürgősségi vizsgát letegye, majd ezt követően orvos lett, és olyannyira „érett és tapasztalt”, hogy két évvel később a koncentrációs táborok vezető orvosának helyettesévé nevezték ki, ám újabb két év elteltével a Koch-Hoven perben a szakértők már úgy nyilatkoztak, hogy „tudása és képessége alapján aligha lehetett volna őt orvosnak nevezni...”

Fassbender SS-Sturmbannführer: származása ismeretlen, a híres berlini Fassbender csokoládégyár tulajdonosa örökbe fogadta, naplopó volt, iszákos, és szórta a pénzt. Állítólag feleségül vette Stolberg grófnőt. Megismerte és finanszírozta az ún. Reiter-SS (SS-lovasság) vezetőjét, Fegelein SS-Gruppenführert, majd az 1. lovassági ezred zászlóaljparancsnoka lett, és Fegeleinnel együtt az egyik legszörnyűbb varsói SS-bűnöző. Az Apfelbaum (közel 40 millió márka értékű) világcéget az elmenekült zsidó tulajdonos titkárnőjével, Szlava Mirovszkával majdnem csődbe vitte, teherbe ejtette

szeretőjét, annak férjét pedig, egy lengyel tisztet, Fegeleinen keresztül letartóztattatta a Gestapóval, hogy néhány nappal később a lengyel asszonyördöggel egyetértésben, aki néhány órával azelőtt a vagyonról általános meghatalmazást szerzett, cellájában agyonlője. Franciaországba ment, ott újabb gaztetteket követett el.

Koch SS-Standartenführer: 1897-ben Darmstadtban született egy állami hivatalnok fiaként, 1911-1914 között kereskedőtanonc, 1916-ig könyvelő volt, majd harcolt az első világháborúban - kétszer tizennégy napot, egyszer pedig hat hetet töltött a fronton -, 1920-ban kereskedelmi alkalmazott lett, 1922-1930 között legalább hét különböző cégnél dolgozott, 1928-ban bizonyítottan meglopta a portókasszát. 1924-ben megnősült, fia született, aki a Manfred nevet kapta. A fiú gyengeelméjűség miatt hosszabb ideig állami gyógyintézetbe került, később azonban mégis felvették a Waffen-SS braunschweigi zeneiskolájába. 1931 -ben Koch elvált. Ugyanebben az évben belépett az NSDAP-ba, majd az SS-be, 1932-ben egy sötét ügye miatt kizárták a pártból, majd újra felvették, 1935-ben Darmstadtban hűtlenség és sikkasztás miatt eljárást indítottak ellene, de az SS-nél először a berlini Columbia-Haus koncentrációs tábor, majd az Esterwege koncentrációs tábor táborparancsnoka lett, 1937-ben feleségül vette Buchenwaldban a későbbi „buchenwaldi parancsnoknét”, s ott ugyanebben az évben megkezdte hírhedt karrierjét.

Hogy az SS - különösen a tábori SS - soraiban az ilyen alakok remek életpályát találtak, az érthető, ha az ember figyelembe veszi azt is, hogy mit követelt a tagoktól a „Führer fekete gárdája” a szellemi és jellembeli értékek területén.

A nemzetiszocializmus „derviseitől” mindössze azt követelték meg, hogy egyszerűen higgyenek a tézisekben, hogy politikailag feltétel nélkül hajtsák végre a „Führer” követeléseit, és hogy „egészséges” nemzeti „tartásuk” legyen. Az egyes követelések egyike sem jelentett áldozatot a primitív embereknek, mert nem követelt önmegtagadást, sőt szívesen, vidáman végrehajtandó célnak tűnt szemükben. Hit, akarat és tartás, erkölcsi jellem-hármasság, melyért meg kell izzadni, ha komolyan akarjuk venni, itt viszont a látszat fenntartása mellett igen könnyen vették: a hit vak, az akarat mások ellen irányuló, a tartás pedig stramm - így minden vakarcs valódi jellem

látszatát kelthette. Csak mindent végre kellett hajtaniuk, amit mondtak nekik, és semmi olyasmit nem mondtak nekik, ami „ellenkezésükbe” ütközött volna, így minden jól ment és a német világrend jó kezekben volt.

Tudásra és képzettségre a jövőendő germán évezred válogatott letéteményeseinek nem volt szükségük. A katonaság általában szellemellenes, mert a gondolkodás kritikát szül és árt az engedelmisségnek. Ugyanebbe az irányba hatott a gőg és a kiválasztottság tudata. A „fekete hadsereg” néhány heroikus hangú írócskája történelmi áldását adta az észellenes kultuszra. A magas szárú csizmát viselő, fennhéjázó újgermánok a történelmet ugyan nem értették, de megrészegedtek tőle. Mert annyit észrevették, hogy ez feljogosítja őket a balgák lustaságára, általánosan alacsony műveltségük megtartására. Az SS-tagok szellemi fejlődése még legmagasabb vezetőik körében is messze a normális alatt maradt, tudásuk ritkán haladta meg az átlagos, inkább rossz népiskolai tanulóét, továbbképzés iránti hajlamuk, ha nyomokban egyáltalán fellelhető volt, a katonai dolgok ismeretére irányult, főleg, ha ezt karrierjük megkívánta. Az SS-Stabsscharführerek vizsgáján például a következő „intelligenciakérdések” hangzottak el: „Miben különbözik a törpe a gyerektől? A létra a lépcsőtől? Hány lovagkeresztes van a Waffen-SS soraiban? Kit tüntettek ki először a német hadseregben tölgylombos érdemrenddel?” És mit olvastak az SS-vezetők? Aligha könyvet, legfeljebb krimi, még ha értékes könyveket ajándékoztak is egymásnak. Talán „SS-es kiképző füzetüket”? Semmi nyoma, a legtöbben még a „Fekete hadsereget” sem, általában csak az újságcímeket, alkalmanként egy-egy vezércikk felét - amíg „felfelé ívelt pályájuk”.

Az SS céljaihoz nem volt szükség tudásra, csak öntudatra: uralkodói öntudatra, elit öntudatra - akár az NSDAP-n belül is -, pretoriánus öntudatra, illetve tudni kellett, ki a barát, ki az ellenség. Ezzel tekintélyt lehetett szerezni, amely tekintély a fellépés nyersségével és kíméletlenségével, fennhéjázó magatartással, kérlelhetetlenséggel és félelemkeltéssel még könnyen tovább is nőhetett. A kritikus gondolkodásmód, amelynek előfeltétele az összehasonlítás és a különbségtétel képessége, és ezért növekvő tudást igényel, az ütőerőt csökkentette volna, az ő szemükben bomlasztó, veszélyes, hűtlen, „zsidós” lett volna. Az öntudathoz erre nem volt szükség, ahhoz elegendő volt a politikai jelszó. Nem kételkedtek

annak igazságában, amit a vezetés mondott nekik (és ami nekik kellemes, gyakran igen kényelemes volt), a kétkedés árulást jelentett volna, jelszavuk az „Ehre heisst Treue!” (A becsület annyi, mint hűség!) volt, és önmagukhoz hűek is maradtak (míg a bukáskor legszívesebben saját bőrükből is kibújtak volna).

Ha az ember ezeket a pszichológiai összefüggéseket megvizsgálja, kiderül, hogy az SS tagok cselekedeteinek mozgató rugói soha nem voltak különfélék, vagyis valóban kulturális gyökérnek, hanem mindig az egyéni kívánságok és törekvések területén maradtak. Kétkedem - legalábbis az SD, a Gestapo és a Totenkopf-Verbande esetében - hazaszeretetük valódiságában, mert egyszerűen ugyanolyanok lettek, mint a német vezetés, annak minden kiváltságával együtt. Egyesével és egészében tekintve is elmondható, hogy viselkedésük csakis saját érvényesülésüket szolgálta, ami mögött több érzés, mint cél bújt meg: politikai és szexuális erő érzése - „a nemzetiszocializmus férfi ideálja” -, becsvágy, kaszti büszkeség, kiképzési szadizmus és kaszárnyaudvari mazochizmus minden primitív és kiforgatott formában, amit a kétszáz éves porosz uralom szült, és a sokféle élvezet utáni vágy. Az ösztönök ezen sokaságát nem tisztították meg és nem fékeztek meg erkölcsi világrenddel. Ami egy darabig mégis kordában tartotta őket, az éppen a „belső disznóról” szóló új német tanítás volt, illetve a félelem Himmler „kérlelhetetlen szigorától”, amit az ember néhány éven át más magasabb SS-vezetők esetében is gyanított.

A Reichsführer személyének befolyása az egyetlen az SS-ben, amit igen nehéz megérteni. Nevetséges, hogy ez az ember menynyire nem volt katonai alkat, és az SS-ben ezt mindenki nagyon jól tudta. Erénycsősz volt, ahogy az a nagy könyvben meg van írva, rendszerető, kispolgári, szorgalmas, pedáns, nem hadvezér, nem államférfi, nem gondolkodó, nem kéjenc, nem bolond - egyáltalán mi imponált benne az SS-nek? Még ők is többnyire úgy hívták, hogy „Reichs-Heini” („*Birodalmi Heini*”; *Heini a Heinrich becézett formája, a szerk.*). És mégis... Ami hozzá kötötte őket, az nézetem szerint nem a személy volt, hanem a teljesítménye, melynek lelki feltételeit semmi esetre sem gondolták át (természetes, hogy nem!), az ellentmondást, ahogy az megfelelt nekik, feloldatlanul elfogadták. Ám mintha rájuk lett volna szabva Himmler teljesítménye: a hatalom szerteágazó rendszere. Amiatt, hogy a német történelem

legrosszabb terrorintézkedéseinek és tömeggyilkosságainak parancsostója csekélyke fanatizmusát - melyet dómokban és várakban rendezett misztikus látszatot keltő, éjszakai fáklyásmenetekkel próbált bizonyítani - bürokratikusan vagy kicsapongón élte ki, emiatt követőinek nem kellett aggódniuk. Elég volt, hogy ösztöneik szabad teret kaptak. Ezzel viszont bizonyos kellemetlenségeket kellett eltűrniük: Himmlert - számunkra paradox módon bírósági ügyekben az igazságosság becsvágya fűtötte. Kérlelhetetlenül büntetett, és szinte mindig megszigorította az SS-bíróságok ítéletét. Saját unokaöccsét, Hans Himmler SS-Obersturmführert lefokoztatta, mert ittasan SS-titkokat fecsegett ki, majd halálra ítélte, kegyelmet gyakorolt, a fronton ejtőernyősként vetette be, aztán néhány rosszalló kijelentés után ismét börtönbe dugta, és végül homoszexuálisként a dachaui koncentrációs táborban „likvidáltatta”. Keményen megbüntetni, majd kegyelemben részesíteni, vagy valakit elbuktatni, és hosszabb idő után ismét felemelni, hogy nagyobb bizalmat és több elismerést adományozzon neki - ez sajátossága volt. Egyébként gyanítom, hogy valahol olvasta ezt mint egyes vezérfigurák pedagógiai és tekintélyszerző elvét, és aztán bürokratikusan alkalmazta is, az elv megtette hatását - de nem Himmler személye miatt.

A hatalomra törekvés hordoz bizonyos lelki és szociális formai tendenciákat, melyek minden esetben kifejezésre jutnak, függetlenül attól, hogy az adott személyek megszállottak vagy bürokraták. Kétség kívül hatalomra törekvés volt, amit Himmler, Heydrich, Best, Kaltenbrunner, Müller (a Gestapo vezetője Kaltenbrunner alatt) művelt: a rendszert kialakítani és hatékonyságát megtartani. Ezek az emberek semmi mást nem akartak, csak hatalmat - hatalmat az emberek, a szervezetek, Németország, a népek, ha lehetséges, akkor a világ és a jövő felett. Mindennek akaratuk szerint kellett történnie. Talán inkább ösztönösen, mint tudatosan akarták a hatalmat, azzal az ürüggyel, hogy Németországért teszik, és lehetőség szerint azért öltötték magukra a nemzeti szemfényvesztés burkát, hogy magukat, környezetüket és a nyilvánosságot becsapják, mert a pusztá erőszak önmagában és önmagáért nem lett volna elviselhető. A hatás ezáltal tartósabbá vált. Ahogy a nemzetiszocializmus a köztársaságban kiépített magának egy államot, hogy ezt aláássa, úgy tett az SS a nemzetiszocializmusban: törekvését és szándékait elrejtve autonóm, önálló és kizárólagos lett.

Olyan alakok, mint Eicke és Pohl más ivásúak voltak ugyan, de úgy vonzódtak ezekhez, mint a vas a mágneshez: erőszakos intrikusok, lefelé urak, felfelé vazallusok, mind megszerezték, ami az erőd felépítéséhez és fennmaradásához szükséges volt: anyagot, pénzt, rabszolgákat és fegyvert. Utolérhetetlen módon kötötték össze a kereskedelem és hősiesség - a „fekete hadsereg” nézete szerint - kibékíthetetlen ellentétét. Egyetlen Streicher-féle „überzsidó” sem vitte véghez soha, ami Pohl SS-Obergruppenführernek sikerült: a hullaértékesítés racionalizálását tömeges mennyiségben. A koncentrációs táborbeli rabszolga élve, amelyet pedig minden tőkefelhajtás nélkül be lehetett szerezni, a közvetlen pénzgazdasági „befektetés” mellett a következő nyereségértéket hozta:

Napi kölcsönmunkáért járó bér 6-8 RM (RM: Reichsmark, birodalmi márka)

Átlagosan.....6 RM

Mínusz

1. Élelmezés.....0, 60 RM

2. Ruházat elhasználódása.....0, 10 RM, 0, 70 RM

5, 30 RM

Ezek szerint átlagosan háromnegyed év élettartammal számolva $270 \times = 1431$ RM.

A nyereség növekedett a foglyok holttestének racionális értékesítésével 9 hónap után az

1. fogarany

2. saját ruhák

értékesítésével, melyeket részben más táborok fogolyruházatához küldtek, ezáltal megmaradt az új ruhák vásárlására fordítandó pénz, részben pedig az SS-egyenruhák anyagának szövésére fordították, továbbá

3. a hátrahagyott értéktárgyakkal és

4. a hátrahagyott pénzzel.

Az értéktárgyakat és a pénzt az első háborús évekig csak a kisebbségben lévő birodalmi német foglyok hozzátartozóinak küldték el.

Az eddigi összeg a hamvasztás költségei miatt hullánként átlagosan:2 RM-kal csökkent.

Így a közvetlen és közvetett tiszta nyereség hullánként legalább200 RM volt, mely azonban sok esetben több ezer birodalmi márkára rúgott.

A foglyok hozamának teljes nyeresége az átlagosan 9 hónap alatt fejenként legalább 1630 RM volt.

A csont és hamuértékesítéssel egyik-másik koncentrációs tábor plusz bevételhez jutott.

Ne gondolja az olvasó, hogy a fenti számítás tőlem származik, az SS állította össze, és Pohl féltékenyen figyelt rá, hogy senki „ne rontsa az üzletét”. Az SS-WVHA folyamatos ellenőrzéseket tartott, és mindig felfedezte a kisebb-nagyobb konkurencia veszélyét, mint ahogy például keleten a német rendőrség mindig megpróbálkozott vele „munkatáborok”, „rendőrségi internáló táborok” és hasonló formájában.

Rendes esetben egyedülálló ellentmondásnak kellene tekinteni, hogy ugyanez az SS az egész nemzetiszocialista „vezetőséggel” versengett, és eredetileg különvált, hogy a „kamatrabszolgaságot” megtörje, és az emberiséget az „arany átkától” megszabadítsa. Gyakorlatuk valójában éppen azt bizonyítja, hogy a hangosan hirdetett kapitalizmus- és zsidóellenes jelszavakat soha nem vették komolyan, és hogy legjobb esetben magukat is becsapták, vagyis időnként, amíg még nem voltak hatalmon, saját önző vágyaikat nemzeti, antiszemita jelszavakkal álcázták.

Egy napon - amennyiben Hitler győz - az igazság a pusztá hatalomvágyról és kapzsiságról biztosan napvilágra került volna. Az első években és a háború alatt, amikor még bizonyos dolgokra tekintettel kellett lenni, ez egyáltalán nem volt lehetséges. A szisztéma a titoktartás hálójába burkolózott. Kevés olyan dolog volt az SS-nél, ami ne lett volna titkos. A legtitkosabb a

koncentrációs táborok gyakorlata volt, ami általános és megnevezhetetlen félelmet keltett. Hogy ez a rendszer milyen sajátosságokhoz vezetett, többek között abból a tényből lehet belátni, hogy még a Gestapo-ügynököknek sem volt joguk az RSHA IV. osztályának külön engedélye nélkül a táborokba lépni, bár ők voltak azok, akik emberek ezreit koncentrációs táborba küldték. (Egyébként gyakran maguk is féltek az RSHA-tól, pontosabban az RSHA által rájuk bízott felelősségtől, legalábbis ami területük államrendőrségi biztonságát illeti, melyért a helyi Gestapo-főnök saját életével felelt!) Csak néhány Gestapo-ügynök ismerte részleteiben is, milyen volt belülről a pokol, melyre áldozatait ítélte. Az elbocsátottakhoz intézett kérdések, arra nézve, hogy milyen dolguk volt a táborban, ritkán voltak keresztkérdések, többnyire tényleg csak kíváncsiságból fakadtak. A Gestapo ugyanis a szervezet egyik formája volt, az SS-WVHA pedig a másik. Mindkettőnek közös célja volt ugyan, de különböző eszközei és újtjai, melyeket lehetőség szerint egymás előtt is titokban tartották. Mindehhez az átlagember számára szinte felfoghatatlan szervezeti burjánzás is hozzájárult, ami végül mindent átláthatatlanná tett. A Gestapo a legkevésbé sem törődött vele, hogy az SS-WVHA koncentrációs tábori rendszere mit kezd a tömegekkel, akiket gyakran egyszerűen „kidobtak” a tábor kapuja előtt, függetlenül attól, hogy rendelkezésre állott-e a rabok számára elegendő hely, ruházat, élelem vagy gyógyszer. Az SS-WVHA viszont a legritkábban adott ki olyan foglyot a Gestapónak, akit egyszer már elkezdett „értékesíteni”. A terror két nagy formáját a legfelső vezetés hatalmi- és zsákmányolási vágya kötötte össze: Eicke-Pohl az egyik oldalon, Müller-Kaltenbrunner a másikon, mindkét csoport ura és mestere: Himmler szolgálatában.

Lefelé a parancsküldés ezerfelé szétágazó idegrendszere vezetett, ami érdekes módon a döntésekben személyes szabadsággal és éppen ezért felelősséggel járt. Az SS-vezetés egyszerre várt el beosztottjaitól engedelmisséget és önállóságot. Az alattvalónak mindkettőt úgyszólván éreznie kellett. Ezért legjobb SS-tagnak az számított, aki „tudta, hogy mi a helyzet”, nem várt sokat a kiadott parancsokra, hanem a „Reichsführer szellemében” cselekedett. Ezt a „szellemet” általában, különösen ha az „állam ellenségei” elleni intézkedésekről volt szó, nem volt nehéz kitalálni. Eicke például kinyilvánította, hogy „egy koncentrációs tábori foglyot inkább agyon kell lőni, minthogy esteleges szökésével a birodalmat veszélyeztesse”, és hogy az őrszemeket „ne tegye bizonytalanná” (vagyis hogy biztosak legyenek

dolgukban), elrendelte, hogy „lehetőség szerint meg kell őket kímélni a kihallgatásoktól”, amennyiben egy foglyot „szökés közben agyonlőnek”. Úgyesen kimódolták a foglyok lelövésének lehetőségét, és még díjazták is az aktussal járó lelki és egyéb kényelmetlenségek miatt.

Az SS jelszava: „A jog hibáit ki kell javítani!” - egyértelmű felszólítás, mely formálisan a Gestapo-ügynök kezébe adta a beszállítási parancsot, a koncentrációs tábori orvosnak pedig kezébe adta a méreginjekciót. Az SS-WVHA igazságügyi tisztje, Dr. Schmidt-Klevenow SS-Obersturmbannführer, Pohl körének egyik legsötétebb alakja, az egyik kivizsgálás kapcsán így nyilatkozott: a Reichsführer kiadott ugyan egy parancsot a foglyok nem kifejezetten utasításra történő meggyilkolása ellen, viszont akkor felmerül a kérdés, „hogyan ezzel nincs-e kimondatlanul kifejezve a titkos fenntartás (reservatio mentalis), miszerint egyetért a parancs be nem tartásával!” Az ember azt hiszi, hogy a jezsuita rend elleni becsületsértő írást olvassa...

Később, amikor már túl sok embernek észre kellett vennie, hogy az időközben felmerülő nehézségek idején már nem fedezték őket, a gyakorlatban az elvártak ellenkezője történt: irtózás a felelősségtől - írásos utasítás nélkül már semmit nem mertek végrehajtani. Kezdetben viszont sajátos engedelmisségi kultusz és ellenőrizetlenség keveréke alakult ki. Ha parancsoltak, vakon engedelmeskedtek: parancs hiányában viszont „értelmszerűen” cselekedtek. Az SS-Totenkopf tagjai a „virágkorban” úgy cselekedtek, mint az embervadászatra kiképzett véredek. Ha szabadon vadászhattak, ösztöneiket követték, de amint uruk távoli füttyszavát meghallották, kushadtak, vagy parancsra támadtak.

Minden, amit az SS - egyénként vagy csordaként - a koncentrációs táborokban végrehajtott, pszichológiai értelemben nem talány: olyan emberek tettei voltak, akiket így képezték ki és ilyen helyre tettek, miután megfelelő intellektuális, érzelmi és társadalmi feltételeket hoztak magukkal ahhoz, hogy felhasználhatók legyenek a cél érdekében. Arra képezték ki őket, hogy „az állam ellenségeit” üldözzék, „a népellenségeket” „megfelelő bánásmódban részesítsék”, és a „Führer ellenfeleit” „elintézzék”. Amit eközben brutalitás, szadizmus, kapzsiság, korrumpálhatóság, telhetetlenség, gyávaság, lustaság és örület terén kifejlesztettek, az egyetlen részletében

sem újdonság. Egészen vagy részben ugyanígy járt el a világtörténelem minden barbára, tömeggyilkosa, kéjgyilkosa, és minden primitív fanatikusa. Hogy voltak olyan SS-tábori orvosok, akik elvetemült kísérleteket végeztek nőkön, bunkerfelügyelők, akik mindenféle rémtettet követtek el, Scharführerek, akik vérben gázoltak, aztán úgy, ahogy voltak, hazamentek, hogy apjuk foglalkozásáról mit sem sejtő gyermekeikkel játszanak; vagy a tábori kuplerájban és más helyeken megcsalt feleségüket átöleljék - ezek az emberi lélek ismert patológiai jelenségei: a természet egymástól elválasztott kamrákat hoz létre, hogy az ember egyáltalán ki tudja állni a természetellenesség nyomását; vagyis mielőtt a tudathasadás, örület vagy elmebaj fellép, elmenekül, belopózik az egyik kamrácskájába, vagy büszkén átsétál a félelem üregéből az együgyűségébe, a szörnyűség helyéről a béke, szeretet és jóság illúziójának házába. Vagy talán nem szerette igazán a sok bűnöző, gyilkos, hóhér saját ártatlan gyermekeit? Miért ne hozhatna törvényt Göring az élveboncolás ellen, miért ne fogadhatna el Hitler kislányoktól előszeretettel virágcsokrot, miért ne dicsérhetné Himmler a tisztességes német családi életet, és miért ne táplálhatna minden SS-tiszt gyengéd érzelmeket gyermekei és kutyái iránt? Mindez sajátságos, beteg és perverz dolog; a megerőszakolt, becsapott, elnyomott lelkiismeret objektív csalása, de nem új, olyannyira új csupán, mint a korrupció, mely tagadhatatlanul jelen van minden olyan réteg soraiban, mely mentes a mélyen gyökerező erkölcsi meggyőződéstől, megvan viszont a szabadsága, hogy beteg hajlamainak éljen. „Nem találok magyarázatot tetteimre” - mondta Koch buchenwaldi parancsnok pere során az SS-t vizsgáló bizottság vezetőjének, - „hacsak nem azt, hogy feletteseim elkényeztettek. Mindent, amit javasoltam és tettem, jóváhagytak. Csak dicséretet és babérkoszorút arattam. Senki nem ellenőrzött kritikusan. Ez a fejembe szállt. Nagyzási hóbortom volt akkoriban...”

Amilyen az úr, olyan a szolgája - Hitler talán más volt? Nem az emberi természet ismeretlen titkairól van itt szó, hanem a bűnözők egyszerű pszichológiai alaptörvényekbe ütközéséről a „fejlődésük” során. A kisebbségbrendűség, legyen az észbeli, lelki, akaratbeli, fantáziabeli, vagy az emberi lélek tulajdonságainak bármely társadalmi kivetülése, az SS-hez vezérelte az embereket, ahol a minden teketória nélkül kihirdetett felsőbbrendűség örve alatt menedéket találtak, cselekedeteikben megszilárdultak; kisebbségbrendűségük hajszolta őket bűnből bűnbe, büntettről

büntetetre. Minden egyes SS-tag viselkedése, bármely rangban álljon is, jellemző volt mind az SS-ben uralkodó általános magatartásra, mind pedig a rendszerre.

A KONCENTRÁCIÓS TÁBORI FOGLYOK PSZICHOLÓGIÁJA

1939/40 kemény telén, amikor Buchenwaldban mindannyian vérhasban vagy legalábbis súlyos hasmenésben szenvedtünk, a hóviharban a latrina deszkáján a közelemben ült egy egykori emigráns, akit az SS újra elfogott. Vannak, akik egész egyszerűen felebarátaik gondoskodására és jólelkűségére bízzák magukat, így a dühöngő járvány ellenére nála sem volt WC-papír. Láttam, hogy hoztam magammal egy-két darab újságpapírt, és oldalról, amolyan tábori stílusban rám kiáltott: „Adj egy darabot!” Nem válaszoltam, mert ezt a követelőző módszert még a koncentrációs táborban is gyűlöltem, amikor viszont készen voltam, elmentem mellette, három darabot a térdére fektettem, és elmenőben megjegyeztem: „Mindig ugyanaz a történet - a tücsök és a hangya. Mit gondolkodnak, hogyan reagált ez a szegény ördög? Úgy, ahogy volt, felugrott, a papírt ledobta maga elé a koszba, dühöngve szétaposta, úgy ordította: „Nem kell a papírod! Nem kell a papírod!” Hisztéria? Minden bizonnyal. De előtte a lelkében bizonyára egy egész világ dőlt össze! Milyen fokú érzékenységre vall, hogy ez a rab a jó szándékú ironia legkisebb leheletére is - a józan észnek ellentmondva - rögtön „plafonon volt”, bár ő maga minden volt, csak éppen udvarias nem. Egyfelől elveszítette teljes védekező mechanizmusát, másfelől pedig még a koncentrációs tábori megaláztatások és sértések sem tették közömbössé. (A „szemtelenység” ugyanezen lelki zavar kifejezési formája.)

A koncentrációs tábor úgy szétzúzta áldozatai lelkét, akár a malomkövek. Ki tudta ezt a folyamatot ép ésszel megúszni? Senki nem hagyta el a tábort úgy, ahogyan oda belépett.

Az SS világával szöges ellentétben foglyainak pszichológiája bővelkedett a különbségekben, a meglepetésekben, a reakciók zűrzavarában, amit - Novalis egyik töredékét felidézve - egyszer már úgy neveztem, mint az emberi lélek tulajdonságainak sokszínű társadalmi kivetülését, ami korántsem merül ki az értelem, akarat és kedély leegyszerűsített iskolai sémáiban. Amíg azok az emberek, akik az SS-hez vezető útra ráleltek, azonos vagy hasonló társadalmi és jellembeli tulajdonságokkal bírtak, a koncentrációs táborokba szállított foglyok különböztek származásukat, személyes

természetüket, politikai meggyőződésüket, illetve szellemi és erkölcsi beállítódásukat illetően. A koncentrációs táborok minden bizonnyal az egységesítés olvasztótégelyei voltak, de nem abban az értelemben, hogy a rabokban hasonló tudattartalmak keletkeztek. A legtöbb fogoly pontosan ugyanazzal a meggyőződéssel hagyta el a koncentrációs tábor, mellyel beszállították, legfeljebb meggyőződésének még inkább éles, letisztult formájában. Ami többé-kevésbé egységesen alakult a koncentrációs táborokban, az a reakciók módjának azonossága vagy legalábbis hasonlósága volt.

Az új lelkiállapotot három fejlődési szakasz érlelte meg: a beszállítás okozta sokk, az első hónapok „kiválasztódási” folyamata, végül a többéves hozzászokási folyamat, melynek során létrejött a „koncentrációs tábori fogoly”. Ennek a típusnak megvoltak saját, egyéni jellemzői - saját magát, a foglyokkal való kapcsolatát, az SS-szel és az előle elzárt külvilággal való viszonyát illetően. A közös élményekből minden ember és minden személyiség olyan elemeket formált, melyek bizonyos hasonlóságot vagy egyenesen azonosságot mutattak fel.

A táborokban az aszociálisok és a hivatásos bűnözők változtak legkisebb mértékben. Az ok ebben az esetben az SS-szel való lelki és társadalmi rokonságban keresendő, soraikat hiányos műveltségű, társadalmilag lecsúszott emberek alkották, ösztöneik uralták őket, politikai és egyéb meggyőződésük, a világról alkotott elképzelésük képlékeny volt. A különbség abban állt, hogy az SS-tagok egy olyan felsőbbrendű társadalmi réteg látszatát keltették és olyan fennhéjázó módon viselkedtek, mely magatartás annyira merev volt, hogy nem hagyta az egyéni hajlamokat kicsírázni, az SS-esek ezért vagy megakadtak belső fejlődésükben, vagy lelkileg fokról fokra még primitívebbek lettek, a típus pedig sztereotípiává vált. Az aszociálisokat és a ténylegesen hivatásos vagy annak mondott bűnözőket viszont kívülről semmiféle társadalmi réteg normarendszere sem befolyásolta, ezért elegendő teret kaptak a minden esetben fennálló személyes törekvések, és egyfajta kibontakozási lehetőség nyílt meg előttük: mindenki azon fáradozhatott, hogy kinőjön a társadalom-ellenes kicsinyes egoizmusból (aszocialitás) vagy a bűnözők világából. A két említett fogolycsoport lelki élete, (illetve az ebből fakadó magatartás) ezért gazdagabb volt, mint az SS-tagoké. Értékes átalakulási

folyamat viszont náluk sem játszódhatott le, mert a környezet, melyben korábban éltek, alapvetően nem különbözött attól, melyben most találták magukat, csupán kiterjedése és intenzitása volt eltérő. Mindazok, akik fekete vagy zöld háromszöget viseltek, bár valójában nem tartoztak egyik csoporthoz sem, vagy akik még nem voltak olyannyira mélyen romlottak, hogy ne maradt volna meg bennük az a vágy, miszerint egyszer visszataláljanak valamely elismert társadalmi csoporthoz, a táborban nem tudtak megszabadulni a „jeltől”, mely ruhájukat díszítette. Ezért számukra csak az a lehetőség maradt, hogy szerényen, feltűnés nélkül, gyakran meglapulva éljenek. A csoportjuktól való egyértelmű elhatárolódás gyűlölködést okozott volna, a BV-sek között bizonyos körülmények között még életveszélybe is sodorhatta volna az illetőt, továbbá megfosztották volna attól a védelemtől, melyben a csoport, ahova tetszett, nem tetszett, de mégiscsak tartoztak, az illetőt megvédte. A valódi aszociálisok és hivatásos bűnözők pedig csupán tovább építették már fennálló szervezetüket. Mindkét típus társadalomellenes volt - az aszociálisok azért, mert alapvetően hajlottak az elkülönülésre, és társadalmi kapcsolatot csak testi szükségletekből, a cserebere vagy apró csalások iránti vágyból, vagy pedig kíváncsiságból létesítettek; a bűnözők pedig azért, mert tevékenységükkel kárt okoztak. Így a táborban az első csoport csupán még jobban elzüllött, az utóbbiak pedig új, számukra érdekes terepet találtak, ahol bűnöző hajlamaik még jobban kibontakozhattak.

A bűnözők és aszociálisok származás, jellem és műveltség terén ugyan az SS-szel álltak rokonságban, mert a személyes kultúrájuk, jellemük kibontakoztatásához vezető út éppúgy elzárva maradt előttük, az SS-hez való viszonyuk azért különbözőképpen alakult. Az SS-vezetők gyakran összeköttetésbe léptek a bűnözőkkel, az aszociálisokkal nagyon ritkán. Az aktív és következetes hivatásos bűnözőnek a maga módján szintén megvolt a „rendi öntudata”. Egyfajta büszkeséget érzett, ami hivatását illeti, és hajlamos volt abból a tényből, hogy a társadalom kilökte, csoportterényt kifejleszteni, mely „hűséggel”, „bajtársiassággal”, „becsületességgel” és feltétel nélküliséggel párosult. A törvényen kívüliségtől szinte kényszeres érdekközösség vezet addig az ún. elveszett tömegig, amely összefog a világ ellen és nincs vesztenivalója; amely maga mögött hagyta az emberségesség minden alapelvét - amint azt a körülmények megengedték. Akkor aztán az egy húron pendülő testvérek gyorsan összebarátkoztak, és

elégedetten kacsinthattak egymás szajréért sóvárgó disznószemébe.

A feketével jelölt foglyokat a „fekete hadtest” tagjaival viszont csak az alacsonyrendű, materialista individualizmus kötötte össze, az aszociálisokból egyébként hiányzott a klán-tudat, illetve mindenféle hajlam a totális gátlástalanságra, és hiányoztak „nagyra törő terveik”. Felteszem a kérdést, hogy a fekete szín mint közös szimbólum nem taszította-e tudat alatt az SS-t is: biztosan nem tudták, mit tesznek, amikor a foglyok ezen csoportjának pont ezt a színt választották!

Jelentős lelki konfliktuson csak az egyénileg, illetve csoport, réteg vagy osztály tekintetében értékesebb foglyok mentek át. Ők mindennek előtt a nemzetiszocialista rezsim világnézeti és politikai ellenfelei voltak. A jellemek itt embertelen állapotokhoz és eseményekhez vezettek, a következmény a sorsok áttekinthetetlen sokasága lett.

Sajnos nem tudok itt minden árnyalatot bemutatni, azokra a pszichológiailag megítélendő jelenségekre kell szorítkoznom, amelyek általánosak vagy legalább általánosan lehetségesek voltak. Milyen vonzó lenne például a bibliakutatók pszichológiájáról írni! Bár általában középosztálybeli foglalkozáscsoportokból származtak, egyszerű gondolkodásmóddal és érzelmvilággal rendelkeztek, a koncentrációs táborokban a lelki reakciók és a külső magatartásformák valódi színskáláját bontakoztatták ki, melyek például a túlvilág várása mellett evilági étvággyal, sőt egyenesen zabálási vággyal párosultak. Lelki spektrumuk vizsgálata elvezetne az egyes erényekhez, melyek nem a csillagokban, hanem a gyomorban gyökerезnek, de azt is ismertetné, hogy éppígy megvolt az erejük, miszerint néhány fontos hitbeli meggyőződésükért bármely pillanatban ne csak életüket adják - ami kollektíven nem is tűnik olyan súlyosnak -, hanem ehelyett a napi kis kiváltságok egész sorát, melyekhez szegény szívünk gyakran jobban ragaszkodik, mint az egész nyomorult élethez. A könyv céljainak és terjedelmének korlátai nem engednek teret ilyen pszichológiailag kifinomult munkának, még ha mindez érdekes is lenne az olvasó számára.

A lelki típusok kialakulása az új környezet feldolgozásának útján ment végbe. Már a „Beszállítás a koncentrációs táborba” c. fejezetben utaltam rá, hogy minden újoncnak át kellett esnie a legmélyebb személyes megaláztatás folyamatán. Meztelenül hajtották őket azon az áthatolhatatlan szakadékon

keresztül, mely végérvényesen elválasztotta őket a külvilágtól. A szörnyű kényszer közvetlen hatása minden fogolynál előhívta az általánosan érvényes kiválasztódási folyamatot: az ember legfeljebb három hónapon belül lelkileg vagy akár testileg is elpusztult a majdhogynem feltartóztathatatlan hanyatlásban, vagy pedig elkezdte a koncentrációs tábor „feldolgozni”. A bukás hirtelen vagy lassú hanyatlás formájában ment végbe - egészen a halálos végkimerülés vagy öngyilkosság képében. Aki nem bírta az új életkörülményeket, a munkát és a klímát, gyorsan belepusztult. A végsőkéig kétségbeesettek nem láttak már érveket arra, hogy életüket megmentse. Eleinte a korábbi értékek romba dőlése után akarataerejének maradéka elegendő volt még a lassú vegetáláshoz, a legvégső, létért folytatott harcban viszont lelke eldobta magától a test terhét is, melyet már semmilyen erő sem tudott többé a mindennapi nyomorúságon átlendíteni. Ha a roncs, melyet az emberből az SS csinált, mégis tovább vegetált, akkor hamarosan valakinek az útjában állt a „létért vívott küzdelemben” és meggyilkolták. Ha viszont a kezdeti elértéktelenedés az emberből csak a jót ölte meg és felszabadította a korábban megláncolt sötét erőket, akkor az újonc beilleszkedett a tábori zűllés valamilyen formájába.

Hogy sikerült-e a tábori létet lelkileg feldolgozni, elsősorban nem a szociális származás és a társadalmi helyzet kérdése volt, melyhez az ember korábban tartozott, hanem szinte kizárólag a jellem szilárdságán múlt, illetve vallási, politikai, humanitárius célok meglétén vagy azok hiányán. Szöges ellentétben álltak egymással az SS, az aszociálisok és bűnözők fejlődésének feltételei, illetve a világnézeti és politikai foglyoké. Míg az előbbieknél társadalmi és jellembeli kiindulópontjuk közel állt pályájukhoz - bár nem volt szabályszerű, hogy odáig vezessen -, az utóbbiak magasabb rendűségük miatt a dzsungelben nem találtak ösztönző erőre, sőt a vadon akadályozta őket fejlődésükben. Az értékes jellemek csak akkor voltak képesek ősi tulajdonságaikra eszmélve az új helyzeten úrrá lenni, ha túlléptek egykori társadalmi helyzetük emléken, de még így is csak igen fáradságosan. Soha nem sikerült a korábban érvényes társadalmi normákat a koncentrációs táborok világába átvinni, ez a világ ugyanis a szilárd társadalmi rend elképzelhető legélesebb ellentétét képezte. Vagy már rögtön a legelején, a megaláztatás fázisában olyannyira szétzúzták önbecsülésüket, hogy rögtön be kellett látniuk értéktelenségüket: hiszen mi maradt egy korábbi rangjától megfosztott, lemeztelenített miniszterből, bíróból,

professzorból, lelkeszből, gazdasági jogtanácsosból, banki tisztviselőből, akit hozzájuk hasonlóan bántalmazott és nyomorúságos alakokból álló tömeg közepette zsámolyra állítottak, hogy haját egy BV-s alulról felfelé, előlről hátrafelé lenyírja? Gyors bukással végződött minden görcsös, nevetséges kísérlet, ha ebben a környezetben valaki személyisége helyett társadalmi fölényét akarta érvényre juttatni. Aki a táborba nem hozott mást, csak a „kint” elismert klikk-, klán-, kaszt-, vagy lumpen osztályöntudatot, az elveszett. Ismertem egy igen magas beosztású német minisztériumi tisztviselőt, aki a buchenwaldi koncentrációs táborba való beszállításának első estéjén az elszenvedett megaláztatások miatt senkinek se mert a szemébe nézni. Lelki értékeinek bázisán lassacskán visszanyerte elveszett öntudatát, de az már nem volt a régi. Az 1914-ben meggyilkolt Ferenc Ferdinánd osztrák trónörökös fiai (a két Hohenberg herceg) Dachauban úgy hordták a „szart”, mintha egész életükben mást se tettek volna, és jellemzőségeikről nagyon sokan elismerően nyilatkoztak, számosan az egyébként velük nem szimptizáló foglyok közül is. Néhány más társadalmi elismertségnek örvendő emberről is hasonlókat lehetne elmondani. Ha viszont valaki koncentrációs tábori ideje előtt nem foglalt el magasabb társadalmi rangot, az itt adódó nehézségeket csak jelentős jellembeli értékekkel tudta legyőzni.

Egyik jó ismerősöm, Willi Jellinek bécsi cukrász esete találó példa. Buchenwaldban hullaszállító volt, tábori rangját illetően nulla. Mint zsidó, és nagyra nőtt, feltűnően erős és kiváló személyi adottságokkal rendelkező ember, kevés kilátása volt Koch idejében, hogy életben maradjon. És mégis életben maradt, sőt! Legjobb tbc-szakemberünké vált, kiváló gyógyító és belgyógyász lett belőle, aki nagyon sok bajtárson segített, és bakteriológusként is működött az 50-es blokkban. Bár legbelül pesszimista volt, a halál számos Szkülláját és Kharübdiszét elkerülte. Véletlen? Igen, de csak annyiban, amennyiben a „szerencsééhez” rátermettség is szükséges! Akadt éppen elég igazgató és felsőbb állami tisztviselő, akik koncentrációs tábori fogolyként, még ha nem is volt rá feltétlenül szükségük, a burgonyahéjjal teli vödörökre vetették magukat, hogy ételmaradékot kaparintsanak meg maguknak, vagy egyenesen kenyértolvajok lettek, kevésbé súlyos, de számos esetben apró kiváltságaikat önző módon és fogolytársaik érdekeire való tekintet nélkül érvényesítették. Bár ezek a jelenségek azért nem voltak olyan gyakoriak, mint ahogy azt a proletariátus

osztálytudatának élharcosai propagandaszerű általánosítási hajlamukban hangoztatták. Egy „művelt” vagy társadalmilag egykor magasabban álló személy elbukása természetesen jobban szembeötlött, mint egy olyan ember hanyatlása, akihez soha nem fűződtek különösebb elvárások a közösség részéről. (Ki kell emelni, hogy a „művelt embert” sem a koncentrációs tábori létre művelték ki, hanem a rendes körülmények között érvényes társadalmi életre.) Mindenesetre az ilyen esetek nem voltak ritkák, és épp oly jól bizonyítják, mint az ellenkező kimenetelűek, hogy a táborban nem a volt társadalmi helyzet, hanem a személyiség jelen értékei lettek mérvadóak.

Ha a koncentrációs táborba szállítás volt az a sokk, mely az újoncot egyik vagy másik irányba vezette, és a kezdeti elborzadást követő felháborodás vagy kétségbeesés döntött róla, hogy az ember lassacskán belső távolságot tud tartani, és ezzel elnyeri egy új lét lelki feldolgozásának lehetőségét (vagy nem, és rövidesen elpusztul), akkor kezdetét vette a megszokás folyamata, az egyéni, jellembeli átalakulás. Minél tudatosabban és határozottabban lebegett a cél az ember szeme előtt ebben a második stádiumban, annál gyorsabban találta meg az „abnormális normalitáshoz” vezető utat. Az alkalmazkodás első ideje tele volt veszéllyel. Az újonc folyton akadályokba ütközött, a lelket meg kellett edzeni. Mert ez a „közösség” tragikus - ám érthető - módon csak akkor volt tekintettel az újoncra, ha már alapvetően hasonlított rájuk. Tragikus módon, mert védelemre és kíméletre éppen ekkor, az egzisztencia lecsúszásának idején lett volna leginkább szüksége, és érthető módon, mert ez a közösség a nap minden órájában az SS-szel folytatott harcot az életéért, és mert gyengéi és sebezhetősége arányában, vagyis a gyengék és sebezhető mértéke szerint kínozták őket. Félelmetes „természetes kiválasztódási folyamat” játszódott le. Bárcsak ezen példák után a „létért folytatott harcot” áldó próféták, akik a dzsungel törvényeit alkalmazzák az emberi társadalomra, a jövőben megkímélnék a világot az ilyesfajta küzdelmektől!

A legbiztosabban akkor jutott el az ember a legbelső körökbe - anélkül, hogy már a peremen felfalták volna -, ha megfogadta a jó szándékú bajtársak tanácsait. Mindig akadtak néhányan, akik az újonnan érkezetteket nem brutalitással, hanem hasznos és tárgyilagos tanácsokkal fogadták. Ezeknek az ismerősöknek, társaknak, bajtársaknak vagy barátoknak a segítségével az embernek olyan bátran és olyan feltűnésmentesen kellett saját tapasztalataira

szert tennie, amennyire csak lehetséges volt. Jaj annak, akinek senkije sem volt, aki legalább egy kicsit segített volna!

Körülbelül fél év elteltével kezdett el az ember „koncentrációs tábori fogollyá” (az író, ha ismételten ezt a kifejezést használja, „Konzentrationsar”-t ír, ami többértelmű szó: a KL-fogoly lerövidítése, de utal a koncentrációra, és a rációra is, a lektor.) válni, vagyis önmagában egy olyan különleges lelkiületet kifejleszteni, amely többnyire további két-három év lefolyása során jött létre. Nem véletlen, hogy az „öreges” szemében csak ennyi idő eltelte után értek valamit. Sokáig tartott ugyanis, míg a lélek, amelyet szilárd és megbízható erkölcsiségű világából szakítottak ki, és olyanba vetették, melyben élet és halál vadul hadakozott egymással, végre megtalálta új, belső súlypontját.

A megváltozott lelkiállapot semmi esetre sem jelentette a jó és rossz értékélésének különbségét, mindkettő sokszor ugyanúgy a lélek sajátja maradt. A rabok legfőbb jellemzője az elállatiasodás, a lelki kiégés volt. Az érzékelés amúgy sokféle gazdagságát szinte automatikusan kikapcsolták. A lélek védőkérget teremtett magának, egyfajta védőpáncélt, amely már nem hagyta, hogy minden erős befolyás behatoljon az érzelem membránjáig. A fájdalom, részvét, bánat, gyász, undor, borzadás érzelmei normális közvetlenségükben szétfeszítették volna az emberi szív befogadóképességét, a mindenhol jelenlévő borzadály itt viszont fáradhatatlanul nyugvópont fele vitte. Az ember keménnyé vált, sokan közönyösek lettek. Ebből a szempontból a rabok lelkében ugyanaz a folyamat zajlott le, mint katonáékban a háborúban. Egy barbár röhögés, egy elborzasztó vicc gyakran nem volt más, mint a lélek elhárító védekezése, mely a teljes homályba hullás és a hisztéria határán állt. A koncentrációs táborokban sok halálba menő vértanú akadt, de életben maradt szent alig. Az ember pedig azt gondolná, hogy a táborok kitűnő terepet nyújthattak volna nekik! Mi meg, szegény lelkek, csak röhögtünk, hogy ne kelljen lelkileg teljesen megdermednünk és meghalnunk. Az elállatiasodás az összes lelki tulajdonságot a jó és rossz ellentéppárral hatotta át. Egyesek megkeményedtek, hogy segíteni tudjanak, mint az orvos, aki emberként ugyan érez, de gyógyítóként nem, mások gonoszok lettek szadizmusba hajló, elnyomott szexuális ösztöneik hatására. Egyesek született optimizmusukat illuzionisztikus hiszékenységgig fejlesztették: futottak minden jelszó után, mások pedig

kritikus különbségtevő képességüket fokozták pesszimista bizalmatlansággá. A harci elszántság akár kalandvágyba is torkollhatott, a gyávaság pedig a rabszolgalethez való teljes alkalmazkodáshoz. Hogy viselkedett volna Ön, asszonyom vagy uram, ha tízezer ember közül hirtelen kiragadják, mindenki szeme láttára egy kőhalomra állítják, meztelenre vetkőztetik és megkorbácsolják? Ordított volna, nyöszörgött volna vagy hallgatott volna véresre harapott ajakkal? Belehalt volna a szégyenbe az elszenvedett megaláztatás miatt, vagy emberfeletti, büszke keménységgel felülkerekedett volna az utolsó SS-csizmarúgás okozta sérülésen is, mellyel a foglyok közé visszataszították? Mindenképpen el kellett állatiasodnia, ha túl akarta élni.

Aztán a bajtársak egy nyers viccel, mely részvétet takart, felszedték és titokban ápolták, minden hezitálás és felhajtás nélkül, míg Ön meg nem gyógyult.

A védelmező lelki páncél mögött sokaknál egyfajta lelkiismereti kifinomodás ment végbe, mely néhány esetben kivételes mértéket öltött. Az etika tudata és az igaz hit, melyek székhelye a személyiség legbensőbb magva, a koncentrációs tábor emberségének és embertelenségének hatalmas kihívása következtében nagymértékben megerősödött - már ha valaki ténylegesen erkölcsös és vallásos volt. A tábori viszonyoknak megfelelően jelenlétük és hatékonyságuk csak ritkán nyilvánulhatott meg sokak előtt, főleg mivel éppen a tábor uralkodó rétegei soha nem voltak vallásosak, legfeljebb politikai értelemben, és magas etikai mércével mérve csak kivételes esetekben lelkiismeretesek. Ennek következtében akad épp elég olyan nagy tapasztalatokkal bíró koncentrációs tábori fogoly, aki kétségbe vonná, hogy a vallásosság és az erkölcsi tudat jelentős szerepet játszott a túlélésért folytatott harcban. De amilyen kevésbé ismerte az átlagos fogoly a tábor valódi összefüggéseit, épp oly keveset, vagy még kevesebbet tudott a legtöbb tábori funkcionárius azoknak az ezreknek lelkivilágáról, akik alattuk álltak. Ez akkor vált számomra legvilágosabbá, amikor láttam, milyen tanácstalanul állnak egy-egy társuk holtteste felett, aki hét, nyolc vagy tíz év fogság után hirtelen, már majdhogynem a szabadság sugarával szemében, öngyilkosságot követett el. A magyarázat, melyet kicsikartak magukból, szegényes dadogás volt csupán. Mivel nem ismerték az ember lelki életének mélységeit, nem is sejthették, mi játszódott le oly sok katolikus, evangélikus, ortodox zsidó bajtárs lelkében, akik egy

dologban egyformák voltak: humanista tradícióban nőttek fel. A feszültséget, mely a növekvő elállatiasodás és az erősödő lelkiismereti finomodás között fennállt, csak a megerősödött vallásosságban tudták levezetni, legyen az naiv vagy felvilágosult. Saját sötét oldaluk elől bizalommal telve az isteni jószág fényébe menekültek, melyet a hívő szemek világosan felismernek még a tévedések és zűrzavar tragikus világában is. Ennek a bizonyosságnak az elvesztése neurotikus meghasonlásba vagy olyan aktivitásba torkollt, mely szubjektíven tekintve nem bírt már erkölcsi értékkel. Az anima Candida, a fényesen tiszta lélek így maradt legtisztább, mindent úgy tekintett jónak, ahogy volt, nem bosszankodott semmin, bármi törtéjék is, és rendületlenül elutasította a rosszat. Akadtak a táborban ilyen emberek, és az evangéliummal szólva el lehet róluk mondani: pertransierunt benefaciendo - magatartásuk jótett és fény volt nekünk, többieknek. Csak éppen nem lehetett őket olyan posztra helyezni, ahol a tábor szempontjából fontos döntéseket kellett hozni! Ha az SS a politikaiaktól azt követelte, hogy válogassák ki a „nem életképes” foglyokat a likvidálásra, és a parancs végrehajtásával szembeni esetleges vonakodás a vörös uralom végét és a zöldek felemelkedését hozta volna, készen kellett állni, hogy az ember bűnt vegyen magára. Az embernek csak az aktív segítség és a felelősségtől való visszahúzódnak között volt választása, ami a tapasztalatok szerint sokkal rosszabbat hozott. Minél törekenyebb volt valakinek a lelkiismerete, annál nehezebben tudott döntést hozni. Mivel a döntést meg kellett hozni, mégpedig gyorsan, így ezt a megkérgesedett lelkű, ám energikus egyének tették meg. Sokan közülük éppen azért maradtak életben, hogy tanúskodhassanak az átélt borzalmakról. Nem mindenki lett mártír közülük. De ki merésznél ezeket a bajtársakat elítélni?

A típusképződés, mint ahogy az eddigiekből belátható, nem olyan folyamat, mely csupán a koncentrációs tábori foglyok belsejében játszódott le. Az új környezettel való állandó kölcsönhatás nyomására jött létre.

A legnagyobb hatással a fogolytársak voltak a koncentrációs tábori foglyokra. Az ember hozzájuk volt láncolva, rájuk volt utalva, ki volt nekik szolgáltató. A lelkiert, mely életüket meghatározta, az önzésből és a célszerű gondolkodásból merítették, melyet az ellen- és rokonszenv sokféle érzelme élezett ki. A koncentrációs táborok felszabadítása után oly sokat dicsért szolidaritás ugyanannak a lelki keménységnek az ismérése volt, mely

alkalmanként simulékonnyá vált, ha egy fogoly valamely fogolyhoz vagy egy csoport valamely csoporthoz húzott. Hogy ez adta volna a koncentrációs tábori foglyok életének jellemző vonását, erről szó sincs. Akadtak ragyogó példák a szolidaritásra - akár a halált is vállalva -, illetve a felelősségtudatra - akár a végsőig elmenve. Hogy politikai foglyok csoportjai ellenállás nélkül vonultak kivégzésükre, ezt pusztán kíméletből tették, hátramaradó rabtársaikra gondolva: ha a halálra ítélték védekezni kezdtek volna, hogy legalább harcolva haljanak meg, ezt rögtön lázadásnak kiáltották volna ki, és a legsúlyosabb intézkedésekkel torolták volna meg a tábor egészén. Ezt a kérdést gyakran vitatták meg a táborban. A bajtársi összetartozás ilyen bizonyítékai mégis csupán egyéni cselekedetek voltak, áldozatok az elkerülhetetlen halállal szemben.

A mindennapi életért folytatott harcban viszont ennek éppen az ellenkezője volt igaz. Mindenki, aki a koncentrációs táborot megjárta, ismeri a mondást - különböző változatokban: „Fogoly fogolynak farkasa!” Nem mintha valóban így lett volna: de az ember így érezte a rabtársak kíméletlen önzése miatt.

Az SS meg úgy csapott le, mint a villám vagy a vihar, amely elvonul, vagy mint az orkán, mely akár napokig is eltarthat. Ha rendben voltak a dolgok, egységesek voltunk (ha nem, mindenki arra kényszerült, hogy öklével keresse a boldogságát), a foglyok segítettek egymásnak, védelmezték és mentették egymást az adott lehetőségektől és erejüktől függően. Ezzel szemben összezárva, hihetetlenül szűk területre beszorítva kellett elviselni a fogolytársak saját érdekeikért vívott folyamatos, szörnyű harcát. A kínzó benyomást, melyet ez a zsúfoltság gerjesztett, még csak erősítette a leírhatatlan durvaság, amiben mindez lejátszódott. Nagyon sok rab még büszke is volt a barbárság eme jellemzőjére, kulturálatlanságukra nem győztek elegendő kifejezést találni. Még az udvariassági formákat mint „kérem”, „köszönöm”, „szeretnél”, „szabad” is csúnyán kigúnyolták, pedig pont az ilyenek könnyítették volna meg ideig-óráig a szörnyű rabsorsot. Amikor 1938-ban nagy számú ausztriai származású fogoly érkezett a táborba, hónapokon át egyenesen gyűlölték őket a vérükben levő udvariassági szófordulatok rendíthetetlen használata miatt. Ha „köszönöm”-öt mondtak, „nyald ki a seggem”-mel válaszoltak nekik, „kérem szépen”-jüket a legprimitívebb módon kigúnyolták.

Az ily módon adott, az SS által bevezetett rendszerbe kellett az embernek többé-kevésbé súlyos személyes krízis árán beilleszkednie. Csupán három lehetőség volt erre: különként maradni, csatlakozni egy csoporthoz, vagy párttagként, egységesen fellépni.

A külön nem aszociális volt - a mi fogalmaink szerint -, hanem olyan egyén, aki hajlott az elkülönülésre, ami neki hasznos volt, és másnak sem ártott. Gyakran értékes, megfontolt emberek voltak, segítettek, ha kellett, de senkivel nem kívántak közelebbi kapcsolatba lépni. Kitartásukat, erejüket a magányból merítették, már amennyire a táborban erre lehetőség nyílt. Sok olyan koncentrációs tábori fogoly volt, aki nem szenvedhette az ilyen fajta foglyokat, gúnyolta vagy kínozták őket, ahogy csak tudta, egyrészt az alacsonyabb rendűeknek abból a természetes vágyából fakadóan, hogy a többieket a saját szintjükre húzzák le és magukkal egyenlővé tegyék, másrészt azért, mert ösztönösen féltek példaértékű létüktől, melyet ők gyakran fennhéjázásnak kiáltottak ki. Az ilyen ember ezért különös veszélyben forgott, hacsak nem tartotta fölé védő karját egy titkos csodálója, aki hatalommal és befolyással bírt. Az őket körülvevő rendkívüli „közösség” miatt gyakran „bogarasok” lettek, sajátos reagálási módokat fejlesztettek ki. Ha ez a különtség berögzült, az ember elpusztult, főleg, ha volt olyan ellensége, aki élt az alkalommal (lásd a „Földalatti harc...” c. fejezetben Johann Stürzer esetét). Esetleg előfordult, hogy eltűrték mint ártalmatlan különöcsöt. Bár gyakran rájuk ripakodtak, igazából nem bántották őket. Ez a típus jelentéktelenné, viccek olcsó tárgyává, a velük való élcelődés a feszültségek levezetésének egyik módszerévé vált.

A csoporthoz tartozás mindig egy közösséghez tartozást jelentett: néhány baráthoz, azonos vallásúakhoz, olyan emberekhez, akik hasonló szellemi feltételekkel bírtak a vitákban vagy a „klubszerű” összejöveteleken - a foglyokórház néhány szobájában vagy valami pincelyukban. Ezekben a csoportokban az ember újra ember lehetett, miután öntudatát nap mint nap megalázták a munkával, büntetésekkel, gyülekezővel, bakkal és sok mással a koncentrációs táborban. Az ember a másik arcában meglátta ugyanazt a szenvedést, ugyanazt a büszkeséget, a csíkos ruha és a lenyírt haj ellenére is, és fel tudott állni, újra remélt, és kész volt, hogy lépésről lépésre a megszabott úton haladjon. A csoport a koncentrációs tábor legjobb és legszebb élménye volt. Egy-egy példaértékű eset kiváló alapanyag lehetne

a filmeseknek.

A párttagság ezzel szemben a táborban is érdekközösség volt - nagyon hasznos minden baloldali, főleg a kommunisták számára, mert az ember itt segítségre, támogatásra lelt, ami végtelenül megkönnyítette az új lét feldolgozását. A kommunista és szociáldemokrata párton kívül a németek körében más párt nem „működött” a táborban. A lengyelek, csehek, hollandok és mások nem-baloldali pártformát is alakítottak, de mivel a belső táborvezetés mindig a birodalmi német foglyok kezében összpontosult, ezek a szervezetek vagy eleve nem tudtak érvényre jutni, vagy heves harcok közepette elnyomták őket. A baloldali pártok voltak az egyedüliek, amiket a koncentrációs táboron kívüli világ társadalmi viszonyaiból átvettek, így követőinek megmaradt egy darabka ismert lelki terület, ahová még elmenekülhettek. A következmény jobb anyagi indulás volt, illetve az öntudat gyorsabb visszanyerése, de fennállt a gátlástalan közömbösség veszélye is, és az oly alapos alkalmazkodásé, hogy az már nem védelmet, hanem romlást hozott. Sokan a koncentrációs tábor viszonyai között hiába voltak párttagok, lelkileg és anyagilag mégis teljesen kiegyeztek a lágerrel, és semmilyen más világot nem ismertek és nem akartak ismerni. A koncentrációs tábor az ott uralkodó viszonyokkal és lehetőségeivel saját világukká vált.

A csoportokon és pártokon keresztül zajlottak az új osztályképződések, és fejlődött ki a nemzeti összetartozás érzése, ami a koncentrációs tábori foglyok sokféle pszichológiai típusának további gátló vagy támogató erőit kínált.

A koncentrációs tábor osztályai nem voltak újak társadalmi szerkezetük szerint, mert ugyanúgy, mint a kinti világban, azonos vagy hasonló gazdasági helyzetből és közös célok érdekében alakultak ki. Az uralkodó foglyok alkották a tábori arisztokráciát, a „prominenseket”. Egy részükből, éppúgy, mint minden kor és nép nemességében, haszontalan parazita réteg jött létre. Alattuk álltak a rendfokozat nélküliek és a páriák. Új volt a koncentrációs táborokban a konkrét hozzátartozás egy bizonyos osztályhoz. A fogoly korábbi osztálybeli helyzete nem volt döntő, még ha a vörösek uralta táborokban az egykori kommunista pártfunkcionáriusoknak volt is a legtöbb kilátásuk, míg a polgároknak a legkevesebb, hogy a tábor prominens osztályába kerülhessenek. Hogy az egyének tartósan egy adott osztályhoz

tartoztak-e vagy nem tartoztak, az általában - minden előnyével és hátrányával együtt - a következő feltételek eredménye volt: harci készség, keménység vagy puhányság; engedékenységgel, alkalmazkodó készség vagy együgyűség; ügyetlenség, klikkszellem vagy egyéni személyes visszafogottság. Bizonyos felelősséggel járt, gyakran akár korrupciós ügyben való részvételt is jelenthetett: kiváltságait a közösség anyagából nyerte, és az azonos vagy hasonló helyzetben lévők pozitív vagy negatív visszajelzése szilárdította meg. A kápók köreiben a klikk segítségével például előbbre való volt, mint egy kommandó vagy egy blokk bajtársi segítsége. Az osztály öntudatát a hozzájuk tartozók pozíciója adta, illetve a vele járó tábori tapasztalat, mely birtokukban kellett, hogy legyen, és ez különböző szokásokban nyilvánult meg, főleg abban, hogy az újoncokat sokáig nem engedték feljebb jutni. Míg az ember viszonylag gyorsan utat talált egy csoporthoz vagy egy párthoz, az osztály tendenciája elutasító volt: a zöldfülűt megvetően elutasították, megfontolt önhittséggel a kiállt szenvedésekre hivatkoztak, melyek „most már egyáltalán” nem is léteznek! „Ugyan mit tudtok ti a koncentrációs táborról!” - így hangzott az egyik szokványos formula. „Akkoriban, ...-ban, amikor mi...” - „Ezt a Scharführert kellett volna átélnetek!” - „Aki nem volt ebben vagy abban a táborban, annak erről fogalma sincs!” - és így tovább a dicsekvés hangján, olyan durvaságokkal fűszerezve, melyeknek semmi más célja nem volt, mint hogy az újak lekicsinylésével magukat adják ki a koncentrációs tábor felső osztályának. A pszichológiai trükkökhöz ilyen és hasonló helyzetekben az is hozzátartozott, hogy az ember saját erkölcsi hiányosságait így akarta eltakarni, keménységét hangoztatva. Ezek a trükkök viszont nem a koncentrációs táborok sajátosságai voltak, valószínűleg minden hadifogoly hasonló tapasztalatokról számolhat be, csak a koncentrációs táborok zártságában és kivételesen szörnyű környezetében még tisztábban mutatkozott meg az efféle magatartás.

Ezzel szemben a szintén mindenféle rétegződéseket átszövő nemzeti sajátosságoknak a nemzeti csoportokon belül kiegyenlítő, másokkal szemben viszont kiélező tendenciája volt. A párthoz tartozás jelentőségével szemben a nemzeti öntudatnak kellett a mérleg serpenyőjét egyensúlyban tartania, ha az első nem jutott túlsúlyba: mert egy francia kommunista általában, gyakorlati magatartását figyelembe véve, látszólag közelebb állt egy német kommunistához, mint valamely honfitársához. De nem szabad figyelmen

kívül hagyni, hogy éppen a német kommunisták alkották a táborok uralkodó rétegét! Kétlem, hogy egy francia kommunista vagy szociáldemokrata közelebb érezte magát egy azonos párttagságú csehhez, mint egy átlagos honfitársához.

Itt az idő, hogy egy-két szót szóljak arról, hogyan birkóztak meg az egyes nagyobb nációk a koncentrációs táborok körülményeivel.

A franciák temperamentumuk és általánosan csekély testi ellenálló erejük miatt a tábori élet kellemetlenségeit jobban megszenvedték, mint a többiek. Kifejlett individualizmusuk és általában nagy műveltségük sokszor olyan nehézségbe sodorta őket, mely egyébként elkerülhetők lettek volna, és mely iránt a többiek nem viseltettek túl nagy megértéssel. Ennek ellenére sok francia nagyon jó kapcsolatokra tett szert a táborban. De ez általában mégsem volt rájuk jellemző. Hogy soraikat egységesítsék, hogy azt ellenállóbbá és az „elnyomottak közössége” számára hasznosabbá tegyék, nem bizonyult kivitelezhetőnek, mert politikailag hihetetlenül szétagoltak voltak. Buchenwaldban a franciák között például csak a kisebbségben lévő kommunisták tettek szert szorosabb kapcsolatra a belső táborvezetéssel. Éppúgy, mint német társaiknak, nekik sem volt erejük, hogy a politikainak álcázott bűnözőktől és egyéb kétes elemektől megszabaduljanak, így a védelem, melyet ez a csoport nyújthatott, sokszor egyoldalú maradt. A franciák túlnyomó többsége a táborban - orvosaitól eltekintve, akik többnyire jelentős pozícióra tettek szert a foglyokórházakban - tehetetlenül ki volt szolgáltatva mindenféle viszontagságnak.

A hollandok nagyon bátran tartották magukat. Saját ellentéteik kezdetben ugyan élesek voltak, de az idő során jelentősen enyhítették és áthidalták őket. Szabadságszerető emberek lévén gyűlölték a kényszer minden formáját, jöjjön az bármely oldalról. Talpraesettségük miatt jól meg tudtak birkózni a felmerülő nehézségekkel. Közöttük és a többi nemzet között a táborban nem csak tiszta, de gyakran szívélyes viszony állt fenn.

A közel 2000 dán, főleg rendőrök, akik 1944-ben érkeztek Buchenwaldba, zárt egységet alkottak, amely kedvezőbb körülmények között és igen visszahúzódóan élt. Soha nem került sor velük konfliktusra. Az SS elleni illegális akciókat visszautasították, főleg bizalmatlanságból. A számukra viszonylag bőségesen rendelkezésre álló vöröskeresztes csomagokból mindig

bizonyos fokú segítséget nyújtottak.

Még inkább érvényes ez a 350 norvég diákra, akik szintén hosszabb ideig tartózkodtak Buchenwaldban - kiváló emberek, akik sportszellemet hoztak magukkal, és jó bajtársak voltak.

Körülbelül fél évig, 1944 végéig Buchenwaldban tartózkodott 167 angolszász pilóta. Szigorúan katonai szervezetük miatt szoros összeköttetésben álltak a tábor nem kommunista vezető személyiségeivel, lojálisan viseltettek a német kommunista pártvezetéssel szemben, és hasznosan működtek együtt az orosz hadifoglyokkal. A dánokhoz hasonlóan az angolszászok egyébként visszahúzódók voltak, ami nemcsak sajátos jellemzőjük volt, de különleges foglalkozásukkal is járt. A fogoly táborvezetés Buchenwald végnapjainak minden jelentős akciójában számíthatott a segítségükre.

A csehek, amennyiben nem semmisítették meg őket Auschwitzban, ún. protektorátusbeli foglyokként eredetileg kiváltsági jogosultsággal érkeztek a koncentrációs táborokba. Saját blokkjaikban laktak, hosszú haját viseltek, és hónapokig nem kellett dolgozniuk. Ez sok irigységet és rosszindulatot szült velük szemben. De segítőkész természetük, főleg hogy felesleges ételüket szétosztották, és dohánykészletükből is adtak másoknak, elsimított néhány ellentétet. Mivel lassacskán egyre többen jelentkeztek közülük önkéntes munkára, mielőtt kiváltságaik maradékától megfosztották volna őket, megvolt a lehetőségük, hogy jó kommandókat keressenek ki maguknak. A csehek közül csak nagyon kevesek végeztek hosszabb ideig nehéz munkát, rendszeresen kiálltak egymásért, és támogatták honfitársaikat, ahol csak tudták. Pártpolitikai ellentéteik legyőzése után a többi nemzettel részben barátságos, részben korrekt viszonyban éltek.

A lengyelek viszonylag jól beilleszkedtek az adott körülményekbe. Nem volt könnyű dolguk, mert sok táborban nem igazán kedvelték őket. Ezért fokozott figyelmet fordítottak a kölcsönös segítségre. A háború éve alatt néhány keleti táborban és néha más koncentrációs táborban is jelentős fogolypozíciókra tettek szert. Posztjuk főként az írnokszolgálatokban és az előnyben részesített kommandókban szilárdult meg nagyon, mivel az ő csoportjaik is rendszeres káderpolitikát folytattak. Akadtak soraikban jó, ügyes bajtársak, általában erőteljesen nemzeti és vallási érzelműek, ami náluk jóval elterjedtebb volt, mint a kommunizmus. A többség nagyon

alkalmazkodó volt, és úgy-ahogy megélt. Minden előnyös és hátrányos tulajdonságukkal együtt a lengyelek kiteljesítették azt a képet, amit előzőleg gondoltunk róluk.

Az oroszok két erősen elkülönülő csoportra váltak szét: a hadifoglyokra az orosz civilekkel együtt és az ukránokra. Az utóbbiak voltak döntő többségben. Míg a hadifoglyok fegyelmezett legénységet alkottak, mely méltán részesült kollektív előnyökben (a „válogatás”, melyet a „Stalag”-ból a koncentrációs táborokba vittek, tényleg kommunistákból állt, akik ügyüket öntudatosan képviselték), az ukránok csapata nagyon vegyes képet mutatott. Ráadásul német elvtársaik kezdetben oly módon kedveztek nekik, hogy szinte lehetetlen volt egy „orosz” ellen akár csak a legkisebb panaszt is emelni. Sokuk pimaszsága, lustasága és bajtársiatlan viselkedése aztán gyors és alapos változáshoz vezetett, ami már nem tette számukra lehetővé, hogy vezető pozíciókba kerüljenek. Az utolsó évben Buchenwaldban az orosz hadifoglyok, szövetségben az ukránok soraiból kikerült néhány kiváló komszomoltaggal, a gátlástalan társaságnak legalább a használható részét elkezdték iskolázni és beilleszteni. A nehéz feladat részben sikerült is.

Az érdeklődés és a teljesség kedvéért szükséges lenne pszichológiai utalást tenni a németek és a zsidók magatartására egymás között és más nemzetekkel szemben. De számomra lehetetlennek tűnik, hogy a nagyon nehéz összefüggéseket, melyek ennek kapcsán felmerülnek, néhány szóval akár csak megközelítőleg is ábrázolni tudjam. A kép mindkét esetben egyoldalú és töredékes lenne. A németeket és a zsidókat nem kedvelték a táborokban, de sok egyénről ennek az ellenkezőjét lehetne elmondani. Mindkét csoport igen sokrétű volt, és egymással szemben igen kötekedő - az előzőeket az SS gyakran szükségtől vezéreltetve „előnyben részesítette” (egyébként a büntetések terén is!), az utóbbiakat pedig folyton kínozták. Hogy igazságosak legyünk, mindkét csoportról külön könyvet kellene írni sok, jelentőségük szerint kiválasztott példával. Kétségtől kirajzolódna, hogy a legtöbb dolog, ami róluk eddig a külföldi koncentrációs tábori irodalomban megjelent, tele van egyoldalúsággal, egyszerűsítésekkel és téves megítélésekkel. Nézetem szerint nincs még két nép, melynek szerepét a koncentrációs táborban olyan nehéz lenne megérteni, mint a németekét és a zsidókét!

A nemzeti, osztály szerinti, párt- vagy csoportos szerveződések a foglyok

egyéni magatartását egymás között is jelentősen befolyásolták. Viszont minden különbség egységes harci egységbe olvadt, és csupán árnyalatnyi különbségek maradtak, jobban mondva: mint valami védőfal mögé, amelyet közösen emeltek, húzódtak vissza, amint a tábor az SS ellen fellépett. A foglyok viszonya elnyomóikhoz pszichológiai szempontból nem volt bonyolult. Még egyszerűbb lett volna, ha lehetőség nyílik az aktív harcra. Mivel a foglyok helyzetének jellemzője a védtelenség volt, olyan lelki tulajdonságokat fejlesztettek ki, melyeket mindenképpen meg kell említeni.

A koncentrációs tábori fogoly a mimikri egész rendszerét ismerte az SS-szel szemben. A mindenütt megjelenő álca a „Minden rendben!” volt - külsőleg, és ezért látszólag belülről is. A fal mögé egyetlen SS-tiszt sem látott be. A merev „Jawohl!”-tól a kényszeredett mosolyig tartott az ámítás. Az ember olykor, nagyon ritka esetben, egyikkel vagy másikkal szemben, akik már eléggé befolyásolhatók vagy korrumpáltak voltak, az idő múltával egy kicsit túlmerészkedett ezen, de soha nem teljesen, semmi esetre sem a valódi bizalmasságig. Az alapvető ellenségesség megmaradt, mert nem lehetett elfelejteni, ami történt. A táborban a legtöbb rabot elképzelhetetlen bosszúvágy fűtötte - a tehetetlenség lelki reakciója. A megkínzott emberek újabb, még szörnyebb, mindent felülmúló kínzásokon törték a fejüket, melyeket egyszer kipróbálnának azokon, akik szörnyű szeszélyüket rajtuk tombolták ki. A bosszúszomj az egész nemzetiszocialista kormányra és követőire kiterjedt, ám mindig konkrét SS-tagokra irányult. A koncentrációs táborok embertelen gyakorlata és ez a lelki reakció, melyeken csak nagyon kevesen tudtak lelkileg felülkerekedni, sok régi koncentrációs tábori fogoly esetében, különösen azoknál, akik tábori funkciót töltöttek be, lassacskán különös barát-ellenség-kiegyenlítődést eredményezett. Az ellentétes típusok hasonlóságot fejlesztettek ki primitív gondolkodásmódban, érzésben, külső drill-magatartásban, hangnemben, a korrupció terén, csak éppen ellentétes előjellel. Így a szélsőséges közeledés esetei - ami például néhány SS-tábori orvos és koncentrációs tábori fogoly között fennállt, ha az együttműködés egyeseknek vagy a tábornak segítséget vagy éppen enyhülést hozott - paradox módon különös „hála-konfliktushoz” vezettek: az ember továbbra is gyűlölte az SS-alkalmazottat, tudta, hogy egy világ választja el tőle, de nem kívánta, hogy az általános bosszú tervébe őt is bevonják. Ha az egyénben tudatosult ez a lelki konfliktus, az gyakran hideg számításához vezetett, vagyis

eszköznek tekintette a másikat, vagy pedig - ha lehet - még erőteljesebben elutasította a többi SS-tagot. Bár az ilyen érzések és megfontolások gyakran a fogoly egész bensőjét felkavarták, ezek csak a táborban töltött idő átmeneti érzelmi rezdülései voltak, a tartósság és a típusképződés ereje nélkül. Mert a koncentrációs táborok felszámolása után a foglyok részéről szinte soha nem került sor erőszakra az elfogott SS-tagokkal szemben, inkább egyszerűen, még ha diadalittasan is, a szövetséges katonáknak szolgáltatták ki őket, míg az ember a „kivételekkel”, akikhez bizonyos mértékben még kötődött, ha másként ne is, de legalább beszélgetés szintjén „törődött”.

Egyetlen egy, pszichológiai szempontból rejtélyes, de legalábbis nehezen magyarázható jelenség volt a foglyok magatartásában az SS-szel szemben, ami általános jellege miatt még említésre szorul. A koncentrációs tábori foglyok, roppant kevés kivételtől eltekintve, soha nem védekeztek, ha kivégzésre vitték őket! Hogyha ezt épp politikai felelősségérzettel rendelkező foglyok nem tették, az még érthető, mint ahogy már korábban említettem. Annál a viszonylag széles rétegnél, amely elvesztette életkedvét, szintén elfogadható.

Ezeknek a táborokban „muzulmán” volt a nevük feltétlen fatalizmusuk miatt. Belenyugvásuk a halálba viszont nem saját akaratuk teljesítménye volt, hanem éppen ellenkezőleg: akaratuk megtörésének eredménye. Hagyták, hogy azt tegyenek velük, amit akarnak, mert minden erejük megbénult és megsemmisült. De akadtak mások, ezren és ezren, akik egyáltalán nem estek ebbe a halálos apátiába, és mégis a halálba mentek a tömeges likvidálások során anélkül, hogy egy nagy, végső lázadásban az ellenségre támadtak volna, hogy legalább harcban haljanak meg. Nem mond ez ellent az emberi természetnek? Ha legalább vallásosságból történt volna, hogy sorsukat belső elszántságból látszólag szenvtelenül túrték! A vallásos ember a halállal szemben, illetve a földi létből az Úr színe elé léptekor nem kíván harcolni az ellenség ellen. Nem akarja gyilkosság árán magával vinni a túlvilágra, ahol a hit meggyőződése szerint más mérce számít, mint itt, a „földi siralomvölgyben”, ahol harc és bűn uralkodik. Bemocskoltnak érezné magát a vértől, amit kezei az utolsó pillanatban kionthatnának. De arról szó sincs, hogy az SS által meggyilkolt tömegek a feni értelemben lettek volna vallásosak. Mégsem védekeztek. Próbáljuk a következő jelenetet megérteni:

a lublini körzet egyik zsidó táborának vezetőségét egy messzenyúló korrupciós ügy miatt vizsgálat fenyegette az SS-főbíróság részéről. Fennállt a veszélye, hogy a foglyok terhelő vallomást tesznek. Erre az SS az egész tábort 40 000 foglyával együtt megsemmisítette. Dr. Morgen SS-Sturmbannführer vallomása szerint a zsidók önként és sorokban feküdtek meggyilkolt bajtársaik hullahegyére, hogy agyonlőhessék őket. Megkönnyítették a hentesmunkát, senki nem tanúsított ellenállást. Az esetet pszichológiailag nem lehet felfogni. Az emberek még csak hipnotizálva sem voltak. Mindazonáltal: tény, hogy egy tömegnek nincs akarata, kivéve, ha kívülről vagy soraikból egyénileg többen hatnak rá. A lelkiertő egyéni adottság, az a tömeg növekedése arányában fogy és nem nő. És ugyanígy a belátás és az elszántság. Az egyes ember a tömegben semmivé válik, nem érez személyes felelősséget; a közösségben feloldódva és a tömeg által óvva követi a csapat irányát, ha kell, a szakadékba is. A tömeg sodrából való tudatos kiváláshoz egészen különleges lelkiertőre van szükség. A pánik, ami a tapasztalat szerint kitör, ha közvetlen veszély fenyeget, vagy ha konkrétan egy kivégzési parancs ismeretessé válik, megbénítja az értelmet és az akaratot. Ilyen helyzetben még az sem lehetséges, hogy határozott emberek kisebb csoportja ragadhassa magához a kezdeményezést. A koncentrációs tábori helyzet kilátástalansága még fokozta is ezt a bénító folyamatot.

A varsói gettófelkelés viszont azt bizonyítja, hogy a védekezőképesség azonnal felébredhet és megszervezhető, ha csak szemernyi játéktér is adódik a szabadságnak - no meg elegendő idő. Ha ez a két feltétel hiányzik, a helyzet teljesen reménytelen. A kákán is csomót keresők megjegyezhetnék, hogy az ilyesfajta likvidálási akció legalább néhány órnyi időt adhatott a foglyok egy része számára, miközben szervezkedhettek volna. Ezzel szemben állt viszont a parancs részleges „anonimitása”, hiszen senki nem tudhatta, hogy „csupán” szelekcióról van-e szó, vagy a teljes megsemmisítésről. Következésképpen minden egyes fogoly abban reménykedhetett, hogy pont ő lesz kivétel, mivel az ilyesmit már többször átélte. Ha viszont az emberek egymás után libasorban, kétszáz, ötszáz vagy ezer összeterelt áldozattal együtt az egyre növekvő hullahegy felé tartva araszolnak, oly mindegy, hogy kiugrik-e a sorból, és az örök nagyobb távolságról lövik le, vagy ott marad, és ahogy van, anyaszült meztelenül a fegyverek elé fekszik. Mit hozhatott volna az akaraterő merőben hisztérikus fellobbanása? Még csak nem is gondolhattak rá - a kollektív halál így szedte

meghasonlott, szánmasszá bénított szerencsétlen áldozatait.

Számunkra, az ember számára, a halál nehezebben magyarázható, mint az élet. A halál állandó közelsége a táborban a lelket, ami - a túlélés érdekében - úgyszólván hozzászokott, kevésbé befolyásolta, mint a léleknek a környezethez való viszonyát. Hiszen a nap mint nap minden szögletben megbúvó halál, tudjuk, egyszeri tény, az élet viszont ezerarcú és állandóan formálódik. Még a külvilág is, amitől teljesen el voltunk zárva, jobban hatott a KL-foglyokra, mint a halál veszélye. Persze, abnormális módon. A fogoly a külvilággal szemben tele volt előítéllettel. Úgy érezte, cserben hagyták. Törődtek vele odakint egyáltalán? Biztosan tovább élnek, nem gondolnak rá, fogalmuk sincs tényleges sorsáról, azzal, ami itt folytonosan történik vele. Menjenek a fenébe a sunyik, a nyereségvágyó módon rezsimmal paktálók! Esznek-isznak, énekelnek, vasárnap kirándulnak, moziba, színházba, hangversenyre mennek, nevetnek, vidámak, mialatt... Ilyesfajta gondolatok gyötörték a kitaláltakat. Gyakran még saját családjukról és hozzátartozóikról is ez volt a véleményük. Ez mélyen befolyásolta gondolkodásmodjukat és reakciójukat, és megmagyaráz jó néhány összetűzést, nemcsak a foglyok között, hanem még felszabadításuk után is a családban és a nyilvánosság előtt. A száz és száz esemény és intézkedés által létrehozott kisebbségi tudat még tovább fokozta a „szabad” külvilág iránt érzett komplexusát.

Csíkos ruhát hordtunk, hajunkat rövidre vagy „kakastaréjszerűre” nyírták (néhány táborban a kopasz fej közepén maradt egy kb. három cm széles hajsáv a homloktól a tarkóig), vagy fordítva, éppen a hajból vágtak ki három cm széles sávot; és ilyen állapotban kellett a külső kommandókban civil emberek előtt mutatkoznunk. Magától értetődően sok fogoly csak nagyzási hóborttal tudta kompenzálni kisebbségi érzését. Ha transzporton voltunk, akkor borzadállyal szemléltem azt a hatvan vagy száz embert, akik lerongyolódva, acélbéklyókkal a lábukon, egymáshoz láncolva meneteltek. De közben más érzésem is volt. Hiszen Németország utcáin és terein vándorogva, pályaudvaron várakozva állták a nép megvető, gyűlölködő vagy féltékeny tekintetét, és én szégyenkezés helyett végtelenül büszke voltam, hogy a rezsikiközösített, egy ilyen nép kizárt soraiból, és hogy ezek vetnek meg, a „derék” állampolgárok. Utunk „szibériai” út volt Németországon keresztül - a becsület útja a politikai, erkölcsi és emberi gyalázat közepe. Nem

szabadon választottuk, de a bajból erényt kovácsoltunk magunknak. A megbecstelenítő kiközösítettség sokunkban az exkluzivitás életérzésévé vált. És - a tehetetlenség állapotából eredően - a jövőbe száműzte, amit a jelen nem valósíthatott meg: az érvényesülési vagy akár vezetési igényt. Lélektani szempontból ez az állapot a forradalmi gondolkodásmód legjobb táptalaja volt. Az átéltek, a bosszúvágy, a politikai tervek és a szokások a rendszer megdöntésének hatalmas hajtóerejévé egyesültek, ami önkritikusabb, nem túlzóan optimista emberek agyában komoly reformgondolatokká formálódott.

A lelki sajátságok nagy része, amiket a foglyok kifejlesztettek, a KL létéhez kötődtek, és azzal együtt el is tűntek. Másfélék viszont megmaradtak a szörnyű erőszak hatására, lelki formát nyertek, és ma is tovább hatnak a hajdani rabok új környezetében. Nagy hibának tartom, hogy a pszichológusok ezt nem látták előre, pedig a külföld nagyon jól volt tájékozódva a KL-viszonyokról. Előkészületeket kellett volna tenni a normális életbe való átmenethez, ez viszont sehol nem történt meg! Pedig oly könnyű lett volna a foglyoknak azok segítségével, akik lelkierejük teljében voltak, sőt megerősödtek a fogság éveiben, lábadozási időt adni, hogy megtalálják helyüket a számukra idegenné vált világban. Egy részüket szanatóriumba vitték, hogy testileg-lelkileg felépüljenek.

Mások viszont, például a megmaradt kelet-európai zsidók, akik teljesen elvesztették tájékozódó képességüket, vagy a lengyelek ezrei, akik most úgy érezték, eljött a leszámolás órája, újabb válságos helyzetbe kerültek. És mi történt a koncentrációs táborok német foglyaival? Még mielőtt jóvátételt szolgáltathattak nekik, a szociális és politikai vezetés esélyének lehetőségével - ami szintén előkészület nélkül történt, tehát a véletlen vagy a protekció vagy a gátlástalanság régi „művészete” volt mérvadó - kellett volna lelküket gyógyítani, erejüket képezni és valódi emberi értéküket megtalálni. Akkor, és csak akkor tudhatta volna a hajdani KL-fogoly egy megújuló Németországban a fiatal demokrácia ügyét igazán jól szolgálni!

A NÉMET NÉP ÉS A KONCENTRÁCIÓS TÁBOROK

Werner Bergengruen: Az utolsó vízkereszt

Az országot a szívembe zártam,

Egymás után küldtem követeim,

Megjelentem sokféle alakban

De nem ismertek rám híveim.

Sápadt zsidóként kopogtattam az éjjel,

Hontalan, űzve, cipőm szétszakadt.

Poroszlót hívtatok és spiclit kéjjel,

Az Úr nevében, bár a kárpit is szakadt,

S jöttem mint beteg öregasszony.

Reszkető Gyomromba belemart a félelem,

Harsogtátok: tiétek a jövő,

S csak hamvaim engedtétek szabadon velem.

Árva gyermek keleti vidékről,

Földre borulva kértem kenyeret,

Megijedtetek a szunnyadó rémtől,

S vállt rándítva gödörbe lőttetek.

Jöttem mint fogoly, mint napszámos.

Ez itt túl szutykos, mondatok, s félrenéztetek.

Elhurcoltak és eladtak. Korbács szaggatott.

Most én vagyok a bíró. Megismertek?

(A „Dies irae” ciklusból)

A Harmadik Birodalom tizenkét zord éve alatt a német népben valamiféle metafizikai dolog játszódott le, melyet ép ésszel alig lehet megérteni. A bajor-osztrák Inn-vidékről, ahol a „Heerbann” (hadba hívás) középkori hagyományának legendája (a szabad földbirtokosok hadba hívását nevezték így, mára feledésbe merült középkori szokás, a lektor) karácsony és vízkereszt között még ma is él, jött egy ember, akinek aljasságát homlokára véste a fekete hajtincs, és nevetséges volta lerítt az orra alól. Szűrös szeme volt, mint a megbélyegzetteknek. Dobolt, dobolt az egész országban - a gyűlölet adventjében Megváltónak kiáltva ki magát, míg a fordulat idején zúgó vihara fel nem támadt, és magával nem ragadta Németországot. Tekintet nélkül arra, hogy csupán a padlón kuporogtak-e rettegve és abban a reményben, hogy a vihar elvonul, és nem tesz kárt bennük, vagy éppen ellenkezőleg, emelt fővel csatlakoztak-e a nemzetiszocialista haderőhöz: párttagokat, hadiipari vezetőket, Hitlerjugend zászlóvivőket, nőegyleti vezetőket, tömbbizalmikat, leányokat, katonákat, akik szétzúzták Európát a villámháborúnak titulált hat évig tartó harcban - mindenkit megbabonázott. Nacionalista szemfényvesztésbe burkolva hajszolta őket az ítéletnap apokaliptikus tűz- és bombaesőbe. A vész és romlás szakadékába zuhanva az életben maradtak végül romok és hullák közepette kábultan ébredtek új öntudatra. Mi történt? Hogyan történt? Lehetetlen! Erről mi egyáltalán nem is tudtunk!

A német nép még fel sem eszmélt fásultságából, máris fejére zúdult a vád és a keserűség áradata. Mást sem lehetett hallani, mint az ezerszeres kiáltást: ti, egyedül ti vagytok a bűnösök! Ti németek mind bűnösök vagytok! A nép szíve összezavarodott, sokaké viszont megkeményedett. A rájuk zúduló szörnyű vádak és saját vakságuk miatt az önvizsgálatról többé hallani sem akartak. Lelkiismeretük hangja nem ébredt fel.

Mindazok után, amit a háború vége óta Németországban láttam, megtudtam,

magam hallottam és figyeltem meg, hogy az átlagos német még mindig semmit nem tud arról, Isten emberalakban jelenik meg nekünk, a „legjelentéktelenebb fivérünk vagy nővérünk” alakjában, és az egyszerű emberség megváltó próbájának tesz ki bennünket. Lehetünk németek, amerikaiak, angolok, franciák, de a legfelsőbb bíró előtt csak akkor állhatunk felemelt fejjel, ha közben nem felejtjük el, hogy mindenekelőtt emberek vagyunk. Egy bizonyos Hitler nevű gonosztevő csábítása miatt a német nép nem ismerte fel az Úr számos figyelmeztető jelét. A náci államügyészek hangjától megsüketülve ma sem ismeri el Őt Legfőbb Bírónak. Nem vétetett számba, nem méretett meg és nem találtatott könnyűnek történelme által? Úgy gondolom, a német népnek az egykor őt kitűntető objektivitással kellene olvasnia, mi áll - kinyomozva és tanúsítva - az igazság perirataiban, majd saját magától megkérdeznie: hova jutottunk? Hogyan történhetett meg? Mit tudunk tenni, hogy saját magunk és a világ előtt megállhassunk?

A koncentrációs táborok léte csak egy a sok szörnyű tett közül, mellyel a német lelkiismeretnek szembe kellett néznie. Éppen róluk nem akar már a nép többet hallani. Nem kellene megpróbálnunk régi, bevált módon alaposan, igazságosan és megértően feltenni a kérdést, meglátni a lényegét, majd saját ítéletünket meghozni - a bíró ítéletét, mely már meghozatott? Akkor talán megérthetjük mélyebb értelmét Németország számára, valamint a történet nevelő szándékát is.

A bíró nem azonos az ítélet végrehajtóival. Sokan vélekednek ma így Németországban: honnan veszik a szövetségesek a jogot, hogy erkölcsileg bíraskodjanak felettünk? Az ő történelmük tán mentes az erőszaktól és a szörnyűségektől? Világbirodalmukat talán prédikációval, keresztényi jósággal és evangéliumi ígéret szerint szerezték, hogy ők, a békére készek uralják a földet? Erre az erkölcsi kérdésre a Biblia már megfelelt, amikor a próféta Nabukodonozor önkényuralkodót „Isten zsoldosának” nevezte, akit Isten küldött, hogy Izrael népét büntetéssel szabadítsa meg eltévelyedéséből. Aki saját lelkiismeretének mélyére hatol, hogy saját magában keresse az igazságot és igazságtalanságot, azt nem érdekli azok erkölcsi hajlama, akik őt észhez térítették. A szégyenletes szükségből erényt kovácsol. A többiek az ő szemében „Isten zsoldosai” - joggal, vagy jogtalanul, mindegy -, átengedi nekik a győző diadalát, még ha ugyanazon vagy hasonló utakon kell is járniuk, mint amin ő járt bűnösen, és nem gondolkodik vámosként:

„Köszönöm, Uram, hogy nem vagyok olyan farizeus, mint az ott elől!” Mert ha ez nem igazán hagyja el a templomot, akkor az így gondolkodó éppúgy nem. A rejtett fennhéjázás semmivel sem jobb, mint a nyílt.

Németországban mások, nagyon okos emberek, mindenesetre azt mondják, a vereség és a győzelem nem erkölcsi kérdés, hanem a reálpolitika eredménye, amely túl sokat vagy túl keveset mérlegelt, minden lehetőséget felhasznált, vagy csak egyiket-másikat, és az anyagi támogatás kellő mértékű volt vagy szűkös. Akik így gondolkodnak - és jelenleg még nem tudják ezt nagyobb nyilvánosság előtt elmondani -, nem mind tartoznak ahhoz a tömeghez, akik Hitlert csak azért ítélik el, mert nem győzött. Tapasztalt, világot járt emberek is veszélyes, atavisztikus maradványnak tartják, ha egy modern nemzet kollektíven érzi bűnösnek magát. Ha az antik népek még hittek is a vezeklő megtisztulás erejében, a mai érdekek harcában, melyeket a különböző lobbik szívósan folytatnak a gazdaságilag és politikailag jobb pozíciókért, az ilyesmi a versenyben határozottan akadályozó tényező. Azok számára, akik így gondolkodnak, az erkölcsösség nem az ideálisabb politika feltétele, hanem csupán olyan eszköz, mint bármi más. Az egyén magába tekinthet - egy népnek a tények szilárd talaján kell maradnia. A mérlegelés, miszerint jogos-e az önvizsgálat, amely a jogosság bizonyos látszatát hordozza, a számos ellentét egyikéből fakad, melyek a civilizáció térhódításának lelkiileg egyre sötétebbé váló évszázadait jellemzik. A reálpolitika, amely több, mint elődeink hibáitól való tartózkodás, és több, mint akármilyen okos oportunizmus, csupán az erkölcsi megtisztulás által nyer biztos talajt. A német körzeti parancsnok, aki Franciaországban vagy Keleten egy néhány Wehrmacht-katona ellen irányuló partizán támadás megtorlásaként egész falut kiirtat, vagy mindenhol akasztófák sorait állítja fel, abban az örületben hisz, hogy mindezt a reálpolitika szellemében cselekszi. Mivel az emberiség törvényeit elnyomta, valójában megfojtotta az igazi német érdeket: ex ossibus ultor - a túsok hulláiból ezer és ezer bosszúálló kelt életre. A legjobb reálpolitika hosszú távon csak az lehet, amely minden értékkel számol, legelőször is a legfelsőbbekkel, és ezek értelmében is cselekszik. Használ a német népnek, hogy vérben gázolva és magát bemocskolva, meggondolatlanul kitart a szétrombolt európai aréna közepén, ahol nyilvánvaló bűnözők vezetése alatt olyan jogtiprásban fonódott össze velük, mely minden történelmi mértéket meghalad? Konok spekulációval kell kívánnia, hogy más nációkat

találjon, akik elég rosszak ahhoz, hogy újabb szégyenletes tettek szövetségét kínálják? Nem lenne jobb, ha történelmének legnagyobb vereségét arra használná fel, hogy saját betemetett mélységeibe leszálljon, ahol a nagy német jellemvonások aranya - igen az arany! - elrejtve fekszik, hogy a bűn történelmi és lelki gyökereit átérezze, és hogy a türelem generációi után egységes német nemzetként, megtisztulva lépjen fel Európában és a világon, hogy valódi feladatát betöltse, hogy hozzájáruljon a közös teljesítményhez?

A szövetségesek távolba tekintő reálpolitikájának feladata az volt, hogy a németiség erejét felébressze, hogy az felocsúdhasson. Ezt az „átnevelés” programjában foglalták össze, és a német kollektív bűnösség tézisével vezették be. A vád és az ezzel járó „sokk”, vagyis az az elmélet, hogy mindenki egyformán bűnös, szolgált volna arra, hogy a németekkel megismertesse vereségük valódi okait. Már a tézis meghirdetése után egy évvel be kellett látni, hogy a terv célt tévesztett. Az én kritikám nem annyira a német nép ellen irányul, mint az alkalmazott pedagógiai módszer ellen, mert egy politikai eszköz gyakorlati értéke mindig a kívánt cél elérésétől függ. A „sokk”-politika nem a németek lelkiismeretét ébresztette föl, hanem éppen ellenkezőleg, a nép védekező erőit a vádak ellen, melyek szerint a szégyenletes nemzetiszocialista tettekért mindenki felelős. Az eredmény a kollektív bűnösség tézisének bukása lett.

Ennek következtében a szövetségesek elrettentő politikája, vagyis az a propaganda, ami a koncentrációs táborok rémségeit próbálta a világ elé tárni, a németek körében hatástalan maradt. Amikor a győztesek a németországi koncentrációs táborok számát, kiterjedését és rendszerét maguk is megismerték, ezt is a vád szolgálatába akarták állítani. Ismét helytelenül. A szörnyű tetteknek nem a kollektív bűnösség vádja miatt kellett a német lelkiismeretre hatniuk, hanem önmaguk miatt. A németeknek éppen eleget kellett a tizenkét éves Hitler-uralom és annak lelki befolyása miatt küzdeniük az ellen a nézet ellen, mely szerint végzetesen belesüllyedtek a bűnbe, hogy a koncentrációs táborok bűneiről szóló rémtörténeteket megemésszék és elfogadják. Sejtették, ha elismerik, mi minden történt a táborokban, akkor ez a beismerés még az eddiginél is nagyobb bűnbe taszítja őket. Mindannyian érezték, hogy a legfelsőbb bíró nem állítaná őket az NSDAP bűnözőivel és aktivistáival együtt a vádlottak padjára - hogy ne is beszéljünk a kormány

belső, külföldön ismeretlen ellenzékének számos nemes és halálmegvető harcosáról. Milliók tiltakoztak jogosan a kollektív váddal szemben, mely azt a látszatot keltette, hogy mindenki egyaránt bűnös. Önvédelmükben a vádak a legfinomabb kibúvók megkülönböztetésére ösztönözték őket, így például, hogy a bűn - jogi kategóriaként - mindig az individuumhoz, vagyis a személyes lelkiismerethez kötődik, és soha nem a közösséghez, amely nem lehet személy. (Mintha a „kollektív bűnösség” szó elutasítása, mely az erkölcselméleti kritikában nem állja meg helyét, maga a bűn alól is feloldozna, mely éppen a nemzeti „közösség” minden egyes tagjának bűnrészessége volt!) Ha a sóvárgó reménykedés előtt legalább a német nép jobbik fele számára - akiket a szövetségesek végre megszabadítottak a nemzetiszocialista terrortól, melyet ők egyedül nem tudtak lerázni - szabad pályát nyitottak volna a valódi lelkesedés magaslatáig, akkor a leleplezett koncentrációs táborok is a németek önmagukra eszmélésének mérőföldköveivé válhattak volna, elborzaszthatták volna őket a szakadék felett, melybe a nemzet sülyedt.

Ez a fejlődés az elfojtott érzések táplálta harag légkörében alaposan lelassult.

A szövetségesek propagandájának célja az lett volna, hogy a lelkekben kiirtsa a gonoszt, hogy a borzalom visszatérte örökre lehetetlenné váljon, és hogy Európa közepén a megújult Németország számára lelki teret szabadítsanak fel. Ezért nem kerülhető el a szemrehányás, amiért a felvilágosítás munkáját úgy hajtották végre, hogy figyelmen kívül hagyták a német szellem sajátosságát. Egy olyan népet, amely a légitámadás sújtotta városokban asszonyaik és gyermekeik elszenesedett maradványait látta mindenütt, nem tudták megrendíteni a meztelen hullahegyek, melyeket a koncentrációs táborok utolsó idejéből vonultattak fel szeme előtt, és igen könnyen hajlamos volt a halott idegeneket és törvényen kívül helyezetteket megkeményedve, kevésbé résztvevően nézni, mint saját, foszfor- és gránátszilánk-eső által meggyilkolt húsát és véré. Néhányan odáig mentek, hogy az ilyen koncentrációs tábori felvételeket a légitámadás képeivel szembeni egyoldalú, célirányos propaganda eszközének tartásuk. A rádiót, amely szakadatlanul a rémségekről szóló beszámolókat sugározta, egyszerűen kikapcsolták. És nem csak azért, mert nem akarták magukat folyamatosan, különbségtétel nélkül bűnösnek hallani, hanem azért, mert megszokták és elutasították a Goebbels-

i idők fröcskölő gyűlöletbeszédeit, amiket annakidején éjjel-nappal sulykoltak a fejükbe, és amelyeknek propaganda-jelszavairól tudták, hogy velejéig hazugok. (Ha a nemzetiszocializmus alkotóelemei még mindig mélyen élnek a német népben, akkor biztosan nem a birodalmi propagandaminisztériumból kiinduló beszédek miatt, mely más, rafinált, tényleg hathatós eszközöket is ismert az akarat -és véleményformálásra, a fantázia megmérgezésére és az érzések megrontására!)

És akkor jöttek még maguk a felszabadított koncentrációs tábori foglyok is! Nem néma halottak millióinak felvonulása volt ez. Nem is a több tízezer éppen hogy csak túlélő nyugat-európai külföldi, akik nem győzték elég gyorsan elhagyni azt az országot, ahol rabszolgotartók, gyilkosok, barbárok és idióták alázták meg, kínozták, gyötörték és tizedelték őket. Amit a német nép látott és érzett, azok zsidók és keletiek voltak, főleg lengyel „displaced persons”: hontalanok, ahogy a hivatalos szövetséges propaganda nevezte őket, és minden környéken egy-két, pár tucat vagy néhány száz olyan német, akiket saját honfitársaik vittek és zártak a táborokba. (Összesen legfeljebb 30 000-en lehettek). A keletről Németországba hurcolt zsidók, oroszok és lengyelek nem látták be, miért kell még hónapokig sivár táborokban lakniuk. Hogy a német nép iránt nem töltötték el őket magasztos érzések, érthető: olyan emberek voltak közöttük, akiknek szó szerint egész rokonságát - ismerek olyan eseteket, ahol 70 vagy még több hozzátartozóról volt szó - irtották ki. A felőrlő várakozás hetein és amerikai konzerveken kívül semmit sem nyújtottak nekik. Érdekes, hogy akadnak olyan emberek, akik nem képesek megérteni, hogyan történhetett ez meg. Az „Egyesült Nemzetek” ágrólszakadt és elkeseredett tagjai, akik legalább győztes öntudatukat és részleges szabadságukat visszakapták, ugyanolyan elkeseredett, törvényen kívüli és megértés nélküli lakosságra találtak, amely elgondolkodott, hogyan lehetséges, hogy az eddigi sérelmekhez most még a fosztogató, bosszúálló sáskajárást is el kell viselniük. Minden pszichológiai tapasztalatnak ellentmondott volna, ha ilyen helyzetben az emberség és kereszténység fénye, mely egyesekben szakadatlanul tündökölt, úrrá tudott volna lenni a szívek általános sötétségén. Még a legtöbb felszabadított koncentrációs tábori német is megtette a magáét, hogy az esetleges rokonszenv utolsó lángját is kioltta.

A rendes kisebbség csendesen róttá útját a demokráciában - csalódva a „jobb

világ” ezen formájában, melyet keletkezteiben láthatott és melyért harcolt és szenvedett. Hallgatott, dolgozott és várt. A (táborból szabadult) németek többsége viszont tele volt váddal, szidalmakkal és igényekkel a német néppel szemben - lehangosabban, mint mindig, azok, akiknek a szenvedés nem volt éppen arcukra írva. Gyakran igen egyértelmű radikalizmusuk, mivel sokszor úgy vélték, hogy a koncentrációs tábori módszereket erre a világra is át lehet hozni, még visszataszítóbbá tette a képet, melyet egyébként is nyújtottak. Nem volt senki, aki ne látta volna, hiányzik belőlük az erkölcsi jogosultság az általuk igényelt vezető posztok betöltéséhez.

Így történt, hogy találkoztam olyan emberekkel, akik hidegvérrel úgy gondolták, jobb lett volna, ha minden koncentrációs tábori fogoly elpusztul! És hogy Németországban nincs olyan értelmes ember, aki spontán reakcióval ne tiltakozna ellenük, ha meghallja a hírhedté vált „KZ” (*koncentrációs tábor rövidítése - a ford.*) szót! A belső megújulás lelki akadályává az vált, ami az eszmélés kezdete lehetett volna! Ha Németországban az ember akárhol, legyen az villamoson vagy a vasúti fülkében, a fogorvos várótermében vagy bárhol máshol, hadifoglyokról hall, akiknek 1945 nyarán egyes táborokban „időnként” rosszul ment soruk, és így lábra kap az aggodalom, hogy „talán” mindenhol ugyanez volt a helyzet, akkor a szív a szavakkal együtt szól - felháborodva vagy részvéttel. Ám a koncentrációs táborokról szóló történetek általában legfeljebb csodálkozó fejcsóválást váltanak ki, szinte soha nem értik meg őket, nemhogy felkavaró érzéseket ébresztenének.

A német nevelés közös dolga az összes résztvevő hibájából kihasználatlan maradt, sőt részben meg is hiúsult. Mivel a szövetségesek 1945 végéig Németországban egyetlen médiának sem engedélyezték, hogy igazi felvilágosítást nyújtson a történelekről, igen hamar az eszmék, a féligazságok és álhírek összevisszasága előtt találtuk magunkat, melyeknek tisztázása még mindig nem történt meg. Feladatunk ezért abban áll, hogy az igazság erejébe vetett hitünkkel legyőzzük a tudatlanságot, és ezáltal az egyének számára Németország határain kívül és belül lehetővé tegyük, hogy önállóan formáljanak véleményt, és ocsúdjanak fel, amiáltal a szükséges tisztázó folyamat elindulhat, még ha fáradságosan is. Így talán jobban a nemzeti tudat voltaképpen mélyére lehet hatni.

Ijesztő a felismerés, hogy most, amikor megvan rá a lehetőség, hogy a koncentrációs táborok tényéről tudomást szerezzen, sok német nem akarja ezeket elismerni, csak mert fél, hogy bűnösnek mondatik, amiért korábban nem tudott róluk. Ezért teljes nyugalommal szeretném egyik kérdést a másik után feltenni, prekoncepció és félrebeszélés nélkül, olyan szenvtelenül, amennyire csak lehetséges.

Mit tudtak a németek a koncentrációs táborokról? A szervezet létezésén kívül szinte semmit. Mert még ma is keveset tudnak. Kétségkívül sikerült a terror rendszerét, részleteit szigorúan titokban tartani, ezáltal a félelmet névtelenné és annál hatékonyabbá tenni. Mint említettem, sok Gestapo-hivatalnok sem ismerte belülről a koncentrációs táborokat, ahova foglyait küldte: a legtöbb fogolynak a tábor valódi működéséről és az ott alkalmazott módszerek részleteiről sejtése sem volt. Hogyan ismerhette volna ezeket a német nép? Akit beszállítottak, egy korábban soha nem látott és borzalmakkal teli világgal találta szembe magát. Ez a legjobb bizonyítéka annak, mennyire hatékony a titoktartás elve. És mégis: a táborokat egyetlenegy német sem tartotta szanatóriumoknak! Szinte minden honfitársamnak volt rokona vagy ismerőse valamely koncentrációs táborban, vagy legalábbis tudott róla, hogy ez vagy az táborban van. Minden német tanúja volt az antiszemita barbárságnak, milliók nézték az égő zsinagógák előtt, az utca piszkában a megalázott zsidó férfiakat és nőket - közömbösen, kíváncsian, felháborodva vagy kárörvendően. Sok német a külföldi rádióadókból tudott meg ezt-azt a koncentrációs táborokról. Mások, szintén nem kevesen, a koncentrációs tábor foglyaival a külső kommandókban kerültek kapcsolatba. Találkoztak a nyomorúságos kinézetű és éhező foglyokkal az utcákon és a vasútállomásokon.

Annyira tudomásuk volt a táborbeli dolgokról, hogy az 1941. november 9-én kiadott körlevélben, melyet a Sipo és az SD főnöke írt, és minden államrendőrségi vezetőségi helynek, a Biztonsági Rendőrség és Biztonsági Szolgálat minden parancsnokának és felügyelőjének, illetve a koncentrációs táborok parancsnokainak és felügyelőinek eljuttattak, ez állt: „Megállapítható, hogy a gyalogos menetelés alkalmával, például a vasútállomástól a táborig, nem elhanyagolható számú fogoly esik össze útközben holtan vagy félholtan a kimerültségtől... Nem lehet megakadályozni, hogy a német lakosság ezekről az esetekről tudomást ne

szerezzen.” Alig volt olyan német, aki ne tudta volna, hogy a börtönök túlzsúfoltak, és hogy az országban folyamatosan kivégzéseket tartanak. Bírók, rendőrök, ügyvédek, papok és gondozók ezrei sejtették vagy ismerték a szörnyű valóságot. Sok üzletember szállított a Lager-SS-nek, sok iparos igényelt az SS-WVHA-tól gyáraikba koncentrációs tábori rabszolgákat, a munkaügyi hivatalok sok alkalmazottja tudta, hogy a jelentkezők aktáin jelzések szerepelnek politikai megbízhatóságukról, és hogy a nagy vállalatok SS-rabszolgákkal dolgoztatnak. Nem kevés civil tevékenykedett a koncentrációs táborok körül vagy táboron belül. Gyógyszerész-professzorok játszottak össze Himmler kísérleti állomásaival, körzeti és intézeti orvosok cimboráltak a hivatásos gyilkosokkal. A légierő számos tagja, akiket az SS-hez rendeltek, sok mindent megtudott a konkrét összefüggésekről. Számos magas rangú Wehrmacht-tiszt tudott a koncentrációs táborokbeli orosz hadifoglyok tömeges likvidálásáról, kivételesen sok német katona és tábori csendőr tudott a kelet-európai táborokban, gettóiban, városokban és falvakban történt rémtettekről.

Hamis bármelyik megállapítás a fentiek közül?

Akkor ugyanezzel a nyugalommal és tárgyilagossággal feltehetjük a következő kérdést: Hogyan reagált a német nép a jogtalanságra? Mint nép sehogy. Ez a keserű igazság. A csőd magyarázatára azt akarták felhozni, hogy Németország túl későn lett egységes, és ezáltal nem nyílt számára lehetőség, hogy szokásos nemzeti érzésből kiindulva méltóságra tegyen szert, és hogy a magasabb értékekért egységesen fellépjen. Vannak más nemzetek is, amelyek egyazon évszázadban, ugyanabban az időben keletkeztek, mégsem lehet róluk azt mondani, hogy éppúgy elfogadták a jogtalanságot, mint a németek, ez a magyarázat felcseréli az okot az okozattal: a németek egyfajta sajátossága az, amely őket olyan későn juttatta nemzeti egységre, nem pedig a késői állampolitikai realizálódás (vagyis a német egység csupán múlt századi megvalósulása) az, ami sajátossága lenne. Míg minden más európai nép - talán néhány szlávtól eltekintve - szilárd, meghatározott viszonyban áll a valósággal, melyben él, vagy amely megnyílik előtte, ezért a történelemben gyorsan megtalálja reálpolitikai útját, és bizonyos következetességgel, még ha változó sikerrel is, előre tud haladni, a német ezzel szemben a lehetőségek, nem pedig a tények népe. A német elmerengve adja át magát a fantázia birodalmának, a kimeríthetetlen terveknek, a sok

érzésnek és álomnak, de azok minden megvalósulásában a fennköltség és az eszmék pusztán korcs földi mását látja. Ahogyan a hittúltengéséből tévhit lesz, úgy könnyen egy reális (például zsarnoki) kötöttség is azzá válhat, pedig nem is az égi hit az eredete. Okoskodva-beletörődve végül elégedetten aláveti magát a reális kötöttségnek, és esetleg egy sokféleképpen tagolt (értsd: náci!) rezsimet támogat. Ha más indítékok és körülmények is erre ösztönzik, akkor egy ideig a kívánt ideális közösség kezdetének tartja, és még makacsul bele is kapaszkodik ebbe az idegen valóságba, mert muszáj, hogy - más népekhez hasonlóan - politikai sikert érjen el.

A német eredetű és német jellemzőkkel bíró protestantizmus, vagyis az egyéni lelkiismeret kitörése a szilárd formából még tovább erősítette a németiség ezen tendenciáját. Ez ugyanis egy olyan lelkiismeret, melyet a német közvetlenül az Istenhez kapcsolva lát, vallásos egyházi területre korlátozza, és leválasztja a földi államhatalomtól, hogy aztán, talán éppen ezért annál könnyebben kapcsolhassa más - autoriter - államhatalmakhoz. Minél erőteljesebb az autoritás, mely féken tartja az ember lelkiismeretét, az az autoritás annál jobb és annál Istennek tetszőbb. Németországban az abszolutizmusra való törekvés ebből a szemléletből indult ki. Ez sorvasztotta csak igazán a politikai közösségteremtés erejét, és semmiféle értelmiség - mely a nemzeti lelkiismeretet megtestesíthette volna - nem tudta helyrerakni ezt a kizökken világot! Áthidalni a feszültséget a német lehetőségek tömkelege és az elégtelen politikai kifejezési formák között? Vajon miért nem sikerülhetett? Mert a német szellemet hordozó réteg - melyet kifejező módon „akadémikusnak” neveznek - sem állt valódi kapcsolatban a politikával, legföljebb mint alattvaló. Az akadémikusok birodalma a szellem, a gondolkodás és a költészet volt.

(A híres mondás így szólt: Deutschland ist das Land der Dichter und Denker. És ha szó esik a nácikról, akkor mindenki ezt idézi, hitetlenkedve: hogy történhetett ez a költők és gondolkodók hazájában? A lektor) Sok ellentmondásos vonás magyarázható ezzel az alaphajlammal a német jellemben és a német történelemben. Nem lehetséges itt részletesen beszámolni erről, bár éppen most lenne rá szükség, a történelem döntő szakaszában, amikor az önismeretről és az új német pozícióról van szó Európán belül. Ez a nép fel tudott ugyan nevelni kiváló kulturális értékkel bíró nagy egyéniségeket, de nekik, bármily hatással voltak is egyesekre,

elszigeteltnek kellett maradniuk. Lehetett politikai vitákat folytatni anélkül, hogy a politika lényegére kilyukadtak volna. Lehetett magánemberként igazságos, népként mégis alávetette magát minden autoritásba öltözött erőszaknak, így már akkor félt a terrortól, mikor az még akcióba sem lépett. Sok énekben dicsőítette a szabadságot, melyet az egyén teljes politikai valóságaként soha nem élt meg. Szinte azt szeretném mondani, hogy a lehetőségek sokaságában elveszve, mintegy ösztönösen az állami autoritáshoz történő odaadásában keresett kiegyensúlyozó erőt, és az egyenruhában lelki sokféleségének fordított tükrét látta. Soha nem hozott létre politikailag mérvadó nemzeti közösséget, mely a népet generációkon át megvédte és fenntartotta volna. A virágzó - valódi, tartalmas politikai forma és a lehetőségekben gazdag individuum közötti - kölcsönhatás hiánya a német nép esetében azt is megmagyarázza, miért olyan bátor és gyáva egyszerre. A veleszületett katonai érzés nem magyarázza meg ezt a kettős lényt. Egyénként a német is fél a haláltól, akármilyen vonzónak is festi le neki a halálfejet mindenféle nacionalista misztika. Amint viszont szilárd közösségben tudja magát, már nem tart tőle, mert idealizálja a közösséget, bármilyen legyen is, és úgy érzi, „kötelesség” és „becsület” köti hozzá. Még a legkisebb rohamcsapatban vagy felderítőőrsben, de még egyedül harcolva is bátor marad, amíg a közösséget szellemileg és lelkileg maga mögött tudja. Amint viszont forradalmian ki kell lépnie a konkrétan létező csapat soraiból, hogy magasztos, emberi értékekért harcoljon, és egészen magára maradva, szinte törvényen kívülivé válva küzdjön az igazságért, visszariad és meglapul. Egyénként politikai tekintetben nulla, tárgy csupán, és olyannyira a tömeg alkotórésze, hogy minden „pótlék-politika” megfoszthatja egyéni jogától és egyéni szabadságától. És ebben még ő maga segít - Parsifal és Faust egyben -, hogy megláncolja magát, és a láncokban bizalommal hiszi, hogy ez a szabadság, melyet neki elhoztak. Németország nem kelt fel a nemzetiszocializmus terrorja ellen, mert ez ideig nem volt a szó valódi értelmében politikus nép. Németországban minden civil hős kivétel volt és kivételnek kellett maradnia - ezek a 80 millióból.

Az egyes németek milliói viselkedtek így a diktatúra rendszere alatt. Ha jelentős tulajdonságaikat - szorgalmukat, tisztaságukat, rendszeretüket, kötelességtudatukat, erkölcsi öntudatukat, objektivitásukat és igazságérzetüket - szem előtt tartjuk, azt lehet mondani: páratlan tragédia volt ez számukra. De hogyan történhetett volna másképp az ábrázolt körülmények

között? Minden képességük a rezsim javára vált, még akkor is, ha nem értettek vele egyet (bár többé-kevésbé igencsak egyetértettek minden belső ellenállás ellenére). A koncentrációs táborokról túl keveset tudtak. Még ha mindent tudtak volna is, akkor sem csináltak volna belőle lényegi erkölcsi kérdést, mert a szabadság és a jog mint abszolút értékek nem jelentettek számukra központi problémát. Ezért az embereket nem lázította fel, amikor tudomást szereztek a jogtalanságról. Sőt, a németek a diktatúra alatt számos bizonyítékát mutatták annak, miszerint félelemből és bizonyos megnevezhetetlen szorongó érzésből kifolyólag készen állnak rá, hogy megtévesszék őket, hogy kitérjenek a dolog komolysága elől, és elfojtsák, tudatuk legmélyébe száműzzék a sötét üzelmeket, amikről hallottak. Sokan - meggondolatlanul, de jellemző módon - magukévá tették a „Konzertlager” (értsd: koncertező, zenei tábor, a szerk.) náci szóhasználatot, mely a borzalmakat látszólag valamelyest enyhítette. Az említett okokból sokan kibújtak kötelességük alól, hogy az események mélyére nézzenek, és tudatosan szemet hunytak minden további információ előtt. A tudás kötelességgel járt volna, ezért kétszer olyan veszélyes volt. Ezenkívül nem hitték el, hogy mindenki, akit koncentrációs táborba küldtek, igazságtalanul került be. Elvileg, ha az ember jól átgondolta a dolgot - az elkülönítésnek egyes esetekben talán megvolt a jogalapja... Jogi tévedések mindig is akadtak, de hogy az állam, az elismert autoritás rendszeresen jogtalanságot kövessen el, ezt nehéz volt elhinni. Talán itt-ott túlzásokról van szó, vagy egyedi kihágásokról. (Annakidején szállóigévé vált a mondat: „Wenn der Führer das wüsste!” - Ha a Führer ezt tudná! A lektor) Egészét tekintve - nem, a német hatóság nem lehet ilyen rossz, hogy merőben önkényesen jár el, méghozzá rendszeres kínzásokkal. Hiszen voltak még bírók az országban! A németek egyéni igazságérzete, egyesülve az autoritáshoz való hűséggel, az autóbalesetről szóló ismert Morgenstern-vers gondolati paradoxonjához vezet, melyben az áldozat, a kórházban fekvő Palmström meghazudtolja magát, „mert” - így következtet „logikusan” - „nem lehet, aminek nem szabad lennie”! Éppen ezeket a gondolatokat hordozza a lipcsei jogi kar egyébként kiváló, sok helyen jelentős mélységekbe nyúló emlékirata, amikor a „németországi Hitler-uralom lehetségeségének okairól” értekezik, illetve a „német értelmiség viszonyáról a nemzetiszocialista kormányhoz”, és a bűnrészesség kérdésével összefüggésben így ír a német rémtettekről: „Ha sokaknál meghallgatásra talált az az állítás, miszerint csak ellenséges propagandáról

van szó, akkor ez nem annyira politikai közömbösségen alapult, hanem inkább azon, hogy sok német egyszerűen meg volt róla győződve, hogy lehetetlen, hogy nem csak egyedi kihágásokról van szó, mint ahogy a forradalmak során minden országban megesik, és szintúgy lehetetlen, hogy a német kormány ilyen terror-módszereket fejlesztett rendszerré.” Az autoritásba vetett szinte feltétlen hitük a németeket lassan fogékonnyá tette, hogy a diktatúrában is a letartóztatottakat, ne pedig a letartóztatókat tekintsék bűnösnek. (Amíg őket magukat is le nem tartóztatták, mert akkor aztán nem ért véget a szörnyűlködés és jajgatás, és ezeknek a „derék, tisztességes németeknek” - ahogyan Hitler szívesen nevezte őket - általában igen sokáig tartott, míg a „hivatalok” igazságosságába vetett hitüket saját esetükben is elveszítették.) Micsoda különbség, ha az embert rendőrségi fogvatartottként Csehszlovákián keresztül, csak hogy mondjak egy másik országot, vagy Németországon keresztül szállították! Ott a lakosság részéről rokonszenv, kis segítségek jelentős veszélyek mellett is, itt ijesztő féltékenység, elutasítás vagy megvetés. Weimarban az NSV-nővérek (Nationalsozialistische Volkwohlfahrt - Nemzetiszocialista Népjólét, az NSDAP 1933 május 3-án alapított jótékonyági szervezete) a buchenwaldi koncentrációs tábori foglyoktól még egy korty vizet is megtagadtak, amikor azok 1945 februárjában egy légítámadás után eltemetetteket ástak ki, és romeltakarítási munkálatokat végeztek. A városi kórház elutasította, hogy segítséget nyújtson a Gustloff-Werke súlyosan sebesült foglyainak.

1945 késő őszén egy ismerősöm a vasúton hallotta, hogy egy vöröskeresztes nővér, aki Weimarban dolgozott, mesélte, mennyire kellett őt ösztökélni, hogy a buchenwaldi tábor felszabadítása után a beteg foglyok ápolásának szentelje magát. „Miért kellene nekem” - háborgott - „tuberkulózisos bűnözőket ápolni!” Mindezek a gyengeségek, hibák és mulasztások a német autoritásba vetett hitükkel, a félrevezetett jogi öntudattal (*a német jog még ma is tartalmaz középeurópai szemmel nézve furcsaságokat, a szerk.*) álltak összefüggésben, mellyel uraik súlyosan visszaéltek, és a szabadságérzet általános hiányával. Az egyén már semmit nem tehetett azért, hogy hatást és sikert érjen el, mert egyszerűen nem volt más egyén, aki ugyanígy cselekedett volna. Ily módon az emberségesség és a hegyi beszéd magasabb rendű kötelezettségeit, amelyek mindenkiel szemben érvényesek, lassacskán eltakarta a félelem szülte és félelem

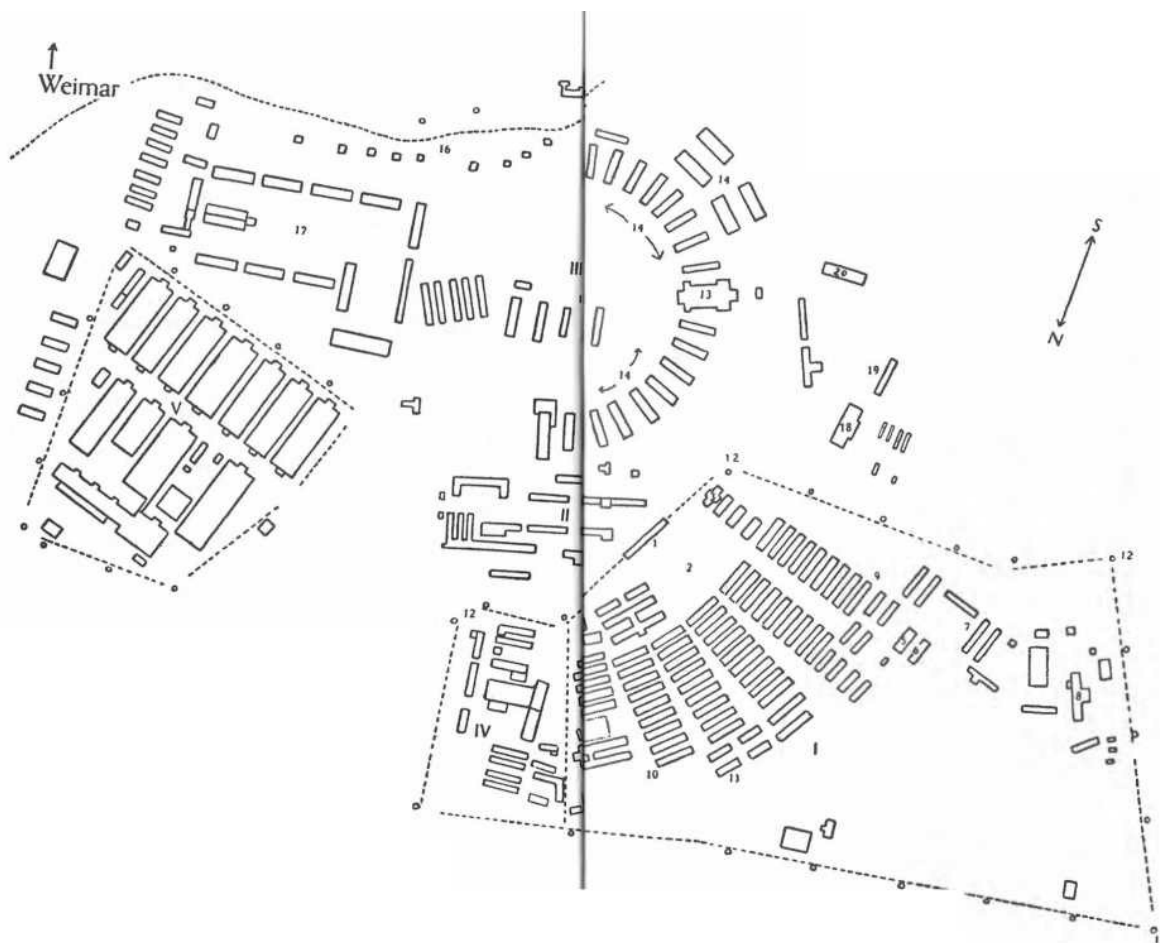
uralta oportunizmus.

A nemzeti hibák ezen a ponton kezdenek egyéni bűnné válni. Amit a német nép nemzedékek hosszú során át nem teremtett meg, azt nem lehet erkölcsileg a szemére vetni. Ahol viszont a sok egyén nem engedelmeskedett személyes lelkiismeretének, vagy egyenesen megölte lelkiismeretét akkor is, ha ez csupán megszokásból történt, mégiscsak bűnt követett el. Éppígy a politikában is, amely normális esetben szintén nem mentes az erkölcs parancsaitól. Az a lelkész, aki nem segített, és nem kereste az alkalmat, ahol segíteni tudott volna, bűnös. Az a bíró - mint a Harmadik Birodalom Németországában jó néhányan aki nem mérlegelte pontosan a kiszabandó szabadságvesztés módját és hosszát, megakadályozandó, hogy az elítélt a Gestapo koncentrációs táborának foglya legyen, bűnös. Ugyanez érvényes az orvosra is, akinek a náci párt azt az erkölcstelen ajánlatot tette, hogy sterilizáljon vagy nem kívánatos embereket szellemi fogyatékosnak nyilvánítson, és így a már megismert gyilkos szervezeteknek szolgáltatassa ki őket, de érvényes ez az újságíróra is, az egyetemi professzorra, az üzemvezetőre, az állami tisztviselőkre, a tisztre, a munkásra, a katonára, mindenkire. Meséltek nekem egy német rendőrrel, aki keleten sok kollégájához hasonlóan azt a parancsot kapta, hogy működjön közre a lakosság „likvidálásában”. Amikor egy sápadt, tizenkét éves zsidó lány, aki már a hullák között állt, karját könyörgően a rendőr felé nyújtotta és kérte, hogy ne lőjön, leeresztette a pisztolyát. A tiszt ordított, hogy folytassa, különben ő maga kapja a golyót. Ekkor lőtt. A rendőr beleőrült az esetben, mert nem tudta elfelejteni az összecsukló gyermek vékonyka arcát. Parancs? Kényszer? Terror? Nem! A legfelsőbb erkölcsi kódex rendjét egyetlen őrmester vagy tömbbizalmi, egyetlen miniszter vagy hadvezér, de egy Himmler vagy Hitler sem tudja felborítani! Mindenki tartson önvizsgálatot: vajon mindig, minden körülmények között kötelességünket, igazi kötelességünket tettük-e - ezzel a mércével mérve, nem pedig a vad alapelv szerint: jog az, ami a német népnek jó, vagy ami éppen egy pártaktivistának tetszik! És senki se vonja ki a felelősség alól magát farizeusként, egyetlen püspök vagy lelkész sem, egyetlen kisebb vagy nagyobb politikus sem, egyetlen tanár, vállalkozó, mérnök vagy munkás sem - senki, egyetlen férfi vagy nő sem! Tényleg mindannyian, mindig és mindenhol a jogért és szabadságért tettük kötelességünket? Ha így lett volna, a német népnek nem most kellene kezdenie az átalakulást, már rég elkezdhetette volna - már a

háború előtt, a borzalmas háború alatt, de legkésőbb 1944. július 20-án. A különféle rétegekből származó 5000 férfi és nő, akiket akkor letartóztattak, igazi hősökké, mártírokká váltak - a német jövőbe vetett hitük miatt. Példát nyújtottak, mi az erkölcsi erő és a személyes bátorság. Tettük jelentőségét nem csorbítja az igazán tipikus német hiányosság, mely a politika terén egyébként megmutatkozik, sem pedig a német kalandvágy és konjunkturista hajlam, és semmi köze néhányuk reakciós törekvéseihez. Példájuk örökké élni fog a németek emlékezetében, ha megtanulják belátni, hogy férfinak és nőnek kockáztatnia kell a - nem a közösség, hanem az egyének - szabadságáért és igazságáért folytatott harcban, és ehhez felül kell emelkedni az időnként jogosnak tűnő aggályokon is.

Bárcsak Németország - így visszatekintve - magára ismerne: nemes és borzalmas vonásaira, hogy eltorzult arca ismét harmonikussá váljon. Akkor már nem kell félnie a bírótól, mert ő maga becsületesen ítélkezett. És ezért ha Németországnak ismét felteszi a kérdést: „Megismertek?”, akkor Megváltóját fogja látni benne, aki felemeli a tévedésből, gáztettekből, a gyilkosság bűnéből, a gyalázatából és szorultságából, azt a Megváltót látják majd, aki elvezet a szabadsághoz és az emberi méltósághoz. Akkor a megújult Németország messze maga mögött hagyhatja a koncentrációs táborokat - örök mementóként a Harmadik Birodalom sötét idejéből.

A buchenwaldi KL

IV - Deutsche Ausrüstungs-Werke (DAW)

V - Gustloff-Rüstungs-Werke

I -- szögesdróttal körülzárt terület II - parancsnoki övezet

1 - kapu toronyépülettel

2 - gyülekező hely III - SS-vezetői és -csapatkörlet

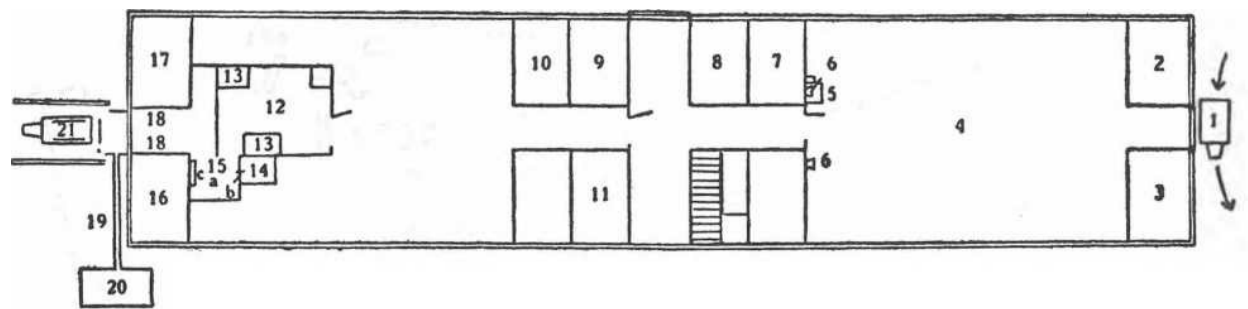
3 - fogolykantin

4 - krematórium 13 - SS-kantin

5 - mozi 14 - laktanyák

- 6 - bordély 15 - „Fenyőliget”
- 7 - fogolykórház internálóbarakkok
- 8 - disznóól 16 - SS-vezetők házai
- 9 - kísérleti állomás, 46-os blokk 17 - csapatgarázsok
- 10 - higiéniai intézet, 50-es blokk 18 - lovarda
- 11 - kivégző állomás, 61-es blokk 19 - „Tarkólövés”-épület, lóistálló
- 12 - őrtornyok 20 - SS-betegszoba (kórházépület)

„Tarkólövés”-épület a buchenwaldi KL istállójában

- 1 - beérkező fogolyszállító gépkocsi
- 2 - szénatároló
- 3 - takarmánytároló
- 4 - az áldozatok vetkőzőterme
- 5 - asztal az értéktárgyak és személyazonosítók leadásához
- 6 - hangszórók
- 7 - rádiós szoba
- 8 - az SS öltözője

- 9 - az SS étkezőhelyisége
- 10 - az SS pihenőszobája
- 11 - WC-k
- 12 - ún. orvosi szoba
- 13 - asztalok az orvosi műszerek számára
- 14 - az SS lőállása, lőrésel a 15-ös helyiség felé
- 15 - kivégzőterem vérelvezető nyílással (a), vastag deszkafal víztömlővel (b) és golyófogó függönnyel (c)
- 16 - fűrészporthatár
- 17 - szénatároló
- 18 - hullahalmok
- 19 - vérelvezető csatorna
- 20 - hulladékgyűjtő gödör
- 21 - hullaszállító gépkocsi